T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

KÜTAHYA VAHİD PAŞA VE TAVŞANLI ZEYTİNOĞLU KÜTÜPHANELERİ'NDE BULUNAN YAZMA ESERLERİN TEZHİP SANATI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Ümran UYANIK

Danışman
Doç. Filiz ADIGÜZEL TOPRAK

İZMİR- 2020

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Doktora Tezi olarak sunduğum **"Kütahya Vahid Paşa ve Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphaneleri'nde Bulunan Yazma Eserlerin Tezhip Sanatı Açısından İncelenmesi"** adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım**.**

..../..../2020

Ümran UYANIK

ÖZET
Doktora Tezi
Kütahya Vahid Paşa ve Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphaneleri'nde Bulunan Yazma Eserlerin Tezhip Sanatı Açısından İncelenmesi
Ümran UYANIK

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
İslam Tarihi ve Sanatları Programı

Kitap sanatları içerisinde önemli bir yere sahip olan tezhip , kelime anlamı olarak altınlama, yaldızlama anlamına gelen Arapça *zeheb* (altın) sözcüğünden türemiştir. Tezhip sanatı başta el yazmaları olmak üzere, levhalar, hilyeler, tuğralar, murakkaaların bezenmesinde kullanılmıştır.

Kitaba duyulan ilgi ve hürmet neticesinde gerek İslâm dünyasında gerekse Osmanlı Devleti'nde pek çok resmi ve özel kütüphane kurulmuş; kimi zaman toplumun önde gelen şahsiyetleri hâmi vasfıyla buna öncülük etmişlerdir.

Bu çalışmada Osmanlı'nın son dönemlerinde kurulmuş olan Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler ile Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphaneleri'nde bulunan elli adet müzehhep eser, desen, motif, kompozisyon, teknik, renk ve üslûp özellikleri bakımından incelenmiştir. Bu eserlerin seçimi, her iki kütüphanedeki yedi yüz otuz müzehhep eser arasından, kompozisyon ve işçilik açısından nitelikli olmaları veya farklı özellikler taşımaları göz önünde bulundurularak yapılmıştır.

İki ana bölümden oluşan tezin birinci bölümünde söz konusu kütüphaneler tanıtılmaya çalışılarak, tezhip sanatının gelişimi ile nakkaşhâne ve sanat hâmiliği konularına değinilmiştir.

İkinci bölüm bir katalog çalışması olup, çalışmaya esas teşkil eden eserlerin künyeleri, fotoğrafları, desen analizleri ve çizimlerinden oluşmaktadır. Bölüm sonunda, katalogdaki eserler esas alınarak, sayfa bezemelerinde kullanılan ana formlar, motifler, pervaz, durak, tığ ve güllerin detaylı çizimleri yapılmış ve böylelikle 14. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasındaki tezhip sanatının bezeme unsurlarının dokümanı çıkartılmıştır. Bu belgeleme ve inceleme çalışmasının

amacı, tezhip sanatının gelişimini ortaya koyarak, motif dağarcığına yenilerinin eklenmesini sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Tezhip Sanatı, Yazma Eser, Geleneksel Sanatlar, Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi, Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi

ABSTRACT

Doctoral Thesis

Doctor of Philosophy (PhD)

Evaluation of Illuminated Manuscripts Held by the Kütahya Vahidpaşa and Tavşanlı Zeytinoğlu Libraries

Ümran UYANIK

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of İslamic History and Arts

İslamic History and Arts Program

The art of illumination (tezhip) is an art which has found a prominent place in the world of traditional arts. The word *tezhip* is literally translated as *gilding* and comes from the Arabic word *zeheb* (lit. gold). Illumination is widely used to decorate manuscripts, plates of calligraphy, *hilye-i şerif*'s, *tuğra*'s (Sultan's signature) and various calligraphic manuscripts.

As a result of interest and reverence for the book, many official and private libraries were established both in the Islamic world and in the Ottoman Empire; sometimes the leading personalities of the society have pioneered this as a patron.

In this work, the works of art from in the libraries of Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler and Tavşanlı Zeytinoğlu are evaluated. These fifty pieces of illuminated artwork are evaluated from the points of view of composition, motifs, technique, colour and style. These works of art have been selected from seven hundred thirty illuminated pieces, based on various qualifications, chiefly composition, and craftsmanship.

The thesis consists of two parts. In the first part, the two libraries mentioned above will be introduced, and the development of illumination art, the benefaction tradition and the tradition of calligrapher houses will be discussed.

The second part focuses mainly on cataloguing. The photographs, the identification plates, the analysis of the motifs and the drawings of the works are displayed. At the end of the second part, detailed drawings of the main forms,

page decorations, motifs, *pervaz* (margins), the *duraks (*full stop*), tığs* and *roses* from these selected works are shown. The decoration parts of illumination art between 14th and 19th centuries are documented. The aim of this documentation is to show the development of illumination art and to create an opportunity to add new elements to the motif treasury.

Keywords: Illumination Art, Manuscript, Traditional Arts, Library of Vahid Paşa, Library of Tavşanlı Zeytinoğlu

KÜTAHYA VAHİD PAŞA VE TAVŞANLI ZEYTİNOĞLU KÜTÜPHANELERİ'NDE BULUNAN YAZMA ESERLERİN TEZHİP SANATI AÇISINDAN İNCELENMESİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ii
YEMİN METNİ iii
ÖZET iv
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER viii
KISALTMALAR xii
ŞEKİLLER LİSTESİ xiv

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
VAHİD PAŞA YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİ İLE TAVŞANLI ZEYTİNOĞLU İLÇE HALK KÜTÜPHANESİ'NİN TANITIMI VE BU KÜTÜPHANELER ÖRNEĞİNDE OSMANLI'DA SANAT HÂMİLİĞİ

1.1.VAHİD PAŞA YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİ 8
1.1.1.Mehmed Emin Seyyid Vahîd Paşa'nın Hayatı ve Eserleri 8
1.1.2.Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi 16
1.1.3. Molla Bey Kütüphanesi 31
1.1.4. Kütahya Ergûniyye Mevlevîhânesi 32
1.2. TAVŞANLI ZEYTİNOĞLU İLÇE HALK KÜTÜPHANESİ 35
1.2.1. Zeytinoğlu Ailesi 35
1.2.2. Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi 36
1.3. İNCELENEN ESERLER IŞIĞINDA 14. YÜZYIL İLÂ 19. YÜZYILLAR ARASINDA TEZHİP SANATININ GELİŞİMİ 45
1.4.VAHİD PAŞA VE ZEYTİNOĞLU KÜTÜPHANELERİ ÖRNEĞİNDE OSMANLI'DA SANAT HÂMİLİĞİ 51
1.4.1. Osmanlı'da Nakkaşhâne Geleneği 51

1.4.2. Osmanlı'da Sanat Hâmiliği 55

İKİNCİ BÖLÜM
VAHİD PAŞA YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİ İLE TAVŞANLI ZEYTİNOĞLU İLÇE HALK KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN YAZMA ESERLERİN SAYFA DÜZENİ, MOTİF VE KOMPOZİSYON AÇISINDAN İNCELENMESİ

2.1. 14. YÜZYIL 65
2.1.1. Katalog 1 (TZK 381) 65
2.1.2. Katalog 2 (VA 1043) 72
2.2. 15. YÜZYIL 81
2.2.1. Katalog 3 (VA 1134) 81
2.2.2. Katalog 4 (VA 1631) 90
2.2.3. Katalog 5 (VA 1605) 100
2.2.4. Katalog 6 (VA 1620) 111
2.3. 16.YÜZYIL 116
2.3.1. Katalog 7 (VA 642) 116
2.3.2. Katalog 8 (VA 1907) 125
2.3.3. Katalog 9 (VA 1706) 163
2.3.4. Katalog 10 (VA 1218) 169
2.3.5. Katalog 11 (VA 1138) 180
2.3.6. Katalog 12 (VA 2486) 190
2.3.7. Katalog 13 (TZK 374) 204
2.3.8. Katalog 14 (VA 4) 209
2.4. 17.YÜZYIL 220
2.4.1. Katalog 15 (VA 1076) 220
2.4.2. Katalog 16 (TZK 358) 226
2.4.3. Katalog 17 (VA 1181) 240
2.4.4. Katalog 18 (TZK 56) 286
2.5. 18.YÜZYIL 291
2.5.1. Katalog 19 (VA 433) 291
2.5.2. Katalog 20 (VA 1073) 305

2.5.3. Katalog 21 (VA 1193) 315
2.5.4. Katalog 22 (TZK 440) 321
2.5.5. Katalog 23 (VA 1337) 331
2.5.6. Katalog 24 (VA 137) 337
2.5.7. Katalog 25 (TZK 32) 345
2.5.8. Katalog 26 (TZK 3) 360
2.6. 19.YÜZYIL 386
2.6.1. Katalog 27 (TZK 4) 386
2.6.2. Katalog 28 (VA 1230) 400
2.6.3. Katalog 29 (TZK 2) 407
2.6.4. Katalog 30 (VA 3155) 423
2.6.5. Katalog 31 (VA 2351) 437
2.6.6. Katalog 32 (TZK 6) 444
2.6.7. Katalog 33 (TZK 1) 459
2.7. TARİHSİZ ESERLER 472
2.7.1. Katalog 34 (VA 585) 472
2.7.2. Katalog 35 (VA 1081) 481
2.7.3. Katalog 36 (VA 1182) 487
2.7.4. Katalog 37 (VA 1442) 493
2.7.5. Katalog 38 (VA 1513) 502
2.7.6. Katalog 39 (TZK 341) 511
2.7.7. Katalog 40 (VA 1054/2) 517
2.7.8. Katalog 41 (VA 1179) 524
2.7.9. Katalog 42 (VA 3054) 529
2.7.10. Katalog 43 (VA 3192) 534
2.7.11. Katalog 44 (TZK 454) 539
2.7.12. Katalog 45 (VA 1170) 546
2.7.13. Katalog 46 (VA 1326) 559
2.7.14. Katalog 47 (TZK 236) 577
2.7.15. Katalog 48 (TZK 914) 588
2.7.16. Katalog 49 (TZK 478) 599
2.7.17. Katalog 50 (TZK 495) 605

2.8. SAYFA TİPOLOJİSİ 615
2.8.1. Zahriye Tezhiplerinde Kullanılan Kompozisyon Şemaları 615
2.8.2. Serlevha Tezhiplerinde Kullanılan Kompozisyon Şemaları 617
2.8.3. Unvân Sayfası Tezhiplerinde Kullanılan Kompozisyon Şemaları 620
2.8.4. Ketebe / Hâtime Tezhiplerinde Kullanılan Kompozisyon Şemaları 625
2.8.5. İç Sayfa Düzeninde Kullanılan Kompozisyon Şemaları 627
2.9. MOTİF TİPOLOJİSİ 629
2.9.1. Hatâyî Grubu Motifler 629
2.9.2. Natüralist Üslûpta Bitkisel Motifler 651
2.9.3. Rûmî Grubu Motifler 656
2.9.4. Bulut Motifi 671
2.9.5. Münhani Motifi 673
2.10. DESEN ÇİZİMİNDE YARDIMCI UNSURLAR 675
2.10.1. Arasuları ve Arapervazlar 675
2.10.2. Tığlar 686
2.10.3. Güller 696
2.10.4. Duraklar 714

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 722
KAYNAKÇA 737

KISALTMALAR

Ans.	Ansiklopedisi
Araş.	Araştırma
b.	bin, İbn
Bak.	Bakanlığı
bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BVBM	Bursa Vakıflar Bölge Müdürlüğü
Çev.	Çeviren
d.	Doğumu
DEÜ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç.	Doçent
DPÜ	Dumlupınar Üniversitesi
Dr.	Doktor
Ed.	Editör
EH	Emanet Hazinesi
EÜ	Ege Üniversitesi
GSF	Güzel Sanatlar Fakültesi
H.	Hicri
Hzr.	Hazırlayan
İSAM	İslâm Araştırmaları Merkezi
İÜ	İstanbul Üniversitesi
K.	Katalog No
Küt.	Kütüphanesi
M.	Milâdi

mm.	Milimetre
MSÜ	Mimar Sinan Üniversitesi
No.	Numara
OBL	Oxford Bodleian Library
ö.	Ölümü
Öğr. Gör.	Öğretim Görevlisi
Prof.	Profesör
s.	Sayfa No
sal.	Saltanat
ss.	Sayfadan Sayfaya
Sos. Bil. Enst.	Sosyal Bilimler Enstitüsü
SK	Süleymaniye Kütüphanesi
SNMU	Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye
SÜ	Sakarya Üniversitesi
TİEM	Türk İslam Eserleri Müzesi
TSK	Topkapı Sarayı Kütüphanesi
TSMK	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TZK	Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi
Üniv.	Üniversitesi
v.	Varak No
VA	Vahid Paşa
vb.	Ve benzeri
y.	Yaprak
Yay.	Yayınları
YKY	Yapı Kredi Yayınları
yy.	Yüzyıl

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: 19 Zilka'de 1226 / 5 Aralık 1811 Tarihli Vakfiye Belgesinde Seyyid Mehmed Vahîd Efendi Necli'l-Merhum Osman Efendi İbn Ali Ağa Hazretleri Yazılı Alan s.9

Şekil 2: VA 01, Osman Hulusi'nin Yazmış Olduğu Kur'ân-ı Kerîm'in Müzehhep Serlevha Sayfası s.9

Şekil 3:VA 823 Minhâcü'r-Rumât s.13

Şekil 4: VA 838 Târih-i Vak'a-i Cezîre-i Sakız s.14

Şekil 5: Ulu Camîi'nin (Yıldırım Bayezid Han Câmîi) Kütüphane İçin Ayrılan Bölümü s.16

Şekil 6: Ulu Camîi'nin Giriş Kapısı Üzerinde Yer Alan Kitabe s.17

Şekil 7: Gök Şadırvan İmaret Mescidi s.20

Şekil 8: Eski Maliye Binası Olan Menderes İşhanı s.21

Şekil 9: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi s.22

Şekil 10: 1811 Tarihli Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt. Vakfiyenâmesi s.23

Şekil 11: 1811 Tarihli Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt. Vakfiyenâmesi s.24

Şekil 12: 1813 Tarihli Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt. Vakfiyenâmesi s.25

Şekil 13: Vahîd Paşa'nın Mührü s.26

Şekil 14: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt. Konferans Salonu s.28

Şekil 15: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt. Çalışma Salonu s.28

Şekil 16: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt. Nadir Eser Sergi Salonu s.29

Şekil 17: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt. Yeni Nesil Depoları s.29

Şekil 18: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt. Kurs Salonu s.30

Şekil 19: İbrahim Edhem Bey'in Mührü s.31

Şekil 20: Ergûniyye Mevlevîhânesi Küt. Kitap Listesi, KMMA 65/5 s.34

Şekil 21: Hacı İbrahim Ağa'ya 4. Dereceden Mecîdî Nişanı Verilmesine İlişkin Sadâret Tezkiresi ve İrade Tebliği s.37

Şekil 22: Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi s.39

Şekil 23: Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'nin Dışarıdan Görünüşü s.39

Şekil 24: Zeytinoğlu İlçe Halk Küt. Yazma Eser Tespit Fişleri s.40

Şekil 25: Zeytinoğlu İlçe Halk Küt. Yazma Eserler Bölümü s.42

Şekil 26: Zeytinoğlu İlçe Halk Küt. Yazma Eserler Bölümü s.43

Şekil 27: Zeytinoğlu İlçe Halk Küt. Okuma Salonu 1 s.44

Şekil 28: Zeytinoğlu İlçe Halk Küt. Okuma Salonu 2 s.44
Şekil 29: TZK 381, Eser Cildi s.66
Şekil 30: TZK 381, v.1a Zahriye Tezhibi s.67
Şekil 31: El-Evâmirü'l-Alâi'yye Fi'l-Umûri'l- Alâi'yye y.1a Zahriye Tezhibi, 1280 Tarihli (SK Ayasofya 2985) s.68
Şekil 32: El-Ağradu't- Tıbbıyye Ve'l-Mebahisü'l-Alaaiyye y.1a Zahriye Tezhibi, 1271 Tarihli (SK Ayasofya 3565) s.68
Şekil 33: TZK 381, v.1a Zahriye Tezhibi s.69
Şekil 34: TZK 381, v.1a Zahriye Tezhibi Çizimi s.70
Şekil 35: TZK 381, v.1b Unvân Tezhibi s.71
Şekil 36: TZK 381, v.1b Unvân Tezhibi s.71
Şekil 37: TZK 381, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.71
Şekil 38: VA 1043, Eser Cild s.73
Şekil 39: VA 1043, v. 1a s.74
Şekil 40: VA 1043, v.2a Zahriye Tezhibi s.75
Şekil 41: Tire Necip Paşa Küt. DV 562 eş-Şifa bi-Ta'rifi Hukuki'l- Mustafa, Zahriye Sayfası Tezhibi (M.1360) s.77
Şekil 42: VA 1331 El-İzah Fi Esrarî-n Nikâh, Zahriye Sayfası Tezhibi s.78
Şekil 43: VA 1043, v.2a Zahriye Tezhibi s.79
Şekil 44: VA 1043, v.2a Zahriye Tezhibi Çizimi s.80
Şekil 45: VA 1134, Eser Cildi s.82
Şekil 46: VA 1134, v.1a s.83
Şekil 47: VA 1134, v.1b Unvân Tezhibi s.84
Şekil 48: TSMK H.1511 Şahnâme-i Firdevsi'nin Ketebe Sayfası Tezhibi s.85
Şekil 49: Celâyirî Dönemi Kur'ân-ı Kerîm s.86
Şekil 50: VA 1134, v.1b Unvân Tezhibi s.87
Şekil 51: VA 1134, v.1b Unvân Tezhibi s.88
Şekil 52: VA 1134, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.88
Şekil 53: VA 1134, v.2a Duraklar s.88
Şekil 54: VA 1134, v.1b Unvân Tezhibi s.89
Şekil 55: VA 1134, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.89
Şekil 56: VA 1631, Eser Cildi s.91
Şekil 57: VA 1631 Eser Cildbendi s.92

Şekil 58: VA 1631, v.2b-3a Fihrist Tezhibi s.93
Şekil 59: VA 1631, v.2b Fihrist Tezhibi s.95
Şekil 60: VA 1631, v.2b Fihrist Tezhibi Çizimi s.96
Şekil 61: VA 1631, v.3b Unvân Tezhibi s.97
Şekil 62: SK Laleli 1752 Dîvân-ı Aşıkpaşa v. 3a s.98
Şekil 63: VA 1631, v.3b Unvân Tezhibi s.99
Şekil 64: VA 1631, v.3b Unvân Tezhibi Çizimi s.99
Şekil 65: VA 1605, Eser Cildi s.101
Şekil 66: VA 1605, v.1a s.102
Şekil 67: VA 1605, v.1b-2a Serlevha Tezhibi s.103
Şekil 68: VA 1605, v.1b-2a Serlevha Tezhibi, Detay s.104
Şekil 69: VA 1605, v.1b-2a Serlevha Tezhibi, Detay Çizimi s.104
Şekil 70: SK, Şehit Ali Paşa 1754, v.110b, Unvân Tezhibi s.105
Şekil 71: SK, Ayasofya 3587 "Tercümetü Takvimi'l- Ebdan" 1a Zahriye Sayfası Tezhibi s.106
Şekil 72: VA 1605, v.1b, Detay s.106
Şekil 73: VA 1605, v.1b, Detay Çizimi s.106
Şekil 74: VA 1605, v.1b, Kitabe Pervaz ve Çizimi s.107
Şekil 75: TİEM 30, Kur'ân-ı Kerîm'in Serlevhası s.107
Şekil 76: VA 1605, v.1b Serlevha Tezhibi s.108
Şekil 77: VA 1605, v.1b Serlevha Tezhibi Çizimi s.109
Şekil 78: VA 1605, v.187a Hâtime Tezhibi s.110
Şekil 79: VA 1605, v.187a Hâtime Tezhibi Çizimi s.110
Şekil 80: VA 1620, Eser Cildi s.112
Şekil 81: VA 1620, v.1b Unvân Tezhibi s.113
Şekil 82: VA 1620, v.1b Yatay Dikdörtgen Alan Tezyînâtı ve Çizimi s.114
Şekil 83: VA 1620, v.1b Detay Çizimi s.114
Şekil 84: VA 1620, v.1b Unvân Tezhibi s.115
Şekil 85: VA 1620, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.115
Şekil 86: VA 642, Eser Cildi s.117
Şekil 87: VA 643, Menâzirü'l-İnşa' s.118
Şekil 88: VA 642, v.1b Unvân Tezhibi s.119
Şekil 89: VA 642, v.1b Yazılı Alan Tezhibi ve Çizimi s.120

Şekil 90: VA 642, v.1b Unvân Tezhibi, Detay s.120
Şekil 91: VA 642, v.1b Unvân Tezhibi, Detay Çizimi s.121
Şekil 92: TSMK EH 72, 328a s.121
Şekil 93: VA 642, Kubbe Detay s.122
Şekil 94: TSMK EH 72, 328 s.122
Şekil 95: VA 642 Ketebe Kaydı s.123
Şekil 96: VA 642, v.1b Unvân Tezhibi s.124
Şekil 97: VA 642, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.124
Şekil 98: VA 1907, Eser Cildi s.126
Şekil 99: VA 1907, Yan Kâğıdı ve v.2a s.127
Şekil 100: VA 1907, 2b-3a SerlevhaTezhibi s.128
Şekil 101: OBL Fraser 73, Külliyât-ı Sadî, v.2b-3a (M.1515-1520) s.130
Şekil 102: OBL Fraser 73, v.2b s.131
Şekil 103: VA 1907, v. 2b s.131
Şekil 104: VA 1907 ve OBL Fraser 73 Numaralı Eserlerdeki Bazı Motifler s.132
Şekil 105: VA 1907, v. 2a Salbekli Şemse Çizimi s.133
Şekil 106: VA 1907, v. 2a Serlevha Tezhibi Şematik Çizimi s.134
Şekil 107: VA 1907, v.2a 1/4 Serlevha Tezhibi Çizimi s.135
Şekil 108: VA 1907, v.9b Fasılbaşı Tezhibi s.136
Şekil 109: VA 1907, v.9b Fasılbaşı Tezhibi s.137
Şekil 110: VA 1907, v.9b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.137
Şekil 111: VA 1907, v.5b-v.12a-v.15b-v.17b-v.30a-v.41a-v.427a s.138
Şekil 112: VA 1907, v.17b Fasılbaşı Tezhibi Detay s.139
Şekil 113: VA 1907, v.17b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.139
Şekil 114: VA 1907, v.20b-v.26b-v.28a-v.38b-v.39a-v.230a-v.237b-v.429b -v.431a s.140
Şekil 115: VA 1907, v.20b ve 230a Fasılbaşı Tezhip ve Çizimleri s.141
Şekil 116: VA 1907, v.41b Fasılbaşı Tezhibi s.142
Şekil 117: VA 1907, v.41b Fasılbaşı Tezhibi s.143
Şekil 118: VA 1907, v.41b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.143
Şekil 119: VA 1907, v.109b Fasılbaşı Tezhibi s.144
Şekil 120: VA 1907, v.109b Fasılbaşı Tezhibi s.145
Şekil 121: VA 1907, v.109b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.145
Şekil 122: VA 1907, v.194b Fasılbaşı Tezhibi s.146

Şekil 123: VA 1907, v.194b Fasılbaşı Tezhibi s.147
Şekil 124: VA 1907, v.194b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.147
Şekil 125: VA 1907, v.204b Fasılbaşı Tezhibi s.148
Şekil 126: VA 1907, v.204b Fasılbaşı Tezhibi s.149
Şekil 127: VA 1907, v.204b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.149
Şekil 128: VA 1907, v.234b Fasılbaşı Tezhibi s.150
Şekil 129: VA 1907, v.234b Fasılbaşı Tezhibi s.151
Şekil 130: VA 1907, v.234b Fasılbaşı Tezhibi s.151
Şekil 131: VA 1907, v.242b Fasılbaşı Tezhibi s.152
Şekil 132: VA 1907, v.242b Fasılbaşı Tezhibi ve Çizimi s.152
Şekil 133: VA 1907, v.332b Fasılbaşı Tezhibi s.153
Şekil 134: VA 1907, v.332b Fasılbaşı Tezhibi s.154
Şekil 135: VA 1907, v.332b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.154
Şekil 136: VA 1907, v.371b Fasılbaşı Tezhibi s.155
Şekil 137: VA 1907, v.371b Fasılbaşı Tezhibi s.156
Şekil 138: VA 1907, v.371b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.156
Şekil 139: VA 1907, v.387b Fasılbaşı Tezhibi s.157
Şekil 140: VA 1907, v.387b Fasılbaşı Tezhibi s.158
Şekil 141: VA 1907, v.387b Fasılbaş Tezhibi Çizimi s.158
Şekil 142: VA 1907, v.394b Fasılbaşı Tezhibi s.159
Şekil 143: VA 1907, v.394b Fasılbaşı Tezhibi s.160
Şekil 144: VA 1907, v.394b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.160
Şekil 145: VA 1907, v.448b Ketebe Sayfası s.161
Şekil 146: VA 1706, Eser Cildi s.164
Şekil 147: VA 1706 v.1a s.165
Şekil 148: VA 1706, v.1b Unvân Tezhibi s.165
Şekil 149: VA 1706, v.1b Yatay Dikdörtgen Alan s.166
Şekil 150: VA 1706, v.1b Yatay Dikdörtgen Alan Çizimi s.166
Şekil 151: VA 1706, v.1b Kubbe Tezyînâtı ve Çizimi s.167
Şekil 152: VA 1706, v.1b Unvân Tezhibi s.168
Şekil 153: VA 1706, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.168
Şekil 154: VA 1218, Eser Cildi s.170
Şekil 155: VA 1218, v.1b Unvân Tezhibi s.171

Şekil 156: VA 1218, v.1b, Detay s.171
Şekil 157: TSMK R. 327, Hatâyî Detay s.172
Şekil 158: VA 1218, Hatâyî Detay s.172
Şekil 159: VA 1218, v.1b Kubbe Tezyînâtı s.172
Şekil 160: VA 1218, v.1b Detay s.173
Şekil 161: Şah Mahmut Nişâbûri'ye ait Fâtiha Sûresi, İÜ Küt. s.174
Şekil 162: VA 1218, v.1b Durak Çeşitleri s.174
Şekil 163: VA 1218, v.2a Durak Çeşitleri s.175
Şekil 164: VA 1218, v.21b Ketebe Kaydı s.176
Şekil 165: TSMK, GY-1144 Şükrullah Halife'ye ait Ketebe Kaydı s.176
Şekil 166: VA 1218, v.1b Unvân Tezhibi s.178
Şekil 167: VA 1218, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.179
Şekil 168: VA 1138, Eser Cildi s.181
Şekil 169: VA 1138, Eser Cildinin İç Kabı s.182
Şekil 170: VA 1138, v.2b Fihrist Tezhibi s.183
Şekil 171: VA 1138, v.2b Fihrist Tezhibi s.184
Şekil 172: VA 1138, v.2b Fihrist Tezhibi Çizimi s.184
Şekil 173: VA 1138, v.4b Unvân Tezhibi s.185
Şekil 174: VA 1138, v.4b Yazı Alanı Çizimi s.185
Şekil 175: VA 1138, v.4b Yazı Alanı Tezyînâtı s.185
Şekil 176: VA 1138, v.4b Unvân Tezhibi, Detay Çizimi s.186
Şekil 177: VA 1138, v.4b Kubbe Tezyînâtı ve Çizimi s.186
Şekil 178: VA 1138, v.2b-3a s.187
Şekil 179: VA 1138, v.4b-5a s.188
Şekil 180: VA 1138, v.500a -501b (Hâtime Sayfası) s.188
Şekil 181: VA 1138, v.4b Unvân Tezhibi s.189
Şekil 182: VA 1138, v.4b Unvân Tezhibi Çizimi s.189
Şekil 183: VA 2486 Eser Cildi s.191
Şekil 184: VA 2486 Eser Cildinin İç Kabı s.191
Şekil 185: VA 2486, v.1b-2a Serlevha Tezhibi s.192
Şekil 186: VA 2486, v.1b-2a Serlevha Tezhibi, Detay Çizimi s.194
Şekil 187: VA 2486, v.-2a, 1/2 Serlevha Tezhibi Çizimi s.195
Şekil 188: VA 2486, v.125a Sûretü'l-Enfâl ve Çizim s.196

Şekil 189: VA 2486, v.165b Sûretü'l-Yûsuf ve Çizimi s.197
Şekil 190: VA 2486, v.184a Sûretü'l-Hicr ve Çizimi s.197
Şekil 191: VA 2486, v.258a Sûretü'l-Furkân ve Çizimi s.198
Şekil 192: VA 2486, v.287b Sûretü'l-Ankebût ve Çizimi s.199
Şekil 193: VA 2486, v.443b Sûretü'l-Âdiyât ve Çizimi s.199
Şekil 194: VA 2486, v.445a Sûretü'l-Mâûn ve Çizimi s.200
Şekil 195: VA 2486, v.446b Sûretü'l-Felâk, Sûretü'n-Nâs s.201
Şekil 196: VA 2486, v.446b Sûretü'l-Felâk, Sûretü'n-Nâs Çizimi s.202
Şekil 197: VA 2486, Mushaf Gülleri s.203
Şekil 198: TZK 374, v.1b Unvân Tezhibi s.205
Şekil 199: TZK 374, v.1b Kitabe Tezyînâtı ve Çizimi s.206
Şekil 200: TZK 374, v.1b Kubbe Tezyînâtı ve Çizimi s.206
Şekil 201: TZK 374, v.1b Unvân Tezhibi s.207
Şekil 202: TZK 374, v.1b Unvân Tezhibi s.208
Şekil 203: VA 4, Eser Cildi s.210
Şekil 204: VA 4/1, v.5b Unvân Tezhibi s.211
Şekil 205: VA 4/1, v.5b Unvân Tezhibi s.212
Şekil 206: VA 4/1, v.5b Unvân Tezhibi Çizimi s.213
Şekil 207: VA 4/1, v.319b Unvân Tezhibi s.214
Şekil 208: VA 4/1, v.319b Unvân Tezhibi s.215
Şekil 209: VA 4/1, v.319b Unvân Tezhibi Çizimi s.215
Şekil 210: VA 4/2, v.5b Unvân Tezhibi s.216
Şekil 211: VA 4/2, v.5b Unvân Tezhibi s.217
Şekil 212: VA 4/2, v.5b Unvân Tezhibi Çizimi s.217
Şekil 213: VA 4/2, v.356b Unvân Tezhibi s.218
Şekil 214: VA 4/2, v.356b Unvân Tezhibi s.219
Şekil 215: VA 4/2, v.356b Unvân Tezhibi Çizimi s.219
Şekil 216: VA 1076, Eser Cildi s.221
Şekil 217: VA 1076, v.1a s.222
Şekil 218: VA 1076, v.1b Unvân Tezhibi s.223
Şekil 219: VA 1076, v.1b Yazı Alanı Tezyînâtı ve Çizimi s.224
Şekil 220: VA 1076, v.1b Kubbe Tezyînâtı ve Çizimi s.224
Şekil 221: 1076, v.1b Unvân Tezhibi s.225

Şekil 222: VA 1076, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.225
Şekil 223: TZK 358 Eser Cildi s.227
Şekil 224: TZK 358 Eser Cildbendi s.227
Şekil 225: TZK 358, v.1b-2a Dîbâce Tezhibi s.228
Şekil 226: TZK 358, v.1b Detay s.229
Şekil 227: TZK 358, v.1b Koltuk Tezyînâtı ve Çizimi s.229
Şekil 228: TZK 358, v.1b-2a Dîbâce Tezhibi s.230
Şekil 229: TZK 358, v.1b-2a Dîbâce Tezhibi Çizimi s.230
Şekil 230: TZK 358, Bahirbaşı Tezhibi s.231
Şekil 231: TZK 358, Bahirbaşı Tezhibi s.232
Şekil 232: TZK 358, Bahirbaşı Tezhibi Çizimi s.232
Şekil 233: TZK 358, v.85b Bahirbaşı Tezhibi s.233
Şekil 234: TZK 358, v.85b Bahirbaşı Tezhibi Çizimi s.234
Şekil 235: TZK 358, v.85b Bahirbaşı Tezhibi Çizimi s.234
Şekil 236: TZK 358, v.139b Bahirbaşı Tezhibi s.235
Şekil 237: TZK 358, v.139b Detay Çizimi s.236
Şekil 238: TZK 358, v.139b Detay Çizimi s.236
Şekil 239: TZK 358, v.139b Bahirbaşı Tezhibi s.237
Şekil 240: TZK 358, v.139b Bahirbaşı Tezhibi Çizimi s.237
Şekil 241: TZK 358 v.183b (5. Defter) s.238
Şekil 242: TZK 358 v.233b (6. Defter) s.238
Şekil 243: TZK 358, v.233b Detay Çizimi s.239
Şekil 244: VA 1181 Eser Cildi s.241
Şekil 245: VA 1181, v.1a s.242
Şekil 246: VA 1181, v.1b Unvân Tezhibi s.243
Şekil 247: VA 1181, v.1b Yazılı Alan Tezhibi s.243
Şekil 248: VA 1181, v.1b Unvân Tezhibi s.245
Şekil 249: VA 1181, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.246
Şekil 250: VA 1181, v.16b Fasılbaşı Tezhibi s.247
Şekil 251: VA 1181, v.16b Fasılbaşı Tezhibi s.248
Şekil 252: VA 1181, v.16b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.248
Şekil 253: VA 1181, v.28b Fasılbaşı Tezhibi s.249
Şekil 254: VA 1181, v.28b Fasılbaşı Tezhibi s.250

Şekil 255: VA 1181, v.28b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.250
Şekil 256: VA 1181, v.42b Fasılbaşı Tezhibi s.251
Şekil 257: VA 1181, v.42b Fasılbaşı Tezhibi s.252
Şekil 258: VA 1181, v.42b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.252
Şekil 259: VA 1181, v.50b Fasılbaşı Tezhibi s.253
Şekil 260: VA 1181, v.50b Fasılbaşı Tezhibi s.254
Şekil 261: VA 1181, v.50b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.254
Şekil 262: VA 1181, v.72b Fasılbaşı Tezhibi s.255
Şekil 263: VA 1181, v.72b Fasılbaşı Tezhibi s.256
Şekil 264: VA 1181, v.72b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.256
Şekil 265: VA 1181, v.84b Fasılbaşı Tezhibi s.257
Şekil 266: VA 1181, v.84b Fasılbaşı Tezhibi s.258
Şekil 267: VA 1181, v.84b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.258
Şekil 268: VA 1181, v.101b Fasılbaşı Tezhibi s.259
Şekil 269: VA 1181, v.101b Fasılbaşı Tezhibi s.260
Şekil 270: VA 1181, v.101b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.260
Şekil 271: VA 1181, v.112b Fasılbaşı Tezhibi s.261
Şekil 272: VA 1181, v.112b Fasılbaşı Tezhibi s.262
Şekil 273: VA 1181, v.112b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.262
Şekil 274: VA 1181, v.138b Fasılbaşı Tezhibi s.263
Şekil 275: VA 1181, v.138b Fasılbaşı Tezhibi s.264
Şekil 276: VA 1181, v.138b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.264
Şekil 277: VA 1181, v.153b Fasılbaşı Tezhibi s.265
Şekil 278: VA 1181, v.153b Fasılbaşı Tezhibi s.266
Şekil 279: VA 1181, v.153b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.266
Şekil 280: VA 1181, v.185b Fasılbaşı Tezhibi s.267
Şekil 281: VA 1181, v.185b Fasılbaşı Tezhibi s.268
Şekil 282: VA 1181, v.185b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.268
Şekil 283: VA 1181, v.213b Fasılbaşı Tezhibi s.269
Şekil 284: VA 1181, v.213b Fasılbaşı Tezhibi s.270
Şekil 285: VA 1181, v.213b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.270
Şekil 286: VA 1181, v.230b Fasılbaşı Tezhibi s.271
Şekil 287: VA 1181, v.230b Fasılbaşı Tezhibi s.272

Şekil 288: VA 1181, v.230b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.272
Şekil 289: VA 1181, v.246b Fasılbaşı Tezhibi s.273
Şekil 290: VA 1181, v.246b Fasılbaşı Tezhibi s.274
Şekil 291: VA 1181, v.246b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.274
Şekil 292: VA 1181, v.274b Fasılbaşı Tezhibi s.275
Şekil 293: VA 1181, v.274b Fasılbaşı Tezhibi s.276
Şekil 294: VA 1181, v.274b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.276
Şekil 295: VA 1181, v.284b Fasılbaşı Tezhibi s.277
Şekil 296: VA 1181, v.284b Fasılbaşı Tezhibi s.278
Şekil 297: VA 1181, v.284b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.278
Şekil 298: VA 1181, v.313b Fasılbaşı Tezhibi s.279
Şekil 299: VA 1181, v.313b Fasılbaşı Tezhibi s.280
Şekil 300: VA 1181, v.313b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.280
Şekil 301: VA 1181, v.327b Fasılbaşı Tezhibi s.281
Şekil 302: VA 1181, v.327b Fasılbaşı Tezhibi s.282
Şekil 303: VA 1181, v.327b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.282
Şekil 304: VA 1181, v.350b Fasılbaşı Tezhibi s.283
Şekil 305: VA 1181, v.350b Fasılbaşı Tezhibi s.284
Şekil 306: VA 1181, v.350b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.284
Şekil 307: VA 1181, v.380b Ketebe Sayfası s.285
Şekil 308: TZK 56 Eser Cildi s.287
Şekil 309: TZK 56, v.1b Unvân Tezhibi s.288
Şekil 310: TZK 56, v.1b Unvân Tezhibi s.289
Şekil 311: TZK 56, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.290
Şekil 312: VA 433, Eser Cildi s.292
Şekil 313: VA 433, v.1b Unvân Tezhibi s.293
Şekil 314: VA 433, v.1b Zencerek ve Çizimi s.294
Şekil 315: VA 433 Numaralı Eserde Yer Alan Durak Çeşitleri s.294
Şekil 316: VA 433, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.295
Şekil 317: VA 433, v.1b Unvân Tezhibi s.296
Şekil 318: VA 433, v.13b Unvân Tezhibi s.297
Şekil 319: VA 433, v.13b Unvân Tezhibi s.298
Şekil 320: VA 433, v.13b Unvân Tezhibi Çizimi s.299

Şekil 321: VA 433, v.20b Fasıl Sonu Tezhibi s.300
Şekil 322: VA 433, v.20b Fasıl Sonu Tezhibi Çizimi s.300
Şekil 323: VA 433, v.36 FasılbaşıTezhibi s.301
Şekil 324: VA 433, v.36 Fasılbaşı Tezhibi Çizimi s.301
Şekil 325: VA 433, v.42b Hâtime Sayfası Tezhibi s.302
Şekil 326: VA 433, v.42b Hâtime Sayfası Tezhibi Çizimi s.303
Şekil 327: VA 1073, Eser Cildi s.306
Şekil 328: VA 1073, Eser Cildinin İç Kabı s.307
Şekil 329: VA 1073, v.3b İç Sayfa Tezhibi s.308
Şekil 330: VA 1073, v.3b Detay s.309
Şekil 331: VA 1073, v.3b Koltuk Tezhibi ve Çizimi s.309
Şekil 332: VA 1073, v.3b İç Sayfa Tezhibi Çizimi s.310
Şekil 333: VA 1073, v.5b Unvân Tezhibi s.311
Şekil 334: VA 1073, v.5b Zencerek s.311
Şekil 335: VA 1073, v.5b Unvân Tezhibi s.312
Şekil 336: VA 1073, v.5b Unvân Tezhibi Çizimi s.313
Şekil 337: VA 1073, Hâtime Sayfası s.314
Şekil 338: VA 1193, Eser Cildi s.316
Şekil 339: VA 1193, v.4b Unvân Tezhibi s.317
Şekil 340: VA 1193, v.4b Yazı Alanı Tezyînâtı s.318
Şekil 341: VA 1193, v.4b Yazı Alanı Tezyînâtı Çizimi s.318
Şekil 342: VA 1193, v.4b Kubbe Detay s.319
Şekil 343: VA 1193, v.4b Unvân Tezhibi Çizimi s.320
Şekil 344: TZK 440 Eser Cildi s.322
Şekil 345: TZK 440, v.1a s.323
Şekil 346: TZK 440, v.1b Unvân Tezhibi s.324
Şekil 347: TZK 440, v.1b Kubbe Tezyînâtı ve Çizimi s.325
Şekil 348: TZK 440, v.1b Beyne’s sütûr Bezemesi ve Çizimi s.325
Şekil 349: TZK 440, v.1b Unvân Tezhibi s.326
Şekil 350: TZK 440, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.327
Şekil 351: TZK 40, Unvân Tezhibi s.328
Şekil 352: TZK 40, Hâtime Tezhibi s.329
Şekil 353: Hulasetül Vefa Fi Şerhi Şifa, Unvân Sayfası Tezhibi s.330

Şekil 354: VA 1337, Eser Cildi s.332
Şekil 355: VA 1337, v.6b Unvân Tezhibi s.333
Şekil 356: VA 1337, v.6b Unvân Tezhibi s.335
Şekil 357: VA 1337, v.6b Unvân Tezhibi Çizimi s.336
Şekil 358: VA 137, Eser Cildi s.338
Şekil 359: VA 137, v.1a s.339
Şekil 360: VA 137, v.1b Unvân Tezhibi s.340
Şekil 361: VA 137, v.1b Yazı Alanı Tezyînâtı Çizimi s.341
Şekil 362: VA 137, v.1b Kubbe Detay ve Çizimi s.341
Şekil 363: VA 137, Ferâğ Kaydı s.342
Şekil 364: VA 137, v.1b Unvân Tezhibi s.343
Şekil 365: VA 137, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.344
Şekil 366: TZK 32, Eser Cildi s.346
Şekil 367: TZK 32, v.1b-2a Fihrist Sayfası s.347
Şekil 368: TZK 32, v.3b-4a s.348
Şekil 369: TZK 32, v.3b Yazı Alanı Tezyînâtı s.349
Şekil 370: TZK 32, v.3b Detay s.349
Şekil 371: TZK 32, v.3b Detay Çizimi s.350
Şekil 372: TZK 32, v.3b Haşiye Tezhibi ve Çizimi s.351
Şekil 373: TZK 32, v.3b Unvân Tezhibi Çizimi s.352
Şekil 374: TZK 32, v.4a Sayfa İçi Tezhibi ve Çizimi s.354
Şekil 375: TZK 32, v.4b-5a Tam Sayfa Serlevha Tezhibi s.355
Şekil 376: TZK 32, v.258b Sûrebaşı Tezhibi s.356
Şekil 377: TZK 32, v. v.258b Sûrebaşı Tezhibi Çizimi s.356
Şekil 378: TZK 32, v.359b-360a s.357
Şekil 379: TZK 32, v.360a Ketebe Tezhibi Çizimi s.358
Şekil 380: TZK 3 Eser Cildi s.361
Şekil 381: TZK 3 Eser Cildbendi s.362
Şekil 382: TZK 3, v.1b-2a Serlevha Tezhibi s.363
Şekil 383: TZK 3, v.1b Üst Başlık Tezhibi s.364
Şekil 384: TZK 3, v.1b Üst Başlık Tezhibi Çizimi s.364
Şekil 385: TZK 3, v.1b Detay Çizimi s.365
Şekil 386: TZK 3, v.1b Serlevha Tezhibi Çizimi s.366

Şekil 387: TZK 3, v.23a Sûretü'l-Âl-i İmrân ve Çizimi s.367
Şekil 388: TZK 3, v.48a Sûretü'l-Mâide ve Çizimi s.367
Şekil 389: TZK 3, v.84a Sûretü't-Tevbe ve Çizimi s.368
Şekil 390: TZK 3, v.204a Sûretü's-Sâffât ve Çizimi s.368
Şekil 391: TZK 3, v.228a Sûretü'd-Duhân ve Çizimi s.369
Şekil 392: TZK 3, v.257b Sûretü'l-Cum'a ve Çizimi s.369
Şekil 393: TZK 3, v.258a Sûretü'l-Münâfikûn ve Çizimi s.370
Şekil 394: TZK 3, v.284b Sûretü'l-Mâûn ve Çizimi s.370
Şekil 395: TZK 3, v.285a Sûretü'n-Nasr ve Çizimi s.371
Şekil 396: TZK 3, v.285b Sûretü't-Tebbet, Sûretü'l-İhlâs, Sûretü'l-Felâk s.372
Şekil 397: TZK 3, v.285b Sûretü't-Tebbet, Sûretü'l-İhlâs, Sûretü'l-Felâk Çizimi s.373
Şekil 398: TZK 3, v.286a Sûretü'n-Nâs s.374
Şekil 399: TZK 3, v.286a Sûretü'n-Nâs Çizimi s.375
Şekil 400: TZK 3, v.286b Ketebe Tezhibi s.377
Şekil 401: TZK 3, v.286b Ketebe Tezhibi Çizimi s.378
Şekil 402: TZK 3, v.287a Gül-i Muhammedî s.379
Şekil 403: TZK 3, v.287a Gül-i Muhammedî Çizimi s.380
Şekil 404: TSMK E.H. 55 v. 2a Gül-i Muhammedî s.381
Şekil 405: TZK 3 Mushaf Gülleri s.382
Şekil 406: Süleymaniye Küt. Pertevniyal Sultan 32 Delailü'l-Hayrat, H.1205 / M. 1790 s.384
Şekil 407: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi K. 57 Beyhan Sultan Binti Sultan Mustafa-yı Sâlis Vakfiyesi, H. 1229 / M. 1804 s.385
Şekil 408: TZK 4, Eser Cildi s.387
Şekil 409: TZK 4, v.1b-2a Serlevha Tezhibi s.388
Şekil 410: TZK 4, v.1b Serlevha Tezhibi Çizimi s.390
Şekil 411: TZK 4, v.296b-297a Sûretü'l-İnşirâh, Sûretü't-Tîn s.391
Şekil 412: TZK 4, v.296b Sûretü'l-İnşirâh s.392
Şekil 413: TZK 4, v.296b Sûretü't-Tîn s.392
Şekil 414: TZK 4, v.296b-297a Sûretü'l-İnşirâh, Sûretü't-Tîn Çizimi s.393
Şekil 415: TZK 4, v.300b-301a s.394
Şekil 416: TZK 4, v.300b Sûretü'l-İhlâs s.394
Şekil 417: TZK 4, v.300b Sûretü'l-Felâk s.395

Şekil 418: TZK 4, v.300b Sûretü'n-Nâs s.395
Şekil 419: TZK 4, v.300b Sûretü'l-İhlâs, Sûretü'l-Felâk, Sûretü'n-Nâs Çizimi s.396
Şekil 420: TZK 4, v.301a Ketebe Tezhibi s.397
Şekil 421: TZK 4, v.301a Ketebe Tezhibi Çizimi s.398
Şekil 422: TZK 4, Mushaf Gülleri s.399
Şekil 423: VA 1230, Eser Cildi s.401
Şekil 424: VA 1230, v.1b Unvân Tezhibi s.402
Şekil 425: VA 1230, v. 9b-10a s.404
Şekil 426: VA 1230, v.10b-11a s.404
Şekil 427: VA 1230, v.1b Unvân Tezhibi s.405
Şekil 428: VA 1230, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.406
Şekil 429: TZK 2, Eser Cildi s.408
Şekil 430: TZK 2, v.1b-2a Serlevha Tezhibi s.409
Şekil 431: TZK 2, v.1b Üst Başlık s.410
Şekil 432: TZK 2, v.1b Serlevha Tezhibi Çizimi s.412
Şekil 433: TZK 2, v.280b Sûretü'l-Ankebût s.413
Şekil 434: TZK 2, v.435b-436a s.414
Şekil 435: TZK 2, v.435b Desen ve Çizimi s.415
Şekil 436: TZK 2, v. 436a Çizimi s.416
Şekil 437: TZK 2, v.437a Ketebe Tezhibi s.417
Şekil 438: TZK 2, v.437a Ketebe Tezhibi Çizimi s.418
Şekil 439: TZK 2, v.437b-438a Fâl-ı Kelâm-ı Mecîd s.419
Şekil 440: TZK 2, v.437b Fâl-ı Kelâm-ı Mecîd Çizimi s.420
Şekil 441: TZK 2, v.438a Fâl-ı Kelâm-ı Mecîd Çizimi s.421
Şekil 442: TZK 2, Mushaf Gülleri s.422
Şekil 443: VA 3155, Eser Cildi s.424
Şekil 444: VA 3155, Eser Cildinin İç Kabı s.425
Şekil 445: VA 3155, Eserin Fihrist Sayfası s.425
Şekil 446: VA 3155, v. 1b-2a Serlevha Tezhibi s.426
Şekil 447: VA 3155, v. 1b Üst Başlık ve Çizimi s.427
Şekil 448: VA 3155, v. 1b Kubbe Çizimi s.428
Şekil 449: VA 3155, v. 1b Köşe Çizimi s.429
Şekil 450: VA 3155, v.79a Sûretü'l-Araf s.429

Şekil 451: VA 3155, v.1b Serlevha Tezhibi Çizimi s.430
Şekil 452: VA 3155, v.307a Ketebe Tezhibi s.431
Şekil 453: VA 3155, v.307a Ketebe Tezhibi Çizimi s.432
Şekil 454: VA 3155, Mushaf Gülleri (v.09-22-32-37) s.433
Şekil 455: VA 3155, Mushaf Gülleri (v.42-44-72-79-84-102-129-129) s.434
Şekil 456: VA 3155, Mushaf Gülleri (v.140-145-153-178-198-205-225-228) s.435
Şekil 457: VA 3155, Mushaf Gülleri (V.255-265-268-299) s.436
Şekil 458: VA 2351, Eser Cildi s.438
Şekil 459: VA 2351, v.9b Unvân Tezhibi s.439
Şekil 460: VA 2351, v.9b Detay s.439
Şekil 461: VA 2351, v.9b Yatay Dikdörtgen Alan Tezyînâtı ve Çizimi s.440
Şekil 462: VA 2351, v.9b Kubbe Detay s.440
Şekil 463: VA 2351, v.9b Unvân Tezhibi s.442
Şekil 464: VA 2351, v.9b Unvân Tezhibi Çizimi s.443
Şekil 465: TZK 6, Eser Cildi s.445
Şekil 466: TZK 6, Temellük Kaydı s.446
Şekil 467: TZK 6, v.1b-2a Serlevha Tezhibi s.447
Şekil 468: TZK 6, v.1b Serlevha Tezhibi Çizimi s.449
Şekil 469: TZK 6, v.219a Yâsîn Sûresi s.450
Şekil 470: TZK 6, v.219a Yâsîn Sûresi Çizimi s.451
Şekil 471: TZK 6, Sûrebaşı Tezhibi s.452
Şekil 472: TZK 6, Sûrebaşı Tezhibi Çizimi s.453
Şekil 473: TZK 6, v.306b-307a s.454
Şekil 474: TZK 6, v.306b Çizimi s.456
Şekil 475: TZK 6, v.307a Ketebe Tezhibi Çizimi s.457
Şekil 476: TZK 6, Mushaf Gülleri s.458
Şekil 477: TZK 1, Eser Cildi s.460
Şekil 478: TZK 1, v.1b-2a Serlevha Tezhibi s.461
Şekil 479: TZK 1, v.1b Motif Detay s.462
Şekil 480: TZK 1, v.1b Koltuk Tezyînâtı ve Çizimi s.462
Şekil 481: TZK 1, v.1b Alt Başlık ve Çizimi s.463
Şekil 482: TZK 1, v.1b Dış Pervaz Detay ve Çizimi s.464
Şekil 483: TZK 1, v.1b Serlevha Tezhibi Çizimi s.465

Şekil 484: TZK 1, Sûretü'n-Nasr, Sûretü't-Tebbet, Sûretü'l-İhlâs, Sûretü'l- Felâk, Sûretü'n- Nâs s.466
Şekil 485: TZK 1, Klâsik Üslûpta Boyanmış Sûrebaşı Tezhibi s.466
Şekil 486: TZK 1, Zer-ender-zer Tekniği ile Boyanmış Sûrebaşı Tezhibi s.466
Şekil 487: TZK 1, Sûretü'n-Nasr, Sûretü't-Tebbet, Sûretü'l-İhlâs, Sûretü'l-Felâk, Sûretü'n-Nâs Çizimi s.467
Şekil 488: TZK 1, v.154a Ketebe Tezhibi s.468
Şekil 489: TZK 1, v.154a Ketebe Tezhibi Çizimi s.469
Şekil 490: TZK 1, v.155a Hâtim Duası Çizimi s.470
Şekil 491: TZK 1 v.155a Hatîm Duası s.470
Şekil 492: TZK 1, Mushaf Gülleri s.471
Şekil 493: TZK 1, Eserin Sonunda Yer Alan Boş Varaklar s.471
Şekil 494: VA 585, Eser Cildi s.473
Şekil 495: VA 585, v.1a s.474
Şekil 496: VA 585, v.2a Zahriye Tezhibi s.475
Şekil 497: VA 585, v.2a Yatay Dikdörtgen Alan Tezyînâtı s.476
Şekil 498: VA 585, v.2a Madalyon s.477
Şekil 499: VA 585, Kütüphaneci Hamdi Bey'in Notları s.478
Şekil 500: VA 585, v.2a Zahriye Tezhibi s.479
Şekil 501: VA 585, v.2a Zahriye Tezhibi Çizimi s.480
Şekil 502: VA 1081, Eser Cildi s.482
Şekil 503: VA 1081, Eser Cildinin İç Kabı s.483
Şekil 504: VA 1081, v.1a Zahriye Tezhibi s.484
Şekil 505: VA 1081, v.1a Zahriye Tezhibi s.485
Şekil 506: VA 1081, v.1a Zahriye Tezhibi Çizimi s.486
Şekil 507: VA 1182 Eser Cildi s.488
Şekil 508: VA 1182, v.1a Zahriye Tezhibi s.489
Şekil 509: VA 1182, v.1a Üst Başlık s.489
Şekil 510: SK Fatih 2841 Mirsâdü'l-İbâd mine'l-Mebde'i ile'l-İbâd, Zahriye Sayfası Tezhibi s.490
Şekil 511: VA 1182, v.1a Zahriye Tezhibi s.491
Şekil 512: VA 1182, v.1a Zahriye Tezhibi Çizimi s.492
Şekil 513: VA 1442, Eser Cildi s.494

Şekil 514: VA 1442, v.1a Zahriye Sayfası s.495
Şekil 515: VA 1442, v.1b-2a s.496
Şekil 516: Muhakkak Besmele s.497
Şekil 517: VA 1442, v.1a Zahriye Sayfası (Besmele) s.497
Şekil 518: M. 1304-1306 Yılları Arasında Memlûk Sultanı Rukn-al-Din Baybars'a Ait Kur'ân-ı Kerîm'in Beşinci Cildinin Sûrebaşı Tezhibi s.498
Şekil 519: TİEM 562, Memlûk Dönemi Cüz 14. yy. Sonları Serlevha s.499
Şekil 520: Hatâyî Motifi s.500
Şekil 521: Tığ Motifi s.500
Şekil 522: VA 1442, v.1b Unvân Tezhibi s.501
Şekil 523: VA 1442, v.1b Unvân Tezhibi Çizim s.501
Şekil 524: VA 1513 Eser Cildi s.503
Şekil 525: VA 1513, v.1b-2a Levha Tezhibi s.504
Şekil 526: VA 1513, v.1b Zencerek s.505
Şekil 527: TİEM 438, Kur'ân Cüzü Levha Tezhibi s.505
Şekil 528: SK Fatih 315, Tefsirü'l-Kebir s.506
Şekil 529: VA 1513, v.1b Haşiyede Yer Alan Madalyon ve Çizimi s.507
Şekil 530: VA 1513, v.1b Gül s.507
Şekil 531: TİEM 446 Kur'ân-ı Kerîm Kehf Sûresi 147b-148a s.508
Şekil 532: VA 1513, v.1b Levha Tezhibi s.509
Şekil 533: VA 1513, v.1b Levha Tezhibi Çizimi s.510
Şekil 534: TZK 341 Eser Cildi s.512
Şekil 535: TZK 341, v.1b Unvân Tezhibi s.513
Şekil 536: TZK 341, v.1b Alt Kısımdaki Yatay Alan ve Çizimi s.513
Şekil 537: TZK 341, v.1b Detay s.514
Şekil 538: TZK 341, v.1b Unvân Tezhibi, Detay s.515
Şekil 539: TZK 341, v.1b Unvân Tezhibi, Detay Çizimi s.515
Şekil 540: TZK 341, v.1b Unvân Tezhibi s.516
Şekil 541: TZK 341, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.516
Şekil 542: VA 1054/2, Eser Cildi s.518
Şekil 543: VA 1054/2, v.1a Zahriye Tezhibi s.519
Şekil 544: VA 1054/2, v.236a Ketebe Kaydı s.520
Şekil 545: VA 1054/1, v.1a Zahriye Tezhibi s.521

Şekil 546: VA 1054/2, v.1a Zahriye Tezhibi s.522
Şekil 547: VA 1054/2, v.1a Zahriye Tezhibi Çizimi s.523
Şekil 548: VA 1179 Eser Cildi s.525
Şekil 549: VA 1179, Eser Cildinin İç Kabı s.525
Şekil 550: VA 1179, v.1b Unvân Tezhibi s.526
Şekil 551: VA 1179, v.1b Unvân Tezhibi, Detay s.527
Şekil 552: VA 1179, v.1b Unvân Tezhibi, Detay Çizimi s.527
Şekil 553: VA 1179, v.1b Unvân Tezhibi s.528
Şekil 554: VA 1179, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.528
Şekil 555: VA 3054, Eser Cildi s.530
Şekil 556: VA 3054, v.1b Unvân Tezhibi s.531
Şekil 557: BVBM 1830 "Kur'ân-ı Kerîm Altıncı Cüz, Serlevha Tezhibi s.532
Şekil 558: VA 3054, v.1b Unvân Tezhibi s.533
Şekil 559: VA 3054, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.533
Şekil 560: VA 3192, v.1a Zahriye Tezhibi s.535
Şekil 561: VA 3192, v.1b Unvân Sayfası s.536
Şekil 562: VA 3192, v.1a Zahriye Tezhibi s.537
Şekil 563: VA 3192, v.1a Zahriye Tezhibi Çizimi s.538
Şekil 564: TZK 454, Eser Cildi s.540
Şekil 565: TZK 454, v.1b Unvân Tezhibi s.541
Şekil 566: TZK 454, v.1b Kubbe Tezyînâtı ve Çizimi s.542
Şekil 567: TZK 454, v.1b Sayfa İçi Deseni ve Çizimi s.542
Şekil 568: Nuruosmaniye Küt. 3873, Muhibbi Divanı s.543
Şekil 569: TZK 454, v.1b Unvân Tezhibi s.544
Şekil 570: TZK 454, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.545
Şekil 571: VA 1170, Eser Cildi s.547
Şekil 572: TSM, E.H. 2138 Numaralı Murakka' Albümü'nün Cilt Kabı s.548
Şekil 573: VA 1170, v.3b Unvân Tezhibi s.549
Şekil 574: VA 1170, v.3b Unvân Tezhibi, Detay s.550
Şekil 575: TSMK K.103 Kur'ân-ı Kerîm Ketebe Sayfası Tezhibi s.551
Şekil 576: VA 1170, v.3b Unvân Tezhibi s.553
Şekil 577: VA 1170, v.3b Unvân Tezhibi Çizimi s.554
Şekil 578: VA 1170, v.44b Unvân Tezhibi s.555

Şekil 579: VA 1170, v.44b Unvân Tezhibi Çizimi s.556
Şekil 580: VA 1170, v.103b Unvân Tezhibi s.557
Şekil 581: VA 1170, v.103b Unvân Tezhibi Çizimi s.558
Şekil 582: VA 1326, Eser Cildi s.560
Şekil 583: VA 1326, Ferâğ Kaydı s.561
Şekil 584: VA 1326, v.528b s.563
Şekil 585: VA 1326, Kütüphaneci Naci Hamdi'nin Notları s.563
Şekil 586: VA 1326, v.1b-2a Serlevha Tezhibi s.564
Şekil 587: VA 1326, v.1b 1/2 Serlevha Tezhibi Çizimi s.566
Şekil 588: VA 1326, v.2b-3a Sayfa Kenarı Tezhibi s.567
Şekil 589: VA 1326, v.2b-3a Sayfa Kenarı Tezhibi Çizimi s.568
Şekil 590: VA 1326, v.202b Sûretü'l-Enfâl ve Çizimi s.569
Şekil 591: VA 1326, v.253b Sûretü'l-Hûd ve Çizimi s.570
Şekil 592: VA 1326, v.310a Sûretü'n-Nahl ve Çizimi s.571
Şekil 593: VA 1326, v.356b Sûretü'l-Meryem ve Çizimi s.571
Şekil 594: VA 1326, v.389b Sûretü'l-Hacc ve Çizimi s.572
Şekil 595: VA 1326, v.411b Sûretü'n-Nûr ve Çizimi s.572
Şekil 596: VA 1326, v.494b Sûretü's-Secde ve Çizimi s.573
Şekil 597: VA 1326, v.511b Sûretü's-Sebe' ve Çizimi s.574
Şekil 598: VA 1326, v.528b Sûretü'l-Yâsîn ve Çizimi s.574
Şekil 599: VA 1326, v.600b Sûretü'd-Duhân ve Çizimi s.575
Şekil 600: VA 1326, v.744a Sûretü'l-Kâria s.575
Şekil 601: VA 1326 Mushaf Gülleri s.576
Şekil 602: TZK 236, v.1b-2a s.578
Şekil 603: TZK 236, v.1b Detay Çizimi s.579
Şekil 604: TSK R.738 m Muhibbi Divânı v.25b s.580
Şekil 605: TZK 236, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.581
Şekil 606: TSK R.738 m Muhibbi Divânı v.194b s.582
Şekil 607: TZK 236, v. 2a Sayfa İçi Desen Çizimi s.583
Şekil 608: TZK 236, v.29b-30a Haşiye Tezhibi s.584
Şekil 609: TSK R.738 m Muhibbi Divânı v.40b s.585
Şekil 610: TZK 236, v.29b-30a Haşiye Tezhibi Çizimi s.586
Şekil 611: TZK 236, v.89a Ketebe Sayfası s.587

Şekil 612: TZK 914 Eser Cildi s.589
Şekil 613: TZK 914, v.1b Unvân Tezhibi s.590
Şekil 614: TSK EH. 1380 Tercüman ed-Düstur s.591
Şekil 615: TSK EH 1339, Muzaffername s.592
Şekil 616: SK Halet Efendi 5, Delailü'l- Hayrat s.593
Şekil 617: TZK 914, v.1b Unvân Tezhibi s.594
Şekil 618: TZK 914, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.595
Şekil 619: TZK 914, v.22b Unvân Tezhibi s.596
Şekil 620: TZK 914, v.22b Unvân Tezhibi s.597
Şekil 621: TZK 914, v.22b Unvân Tezhibi Çizimi s.597
Şekil 622: TZK 914, Ketebe Sayfası s.598
Şekil 623: TZK 478, Eser Cildi s.600
Şekil 624: TZK 478, v.1b Unvân Tezhibi s.601
Şekil 625: Topkapı Sarayı Küt. MR. 275, Sur ve Ediye s.602
Şekil 626: TZK 478, v.1b Unvân Tezhibi s.603
Şekil 627: TZK 478, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi s.604
Şekil 628: TZK 495 Eser Cildi s.606
Şekil 629: TZK 495, v.7b Unvân Tezhibi s.607
Şekil 630: BOA 648/1 II. Mahmud Beratı s.609
Şekil 631: 1833 Tarihli Alay Yoklama Belgesi s.610
Şekil 632: 1837 Tarihli Alay Yoklama Belgesi s.610
Şekil 633: Osmanlı Arması s.611
Şekil 634: TZK 495, v.7b Unvân Tezhibi s.612
Şekil 635: TZK 495, v.7b Unvân Tezhibi Çizimi s.613
Şekil 636: Zahriye Tablosu (14. Yüzyıl) s.615
Şekil 637: Zahriye Tablosu (15. Yüzyıl) s.616
Şekil 638: Serlevha Tablosu (14. Yüzyıl) s.617
Şekil 639: Serlevha Tablosu (15. Yüzyıl) s.617
Şekil 640: Serlevha Tablosu (16. Yüzyıl) s.618
Şekil 641: Serlevha Tablosu (18. Yüzyıl) s.618
Şekil 642: Serlevha Tablosu (19. Yüzyıl) s.619
Şekil 643: Unvân Sayfası Tablosu (14. Yüzyıl) s.620
Şekil 644: Unvân Sayfası Tablosu (15. Yüzyıl) s.620

Şekil 645: Unvân Sayfası Tablosu (16. Yüzyıl) s.621
Şekil 646: Unvân Sayfası Tablosu (17. Yüzyıl) s.622
Şekil 647: Unvân Sayfası Tablosu (18. Yüzyıl) s.623
Şekil 648: Unvân Sayfası Tablosu (19. Yüzyıl) s.624
Şekil 649: Ketebe / Hâtime Sayfası Tablosu (15. Yüzyıl) s.625
Şekil 650: Ketebe / Hâtime Sayfası Tablosu (18. Yüzyıl) s.625
Şekil 651: Ketebe / Hâtime Sayfası Tablosu (19. Yüzyıl) s.626
Şekil 652: İç Sayfa Düzeni Tablosu (16. Yüzyıl) s.627
Şekil 653: İç Sayfa Düzeni Tablosu (17. Yüzyıl) s.627
Şekil 654: İç Sayfa Düzeni Tablosu (18. Yüzyıl) s.628
Şekil 655: İç Sayfa Düzeni Tablosu (19. Yüzyıl) s.628
Şekil 656: Yaprak Motifi Tablosu (14. Yüzyıl) s.629
Şekil 657: Yaprak Motifi Tablosu (15. Yüzyıl) s.630
Şekil 658: Yaprak Motifi Tablosu (16. Yüzyıl) s.631
Şekil 659: Yaprak Motifi Tablosu (16. Yüzyıl) s.632
Şekil 660: Yaprak Motifi Tablosu (17. Yüzyıl) s.633
Şekil 661: Yaprak Motifi Tablosu (18.Yüzyıl) s.634
Şekil 662: Yaprak Motifi Tablosu (19.Yüzyıl) s.635
Şekil 663: Penç Motifi Tablosu (15. Yüzyıl) s.636
Şekil 664: Penç Motifi Tablosu (16. Yüzyıl) s.637
Şekil 665: Penç Motifi Tablosu (16. Yüzyıl) s.638
Şekil 666: Penç Motifi Tablosu (17. Yüzyıl) s.639
Şekil 667: Penç Motifi Tablosu (18. Yüzyıl) s.640
Şekil 668: Penç Motifi Tablosu (19. Yüzyıl) s.641
Şekil 669: Goncagül Motifi Tablosu (14. Yüzyıl) s.642
Şekil 670: Goncagül Motifi Tablosu (15. Yüzyıl) s.643
Şekil 671: Goncagül Motifi Tablosu (16. Yüzyıl) s.644
Şekil 672: Goncagül Motifi Tablosu (16. Yüzyıl) s.645
Şekil 673: Goncagül Motifi Tablosu (17. Yüzyıl) s.646
Şekil 674: Goncagül Motifi Tablosu (18. Yüzyıl) s.647
Şekil 675: Goncagül Motifi Tablosu (19. Yüzyıl) s.648
Şekil 676: Hatâyî Motifi Tablosu (14. Yüzyıl) s.648
Şekil 677: Hatâyî Motifi Tablosu (16. Yüzyıl) s.649

Şekil 678: Hatâyî Motifi Tablosu (17. Yüzyıl) s.650
Şekil 679: Hatâyî Motifi Tablosu (18. Yüzyıl) s.650
Şekil 680: Hatâyî Motifi Tablosu (19. Yüzyıl) s.651
Şekil 681: Natüralist Üslûpta Bitkisel Motifler Tablosu (17. Yüzyıl) s.651
Şekil 682: Natüralist Üslûpta Bitkisel Motifler Tablosu (17. Yüzyıl) s.652
Şekil 683: Natüralist Üslûpta Bitkisel Motifler Tablosu (17. Yüzyıl) s.653
Şekil 684: Natüralist Üslûpta Bitkisel Motifler Tablosu (18. Yüzyıl) s.654
Şekil 685: Natüralist Üslûpta Bitkisel Motifler Tablosu (19. Yüzyıl) s.655
Şekil 686: Rûmî Motifi Tablosu (14.Yüzyıl) s.656
Şekil 687: Rûmî Motifi Tablosu (15.Yüzyıl) s.657
Şekil 688: Rûmî Motifi Tablosu (16.Yüzyıl) s.658
Şekil 689: Rûmî Motifi Tablosu (16.Yüzyıl) s.659
Şekil 690: Rûmî Motifi Tablosu (16.Yüzyıl) s.660
Şekil 691: Rûmî Motifi Tablosu (17.Yüzyıl) s.661
Şekil 692: Rûmî Motifi Tablosu (17.Yüzyıl) s.662
Şekil 693: Rûmî Motifi Tablosu (18.Yüzyıl) s.663
Şekil 694: Rûmî Motifi Tablosu (19.Yüzyıl) s.664
Şekil 695: Ortabağ Motifi Tablosu s.665
Şekil 696: Ortabağ Motifi Tablosu s.666
Şekil 697: Tepelik Motifi Tablosu s.667
Şekil 698: Tepelik Motifi Tablosu s.668
Şekil 699: Tepelik Motifi Tablosu s.669
Şekil 700: Tepelik Motifi Tablosu s.670
Şekil 701: Bulut Motifi Tablosu (16. Yüzyıl) s.671
Şekil 702: Bulut Motifi Tablosu (17. Yüzyıl) s.672
Şekil 703: Bulut Motifi Tablosu (18. Yüzyıl) s.672
Şekil 704: Münhani Motifi Tablosu (14. Yüzyıl) s.673
Şekil 705: Münhani Motifi Tablosu (14. Yüzyıl) s.674
Şekil 706: Münhani Motifi Tablosu (15. Yüzyıl) s.674
Şekil 707: Arasuları Tablosu (14. Yüzyıl) s.675
Şekil 708: Arapervazlar Tablosu (14. Yüzyıl) s.675
Şekil 709: Arasuları Tablosu (15. Yüzyıl) s.676
Şekil 710: Arapervazlar Tablosu (15. Yüzyıl) s.677

Şekil 711: Arasuları Tablosu (16. Yüzyıl) s.678
Şekil 712: Arapervazlar Tablosu (16. Yüzyıl) s.679
Şekil 713: Arasuları Tablosu (17. Yüzyıl) s.680
Şekil 714: Arapervazlar Tablosu (17. Yüzyıl) s.680
Şekil 715: Arasuları Tablosu (18. Yüzyıl) s.681
Şekil 716: Arapervazlar Tablosu (18. Yüzyıl) s.682
Şekil 717: Arasuları Tablosu (19. Yüzyıl) s.683
Şekil 718: Arasuları Tablosu (19. Yüzyıl) s.684
Şekil 719: Arapervazlar Tablosu (19. Yüzyıl) s.685
Şekil 720: Tığlar Tablosu (14. Yüzyıl) s.686
Şekil 721: Tığlar Tablosu (15. Yüzyıl) s.687
Şekil 722: Tığlar Tablosu (16. Yüzyıl) s.688
Şekil 723: Tığlar Tablosu (16. Yüzyıl) s.689
Şekil 724: Tığlar Tablosu (17. Yüzyıl) s.690
Şekil 725: Tığlar Tablosu (17. Yüzyıl) s.691
Şekil 726: Tığlar Tablosu (18. Yüzyıl) s.692
Şekil 727: Tığlar Tablosu (18. Yüzyıl) s.693
Şekil 728: Tığlar Tablosu (19. Yüzyıl) s.694
Şekil 729: Tığlar Tablosu (19. Yüzyıl) s.695
Şekil 730: Güller Tablosu (14. Yüzyıl) s.696
Şekil 731: Güller Tablosu (16. Yüzyıl) s.697
Şekil 732: Güller Tablosu (16. Yüzyıl) s.698
Şekil 733: Güller Tablosu (16. Yüzyıl) s.699
Şekil 734: Güller Tablosu (18. Yüzyıl) s.700
Şekil 735: Güller Tablosu (18. Yüzyıl) s.701
Şekil 736: Güller Tablosu (18. Yüzyıl) s.702
Şekil 737: Güller Tablosu (19. Yüzyıl) s.703
Şekil 738: Güller Tablosu (19. Yüzyıl) s.704
Şekil 739: Güller Tablosu (19. Yüzyıl) s.705
Şekil 740: Güller Tablosu (19. Yüzyıl) s.706
Şekil 741: Güller Tablosu (19. Yüzyıl) s.707
Şekil 742: Güller Tablosu (19. Yüzyıl) s.708
Şekil 743: Güller Tablosu (19. Yüzyıl) s.709

Şekil 744: Güller Tablosu (19. Yüzyıl) s.710
Şekil 745: Güller Tablosu (19. Yüzyıl) s.711
Şekil 746: Güller Tablosu (19. Yüzyıl) s.712
Şekil 747: Güller Tablosu (19. Yüzyıl) s.713
Şekil 748: Duraklar Tablosu (14.Yüzyıl) s.714
Şekil 749: Duraklar Tablosu (15.Yüzyıl) s.714
Şekil 750: Duraklar Tablosu (16. Yüzyıl) s.714
Şekil 751: Duraklar Tablosu (16. Yüzyıl) s.715
Şekil 752: Duraklar Tablosu (17. Yüzyıl) s.716
Şekil 753: Duraklar Tablosu (18. Yüzyıl) s.716
Şekil 754: Duraklar Tablosu (18. Yüzyıl) s.717
Şekil 755: Duraklar Tablosu (19. Yüzyıl) s.718
Şekil 756: Duraklar Tablosu (19. Yüzyıl) s.719
Şekil 757: Duraklar Tablosu (19. Yüzyıl) s.720
Şekil 758: Duraklar Tablosu (19. Yüzyıl) s.721

GİRİŞ

Yazma eserler, salt sahip oldukları sanatsal ve bilimsel nitelikleri ile değil, aynı zamanda kültürel mirasın vazgeçilmez unsuru olmaları bakımından da çok değerlidir. Özellikle hat, tezhip, minyatür, cilt ve ebru gibi kitap sanatlarımızın en güzel örneklerinin icra edildiği yazmalar için bu durum daha fazla önem teşkil etmektedir. Bugün gerek ülkemizdeki özel-resmi müze, kütüphane ve koleksiyonlarda, gerekse yurtdışındaki koleksiyonlarda bulunan Türk ve İslâm dünyasına ait sayısız müzehhep yazma eser, kitaba ve kitap sanatlarına olan ilginin ve verilen değerin bir neticesi olsa gerektir. Bu eserlerin değerini anlayabilmek ve anlatabilmek, hiç kuşkusuz bunların doğru ve konusunda uzman kişilerce tespiti ile mümkündür. Müzehhep yazma eserlere yönelik görsel ve/veya yazılı kataloglarının bilimsel yöntemler ışığında doğru bir şekilde hazırlanması, hem araştırmacılar için büyük kolaylık sağlayacak, hem de mevcut kültürel birikime katkıda bulunacaktır.

Bugün her ne kadar T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü ile Milli Kütüphane Arşivi'ndeki eserlerin görüntülerine *www.yazmalar.gov.tr* adresinden dijital ortamda ulaşmak mümkünse de bazı eserlerin fotoğraflarının bulunmadığı; çekim kalitelerinin oldukça düşük olduğu, bazı koleksiyonlardaki yazmaların ise sadece ismen zikredildiği görülmektedir. Bu durum hem yazmaların tespitini güçleştirmekte hem de zaman kaybına yol açmaktadır. Tez çalışmamızda incelemiş olduğumuz kütüphaneler için de bu durum geçerlidir. Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki müzehhep yazmaların pek çoğu dijital ortama yüklenmiştir, ancak bir kısmı hâlâ kütüphane raflarında araştırmacıların keşfini beklemektedir. Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'ndeki yazmaların ise sadece künye bilgileri mevcut olup, hiçbir eserin fotoğrafı dijital ortama yüklenmemiştir. Bu durum, yazmalarla ilgili doğru tespitlerin yapılabilmesini ancak kütüphanede saha araştırması ile mümkün kılmaktadır.

Tez çalışması kapsamında incelenmiş olan müzehhep yazma eserlerin kayıtlı olduğu Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi ile Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, Kütahya ilinde bulunmaktadır. Beylikler ve Osmanlılar zamanında idâri merkez olan Kütahya, bu konumundan ötürü bilim, sanat ve kültür şehirlerimizden birisi haline gelmiştir. Şehzadelerin sancak beyliği yaptığı Amasya, Trabzon, Manisa, Antalya, Konya, Kefe gibi şehirlerin yanında Kütahya, merkeze yakın olması ve

beylerbeylik merkezi olması açısından da ayrı bir öneme sahipti. 1550-1558 yıllarında Şehzade Bayezid (ö.1562), 1562-1566 yılları arasında da Şehzade Selim (sal.1566-1574) devlet idaresine vukûfiyet kazanmak amacıyla sancakbeyi olarak Kütahya'da bulunmuşlardır.[1] Şehzade Selim'in Kütahya'daki sarayının çok sayıda âlimin bir araya geldiği önemli bir bilim, sanat ve kültür merkezi olduğu bilinen bir gerçektir.[2] Buraya gidip gelen üst düzey kişilerle birlikte bir kültür merkezi haline gelen Kütahya, kütüphanecilik bakımından da oldukça zengin bir şehir olarak ünlenmiştir.

Kütahya ilinde bulunan Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi ile Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi pek çok nâdide yazma esere ev sahipliği yapan kütüphanelerimizden olup, bu eserler üzerine yapılan çalışmaların ise oldukça sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Her ne kadar daha önce Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan yazmaların içeriklerine ilişkin çalışmalar yapılmış olsa da müzehhep yazmalarla ilgili çalışma yok denecek kadar azdır. Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver'in 1941 yılında Vahîd Paşa Kütüphanesi'nde çalışmalar yaptığı bilinmekteyse de[3] bu konu ile ilgili belgelere ya da çizimlere ulaşılamamıştır. Keza Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'ndeki müzehhep yazmalarla ilgili olarak bir tez çalışması yapılmış[4]; ancak bu çalışma da sadece 8 adet müzehhep Kur'ân-ı Kerîm incelemesi ile sınırlı kalmıştır. Ne var ki her iki kütüphanede de bulunan 700'ün üzerindeki müzehhep eser, zengin kültür mirasımızın önemli ögelerindendir. Bu bağlamda "Kütahya Vahid Paşa ve Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphaneleri'nde Bulunan Yazma Eserlerin Tezhip Sanatı Açısından İncelenmesi" adlı bu tez çalışmasında, söz konusu kütüphanelerde bulunan bazı müzehhep yazmalar incelenmek için seçilmiştir. Araştırmanın çerçevesi, Vahid Paşa Kütüphanesi'ndeki 584 müzehhep yazma arasından seçilen 33 eser ile Zeytinoğlu

---

[1] Süleyman Polat, **17. Yüzyılda Mühimme Defterlerine Göre Kütahya**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniv. Sos. Bil. Enst., Kütahya, 2005, s. 41.

[2] Tülün Değirmenci, **İktidar Oyunları ve Resimli Kitaplar**, Kitap Yay., İstanbul, 2012, s. 41.

[3] Mehmet Gönül, "Neyzen Ahmet Yakupoğlu", **İSTEM**, Yıl:1, Sayı:1, 2003, s. 158. "*Ahmet Yakupoğlu, 1941 yılında Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver ile karşılaşır. Bu karşılaşma gerek kişisel hayatında ve gerekse san'at hayatında önemli bir dönüm noktası niteliğindedir. Süheyl Ünver'in Kütahya'da eş dost ziyaretini tamamladıktan sonra ilk soluklandığı yer, Vâhid Paşa Kütüphânesi'dir. Buradaki yazma eserleri tek tek elden geçirmekte, kitapların künyeleri ile bunlardan gerekli notları almaktadır. İşte tam bu esnada yirmi yaşını henüz tamamlamış temiz yüzlü, içi dışı bir, san'at aşığı bir genç Ahmet Çalışel (Yakupoğlu) de kütüphanededir."* Ayrıca bkz. Mustafa Yıldırım, "Ahmed Yakuboğlu ve Türk Güzel Sanatlarındaki Yeri", **SÜ İlahiyat Fak. Dergisi**, Sayı: 9, Konya, 1999, ss. 289-290., A. Güner Sayar, A. **Süheyl Ünver, Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri**, İstanbul, 1994, s. 285.

[4] bkz., **Esra Has, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi'nde Bulunan El Yazması Kuran-ı Kerimler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniv. Güzel Sanatlar Enst., Isparta, 2012.

İlçe Halk Kütüphanesi'ndeki 145 müzehhep yazma arasından seçilen 17 eser ile sınırlandırılmıştır.

Kütüphanelerde yapılan araştırmalar neticesinde, müzehhep olarak kaydedilen kimi yazmaların sadece altın cetvellerinin çekilerek ya da herhangi bir bezeme yapılmadan salt zemini altın boyanarak bırakıldığı tespit edilmiştir. Yine bazı yazmalar, hiçbir tezyînî özelliğe sahip olmadığı halde müzehhep olarak nitelendirilmiştir. İlk etapta bu yazmalar elenmiş ve geri kalanlar arasından, kompozisyon ve işçilik açısından nitelikli olan veya farklı özellikler taşıyan müzehhep yazmalar seçilmek suretiyle, mümkün olduğu kadar desen açısından farklı, sanat değeri ve/veya işçilik kalitesi yüksek örnekler teze dahil edilmiştir. Bu çalışma ile, seçilen 50 adet müzehhep yazmanın desen, motif, renk, kompozisyon, teknik ve üslûp özelliklerinin incelenerek, bu özelliklerin fotoğraf ve çizimler yardımıyla belgelenmesi hedeflenmiştir.

Esasen bu tezin temel amacı, söz konusu kütüphanelerde muhafaza edilmek suretiyle herkesin görmesine imkân tanınmayan nitelikli yazmaların incelenmesi ve bu yolla eserler hakkında bilimsel açıdan doğru tespitlerin yapılabilmesidir. Bu sayede seçilmiş yazma eserlerin üretildiği dönemlerin bezeme özelliklerinin doğru bir şekilde tespitini yapmak ve bunların esere yansıyıp yansımadığını değerlendirmek suretiyle farklılıkları ve/veya benzerlikleri ortaya koymak mümkün olabilmiştir. Bunun yanında, bu eserlerin envanter kayıtlarındaki eksik ya da hatalı bilgilerin bu tez çalışması ile ortaya çıkarılıp giderilmesi, tarihsiz olan eserlerin bezeme özellikleri göz önünde bulundurularak yapıldıkları dönemin belirlenmesi, yeni hattat ve müzehhip isimlerine ulaşılması da amaçlananlar arasındadır.

Araştırmanın temel kaynağını Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi ile Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'nde bulunan yazmalara ait kayıt fişleri oluşturmaktadır. Bu fişler tek tek incelenerek müzehhep ibareli eserler tespit edilmiştir. Araştırmaya yardımcı diğer bir kaynak, Ahmet Kılıç tarafından 2016 yılında hazırlanan *Mehmed Emin Vahid Paşa Hayatı, Eserleri, Vakfiyesi ve Kütüphanesi* adlı yüksek lisans tezi olup, bu çalışma sayesinde Vahîd Paşa'nın vakfettiği kitapların listesi ile gönderildikleri yer ve zamana ait bilgilerden istifade edilmiştir. Bunun haricinde tez çalışmamızda incelenen yazmaları görsel açıdan desteklemek ve ketebe (hâtime) kayıtlarında istinsâh tarihleri ile ilgili bilgiye

rastlanmayan eserleri tarihlendirebilmek amacıyla pek çok yüksek lisans, doktora ve sanatta yeterlilik çalışmasındaki müzehhep yazma örneklerinden yararlanılmıştır. Aynı şekilde *1400. Yılında Kur'an-ı Kerim*[5], editörlüğünü Ali Rıza Özcan'ın yapmış olduğu *Hat ve Tezhip Sanatı*[6] ve M. Uğur Derman'a ait *Türk Hat Şaheserleri*[7] ve *99 İstanbul Mushafı*[8] adlı eserler, müzehhep yazma örneklerinden yararlanılan diğer kaynaklardandır.

Tez ile ilgili çalışmalara önce, Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi ile Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'nde saha araştırması yapılarak başlanmıştır. Ancak, her iki kütüphanedeki müzehhep eser sayısının çokluğu ve her birinin paha biçilmez birer hazine olması sebebiyle bu yazma eserlerin tek tek incelenmesine izin verilmemiştir. Ne var ki, tarafımdan hazırlanmış *Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi'ndeki 1153 No'lu Mesnevî-i Şerîf'in Tezhip ve Cilt Sanatı Bakımından İncelenmesi* adlı yüksek lisans tezi, bu kütüphanede daha önceden araştırma yapmama vesile olduğu için, Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki müzehhep yazma eserlerin tespiti oldukça sorunsuz bir şekilde ilerlemiştir. Kütüphanede müzehhep eserlerle ilgili bir katalog bulunmamakla birlikte, Prof. Dr. Ayşe Üstün'ün Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde yaptığı çalışmalar neticesinde tüm müzehhep eserler zahriye tezhibi, ketebe tezhibi, serlevha tezhibi, fasılbaşı tezhibi, unvân sayfası tezhibi şeklinde sınıflandırılarak, kayıt altına alınmıştır. Bu bilgiler bir CD'ye aktarılarak araştırmacıların hizmetine sunulduğundan, ayrıca katalog taramasına ihtiyaç kalmamıştır. Ne var ki aynı durum Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'ndeki müzehhep yazmalar için söz konusu olmamıştır. Buradaki eserlerin tespiti tek tek envanter defterlerinin (Şekil 24) ve eser CD'lerinin taranması sonucunda yapılabilmiştir. Ardından her iki kütüphanedeki bütün müzehhep eserlerle, bu eserlere ait envanter bilgileri alınarak; bu eserler arasından 50 farklı müzehhep yazmanın seçim işlemi tamamlanmıştır.

Eserlerin 33 tanesinin istinsâh tarihi bellidir, fakat 17 tanesinin tarihi tespit edilememiştir. Bu nedenle teze konu olan yazmalar için krolonojik bir sınıflandırma

[5] **1400. Yılında Kur'an-ı Kerim**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Antik A.Ş. Kültür Yay:11, İstanbul, 2010.
[6] Ali Rıza Özcan (Ed.), **Hat ve Tezhip Sanatı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara,2009.
[7] Uğur Derman, **Türk Hat Sanatının Şaheserleri,** Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1982.
[8] Uğur Derman, **99 İstanbul Mushafı**, 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı Yayını, İstanbul, 2010.

yapılması metodolojik olarak uygun bulunmuş ve 33 yazma, ketebe kayıtlarındaki bilgiler esas alınarak 14. yüzyıldan 19. yüzyıla doğru kronolojik bir sıraya konulmuştur. Tarihi belli olmayan 17 eser ise, çalışmanın katalog kısmının sonuna yerleştirilmiş, bu eserler de bezeme özellikleri göz önüne alınarak kendi içlerinde tahminî bir kronolojik sıraya sokulmuştur. Tarih sırasına göre her esere katalog numarası verilmiş, incelenen eserler 1'den 50'ye kadar numaralandırılmıştır. Kataloğa alınan eserlerden en eskisi H. 698 (M.1299), en yenisi ise H. 1291 (M. 1874) tarihlidir. Çok sayıda eser incelendiği için, bu eserler kendi içlerinde yüzyıllar halinde sınıflandırılmış ve bu sınıflandırma 14. yüzyıldan - 19.yüzyıla dek devam etmiştir. Böylelikle her yüzyıla ait bezeme özelliklerinin belirlenerek, tezhip sanatının yüzyıllar içerisinde geçirdiği gelişmenin daha açık bir şekilde ortaya konabileceği düşünülmüştür.

Tezin ikinci bölümünden itibaren başlayan katalog kısmında, ilk önce künye sayfası ile eser hakkında genel bilgi verilmiştir. Eserlerin demirbaş numaraları, Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi'ndeki eserler için (TZK), Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki eserler için ise (VA) olarak kısaltılarak kodlanmış ve tez metninin devamında bu kodlamalar kullanılmıştır. Demirbaş numarasının ardından, varsa eserin eski numarası belirtilmiştir. Daha sonra eserin ismi, müellifi, müstensihi, konusu, dili, hattatı, hat nev'i, istinsâh tarihi, ebadı, varak ve satır sayısı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Burada salt envanter bilgilerine bağlı kalınmamış, yapılan araştırmalar sonucunda eğer varsa kayıtlardaki hatalı kısımlar düzeltilmiştir. Envanter kayıtlarında mürekkep nev'i, cilt özelliği ve müzehhep varaklar ile ilgili bilgiler bulunmadığı için, bu kısımlar araştırmalar süresince elde edilen veriler doğrultusunda düzenlenmiştir. Cilt özelliği kısmında sadece cilt çeşidi açıklanmış, konu ile ilgili ayrıntılı bilgi künye sayfasından hemen sonraki sayfada verilmiştir. Aynı düzenleme, müzehhep varaklar için de geçerli olmuş, künyede sadece müzehhep varakların çeşidi belirtilmiş, detaylı açıklama ve varak numaraları eser incelemesi metninde yazılmıştır. Künyede müzehhip ismi ile ilgili bir başlık açılmamıştır. Bunun sebebi tez çalışmamızda incelediğimiz VA 585 numaralı eser haricindeki hiçbir eserde müzehhip bilgisinin bulunmayışıdır.

Künye sayfasının ardından eserin cilt kabı ile ilgili genel bilgi verilerek, kap üzerindeki bezeme; desen, motif, renk, kompozisyon ve teknik özellikleri açısından

incelenmiştir. Tez çalışmamızın içeriğini kapsamadığından, cilt kapları üzerindeki tezyînî alanların çizimleri yapılmamıştır.

Cilt özelliklerinin ardından, eserdeki müzehhep varakların anlatımına geçilmiş ve tüm müzehhep varaklar sırasıyla incelenmiştir. Bu varakların tanıtımı yapılırken, öncelikle tez metnine müzehhep varağın eserdeki yerini gösteren küçük ve genel bir fotoğrafı yerleştirilmiş, desen anlatımı için ise daha kolay anlaşılabilmesi amacıyla metin aralarına detay fotoğrafları eklenmiştir. Bezemeli alanların tezyînî özellikleri, genelden özele inilerek kullanılan kompozisyon özellikleri, motifler, teknikler ve renkler esas alınarak açıklanmıştır. Devamında, açıklanan varağın büyük fotoğrafına ve son olarak desen analizini içeren çizimine yer verilmiştir. Ayrıca anlatım ve açıklamalar, gereken yerlerde detay çizimlerle de desteklenmiştir. Çizimler, müzehhep varağın kompozisyon çeşidini, açılan paftaları, kullanılan motif çeşitlerini, pervaz türlerini ve tığlarını daha iyi gösterebilmek için yapılmıştır. Bu sistem, her bezemeli varak ve her eser için tekrar edilmiştir.

Bazı eserlerin fotoğrafları çekim açıları ayarlanmadan, yamuk çekildiği için, tezhipli kısımlar eskize çizilirken, yamuklukları gidermek maksadıyla çizimler önce milimetrik kâğıda yapılmış ve mümkün mertebe çizgi bozuklukları giderilmeye çalışılmıştır. Ardından her müzehhep varak aslından en az bir misli büyütülerek fırça ve mürekkep ile aydinger üzerine çalışılmıştır. Tüm çizimler 300 dpi çözünürlükte taranarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

Teze konu olan yazmaların tezhipli sayfalarındaki Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi metinlerin okunmasında Dokuz Eylül Üniversitesi Öğretim Üyeleri Prof. Dr. Rıza Savaş, Doç. Dr. Necdet Şengün, Dr. Öğr. Üyesi Seyfullah Efe ve Türkiye Yazma Eser Kurumu Başkanlığı'nda çalışan Ömer Aslan'ın büyük yardımları olmuştur. Okumalar sayesinde eserlerle ilgili kısıtlı ve/veya hatalı bilgiler düzeltilerek; kimi hususlar aydınlığa çıkarılmıştır.

Easasen bir kataloglama çalışması olan "Kütahya Vahid Paşa ve Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphaneleri'nde Bulunan Yazma Eserlerin Tezhib Sanatı Açısından İncelenmesi" adlı tez toplam iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Kütahya Vahid Paşa ve Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphaneleri tanıtılarak, bir yazma eserin meydana getirilmesiyle ilgili unsurlardan bahsedilmiştir. Bir yazma eser, müellif, hattat, müzehhip, nakkaş ve mücellit gibi farklı meslek erbabına mensup sanatkârların

bir nakkaşhâne ortamında ya da özel atölyelerde kolektif çalışmaları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu sanatkârlar, hâmilerinin kendilerine sunmuş olduğu imkân ve istekler sâyesinde çalışmalarını sürdürerek, yaşadıkları dönemin kültür ve sanat ortamını belirleyici bir rol üstlenmişlerdir. Bu bağlamda tezin birinci bölümünde söz konusu kütüphaneler ile kurucuları tanıtılarak; nakkaşhâne ve hâmilik konularına değinilmiştir. Ayrıca incelenen eserler çok geniş bir zaman dilimine dahil olduğu için, tezhip sanatının tarihsel gelişimi ile ilgili olarak kısa bir bilgi verilmiş, burada bilinen örneklerden ziyade kendi araştırdığımız kaynakların görsellerinden yararlanılmıştır. Aynı fotoğrafların tekrar konmaması adına da görsellerin katalog ve şekil numaraları parantez içerisinde verilmiştir. Birinci bölüm, tezin teorik kısmı olup; ikinci bölüm uygulama ağırlıklıdır.

Tezin ikinci bölümünde, 1'den 50'ye kadar katalog numarası verilen eserler sırasıyla incelenmiştir. Tüm eserler ait oldukları yüzyıl başlıkları altında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda 14.yüzyıldan 2 yazma , 15. yüzyıldan 4 yazma, 16. yüzyıldan 8 yazma, 17. yüzyıldan 4 yazma, 18. yüzyıldan 8 yazma, 19. yüzyıldan 7 yazma ve tarihsiz 17 yazma ile toplamda 50 yazma incelenmiştir. İkinci bölümün sonunda tipoloji kısmı yer almaktadır. Burada, 50 eserin desen analizleri sonucunda elde edilen verilerin tabloları vardır. *Sayfa Tipolojisi* başlığı altında bütün zahriye, serlevha, unvân, ketebe/hâtime sayfaları ile iç sayfa düzeninde kullanılmış olan ana formların tabloları; *Motif Tipolojisi* başlığı altında hatâyî, rûmî, bulut, münhani gibi farklı motif gruplarının tabloları ve son olarak *Desen Çiziminde Kullanılan Yardımcı Unsurlar* başlığı altında arasuları ve arapervazlar, tığ, durak ve güllerin tabloları yer almaktadır. Bütün bu unsurların detaylı çizimleri yapılarak, 14. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasındaki tezhip sanatının bezeme unsurlarının dokümanı çıkartılmış, tarihsiz eserler için ayrı bir bölüm açılmayarak tahmini olarak tarihlendirildikleri yüzyıl başlığı altına çizimleri konulmuştur. Bu belgeleme ve inceleme çalışması ile tezhip sanatının gelişimini gözler önüne seren yeni bilgiler sunmak ve motif dağarcığına yenilerini eklemek ümit edilmektedir.

Tez, değerlendirme ve sonuç bölümü ile tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
VAHİD PAŞA YAZMA ESERLER İLE TAVŞANLI ZEYTİNOĞLU İLÇE HALK KÜTÜPHANELERİ'NİN TANITIMI VE BU KÜTÜPHANELER ÖRNEĞİNDE OSMANLI'DA SANAT HÂMİLİĞİ

1.1.VAHİD PAŞA YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİ

1.1.1. Mehmed Emin Seyyid Vahîd Paşa'nın Hayatı ve Eserleri

Anadolu'ya hâkim bir beylik ve eyalet merkezi olan Kütahya, Germiyanoğulları Beyliği ve Osmanlılar döneminde önemli kültür merkezlerinden biri olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu zamanında şehzadelerin devlet idaresine vukûfiyet kazanmak ve eğitim almak üzere gönderildiği sancak şehirlerinden biri olan Kütahya, zaman içerisinde buraya gidip gelen üst düzey kişilerle kültür merkezlerinden biri haline gelmiştir.

Kütahya'ya görev icabı gelerek yaptığı çalışmalarla şehrin zengin mirasına katkı sağlayan kişilerden biri de Mehmed Emin Vahîd Paşa'dır. Kurmuş olduğu kütüphane bugün kendi ismiyle müsemmâ *Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi* olarak anılmakta ve H.1226/ M.1811 tarihinden bu yana hizmet vermektedir.

Doğum tarihi tespit edilemeyen Paşa'nın asıl ismi Mehmed olup *Vahîd* mahlasıdır. 19. yy. başlarında yetişen Vahîd Paşa Kilisli bir Nusayrî aileye mensuptur.[9] Kurmuş olduğu kütüphanenin vakfiyesinde babasının Ali Ağa oğlu Osman Efendi olduğuna dair kayıt yer almaktadır[10] (Şekil 1). Çok küçük yaşta babası öldüğü için, annesiyle birlikte İstanbul'a gelmiş ve annesi Osman Hulusi Efendi isminde bir saray baltacısı ile evlenmiştir. Osman Hulusi Efendi'nin H.1193/ M.1779 senesinde Saray'da kozbekçisi ve aynı zamanda hattat olduğu da bilinmektedir.[11] Osman Hulusi'nin yazmış olduğu Kur'ân-ı Kerîm VA 01 demirbaş numarası ile Vahid Paşa Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunmaktadır (Şekil 2).

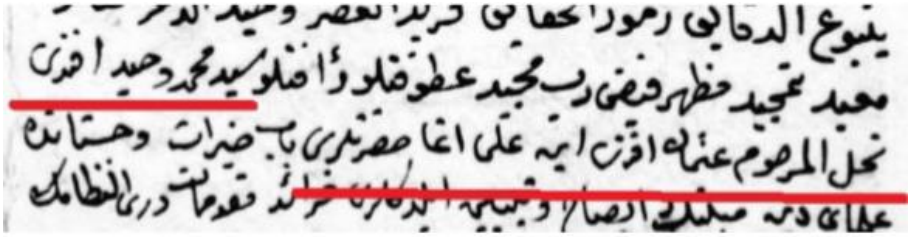
---

[9] Fahri Maden ve Mustafa Eğilmez, **Vahid Paşa'nın Hayatı Sakız Vak'ası**, Roza Yayınevi, İstanbul 2012, s. 4.

[10] Ahmet Kılıç, **Mehmed Emin Vahid Paşa Hayatı, Eserleri, Vakfiyesi ve Kütüphanesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldırım Beyazıt Üniv. Sos. Bil. Enst. Bursa, 2016, s. 5.

[11] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **(Bizans ve Selçukîlerle Germiyan ve Osman Oğulları Zamanında) Kütahya Şehri**, Devlet Matbaası, İstanbul 1932, s. 129.

Şekil 1: 19 Zilka'de 1226 / 5 Aralık 1811 Tarihli Vakfiye Belgesinde Seyyid Mehmed Vahîd Efendi Necli'l-Merhum Osman Efendi İbn Ali Ağa Hazretleri Yazılı Alan

Kaynak: Kılıç, s. 121.

Şekil 2: VA 01, Osman Hulusi'nin Yazmış Olduğu Kur'ân-ı Kerîm'in Müzehhep Serlevha Sayfası

Kaynak: Vahid Paşa Yazma Eserler Küt.

İstanbul'da iyi bir tahsil gören Vahîd Paşa, devletin üst makamlarında önemli görevlerde bulunarak; maliye tahsil kalemliği, zecriye başkâtipliği ve evkaf müdürlüğü yapmıştır (1806).[12] 1806-1807 tarihleri arasında Napolyon'la ittifak yapmak üzere elçi olarak Fransa'ya giden Paşa bu süre zarfında *Sefâretnâme-i Fransa* adlı eserini yazarak dönemin Avrupa şehirleri hakkında oldukça tafsilatlı bilgiler

[12] Uzunçarşılı, s. 129.

vermiştir. Örneğin Viyana'daki 300.000 kitabı olan kütüphane ve Anatomi derslerinin verildiği otopsi salonu kendisini hayrete düşürmüştür.[13] Bu durum, Mehmed Emin Vahîd Paşa'nın ilme ve kitaplara olan düşkünlüğünün bir kanıtı olsa gerektir. Ardından 1808 yılında İngiliz temsilcileriyle barış antlaşması yapmak için Çanakkale'ye gönderilen Paşa, bu görüşmelerde sağladığı başarıdan dolayı önce *Defter Emini* daha sonra da *Rikâb Reisü'l-Küttâbı* (dış işleri bakanı vekilliği) görevine getirilmiştir.[14] Bu görevde üç ay kalan Vahîd Paşa sonrasında azledilerek Kütahya'ya sürgüne gönderilmiştir (H.1224 / M.1809). [15] Azline sebep olarak; İngilizlerle yaptığı başarılı anlaşmadan dolayı kibirlenmesi, her ne kadar kötü niyetli olmasa da Padişah'ın bazı hatt-ı hümayunlarını eleştirmesi, bazı liyâkatsiz kâtiplerin maaşlarını hazineyi korumak maksadıyla vermemesi gibi gerekçeler gösterilmektedir.[16]

Kütahya'da kaldığı iki yıl boyunca boş durmayan Paşa, kütüphanesinin temellerini atmış, ardından 1811 tarihinde affedilerek Tophane Nazırlığı'na getirilmiş ve daha sonra Tersane Emini olmuştur. 1813 yılında Sultan II. Mahmud'un emriyle, Antalya yöresi âyanı Tekeli İbrahim'in idam tarihinden sonra adamlarını yakalamak ve mirasını müsadere etmek üzere Antalya'ya gönderilmiştir. Bu arada kendisine vezirlik rütbesi de verilerek, Teke ve Hamid Sancakları Mutasarrıfılığı tevdi edilmiştir.[17] 1816'da Hanya mutasarrıfı olan Mehmed Emin Vahîd Paşa'nın 1820 tarihinde vezirlik rütbesi kaldırılarak İstanköy adasında ikâmeti emredilmiştir.[18] Vahîd Paşa, sürgün olarak İstanköy'de bulunduğu sırada *Şerh-i Kaside-i Dimyatiyye* (Mirkât-ı Münâcaât) adlı eserini yazmıştır. Ocak 1821'de vezirlik rütbesi iade edilerek Sakız Adası'na Muhafız tayin edilen Paşa[19], adadaki isyanın bastırılmasında büyük başarılar gösterse de Kaptan-ı derya Nasuh-zâde Ali Paşa ile aralarının açılması sonucunda[20] sağlık durumunu bahane ederek görevinden istifa etmiştir.[21]

---

[13] Maden ve Eğilmez, ss. 5-7.
[14] Mustafa Eğilmez, "Tarihî Yönüyle Kütahya Mutasarrıfı Mehmed Emin Vahit Paşa", **DPU Sosyal Bilimler Dergisi**, Haziran 2001, Sayı:5, s. 553-554.
[15] Uzunçarşılı, s. 130.
[16] Maden ve Eğilmez, s. 8
[17] Uzunçarşılı, s. 130.; Maden ve Eğilmez, ss. 9-10., Atilla Çetin, "Mehmed Emin Vahid Paşa", **TDV**, 28, ss. 468- 469.
[18] Çetin, ss. 468- 469.
[19] Maden ve Eğilmez, ss. 25,13.
[20] Eğilmez, s. 554.
[21] Uzunçarşılı, s. 131.

Sakız Adası'ndan ayrılarak Anadolu yakasında önce Çeşme'ye ardından da Urla'ya yerleşen (1822) Vahîd Paşa'nın vezirliği, Ali Paşa'ya yardım etmediği gerekçesiyle tekrar elinden alınmış; ancak Sadaret Kaymakamı'na gönderdiği mektupta, kendisine, beyhude süründürülmeyerek bir memuriyet verilmesi ricasını ileterek, Kütahya ya da Afyonkarahisar'a tayin edilmesi talebinde bulunmuştur. Bu talebi kabul görerek 1823'te Afyonkarahisar'a gitmek üzere yola çıkmıştır.[22] Burada bir yıl kadar ikâmet eden Vahîd Paşa, 1824 yılında vezirliği tekrar iade edilmek suretiyle Halep valisi tayin edilmiştir. Halep valiliği esnasında bölgedeki asayiş ve güvenliğin sağlanması için önlemler almışsa da Kasım 1826'da görevinde ihmalkârlık gösterdiği gerekçesiyle vezirliği bir kez daha elinden alınıp, önce Konya ardından da Bursa'ya sürgün edilmiştir.[23] Akabinde vezirliği dördüncü kez iade edilerek Çanakkale civarında Eski İstanbul Mevkii Muhafızlığı'na tayin edilen Mehmed Emin Vahîd Paşa, iki yıla yakın Çanakkale'de görev yaptıktan sonra Bosna Valiliği'ne tayin olundu ise de son görev yerine gidemeden 2 Sâfer 1244 / 14 Ağustos 1828 tarihinde vefat etmiştir. Kabri Çanakkale'nin Geyikli Köyü'ndedir.[24]

Memuriyet hayatında beş kez sürgüne gönderilmek suretiyle görevden göreve koşan Mehmed Emin Vahîd Paşa, âlim, şair, marifet ve hüner sahibi bir zât idi. Bu özelliklerinin yanı sıra ayrıca geçimsiz, kendini beğenmiş ve bencil bir kişiliğe sahipti. Sefinetü'r-rüesâ adlı esere zeyl yazan Süleyman Faik Efendi, Paşa'nın hasis birisi olduğunu ifade etmektedir. Zengin olduğu halde kendisine bir ev almayarak, İstanbul'da Ayvansaray'da annesinin yanında oturmayı tercih etmesi sebebiyle *Çingene Vahîd, Ayvansaraylı Vahîd* gibi lakaplarla anılmıştır.[25] Öldüğünde biriktirmiş olduğu dört bin kese eşyadan başka mirası olmayıp, bunlar da mirasçıları olan iki eşine kalmıştır.[26]

Hakkında söylenenler ne olursa olsun, Vahîd Paşa'nın âlim, ilme ve kitaba meraklı, ileri görüşlü, görevlerinde başarılı, metanet ve cesaret sahibi, yaşadığı dönemin sanat hâmilerinden bir kimse olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Kurduğu kütüphaneyi öylece bırakmayarak; Kütahya'dan ayrıldıktan sonra da gittiği yerlerden

[22] Kılıç, s. 17.
[23] Maden ve Eğilmez, ss. 18-20.
[24] Kılıç, s. 21.
[25] Uzunçarşılı, s. 131., Maden ve Eğilmez, ss. 21-22., Çetin, ss. 468- 469.
[26] Eğilmez, ss. 554-555.

temin ettiği kitapları kütüphanesine yollaması, ilme ve bilgiye verdiği değerin bir kanıtı olsa gerektir.

Hattat olan babalığı Osman Hulusi Efendi'den ta'lîk ve nesih hatla yazmayı öğrenen Vahîd Paşa'nın altı adet eseri mevcuttur:

1) Sefâretnâme-i Fransa

Fransa'da elçi olarak bulunduğu zamanda tuttuğu notlar ve hâtıralarından oluşan eserin çeşitli kütüphanelerde 11 adet yazma nüshası bulunmaktadır.[27] Eser, Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'nde VA 830 demirbaş numarası ile kayıtlı bulunmaktadır. Matbu nüshaları da bulunan Sefâretnâme-i Fransa dört defa basılmıştır.[28] Eser günümüz harfleriyle ise ilk defa Selahattin Güngör tarafından, Cumhuriyet Gazetesi'nde tefrika edilmiştir. Üzerine akademik çalışmaların da bulunduğu eser hakkında Yavuz Ercan'ın *Seyyid Mehmed Vahit Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi* adlı makalesi[29] ve Azmi Süslü'nün Belleten dergisinde yayımladığı Fransızca makalesi vardır.[30]

2) Minhâcü'r-Rumât

Yazma bir eser olan Minhâcü'r-Rumât, Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'nde VA 823 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Okçuluğun tarihçesi ve ok talimi ile ilgili olan bu eser, 69 varak ve yedi bölümden oluşmaktadır.[31] Ayrıca eserin unvân sayfası da müzehheptir (Şekil 3).

[27] Bu kütüphaneler için bkz., Kılıç, s. 24.
[28] Matbu nüshalar için bkz. Kılıç, s. 24.
[29] Yavuz Ercan, "Seyyid Emin Mehmed Vahit Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi", **Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi Dergisi**, OTAM, Sayı:2, Ankara, Ocak 1991, ss. 73-125.
[30] Maden ve Eğilmez, s. 24.
[31] Maden ve Eğilmez, s. 24.

Şekil 3:VA 823 Minhâcü'r-Rumât

Kaynak: Vahid Paşa Yazma Eserler Küt.

Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*[32] adlı eserinde bu yazmanın bir nüshasının Viyana Millî Kütüphanesi'nde 1413 demirbaş numarası ile kayıtlı olduğunu ifade etmektedir.[33]

3) Şerh-i Kasîde-i Dimyâtiyye (Mirkât-ı Münâcaât)

Şeyh Nureddin Dimyâtî'nin Esmâü'l-Hüsnâ Kasîdesi'nin Türkçe şerhi olup, Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'nde VA 1161 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. 97 varaktan ibaret bu eserin yazma veya matbu başka nüshasına rastlanılmamıştır. Vahîd Paşa bu eseri, İstanköy'de bulunduğu sırada kaleme almıştır.[34]

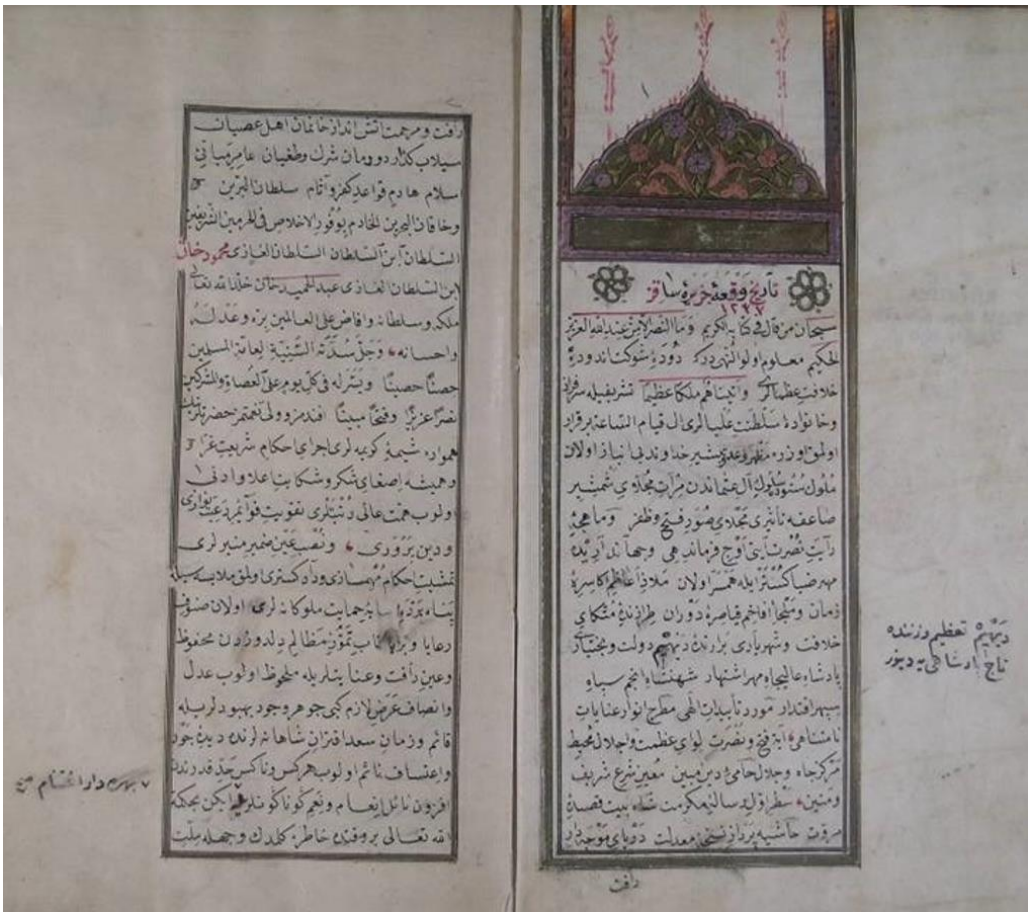
4) Târih-i Vak'a-i Cezîre-i Sakız

Vahîd Paşa'nın Sakız adasındaki Rum isyanıyla ilgili olan bu eserini yazmasındaki amacının, isyan sırasında Ali Paşa'ya *yardım etmemesi kabahatini örtmek olduğu* söylenmektedir.[35] H. 1237/ M.1821-1822 tarihli, 37 varaktan oluşan,

[32] Franz Babinger, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, Çev. Coşkun Üçok, Mersin,1992, ss. 266-378.
[33] Maden ve Eğilmez, s. 24.
[34] Maden ve Eğilmez, s. 25., Kılıç, s. 28.
[35] Uzunçarşılı, s. 132., Maden ve Eğilmez, s. 25.

Paşa'nın kendi el yazma nüshası Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi'nde VA 838 demirbaş numarası ile kayıtlı olup, unvân sayfası müzehheptir (Şekil 4).

Şekil 4: VA 838 Târih-i Vak'a-i Cezîre-i Sakız

Kaynak: Vahid Paşa Yazma Eserler Küt.

Eserin bundan başka Princeton University Digital Library'de H.1243/ M.1827-1828 tarihli el yazması bir nüshası daha bulunmakta olup[36], bu nüsha Fahri Maden ve Mustafa Eğilmez tarafından transkribe edilerek *Vahid Paşa'nın Hayatı, Sakız Vak'ası* adıyla kitap olarak basılmıştır.[37] Ek olarak Paris, Viyana ve Kahire'deki kütüphanelerde de eserin yazma nüshalarının olduğu tespit edilmiştir.[38]

[36] Maden ve Eğilmez, s. 25.
[37] Fahri Maden – Mustafa Eğilmez, **Vahid Paşa'nın Hayatı Sakız Vak'ası**, Roza Yayınevi, İstanbul 2012.
[38] Maden ve Eğilmez, s. 25.

5) Risâle-i Vahid Efendi (İngiltere Musâlahası Takrîri)

Türk- İngiliz barış görüşmeleri hakkında yazmış olduğu hâtırat türünde bir eserdir. Paşa, görüşmeler için görevlendirilişini ve görüşme sırasındaki gözlemlerini aktardığı bu eserini, İngiltere görevlilerinin davranışlarının ve söylediklerinin bilinmesinin meslektaşlarına rehber olacağını düşündüğü için yazdığını ifade etmektedir.[39]

Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi'nde VA 832[40] demirbaş numarası ile kayıtlı bulunan eser, 28 varaktan oluşmaktadır. Eserin diğer nüshalarının İstanbul Şehir Kütüphanesi Cevdet Bey Yazmaları numara 38'de, Türk Tarih Kurumu Arşivi'nde ve Viyana Millî Kütüphanesi'nde bulunduğu ifade edilmektedir.[41] Eserin matbu nüshası yoktur ancak Erol Çağlar tarafından yazılmış olan *Mehmed Emin Vahîd Efendi'nin Fransa Sefareti ve İngiltere ile Yapılan Görüşmelere Dair Takriri* adlı yüksek lisans tezi konu ile alakalıdır.[42]

6) Avrupa Ahvâline Ait Risâle

1811 yılındaki Avrupa devletlerinin tarih ve coğrafyaları hakkında bilgiler veren eser, Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi'nde VA 833[43] demirbaş numarası ile kayıtlıdır. 29 varaktan oluşan eserin diğer bir nüshasının da Türk Tarih Kurumu arşivinde olduğu ifade edilmektedir.

Aynı zamanda şair vasfına da sahip olan Vahîd Paşa'nın kendi eserlerinin çeşitli yerlerine eklediği divan edebiyatı tarzında şiirleri vardır.[44]

---

[39] Maden ve Eğilmez, s. 26.

[40] Eserin demirbaş numarası ile ilgili bir karışıklık söz konusudur. Maden ve Eğilmez, s. 26 (demirbaş numarasının 1028 olduğunu ifade etmektedir). Aynı şekilde Kılıç, s. 30 (demirbaş numarasının 833 olduğunu kaydetmiştir.) Oysa gerek www.yazmalar.gov adresinde, gerekse kütüphane kayıtlarında eser 832 demirbaş numarası ile kayıtlıdır.

[41] Maden ve Eğilmez, s. 26.

[42] Erol Çağlar, **Mehmed Emin Vahîd Efendi'nin Fransa Sefareti ve İngiltere ile Yapılan Görüşmelere Dair Takriri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniv. Sos. Bil. Enst., İstanbul, 2002.

[43] Maden ve Eğilmez, s. 26. (demirbaş numarasının 1028 olduğunu ifade etmektedir)

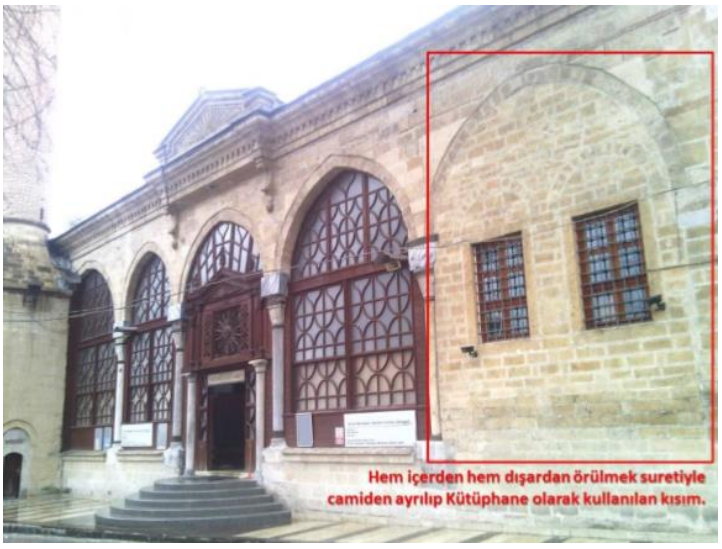
[44] Maden ve Eğilmez, s. 26.

1.1.2. Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi

Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi'nin ilk kuruluş çalışmaları, Vahîd Paşa'nın 1809'da (H. 1224) reisûlküttablıktan azledilerek Kütahya'ya sürgüne gönderilmesiyle başlamıştır. İlme ve sanata düşkünlüğüyle bilinen Paşa, Kütahya'nın değerli âlimlerinden Ağarılı Fikri Abdülbâkî Hoca Efendi'nin dersinde bulunduğu birgün dersten sonra Hoca'ya hangi tefsirlerden istifade ettiğini sormuş ve Hoca'dan elindeki kitaptan başka bir kitabının olmadığı yanıtını almıştır. Hoca'nın zekasına hayran kalan Vahîd Paşa, O'nun ilmine hürmeten ve Kütahya halkının ilim öğrenme gayretine bir nebze olsun katkıda bulunmak amacıyla bir kütüphane kurmaya karar vermiştir.

Bu amaçla, Ulu Camîi'nin (Yıldırım Bayezid Hân Câmîi) son cemaat kısmında (Şekil 5) sağ köşede yer alan bölümü satın alan Vahîd Paşa, başladığı inşâ faaliyetini 1812'de tamamlayarak halkın istifadesine sunmuş, kütüphanesinin başına da idareci olarak Fikri Abdülbâkî Efendi ile Akça Köylü Mehmed Efendi'yi bırakmıştır. [45]

Şekil 5: Ulu Camîi'nin (Yıldırım Bayezid Han Câmîi) Kütüphane İçin Ayrılan Bölümü

Kaynak: Kılıç, s. 123.

[45] Mehmet Taşkın, "Vahid Paşa ve Kütüphanesi", **Yedi İklim Der**., Kasım 1995, Sayı: 68, s. 86., Uzunçarşılı, s. 132.

Kütüphanesindeki mührü *Vahîd-i Asr Ola Seyyid Muhammed (Mehmed)* şeklinde basılmış olan Vahîd Paşa'nın, Ulu Camîi'nin giriş kapısı üzerinde ta'lîk hat nev'i ile hakk edilen manzum kitâbesi şöyledir (Şekil 6):

Şekil 6: Ulu Camîi'nin Giriş Kapısı Üzerinde Yer Alan Kitabe

قاموس علم وعرفان سابق رئیس نیشان — یعنی وحید دوران علامه زمانه

مصباح دین و دولت مشکاة بزم رفعت — ضوء سراج همت بر فاضل یگانه

مختاری عاقلانك برهانی فاضلانك — مرصادی واصلانك هر طوری عاقلانه

قلدی او ذات والا دار الکتاب انشا — قویدی فنون شتی لطف ایتدی طالبا نه

تحریر اولندی عینی نظم اللاءل تاریخ — جود وحید افندی یایدی کتابخا نه

۱۲۲۷

Kaynak: Fotoğraf, Ümran Uyanık Tarafından Çekilmiştir.

1) Kâmûs-ı ilm ü irfân sâbık reîs-i zî-şân
Yâ'ni vahîd-i devrân allâme-i zemâne

2) Misbâh-ı dîn ü devlet, mişkât-ı bezm-i re'fet
Zav'-ı sirâc-ı himmet, bir Fâzıl-ı yegâne

3) Muhtârı âkilânın, bürhânı fâzılânın
Mirsâdı vâsılânın, her tavrı âkilâne

4) Kıldı o zât-ı vâlâ, dâru'l-kitâbı inşâ
Koydu fünûn-ı şetti, lütf itti tâlibâna

5) Tahrîr olundu ayn-ı nazmü'l-le'âl târih
Cûd-ı Vahîd Efendi yapdı kitâb-hâne[46]
-1227-

Kütüphane ilk olarak, Vahîd Paşa'nın bağışladığı 210 kitapla hizmet vermeye başlamıştır. Cami içerisindeki bir dolaba yerleştirilen bu kitaplar, Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi'nin ilk çekirdeğini oluşturmuştur. Ne yazık ki bu kitaplardan 17 cildinin günümüze ulaşmadığı tespit edilmiştir.[47] Tez çalışmamızda incelediğimiz *VA 4 ve VA 1138* demirbaş numaralı eserler, Vahîd Paşa'nın bağışlamış olduğu bu ilk 210 kitap arasındadır.

1226 tarihinde affedilerek İstanbul'a çağırılan ve Tophane Nazırlığı görevine başlayan Vahîd Paşa, 139 cilt kitabı 17 Şevvâl 1227 / 24 Ekim 1812 tarihinde düzenlenen bir kitap listesi (zeyl vakfiye) ile İstanbul'dan kütüphanesine göndermiştir.[48] Bu kitaplardan 11 cildi günümüze ulaşmamıştır. Tezimizde incelediğimiz *VA 1073, VA 1054/2 ve VA 1181* demirbaş numaralı eserler İstanbul'dan gönderilen 139 kitap arasındadır. Yaklaşık bir yıl sonra temin etmiş olduğu 177 cilt kitabı H. 1228 / M. 1813 tarihinde düzenlenen bir kitap listesi ile yine İstanbul'dan

[46] Orijinal metin için bkz. Uzunçarşılı, s. 129. Kitâbe, Doç. Dr. Ali Öztürk ve Uzm. Mümin Şener tarafından okunmuştur.
[47] Kılıç, ss. 41-42.
[48] Kılıç, ss. 34, 67.

kütüphanesine göndermiştir. Bu kitapların da 15 cildi günümüze ulaşmamıştır.[49] Tezimizde incelediğimiz *VA 1193* demirbaş numaralı eser bu 177 eser arasında yer almaktadır.

Mehmed Emin Vahid Paşa, Tersâne-i Âmire Emini görevinde iken İstanbul'da edindiği 108 cilt kitabı kütüphanesine konulmak üzere Kütahya'ya göndermiştir. Bu kitapların 12 adedi günümüze ulaşmamıştır.[50] Bu çalışmada incelenen *VA 1043, VA 1170 ve VA 642* demirbaş numaralı eserler, bu 108 eser arasında gönderilen kitaplardandır.

Vahîd Paşa H.1230 / M. 1821-1822 senesinde, İstanbul'daki görevinden sonra gönderildiği Teke Sancağı mutasarrıflığı sırasında, Antalya'da temin ettiği 53 cilt kitap ve 9 adet dünya haritasından oluşan toplamda 62 parça eseri kütüphanesine göndermiştir. Ardından H.1235 senesinde İstanköy Adası'ndaki mecburi ikameti sırasında temin etmiş olduğu 12 cilt kitabı buradan kütüphanesine göndermiştir. Bu kitaplardan 2 adedi günümüze ulaşmamıştır.[51]

Sakız muhafızlığı sırasında temin ettiği 33 kitabı, H. 1237 tarihinde Kütahya'ya yollamıştır. Bu çalışmada incelediğimiz *VA 1134* numaralı eser Vahîd Paşa'nın Sakız adasından temin ederek kütüphanesine yolladığı 33 kitaptan biridir. Son olarak Halep Valiliği esnansında temin ettiği 12 cilt kitabı H.1241 senesinde Kütahya'ya göndermişse de bu kitaplardan 3 cildi günümüze kadar gelmemiştir.[52]

Mehmed Emin Vahîd Paşa'nın görev icabıyla gittiği yerlerden Kütahya'daki kütüphanesine yolladığı eser sayısı toplam olarak 753 adede ulaşmıştır. Salnâmelerden elde edilen bilgiye göre 1898 yılı itibariyle kütüphanede bulunan kitap sayısı 1003 olup, 1899 ve 1904 yılları arasında da kütüphanenin kitap sayısında bir değişiklik olmadığı belirtilmektedir.[53] Daha sonra yapılan çeşitli bağışlarla kuruluş kataloğunda 900 eser yer almış; ardından, kapanan Molla Bey Kütüphanesi'nden 731 adet kitap ile, Kütahya Ergûniyye Mevlevîhânesi'nden gelen 276 adet kitap Vahîd Paşa Koleksiyonuna eklenmiştir. Kütahya İmam Hatip Lisesi, Kütahya Anadolu Lisesi ve

[49] Kılıç, ss. 34,77.
[50] Kılıç, s. 92.
[51] Kılıç, ss. 100,106.
[52] Kılıç, ss.107-110.
[53] Serap Kölemen (Yüce), **19. Yüzyılın Sonu ve 20. Yüzyılın Başlarında Kütahya Sancağı'nda Eğitim**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar Kocatepe Üniv. Sos. Bil. Enst., Afyonkarahisar, 2007, s. 97.

Simav İlçesi Demirci Köyü İlköğretim Okulu Müdürlüklerinden, Emet Kütüphanesi'nden ve Kütahya Müzesi'nden gelen eserlerle ve şahsi yapılan bağışlarla bu sayı günden güne artmıştır.

Zaman içerisinde kütüphanedeki eser sayısının artması ile, Ulu Camîi'nin içerisinde yer alan bölüm artık kitaplar için yeterli gelmemeye başlamıştır. M.1932 senesine kadar ilk kurulduğu yerde faaliyetlerine devam eden kütüphane, daha sonra Germiyan Beyi II. Yakup (ö. H.832/ M.1429) tarafından yaptırılan ve *Gök Şadırvan* olarak da bilinen İmaret Mescidi binasına taşınmış ve M. 1981 tarihine dek faaliyetine burada devam etmiştir[54] (Şekil 7).

Şekil 7: Gök Şadırvan İmaret Mescidi

Kaynak: Kılıç, s. 133.

Zamanla okuyucu sayısının artması ve tarihi bir yapı olması sebebiyle binanın nem alması sonucu, yazma eserler harap olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bunun sonucunda kütüphane, 1981 yılında İl Özel İdaresi'nden kiralanan bir binaya taşınmıştır. Ardından Dumlupınar Bulvarı'ndaki Öğretmenevi'nin birinci katında hizmet veren Kütüphane, 2001 yılında eskiden Maliye Müdürlüğü'ne ait olan

[54] Taşkın, ss. 86.

Menderes İşhanı'nın 3.katında Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi olarak hizmet vermeye başlamıştır[55] (Şekil 8).

Şekil 8: Eski Maliye Binası Olan Menderes İşhanı

Kaynak: Fotoğraf, Ümran Uyanık Tarafından Çekilmiştir.

Kütüphane nihayet 05.10.2015'de İl Genel Meclisi kararı ile İl Özel İdaresi eski hizmet binasına taşınarak *Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi* adı ile burada hizmet vermeye başlamıştır[56] (Şekil 9).

[55] Ümran Uyanık, **Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi'ndeki 1153 No'lu Mesnevî-i Şerîf'in Tezhib ve Cilt Sanatı Bakımından İncelenmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), DEU Sos. Bil. Enst. İzmir, 2010, s. 70.

[56] Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphane Müdürlüğü tarafından 2016 yılında hazırlanan kütüphane tanıtım notlarından alınmıştır.

Şekil 9: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi

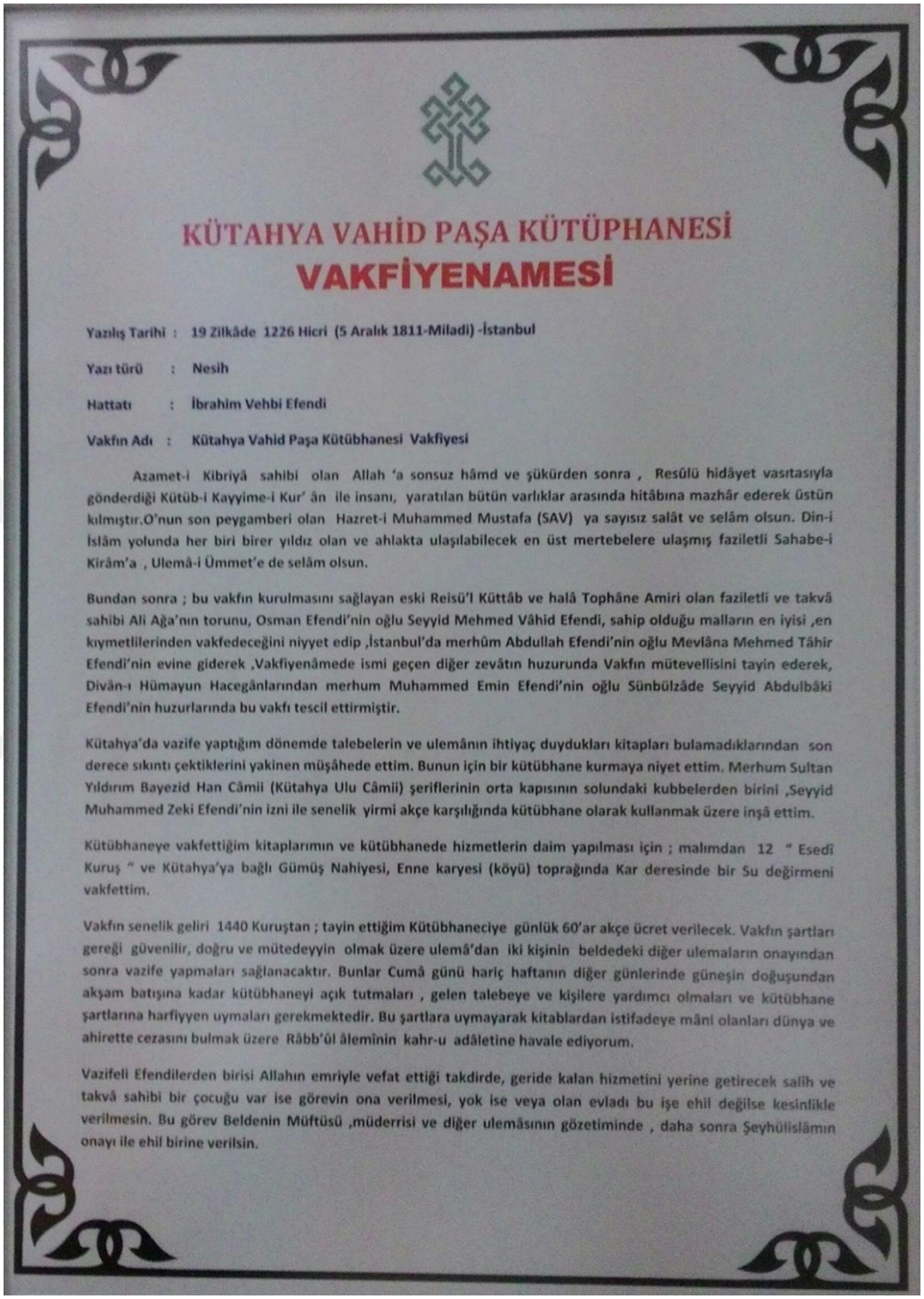

Kaynak: Fotoğraf, Ümran Uyanık Tarafından Çekilmiştir.

Mehmed Emin Vahîd Paşa, Kütüphanesi için vakıf kurarak 1811 (Şekil 10, 11) ve 1813 (Şekil 12) senelerinde iki vakfiye tanzim ettirmiştir. Burada kütüphanesinin nasıl kurulduğunu, gelir kaynaklarını, kuruluşta emeği geçenleri ve vakıfla ilgili şartlarını ayrıntılı olarak anlatmaktadır.[57] Kendi el yazısı ile hazırladığı vakfiye, Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'nde VA 1230 demirbaş numarası ile kayıtlı olup, tezin ikinci bölümünde ayrıntılı incelemesi yapılmıştır.[58] Vahîd Paşa, ana vakfiye haricinde zaman içerisinde çeşitli yerlerden kütüphanesine yolladığı kitaplar için de 8 farklı *zeyl vakfiye* (kitap listesi) düzenlemiştir. Bu listelerde ayrıntılı olarak eserler belirtilmiş ve vakfa dahil edilmiştir.[59]

[57] Uzunçarşılı, s. 133.
[58] VA 1230 numaralı eser incelemesi, bu tezin 400-406 numaralı sayfalarında yapılmıştır.
[59] Kılıç, s. 41.

Şekil 10: 1811 Tarihli Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt. Vakfiyenâmesi

KÜTAHYA VAHİD PAŞA KÜTÜPHANESİ

VAKFİYENAMESİ

Yazılış Tarihi : 19 Zilkâde 1226 Hicri (5 Aralık 1811-Miladi) -İstanbul

Yazı türü : Nesih

Hattatı : İbrahim Vehbi Efendi

Vakfın Adı : Kütahya Vahid Paşa Kütübhanesi Vakfiyesi

Azamet-i Kibriyâ sahibi olan Allah 'a sonsuz hâmd ve şükürden sonra , Resûlü hidâyet vasıtasıyla gönderdiği Kütüb-i Kayyime-i Kur' ân ile insanı, yaratılan bütün varlıklar arasında hitâbına mazhâr ederek üstün kılmıştır.O'nun son peygamberi olan Hazret-i Muhammed Mustafa (SAV) ya sayısız salât ve selâm olsun. Din-i İslâm yolunda her biri birer yıldız olan ve ahlakta ulaşılabilecek en üst mertebelere ulaşmış faziletli Sahabe-i Kirâm'a , Ulemâ-i Ümmet'e de selâm olsun.

Bundan sonra ; bu vakfın kurulmasını sağlayan eski Reisü'l Küttâb ve halâ Tophâne Amiri olan faziletli ve takvâ sahibi Ali Ağa'nın torunu, Osman Efendi'nin oğlu Seyyid Mehmed Vâhid Efendi, sahip olduğu malların en iyisi ,en kıymetlilerinden vakfedeceğini niyyet edip ,İstanbul'da merhûm Abdullah Efendi'nin oğlu Mevlâna Mehmed Tâhir Efendi'nin evine giderek ,Vakfiyenâmede ismi geçen diğer zevâtın huzurunda Vakfın mütevellisini tayin ederek, Divân-ı Hümayun Hacegânlarından merhum Muhammed Emin Efendi'nin oğlu Sünbülzâde Seyyid Abdulbâki Efendi'nin huzurlarında bu vakfı tescil ettirmiştir.

Kütahya'da vazife yaptığım dönemde talebelerin ve ulemânın ihtiyaç duydukları kitapları bulamadıklarından son derece sıkıntı çektiklerini yakinen müşâhede ettim. Bunun için bir kütübhane kurmaya niyet ettim. Merhum Sultan Yıldırım Bayezid Han Câmii (Kütahya Ulu Câmii) şeriflerinin orta kapısının solundaki kubbelerden birini ,Seyyid Muhammed Zeki Efendi'nin izni ile senelik yirmi akçe karşılığında kütübhane olarak kullanmak üzere inşâ ettim.

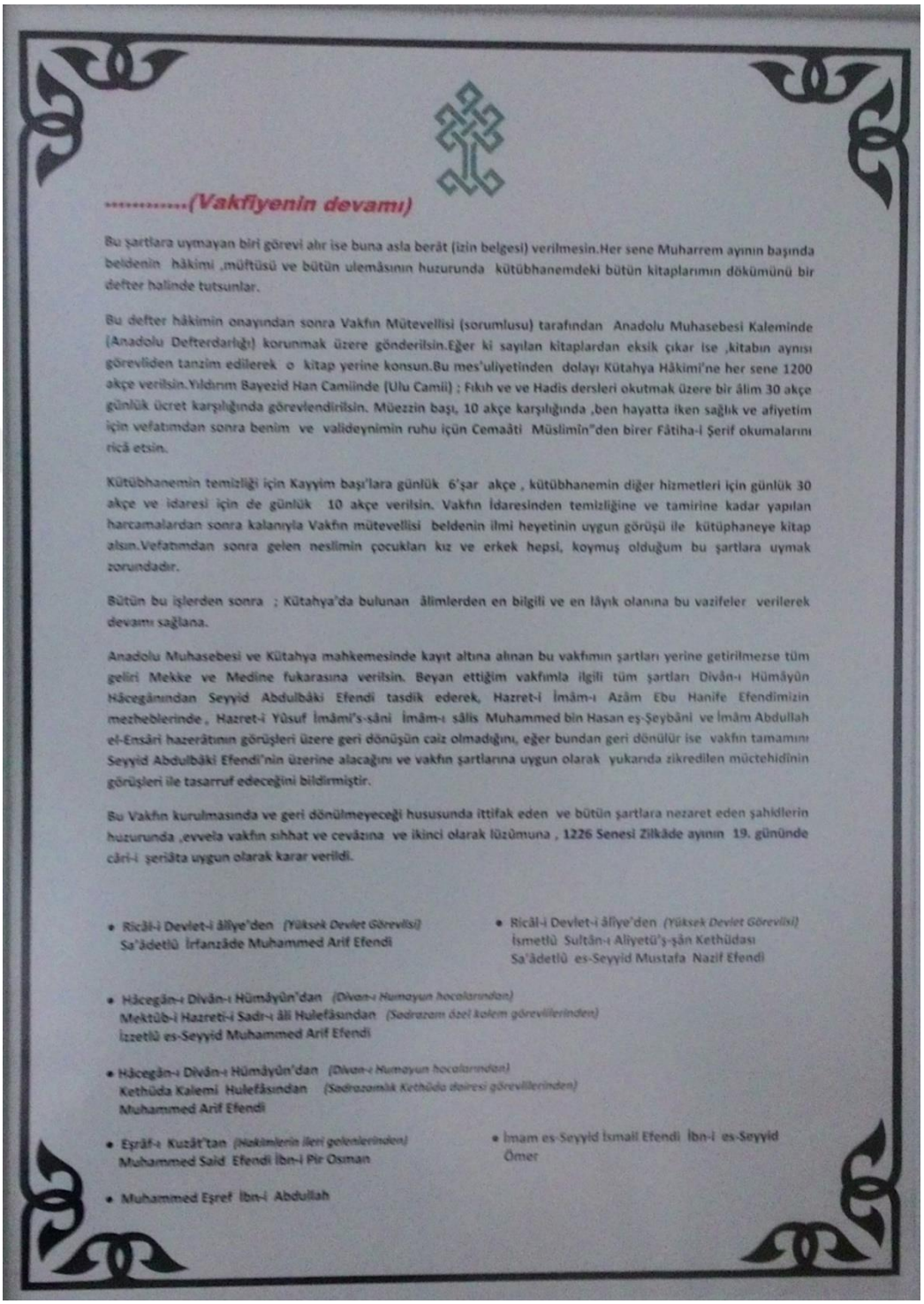
Kütübhaneye vakfettiğim kitaplarımın ve kütübhanede hizmetlerin daim yapılması için ; malımdan 12 " Esedî Kuruş " ve Kütahya'ya bağlı Gümüş Nahiyesi, Enne karyesi (köyü) toprağında Kar deresinde bir Su değirmeni vakfettim.

Vakfın senelik geliri 1440 Kuruştan ; tayin ettiğim Kütübhaneciye günlük 60'ar akçe ücret verilecek. Vakfın şartları gereği güvenilir, doğru ve mütedeyyin olmak üzere ulemâ'dan iki kişinin beldedeki diğer ulemaların onayından sonra vazife yapmaları sağlanacaktır. Bunlar Cumâ günü hariç haftanın diğer günlerinde güneşin doğuşundan akşam batışına kadar kütübhaneyi açık tutmaları , gelen talebeye ve kişilere yardımcı olmaları ve kütübhane şartlarına harfiyyen uymaları gerekmektedir. Bu şartlara uymayarak kitablardan istifadeye mâni olanları dünya ve ahirette cezasını bulmak üzere Râbb'ûl âlemînin kahr-u adâletine havale ediyorum.

Vazifeli Efendilerden birisi Allahın emriyle vefat ettiği takdirde, geride kalan hizmetini yerine getirecek salih ve takvâ sahibi bir çocuğu var ise görevin ona verilmesi, yok ise veya olan evladı bu işe ehil değilse kesinlikle verilmesin. Bu görev Beldenin Müftüsü ,müderrisi ve diğer ulemâsının gözetiminde , daha sonra Şeyhülislâmın onayı ile ehil birine verilsin.

Kaynak: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt.

Şekil 11: 1811 Tarihli Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt. Vakfiyenâmesi

.....(Vakfiyenin devamı)

Bu şartlara uymayan biri görevi alır ise buna asla berât (izin belgesi) verilmesin.Her sene Muharrem ayının başında beldenin hâkimi ,müftüsü ve bütün ulemâsının huzurunda kütübhanemdeki bütün kitaplarımın dökümünü bir defter halinde tutsunlar.

Bu defter hâkimin onayından sonra Vakfın Mütevellisi (sorumlusu) tarafından Anadolu Muhasebesi Kaleminde (Anadolu Defterdarlığı) korunmak üzere gönderilsin.Eğer ki sayılan kitaplardan eksik çıkar ise ,kitabın aynısı görevliden tanzim edilerek o kitap yerine konsun.Bu mes'uliyetinden dolayı Kütahya Hâkimi'ne her sene 1200 akçe verilsin.Yıldırım Bayezid Han Camiinde (Ulu Camii) ; Fıkıh ve ve Hadis dersleri okutmak üzere bir âlim 30 akçe günlük ücret karşılığında görevlendirilsin. Müezzin başı, 10 akçe karşılığında ,ben hayatta iken sağlık ve afiyetim için vefatımdan sonra benim ve valideynimin ruhu için Cemaâti Müslimîn"den birer Fâtiha-i Şerif okumalarını ricâ etsin.

Kütübhanemin temizliği için Kayyim başı'lara günlük 6'şar akçe , kütübhanemin diğer hizmetleri için günlük 30 akçe ve idaresi için de günlük 10 akçe verilsin. Vakfın İdaresinden temizliğine ve tamirine kadar yapılan harcamalardan sonra kalanıyla Vakfın mütevellisi beldenin ilmi heyetinin uygun görüşü ile kütüphaneye kitap alsın.Vefatımdan sonra gelen neslimin çocukları kız ve erkek hepsi, koymuş olduğum bu şartlara uymak zorundadır.

Bütün bu işlerden sonra ; Kütahya'da bulunan âlimlerden en bilgili ve en lâyık olanına bu vazifeler verilerek devamı sağlana.

Anadolu Muhasebesi ve Kütahya mahkemesinde kayıt altına alınan bu vakfımın şartları yerine getirilmezse tüm geliri Mekke ve Medine fukarasına verilsin. Beyan ettiğim vakfımla ilgili tüm şartları Divân-ı Hümâyûn Hâcegânından Seyyid Abdulbâki Efendi tasdik ederek, Hazret-i İmâm-ı Azâm Ebu Hanife Efendimizin mezheblerinde , Hazret-i Yûsuf İmâmi's-sâni İmâm-ı sâlis Muhammed bin Hasan eş-Şeybâni ve İmâm Abdullah el-Ensâri hazerâtının görüşleri üzere geri dönüşün caiz olmadığını, eğer bundan geri dönülür ise vakfın tamamını Seyyid Abdulbâki Efendi'nin üzerine alacağını ve vakfın şartlarına uygun olarak yukarıda zikredilen müctehidînin görüşleri ile tasarruf edeceğini bildirmiştir.

Bu Vakfın kurulmasında ve geri dönülmeyeceği hususunda ittifak eden ve bütün şartlara nezaret eden şahidlerin huzurunda ,evvela vakfın sıhhat ve cevâzına ve ikinci olarak lüzûmuna , 1226 Senesi Zilkâde ayının 19. gününde câri-i şeriâta uygun olarak karar verildi.

- Ricâl-i Devlet-i âliye'den *(Yüksek Devlet Görevlisi)* Sa'âdetlû İrfanzâde Muhammed Arif Efendi
- Ricâl-i Devlet-i âliye'den *(Yüksek Devlet Görevlisi)* İsmetlû Sultân-ı Aliyetü'ş-şân Kethüdası Sa'âdetlû es-Seyyid Mustafa Nazif Efendi
- Hâcegân-ı Divân-ı Hümâyûn'dan *(Divan-ı Humayun hocalarından)* Mektûb-î Hazreti-i Sadr-ı âlî Hulefâsından *(Sadrazam özel kalem görevlilerinden)* İzzetlû es-Seyyid Muhammed Arif Efendi
- Hâcegân-ı Divân-ı Hümâyûn'dan *(Divan-ı Humayun hocalarından)* Kethüda Kalemi Hulefâsından *(Sadrazamlık Kethüda dairesi görevlilerinden)* Muhammed Arif Efendi
- Eşrâf-ı Kuzât'tan *(Hakimlerin ileri gelenlerinden)* Muhammed Said Efendi İbn-i Pir Osman
- İmam es-Seyyid İsmail Efendi İbn-i es-Seyyid Ömer
- Muhammed Eşref İbn-i Abdullah

Kaynak: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt.

Şekil 12: 1813 Tarihli Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt. Vakfiyenâmesi

VAHİD PAŞA KÜTÜPHANESİ VAKFİYENAMESİ

Kütüphaneye iki hafız-ı kütüp tayin edilerek her birine günlük altmış akçe vakfeyledim. Değirmen her sene bir kimseye kiraya verilip kirası, bu iki hafız-ı kütüp arasında eşit bir şekilde taksim edilecek.

Bu görevliler Cuma gününün dışında haftada altı gün güneşin doğumundan akşama kadar kütüphaneyi açık tutsunlar ve gelen talebe-i uluma, ilim talep edenlere her türlü yardımı yaparak kitap vermeleri ve kitaplardaki mutalaalarına yardımcı olmaları gerekir. Akşam olunca kitapları dolaplarına koyup vazifelerini hakkıyla yerine getirsinler.

Kütüphanemden herhangi bir yolla dışarı kitap çıkarılmasın. Kim ki görevlilere bu konuda kurallara aykırı bir zorlama yaparsa Rabbülaleminin kahr u adline havale eyledim. Dünya ve ahirette cezasını bulsun. Görevlilerden biri vefat ederse, yerine hizmete ehil salih, takva ve istikameti düzgün olan bir oğlu varsa bu hizmeti yürütsün. Eğer evladı ehil değilse ya da yoksa kesinlikle ve asla bu görev ehil olmayan birine verilmesin. Buna son derece dikkat edilmeli. Bir ehil görevli bulununcaya kadar diğer hafız-ı kütüp bunun yerine vekil olsun. Beldenin müftüsü, müderrisi ve diğer alimleri tarafından teklif edilen ve şeyhülislâmın da uygun gördüğü bir ehil görevliye tevcih edilsin. Eğer şartlara uymayan biri müracaat ederse asla buna berât verilmesin. Bu iki görevli başka bir işle meşgul olmayıp ikisi beraberce şer i bir mani olmadıkça, kütüphanede bulunsunlar.

Her yıl muharrem ayında beldenin hâkim, müftü ve bütün alimlerinin gözetim ve denetiminde, kütüphanedeki kitaplar yeniden sayılarak defterleri tutulsun.

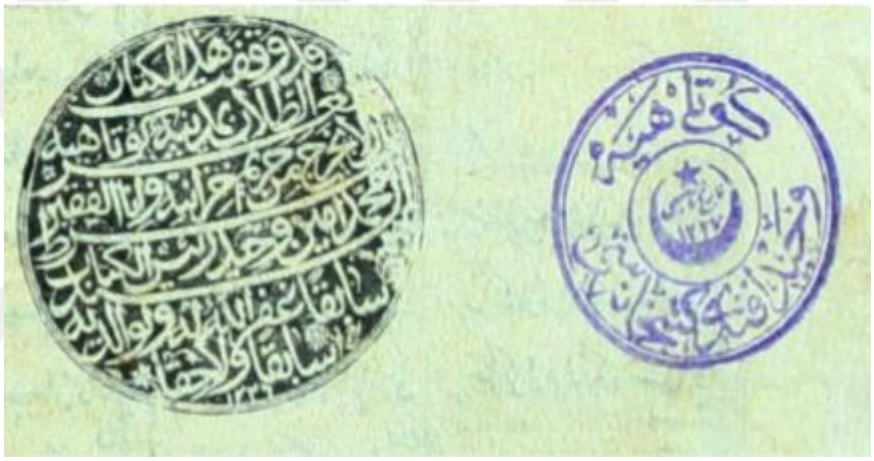
Yazılış Tarihi : 1228 H./1813 M.
Yazı Türü : Nesih
Hattat : İbrahim Vehbi

Kaynak: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt.

Vahîd Paşa'nın kütüphanesine yolladığı kitaplara vurduğu Arapça mühründe *Kad vekaftü hâze'l-kitabe li-muîdi't-tullâbi bi-medîneti Kütahya bi-şartı en lâ yührace min harîmi hizânetin ve ene'l-fakîru Mehmed Emin Vahîd reîsû'l-küttâbi sâbikan ğafere'llahü lehû ve li-vâlideyhi sâbikân ve lâhikan* yazmaktadır.

Mührün tercümesi ise şöyledir: *Bu kitabı Kütahya Şehri'ndeki ilim taliplerine yardım maksadiyle, Kütüphâneden dışarı çıkarılmaması şartıyla vakfettim. Ben, fakir Seyyid Muhammed Emîn Vahîd. Eski Reisülküttab - Allah onu ve ana babasını, evvelkileri ve sonrakileri bağışlasın – 1226* [60] (Şekil 13).

Şekil 13: Vahîd Paşa'nın Mührü

Kaynak: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt.

2020 yılı itibari ile kütüphanede 3355 adet yazma ve 12.233 adet nâdir matbu eser olmak üzere, toplam 15.588 adet eser bulunmaktadır.[61] Kütüphanenin müdürü Mevlüt Çetin olup, kendisi 2009'da İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğü yapmış ve 2011 yılında Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi Müdürlüğü görevine başlamıştır.[62] Hatice Sivri ise, kurumda Kütüphaneci olarak görev yapmaktadır.

Kütüphanede bulunan yazma eserler için katalog fişleri hazırlanmış ve İSAM'la bir protokol imzalanarak katalog bilgileri konusunda oldukça fayda sağlanmıştır. Eserler konularına göre tasnif edilmiş ve 2011 Ocak – 2011 Aralık

[60] Taşkın, s. 88. (Mühür, DEÜ Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Mehmet Şeker, Prof. Dr. Hakkı Önkal tarafından okunmuş ve tercüme olunmuştur.)
[61] https://www.vahitpasa.yek.gov.tr/# (25.05.2019).
[62] Kütüphane Müdürü Mevlüt Çetin'den şifahen (22.10.2015).

tarihleri arasında bir sene boyunca kitapların temizliği yapılmıştır. Eserler Bakanlık izniyle, okuyucuya sunulmak üzere biri Master, diğeri de okuyucuya sunulmak üzere CD ve DVD' leri PDF ve JPEC olarak dijital ortama aktarılmıştır.[63] Aynı zamanda *www.yazmalar.gov.tr* adresinden, internet ortamında koleksiyonu görmek imkân dahilindedir. Ne var ki bazı eserler sisteme hâlâ yüklenmemiştir ve çok sayıda önemli eserin bulunduğu kütüphanenin bu güne kadar belirli bir katalogunun yayınlanmaması, kütüphaneden geniş okuyucu ve araştırmacı kitlesinin faydalanmasını zorlaştırmaktadır.

Kütüphanede bulunan yazma eserlerin 584 adedi müzehhep olup, bezemeleri zahriye tezhibi, ketebe tezhibi, serlevha tezhibi, fasılbaşı tezhibi, unvân sayfası tezhibi şeklinde sınıflandırılarak, kayıt altına alınmıştır.[64] Ayrıca önceki yıllarda Ankara Millî Kütüphane'ye gönderilen Kütahya şer'iyye sicillerinden çekilen yaklaşık 11.000 sayfa mikrofilm de koleksiyona dahil edilmiştir.[65]

Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi, fiziki alan olarak İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nden sonra Türkiye'de bulunan yazma eser kütüphaneleri arasında en geniş alana sahip kütüphanedir. Kütüphane içerisinde konferans salonu (Şekil 14), çekim ünitesi salonu, araştırmacıların faydalanması için çalışma salonu (Şekil 15), matbu ve yazma eserlerin sergilenmesi için ayrı ayrı iki adet sergi salonu (Şekil 16), yazma eserlerin gerekli şartlarda muhafazasını temin etmek amacıyla yapılmış yeni nesil depolar bulunmaktadır (Şekil 17). Bu depolar, eserler için uygun nem ve ısı gözetilerek yapılmış; eserler bu sayede yangın, sel, hırsızlık gibi olumsuzluklara karşı koruma altına alınmıştır. Ayrıca kütüphane içerisinde Osmanlı Türkçesi, hüsn-i hat, tezhip, minyatür dersleri verilmesi amacı ile iki adet kurs salonu da bulunmaktadır (Şekil 18).

[63] Kütüphane Müdürü Mevlüt Çetin'den şifahen (22.10.2015).
[64] Bu sınıflandırma, Sakarya Üniversitesi Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Ayşe Üstün tarafından yapılmıştır.
[65] Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphane Müdürlüğü, 2016 yılı kütüphane tanıtım notlarından derlenmiştir.

Şekil 14: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt. Konferans Salonu

Kaynak: Fotoğraf, Ümran Uyanık Tarafından Çekilmiştir.

Şekil 15: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt. Çalışma Salonu

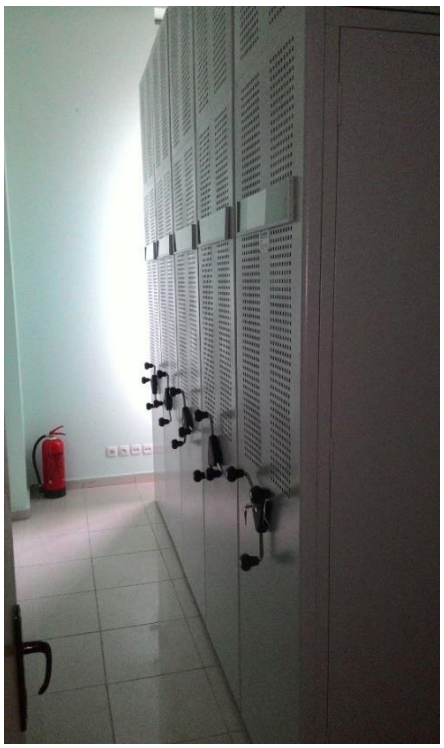
Kaynak: Fotoğraf, Ümran Uyanık Tarafından Çekilmiştir.

Şekil 16: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt. Nadir Eser Sergi Salonu

Kaynak: https://www.vahitpasa.yek.gov.tr/H

Şekil 17: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt. Yeni Nesil Depoları

Kaynak: Fotoğraf, Ümran Uyanık Tarafından Çekilmiştir.

Şekil 18: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt. Kurs Salonu

Kaynak: Fotoğraf, Ümran Uyanık Tarafından Çekilmiştir.

Kütüphanedeki eserler konularına göre incelendiğinde bu eserlerin Arapça, Farsça, Türkçe ve diğer dillerde yazılmış tarih, edebiyat, astronomi, hendese, tababet, mantık, coğrafya, felsefe, İlâhiyat (tefsir, hadis, fıkıh, kelam, akâid) gibi konuları içerdiği görülmektedir.[66] Koleksiyonda çok sayıda müzehhep Kur'ân-ı Kerîm, Dîvan, Mesnevî-i Şerîf vb. bulunmakta olup, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait pek çok cilt örneği de mevcuttur. Kütüphanedeki eserlerle ilgili çok sayıda akademik çalışma yapılmış ve birçok eser incelemeye tabi tutulmuştur.[67]

[66]Ali Çelik, "Kütahya Vahid Paşa İl Halk Kütüphanesi ve Temel İslâm Bilimleri ile İlgili Bazı Yazma Eserler", **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1 Aralık, 2000, s. 15.

[67] Koleksiyonla ilgili yapılan akademik çalışmalar için bkz.: Ali Çelik, "Kütahya Vahid Paşa İl Halk Kütüphanesi ve Temel İslâm Bilimleri ile İlgili Bazı Yazma Eserler", **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, Aralık. 2000.; Mustafa Erdoğan- Atilla Batur, "Kütahya Vahîd Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan Türkçe El Yazmaları-1: Divanlar", **Dumlupınar Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:1, Sayı:2, Haziran, 1999.; Asiye Tığlı, "Vahid Paşa Kütüphanesi 1326 No'lu El Yazması Kur'an-ı Kerîm hakkında Bazı Mülahazalar" **İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 4, Haziran, 2016.; Ebru Alparslan, "Kütahya Vahit Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'nde Bulunan El Yazması Eser Ciltlerinden (Deri) Örnekler", **NWSA- E-Journal of New World Sciences Academy**, Cilt: 9, 2014.; Mehmet Necmettin Bardakçı, "Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesindeki Tasavvufla İlgili Yazma Eserler", **Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi**, Yıl: 4, Sayı: 11, Ankara, 2003.

1.1.3. Molla Bey Kütüphanesi

Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi, salt Mehmed Emin Vahîd Paşa'nın kütüphanesine yolladığı kitaplarla oluşmamış, sonradan kütüphane koleksiyonuna Molla Bey Kütüphanesi'nden ve Kütahya Ergûniyye Mevlevîhânesi'nden gelen kitaplar da eklenmiştir. Molla Bey Kütüphanesi, Kütahya ili Balıklı semtinde *Koca Müftü* adı ile tanınan Andızlı Hacı Abdurrahman Efendi'nin oğlu İbrahim Edhem Bey tarafından H.1272 / M. 1855 tarihinde yaptırılmıştır.[68] Aslında bir külliye olarak hizmet vermek üzere M.1845 tarihinde inşa edilmiş olup; cami, kütüphane, şadırvan, sıbyan mektebi ve sebillerden müteşekkildir. İbrahim Edhem Bey, külliyeyi oluşturan bu yapılardan her birini bir yakını adına inşa ettirmiştir.[69]

Geniş silmeli mermer kapısı ve onun üzerinde yer alan kitabesi ile 19. yy. Osmanlı mimarisinin özelliklerine sahip olan kütüphanenin batı tarafında, İbrahim Edhem Bey ve ailesinin kabirleri yer almaktadır.[70]

Vakfın mütevellisi Abdullah Hakkı Bey olup, kendisi Mehmed Emin Vahîd Paşa'nın ilk kütüphanecisi Abdülbâkî Efendi'nin oğludur.[71] 1898-1899 yılında 731 adet kitabı bulunan kütüphaneye[72] ait olan eserler, Molla Bey Kütüphanesi'nin bakımsızlık nedeniyle kapanmasının ardından Vahîd Paşa Kütüphanesi'ne devrolunmuştur. Bu kitapların çoğunda İbrahim Edhem Bey'in mührü vardır[73] (Şekil 19).

Şekil 19: İbrahim Edhem Bey'in Mührü

Kaynak: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt.

[68] Taşkın, s. 88.
[69] **Cumhuriyetin 50. Yılında Kütahya 1973 İl Yıllığı**, Kütahya Valiliği, İzmir. 1973, s. 130.
[70] M. Mustafa Kalyon, **Kütahya'da Selçuklu-Germiyan ve Osmanlı Eserleri**, Kütahya Belediyesi Yay., Kütahya, 2000, s. 233.
[71] Taşkın, s. 88.
[72] Kölemen (Yüce), s. 96.
[73] Taşkın, s. 88.

İbrahim Edhem Bey'in Arapça mühründe *Kad vekaftü hâze'l-kitabe li-muîdi't-tullâbi bi-medîneti Kütahya bi-şartı en lâ yührace min harîmi hizânetihi ve ene'l-fakîru es-Seyyid İbrahim Edhem ğafere'llahü lehu ve li-vâlideyye Sene H.(1)271* yazmaktadır.

Mührün tercümesi ise şöyledir: *Bu kitabı Kütahya Şehri'ndeki ilim taliplerine yardım maksadiyle, Kütüphâneden dışarı çıkarılmaması şartıyla vakfettim. Ben, fakir Seyyid İbrahim Edhem - Allah onu ve ana babasını bağışlasın – 1271/ M.1854.*

Bu eserlerin büyük bir bölümü Vahid Paşa Kütüphanesi'nde 1677 – 2623 envanter numarası ile kayıtlıdır. Söz konusu koleksiyondan seçtiğimiz üç müzehhep yazma, tezimize dahil edilmiştir. Bu eserler şu şekildedir:

1) VA 1706 *Cevâhiru't-Tefsîr li Tuhfeti'l-Emîr* (H.1149 tarihinde vakfedilmiştir.)

2) VA 1907 *Külliyât-ı Şeyh Sâdi* (Hasan Fehmi Efendi tarafından H. 1292 / M.1875 tarihinde Molla Bey Kütüphanesi'ne vakfedilmiştir.)

3) VA 2486 *Kur'ân-ı Kerîm*

1.1.4. Kütahya Ergûniyye Mevlevîhânesi

Kütahya Ergûniyye Mevlevîhânesi, Mevlânâ'ya ait tasavvufi düşüncenin ilk elden öğretildiği mevlevîhâneler arasında Konya'dan sonra ilk kurulan mevlevîhânelerden biridir.[74] Kütahya'nın bir beylik ve eyalet merkezi olmasının yanı sıra, coğrafi konumu itibariyle ticaret yolları üzerinde kurulması ve uzun yıllar Bizans'a komşu uç beyliklerinden biri olması; burada zamanla tekke ve zâviyelerin de kurulup hizmet alanlarının da artmasına vesile olmuştur.

Kütahya, Mevlevîliği çok erken bir dönemde tanımıştır. Bunda Kütahya ve Konya'nın birbirine komşu vilayetler olmasının yanı sıra Sultan Veled'in, kızı Mutahhara Hatun'u Germiyan Beylerinden Süleyman Şah (sal. 1361-1387) ile

[74] Abdurrahman Doğan, **Kütahya Erguniyye Mevlevîhânesi**, Kütahya Bel. Sır Yay., İstanbul, 2006, s. 11.

evlendirmesinin[75] büyük payı vardır. Kurulan akrabalık bağıyla Kütahya dergâhı, Mevlevî dergâhları arasında önemli bir yere sahip olmuştur.[76]

Kurucusu Mutahhara Hatun'un torunu Celâleddin Ergûn Çelebi (ö. H.775 / M.1373)[77] olan Mevlevîhâne'nin kuruluş tarihi, 14.yüzyıl ortalarıdır.[78] Ergûn Çelebi, Kütahya Mevlevîleri arasında saygın bir yere sahip olup, dergâhın adı günümüze kadar *Kütahya Ergûniyye Mevlevîhânesi* olarak zikredilmiştir.[79] 1925 yılında tekke ve zâviyelerin kapatılmasına kadar faaliyetlerini sürdüren Mevlevîhâne, yetişmesine vesile olduğu sanatkârlarla da kültür tarihimize önemli katkılarda bulunmuştur.

Mevlevîhâne, başlıca dört bölümden müteşekkildir:

1) Hezar Dinârî Mescidi
2) Semâhâne ve Mescit Bölümü
3) Hazire / Hâmûşân
4) Haremlik ve Dedegân Hücreleri[80]

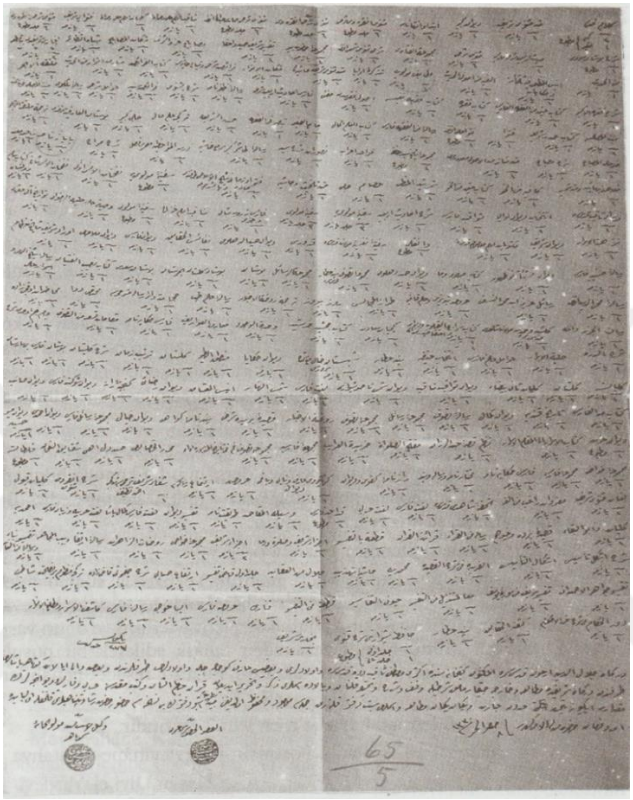
Hezar Dinârî Mescidi, Mevlevîhâne'nin çekirdeğini oluşturmakta olup, Kütahya Fâtihi Hezar Dinârî tarafından yaptırılmıştır. Ergûn Çelebi hizmetine burada başlamış, öldükten sonra da buraya defnedilmesini vasiyet etmiştir. Ergûn Çelebi'nin yanı sıra on dört kişinin kabri burada bulunmaktadır.[81]

Bu bölümlerden başka Mevlevîhâne içerisinde bir de kütüphane bulunmaktadır. Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi'nde (KMMA) yer alan bir belgede, kütüphanedeki eserlerin listesi vardır. Bu kitapların bir kısmı Küçük Ârif Çelebi, bazısı Mustafa Sâkıb Dede ve evlatları, bazıları da Kütahya'nın ileri gelenleri tarafından temin edilerek; dışarıya çıkarılmamak ve mütâlea edilmek şartıyla verilmişlerdir. Toplam 276 adet kitabın hepsinin mevcut ve koruma altında olduğu belirtilse de bu kitapların bir kısmı sonradan Vahid Paşa Kütüphanesi'ne devredilmiştir. Eserlerin çoğu el yazması olup, Vahid Paşa Kütüphanesi'nde 1377 – 1661 envanter numarası ile

[75] Konuyla ilgili bir muğlaklık vardır. Mevlânâ soyu ile Germiyanoğulları arasında bir akrabalığın kurulduğu inkâr edilemez ancak tarihi belgelerle Mevlevî kayıtları arasında bir uyuşmazlık mevcuttur. Geniş bilgi için bkz. Doğan, ss. 53-55.
[76] Doğan, ss. 12,17.
[77] Doğan, s.56.
[78] Sami Anık, **Kütahya Erguniyye Mevlevîhânesi'nin Klasik Türk Mûsikîsine Etkileri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Haliç Üniv. Sos. Bil. Enst., İstanbul, 2011, s. 8.
[79] Doğan, s. 20.
[80] Doğan, s. 12, ss. 23-40.
[81] Anık, ss. 9-10.

kayıtlıdır. Eser kayıtlarının bulunduğu kütüphane tutanağı 22 satırdan müteşekkil olup, tek tek kitap isimleri zikredilmiştir[82] (Şekil 20).

Şekil 20: Ergûniyye Mevlevîhânesi Küt. Kitap Listesi, KMMA 65/5

Kaynak: Doğan, s. 42.

Ergûniyye Mevlevîhânesi koleksiyonundan seçtiğimiz beş müzehhep yazma, tezimize dahil edilmiştir. Bunlar şu şekildedir:

1) VA 1442 *Vasiyyet-i İmam Ali* (Hacı Hanım tarafından H.1104 / M. 1692 tarihinde Mevlevîhâne'ye vakfedilmiştir.)
2) VA 1513 *Pend-i Attâr / Pendnâme*
3) VA 1605 *Dîvân*
4) VA 1620 *Tefsir-i Hüseyin el-Kâşifî* (Abdürrahim Mevlevî tarafından H. 1203 tarihinde Mevlevîhâne'ye vakfedilmiştir.)

[82] Doğan, ss. 40-41.

5) VA 1631 *el-Câmi'u's-Sahîh* (Mehmed Said Halet Efendi tarafından Mevlevîhâne'ye vakfedilmiştir.)

Mevlevîhâne'den gelen kitapların çoğunun üzerinde *Ergûniyye Hânkâhı'na vakfettim* şeklinde bir ibare yer almaktadır.

1.2. TAVŞANLI ZEYTİNOĞLU İLÇE HALK KÜTÜPHANESİ

1.2.1. Zeytinoğlu Ailesi

Kütahya'nın Tavşanlı ilçesinde bulunan Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'nin kurucusu Hacı İbrahim Ağa (d.1821- ö.1904) olup, Zeytinoğlu ailesine mensuptur. Aile, Kütahya'nın soylu ve zengin ailelerinden biridir.

Tanzimat'ın ilanından sonra (M.1839) birçok alanda olduğu gibi vergilendirme konusunda da yenilikler yapılmıştır. Bu bağlamda tarımla uğraşan kişilerin vergilerinin hasat zamanı tahsil edilmesine karar verilmiştir. Gelirlerin kaydedildiği defterlere, *temettü'ât defterleri* denmektedir. Vergilendirme defteri olarak nitelenebilecek bu defterler, aynı zamanda ait oldukları yörenin sosyal, ticari ve ekonomik yaşamına da ışık tutmaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Tavşanlı kasabasına ait temettü'at defterinde Sağırahmedoğulları olarak anılan Zeytûnzâdelerin kayıtları bulunmaktadır.[83] Zeytûnzâdelerin ecdâdı Sağır Ahmed'in, Tavşanlı'ya yerleşen Kayı boyuna mensup ilk Türkmenlerden olduğu söylenmektedir. M. 1862 tarihli bir dilekçede ilk kez *Zeytûnoğlu* lakabına rastlanmaktadır. Bu belgeye göre M. 1845'te Sağırahmedoğlu olarak bilinen aile, 1862'de Zeytûnzâde ya da Zeytûnoğlu olarak anılmaya başlanmıştır. Ailenin Zeytûnzâdeler olarak ünlenmesiyle ilgili çeşitli rivayetler vardır. Birinci rivayete göre, Hacı İbrahim Ağa, yöre halkınca daha önce hiç bilinmeyen zeytini ilk kez Tavşanlı'ya getirmiştir. Halk bundan çok etkilenmiş ve aileden *Zeytinler* diye bahsetmeye başlamıştır. İkinci rivayete göre ise ailenin kısa boylu, esmer ve kara kuru olmalarından dolayı bu ismi aldıkları şeklindedir ki; bunun çok

[83] M. Şinasi Acar, **Tavşanlı Zeytinoğlu Halk Kütüphanesi**, Zeytinoğlu Eğitim, Bilim ve Kültür Vakfı Yay., İstanbul, 2007, s. 8.

gerçeklik payı bulunmamaktadır. 1935'te yürürlüğe giren soyadı kanunu ile Farsça'dan gelen *zâde* ler, *gil* ya da *oğlu* ya dönüştürülmüş, böylece Zeytûnzâdeler de Zeytinoğlu soyadını almışlardır.[84]

Hacı İbrahim Ağa, Sağırahmedoğlu Halil Ağa ve eşi Fatma Hatun'un dört oğlundan biridir. Ailenin geleneksel geçim kaynağı helvacılıktır. Hacı İbrahim Ağa ise bir süre derici kalfası olarak çalıştıktan sonra, ticarete yönelerek kısa sürede birçok başarıya imza atmış ve 70 yıl süren iş yaşamında oldukça ciddi bir servete sahip olmuştur.

İki evliliğinden Tevfik, Hasan Tahsin, Mahmud, Nâile ile Şevket, Sâdık, Emine ve Cemile adlarında sekiz evladı olmuştur. 1889 yılında Eskişehir'deki işlerini büyük oğlu Tevfik'e bırakan Hacı İbrahim Ağa, Tavşanlı'ya yerleşerek vefatına dek bir daha buradan ayrılmamıştır. Torunu Mesut Zeytinoğlu kendisi için şu yorumu yapmaktadır: "Bu büyük ailenin servet toplayan hemen hemen tek ferdidir; ondan sonra gelenler ya satıp yemişlerdir ya da en iyileri serveti muhafaza etmişlerdir."[85]

1.2.2. Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi

18.yüzyılda Kütahya'nın Tavşanlı ilçesindeki Mevlevî dergâhında bir *sıbyan mektebi* (ilkokul) açılmış ve 19. yy. sonlarına doğru bu okulların sayısı artarak altıya ulaşmıştır. Ne var ki bu okulların hepsinde ilköğrenim verildiğinden, eğitimine devam etmek isteyen öğrenciler Bursa ve İstanbul gibi şehirlere giderek eğitimlerini devam ettirmek zorunda kalmışlardır. Hacı İbrahim Ağa'nın oğlu Hasan Tahsin de öğrenimini tamamlamak için İstanbul'a giden öğrencilerdendir. Yetenekli öğrencilerin kendi memleketinde eğitimlerine devam etmesini arzulayan Hacı İbrahim Ağa, bir kütüphane ve medrese inşa ettirmeye karar vermiş ve böylelikle M. 1890 tarihinde Tavşanlı Câmî-i Kebir'i (Ulucami) avlusunda tek kubbeli, kârgir bir yapı olan kütüphanenin inşası tamamlanmış, medresenin[86] de temelleri atılmıştır. Dönemin Hüdâvendigar (Bursa) Vâlisi olan Mahmud Celâleddin Paşa, Dâhiliyye Nezâreti'ne bir yazı göndererek; Hacı İbrahim Ağa'nın yaptığı bu hizmetinden dolayı ödüllendirilmesini ve kendisine bir Mecîdî Nişanı verilmesini önermiş ve bu öneriyi

[84] Acar, s. 14.
[85] Acar, s. 18.
[86] Medrese ile ilgili geniş bilgi için bkz. Kölemen (Yüce), s. 40.

uygun gören Nezâret de durumu Sadâret'e arz etmiştir. Ardından Padişah'a sunulan öneri uygun görülerek, Hacı İbrahim ağa dördüncü dereceden Mecîdî Nişanı ile ödüllendirilmiştir[87] (Şekil 21).

Şekil 21: Hacı İbrahim Ağa'ya 4. Dereceden Mecîdî Nişanı Verilmesine İlişkin Sadâret Tezkiresi ve İrade Tebliği

Kaynak: Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi. Fotoğraf, Ümran Uyanık Tarafından Çekilmiştir.

Hasan Tahsin Efendi, İstanbul'da kaldığı süre boyunca İstanbul Sahhaflar Çarşısı'ndan ve müzâyedelerden satın aldığı kitapları Tavşanlı'ya göndermek suretiyle kütüphaneyi zenginleştirmiştir. Kütüphane koleksiyonu için öncelikle akaid, tefsir, hadis, Osmanlı tarihi, sözlük, ansiklopedi gibi kitaplarla Kur'ân-ı Kerîm'ler tercih edilmiştir. Koleksiyon oluşturulurken daha ziyade basma eserler tercih edilse de[88] kütüphane yazma eserler yönünden de oldukça zengindir. 1898 ve 1903 yılları arasında

[87] Acar, ss. 21-26.
[88] Acar, ss. 26,28.

kütüphanede bulunan eser sayısı 915'tir.[89] Tavşanlı'daki Kâşifi dergâhından devredilen el yazmaları ile koleksiyon daha da zenginleşmiştir.[90]

Hasan Tahsin Efendi'nin 1922'de ölümünün ardından kütüphaneye kitap akımı durmuş olsa da oğlu Mesut Zeytinoğlu kütüphane ile ilgili işleri devralarak, 1943 yılında kütüphaneye bitişik bir okuma salonu inşa ettirmiştir. Bu dönemde kütüphanenin demirbaş defteri ve katalog çalışmalarına da başlanarak, koleksiyondaki eserlerin tespit ve fişlenmesi yapılmıştır.[91]

Zeytinoğlu ailesi, 1969 yılında yaptıkları "mükellefiyetli hibe antlaşması" ile kütüphaneyi ve içindeki bütün kitapları Millî Eğitim Bakanlığı'na devretmişlerdir. Bu devir protokolü bazı şartlar içermektedir: [92]

- *Kütüphane, "Tavşanlı Zeytinoğlu Halk Kütüphanesi" adını taşıyacak ve bu ad herhangi bir makam tarafından hiçbir surette değiştirilmeyecektir.*
- *Kütüphane, öğrencilere, araştırmacılara ve her okuma meraklısına açık tutulacak, kütüphaneden yararlanmak ücretsiz olacaktır.*
- *Mevcut yazma ve basma eserler, modern kütüphanecilik usullerine uygun olarak, güvenlik önlemleri altında saklanacaktır.*
- *İçeriğindeki tüm kitapların bina içinde ve kütüphanenin her durumda Tavşanlı'da kalması önkoşuldur.*
- *Mevcut yazma eserlerin bir kataloğu hazırlanarak ilgili kütüphanelere gönderilecek ve ilerde olanaklar el verirse, mikrofilmleri çekilerek bir arşiv oluşturulacaktır.*
- *Kütüphane külliyesinde ayrı isimlerle, yeni kütüphane binaları veya salonları oluşturulmayacaktır.*
- *Millî Eğitim Bakanlığı, kütüphanenin modern kütüphanecilik anlayışına uygun olarak yönetimi için gerekli personeli sağlayacak ve aylıklarını ödeyecektir.*

[89] Kölemen (Yüce), s. 97., S.N.M.U., H.1316/M.1898-1899, s. 1044-1045; H.1317/M.1899-1900, s. 1192-1193, H.1318/M.19001901, s. 1328-1329; H.1319/M.1901-1902, s. 600-601; H.1321/M.1903-1904, s. 501.

[90]Emek Üşenmez, "Eski Anadolu Türkçesi Açısından Germiyanlı (Kütahya) Şairlerin Yeri ve Kütahya'daki Yazma Eser Kütüphanelerinin Önemi", **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Cilt: 8, Sayı:1, Winter 2013, s. 2796

[91] Acar, s. 28.

[92] Protokol şartları Tavşanlı İlçe Halk Kütüphanesi'nde bulunan bilgilere göre aynen alınmıştır. Ayrıca bkz. Acar, ss. 28,30.

- *Zeytinoğlu ailesinden seçilecek bir kişi, yükümlülüklerin yerine getirilmesini yasal yollarla isteme hakkını saklı tutacaktır.*

Mesut Zeytinoğlu, her ne kadar yeni ve çağdaş bir kütüphane binası inşa etmeyi arzu edip, konuyla ilgili yetkili mercilerle görüşmeler yapmış olsa da bu niyetini gerçekleştirmeye ömrü yetmemiştir. Nihayet 1987 yılında Kültür Bakanlığı ayrılan yeri belediyeden almış ve Mesut Bey'in oğlu Yavuz Zeytinoğlu'nun kurduğu "Zeytinoğlu Eğitim, Bilim ve Kültür Vakfı" aracılığıyla bu yere inşa ettirilen kütüphane binası 1994 yılında tamamlanarak kütüphane yeni yapıya taşınmıştır[93] (Şekil 22 – 23).

Şekil 22: Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi

Kaynak: Fotoğraf, Ümran Uyanık Tarafından Çekilmiştir.

Şekil 23: Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'nin Dışarıdan Görünüşü

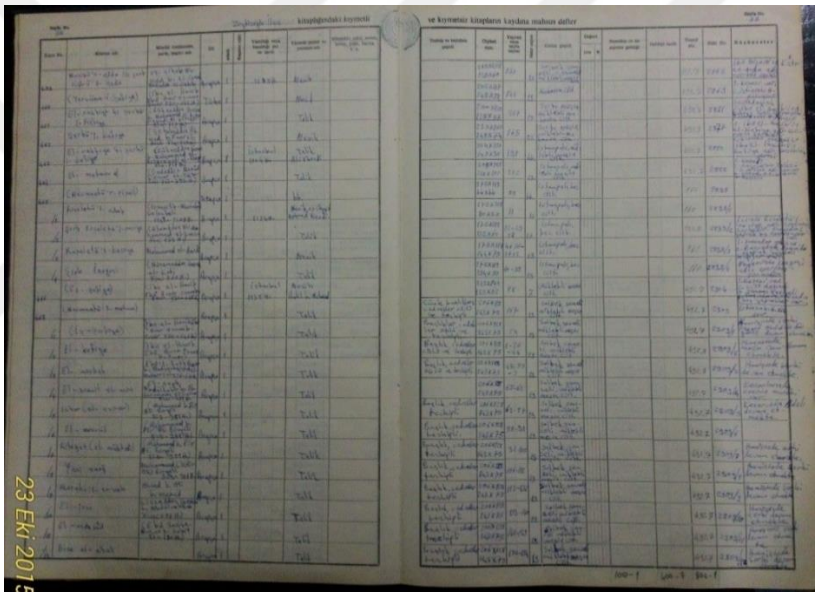

Kaynak: Fotoğraf, Ümran Uyanık Tarafından Çekilmiştir.

[93] Acar, ss. 28,30.

2019 yılı itibari ile kütüphanede bulunan yazma eser sayısı 1291 adet olup, bunların 798 adedi Arapça, 395 adedi Osmanlı Türkçesi, 98 adedi de Farsçadır.[94] Bu eserlerin yaklaşık olarak 145 adedi müzehhep yazma eser kategorisine alınmıştır. Ancak bu eserler arasında sonradan tezyîn edilmek üzere sadece zemini altınla boyanarak bırakılan ve başka hiçbir tezyînî özelliğe sahip olmayan eserler de vardır. Ayrıca kütüphanenin yazma eser tespit fişlerinde (Şekil 24), sadece altın cetvellere ya da altın duraklara sahip olan eserler de müzehhep olarak kaydedilmiştir.

Şekil 24: Zeytinoğlu İlçe Halk Küt. Yazma Eser Tespit Fişleri

Kaynak: Fotoğraf, Ümran Uyanık Tarafından Çekilmiştir.

Kütüphanede bulunan basma eser sayısı ise 4413 adet olup, bu eserlerin 2319 adedi Arapça, 1982'si Osmanlı Türkçesi, 106'sı Farsça ve 6 adedi diğer dillerdedir. [95]

Bütün yazma eserlerin hem envanter defterinde hem de dijital ortamda kayıtları mevcuttur. Eserlerin görselleri dijital ortama aktarılmış olup, çözünürlük kaliteleri de oldukça iyidir. Ne var ki bu görseller internet ortamında ve yazmalar.gov.tr de mevcut değildir. Kütüphane yetkililerinden edinilen bilgiye göre böyle bir çalışma da yapılmamaktadır. Kütüphanenin Yazma Eser Kütüphanesi değil de İlçe Halk

[94] Zeytinoğlu İlçe Halk Küt. Müdürü Halil İbrahim Belek'ten şifahen (15.05.2019).
[95] Zeytinoğlu İlçe Halk Küt. Müdürü Halil İbrahim Belek'ten şifahen (15.05.2019).

Kütüphanesi kategorisinde olmasından dolayı böyle bir uygulama yapılmamıştır. Her ne kadar eser görsellerinin istenildiği taktirde araştırmacılara hemen ulaştırılması söz konu ise de bu eserlerin internet ortamına yüklenmesinin hem araştırmacılar hem de kütüphane yetkilileri için oldukça kolaylık sağlayacağını söylemek mümkündür.

DPÜ, kütüphanede bulunan yazma eserlerin katalog çalışmasını yapmak amacıyla *Zeykap* (Zeytinoğlu Koleksiyonu Katalog Projesi) adı altında bir proje başlatmıştır.

> *Projenin amacı, ayrıntılı/analitik kataloglama ile Zeytinoğlu Kütüphanesi'ndeki yazma eserlerle ilgili mevcut hataları düzelterek eserlerin doğru bir şekilde tespitlerini sağlamak, böylece bugün adeta yok olmaya yüz tutan Zeytinoğlu Kütüphanesi'ndeki yazma eserlerin kurtarılmasını sağlamak ve akademik camianın bu eserlerden kolayca istifadesine sunmaktır. Günümüzde kütüphaneye ait sadece yazma eser tespit fişleri ve bunlardaki bilgiler kullanılarak yapılmış başka bir çalışma bulunmaktadır. (Yazma eser tespit fişleri için bkz. İslam Araştırmaları Merkezi [İSAM] Kütüphanesi: Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi Yazma Eser Tespit Fişleri, I-VII, İstanbul 1994). Ancak bu fişlerde, okuma yanlışları başta olmak üzere bazı hatalar bulunmaktadır ve mevcut bilgiler de yetersizdir. Eserin muhteviyatı, dönemi, dönemi içindeki yeri ve ihtisas sahasındaki diğer çalışmalara mukayeseli değerlendirilmesinin katalog içeriğinde yer alması planlanmıştır.* [96]

Böyle bir çalışmanın ilim dünyasına çok büyük katkı sağlayacağı muhakkaktır. Ancak Kütüphane Müdürü Halil İbrahim Belek'in ifadesine göre, eserlerin görselleri ilgili kişilere verilmiş fakat henüz proje neticelendirilip, herhangi bir geri dönüş yapılmamıştır.

Kütüphanede çok sayıda değerli yazma eser olduğundan, Kültür ve Turizm Bakanlığı bu eserleri Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi'ne nakletme düşüncesi ile bir proje hazırlamak istemiştir. Ancak Zeytinoğlu Ailesi'nin buna razı gelmemesi ve kitapların bina içinde ve her koşulda Tavşanlı'da kalması ile ilgili bir şerh konulması sebebiyle bu proje hayata geçmemiştir. [97]

Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi'nde bulunan yazma eserler ne yazık ki uygun ortam ve koşullarda muhafaza edilmemektedir. Kültür mirasımız olan el yazması

[96] https://zeykap.dpu.edu.tr/index/sayfa/3933/projenin-konu-ve-kapsami, (15.05.2019)
[97] Zeytinoğlu İlçe Halk Küt. Müdürü Halil İbrahim Belek'ten şifahen. (15.05.2019)

eserlerin uygun ışık, ısı ve nem oranına sahip ortamlarda korunması gerekirken, Zeytinoğlu Koleksiyonu sıradan raflarda muhafaza edilmektedir (Şekil 25-26). Bu durum, eserlerin zamanla maddi zarara uğramasına sebebiyet vereceğinden son derece sakıncalıdır. Özellikle eserlerin yan yana durması, tezyînî cilt kaplarının zarar görmesine ve bezemelerinin bozulmasına yol açabilir.

Şekil 25: Zeytinoğlu İlçe Halk Küt. Yazma Eserler Bölümü

Kaynak: Fotoğraf, Ümran Uyanık Tarafından Çekilmiştir.

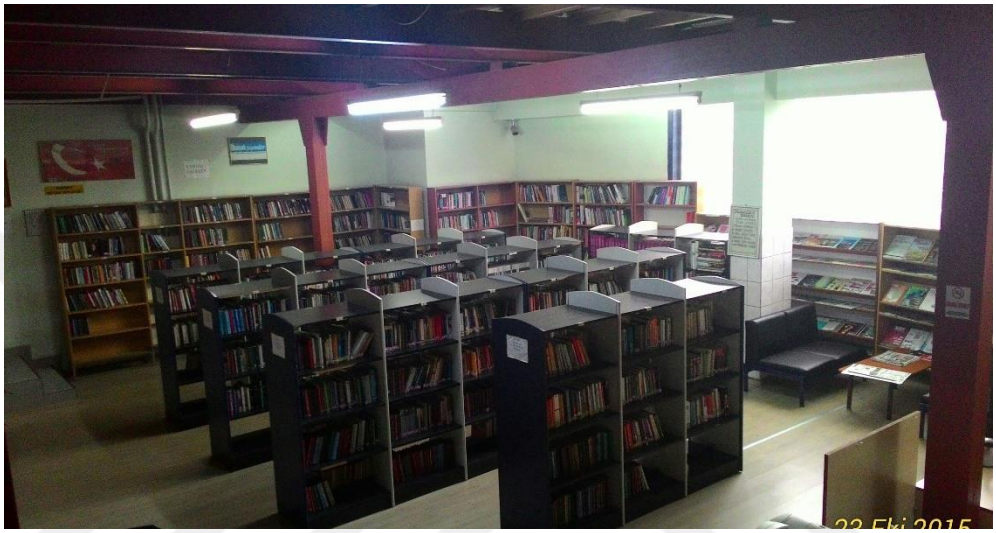
Şekil 26: Zeytinoğlu İlçe Halk Küt. Yazma Eserler Bölümü

Kaynak: Fotoğraflar, Ümran Uyanık Tarafından Çekilmiştir.

Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'nde bulunan yazma eserler konu bakımından oldukça çeşitlidir. Koleksiyonda yer alan sekiz müzehhep Kur'ân-ı Kerîm haricinde, dil ve edebiyat, tıp, astronomi, tarih, hukuk, akaid, tasavvuf, fetva, hadis, tefsir, matematik ve kimya konularını içeren eserler mevcuttur.[98]

Şekil 27: Zeytinoğlu İlçe Halk Küt. Okuma Salonu 1

Şekil 28: Zeytinoğlu İlçe Halk Küt. Okuma Salonu 2

Kaynak: Fotoğraflar, Ümran Uyanık Tarafından Çekilmiştir.

[98] Acar, s.34., Ayrıca bkz. Abdullah Acehan, "Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi'ndeki Elyazması Eserler", **DPU Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 5, Kütahya, 2001.

1.3. İNCELENEN ESERLER IŞIĞINDA 14. YÜZYIL İLÂ 19. YÜZYILLAR ARASINDA TEZHİP SANATININ GELİŞİMİ

Türkler, tarihlerinin en eski devirlerinden itibaren güzel sanatlara ilgi duyarak; sadece idarî ve askeri alanda değil, sanatta da çok üstün mertebelere erişmişlerdir. Sanat ve kültürlerini, Orta Asya'dan başlayarak Anadolu ve Rumeli'yi aşan bir saha içerisinde yüzyıllar boyunca yaşatmayı başaran Türkler, aynı zamanda bunu etraflarına da yayarak kültür ve sanatın öncülüğünü yapmışlardır.[99] Türk sanatı, zaman içerisinde şartların ve çevrenin devamlı değişmesi sebebiyle başka sanatların etkisi altında kalmışsa da, kendi karakterini bütün devirlerde korumayı bilmiştir.[100]

Geleneksel kitap sanatlarının bir şubesi olan tezhip sanatının, kutsal kitaba gösterilen saygıdan dolayı ilk kez 9. yy.-10. yy.'larda istinsâh edilen Kur'ân nüshalarına göre biçimlendiğini söylemek mümkündür.[101] Tezhip sanatı Uygur Türkleri ile ortaya çıkmış ve onlar sayesinde Hindistan'dan Mısır'a, Ön Asya'dan Anadolu'ya kadar çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bu sanatın oluşumunda pek çok İslâm ve Türk devletinin güçlü etkisinin yanı sıra, fethedilen yerlerden gelen yeni zevklerin de payı olduğu muhakkaktır.[102] Çok geniş bir coğrafyaya yayılan ve İslâm tarihi ile iç içe geçmiş olan bu tarihi süreci ve dolayısıyla ortaya koyulan müzehhep yazmaları tek bir devlet ya da kültürle sınırlandırmak; tezhip sanatının net anlaşılmasına engel teşkil etmektedir. İslâm devletlerinde her başkentin bir sanat merkezi haline geldiği ve bu sanat ortamları ile sanatkârların birbirlerinden etkilendiği görülmekte olup, özellikle aynı dönemde hüküm sürmüş Türk devletleri arasında önemli sanatkâr ve eser alış-verişleri yaşanmıştır.[103]

11. yy.-12. yy.'da Büyük Selçuklu coğrafyasında hazırlanmış Kur'ânlar, tezhip sanatının erken Ortaçağ örneklerini teşkil etmektedir.[104] Bu döneme ait eserlerin Arapça ve Farsça yazılmış olması, bunların Arap veya İran sanatı içinde

[99] Gülbün Mesara, "Türk Tezhip ve Minyatür Sanatı", **Sandoz Bülteni**, İstanbul 1987, Sayı:25, s. 9.
[100] Celâl Esad Arseven, **Türk Sanatı**, Cem Yay., İstanbul, 1970, s. 7.
[101] Zeren Tanındı "Kitap ve Tezhibi", **Osmanlı Uygarlığı 2** (Hzr. Halil İnalcık-Günsel Renda), Kültür Bak. Yay., Ankara, 2002, (Kitap ve Tezhibi) s. 865.
[102] İnci A. Birol, **Klasik Devir Türk Tezyînî Sanatlarında Desen Tasarımı, Çizim Tekniği ve Çeşitleri,** Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2008, ss. 35-38.
[103] İlhan Özkeçeci ve Şule Bilge Özkeçeci, **Türk Sanatında Tezhip**, İstanbul, 2007, s. 31.
[104] Ali Rıza Özcan (Ed.), **Hat ve Tezhip Sanatı**, s. 239.

değerlendirilmelerine sebep olmuştur.[105] Selçuklu tezhibinde geçme geometrik şekiller, zencerekler, rûmî ve münhaniler ana unsurlar olup, ana renkler altın, kızılkahve, beyaz ve lâciverttir. Tığ ya yoktur ya da ince, seyrek mavi çizgiler halindedir (K.1 Şekil 29-37, K.2 Şekil 40-44, K.38 Şekil 525-533). Benzer özellikler taşıyan Beylikler Dönemi tezhiplerinde kızıl, yeşil, altın ve lâcivert renkler kullanılmıştır. Bu dönem aynı zamanda Osmanlı erken dönem tezhibinin de ilk belirtilerini taşımaktadır.[106]

14. yy. başlarında İran ve çevresinde İlhanlılar (K.42 Şekil 558) ile 14. yy. boyunca Mısır-Suriye bölgesinde Memlûklar (K. 37 Şekil 515-523), tezhip sanatının en güzel örneklerini veren devletler arasında zikredilebilir. Sarmal rûmîler, çok kollu yıldızlar ve geometrik biçimlerle birlikte görülen ince ve zarif işçilik tezhip tasarımlarına hâkim olurken; iki ülke arasındaki sanatsal etkileşim ile gezgin sanatçıların benzer üslûp özellikleri göstermelerine sebep olmuştur. İlhanlı döneminin ünlü sanatçıları arasında ünlü hattat Ahmed bin Sühreverdi ile müzehhip Muhammed bin Aybak bin Abdullah, Abdullah b, Muhammed el-Hamedanî'nin isimleri zikredilebilir. Memlûk kitap sanatçıları Muhammed b. Mubaşir, Ebubekir Sandal, Aydukti b. Abdullah el-Bedri, çağdaşı oldukları İlhanlılarla benzer tasarım özelliklerine sahip eserler üretmişlerdir.[107] 14. yy.'da Anadolu tezhip sanatıyla ilgili bilgiler oldukça kısıtlı olup, bunun sebebi beyliklere bölünmüş olan Anadolu'daki karışıklardır. Zaten bu dönemden kalan ve sanat eseri vasfı taşıyan örnek oldukça azdır. Kalan eserlerin imza sayfalarının yok oluşu Anadolu tezhip sanatı hakkındaki bilgileri sınırlandırmaktadır. Selçuklular ve 15. yy. Osmanlı tezhibi arasında köprü teşkil eden Anadolu Beylikleri tezhibinde desen ve motiflerin mükemmel, işçiliğin çok ince olduğu söylenemez.[108] Bu dönemde Anadolu tezhip sanatında İlhanlı ve Memlûk izlerini görmek mümkün olup, bunda ülkeler arasındaki ekonomik ve kültürel faaliyetler etkili olmuştur. Anadolu'nun pek çok bölgesinde Memlûk üslûbundan izler

[105] Özkeçeci ve Şule Bilge Özkeçeci, s. 35.
[106] Mine Esiner Özen, **Türk Tezhip Sanatı**, Gözde Yayın Evi, İstanbul, 2003, ss. 4-6.
[107] Zeren Tanındı, "Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı", **Hat ve Tezhip Sanatı**, (Ed. Ali Rıza Özcan), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2009, (Başlangıcından Osmanlı'ya), ss. 249-253.
[108] Oktay Aslanapa, **Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı** (14.yy.), MEB Devlet Kitapları, 1977, s.56.

taşıyan yapıların, bu siyasi ve ticari ilişkiler neticesinde inşa edilmiş olması mümkündür.[109]

Timurlu Devri Herat Üslûbu'nda, Timurluların Bağdat'ı almalarıyla (M.1393) birlikte Bağdat ve Tebriz atölyelerinin *Celâyir Üslûbu* (K.3 Şekil 49-50) , Şiraz ve çevresini almalarıyla (M. 1386 ve 1393) *Şiraz Üslûbu* (K.8 Şekil 100-144), Tebriz'in alınmasıyla (M.1420) o bölgedeki atölyelerin etkisi, 1436-1453 yılları arasında gelişen *Türkmen Üslûbu* ve karşılıklı etkileşimler neticesinde de Çin etkisinin izlerini görmek mümkündür.[110]

Osmanlı Devleti'nin erken dönemlerine ait tezhip örnekleri günümüze gelmemiştir. En eski örnek, Ahmed-i Dâî'nin istinsâh ettiği Dîvân'dır. 1434-35 yıllarında istinsâh edilen mûsikî konulu bir kitap ise, zengin tasarımlı ilk örnek olma özelliğini taşımaktadır. Burada uygulanan tasarımlarda, 13. yy. ve 14. yy.'daki düzenlemelerin dışına çıkıldığı görülmektedir.[111] Fatih dönemi (sal. 1444-46 ve 1451-81) yazma eserlerinde dini eserler kadar bilimsel eserler de önemli ölçüde yer tutarken; bezemelerin zahriye, serlevha ve hâtime sayfalarında yoğunlaşıp, beyzî, dikdörtgen yuvarlak formlarda olduğu,[112] hatayî motifinin yaygın olarak kullanıldığı, taç yapraklarda içe kıvrılış ve kendi üzerine dönüşlerle âdeta üç boyutluluk hissi yaratıldığı, mat ve parlak olarak kullanılan altından sonra en çok görülen rengin dönemin karakteristik rengi kobalt mavisi olduğu,[113] daha ziyade klâsik tezhip tekniğinin uygulanarak zeminin yer yer üç noktalarla hareketlendirildiği gözlemlenmektedir.[114] Bu dönemdeki tezhiplerin üslûbunu üç grup altında toplamak mümkün olup, birinci grubu Timurî Herat üslûbundan esintiler taşıyan tezhip örnekleri teşkil eder (K.5 Şekil 67-73). İkinci grup, naif (çift tahrir, negatif ya da havalı) olarak adlandırılan bir tezhip üslûbudur (K.4 Şekil 58-64). Üçüncü grupta ise, Baba Nakkaş üslûbu olarak tanımlanan ve genel olarak kestane, siyah ve mavi renkli zeminde, açık kestane, iri rozet, iki veya üç dilimli küçük çiçekler, beyaz dallar üzerinde yer alan iri

[109] Zeynep Demircan Aksoy, "İlhanlı ve Memlûk Etkileşiminde XIV.Yüzyıl Anadolu Türk Tezhip Sanatı", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:7, Sayı:29, 2014, (İlhanlı-Memlûk Etkileşiminde) ss. 265-266.
[110] Ali Rıza Özcan (Ed.), s. 239.
[111] Tanındı, (Kitap ve Tezhibi), s. 872.
[112] Özkeçeci ve Şule Bilge Özkeçeci, s. 42.
[113] Çiçek Derman, "Osmanlılar'da Tezhip Sanatı", **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, Cilt II, IRCICA, İstanbul 1998, (OTS), s. 488
[114] Seher Aşıcı "Kitap Dostu Bir Sultan: Fatih", **Hat ve Tezhip Sanatı**, (Ed. Ali Rıza Özcan), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2009, s. 313.

rûmîler, iri hatâyîler ve çınar yaprakları kullanılarak oluşturulan tezhip örnekleri yer alır.[115]

II. Bayezıd devrinde (sal.1481-1512), Fatih Dönemi'ne nazaran motiflerde müthiş bir zenginleşme ve incelmenin başladığı, altının önceki dönemlere göre daha yoğun kullanıldığı, motif dağarcığına *Bulut* ve saz üslûbunun yapraklarını andıran yaprakçıkların eklendiğini söylemek mümkündür. Fazlullah Nakkaş ve Hasan bin Abdullah, dönemin önemli sanatkârlardandır.[116] Aynı zamanda Sultan Bayezıd'ın saltanat dönemi (1481-1512) ve 16. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde tezhip sanatının en mükemmel ve parlak devrinin de başlangıcı sayılmaktadır. Yavuz Sultan Selim'in (sal. 1512-1520) Doğu'ya yaptığı seferler sonucu, Tebriz, Herat ve Şiraz'dan -bir kısmı Türkmen asıllı- sanatkârları İstanbul'a getirmesi Osmanlı tezhibinin gelişmesindeki diğer önemli etkenlerden biri olup, karşılıklı sanatçı etkileşimleri klâsik Osmanlı üslûbunun oluşmasını sağlamıştır (K.39 Şekil 540-541). "XVI. yüzyılda pek rağbet gören halkârî, farklı renkte altın kullanılarak daha zengin ve gösterişli işlenmiş, gölgelendirmesi sulu altın ile yapıldığı gibi tarama olarak da uygulanmıştır."[117]

Kanûnî dönemi (sal.1520-1566), tezhipte birçok yeni üslûbun ve tekniğin uygulandığı son derece zengin ve ihtişamlı bir dönem olmanın yanı sıra, II. Bayezıd devri ile başlayan klâsik üslûbun da en parlak devridir. Dönemin en önemli sanatkârlarından biri, İranlı Âga Mîrek'in talebelerinden Şahkulu olup, Türk sanatına *Sazyolu* olarak bilinen üslûbu kazandırmıştır. 16. yüzyılda motifler inanılmaz derecede incelerek zarifleşmiş, desenlerdeki âhenk, renklerdeki olgunluk ve işçilikteki mükemmellik tezyînî sanatları zirveye taşımıştır[118] (K.6 81-85, K.7 Şekil 96, K.12 Şekil 185-197, K.14 Şekil 204-215). Şahkulu'nun öğrencisi olan Karamemi, hocasının vefatıyla birlikte sernakkaşlığa getirilerek doğadaki zengin çiçek ve bitki türlerini tabii şekilleriyle üsûplaştırmış, klâsik tezyîni motiflerle örülmüş kompozisyonlar halinde,

---

[115] Tanındı, (Kitap ve Tezhibi), ss. 876-877.

[116] Bânu Mahir, "II. Bayezid Dönemi Nakkaşhanesinin Osmanlı Tezhip Sanatına Katkıları", **Türkiyemiz Dergisi**, Yıl:20, Sayı 60, Şubat, 1990, ss. 4-8.

[117] F. Çiçek Derman, "Osmanlı İstanbulu'nda Bezeme Sanatı",**1. Uluslararası Osm. İstanbulu Semp. Bil**., İstanbul, 2013, (Bezeme Sanatı) ss. 498-499. II. Bayezıd Dönemi Tezhip Sanatı için ayrıca bkz. Gülnihal Küpeli, **II. Bâyezid Dönemi Tezhip Sanatı**, (Basılmamış Sanatta Yeterlik Tezi), Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul, 2007.; Gülnihal Küpeli, "Tezhip Sanatında Yenilik Arayışları: II. Bâyezıd Dönemi", **Hat ve Tezhip Sanatı**, (Ed. Ali Rıza Özcan), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2009, ss. 321-341.

[118] Birol, ss. 44-45. 16. yy. tezhibi için ayrıca bkz. F. Çiçek Derman, "Osmanlıda Klasik Dönem", **Hat ve Tezhip Sanatı**, (Ed. Ali Rıza Özcan), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2009, (Osmanlıda Klasik Dönem), s. 343- 359.

başarıyla kullanmıştır.[119] En önemli eseri *Muhibbi Divanı* olan sanatkâr, natüralist üslûbu ve tabiata yakınlığı vesilesiyle âdeta yazmalarda çiçek açtırmıştır (K. 47 Şekil 602-610, K.44 Şekil 568-570) Devrin diğer ünlü sanatkârları arasında Üstâdı Rum Şâban, Selânikli Abdullah b. Muhammed, Mehmed b. İlyas ve Velîcan sayılabilir.[120]

Aynı dönemde İran'da hüküm süren Safevîler de (sal. 1501-1736) kitap bezemesi konusunda oldukça mükemmel bir düzeye erişmiş, Hindistan'dan Anadolu'ya kadar uzanan çok geniş bir coğrafyada üslûp etkilerini göstermişlerdir (K.8 Şekil 100-144, K.45 Şekil 573-581, K.17 Şekil 246-306). Bunun sonucunda zaman zaman bölgelere göre farklılıklar açık olarak görülürken; kimi zaman da bu belirtiler olmaksızın bir yazmadaki bezemelerin İran, Hindistan ve Osmanlı'ya âidiyetinin tespiti hususunda güçlükler yaşanır hale gelmiştir (K.10 Şekil 155-160). Safevî devri tezhiplerindeki esas değişim renklerde görülmekte olup, altının yanında koyu mavi ana renkler olarak kullanılırken; pembe, kırmızı, beyaz, açık yeşil ve turuncu yardımcı renkleri oluşturmaktadır[121] (K.25 Şekil 368-379).

16. yüzyılın devamı niteliğinde olan 17. yüzyılın birinci yarısında geçen asra uygun değerde çok sayıda minyatür ve tezhipler yapılmış, klâsik anlayış devam ettirilmiştir (K.16 Şekil 225-242, K.17 Şekil 246-306, K.18 309-311). I. Ahmed (sal.1603-1617) adına, Kalender tarafından hazırlanan Türkçe Falnâme bu değerdeki eserlerden biridir.[122] Ne var ki Osmanlı devletinde görülmeye başlanan siyasî ve sosyal alandaki gerileme, yüzyılın ikinci yarısında sanat eserlerinde de kendini hissettirmeye başlamıştır. İşçilik eski inceliğini, kıvraklığını kaybetmiş, renkler parlak ve canlı görünüşlerini yitirmiştir (K.15 Şekil 218-222). Hazırlanan eserlerde hem klâsik devrin, geleneksel motiflerin ve anlayışın korunduğu, hem de bu asrın son yıllarında Batı tesirinin tezyînâtta hissedilmeye başladığı görülür. Sürahi Mustafa Efendi, Baruthaneli Abdullah Çelebi, Beyâzi Mustafa Efendi, İnadiyeli İmam, öğrencisi Antalyalı Ali, Hafız Mehmed Çelebi, Kanbur Hasan Çelebi dönemin ünlü müzehhipleri arasına sayılabilir. [123]

---

[119] Gülbün Mesara – Şeyda Can, **"Müzehhib Karamemi"**, Art + Dekor Dergisi, S:49, Nisan 1997, s.108

[120] Birol, s. 46.

[121] Nermin Özcan, **Safevî Devri Tezhip Sanatı**, (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi), Marmara Üniv. Sos. Bil. Enst., İstanbul 1998, s. 65.

[122] Süheyl Ünver, **50 Türk Motifi**, Doğan Kardeş Yay., İstanbul 1967, (50 Türk Motifi), s. IX.

[123] Derman, (Bezeme Sanatı), s. 500-501, Birol, s. 49

18. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin Batı ile olan kültürel münasebetlerinin artması neticesinde Barok ve Rokoko etkileri sanatımızda görülmüştür. Türk sanatkârlar, Batı'dan aldıkları bu yeni motifleri aynen taklit etmek yerine, kendi zevk ve düşünceleriyle yorumlayarak, onlara *Türk Rokokosu* adı verilen yeni bir Türk karakteri kazandırmışlardır [124] (K.30 Şekil 446). 18.yy.da Türk tezhip sanatı iki yönlü bir gelişme göstermiş, birincisinde klâsik Osmanlı tezhibinin gerilemesi olarak nitelendirilebilecek iri, büyük çiçekli ve karışık motifli kaba süslemeler yapılmıştır (K.20 333-336, K.21 Şekil 339-343, K.24 Şekil 364-365). İkinci grupta ise, vazo, saksı, kurdela, buketler ve çiçek demetleri gibi, Barok ve Rokoko motifleri desenlerde yer almıştır. Bütün bu motifler, tezhibin birer ögesi olmaktan ziyade, tek başına, bağımsız çiçek kompozisyonları haline gelmiştir.[125]

18. yüzyıl başlarından 19. yüzyılın sonuna dek devam eden Türk Rokoko üslûbunun en önemli ögeleri, 'C' ve 'S' kıvrımlar, çiçek buketleri, kurdela ve fiyonklar, ışın ve zikzaklar (K.50 Şekil 629-630), bükülüp kıvrılmış uzun sazyolu tarzı yapraklarla iri ve geniş kıvrımlı yapraklar olup (K.49 Şekil 624-626), en fazla kullanılan çiçek gül olmuştur (K. 26 Şekil 402-404, K.48 Şekil 615-617). Tezhipten kalan boşluklar *iğne perdahı* ile süslenmiş[126] (K.19 Şekil 317-319, K.28 Şekil 427), vazolu veya vazosuz olarak müstakil ya da buket halinde *Şükûfe Tarzı* çiçekler resmedilmiştir.[127] Müzehhipliğinin yanı sıra çiçek ressamı olarak da bilinen bu sanatkârların en meşhuru hiç kuşkusuz Üsküdarlı Rugâni Alî Çelebi[128]'dir. Abdullah Buhârî, Hezargrâdîzâde Seyyid Ahmed Atâullah Efendi, Hüseyin Hüsnü Efendi'nin isimleri son dönemin diğer meşhur sanatçıları arasında zikredilebilir.

Sultan II. Mahmud'un (sal. 1808-1839) 1826 tarihinden sonra gayrimüslim tebaaya da nakkaşlık hakkı vermesiyle, tezyînî sanatlarımızda görülen bozulmalar artmış ve desenlerden millî karakter silinmiştir[129] (K.23 Şekil 355-357).

---

[124] Ayşe Üstün, "Türk Tezhip Sanatı", **İsmek Türk Kitap Sanatları Semp.**, İstanbul, 2007, s. 43.
[125] Ayla Ersoy, Türk Tezhip Sanatı, Akbank Yay., İstanbul, 1988, ss. 68-70.; Uyanık, s. 18.; 18.yy. ve 19.yy. Tezhip Sanatı için ayrıca bkz. Gülnur Duran, "18. Yüzyıl Tezhip Sanatı", **Hat ve Tezhip Sanatı**, (Ed. Ali Rıza Özcan), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2009, ss. 397-415.; Faruk Taşkale, "20. Yüzyıl Tezhip Sanatı" **Hat ve Tezhip Sanatı**, (Ed. Ali Rıza Özcan), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2009, ss. 417-435.
[126] Taşkale, s. 417.
[127] Esiner Özen, s. 10.
[128] Ayrıntılı bilgi için bkz. Gülnur Duran, **Ali Üsküdârî, Tezhip ve Ruganî Üstâdı, Çiçek Ressamı**, Kubbealtı Neşriyatı No.145 İstanbul, 2008.
[129] Derman, (Bezeme Sanatı), ss. 502-506.

1.4.VAHİD PAŞA VE ZEYTİNOĞLU KÜTÜPHANELERİ ÖRNEĞİNDE OSMANLI'DA SANAT HÂMİLİĞİ

1.4.1. Osmanlı'da Nakkaşhâne Geleneği

Türklerin tezyînî sanatlarda göstermiş oldukları başarı ile yüzyıllar boyu süren millî üslûp birliğinin sağlanmasındaki en önemli etkenlerden biri Nakkaşhâne geleneği olup, ülkedeki bütün sanat faaliyetlerinin yürütülmesi bu kurum vasıtasıyla yapılmıştır.[130] Kuşkusuz bunda en önemli faktörlerden biri, padişah ve çevresinin ilim ve sanat faaliyetlerine olan meraklarıydı. Bunun sonucunda her türlü ilim ve sanat erbâbı padişah himayesinde saraya bağlı olarak çalıştırılarak, devlet merkezinin aynı zamanda kültür merkezi olmasına da katkı sağlanmıştır.[131]

Hükümdar sarayına bağlı nakkaşhâne geleneğini başlatan Uygurlar, aynı zamanda Türk tezyînî sanatlarındaki üslûplaştırmanın da temellerini atmışlardır.[132]Anadolu Selçukluları zamanından beri, hükümdar sarayına bağlı nakkaşhaneler bir yandan sanatkâr yetiştiren bir okul görevi görürken öte yandan pek çok seçkin eserin üretildiği merkez sıfatını taşımaktaydı.[133] Bu nakış mektebi Osmanlı Devleti zamanında da saraylarımıza girerek Bursa, Edirne ve ardından İstanbul'da varlığını sürdürmüştür.[134]

İlme ve kitaba düşkünlüğü ile tanınan Fatih Sultan Mehmed, çevresindeki âlimlerle yaptığı ilmî ve edebî toplantıların yanı sıra hattat, mücellid, müzehhip gibi sanatkâr zümresiyle de yakından ilgilenerek, özgürce sanatlarını icra etmelerine olanak tanımaktaydı.[135] Kendi özel kütüphanesi için muhtelif konularda pek çok eseri istinsâh ettirerek, nakkaşhânedeki müzehhip ve mücellitlere nakışlarını yaptırdığı bilinmektedir.[136] Tam olarak tarihi bilinmemekle birlikte, fethi müteakip kurulan

---

[130] Birol, s. 33.
[131] Filiz Çağman, "Kanunî Dönemi Osmanlı Saray Sanatçıları Örgütü Ehl-i Hiref", **Türkiyemiz Dergisi**, Sayı:54, Yıl:18, Şubat 1988, s. 11.
[132] Birol, s. 35.
[133] Atanur Meriç, "Fatih Dönemi Tezhipleri ve Nakkaşhane Geleneği", **Antik & Dekor**, Sayı:9 Aralık-Ocak 1990-1991, s. 109.
[134]Süheyl Ünver, **Türk Süsleme Sanatçıları ve Müzehhipler 1**, (Hzr. Gülbün Mesara-Aykut Kazancıgil), İşaret Yay., İstanbul, 2007, s. 46.
[135] Ünver, s. 51.
[136] Ünver, s. 46.

nakkaşhânenin başına Fatih'in sernakkaşı *Baba Nakkaş* getirilerek[137], ciltlerden çinilere, tezhiplere, kalem işlerine, fresklere kadar bütün tezyîni işlerin bir merkezden ve esas dahilinde herşeyden önce sernakkaşın denetiminde yapılması sağlanmıştır.[138] Ayasofya Câmii arkasında Arslanhane olarak anılan yapının üst katında çalışan nakkaşlar, bu sanatları usta-çırak usûlune göre öğrenir ve uygulama yaparlardı.[139]

H. 932 / M. (1525-26) tarihli bir ehl-i hiref maaş defterindeki kayıtlardan, II. Bayezıd devrinde bu yapının ve Saraya bağlı çalışan sanatçıların örgütlendirildiği görülmektedir.[140] Bu defter aynı zamanda *Ehl-i Hiref* olarak adlandırılan sanatkâr teşkilatından günümüze gelen en eski defterdir.[141] Fatih'in sarayında ehl-i hirefe bağlı 12 sanatkâr bulunmaktayken; II. Bayezid'in sarayında müzisyen ve şairlerin dışında ehl-i hirefe bağlı toplam 146 sanatkâr tespit edilmiştir.[142] II. Bayezıd'in sarayındaki en kıdemli nakkaşlar, Melek Ahmed Tebrizî ve Hasan b. Abdullah'tır.[143] Sarayın önemli ağalarından hazinedarbaşının emrinde, çeşitli bölüklerden oluşan bu sanatçı ve zanaatkârlar sarayın bîrûn (kapıkulu) halkındandı ve kıdemleri doğrultusunda kendilerine üç ayda bir tayin olunan maaş (ulûfe) karşılığında çalışırlardı.[144] Padişah ve devlet ileri gelenleri için giyim kuşam, silah ve kültürel ihtiyaçların teminine yönelik faaliyette bulunan[145] ehl-i hiref topluluğunun kadrosu *devşirme* ve *pençik* oğlanlar arasından sanat ve zanaata yatkın olanların seçilmesiyle oluşturulur, bu sistem içinde işe başlayan *şâgirdler*, eğer konularında uzmanlaşırsa *üstâdlar zümresi*'ne geçiş yapabilirdi.[146] Hoca talebe geleneği ile çalışan sistem, mevcut birikimin gelecek nesillere aktarımını esas tutarak devamlılığın sağlanmasında mihenk taşı olmuştur.

Kanûnî Sultan Süleyman zamanında yaklaşık 40 bölüğün bulunduğu ehl-i hiref örgütünde kitaba verilen önem sebebiyle en başta *cemâat-i kâtibân-ı kütüb* yani kâtipler, mücellid ve nakkaşlar bulunurken; cerrahlar, çilingirler, neccarlar

[137] Ünver, s. 49.
[138] Meriç, ss. 109-111.
[139] Derman, (OTS), s. 488.
[140] Mahir, s. 4.
[141] Derman, (OTS), s. 488.
[142] Hilâl Kazan, **XV. Ve XVI. Asırlarda Osmanlı sarayının Sanatı Himayesi,** (Yayımlanmış Doktora Tezi), Mar. Üniv., Sos. Bil. Enst., İstanbul, 2007, s. 75.
[143] Kazan, ss. 170-171.
[144] Çağman, s. 11.
[145] Bahattin Yaman, **Osmanlı Saray Sanatkârları 18.yy. da Ehl-i Hıref**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2008, s. 10.
[146] Önder Küçükerman, "Ehl-i Hiref'ler", **Tombak Dergisi**, Kasım-Aralık 1994, s. 36.

(marangoz), her türlü maden işi yapan kazgancılar, kürkçüler, zergerler (kuyumcu), altın iplikle işleme yapan zerduzlar, çeşitli müzik aleti yapan saztraşan vb. bölükler de bu örgütte yer almaktaydı.[147] Sadece yeni eserleri istinsâh etmekle kalmayıp, eskilerin onarım işini de üstlenen kâtiban bölüğünün, 13. yy ve 14. yy.'a ait bazı Mushafları Kanûnî döneminde saray atölyelerinde yeniledikleri bilinmektedir.[148]

Yeni fethedilen yerlerdeki sanatkârların İstanbul'a gönderilme geleneği nakkaşhânenin zaman içinde farklı üslûplarla zenginleşmesine de vesile olmuştur. Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Seferi'nden dönerken İran ve Azerbeycan'dan beraberinde getirdiği sanat erbâbı nakkaşhânede görevlendirilerek Acem Nakkaşları Bölüğü'nü oluşturmuşlardır.[149] Cemâat-i Rum ve Cemâat-i Acem olarak ikiye ayrılan nakkaşlar grubunda, bu ayrımın başlangıçta kadrosuzluk nedeniyle yapıldığı ileri sürülmüş olmakla birlikte[150] yeni üslûpların Türk üslûbunu bozacağı endişeleri de vardır. Ne var ki Türk sanat geleneği kendini muhafaza etmeyi bilmiş ve Acem üslûbu ile Osmanlı üslûbu birleşerek klâsik dönemin başarılı sentezinin ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

Yavuz zamanında Tebriz'den İstanbul'a ulûfeli olarak sürgün edilen Şahkulu, Kanûnî döneminde sernakkaş sıfatıyla nakkaşhânenin başına geçmiş, yukarıda da belirtildiği üzere onun vefatıyla öğrencilerinden Karamemi sernakkaşlığa getirilmiştir. [151] Bu sanatçıların bayramlar ya da özel günlerde padişaha sunmuş oldukları hediyeler karşılığında, padişahtan aldıkları in'âm ve hil'atlar sanatçının Osmanlı sarayında nasıl himaye görüp, yüreklendirildiğinin kanıtlarındandır.[152] Nitekim Kanûnî'nin sık sık nakkaşhâneye giderek Şahulu'nu görev başında zevkle izlediği, 9500 akçe ve Bursa beneğinden yapılmış dört adet kaftan in'âmı ile kendisini onurlandırdığı kayıtlar arasında geçmektedir.[153] Kanûnî'nin emriyle ehl-i hiref teşkilatında bir teftiş yapılarak, sanatçıların isimleri, nereden ve nasıl geldikleri, ne kadar süredir sarayda ve teşkilatta çalıştıkları, doğudan gelen sanatçıların mevkileri, sanatçıların günlük yevmiyeleri vb.

[147] Çağman, ss. 11-12.
[148] Pelin (Filiz) Bozcu, **Osmanlı Sarayında Sanatçı ve Zanaatçı Teşkilatı: Ehl-i Hiref**, (Uzmanlık Tezi), Kültür ve Turizm Bak., Kültür Varlıkları ve Turizm Genel Müd., İstanbul, 2010, s. 21.
[149] Derman, (Bezeme Sanatı) ss. 496-498.
[150] Çağman, s. 14.
[151] Birol, ss. 44-45.
[152] Çağman, s. 12.
[153] Kazan, ss. 176-177.

bilgileri kayıt altına alınarak ehl-i hiref defterleri oluşturulmuştur.[154] Nakkaşhânede bulunan sanatçıların tâyin, terfi, maaş işleri ve mesuliyetleri hazinedârbaşının sorumluluğunda olup, bütün sanatçılar Saray idaresinin isteği doğrultusunda eser üretmek mecburiyetinde idi. Bu kişiler sadece kitap sanatıyla uğraşmaz, yeri geldiğinde saray köşkleri ile çeşitli binaların bezeme planları ile de ilgilenirlerdi.[155]

16. yy.'da altın çağını yaşayan bu teşkillatta özellikle kendilerine çok fazla görev verilen nakkaşların sayısı hızla artmış, ancak 17. yy.'dan itibaren yaşanan ekonomik sıkıntılar ile paralel olarak bu sayı gittikçe azalmaya başlamış[156], nitekim yüzyılın sonlarına doğru da saray nakkaşhânelerinin hâkimiyetini kaybetmesi ile geleneksel sanatlarımızda bozulmalar baş göstermiştir.[157]

Sultan III. Ahmed'in (sal.1703-1730) padişah olduğu *Lâle Devri (1718-1730)* adıyla bilinen dönem, sanat faaliyetlerinin eskiyle yeniyi kaynaştırmak şeklinde devam ettiği bir dönem olup, bunda Saray nakkaşhânesinde çalışanlar arasında yer almayan Levnî'nin (ö.1732) büyük katkısı vardır.[158] Dönemin sanatçıları 18. yy.'ın şartları arasında klâsik devrin devamı niteliğinde eserler üretmişlerdir.[159] Müzehhipler, 16. yy.'dan itibaren her sene Ok-Meydanı'ndaki Atıcılar Tekkesi'nde *peştamal kuşanma* merasimi ile öğrencilerine icâzet ve eserlerine imza koyma hakkı verirlerdi. Daha önce sernakkaşa bağlı olarak çalışan müzehhipler icâzetlerini artık bağlı bulundukları mücellitbaşından alırken; bu merasime devrin ileri gelen sanatkârları da davet edilirdi.[160] 19. yy.'da ise, saray için eser hazırlayan müzehhiplere resmi olarak *Saray Sermücellidi* ünvânı verilmiştir.[161]

Gayrimüslimlerin nakkaşlık yapmaya başlaması ile sanatımızdaki bozulmalar gittikçe artarak, el emeği göz nuru el yazmalarının alıcı sayısı azalmış ve sanatkârlar başta Saray olmak üzere en önemli teşvik ve desteklerinden mahrum kalmışlardır.[162]

---

[154] Kazan, s. 134.
[155] Derman, (Bezeme Sanatı), s. 497.
[156] Hülya Kalyoncu," Ehl-i Hiref-i Hassa Teşkilatının Osmanlı Kültür ve Sanat Yaşamındaki Yeri ve Önemi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, İlkbahar 2015, Sayı:33, s. 292.
[157] Birol, s. 48.
[158] Yaman, ss. 53-54
[159] Birol, s. 49.
[160] Derman, (Bezeme Sanatı), s. 500.
[161] F. Çiçek Derman, "Türk Tezhip Sanatının Asırlar İçinde Değişimi", **Türkler Ans**., Cilt: XII, Ankara, 2002, (Asırlar İçinde) s. 297.
[162] Derman, (Bezeme Sanatı), ss. 502-506.

Saray nakkaşhânesinin tam olarak hangi tarihte faaliyetine son verdiği bilinmemekle birlikte, bu köklü kurumun Batı etkileri ile tedricen tarih sahnesinden silinmiş olabileceği düşünülmektedir. 19. yy.'da müzehhiplerin İstanbul Vezneciler'deki *Müzehhipler Çarşısı*'nda ve Bayezıd'daki ahşap dükkanlarda çalıştıkları, devrin meşhur hattatlarının bu dükkanlara bezenmek üzere yazılarını getirdikleri ve bu mekanlarda sanat tartışmaları yapıldığı bilinmektedir. Bu dükkanların en meşhurlarından biri Hüseyin Hüsnü Efendi'nin olup, en son hatırlarda kalan Bahaddin Efendi'nin dükkanıdır.[163]

Üç asır boyunca Osmanlı sanatının biçimlenmesinde en yetkin kurum olan ehl-i hiref, bünyesindeki usta sanatkârlarla Osmanlı sanatının karakteristik yapısını oluşturarak, günümüz sanatının da temel taşlarını oturtmuştur. Saray himayesi ve desteği altında çalışan bu sanatkârlar, üslûp birliğinin başarılı bir şekilde imparatorluğun her tarafında uygulanmasında mihenk taşı olmuşlardır.[164]

Bu tezde incelenen eserlerin birçoğunun nakkaşhâne ortamında, usta sanatkârlar tarafından yapıldığı muhakkaktır. Ancak bu eserler ile ilgili kesin yargı cümleleri kurmak neredeyse imkânsızdır. Şüphesiz bundaki en önemli etken müzehhiplerin bir atölye ortamında ortaklaşa iş üretmeleri sebebiyle eserlere imza atmaktan imtina etmeleri olmuştur. Sanatkârların edebinden kaynaklanan bu durum, eserleri bezeyen kişi/kişiler ya da yapıldıkları ortam hakkındaki bilgilerin de muğlak kalmasına yol açmıştır. Saray bünyesinde sultana bağlı çalışan sanatkârların kolektif çalışmadan dolayı eserlerine imza koymaları Osmanlı geleneğinde sık görülen bir uygulama olmayıp, genelde bağımsız çalışan sanatkârların eserlerine imza koyduğu[165] gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, tezimizde incelediğimiz eserlerin hepsinin olmasa da büyük bir kısmının nakkaşhâne ortamında ortaklaşa üretilmiş olduğunu söylemek mümkündür.

1.4.2. Osmanlı'da Sanat Hâmiliği

10. yy.'da Cordoba'da (Kurtuba) yaşayan İbn-i Said, "Güç sahibi her kişi ya da önemli her yönetici kendini şahsî mülkiyetinde bir kütüphane tesisine mecbur

[163] Derman, (Asırlar İçinde), s. 297.
[164] Kalyoncu, s. 293.
[165] Kazan, s. 59.

addederdi.*"*der.[166] Gerçekten de kitap sevgisi Ortaçağ'ın başlarından itibaren, yönetici ve varlıklı kesimin özellikle tezhipli, minyatürlü ve güzel ciltli kitaplara sahip olma isteğine sebep olmuş ve yöneticilerle sarayın ileri gelen zümresi böyle nâdide kitapları kendi yaptırdıkları camilere ya da diğer kutsal yerlere vakfetmede âdeta bir yarış içerisine girmişlerdir.[167] Zaman içerisinde kitap ve bilime duyulan saygı öylesine gelişmiştir ki; İslâm hükümdarları ve elit tabakası kapılarını bilginlere açarak, onlara Yunanca ve Süryanice yazılmış kitapları çevirmeleri için finansal destek sağlamaya başlamışlardır. Doğal olarak hükümdar ya da efendileri teşvik ettiği için kitap yazan kişiler, bu emekleri karşılığında ödül, armağan ve para almayı ummaktaydılar.[168] Arz talep piyasası sonucunda yaşanan kitap sayısındaki patlamaya paralel olarak gerek kamusal gerekse özel kitap koleksiyonları oluşmaya başlamış, böylece kitaplar ve kitap okuma sevgisi İslâm toplumunun her kesimine yayılmıştır.[169]

Elbette ki bir toplumda sanat faaliyetlerinin gelişip ilerleyebilmesi için toplumun ilgisi ve refah seviyesi önemli olmakla birlikte, kuşkusuz en önemli etken devletin de bu tür faaliyetleri desteklemesi ve bir anlamda sanat ve sanatçının hâmiliği rolünü üstlenmesidir.[170] Bu bağlamda Osmanlı toplumu gibi sosyal onur, statü ve mertebelerin mutlak egemen bir hükümdar tarafından belirlendiği patrimonyal bir toplumda sanatçının egemen sosyal ilişkiler ve belli bir kültür çerçevesinde sanatını ifade etmesi kaçınılmazdır. *Sâhib-i mülk* olan padişah, sanatın ve sanatçının en önde gelen hâmisi sıfatıyla toplumdaki şeref ve itibarın, servet ve becerinin tek kaynağı ve koruyucusu olmuştur.[171] Himaye sanatçı için nasıl elzem bir konu ise, padişah için de aynı derecede önemliydi. Çünkü hâmi olmak iktidar ve gücün en önemli şartlarından biri olup, bir padişah ya da devlet adamı maiyyetini himaye ettiği oranda güçlü ve iktidar sahibi olabilirdi. Bu sebeple elit kesim tebaalarına iş imkanı sağlayıp sonrasında onları ödüllendirerek taltif etmek suretiyle hâmilik yapar ve böylece servetlerini iktidara dönüştürmüş olurlardı. Kuşkusuz Osmanlı padişahlarının daha

---

[166] Lale Uluç, **Türkmen Valiler, Şirazlı Ustalar, Osmanlı Okurlar, XVI. yy. Şiraz Elyazmaları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay. İstanbul, 2006, s.469.
[167] Tanındı (Kitap ve Tezhibi), ss. 865-866.
[168] Jonathan M. Bloom, **Kâğıda İşlenen Uygarlık**, Kitap Yay., İstanbul, 2003, ss.157-159.
[169] Bloom, s. 162.
[170] Yaman, s. 127.
[171] Halil İnalcık, "Osmanlı Medeniyeti ve Saray Patronajı", **Osmanlı Uygarlığı 1** (Hzr. Halil İnalcık-Günsel Renda), Kültür Bak. Yay., Ankara, 2002, s. 18.; Geniş bilgi için ayrıca bkz. Halil İnalcık, **Şâir ve Patron: Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme**, Doğu-Batı Yay., Ankara, 2003

şehzadeliklerinden itibaren geliştirdikleri sanat ve estetik duygusu bu yaklaşımlarında en önemli etkenlerden biri olmuştur. Fatih'in resim, II. Bayezıd'ın hat, Kanûnî'nin kuyumculuk sanatlarına ilgisi onların estetik ve sanatta ince zevkler edinmelerini sağlamış,[172] bu da onların gerek topraklarında yaşayan sanatkârları gerekse yeni fethettikleri yerlerdeki sanatkârları İstanbul'a getirterek himaye etmeleri sonucunda Osmanlı sanat ve medeniyetinin gelişmesine ve kökleşmesine vesile olmuştur.[173]

II. Murad'ın (sal. 1421-1444, ve 1446-1451) Edirne'de yaptırdığı Üç Şerefeli Camî ve diğer binaların açılışında binaları yapan mimara hil'at giydirerek timâr vermesi,[174] Fatih'in nakkaşhâneyi kurdurarak başına Özbek asıllı Baba Nakkaş'ı geçirmesi, II. Bayezıd'ın Şeyh Hamdullah'ı hat sanatına yeni üslûp kazandırması için teşvik ederek, şairleri, müzisyenleri ve ortaoyuncularını desteklemesi,[175] Yavuz'un İran'dan getirdiği nakkaş, hattat, mûsikişinas, ressam ve müzehhipleri sarayda görevlendirerek Acem Nakkaşları Bölüğü'nü kurdurması, Kanûnî'nin sanatkârlar için yeni düzenlemeler getirerek ehl-i hiref içerisindeki karışıklığı gidermesi[176] ve ulemadan şair Bâki'yi (ö.1600) *musâhib* (nedim, yakın arkadaş) gibi bir iltifata mazhar etmesi,[177] kendisi de bir şair olan II. Selim'in (sal. 1566-1574) daha Kütahya'daki şehzadeliği esnasında çevresine şairleri toplayarak onları himayesi altına alması,[178] III. Murad'ın (sal.1574-1595) bir kitapsever olarak pek çok değerli kitap istinsâh ettrimesinin yanı sıra, Mekke ve Medine'deki onarımlara yönelik imar faaliyetleri ile mimaride de hâmilik yapması[179] gibi örnekler, sultanın sanat ve medeniyetin gelişmesine ve aynı zamanda kendi iktidarının da güçlenmesine yönelik gerçekleştirmiş oldukları faaliyetlerdir.

Elbette ki himaye konusunu sadece sultanla sınırlı tutmak çok kısıtlı bir düşünce olacaktır. Bütün toplumlarda olduğu gibi Osmanlı'da da hâmilik ve kitap toplamak sadece saraya özgü bir ayrıcalık değildi. Hanedan mensuplarının yanı sıra, askerî ve ulema sınıfının seçkinleri, entelektüel bürokratlar ve nüfuzlu kişiler de

[172] Kazan, s. 50.
[173] Kazan, s. 52.
[174] Kazan, s. 60.
[175] Kazan, ss. 66, 77-83.
[176] Derman, (Bezeme Sanatı), ss.498-499.
[177] İnalcık, s. 23.
[178] Emine Fetvacı, **Sarayın İmgeleri, Osmanlı Sarayının Gözüyle Resimli Tarih**, YKY, İstanbul, 2013, s. 68.
[179] Fetvacı, ss. 70-73.

sanatçıyı himaye eder, nâdide kitaplara sahip olmayı da bir kültür ve zenginlik göstergesi olarak addederdi.[180] Bu durum aynı zamanda bir *imaj yaratma* davranışı haline gelerek, bu kişilerin kendini zengin, kültürlü ve padişaha faydalı bir kul olarak tanıtarak itibar kazanmalarına aracılık etmiştir.[181] Özellikle Osmanlı elit kesiminin zengin malzemelerle hazırlanmış tezhipli ve minyatürlü eserlerin koleksiyonuna oldukça meraklı oldukları bilinen bir gerçektir.[182] Ancak bu sadece elit kesimle sınırlı kalmamış, küçük dereceli memurlardan padişahlara kadar pek çok kişi başta el yazmaları olmak üzere, hat levhalarını, ebrûları ve dinî eşyaları toplamış, topladıkları kitapları hayır kazanmak amacıyla kendi gelirleriyle vakıf kütüphaneleri kurdurarak camî ve kütüphanelere bağışlamışlardır.[183] Bu durum bazıları için kültürel bir uğraşı ifade ederken; kimileri için de bir yatırım aracı olmuştur.[184]

Osmanlı'da özel kütüphaneler son derece büyük ve kapsamlı idi. Şehzade Korkut'un (ö. 1513) serşarabdârı Piyale Bey'in ulemadan Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi'nin (ö. 1516) özel kütüphanelerinde binlerce kitap vardı.[185] Sadrazam Rüstem Paşa (ö.1561), İstanbul'da yaptırdığı camiye saray nakkaşhânesindeki sanatkârlar tarafından onarılmış 13. yy.'a ait Kur'ânlar bağışlamış ve öldüğünde geriye sekiz bin kitap bırakmıştır.[186]17. yy. sadrazamlarından Hafız Ahmed Paşa (ö.1632), İstanbul'da yaptırdığı câmisine çok sayıda kitap vakfederken; bunların arasında özellikle Mesnevî, Bostân, Gülistân gibi İran klâsikleri geniş bir yer tutmuştur.[187] Gerçekten de Osmanlı okurları Şiraz kökenli yazmalara meraklı olup, kitap listelerinde en sık rastlanan eserler Farsça klâsiklerdi.[188] 16. yy.'da yaşamış ismi belli olmayan bir Paşa, 130 cildi aşan koleksiyonunda estetik özelliklerini de göz önünde bulundurarak bazı klâsiklerin birden çok nüshasını toplamıştır. Bunların içinde 14 nüsha *Mesnevî*, 4 nüsha Sadî'nin *Külliyât*'ı, 8 nüsha Hâfız'ın *Divân*'ı, 4 nüsha Câmî'nin *Divân*'ı, *Bostân, Baharistân, Şehnâme* gibi eserler bulunmaktaydı. Fars

[180] Uluç, s. 470.
[181] Fetvacı, ss. 19-20.
[182] Uluç, s. 471.
[183] Süleyman Özkan," Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Koleksiyonculuğu", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: XIX, Sayı: 2, Aralık 2004, s. 66.
[184] Özkan, s. 71.
[185] Uluç, s. 470.
[186] Fetvacı, s. 38.
[187] Değirmenci, s. 97.
[188] Uluç, s. 474.

edebiyatı tutkunu bu Paşa gibi pek çok Osmanlı saray mensubu da bu zevki paylaşmaktaydı.[189] Osmanlı eliti ve bürokratları, zengin malzemelerle hazırlanmış Fars klâsiklerini kişisel koleksiyonlara katma, hatta sultana hediye etme amacı ile elde etmeye çalışmakta ve bunları saray atölyelerinden temin edemediklerinde doğu komşularına başvurmaktaydı.[190]

Nitekim, Mehmed Emin Vahîd Paşa'nın kütüphanesine vakfettiği kitaplar incelendiğinde, Mesnevî, Bostân, Baharistân, Şerh-i Gülistân, Divân-ı Hafız-ı Şirâzî gibi Fars klâsiklerinin müzehhep nüshalarının yanı sıra çeşitli kişilere ait Divân'ların, dünya haritalarının, Yesâri Efendi, Hafız Osman, Eğri Kapulu, Abdi Dede, Yedi Kuleli gibi hattatlara ait murakkaaların olması onun da Fars klâsiklerine, hat ve tezhip sanatına ilgisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında Vahîd Paşa'nın kütüphanesine gönderdiği kitaplar arasında hemen hemen hiç Kur'ân-ı Kerîm yok gibidir. Bugün Vahid Paşa kütüphanesinde kayıtlı olan Kur'ânlar, ya Mollabey Kütüphanesi'nden devrolmuştur ya da sonradan muhtelif kişilerce kütüphaneye bağışlanmışlardır. Oysa ki Osmanlı elit kesiminin kütüphanelerinde Kur'ân kesinlikle özel bir yere sahip olup, maddi süslemelerinin kalitesi ile zenginliği sergilemenin de bir aracıydı. Kuşkusuz bir kütüphane, sahibinin şahsi merak alanlarını da yansıtır.[191] Bu nedenle kütüphanesini kurmaktaki başlıca amacı Kütahya halkının ilim öğrenme gayretine destek verme [192] olan Paşa, muhtemelen kutsal kitap yerine daha ziyade Kur'ân tefsirleri, fıkıh, hadis, mantık, kelâm, edebiyat, tıp gibi ilmî eserlere ağırlık vermiştir. Ancak kütüphanenin kuruluş sebebini sadece hayır hasenât yapma ve faydalı insan olma düşüncesi ile açıklamak yetersiz kalacaktır. Kütüphanenin kuruluş kitabesinde kendisinden "İlim ve irfan deryası şanlı eski reis, din ve devlet ışığı, zamanın bilgilisi, O yüce zâtın cömertliği ile bu kütüphane yapıldı"[193] gibi ibarelerle bahsediliyor olması kendisine ilişkin olumlu bir izlenim yaratma ve mevkisini sağlamlaştırma ihtiyacı içinde olduğu şeklinde yorumlanabilir. Yine de kendisinin el yazmalarına karşı şahsi bir ilgisi olduğu inkar edilemez. Çünkü çoğu kez sürgüne gönderildiği halde gittiği yerlerden kitap toplama çabası ve bunu ölünceye dek

[189] Fetvacı, ss. 80-81.
[190] Uluç, ss. 508-509.
[191] Fetvacı, s. 85.
[192] Uzunçarşılı, s. 132.
[193] Kılıç, s. 35.

sürdürmesi kişisel ilgisinin bir göstergesi olup, üstelik bunu cimri[194] olarak nitelendirilirken yapmış olması kitaplara ve ilme olan düşkünlüğünün kanıtı olsa gerektir.

Keza Zeytinoğlu Kütüphanesi'ni kuran Hacı İbrahim Ağa da benzer bir şekilde ilme ve okumaya verdiği önem sonucunda bir kütüphane ve medrese inşa ettirmeye karar vermiştir. Böylece Tavşanlı halkı eğitimine kendi memleketinde devam edebilecektir. Oğlu Hasan Tahsin Efendi'nin İstanbul'dan müzayede ve sahhaflar aracılığı ile edindiği kitapları, Tavşanlı'ya göndermesiyle kütüphane kurulmuş ve bu faaliyetinden ötürü Hacı İbrahim Ağa, yukarıda da belirttiğimiz gibi Padişah tarafından dördüncü dereceden Mecîdî Nişânı ile taltif edilmiştir.[195] Böylece hayır işleme maksadıyla yapmış olduğu eylem, bir anlamda itibar ve güç imgesine dönüşmüştür.

Bu itibar ve güç tutkusu, Osmanlı toplumunda yüksek mevkilere ulaşmanın da belirleyici faktörü olmuştur. Kanûnî Sultan Süleyman'ın baş vezirliğini yapmış olan İbrahim Paşa (ö.1536), Osmanlı sarayındaki sanatsal faaliyetleri belirleyen en önemli kişilerden biridir. Egemenliğin vazgeçilmez özelliklerinden biri olan ihtişam fikrini öne çıkaran İbrahim Paşa, Venedikli tüccar ve sanatçılarla olan yakın ilişkileri sayesinde Osmanlı sarayındaki gösteriş için tüketimi[196] harekete geçiren en önemli ve güçlü patronlardan biri olarak öne çıkmıştır. Bu yakın ilişkileri sayesinde de Kanûnî'nin ihtişamını dünyaya sergilemek amacıyla, sultana sunmak için muazzam bir servet ve çok büyük masraflar harcadığı çok pahalı merasim objelerine sahip olmuştur.[197] Osmanlı sarayında padişahın çevresinde bulunarak onun gücünü paylaşmak isteyen kişi ya da grupların siyasi arenadaki çekişmeleri resimli kitapların üretim şeklini de belirlemekteydi.[198] Bu bağlamda Dârüssaâde ağası Mehmed Ağa (ö.1590), Cüce Zeyrek Ağa, Gazanfer Ağa (ö.1603), Beşir Ağa (ö.1746) gibi karakterler, saray nakkaşhânesindeki bezemeli kitap üretiminde söz sahibi olup, sarayın sanat işlerini düzenlemede, sanatkârların sultanla ilişkilerini yönlendirmede ve

[194] Çetin, ss. 468- 469.
[195] Acar, ss. 21-26.
[196] Malın mülkün halka sergilenmesi durumu.
[197] Filiz Adıgüzel Toprak ve Elvan Özkavruk Adanır, "An Instigative Attitude: "Conspicuous Consumption" at the Ottoman Court by the Patrons During Suleyman I's Reign", **Yedi DEÜ GSF Dergisi**, Sayı:4, 2010, s. 10
[198] Değirmenci, s. 11.

dolayısıyla politik işlerde de etkili olmuşlardır.[199] I. Ahmed'in Dârüssaâde ağası el-Hac Mustafa Ağa'nın (ö.1624) ünlü vassale sanatçısı ve devlet adamı Kalender Paşa'ya (ö. 1616) hazırlattığı hat albümü, hem sanatçının saray çevresinde yükselmesini ve hâmi-mahmi ilişkisini göstermesi bakımından hem de Mustafa Ağa'nın siyasi gücünü pekiştirmesini sağlaması açısından oldukça ilgi çekicidir.[200] Gazanfer Ağa'nın himayesindeki şairler ve Nakkaş Hasan Paşa ile kurduğu işbirliği, O'nun III. Mehmed devri (sal. 1595-1603) Osmanlı kültür ve sanat politikasında yönlendirici olduğunu göstermektedir.[201] Minyatürlü eserlerin sadece Padişahlar, şehzadeler ve saraylı sultanlar için hazırlanıyorken, *Zübdetü't-tevârîh*'in bir nüshasının ilk kez, saraylı bir ağa olan Habeşi Mehmed Ağa için hazırlanmış olması, Ağa'nın saray nakkaşhânesini yönlendirmede ne kadar etkili bir isim olduğunu gözler önüne sermektedir.[202] Kitapların üzerinde bulunan kayıtlar, yazılı kaynaklardan elde edilen bilgiler ve ehl-i hiref kayıtları ışığında sarayın sanat hareketlerinin belirlenmesinde sultandan çok saraydaki güç gruplarının önde geleninin rol oynadığı ve bu güç grupları içindeki kitap sever ağaların geleneğin taşıyıcısı oldukları söylenebilir.[203] Osmanlı sarayında son derece kaygan zeminde yürüyen dostane ya da hasmâne ilişkilerin, saraylıların elde ettikleri gücü hâmilikleriyle pekiştirip böylelikle taraftar kitlelerini genişletmeleriyle şekillenmiş olduğu bir gerçektir.[204]

Şüphesiz himâye olgusunu, sadece kitaplarla ya da erkek cinsiyetiyle sınırlandırmak yanlış bir düşüncedir. Gerek İslâm dünyasında gerekse Osmanlı'da mimari alanda da hâmilik yapılmıştır. Padişahlar bu alanda başı çekerken, saray ileri gelenleri ve Osmanlı eliti de pek çok imar faaliyetinde bulunmuştur. Kişilerin gerek kendi adına gerekse yakınlarının adına yaptırmış oldukları camî, külliye, medrese, kütüphane, zaviye, imâret vb. yapılar bir yandan hayır işleyip, Allah'a yakın olma düşüncesi diğer yandan da imaj oluşturma, itibar kazanma fikri ile ilişkilidir. Gülru Necipoğlu'na göre Sokullu'nun mimari alandaki hâmiliği, aynı yazma hâmiliğindeki gibi devlete hizmet etmenin, imaj yaratmanın ve kişisel çıkarın benzer bir bileşimidir.

[199] Zeren Tanındı, "Topkapı Sarayı'nın Ağaları ve Kitaplar", **UÜ Fen-Edebiyat Fak., Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:3, Sayı:3, 2002, (Ağalar ve Kitapları), s. 41.
[200] Değirmenci, ss.70-78.
[201] Değirmenci, s. 152.
[202] Tanındı, (Ağalar ve Kitapları), ss. 43-44.
[203] Tanındı, (Ağalar ve Kitapları), ss. 54-56.
[204] Değirmenci, s. 268.

Gerçekten de sadrazamın kurduğu sayısız vakıf, Kanûnî'nin hâmiliğini yansıtır derecededir.[205] Hanedan mensubu kadınların mimari girişimleri daha Osmanlı'nın ilk dönemlerinden beri görülmektedir. Pek çok padişah annesinin yanı sıra, özellikle Kanûnî döneminde nüfuzlu vezirlerle evlenen padişah kızları da sahip oldukları iktidarı simgeleyen binalar yaptırmıştır.[206] Pertevniyal Vâlide Sultan'ın 19. yy.'da İstanbul'da yaptırmış olduğu camiye bağışlamış olduğu kitaplar, hâmiliğin kapsamı hakkında bilgi verir niteliktedir. Kadınlar sadece erkek atalarından kitap devralmakla kalmaz, kendileri de bizzat hâmilik yaparlardı.[207]

Osmanlı'da sanatkârlar nakdî ve aynî olmak üzere iki şekilde himaye edilmekteydi. Nakdî himayeler arasında *ulûfe* (maaş), *in'âm* (bahşiş) ve *pâye* (çeşitli devlet memurlukları) yer alırken; aynî himayeler hil'at (elbise giydirme) ve timâr tevcihleri idi. Bunların verildiği kişiler ve verilen himayeler mevâcib ve in'âm defterlerinde ayrıntılı olarak kayıtlıdır.[208]

Sonuç olarak Osmanlı'da değerli ya da değersiz bir kitaba sahip olmak çok yönlü bir olguydu. Kitaplar, hem belli bir gruba dâhil olmanın simgesi hem de hâmisinin politik kaygıları ile şekillenen bir meta'dı[209] ve hâmisinin elinde güç ve iktidar sembolüne dönüşüyordu.

[205] Fetvacı, s. 192.
[206] Ayşe (Çıkla) Bölükbaşı," Erken Osmanlı Devleti'nde Kadınların Mimari Alandaki Hamiliği (1299-1512)", **Sanat Tarihi Yıllığı**, Sayı:19, 2008, s.76.
[207] Fetvacı, ss. 61-62.
[208] Kazan, ss. 38-47,
[209] Değirmenci, s. 329.

İKİNCİ BÖLÜM
VAHİD PAŞA YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİ İLE TAVŞANLI ZEYTİNOĞLU İLÇE HALK KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN YAZMA ESERLERİN SAYFA DÜZENİ, MOTİF VE KOMPOZİSYON AÇISINDAN İNCELENMESİ

Tezin ikinci bölümünde, muhtelif zamanlarda bazı sayfalarına tezhip uygulanmış 50 farklı yazma eser ele alınmıştır. Bu eserlerin 33'ü Kütahya Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde, 17'si ise Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Bu eserler her iki kütüphanede bulunan 700'ün üzerindeki müzehhep yazmanın arasından seçilmiş olup, bu seçimde farklı desen, kompozisyon ve motif özelliğine sahip olanlar dikkate alınmıştır.

Eserler, ketebe kayıtlarındaki bilgiler doğrultusunda 14. yüzyıldan 19. yüzyıla doğru kronolojik düzende yerleştirilmiştir. Tarihi belli olmayan eserler ise kataloğun en sonuna konulmuş, bunlar da bezeme özellikleri göz önüne alınarak kendi içlerinde bir tarih sırasına sokulmuştur. Katalogdaki eserler tarih sıralarına göre, 1'den 50'ye kadar numaralandırılmıştır.

Her eser tanıtılırken ilk önce künye sayfası ile eser hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler kütüphanelerin tespit fişlerinde bulunmakla birlikte eser ile ilgili bazı yanlışlıklar açıklama dipnotları ile düzeltilmiştir. Künyede eserin bulunduğu kütüphane, demirbaş numarası, ismi, müellifi, konusu, dili, hattatı, istinsâh tarihi gibi genel özelliklerinin yanı sıra ebadı, cilt özellikleri, kâğıdı, varak sayısı, hat nev'i, mürekkebi, satır sayısı, müzehhep varakları ile ilgili kısa bilgilendirme yapılmıştır. VA 585 numaralı eser haricinde hiçbir eserde müzehhip ismine rastlanmadığı için künye bilgilerinde müzehhip başlığı açılmamıştır. Künyenin ardından, eserin cilt kabı genel özellikleri ile tanıtılmaya çalışılmış ve yazma eserin tezhipli ilk varağı ve takiben diğer tezhipli varaklarının tanıtımına geçilmiştir.

Müzehhep varakların anlatımında ilk sayfaya genel fotoğrafı konmuş, desen anlatımı yapılırken daha kolay anlaşılabilmesi için metin aralarına detay fotoğrafları yerleştirilmiştir. Ardından bezemeli alanın tezhip özellikleri, genelden özele inilerek kullanılan kompozisyon özellikleri, motifler, teknikler ve renkler esas alınarak anlatılmıştır. Bezeme anlatımından sonra müzehhep varağın büyük renkli resmi ve bu

sayfanın desen analizini içeren çizimi koyulmuştur. Bu çizim, müzehhep varağın kompozisyon çeşidini, açılan paftaları, kullanılan motif çeşitlerini, pervaz desenlerinin türlerini ve tığlarını daha iyi gösterebilmek için yapılmıştır. Bu sistem, her bezemeli varak ve her eser için tekrar edilmiştir.

Katalog çalışmasıyla bu 50 eserin tanıtımının yapılmasının ardındani, tipoloji bölümüne geçilmiştir. Tipoloji kısmında sayfa tasarımlarında kullanılan ana formlar (zahriye, serlevha, unvân, ketebe, sayfa içi vb.) yüzyıl yüzyıl sınıflandırılmış, aynı sistem hatâyî, rûmî, bulut, münhani motifleri ve desen çiziminde yardımcı unsurlar olan pervazlar, tığlar, durak ve güller için tekrar edilmiştir. Böylece tezde incelenen elli eserdeki bütün motif ve formların ayrıntılı analizi yapılmış olup, bu eserler bağlamında 14. yüzyıl ile 19.yüzyıl arasında tezhip sanatındaki bezeme unsurlarının dokümanı çıkartılmıştır. Tipoloji kısmı ile, daha önce rastlanmayan bazı bezeme unsurlarının motif dağarcığına eklenerek, tezyînî sanatlarımızın gelişimine katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

2.1. 14. YÜZYIL

2.1.1. Katalog 1 (TZK 381)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 TZK 381[210]
Eski No.	: 2369
Eserin İsmi	: Kimyâ-i Saâdet
Müellifi	: Ebû Hâmid Muhammed b. Ahmed el- Gazâli
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/84
Konusu	: Tasavvuf, ahlâk
Dili	: Farsça
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: İs ve lâl mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 698 Cemâziye'l-evvel (M. 1299)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 244 x 160, 197 x 125 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 4+131
Satır Sayısı	: 21
Cilt Özelliği	: Soğuk Şemse
Müzehhep Varaklar	: Zahriye sayfası tezhibi Unvân sayfası tezhibi

[210] Kütüphanede aynı demirbaş numarasına kayıtlı dört yazma olup, bunların hepsi *Kimyâ-i Saâdet* ismi ile kayıtlıdır. Bu tez çalışmasında TZK 381/4 numaralı eser incelemeye tabi tutulmuştur.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 29: TZK 381, Eser Cildi

244 x 160 mm. ebatlarındaki eserin cildi açık kahve deri olup, soğuk baskı tekniği ile yapılmıştır. Kapakların tam ortasında yer alan şemse formu içerisinde serbest kompozisyonla tasarlanmış olan bir tezyînât bulunmaktadır. Desen, hançer yapraklarla hatâyî grubu motiflerden müteşekkildir. Şemse formu dendanlı olup, salbeği yoktur. Birbirinin aynısı olan alt ve üst kapağı, çift sıra soğuk cetvel çevrelemektedir. Cildin sertap kısmında aynı soğuk baskı cetveller yer alırken; miklebinde ise hatâyî grubu motiflerle tezyîn edilmiş olan daha küçük bir şemse formu bulunmaktadır. Oldukça yıpranmış olan cildin üzerinde yer yer su lekeleri vardır. Motif ve desen özelliklerinden dolayı bu kabın, eserin orijinal cilt kabı olmadığını ve sonradan değiştirildiğini söylemek mümkündür.

ZAHRİYE SAYFASI TEZHİBİ (v.1a)

Şekil 30: TZK 381, v.1a Zahriye Tezhibi

Eserin 1a zahriye sayfası ve 1b unvân sayfası müzehheptir. Zahriye sayfası Selçuklu tarzında olup, tığlarla hareketlendirilmiş ortadaki yuvarlak şemse formu ile onun alt ve üst kısmında yer alan yatay dikdörtgen alanlardan ibarettir. Üst kısımdaki yatay alan, 1/2 simetriktir ve içinde *Rükn-i cihân men lehu Kitâb* ibaresi yer almaktadır. İs ve lâl mürekkebi kullanılarak sülüs hat nev'i ile yazılan yazı, bey-ne's-sütur ile çerçeve içine alınmıştır. Bey-ne's-sütur dışında kalan zeminin rengi yeşildir. Yatay alanın her iki yanında yer alan dairelerin içinde altın münhani motifi vardır (Şekil 704). Çizgisel yapılan münhani motifinin içine yeşil noktalar konarak hareket kazandırılmıştır. Yuvarlak formun zemini turuncu olup, altın iplik ve siyah kuzu ile çevrelenmiştir.

Ortada yer alan madalyonun merkezi sıvama altın olup, boş bırakılmıştır. Altın ve kırmızı ipliklerin akabinde 1/16 simetrik desen gelmektedir. Desen genel olarak münhani motiflerden oluşmaktadır (Şekil 704). Münhanilerin arasında açılmamış gonca şeklindeki motifler yer alır. Goncalar, kâğıt rengi zemin üzerine münavebeli olarak yeşil ve kırmızı çalışılmış, diyagramlar is mürekkebi ile çevrelenmiştir. Çizgisel münhaniler gri ile akıtma tekniği kullanılarak renklendirilmiş ardından koyu gri ile tonlama yapılmıştır. Münhanilerin ortasında yer alan yuvarlak alanlar sıvama altın boyanarak, kırmızı ile gölgelendirilmiştir. Tezyînâtın tamamında altın, gri, yeşil ve kırmızı kullanılmıştır. Desen siyah tahrir ile nihayetlendirilmiş ve üzerine çizgi şeklindeki siyah tığlar sıralanmıştır (Şekil 720).

Altta yer alan yatay kısmın tezyînâtı, üstteki ile birebir aynıdır. Ancak burada kitabın ismi olan *Kimyâ-i Saâdet* ibaresi vardır. Bu desen şeması Anadolu Selçuklu döneminde çok kullanılan bir şema olup, pek çok eserde tercih edilmiş (Şekil 31-32) ve basit bir şekilde sıralanan münhaniler dönemin sonlarına doğru hem motif hem de boyama tekniği olarak sıklıkla kullanılmıştır.[211]

Şekil 31: El-Evâmirü'l-Alâi'yye Fi'l-Umûri'l- Alâi'yye y.1a Zahriye Tezhibi, 1280 Tarihli (SK Ayasofya 2985)

Kaynak: (D. Aksoy, s.88.)

Şekil 32*:* El-Ağradu't- Tıbbıyye Ve'l-Mebahisü'l-Alaaiyye y.1a Zahriye Tezhibi, 1271 Tarihli (SK Ayasofya 3565)

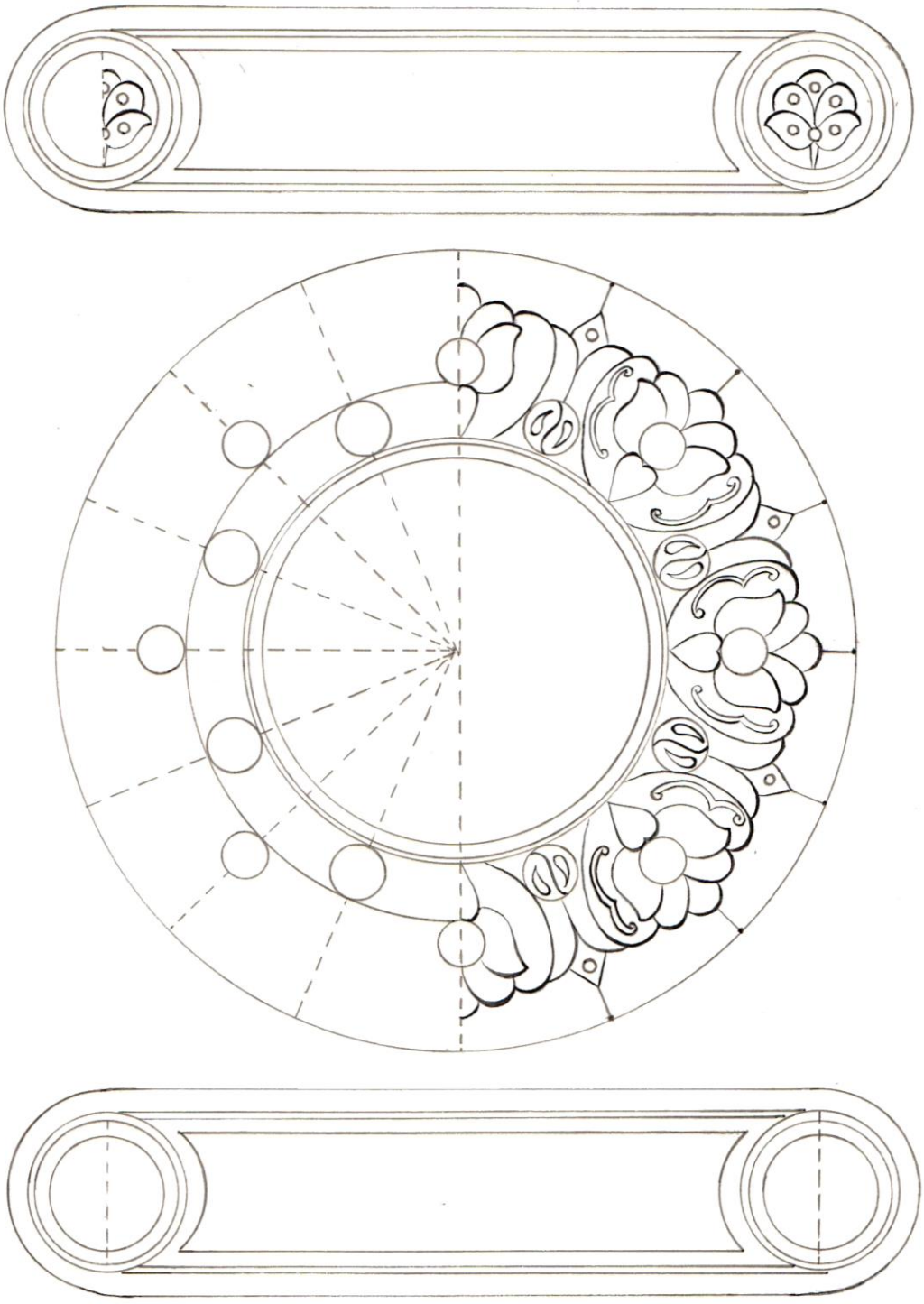
Kaynak: (D. Aksoy, s.70.)

[211]Zeynep Demircan Aksoy, **XIV. Yüzyıl Anadolu Türk Tezhip Sanatı Tasarımları**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Mimar Sinan GSÜ, Sos. Bil. Enst., İstanbul, 2010, ss. 89-90.

Şekil 33: TZK 381, v.1a Zahriye Tezhibi

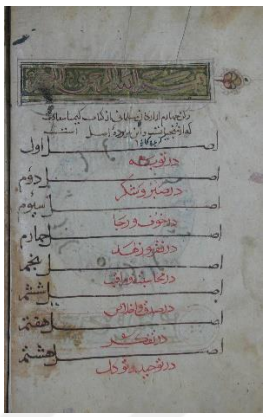

Şekil 34: TZK 381, v.1a Zahriye Tezhibi Çizimi

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b)

Şekil 35: TZK 381, v.1b Unvân Tezhibi

Eserin 1b varağında yer alan unvân sayfasının tezyînâtı sûrebaşı tezhibi düzenindedir. Anadolu Selçuklu dönemi tezhiplerinde çok sık görüldüğü üzere, yatay paftanın kenarından sayfa boşluğuna doğru, gül motifinin gelişmesinin ilk örnekleri görülen çıkmalar uzanmaktadır. Paftanın içinde lâl mürekkebi ile yazılmış Besmele vardır. Bey-ne's-sütur ile çerçeve içine alınan yazının etrafındaki zemin altınken; bey-ne's-sütur dışında kalan kısmın zemini yeşildir. Yatay pafta, altın ve kırmızı iplikler ile çevrelenmiştir. Yan tarafa çıkma yapan gülün zemini altındır ve kırmızı ile gölgelendirilmiştir. Motifin etrafını dendanlı altın tahrir çevrelemektedir. Eserin metin kısmı is ve lâl mürekkebi kullanılarak nesih hat nev'i ile yazılmıştır.

Şekil 36: TZK 381, v.1b Unvân Tezhibi

Şekil 37: TZK 381, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

2.1.2. Katalog 2 (VA 1043)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 1043
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Vahidpaşa / H.1229-M.1813-1814
Eserin İsmi	: Esrârü't -Tenzîl ve Envârü't -Te'vil[212]
Müellifi	: Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahreddîn er- Râzî
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/1
Konusu	: Kur'ân, tefsir
Dili	: Arapça
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: Yazı alanında is ve lâl mürekkebi, zahriye sayfasında âsumânî mürekkep kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 736 (M. 1335-36)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 270 x 200, 200 x 145 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Nohûdî renk, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 230
Satır Sayısı	: 23
Cilt Özelliği	: Kumaş Cilt
Müzehhep Varaklar	: Zahriye sayfası tezhibi

[212] Eser, Beyzâvî'ye ait olan *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil* adlı eser ile karıştırılmamalıdır.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 38: VA 1043, Eser Cildi

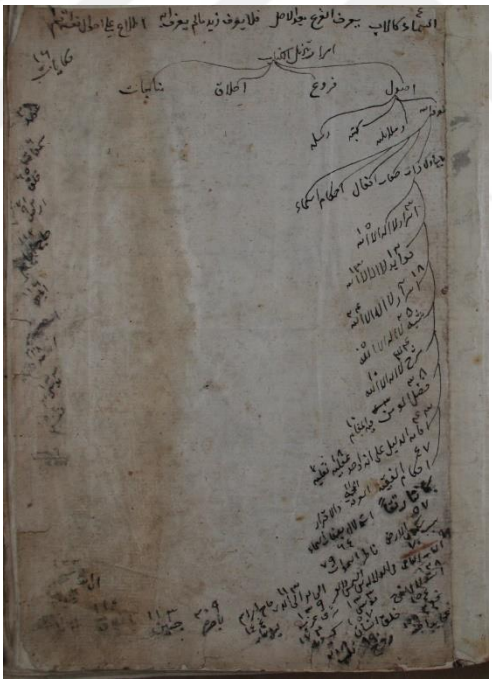

270 x 200 mm. ebatlarında olan cilt, kahverengi deridir. Ancak zaman içerisinde muhtemelen cilt kabının yıpranmasından dolayı, üzeri küf yeşili kumaş ile kaplanmıştır. Cildin görünen kısımlarından anlaşıldığı kadarıyla cilt kabının tam ortasında madalyon şeklinde bir şemse vardır. Cildin kabını çepeçevre saran pervaz, soğuk baskı olup; içinde ulama kompozisyonla tasarlanmış rûmî grubu motiflerden müteşekkil desen yer almaktadır. Görebildiğimiz bezeme unsurları dikkate alındığında, kitap kabı eserin orijinal cildidir. Miklebi olmayan cilt kabı, tamir görmüş olmasına karşın oldukça yıpranmış durumdadır.

Kütüphanede VA 1043 envanter numarası ile kayıtlı bulunan bu eser, Mehmed Emin Vahîd Paşa'nın Tersane-i Amire Emini görevinde iken İstanbul'dan edinip, kütüphanesine yolladığı 108 arasında bulunan kitaplardan olup, H. 11 Sâfer 1229/ M. 2 Şubat 1814 tarihinde Kütahya'ya gönderilmiştir. Vahîd Paşa bu kitapların, Anadolu Muhasebesi defterine ve kütüphane vakfiyesine ek olarak kaydedilmesini talep ederek bu görev için de Kütahya nâibi Şa'ramî Abdullah Şakir Efendi'yi uygun görmüştür.[213] Kaydedilen kitaplar, kütüphanede görevli Ahmed ve Mehmed Efendiler tarafından teslim alınarak Kütüb-i Tefâsir-i Şerîf ve Kıra'at kategorisinde kaydedilmiştir.[214]

Eserin 1a varağında el yazısı ile bazı notlar düşülmüştür. (Şekil 39) Buna göre kitap, fürû, ahlâk, münâcât ve dualar olarak dört bölüme ayrılmıştır. Ayrıca *onu tamamlayamadan öldü* diye bir ibare düşülmüştür.

Şekil 39: VA 1043, v. 1a

[213] Kılıç, s. 92.
[214] Kılıç, s. 93.

ZAHRİYE SAYFASI TEZHİBİ (v.2a)

Şekil 40: VA 1043, v.2a Zahriye Tezhibi

14. yüzyıla ait olan eserin sadece 2a zahriye sayfası müzehheptir. Sayfada tezyînî alanlar ile birlikte haşiyeye düşülmüş notlar da bulunmaktadır. Sayfanın en üstünde el yazısı ile alınmış notlar bir nev'i içindekiler ya da fihrist niteliğinde olup, eserin içeriği ile ilgili bilgiler vermektedir.

Tezyînât, üstteki yatay pafta ve ortadaki madalyondan ibarettir. Yatay alan içerisinde âsumânî mürekkep ve sülüs hat nev'i ile *Kitâbu Esrâri't -Tenzîl ve Envâri't-Te'vîl* yazmaktadır. İs mürekkebi ile tahrirlenen yazının etrafına altın kullanılarak daha kalın ikinci bir tahrir çekilmiştir. Yazı da zemin de lâcivert olduğundan bu altın tahrir ile yazının zeminden ayrılması sağlanmıştır. Yazının etrafında altın hatâyî ve rûmî grubu motifler dolanmaktadır. Sıvama altın motiflere kızıl-kahve ile gölgelendirme yapılmıştır. Serbest kompozisyonla tasarlanan desende tahrir ve renklendirmenin oldukça iri ve kaba olduğu görülmektedir. Tezyînât, Selçuklu dönemi tezhibi özellikleri taşımaktadır. Altın iplikleri müteakiben gelen lâcivert kuzunun çevrelediği yatay paftanın sol marjında sivri kemer formdaki 1/2 simetrik tezhipli kısım yer almakta olup, paftanın cetvele dayalı kısmında altın iplikli yarım daire şeklindeki paftalar vardır. Zemini kâğıt renginde bırakılan paftanın içinde 1/2 simetrik rûmî grubu motiflerden müteşekkil desen bulunurken; motifler sadece tahrir çekilerek bırakılmış, renklendirilmemiştir. Hatâyî grubu motiflerden oluşan desende motifler sıvama altın

boyanmış, yer yer lâcivert ile renklendirilmiştir. Kuzu üzerinde yer alan lâcivert tığlar oldukça sade olup, basit geometrik şekillerle çizgiler ve noktalardan müteşekkildir (Şekil 720).

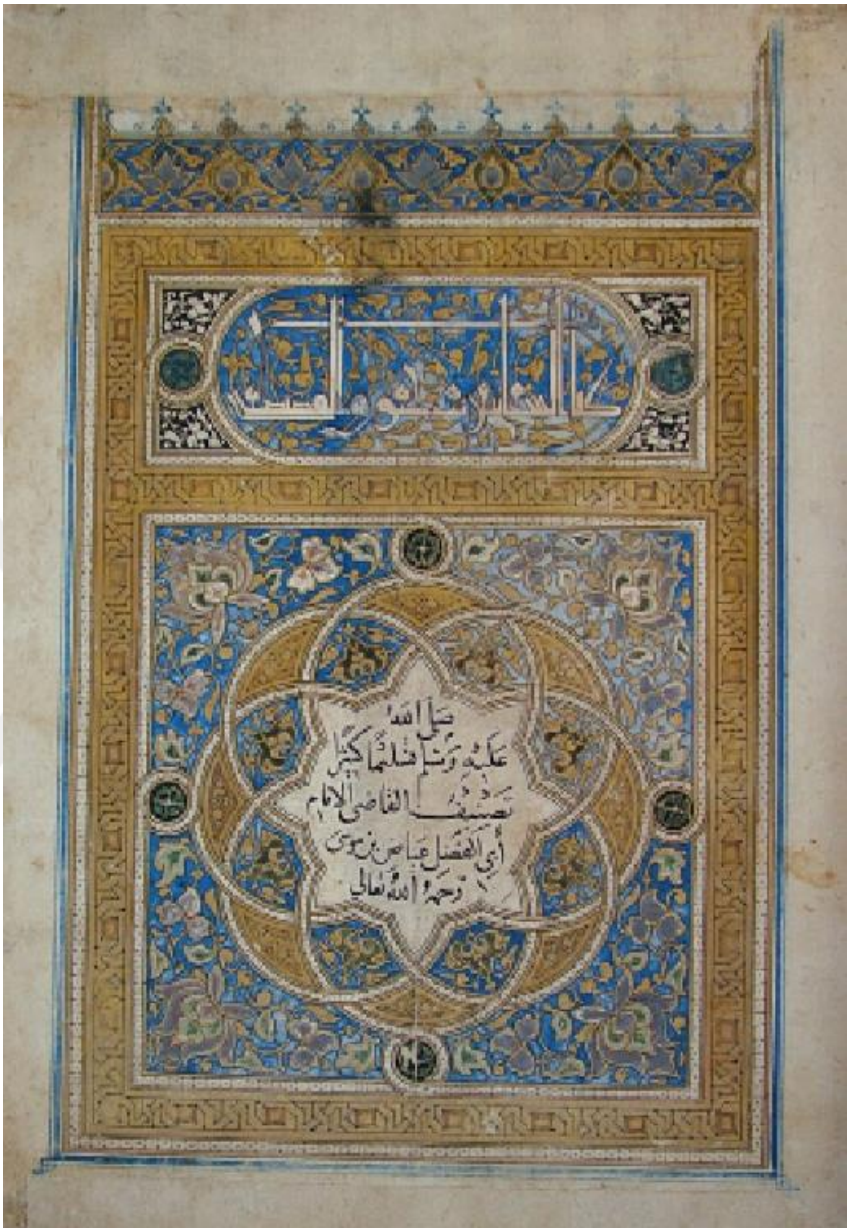
Merkezdeki dilimli madalyon formu, sayfanın orta kısmına yerleştirilmiştir. Madalyon iç içe geçerek kesişen altı daireden oluşmaktadır. Bu daireler, madalyonun iç kısmında altı kollu bir yıldız oluşturmuştur. Dilimli madalyonun merkezinde, divânî hat ve is mürekkebi ile *Rıdvan b. Abdülcemal el-Kadî bî- Medineti Mahrûsa-i Burusa Abduddaîf es-Seyyid Muhammed Vahîd Paşa 1228* yazmaktadır. Bu ibare muhtemelen Vahîd Paşa'nın bu eseri satın aldığı kişiyi işaret etmektedir. Paşa'nın bu kitabı H. 1229 tarihinde kütüphanesine yolladığı göz önünde bulundurulduğunda, eseri H.1228 senesinde bu kişiden satın aldığını ve bu şekilde bir not düştüğünü söylemek doğru bir yaklaşım olacaktır.

İki sıra halindeki altın iplik ve siyah (+) desenli beyaz arasuyunun çevrelediği dairelerin kesişmesiyle oluşan paftaların içinde rûmî grubu motiflerden müteşekkil bir desen yer almaktadır. Altın ortabağın iç kısmında kalan zemin münavebeli olarak lâcivert ve kızıl-kahve olarak boyanmıştır. İç kısmı lâcivert olan ortabağlarda geri kalan zemin kızıl-kahve iken; içi kızıl-kahve olan ortabağların diğer yerleri lâciverde boyanmıştır. Lâcivert kuzu ile çevrelenen dilimli madalyonun tığları da lâcivert olup, minik rûmîlerle çizgi ve noktalardan oluşmaktadır.

VA 1043 numaralı eserde bulunan dilimli madalyon 14. yy. ve 15. yy.'da özellikle zahriye sayfalarında sıklıkla rastlanan bir form olup altılı, sekizli veya onlu dilimlerle son bulmuş dairelerden meydana gelmiştir. Tire Necip Paşa Kütüphanesi'nde DV 562 envanter numara ile kayıtlı bulunan M.1360 tarihli *eş-Şifa bi-Ta'rifi Hukuki'l- Mustafa* adlı eserin zahriye tezhibinde[215] (Şekil 41) aynı dilimli madalyonun sekiz dilimlisi kullanılmış ve paftaların içine VA 1043 numaralı eserdeki ile hemen hemen aynı desen dilimleri çoğaltılarak uygulanmıştır. Bu durum geleneğin korunarak sürdürüldüğünün göstergesi olması bakımından oldukça önemlidir.

[215] Demircan Aksoy, ss. 392-399.

Şekil 41: Tire Necip Paşa Küt. DV 562 eş-Şifa bi-Ta'rifi Hukuki'l- Mustafa, Zahriye Sayfası Tezhibi (M.1360)

Kaynak: Demircan Aksoy, s. 397.

Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde VA 1331 envanter numarası ile kayıtlı bulunan Abdurrahman b. Nasr eş-Şeyzerî'ye ait *El-Îzah fi Esrarî-n Nikâh* adlı eserin zahriye tezhibinde de hemen hemen aynı tasarımın kullanıldığı görülmektedir (Şekil 42). Ancak bu eserin de istinsâh tarihi tespit edilememiştir.

Şekil 42: VA 1331 El-Îzah Fi Esrarî-n Nikâh, Zahriye Sayfası Tezhibi

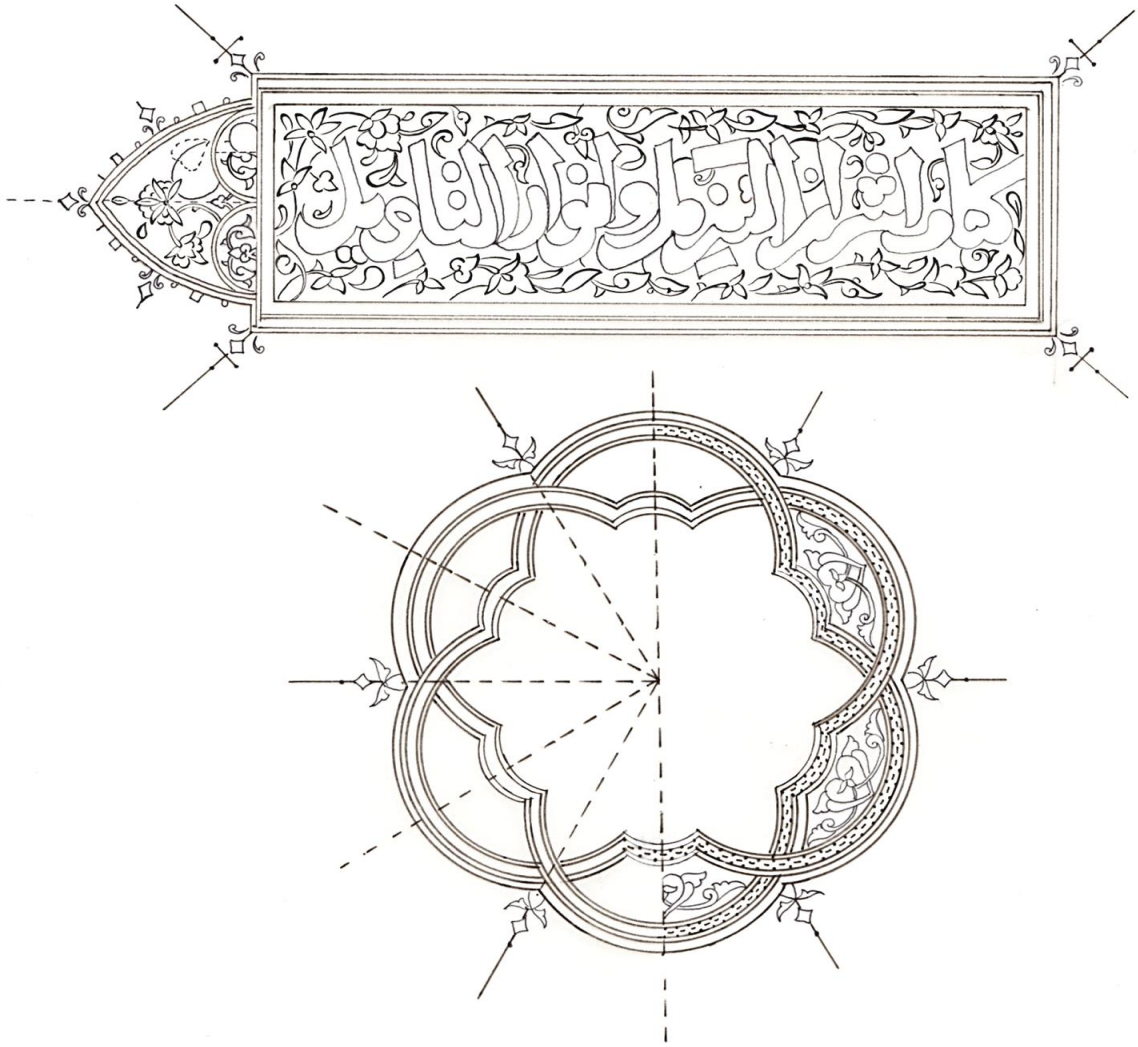

Kaynak: Vahid Paşa Yazma Eserler Küt.

Şekil 43: VA 1043, v.2a Zahriye Tezhibi

Şekil 44: VA 1043, v.2a Zahriye Tezhibi Çizimi

2.2. 15. YÜZYIL

2.2.1. Katalog 3 (VA 1134)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	:43 VA 1134
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Vahidpaşa / H.1237
Eserin İsmi	: Necâtü'z Zâkirîn
Müellifi	: Ebûbekir b. Muhammed es-Seylânî
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/4
Konusu	: Tasavvuf
Dili	: Farsça
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Sülüs
Mürekkep	: Yazı alanında is ve lâl mürekkebi, fasıl başları ile unvân sayfası tezhibinde zer mürekkep kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 804 Şa'ban (M. 1402)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 305 x 200, 220 x 125 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 201
Satır Sayısı	: 12
Cilt Özelliği	: Soğuk Şemse
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 45: VA 1134, Eser Cildi

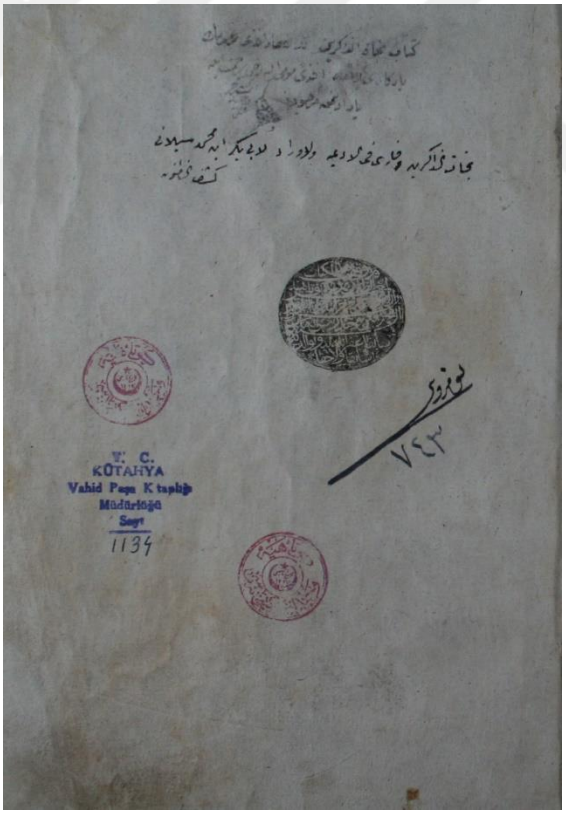

Eserin cildi, 305 x 200 mm. ölçülerinde, kırmızı renkte deridir. Soğuk baskı tekniğinin kullanılmış olduğu cilt kabının merkezinde salbekli şemse formu vardır. Motiflerin kabartma şeklinde çalışıldığı şemsenin içindeki desen 1/4 simetrik olup, bulut motifi ile hatâyî grubu motiflerden oluşmaktadır. Salbek formu içerisinde ise, iri bir goncagül bulunmaktadır. İnce cetvellerle çevrelenmiş olan cildin sırt ve sertap kısmı oldukça zarar görmüştür. Fotoğraf çekimi sırasındaki parlama nedeniyle tam olarak seçilemeyen miklep kısmında, içinde hatâyî grubu motiflerin kullanıldığı, 1/2 kompozisyonla çalışılmış bir şemse formu vardır. Cilt kabı 16. yy. karakterine sahip olup, muhtemelen eserin orijinal cildi ile sonradan değiştrilmiştir.

Eser, Mehmed Emin Vahîd Paşa'nın Sakız muhafızlığı sırasında temin ederek, H. 25 Receb 1237/ M. 17 Nisan 1822 tarihinde vakfettiği 33 kitaptan birisidir. Paşa, göndermiş olduğu kitapların Karahisar eski nâibi Mehmed Nafi Efendi tarafından kaydedildikten sonra Kâtib Ahmed Edib Efendi'ye teslim edilerek kütüphane dolaplarına koyması şart kılmıştır.[216] Eser, Min-Kütübi'l-Ehâdisi'ş-Şerîfe kategorisindeki kitaplar arasındadır. Ancak bu kayıtlarda eserin adı *Necâtü'z Zâkirîn fi'l-Ed'iyyeti'l-Me'sûre* olarak geçerken; Acem neshiyle 14 satır olarak yazıldığı belirtilmiştir.[217]

Eserin 1a varağında Vahîd Paşa'nın mührüyle birlikte *Necâtü'z Zâkirîn fi'l-Ed'iyyeti'l- Me'sûre* ibaresi yer almaktadır (Şekil 46).

Şekil 46: VA 1134, v.1a

[216] Kılıç, s. 107.
[217] Kılıç, s. 108.

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b)

Şekil 47: VA 1134, v.1b Unvân Tezhibi

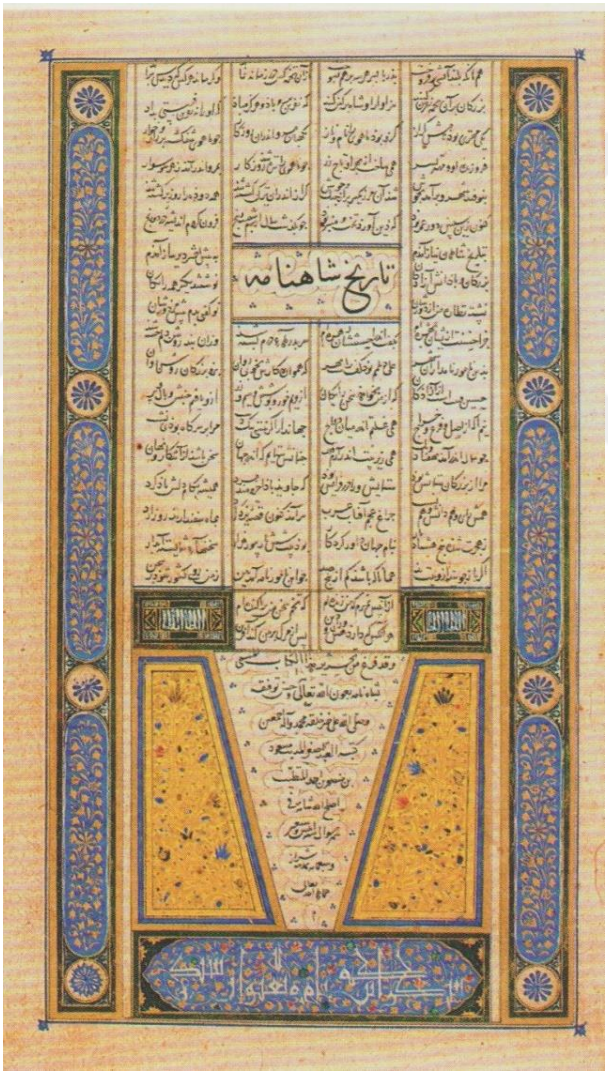
15. yy. başında yapılan eserin 1b unvân sayfası müzehhep olup, iklîl formdadır. Desen özellikleri bakımından Celâyirî dönemi üslûbundadır.

Orta Çağ'dan itibaren mimarların, kâtiplerin, musavvir ve müzehhiplerin zaman zaman kendi istekleri ile zaman zaman da yöneticilerin istekleri doğrultusunda değişik yerlere göç ettiği ve yeni gittikleri yerlerdeki sanat hâmileri için çalıştıkları bilinen bir gerçektir. Bu sayede sanatkârların üslûpları da gittikleri yerlere beraberlerinde taşınmıştır. *Naif üslûp* olarak tabir edilen tezhip üslûbu da bu şekilde farklı coğrafyalarda yaklaşık iki yüz yıl boyunca dolaşım yapan bir tezhip üslûbudur. Bu üslûp, 14. yüzyıl ortalarından 14.yy. sonuna dek Muzafferîler döneminde Fars'da hazırlanan eserlerle, Celâyirî döneminde hazırlanan el yazmalarının tezhiplerinde belirmiştir.[218] Naif üslûbun en temel özelliklerinden birisi, lâcivert veya âherli zeminler üzerine ince fırça ile yapılan altınlı sık dallar ile bu dallar üzerinde sıralanmış altın sık minik yapraklarla altınlı kırmızılı çiçekler ve buketlerdir.

[218] Zeren Tanındı," Kur'an-ı Kerim Nüshalarının Ciltleri ve Tezhipleri", **1400. Yılında Kur'an-ı Kerim**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Antik A.Ş. Kültür Yay:11, İstanbul, 2010, (Kur'an Nüshaları), ss. 101-102.

M. 1371 tarihinde Muzafferîler yönetimindeki Şiraz'da istihsâh edilen *Şâhname-i Firdevsi* nüshası naif üslûpta yapılmış tezhipli eserlerin ilk örneklerindendir.[219] Özellikle ketebe sayfasının her iki tarafında yer alan kartuş paftalarda lâcivert zemin üzerine yapılan sık ve minik altın dallarla, yapraklar ve çiçekler bu üslûbun en belirgin özelliklerinden olmuştur (Şekil 48).

Şekil 48: TSMK H.1511 Şahnâme-i Firdevsi'nin Ketebe Sayfası Tezhibi

Kaynak: Tanındı, (Başlangıcından Osmanlı'ya), s. 254.

[219] Tanındı, (Başlangıcından Osmanlı'ya), s. 253.

Yine 14. yüzyılın ikinci yarısına ait olan Celâyirî dönemi Kur'ân-ı Kerîm'i de naif üslûpla yapılmıştır. Bu eserin özellikle başlık tezhibinde pervazlar içine yerleşmiş renkli çiçek dizileri ve buketleri Celâyirî döneminin özgün ve önemli eserleri arasında sayılabilir[220] (Şekil 49).

Şekil 49: Celâyirî Dönemi Kur'ân-ı Kerîm

Kaynak: 1400. Yılında Kur'an-ı Kerim, s.269

Bu tez çalışmasında incelediğimiz VA 1134 numaralı eserin tezhibi de naif üslûpta yapılmıştır. Alttaki yatay alanın tam ortasında, iki ucu yanlara doğru sivrilmiş olan yazı alanı bulunur. Yazı alanının zemini lâcivert olup, içinde zerendud, dekoratif kûfî hatla yazılmış bir yazı bulunmaktadır. Ne yazık ki maddi yıpranmadan dolayı yazı okunamamıştır. Kûfî hattın uçlarında rûmî motifleri olup, zemine üstübeçle rûmî

[220] Tanındı, (Kur'an Nüshaları), s. 101.

motiflerden müteşekkil bir desen çizilmiştir. Ancak yıpranmadan dolayı tam olarak seçilemediği için, bu desenin de çizimi yapılamamıştır.

Şekil 50: VA 1134, v.1b Unvân Tezhibi

Yazı alanının etrafı, dendanlı altın ipliği müteakiben gelen siyah ve altın iplikle çevrelenmiş, her iki ucuna yuvarlak paftalar yerleştirilmiştir. Zemini kâğıt rengi bırakılan paftaların içinde altın penç motifi vardır. Yuvarlak paftaların devamında dendanlı üçgen paftalar yer almaktadır. Her iki tarafta cetvele dayalı bu paftaların zemini kâğıt renginde olup, içlerine serbest tasarım altın bir buket yapılmıştır. Naif üslûpla yapılan bu desen, alttaki sap ayracından çıkarak bir dal üzerine yerleştirilmiş yapraklardan ibaret olup, bu paftalar dışında kalan yerlerin zemini siyahtır. 1/4 simetrik olan siyah paftaların içinde serbest tasarım altın buketler yer almaktadır. Tek bir yerden çıkış yapan dallar üzerinde minik goncalar, yaprak ve tirfiller vardır. Bazı çiçeklere lâcivert, yapraklara da kırmızı ile renk verilmesine rağmen, maddi yıpranmadan dolayı renkler tam olarak seçilememektedir.

İklil kısmı, altın ve siyah ipliklerin ardından gelen kitabeli arapervaz çevrelemektedir. Kitabelerin arasına bağlantıyı sağlayan yuvarlak paftalar yerleştirilmiştir. Yuvarlak paftaların zemini lâcivert olup, içlerinde beyaz penç motifi vardır. Lâcivert zeminli kitabelerin içlerinde serbest tasarım altın buketler yer almaktadır. Altın dal üzerine sık ve minik yapraklarla çiçekler yerleştirilmiş, motiflere kırmızı ile renk verilmiştir. Aralarda kalan yerlerin zemini altındır ve üç nokta iğne perdahı ile parlatılmıştır.

İnce altın ipliğin ardından gelen kalın kırmızı altın cetvel ile, üst kısımdaki iklîl paftaya geçilmiştir. Lâcivert zemin üzerindeki rûmî grubu motiflerden müteşekkil desen, 1/2 simetrik kompozisyon esasına göre hazırlanmış olup, sağa ve sola katlamalı

çoğaltılmaktadır. Rûmîlerin içleri kırmızı ile renklendirilirken, tezyînât basit lâcivert tığlarla tamamlanmıştır (Şekil 51).

Şekil 51: VA 1134, v.1b Unvân Tezhibi

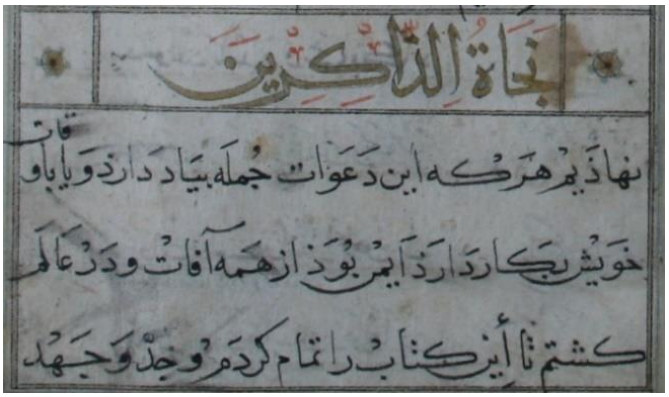

Şekil 52: VA 1134, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

Eserin metin kısmı nesih hattıyla is mürekkebi kullanılarak yazılmıştır. Ancak eserin ilerleyen sayfalarında zer mürekkep ile yazılmış başlıklar bulunmaktadır. Ayrıca harekelerde lâl mürekkebi de kullanılmıştır (Şekil 53).
Eserde şeşhâne altın duraklar vardır ve içleri kırmızı ile renklendirilmiştir (Şekil 749).

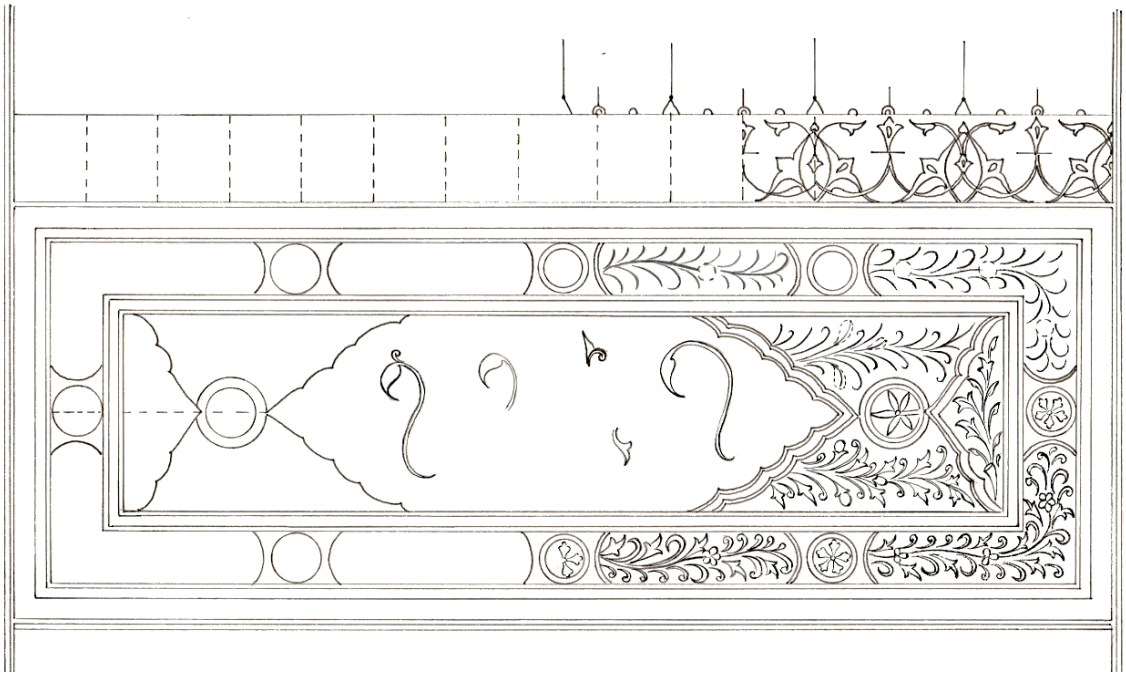
Şekil 53: VA 1134, v.2a Duraklar

Şekil 54: VA 1134, v.1b Unvân Tezhibi

Şekil 55: VA 1134, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

2.2.2. Katalog 4 (VA 1631)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 1631
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Mevlevîhâne (Mehmed Said Halet Efendi) / -----
Eserin İsmi	: el-Câmi'u's-Sahîh
Müellifi	: Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/124
Konusu	: Hadis
Dili	: Arapça
Hattatı	: Muhammed b. Cafer b. Mansur b. Muhammed el-Karî[221]
Hat Nev'i	: Sülüs, Nesih
Mürekkep	: İs, lâl mürekkebi ve zer mürekkep kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 22 Rebi'us-sani 834 (M. 1431)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	:260 x 175, 190 x 115 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 630
Satır Sayısı	: 25
Cilt Özelliği	: Mülemma Şemse Cildbendi, Mülevven Şemse.
Müzehhep Varaklar	: Fihrist tezhibi Unvân sayfası tezhibi

[221] Kütüphane kayıtlarında hattatın ismi Mehmed b. Cafer olarak geçmektedir. Ancak ketebe kaydında geçen isim bu şekildedir.

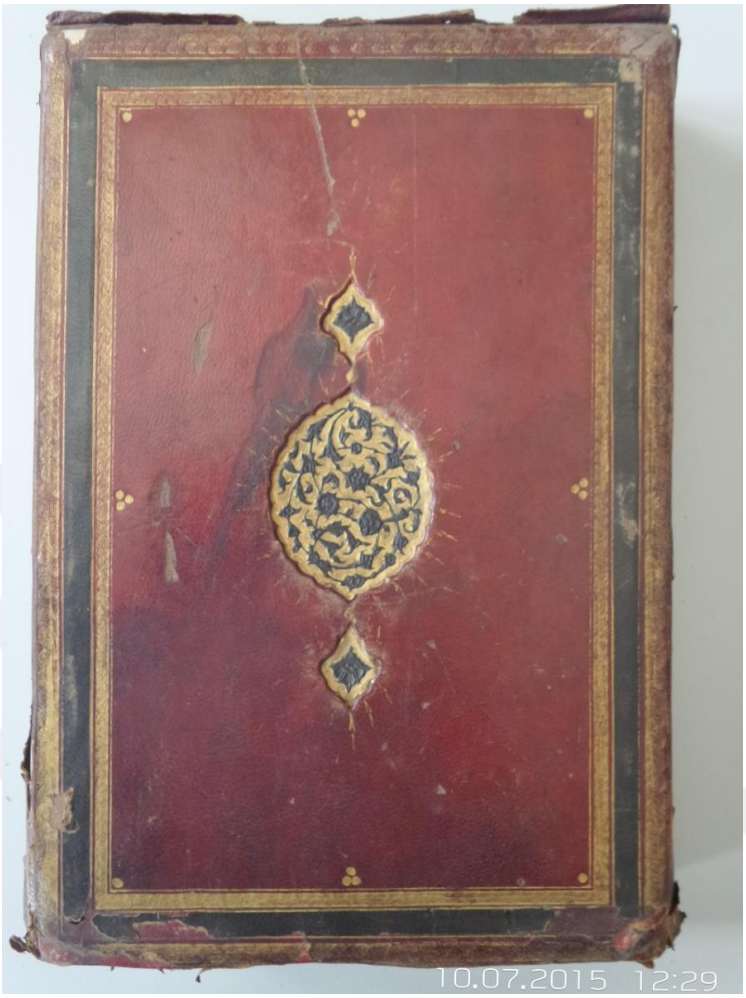
CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 56: VA 1631, Eser Cildi

Mülemma Şemse tekniği ile yapılmış olan siyah cildin ölçüleri 260 x 175 mm. olup, alt ve üst kapların merkezindeki salbekli şemse formunu, köşebentler çevrelemektedir. Hem şemse hem de köşebentlerin içerisindeki desen, serbest kompozisyonla tasarlanmış olan hatâyî grubu motifler ve dilimli yapraklardan müteşekkildir. Salbek içinde hatâyî çiçeği yer alırken; şemse ve köşebentlerin etrafında nokta ve çizgilerden oluşan basit tığlar vardır. Deseni, zencerek demiri ile işlenmiş olan altın bir pervaz tamamlamaktadır. Sertap ve miklebi bulunmayan cildin, özellikle sırt kısmında yıpranmalar mevcuttur. Salbekli şemse ve köşebentlerin bir arada kullanıldığı cilt kabı düzeni 16. yüzyıldan itibaren görülmeye başlandığı için, bu cilt kabının eserin orijinal kabı olmadığını söylemek mümkündür.

Şekil 57: VA 1631 Eser Cildbendi

Eserin cildbendi 260 x 175 mm. ebatlarında olup, *Mülevven Şemse* tekniği ile yapılmıştır. Cilt üzerinde vişne çürüğü ve siyah renkli deri tercih edilmiş; salbekli şemse formu içerisinde serbest kompozisyonla tasarlanmış olan hatâyî grubu motiflerle, basit dilimli yapraklar kullanılmıştır. Salbeklerde iri bir goncagül motifi yer alırken; şemse formunun etrafındaki altın tığlarda yer yer dökülmeler mevcuttur. Mahfazayı, zencerek demiri ile işlenmiş olan farklı kalınlıklardaki pervazlar tamamlamaktadır. Eserin cilbendi de tıpkı cilt kabında olduğu üzere 16. yy. karakterine sahiptir.

FİHRİST TEZHİBİ (v.2b-3a)

Şekil 58: VA 1631, v.2b-3a Fihrist Tezhibi

Eserin 2b-3a varaklarında yer alan fihrist tezhibi, karşılıklı çift sayfa halinde iklîl serlevha düzenindedir. Altın cetvellerle kuşatılmış dikdörtgen alanın üst kısmında başlık tezhibi, onun altında ise fihrist kısmı yer alırken; üç taraftan dış pervaz ile çevrelenmektedir.

Dış pervaz deseni, 1/2 simetri esasına göre sağa sola yürüyen yarı ulama desen düzeninde hazırlanmış olup beyaz ipliklerle paftalanmış ve rûmî grubu motiflerden oluşmuştur. Rûmîler ve tepelikler altın, ortabağlar yeşile boyanmış, tepeliklerin içi münavebeli olarak yeşil ve kırmızı ile renklendirilmiştir. Dış pervaz zemini lâcivert olup, sadece rûmî kapalı formların içinde kalan zemin siyah ile doldurulmuştur. Dış pervazın hemen bitiminden başlayan tığlar oldukça sade olup, lâciverttir.

Başlık tezhibi 1/4 simetrik kompozisyonla tasarlanmış yatay dikdörtgen formludur ve zemini kâğıt rengi bırakılmış olan yazı alanı içinde zer mürekkep ve sülüs hat nev'i ile *Zikri mâ iştemele aleyhî Sahîhu'l- Buhârî mine't- terâcîm* yazmaktadır. Bu alan içerisinde serbest kompozisyon rûmî grubu motiflerden oluşan bir desen yer almakta olup, helezonlar siyah, rûmîler ise altındır. Yazı alanını iki ucundaki altın tepelikler, her iki kısa kenarda cetvele dayalı bulunan altın iplikli üçgen paftalarla birleşmektedir. Zemini kâğıt rengi bırakılan bu üçgen paftaların içerisinde

1/2 simetrik, hatâyî grubu motiflerden müteşekkil bir desen yer almaktadır. Sıvama altın zeminli çiçekler yer yer kırmızı ve mavi ile renklendirilmiştir. Başlık tezhibinin uzun kenarlarında cetvele dayalı altın zeminli paftaların içinde stilize edilmiş beyaz penç motifine yeşil sap ve yapraklar eşlik ederken, tezyînâtın geri kalan zemini lâcivert boyanarak naif üslûpla yapılmış minik dallar ve motiflerle bezenmiştir. Desen her ne kadar simetrik çalışılmış olsa da lâcivert zemine serbest fırça hareketleri ile uygulandığı için kimi yerlerde farklılık göstermekte olup, bunun sebebi nakkaşın iğneleme metodunu kullanmayarak direkt zemine çalışmış olmasıdır. Motiflerin altınla boyandığı desende, goncagüller kırmızı yapılarak bezemeye canlılık kazandırılmıştır.

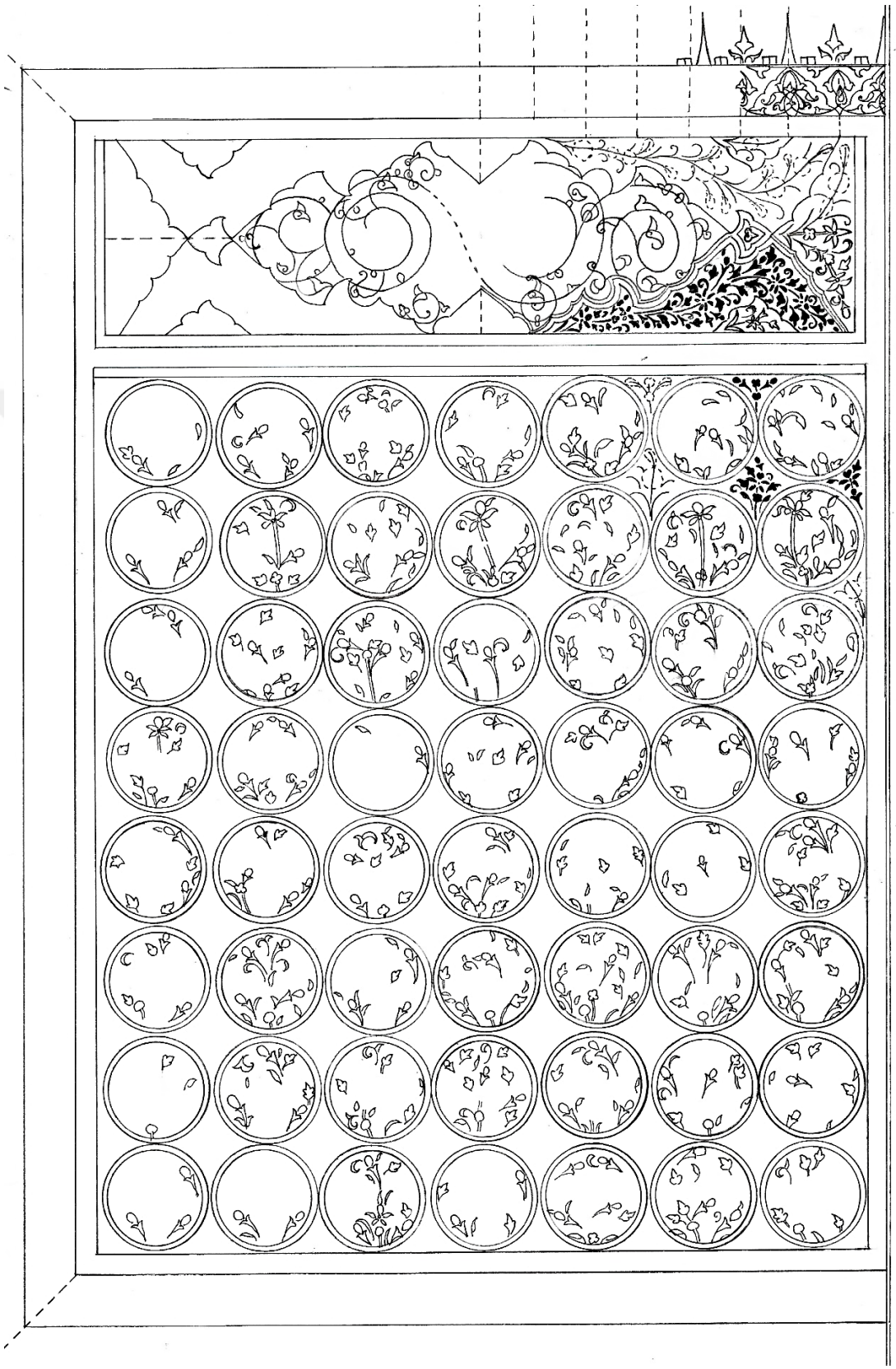
Yeşil iplikler ve altın cetvelle çevrelenen başlık tezhibinin altında fihrist kısmı yer almaktadır. Dikdörtgen alan 56 adet daire ile paftalanarak, bu dairelerin içerisine konu başlıkları zer mürekkep ve nesih hat nev'i ile yazılmıştır. Yazıların etrafında kalan boşluklar minik altın dallar üzerindeki hatâyî grubu motiflerle bezelidir. Dairelerin etrafı altın iplikle çevrelenmiş ve aralarda oluşan dörtgen boşlukların zemini lâcivert boyanarak, içlerine naif üslûpta desen çizilmiştir. 1/2 simetrik tasarlanan desende, tek bir noktadan çıkış yapan altın dal üzerine sık ve minik yapraklarla çiçekler yerleştirilmiş, motiflere kırmızı ve lâcivert ile renk verilmiştir.

Karşılıklı aynı tasarlanan 3a varağı, 2b varağı ile aynı tezyînâta sahip olmakla birlikte, burada zaman içinde silinen kimi konu başlıkları, sonradan is mürekkebi ile tamir edilmiştir.

Şekil 59: VA 1631, v.2b Fihrist Tezhibi

Şekil 60: VA 1631, v.2b Fihrist Tezhibi Çizimi

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.3b)

Şekil 61: VA 1631, v.3b Unvân Tezhibi

Eserin 3b varağında yer alan tezyînât, iklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilmiş olup, fihrist tezhibindeki bezeme ile aynı karakterdedir. Alttaki yatay pafta içerisinde zer mürekkep ve kûfi hat nev'i ile yazılmış olan *Besmele* vardır. Zemini kâğıt renginde bırakılmış olan yazı alanı içerisindeki desen, serbest kompozisyonla hazırlanmış rûmî grubu motiflerden oluşmuş, siyah helezonlar üzerindeki rûmîler altınla boyanmıştır. Yazı alanının dışında kalan yerlerin kalan bölgenin zemini lâcivert olup, desen 1/4 simetrik kompozisyonla tasarlanmış hatâyî grubu motiflerden oluşmaktadır. Naif üslûptaki tezyînâtın deseninde, altın dallar üzerinde yer alan minik altın çiçekler, yaprak ve dallar yer yer kırmızı goncagüllerle renklendirilmiştir.

Yazılı paftanın her iki yanında yer alan kare şeklindeki paftaların ortasında 1/24 simetri esasına göre hazırlanan ve altın rûmî tepeliklerden oluşan desenin zemini kâğıt renginde bırakılmış; bu paftanın ortasında kalan kısma naif üslûpta 1/2 simetrik bir desen çizilerek zemini mavi boyanmıştır. Aynı üslûptaki desen, kare alanın köşelerinde bu kez serbest kompozisyonla uygulanmış olup, iklîl alan altın ve yeşil iplikler ile çerçeve içine alınmıştır.

Alttaki yatay alan ile üstteki taç kısmı birbirinden ayıran kitabeli pervazın zemini lâciverttir ve kitabe içlerinde 1/2 ters simetri esasına göre kurgulanan desen, köşelerde 1/2 simetrik olarak uygulanmıştır. Deseni oluşturan hatâyî grubu motifler yine naif üslûpta olup, kitabeleri birbirine bağlayan lâcivert zeminli dörtgen paftaların

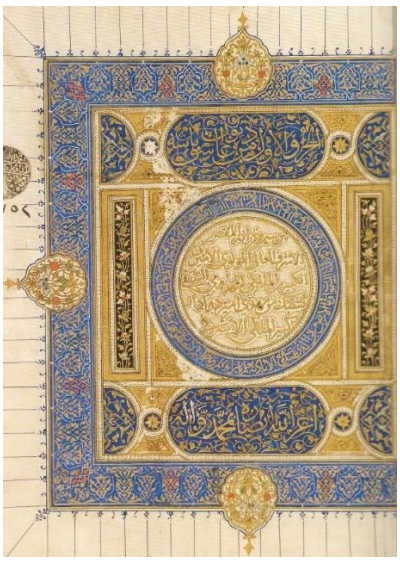
içine 1/8 simetrik kompozisyonlu rûmî tepelik motifinden müteşekkil bir desen çizilmiştir.

Yatay alanın üst kısmındaki tezhipli alanın orta kısmında ve iki yanında damla formları yer alır. Damla formları altın dendanlı ipliklerle çevrili olup, ortası altın dendanlı ipliklerle iki paftaya ayrılmıştır. Dış kısımdaki pafta içinde kâğıt rengi zemin üzerine yapılan sıvama altın hatâyî grubu motiflerle oluşturulmuş 1/2 simetrik desen vardır. Damla formun merkezindeki 1/2 simetrik desen, naif üslûpta yapılarak zemini lâcivert olup, damla formları haricindeki alanı rûmî motiflerle bezelidir.

Desen, 1/2 simetrik rûmîlerin sağa sola yürümesiyle oluşurken; dallar kapalı formun ortasındaki altın geçme düğümler ile birleşmektedir. Tezyînâtın üst kısmında altın ipliğe sarılı rûmîler müstakil haldedir. Motiflerde tahrir kullanılmamıştır. Desen, fihrist tezhibinde kullanılan lâcivert tığlarla nihayetlenirken; damla formları üzerindeki tığlarda iri bir goncagül kullanılmıştır.

VA 1631 numaralı eserin unvân tezhibi, özellikle 15. yüzyılda çok tercih edilen bir bezemeye sahip olup, Memlûk tezhibinin etkisi görülmektedir. SK Laleli 1752'de kayıtlı olan 1477-78 tarihli *Dîvân-ı Aşıkpaşa* adlı eserin 3a varağında benzer bezeme özellikleri görülmektedir[222] (Şekil 62).

Şekil 62: SK Laleli 1752 Dîvân-ı Aşıkpaşa v. 3a

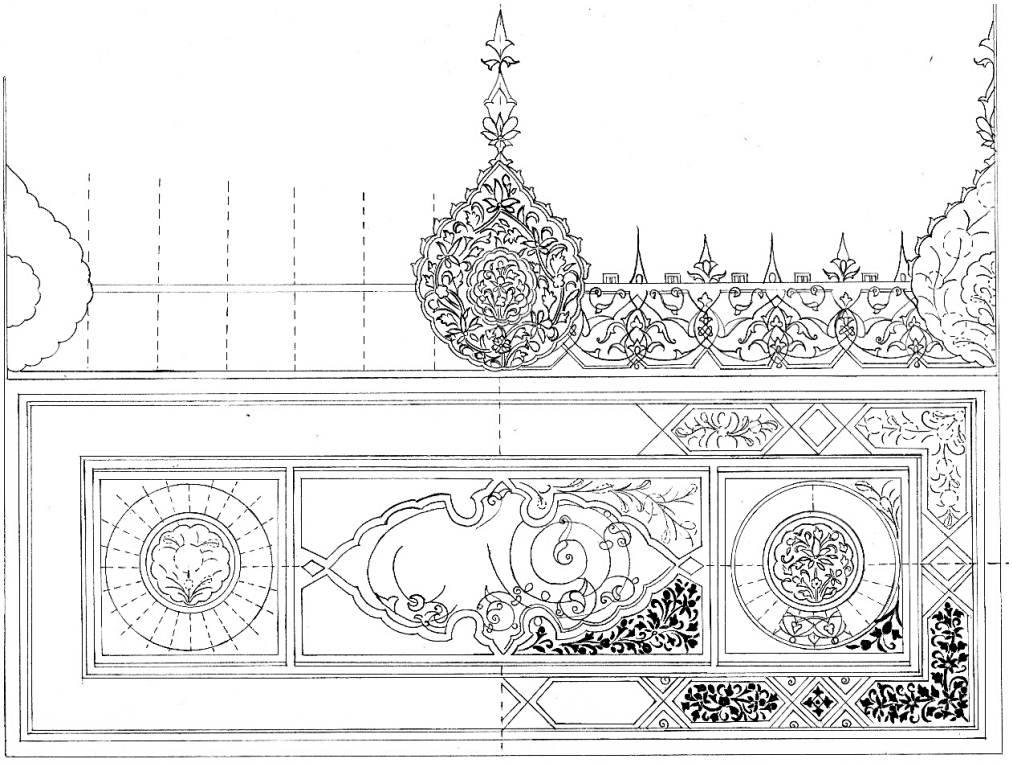
Kaynak: Ed. Ali Rıza Özcan, Hat ve Tezhip Sanatı, s. 252.

[222] Tanındı, (Başlangıcından Osmanlı'ya), ss. 252-253.

Şekil 63: VA 1631, v.3b Unvân Tezhibi

Şekil 64: VA 1631, v.3b Unvân Tezhibi Çizimi

2.2.3. Katalog 5 (VA 1605)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	:43 VA 1605
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Mevlevihâne / -------
Eserin İsmi	: Dîvân
Müellifi	: Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed el-Câmî
Müstensih	: --------
Tasnif No.	:891/51
Konusu	: Edebiyat
Dili	: Farsça
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Ta'lîk
Mürekkep	: Yazı alanında is ve zer mürekkebi, unvân sayfası tezhibinde üstübeç mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H.869 (M. 1464-65)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	:185 x 110, 120 x 65 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 190
Satır Sayısı	: 13
Cilt Özelliği	: Soğuk Şemse
Müzehhep Varaklar	: Serlevha tezhibi Hâtime sayfası tezhibi

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 65: VA 1605, Eser Cildi

Vişne çürüğü rengindeki deri cilt, 185 x 110 mm. ölçülerindedir ve soğuk baskı tekniği ile yapılmıştır. Merkezdeki salbekli şemse formunun içerisinde, 1/2 ters simetri ile tasarlanmış olan hatâyî grubu motifler vardır. Motifler incelendiğinde, kullanılan çiçeklerin Fatih dönemi tezyînât motiflerine ait olduğu görülmektedir. Salbekte, goncagül motifi tek başına yer alırken; dendanlarda ve cetvellerde altın kullanılmıştır. Miklepte, aynı motifler bu kez 1/2 simetrik olarak, daha küçük ve yuvarlak bir şemse formu içerisine tasarlanmıştır. Eser cildinde maddi yıpranmalar söz konusudur.

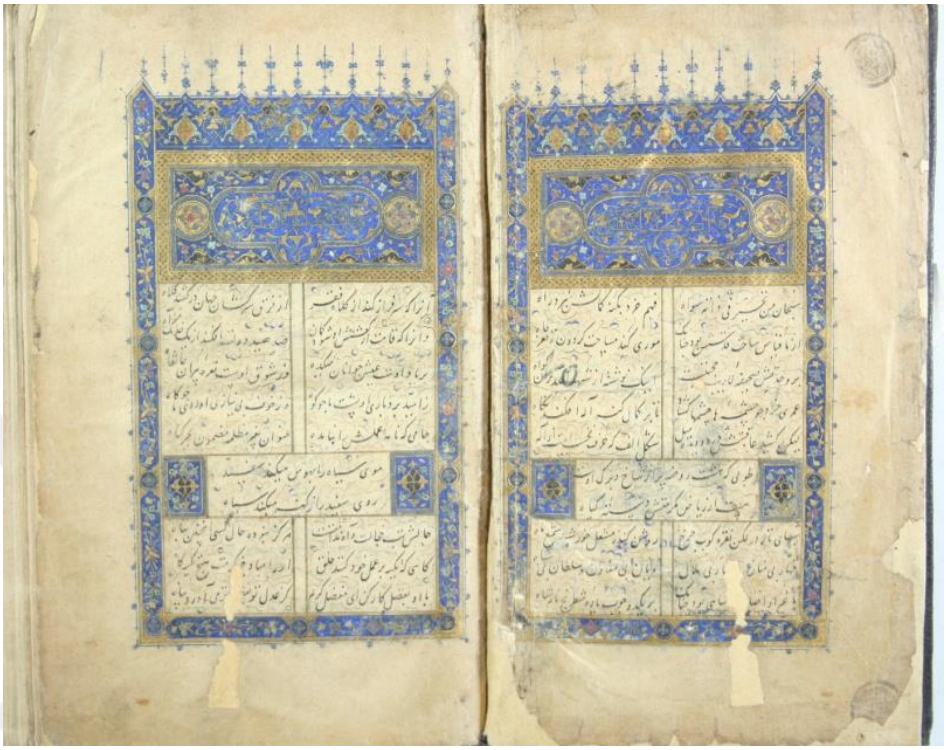
VA 1605 numara ile kayıtlı olan eserin 1a varağında *Vukife hâze'l-kitâbu vakfen sahîhan li-süknâ'l-mevlevîhâneti'l Ergûniye*ibaresi ile kitabın Mevlevîhâne kitapları arasında olduğuna dair bir kayıt vardır (Şekil 66). Mevlevîhâne'ye ait kitaplar üzerinde mühür olmayıp, bu şekilde not düşülmüştür.

Şekil 66: VA 1605, v.1a

SERLEVHA TEZHİBİ (v.1b-2a)

Şekil 67: VA 1605, v.1b-2a Serlevha Tezhibi

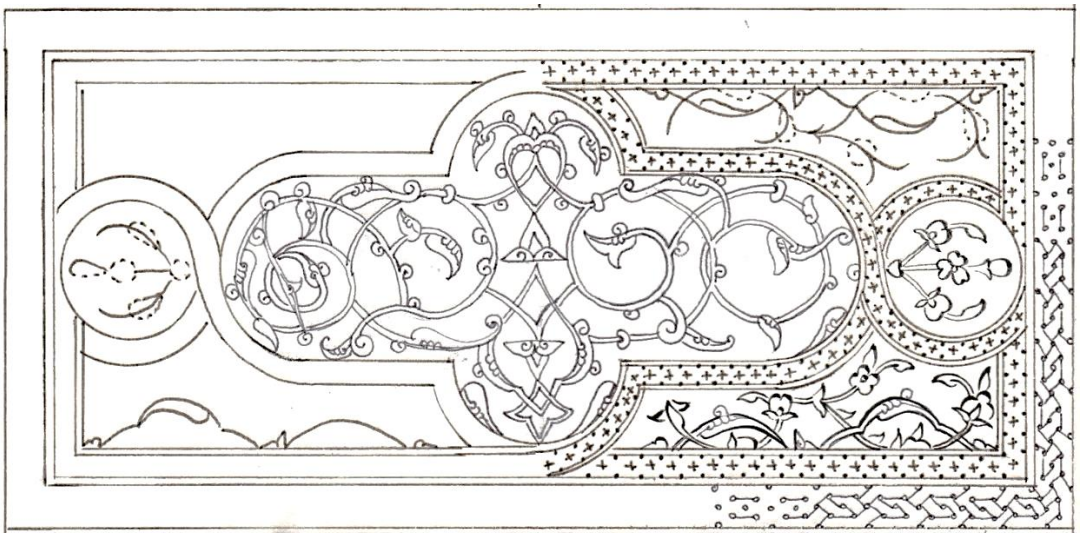
Eserin 1b-2a varaklarında karşılıklı aynı serlevha tezhibi vardır. İklîl serlevha düzeninde tertip edilen tezyînât, klâsik üslûptadır ve Fatih Dönemi bezeme özellikleri taşımaktadır. Tezyînât, üst kısımda yer alan biri ince biri kalın paftalarla, onu üç taraftan çevreleyen kitabeli pervazdan oluşmaktadır. Yatay dikdörtgen pafta içerisindeki geometrik yazı alanında, nakışlı kûfî hat nev'i ve üstübeç ile yazılmış bir ibare bulunmaktadır. Üstübeç zaman içinde maruz kaldığı bozulmalardan ötürü grimsi bir renk almış ve yazı okunamaz hale gelmiştir. Kobalt mavisi yazı zemininde, altın rûmî grubu motiflerden müteşekkil bir desen dolanmaktadır. İlk bakışta 1/2 simetrik gibi görünen desende, yer yer bu simetrinin bozulduğu görülmektedir. Rûmîler oldukça ince ve zarif çalışılmış, hurdeleri is mürekkebi ile yapılmıştır. Yazılı alanı, üzeri siyah (+) desen işli öncesinde beyaz olduğu düşünülen bir arasuyu çevrelemiş, bu arasuyu yazı zemininin iki ucunda yer alan daire formların etrafında da devam ederek her iki paftayı çepeçevre kuşatan arasuyu ile birleşmiştir. Arasuyunun rengi bozulmalardan dolayı grimsi bir renk almıştır. Daire formların içi sıvama altın olup

içlerinde hatâyî grubu motiflerden oluşan 1/2 simetrik desen vardır. Renklerdeki yıpranmadan dolayı net seçilememekle beraber çiçeklerde mavi ve pembenin kullanıldığı görülmektedir (Şekil 68-69).

Şekil 68: VA 1605, v.1b-2a Serlevha Tezhibi, Detay

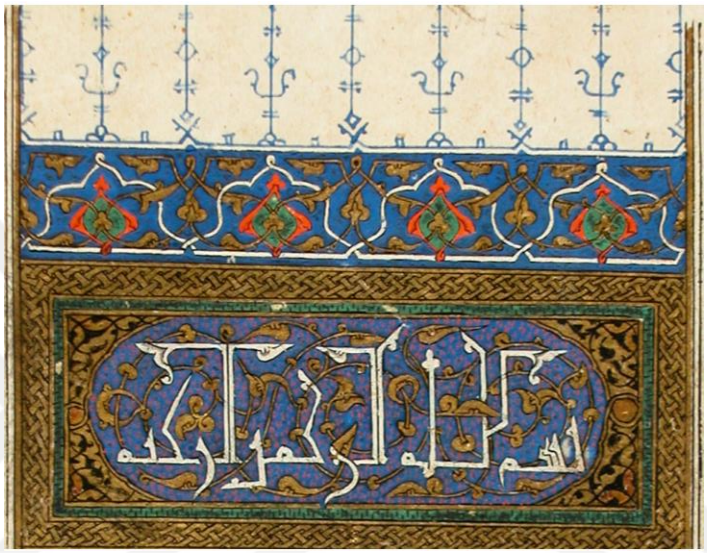
Şekil 69: VA 1605, v.1b-2a Serlevha Tezhibi, Detay Çizimi

Yazı zemininin çevresindeki desen, 1/4 simetriktir ve altın rûmî ipliklerle paftalanmıştır. Oluşan paftaların zemini siyahken; geri kalan yerlerin zemini kobalt mavisidir. Bütün zemini dolaşan hatâyî grubu motifler, siyah paftaların içinde sıvama

altın boyanmış, diğer yerlerde beyaz, su yeşili ve pembe ile renklendirilmiştir. Bütün çiçeklere, kendi renklerinin koyusu ile tonlama yapılmıştır. Yazı zemini, altın anahtarlı bir zencerek arapervaz ile çevrelenirken, zencereği oluşturan anahtarların gözleri açık bırakılmıştır. Bu uygulama Fatih Dönemi tezhiplerinde oldukça sık karşılaşılan bir uygulamadır (Şekil 70).

Şekil 70: SK, Şehit Ali Paşa 1754, v.110b, Unvân Tezhibi

Kaynak: Seher Aşıcı, Fatih Devri Tezhip Üslûbu, (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi), Marmara Üniv., Güzel Sanatlar Enst., İstanbul, 2007, s.130

VA 1605 numaralı eserin üst kısmında yer alan ince iklîl paftada kobalt mavisi zemin; beyaz iplik, altın ortabağ ve su yeşili rûmîlerle paftalanmış olup, desen 1/2 simetrik kompozisyon esasına göre hazırlanıp, sağa ve sola katlamalı çoğaltılmaktadır. Siyah zeminli tepeliklerle, rûmî paftalar arasındaki bağlantı altın rûmîlerle sağlanmaktadır. Rûmîler içine çok az küf yeşilinin konduğu beyaz renkle boyanırken; paftaların içinde kalan zemin altın olup, lâl mürekkebi ile gölgelendirilerek altın zemin iki ton gibi gösterilmiştir (Şekil 72). Bu uygulama Fatih devri tezhibinde kullanılan bir tekniktir. SK Ayasofya 3587 numara ile kayıtlı H.863 / M.1458 tarihli *Tercümetü Takvimi'l-Ebdan* adlı eserin 1a zahriye sayfasının zemininde[223] aynı uygulama kullanılmıştır (Şekil 71). Bu dönem eserlerinde genelde altının tek renk

[223] Seher Aşıcı, **Fatih Devri Tezhip Üslûbu**, (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi), Marmara Üniv., Güzel Sanatlar Enst., İstanbul, 2007, (Fatih Devri) ss.76-78.

kullanıldığı, ancak farklı bir ton elde etmek için üzerine lâl mürekkebi gibi yarı şeffaf boyaların sürüldüğü görülmektedir.[224]

Şekil 71: SK, Ayasofya 3587 "Tercümetü Takvimi'l- Ebdan" 1a Zahriye Sayfası Tezhibi

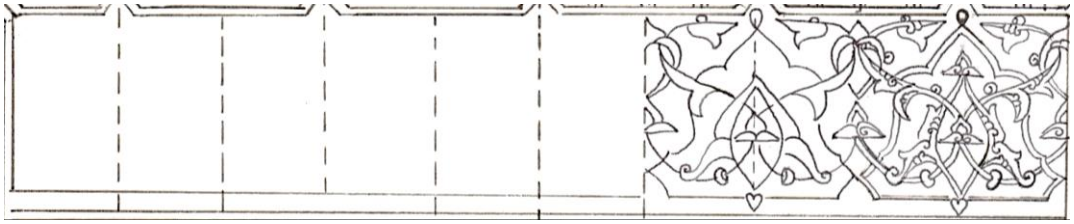

Kaynak: Aşıcı, s.78

Şekil 72: VA 1605, v.1b, Detay

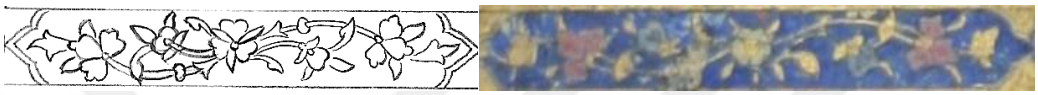
Şekil 73: VA 1605, v.1b, Detay Çizimi

[224] Aşıcı, (Fatih Devri), s. 213.

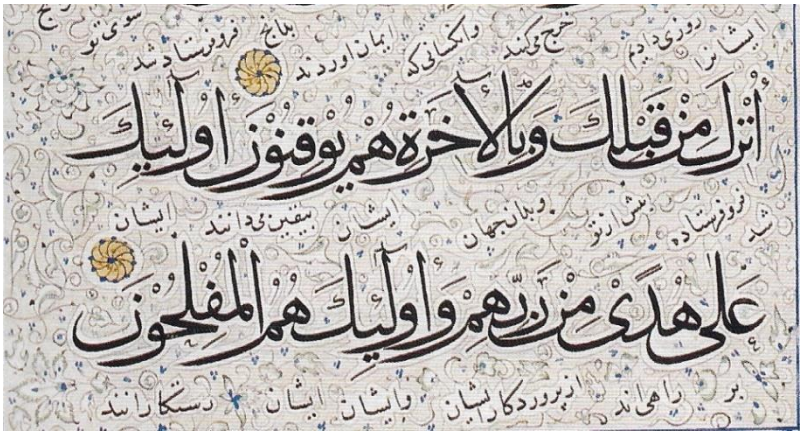
Kobalt mavisi kuzu üzerindeki mavi tığlar oldukça sadedir. Deseni üç taraftan çevreleyen kitabeli pervazda, kitabelerin içi kobalt mavisi zemin üzerindeki penç ve goncagül motiflerinin ters simetrik olarak yaptığı kompozisyonla doldurulmuş olup, çiçeklerde mavi, pembe, yeşil ve su yeşili kullanılmıştır (Şekil 74). Kitabe aralarında, üzerinde mavi cihar berk yer alan siyah zeminli daire formlar bulunup, kitabe ve daire form arasında oluşan boşluklar altınla doldurulmuştur.

Şekil 74: VA 1605, v.1b, Kitabe Pervaz ve Çizimi

Eserin metin kısmı is mürekkebi ve ta'lîk hat nev'i ile yazılmış, altın cetvellerle bölümlere ayrılmıştır. Metin, bey-ne's-sütur içine alınmış ve aralara minik yuvarlaklar yapılmıştır. Mavi ile renklendirilen bu yuvarlak formlar goncagül motifini andırmaktadır (Şekil 76, 77). Benzer bey-ne's-sütur bezemesi TİEM 30'da kayıtlı 15. yüzyılın ikinci yarısına atfedilen Kur'ân-ı Kerîm'in serlevhasında da[225] görülmektedir (Şekil 75).

Şekil 75: TİEM 30, Kur'ân-ı Kerîm'in Serlevhası

Kaynak: 1400. Yılında Kur'an-ı Kerim, s. 363.

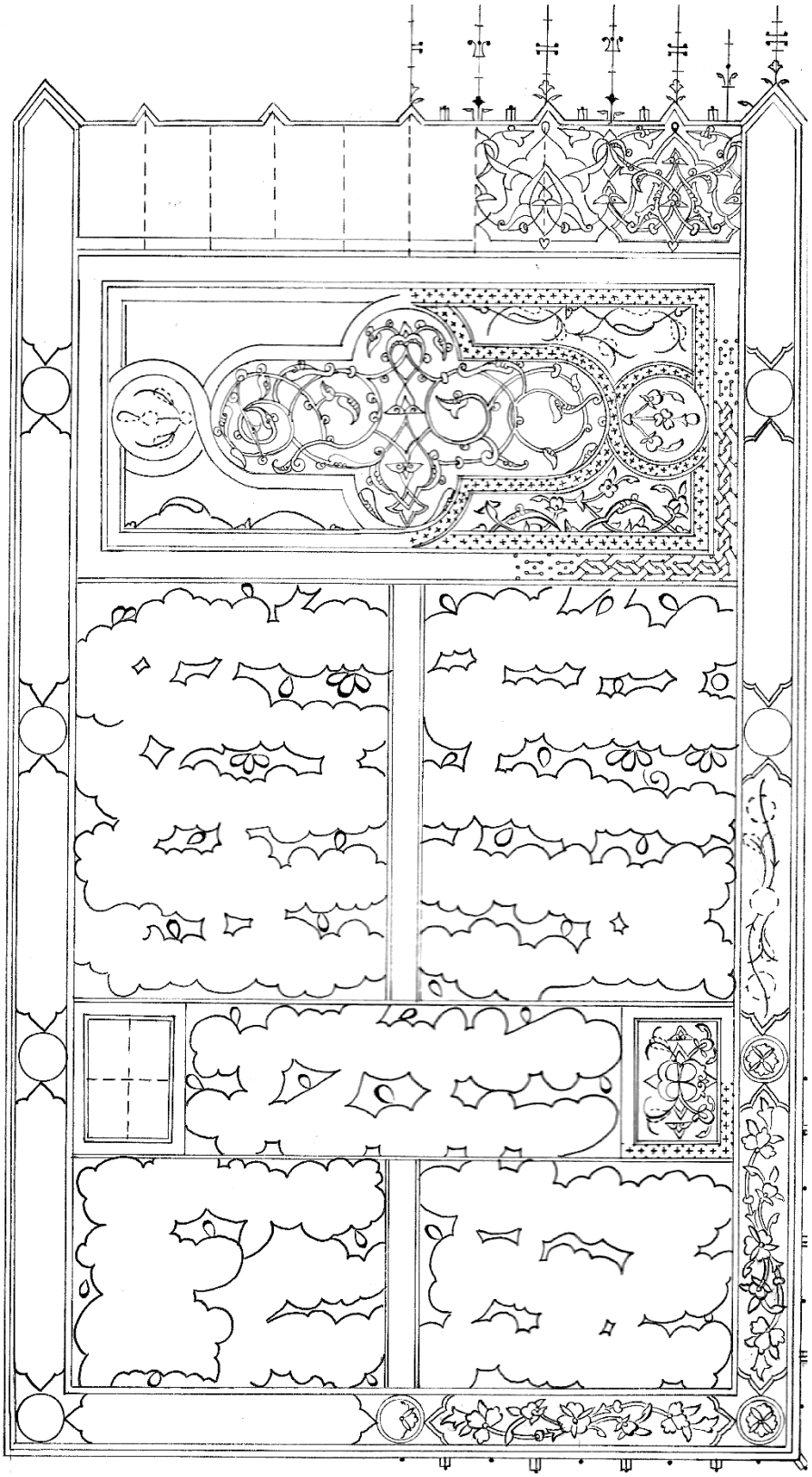
[225] 1400. Yılında Kur'an-ı Kerim, ss. 362-363.

Metin kısmında yer alan, zemini kobalt mavi koltukların içlerinde 1/4 simetrik rûmî ve hatâyî grubu motiflerden oluşan bir desen vardır. Altın rûmîli paftanın zemini siyah olup, çiçeklerde su yeşili kullanılmıştır. Eserin serlevha sayfasındaki renklerde maddi hasar söz konusu olup, özellikle zemin renginde yer yer dökülmeler mevcuttur. Üstübecin de aslî rengini kaybettiği görülmektedir. Serlevhada su lekeleri ve yırtılmalar vardır.

Şekil 76: VA 1605, v.1b Serlevha Tezhibi

Şekil 77: VA 1605, v.1b Serlevha Tezhibi Çizimi

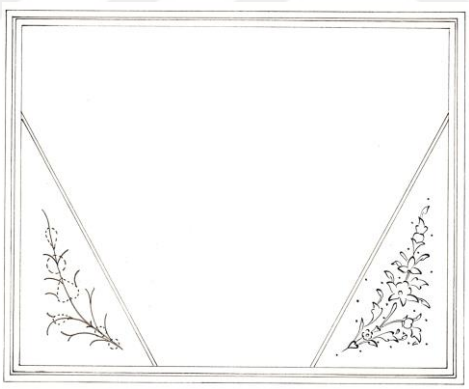

HÂTİME SAYFASI TEZHİBİ (v.187a)

Şekil 78: VA 1605, v.187a Hâtime Tezhibi

Şekil 79: VA 1605, v.187a Hâtime Tezhibi Çizimi

Eserin hâtime sayfası altın cetvellerle bölümlere ayrılmış, is, lâl ve zer mürekkep kullanılarak ta'lîk hat nev'i ile yazılmıştır. Ketebe kaydında H.869'da yazıldığı bilgisi vardır. Sayfanın alt kısmında yer alan muska koltukların zemini kâğıt rengi bırakılmış olup, içlerinde hatâyî grubu motiflerden oluşan bir buket yer almaktadır. Çiçekler altın, mavi ve kobalt ile sıvama boyanmış, yaprak ve dallarda altın tercih edilmiştir. Zemindeki üç nokta uygulaması altın kullanılarak yapılmıştır. Üç nokta bezeme özellikle Fatih Dönemi'nde çok tercih edilen uygulamalardandır.

Sayfa, altın cetvel ve mavi kuzu ile çerçeve içine alınmıştır.

2.2.4. Katalog 6 (VA 1620)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 1620[226]
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Mevlevîhâne (Abdürrahim Mevlevî) / H. 1203
Eserin İsmi	: Tefsir-i Hüseyin el-Kâşifî
Müellifi	: Kemaleddin Hüseyin b. Ali el-Vaîz el-Herevî- el-Kâşifî
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/122
Konusu	: Kur'ân tefsiri
Dili	: Farsça
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Nesta'lîk
Mürekkep	: Yazı alanında is ve lâl mürekkebi, unvân sayfası tezhibinde üstübeç mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 899 Şevvâl, (M. 1494)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 250 x 185, 175 x 110 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Koyu krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 518
Satır Sayısı	:19
Cilt Özelliği	: Mülevven Şemse
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi

[226] Eser toplam 2 ciltten müteşekkil olup, 43 VA 1620 eserin ikinci cildidir.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 80: VA 1620, Eser Cildi

Kahverengi cilt, *Mülevven Şemse* tekniği ile yapılmıştır ve kahverengi ile vişne çürüğü deri kullanılmıştır. 250 x 185 mm. ebatlarındaki cildin tam ortasında, soğuk baskı tekniğiyle yapılmış şemse formu yer almaktadır. Salbeği olmayan şemsenin içerisinde serbest kompozisyon ile tasarlanmış, kabartma şeklindeki hatâyî grubu motifler yer alırken; cilt kabını çevreleyen cetveller de yine soğuk baskı tekniğiyle uygulanmıştır. Sertap ve miklebi bulunmayan cildin sırt kısmı çok tahrip olmuş, alt ve üst kaplar neredeyse birbirinden ayrılacak duruma gelmiştir.

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b)

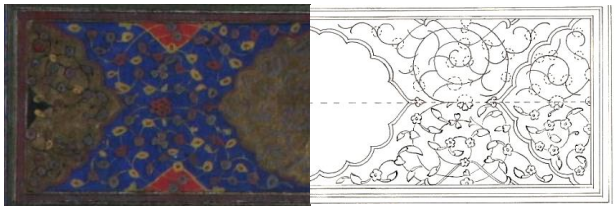
Şekil 81: VA 1620, v.1b Unvân Tezhibi

15. yy. sonuna ait olan eserin sadece 1b varağı müzehheptir. Serlevhası, unvân sayfası formunda düzenlenen sayfada yer alan metin, 15 satırdan oluşmaktadır. Yazı, nesta'lîk hat nev'i ile is mürekkebi kullanılarak yazılmıştır. Sadece bazı kelimelerin altı, lâl mürekkebi ile çizilmiştir.

Tezyîni alan, altta yatay dikdörtgen kalın yazı alanı ve üstte daha ince yatay dikdörtgen alandan oluşmaktadır. Klâsik üslûptaki bezemede altın ve lâcivertin dengeli uyumu söz konusudur. Alttaki yatay dikdörtgen pafta, 1/4 simetrik olup tam ortasındaki altın zeminli alan içerisinde üstübeç ile *Sûret-ü Meryem Mekkîyyetü-n ve hîye Semanîn ve Tis'ûne Âyeten* yazmaktadır. Cetvele dayalı kısa kenarda, 1/2 dendanlı altın paftalar içerisine, hatâyî grubu motiflerden oluşan desen yapılmıştır. Üstübecin zamanla bozulmasından dolayı çiçeklerin rengi net seçilememekle birlikte, çiçeklerde beyaz, kırmızı, pembe gibi renklerin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Altın zeminli paftada dallar vasıtasıyla üçgen şeklinde bir pafta oluşturularak siyaha boyanmıştır. Bunun dışında kalan zemin lâcivert olmakla birlikte, alt ve üst cetvele dayalı kısımda mercan renkli kapalı formlar bulunmaktadır. Kapalı formların iplik ve tepelikleri sarıdır. Zeminde, helezonik dallar üzerinde yer alan hatâyî grubu motifler dolanmaktadır. Yaprak ve pençlerde kullanılan sarı renk, tepelik ve ipliklerle bütünlük oluşturmuştur (Şekil 82).

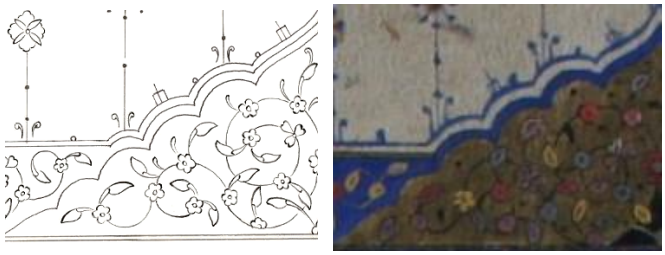
Şekil 82: VA 1620, v.1b Yatay Dikdörtgen Alan Tezyînâtı ve Çizimi

Yazı zemininin etrafını çeşitli kalınlıklardaki altın, yeşil ve koyu kırmızı renkteki ipliklerle, lâcivert arasuyu çevrelemektedir. Arasuyu üzerine koyu kırmızı ile (+) desen yapılmıştır.

Üstteki ince dikdörtgen yatay alan 1/2 simetrik olup, tam ortada yer alan altın zeminli kubbeli kısımla, onun her iki yanında yer alan lâcivert alanlardan oluşmaktadır. Kubbeli alanın alt kısmında çiçek saplarından oluşturulan üçgen paftanın zemini siyahla doldurulmuştur. Bütün zemini siyah helezonik dallar üzerinde yer alan hatâyî grubu motifler dolanmaktadır. Çiçekler, alttaki tezhipli kısımda kullanılmış olan çiçeklerle aynı renktedir (Şekil 83).

Şekil 83: VA 1620, v.1b Detay Çizimi

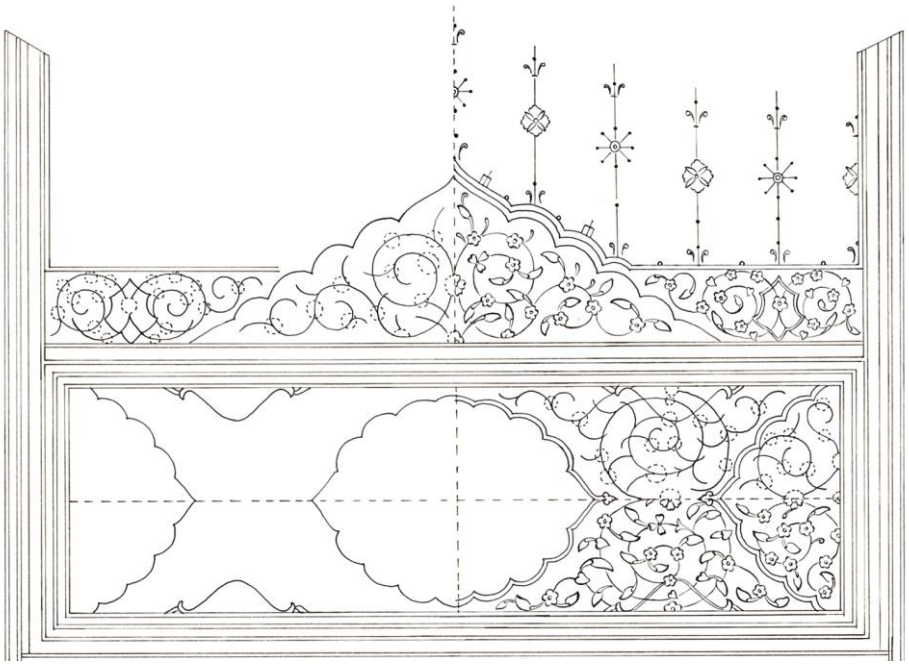
Kubbeli kısmın her iki yanındaki iklîl lâcivert alanlarda sarı iplikli, mercan renkli paftalar vardır. Bütün zemini, bu paftaların ortasındaki pençten çıkan helezonik dallar dolaşmaktadır. Dallar üzerinde yine aynı renklerde boyanmış, hatâyî grubu motifler yer almaktadır. Kuzu üzerine uzun tığlar yerleştirilmiştir. Tığlar klâsik olup, iki çeşittir ve münavebeli olarak sıralanmıştır. Ciharberkle, basit nokta ve çizgilerden

müteşekkil tığlarda altın ve lâcivert birlikte kullanılmıştır. Eserde kullanılan renk, kompozisyon ve desen unsurları, tamamen klâsik döneme geçiş özellikleri taşımaktadır.

Şekil 84: VA 1620, v.1b Unvân Tezhibi

Şekil 85: VA 1620, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

2.3. 16.YÜZYIL

2.3.1. Katalog 7 (VA 642)

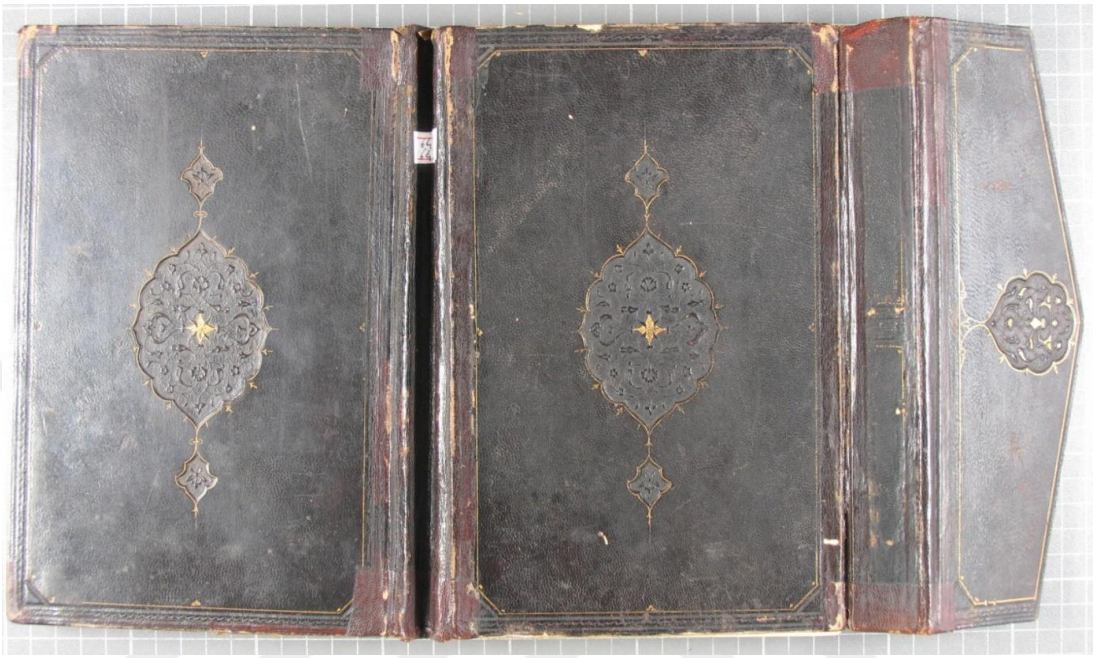
ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 642[227]
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Vahidpaşa / H.1229
Eserin İsmi	: Riyazü'l-İnşa'
Müellifi	: Hâce-i Cihan, Mahmud b. Şeyh Muhammedi'l-Keylânî
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 891/5
Konusu	: Edebiyat
Dili	: Farsça
Hattatı	: Şefi'î'ş-Şerîf
Hat Nev'i	: Ta'lîk
Mürekkep	: İs ve lâl mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: Edirne / H. 906 (M. 1500-01)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 230 x 150, 155 x 85 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 164
Satır Sayısı	: 21
Cilt Özelliği	: Soğuk Şemse
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi

[227] 43 VA 643 numaralı eser, *Menâzîr-ül-İnşâ* adı ile kayıtlı olup, müellifi aynı kişidir. Onun da unvân sayfası müzehheptir ve aynı tezyîni özelliklere sahiptir. Her iki eser de aynı kişilerin elinden çıkmış gibi görünmektedir, ancak bu tez çalışmasında sadece 43 VA 642 demirbaş numarası ile kayıtlı eserin desen analizi yapılmıştır.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 86: VA 642, Eser Cildi

230 x 150 mm. ebatlarında olan eserin cildi siyah deridir. Eserin dış kabında yer alan şemse formu salbekli olup, soğuk baskı tekniği ile gömme olarak yapılmıştır. Şemse içerisinde yer alan desen, 1/4 simetrik olarak tasarlanmıştır. Desen, rûmî kapalı formlar ve hatâyî grubu motiflerden oluşmuş, şemsenin sadece göbek kısmı altınla boyanarak belirgin hale getirilmiştir. Altın dendanlarla çevrelenen şemse formunu, basit altın tığlar süslemektedir. Salbekte goncagül motifi yer alırken, bir sıra altın cetvelden sonra gelen soğuk baskı cetveller kapak tezyînâtını tamamlamaktadır. Mikleb üzerinde yer alan şemse formu daha küçük ebatta olup, 1/2 simetriktir ve rûmî grubu motiflerle tezyîn edilmiştir. Miklebi, ince altın bir cetvel çevrelemektedir.

Eserin cildi sonradan, koyu vişne çürüğü rengindeki deri ile tamir görmüştür.

VA 642 numaralı Riyazü'l-İnşa' (Şekil 91) ve VA 643 numaralı Menâzirü'l-İnşa' (Şekil 90) adlı eserler Mehmed Emin Vahîd Paşa'nın Tersane-i Amire Emini görevinde iken İstanbul'dan edinip, kütüphanesine yollattığı 108 cilt arasında bulunan kitaplardan olup, H. 11 Sâfer 1229 / M. 2 Şubat 1814 tarihinde Kütahya'ya gönderilmiştir. Vahîd Paşa bu kitapların, Anadolu Muhasebesi defterine ve kütüphane vakfiyesine ek olarak kaydedilmesini talep ederek bu görev için de Kütahya nâibi Şa'ramî Abdullah Şakir Efendi'yi uygun görmüştür. Kaydedilen kitaplar, kütüphanede görevli Ahmed ve Mehmed Efendiler tarafından teslim alınarak[228], kütüphanedeki Kütüb-i Edebiyye ve Kasayid [229] kategorisindeki kitaplar arasındaki yerlerini almışlardır.

Şekil 87: VA 643, Menâzirü'l-İnşa'

Kaynak: Vahid Paşa Yazma Eserler Küt.

[228] Kılıç, s. 92.
[229] Kılıç, s. 97.

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b)

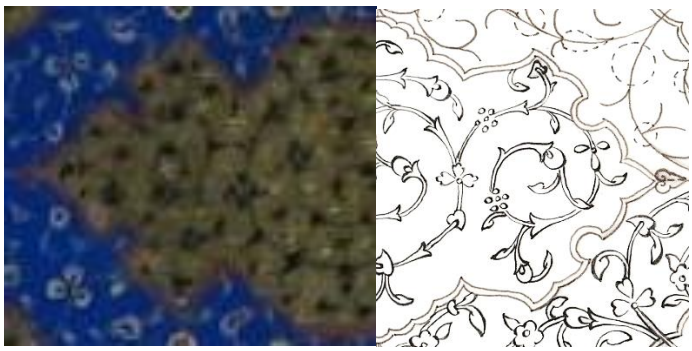
Şekil 88: VA 642, v.1b Unvân Tezhibi

16. yüzyılın başında istinsâh edilen eserin unvân sayfası, dendanlı iklîl formda düzenlenmiştir. Alt kısımda is ve lâl mürekkebi ile yazılmış olan ta'lîk metin yer alır. Tezyînât, alttaki yatay dikdörtgen alanla, onun üstündeki ince dikdörtgen alan olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. 1/4 simetrik olarak tasarlanan alttaki kısım, kırmızı iplikli altın zeminli paftalardan oluşmaktadır. Altın paftaların dışında kalan zemin lâciverttir. Orta kısımdaki yazı alanının içerisi boş bırakılmış olup, siyah helezonlar üzerindeki hatâyî grubu motiflerle bezelidir. Çift tahrir tekniğinin kullanıldığı desen, serbest kompozisyonla oldukça titiz olarak çalışılmıştır. Yazı alanının dışında kalan diğer alanlar her ne kadar altın zeminli paftalara ayrılmış olsa da paftaların içerinde yer alan hatâyî grubu motifler buralarla sınırlı kalmayıp, bütün zemini dolanmaktadır. Sadece, altın zeminli alanlarda motifler siyah helezonlarda yer alırken; lâcivert zeminli alanlarda altın helezonlar kullanılmıştır. Altın zeminde kullanılan siyah helezon ve yapraklar sayesinde, yazı alanı içerisinde yer alan desenle bir bütünlük oluşturulmuştur. Çiçeklerin zemininde kullanılan renkler beyaz, sarı, mavi ve pembedir.

Alt kısımdan üst kısma geçiş altın, yeşil ve lâcivert renkli ipliklerle sağlanmıştır. İklîl unvân sayfasının kubbeli kısmını oluşturan üçgen alan beyaz iplik ile dendanlanarak iki üçgen bölüme ayrılmıştır. İç kısımda yer alan zemin lâcivertken, üst kısmın zemini sıvama altındır. Her iki pafta da ortadaki se-berkten her iki yöne

Şekil 89: VA 642, v.1b Yazılı Alan Tezhibi ve Çizimi

çıkan dallar ve hatâyî grubu motiflerle klâsik üslûpta tezyîn edilmiştir. Kubbeli kısımda tezyînâtın bütününde hâkim olan çiçek renkleri kullanılmış ve bu alan beyaz ve lâcivert renkli ipliklerle sonlandırılmıştır. Kubbeli alanın her iki tarafında bulunan yatay kısımda, turuncu zeminli kapalı formlar vardır. Kapalı formun ipliği beyaz renk olup, alt ve üst kısmında düğüm şeklindeki tepelik formu bulunmaktadır. İnce yatay alandaki desen, turuncu kapalı formların merkezinde yer alan penç motifinden çıkarak her iki yöne giden helezonlarla oluşturulmuştur. Bu helezonlar her iki tarafta cetvele dayalı olan altın zeminli kapalı formların içerisinde son bulurken; bu kısımlarda çift tahrir tekniği ve is mürekkebi ile işlenmiştir. Tezyînât, lâcivert kuzu ve sade tığlarla son bulmuş; tığlarda basit yapraklar, nokta ve çizgiler kullanılmıştır (Şekil 90-91).

Şekil 90: VA 642, v.1b Unvân Tezhibi, Detay

Şekil 91: VA 642, v.1b Unvân Tezhibi, Detay Çizimi

Eserin istinsâh tarihi göz önünde bulundurulduğunda, Sultan II. Bâyezıd devrinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu dönem, Osmanlı klâsik bezeme üslûbunun hazırlık dönemi olarak kabul edilebilir.[230] Klâsik dönemde çok geniş kullanım alanına sahip olan çift tahrir tekniği II. Bâyezıd döneminde farklı türlerde karşımıza çıkar. Bunlardan biri *naif üslûp* olarak tabir edilen, Timûrî Herat nakkaşhânelerinde hazırlanan eserlerde de görebileceğimiz üslûptur ki; en belirgin özelliği bir noktadan çıkış yapan hatâyî grubu motiflerin koyu veya açık zemin üzerine çoğunlukla altın kullanılarak serbest fırça hareketleriyle uygulanmasıdır[231] (Şekil 92).

Şekil 92: TSMK EH 72, 328a

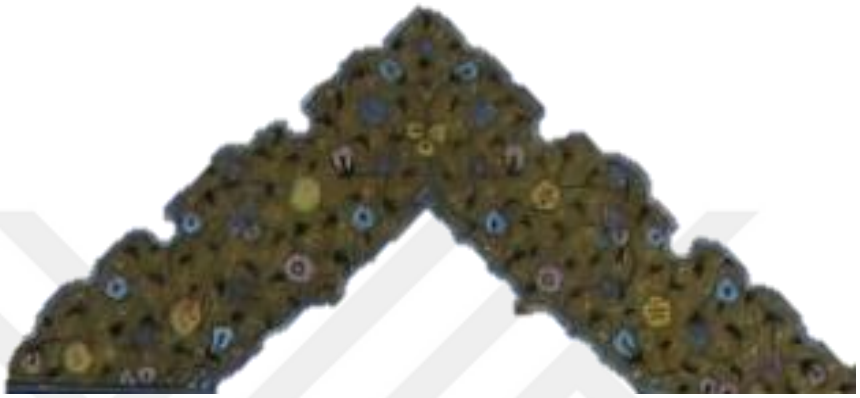

Kaynak: Küpeli, s. 177.

[230] Derman, (Osmanlıda Klasik Dönem), s. 343.
[231] Gülnihal Küpeli, **II. Bâyezid Dönemi Tezhip Sanatı**, (Basılmamış Sanatta Yeterlik Tezi), Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enst., İstanbul, 2007, ss. 475-478.

Bir diğeri ise aynı helezonlar üzerinde hem klâsik üslûpla hazırlanmış hem de is mürekkebi ile çift tahrir tekniği kullanılarak oluşturulmuş hatâyî grubu motiflerin bir arada bulunmasıdır ki; söz konusu edilen eserde bu yöntemle oluşturulmuş desenlerin bulunduğu görülmektedir (Şekil 93).

Şekil 93: VA 642, Kubbe Detay

Şekil 94: TSMK EH 72, 328

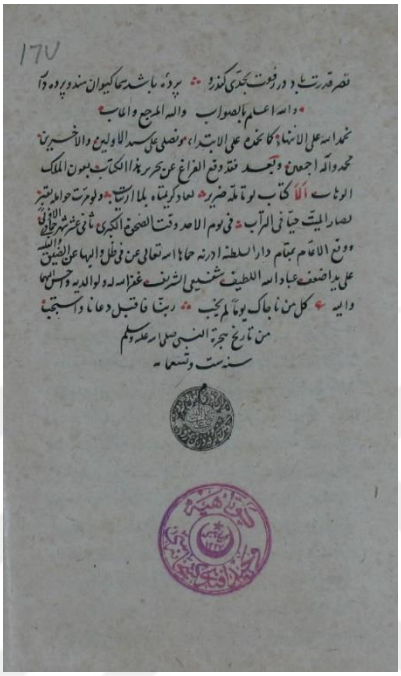
Kaynak: Küpeli, s. 176.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Emanet Hazinesi 72 envanter no. ile kayıtlı bulunan H. 901 / M. 1495 Şeyh Hamdullah'a ait Kur'ân-ı Kerîm'in sûrebaşı tezhibinde[232] aynı tekniğin kullanıldığı görülmektedir (Şekil 94). Bu eserden yaklaşık beş sene sonra yapılan VA 642 numaralı eserin aynı teknikle yapılmış olması, geleneğin korunarak sürdürüldüğünün kanıtı olması açısından önem teşkil etmektedir.

[232] Küpeli, ss. 155-188 arasında bu eserin incelemesi yapılmıştır.

Eserin ketebe kaydında *Saltanat merkezi olan Edirne'de H. 906 senesinde Şefî'i'ş-Şerîf tarafından kaleme alındığı* ifade edilmektedir (Şekil 95).

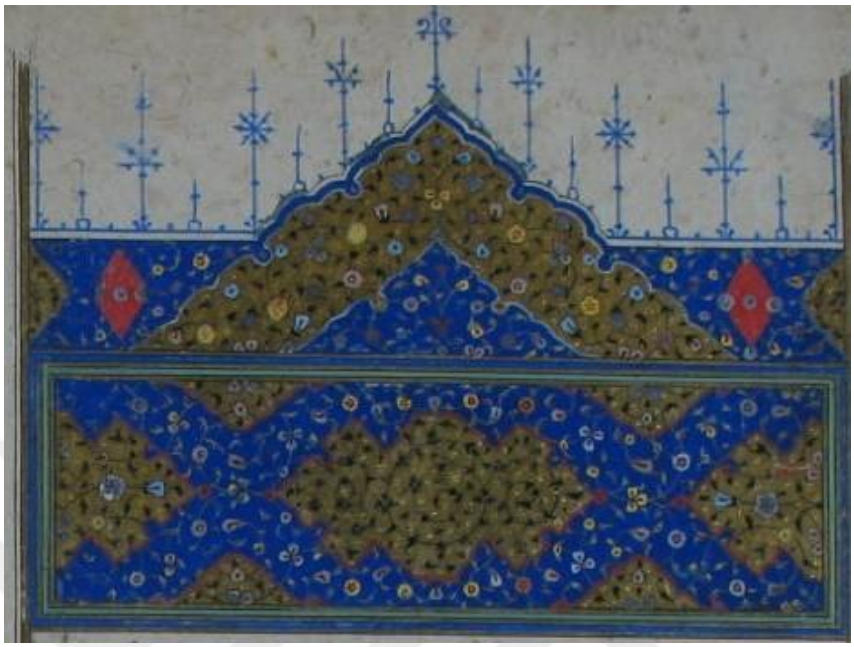
Şekil 95: VA 642 Ketebe Kaydı

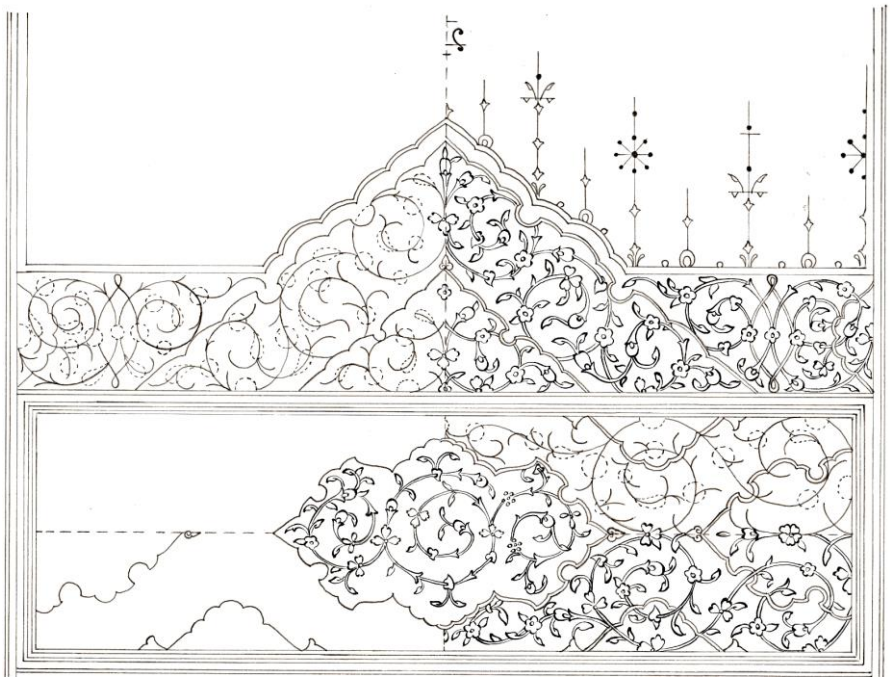
Bilindiği üzere Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesiyle, başkent Edirne'den İstanbul'a taşınmıştır. Eserin ketebe kaydında H. 906 /M.1500-01 tarihinde Darü's-Saltanat-ı Edirne'de yazıldığı bilgisi vardır. Ancak bu tarihlerde yeni başkent İstanbul olup, bürokrat, sanatçı, asker gibi sarayda görevli olan kişiler Yeni Saray'a taşınmıştır. Ancak Galata Sarayı, Edirne Sarayı'nda sanatkârlar eğitim görmeye devam edip, ihtiyaca göre buralardan merkeze yani Topkapı Sarayı'na sanatkâr gönderilmekteydi. Nitekim 6 Rebî'ul-evvel sene 926'da nakkaş İskender Şâkird'e Edirne sarayından 2 akçe verilmiştir.[233] Bu durumda, o tarihlerde Edirne'de sanat faaliyetlerinin hâlâ devam ettiğini, hatta eserin bezeme özellikleri göz önünde bulundurulduğunda usta sanatkârlar tarafından, bir atölye ortamında yapıldığını söylemek mümkündür.

[233] Kazan, s. 137.

Şekil 96: VA 642, v.1b Unvân Tezhibi

Şekil 97: VA 642, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

2.3.2. Katalog 8 (VA 1907)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 1907
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Mollabey (Hasan Fehmi Efendi) / H. 1292
Eserin İsmi	: Külliyât-ı Şeyh Sadî
Müellifi	: Ebû Abdullah Muslihüddin Sa'dî eş-Şirâzî
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 891/5
Konusu	: Edebiyat
Dili	: Farsça
Hattatı	: Mün'imüddin el-Evhadî el-Hüseyni[234]
Hat Nev'i	: Ta'lîk
Mürekkep	: Yazı alanında is, lâl, zer ve âsumânî mürekkep, serlevha tezhibinde zer mürekkep, unvân sayfası tezhibinde ise üstübeç mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 925 (M. 1519)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 230 x 130, 150 x 75 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 442
Satır Sayısı	: 17
Cilt Özelliği	: Yazma Cilt
Müzehhep Varaklar	: Serlevha tezhibi. Fasılbaşı tezhibi

[234] Kütüphane kayıtlarında hattat ismi ile ilgili bir bilgi yoktur. Ancak eserin yan kâğıdında (Şekil 99) kütüphaneci Hamdi'nin notlarına göre yazmanın hattatı Sadeddin Evhat el-Hüseyni olarak geçmektedir. Ne var ki eserin ketebe kaydındaki bilgilerde (Şekil 145) meşhur Şiraz'lı hattat Mün'imüddin Evhadî el-Hüseyni tarafından yazıldığı anlaşılmıştır.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 98: VA 1907, Eser Cildi

Kırmızı renkteki deri cilt, 230 x 130 mm. ebatlarındadır. Alt ve üst kaplardaki altın cetvelli dikdörtgen alanda, ters simetrik kompozisyonla tasarlanmış halkârî bir tezyînât vardır. Tasarımda hatâyî grubu motiflerle birlikte dilimli yapraklar kullanılmıştır. *Yazma Cilt* tipine örnek gösterebileceğimiz cildin altınlarında sürtünmeden dolayı yer yer dökülmeler mevcut olup, bunun sebebi motiflerin gömme tekniğiyle değil, fırça ile boyanma suretiyle yapılmış olmasıdır. Cilt üzerinde zencerek demiri ile işlenmiş altın bir pervaz yer alırken; sertap kısmı altın cetvellerle dikdörtgenlere ayrılmış ve içlerine altın noktalar konmuştur. Benzer tezyîni özelliklere sahip olan miklepte ise, tasarım bu kez 1/2 simetrik olarak uygulanmıştır. Sırt kısmı haricinde cildin genel durumu iyidir.

Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan en ihtişamlı eserlerden biri olan VA 1907 numaralı yazma buraya Molla Bey Kütüphanesi'nden gelmiştir. Külliyât-ı Sadî nüshaları gibi birden fazla eseri ihtiva eden yazmalarda her yeni bölüm başlık tezhipleriyle süslendiği için, VA 1907 numaralı eserde de tezhipli sayfa sayısı oldukça fazla olup, eserin toplam 34 varağı müzehheptir.

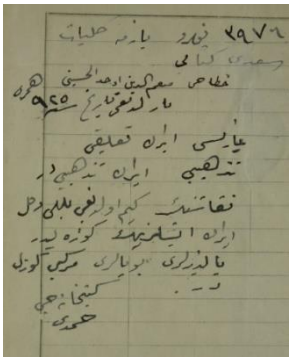
Ancak bu varakların bazılarının tezyînâtı tamamen birbiriyle aynıdır, bazıları da desen, motif ve kompozisyon özellikleri bakımından birbirine çok benzemektedir. Bu nedenle tezhipli sayfaların hepsinin değil, desen, kompozisyon ve motif özellikleri açısından farklılık gösteren bezemelerin çizimi ve desen analizi yapılmıştır.

Eserin yan kâğıdında Kütüphaneci Hamdi tarafından alınmış bazı notlar vardır:

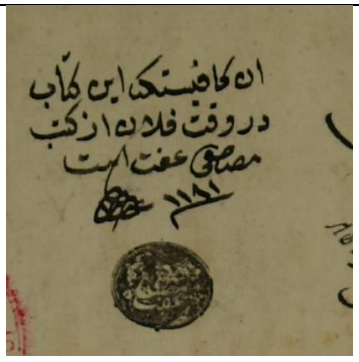
- Yazısı İran ta'lîki
- Külliyât-ı Sadî
- Hattatı Sadeddin Evhat el-Hüseyni[235] (H.925)
- Tezhibi İran tezhibi
- Nakkaşının kim olduğu belli değil

Kütüphanecinin bu bilgilere nereden ulaşmış olduğu bilinmemekle birlikte, bu eser Molla Bey Kütüphanesi'nden geldiği zaman getiren kişilerden aldığı bilgiler doğrultusunda ya da kendi görüşlerine dayanarak bu notları kaydettiği düşünülebilir. Eserin 2a varağında en üstte *Ön kafesteki bu kitap, Mustafa İffet'in kitaplarındandır 1181* ibaresi yer almaktadır (Şekil 99).

Şekil 99: VA 1907, Yan Kâğıdı ve v.2a

VA 1907, Yan Kâğıdı

VA 1907, v.2a

[235] Mün'imüddin Evhadî el-Hüseyni olarak düzeltilmesi gerekmektedir.

SERLEVHA TEZHİBİ (v.2b-3a)

Şekil 100: VA 1907, 2b-3a Serlevha Tezhibi

VA 1907 demirbaş numarası ile kayıtlı bulunan eserin 2b-3a varaklarındaki serlevha tezhibi tam sayfa düzeninde tertip edilmiş olup, karşılıklı çift sayfa olarak hazırlanmıştır. Tezyînât, iç kısımdaki dikey dikdörtgen, salbekli şemse ve kitabeli olup, onu çevreleyen kitabeli, kartuş paftalı dış pervazdan oluşmaktadır.

Dikdörtgen alan, cilt desen şemalarında da uygulanan klâsik kitabeli şemse formunda olup, deseni ortadaki şemse hariç olmak üzere 1/4 simetrik hazırlanmıştır. Şemse içerisine 1/2 ters simetrik kompozisyonlu bir tasarım uygulanmıştır (Şekil 105). Salbekli şemse ve köşebentlerin zemini lâcivert, arada kalan paftanın zemini ise sıvama altındır. Şemse içerisindeki desen sadece hatâyî grubu motiflerden oluşurken; 2b ve 3a varaklarında ta'lîk hat nev'i ve zer mürekkep ile *Şükr ü Sepâs Mâ'bûdî râ Cellet Kudretehu ki Âferînende-i Mahlûkât-ı Âlem est ve Rûzî dehende-i benîn u benât-*

ı Âdem. Kerîmî ki hân-ı ni'meteş ber mutî' ve âsî ve dânî ve dâgî keşîde ve gosterde [236] yazılmıştır. Şemsenin her iki ucundaki salbekler, altın sarılma rûmî ipliklerden oluşmuştur. Bu paftaların ortasındaki altın ortabağdan çıkış yapan rûmî grubu motifleri ile kendi dalları üzerinde yer alan hatâyî grubu motifleri bütün yüzeyi dolarak, deseni oluşturmaktadır. Rûmî grubu motiflerde altın mat ve parlak olarak kullanılmış, hatâyî grubu motiflerin renklendirilmesinde ise, kırmızı, mavi, sarı, yeşil, beyaz tercih edilmiştir.

Dış pervazla içteki dikdörtgeni birbirinden ayıran kitabeli zencereğin iki yanında, içerisinde çapraz beyaz çizgilerden oluşan bir desenin bulunduğu lâcivert iplikler yer almaktadır. Kitabelerin içinde 1/2 ters simetri kompozisyon esasına göre düzenlenmiş, klâsik tezhip üslûbunda boyanmış hatâyî grubu motifler yer almaktadır. Kitabeyi oluşturan paftaların arasında kalan boşluk ise siyah ile doldurulmuş, içine altın 1/2 penç motifi yerleştirilmiştir.

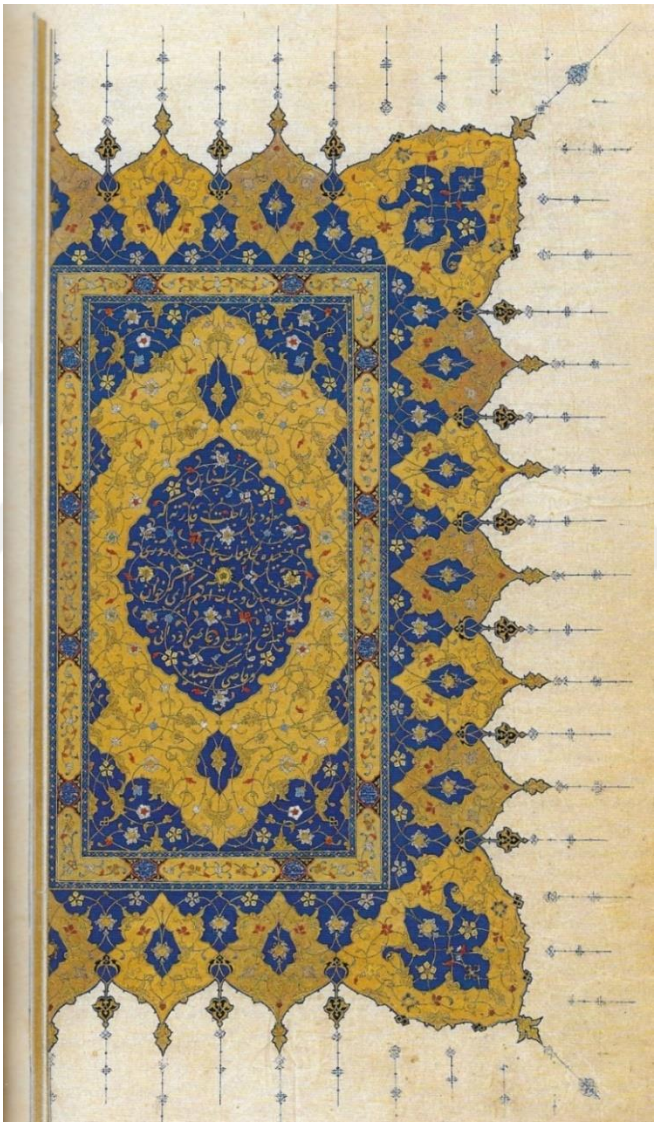
Dış pervaz, 1/2 simetri esasına sağa sola katlanarak çoğaltılan yarı ulama kompozisyon şeklinde tasarlanmıştır. Kırmızı ipliklerle oluşturulan paftaların zemini lâcivert, geri kalan yerler ise altınla boyanmıştır. Lâcivert paftaların içinde yer alan sarılma rûmî ve tepelik motiflerinde altın mat-parlak olarak kullanılmış, hatâyî grubu motiflerde yeşil, sarı, kırmızı, beyaz, mavi ve eflâtun tercih edilmiştir. Dış pervazın cetveli lâcivert olup, bu cetvel katlama noktalarında lâcivert oval paftalar oluşturmuştur. Lâcivert renkli klâsik tığlar, nokta ve çizgilerden müteşekkildir.

VA 1907 numaralı eserin serlevha tezhibi, Şiraz'da 16. yy. boyunca popüler olan bir tasarımın örneğidir. Bu tezhiplerde, alışılmış tezhip tasarımlarının yatay ve dikey olarak bölünmesi ortadan kalkarak, 15. yüzyılda ortaya çıkan salbekli şemse ve köşebentli cilt kabı ve zahriye sayfası tasarımı benimsenmiştir. Aynı zamanda bu cilt kabı anlayışı ile yapılmış tasarımın etrafını tıpkı cilt kaplarında olduğu küçük paftalardan müteşekkil bir bordür çevrelemektedir. Nitekim VA 1907 numaralı eserin serlevha tezyînâtının benzerine OBL Fraser 73 numarada kayıtlı olan *Külliyât-ı Sadî*'nin bir başka nüshasının 2b-3a varaklarında rastlanmıştır (Şekil 101). İstinsâh

[236] Anlamı: *Hamd ü sena, âlemdeki mahlûkatı yaratan ve Âdem'in oğullarına ve kızlarına rızık veren kudreti yüce Allah'a olsun. O, öyle cömerttir ki itaat edenlerin de âsi, azgın ve aşağılıkların da önlerine nimet sofrasını çekmiş ve yaymıştır*. DEÜ Dr. Öğretim Üyesi Seyfullah Efe ve Ömer Aslan tarafından okunmuştur.

tarihi belli olmamakla birlikte M.1515-1520 yıllarına tarihlendirilen eserin müzehhibi, ünlü nakkaş *Ruzbihan*'dır.[237] Bu iki eser birlikte değerlendirildiğinde her ikisinde de benzer renk, desen, motif ve kompozisyon anlayışının hâkim olduğu rahatlıkla görülebilir.

Şekil 101: OBL Fraser 73, Külliyât-ı Sadî, v.2b-3a (M.1515-1520)

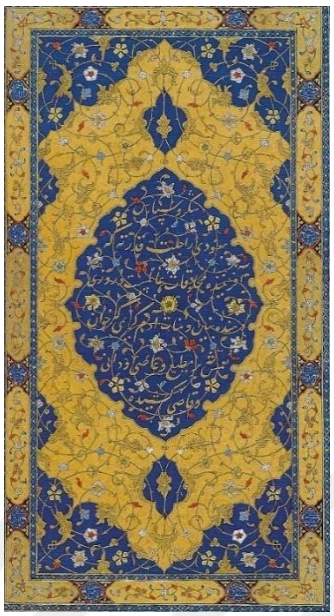

Kaynak: Uluç, ss.102-103.

Her iki eserin özellikle dikdörtgen kısmı neredeyse birbirinin aynısı olup, benzer işçilikle yapılmıştır.

[237] Uluç, ss. 102-103.

Şekil 102: OBL Fraser 73, v.2b

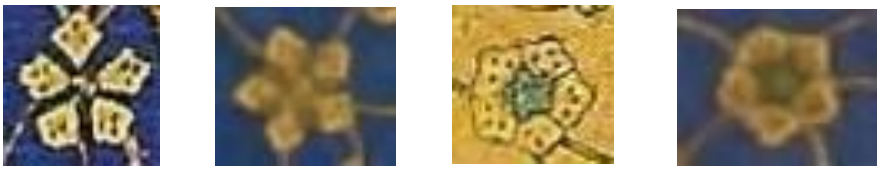
Kaynak: Uluç, ss.102-103.

Tezyînâtta kullanılan gerek rûmî ve gerekse hatâyî motifleri de benzer olup, aynı renkler ve teknikle boyanmıştır (Şekil 104).

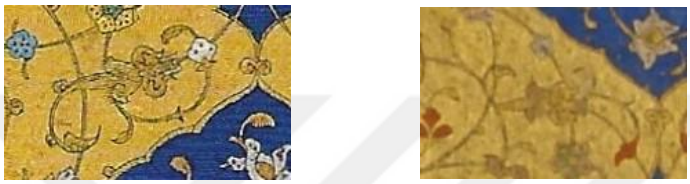
Şekil 103: VA 1907, v. 2b

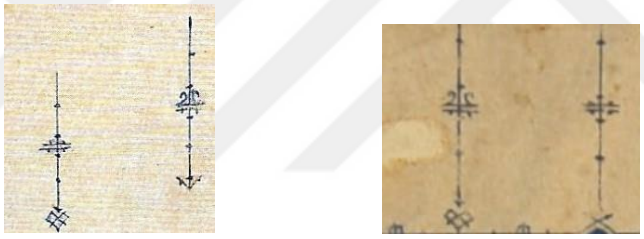
Şekil 104: VA 1907 ve OBL Fraser 73 Numaralı Eserlerdeki Bazı Motifler

OBL Fraser 73 VA 1907 OBL Fraser 73 VA 1907

OBL Fraser 73 VA 1907

OBL Fraser 73 VA 1907

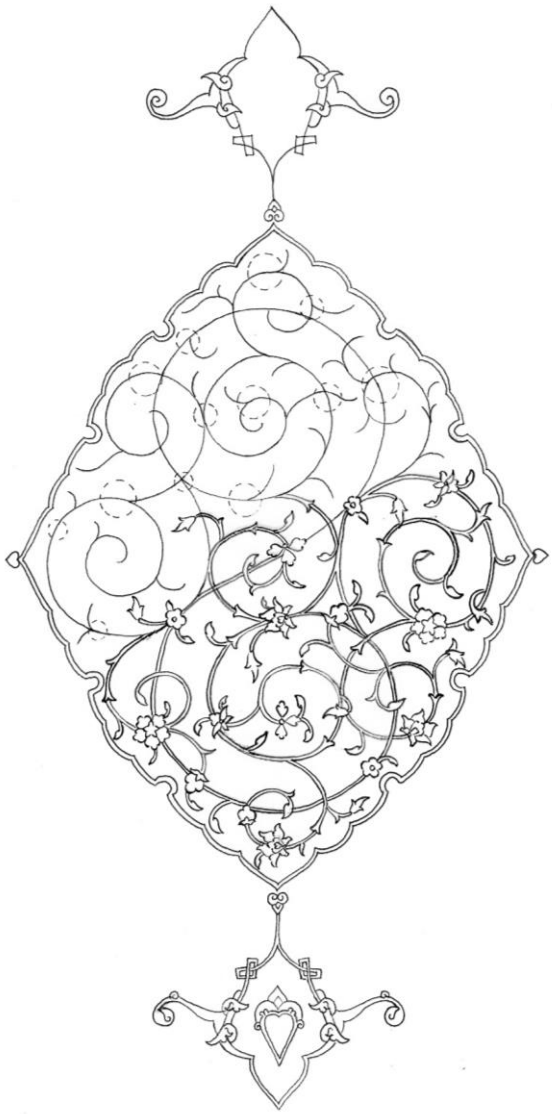
Her iki eserde kullanılan kitabeli zencerek, lâcivert arasuyu ve tığlar da neredeyse birbirinin aynısıdır.

OBL Fraser 73 numaralı eserin (Şekil 101,102) serlevha tezyînâtında kullanılan motiflerin benzerleri VA 1907 numaralı eserin (Şekil 100,103) sadece serlevhasında değil, diğer varaklarında bulunan bezemelerde de görülmektedir (Şekil 108, 117, 120, 132, 137).

Bütün bu benzerlikler bir arada değerlendirildiğinde ve her iki eserin istinsâh tarihi göz önünde bulundurulduğunda VA 1907 numaralı eserin de Ruzbihan müzehhibe ait olma ihtimali oldukça yüksektir. OBL Fraser 73 numaralı eserde Ruzbihan'ın imzası vardır ancak VA 1907'de böyle bir imzaya rastlanmamıştır. Ne var ki Ruzbihan'ın imzalı dört eserinin yanı sıra, imzasının olmadığı ancak kendisine

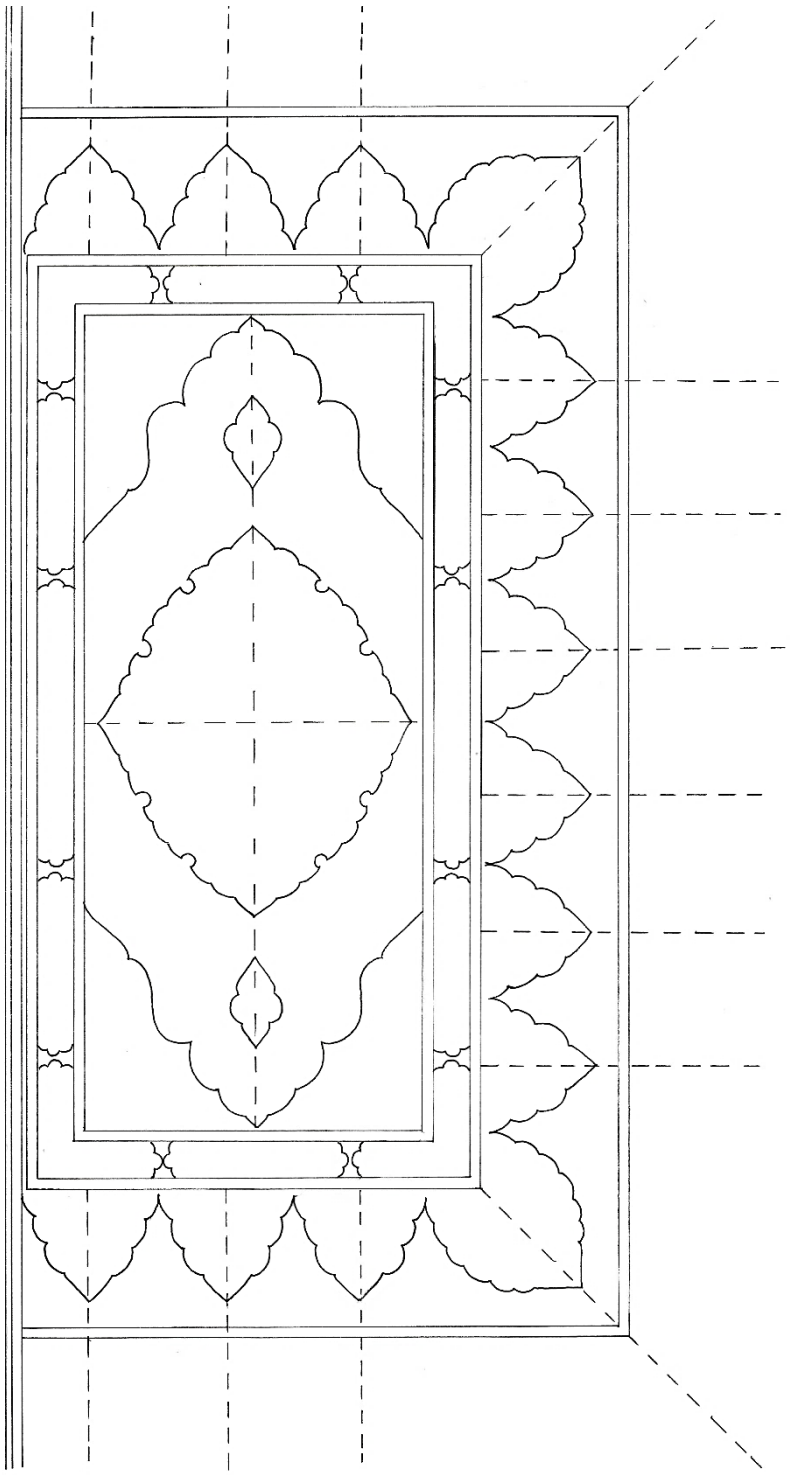
atfedilen üç adet eseri de mevcuttur.[238] Bu durumda VA 1907 numaralı eserin Ruzbihan'a atfedilebilecek dördüncü eser olması mümkün görünmektedir. VA 1907 numaralı eserin ketebe kaydındaki bilgiler de (Şekil 145) bu görüşümüzü destekler mahiyette olup, eserin hattatı meşhur Şiraz'lı hattat Mün'imüddin Evhadî el-Hüseyni'dir. Ruzbihan ile hattat Evhadî'nin başka yazmaların hazırlanmasında ortaklaşa çalıştıkları bilinmektedir.[239]

Şekil 105: VA 1907, v. 2a Salbekli Şemse Çizimi

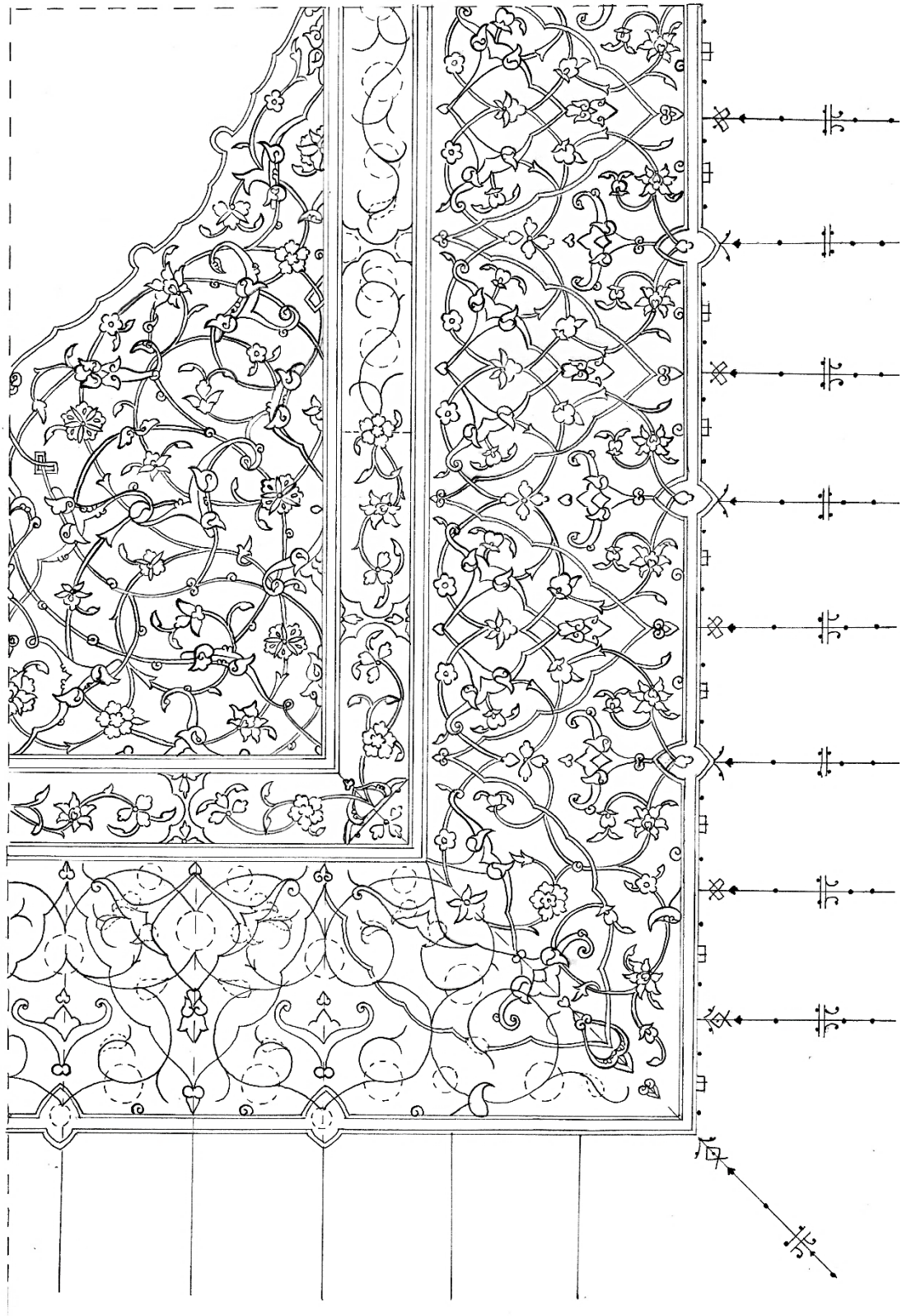

[238] Uluç, ss. 96-97.
[239] Uluç, s. 93.

Şekil 106: VA 1907, v. 2a Serlevha Tezhibi Şematik Çizimi

Şekil 107: VA 1907, v.2a 1/4 Serlevha Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.9b)

Şekil 108: VA 1907, v.9b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 9b varağında yer alan tezyînât, iklîl unvân sayfası düzeninde olup, 1/4 simetrik kompozisyonla, klâsik tezhip üslûbuna göre yapılmıştır. Tam ortadaki alanın zemini sıvama altındır ve üzerinde üstübeç ile *Mecâlîs-i Hams el-Meclîs-i Evvel* yazmaktadır. Yazının etrafındaki boşluklar, minik hatâyî grubu motiflerle bezenerek, kırmızı iplik üzerinde yer alan rûmîlerle çevrelenmiştir. Altın paftanın her iki ucundaki kırmızı ortabağların iç kısmında kalan zemin, altın doldurulmuştur. Yazı alanı dışında kalan zemin ise, altın iplikli rûmîler yardımıyla paftalanmış ve oluşan paftaların içi altın boyanmıştır. Bunun haricindeki yerlerin zemini lâcivert olup, bütün zemini hatâyî grubu motiflerden müteşekkil bir desen dolanmaktadır. İklîl pafta beyaz (+) desenli lâcivert arasuyu ile çevrelenmiştir.

Metin kısmı altın cetvellerle bölümlere ayrılmış, ta'lîk hat nev'i ile is ve asûmânî mürekkep kullanılmış, haşiyeye lâl mürekkebi ile sonradan not düşülmüştür.

Şekil 109: VA 1907, v.9b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 110: VA 1907, v.9b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

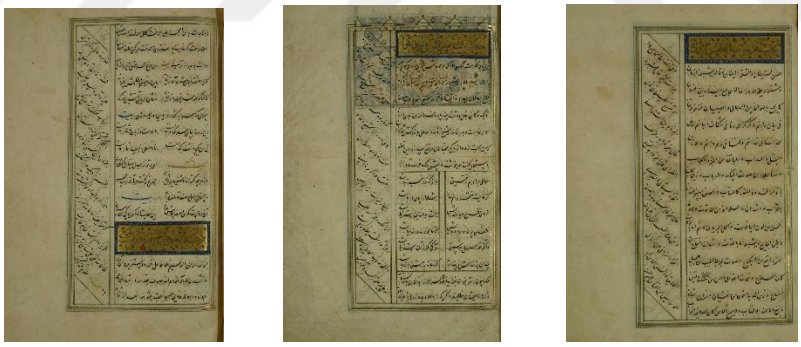
FASILBAŞI TEZHİBİ (v.17b)

Eserin 5b-12a-15b-17b-30a-41a ve 427a varaklarında yer alan tezyînât benzer karakterde olup, bu tez çalışmasında sadece 17b varağının incelemesi ve desen analizi yapılmıştır.

Şekil 111: VA 1907, v.5b-v.12a-v.15b-v.17b-v.30a-v.41a-v.427a

v.5b v.12a v.15b v.17b

v. 30a v.41a v.427a

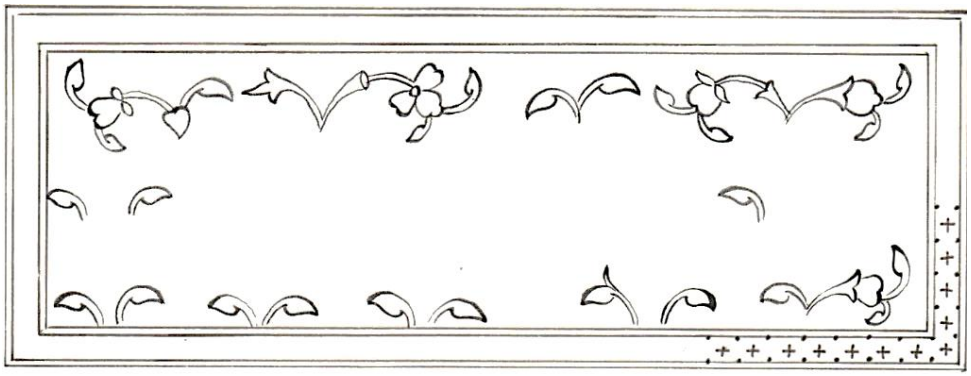
Zemini sıvama altın olan tezyînât iklîl tarzda olup, içerisinde üstübeç ile *el-Meclîs-i Erbea Min Meclîs-i Hams* yazmaktadır. Yazı etrafına serbest kompozisyon hatâyî grubu motiflerden oluşan bir desen vardır. Yeşil dallar üzerinde yer alan motifler kırmızı, sarı, mavi ve mordur. İklîl pafta, üzerinde beyaz (+) desen olan lâcivert arasuyu ile çevrelenmiştir.

VA 1907 numaralı eserin toplam 7 varağında benzer tezhip özellikleri görülmekte olup, fasıl adları ve motiflerin yerleştiriliş düzeninde farklılıklar vardır.

Şekil 112: VA 1907, v.17b Fasılbaşı Tezhibi Detay

Şekil 113: VA 1907, v.17b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.20b**)**

Şekil 114: VA 1907, v.20b-v.26b-v.28a-v.38b-v.39a-v.230a-v.237b-v.429b -v.431a

Eserin 20b-26b-28a-38b-39a-230a-237b-429b ve 431a varaklarındaki tezyînât benzer olup, bu tez çalışmasında sadece 20b ve 230a varaklarının incelemesi ve desen analizi yapılmıştır. 20b varağında, mâil formdaki koltuk pafta içerisinde, üstübeç ile *el-Meclîs-i Hams Min Külliyât* ibaresi vardır. Zemini sıvama altın olan pafta içerisinde 1/2 ters simetrik kompozisyon bir desen yer alırken; dallar yeşil, motifler ise kırmızı, sarı ve mor rengindedir. Tezyînât, beyaz (+) desenli lâcivert arasuyu ile çevrelenmiştir.

Şekil 115: VA 1907, v.20b ve 230a Fasılbaşı Tezhip ve Çizimleri

v. 20b

v.230a

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.41b)

Şekil 116: VA 1907, v.41b Fasılbaşı Tezhibi

İklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilen 41b varağı klâsik üslûpta bezenmiştir. 1/4 simetrik kompozisyon ile kurgulanan alttaki yatay paftanın içerisinde üstübeç ile *Kitâb-ı Gülistân* yazarken; yazı etrafında hatâyî grubu motiflerden oluşan 1/2 ters simetrik bir desen yer almaktadır. Altın zemine yer yer üç nokta iğne perdahı yapılmış, iç içe geçmiş yatay şemse formlarının ortasındaki yazılı alanın etrafı kalın altın cetvelle çevrelenmiştir. Yazı alanının dışı, altın iplik üzerine yerleştirilmiş sarılma rûmîlerle paftalanmış ve bu paftaların içi sıvama altın boyanmıştır. Desenin geri kalan yerlerinin zemin rengi, lâciverttir. Rûmî grubu motifler altının mat-parlak kullanılmasıyla boyanmış, altın helezonlar üzerine yerleştirilmiş olan hatâyî grubu motiflerinde ise kırmızı, sarı, beyaz, açık mavi ve açık yeşil tercih edilmiştir. İklîl paftayı, içerisinde çapraz beyaz çizgilerden oluşan bir desenin bulunduğu lâcivert iplikler çevrelemektedir.

Üstteki iklîl pafta, kapalı alanda 1/2 simetrik sağa sola yürüyen yarı ulama kompozisyon ile tasarlanmış ve bu alan kırmızı iplikler ile paftalanmıştır. Paftalar münavebeli olarak altın ve lâcivert boyanmış; altın zeminli paftaların ortasına rûmî tepelik, lâcivert zeminlilerin ortasına ise altın ortabağ motifi konmuştur. Bütün zemini dolaşan hatâyî grubu motiflerde kullanılan renkler; sarı, beyaz, açık mavi ve açık yeşildir. Altın cetveli müteakiben gelen lâcivert kuzu üzerindeki tığlar, serlevha tezhibinde kullanılanlarla aynıdır (Şekil 117,118).

Sayfanın metin kısmı altın ince cetvellerle bölümlere ayrılmış, metin is ve zer mürekkep kullanılarak ta'lîk hat nev'i ile yazılmıştır.

Şekil 117: VA 1907, v.41b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 118: VA 1907, v.41b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.109b)

Şekil 119: VA 1907, v.109b Fasılbaşı Tezhibi

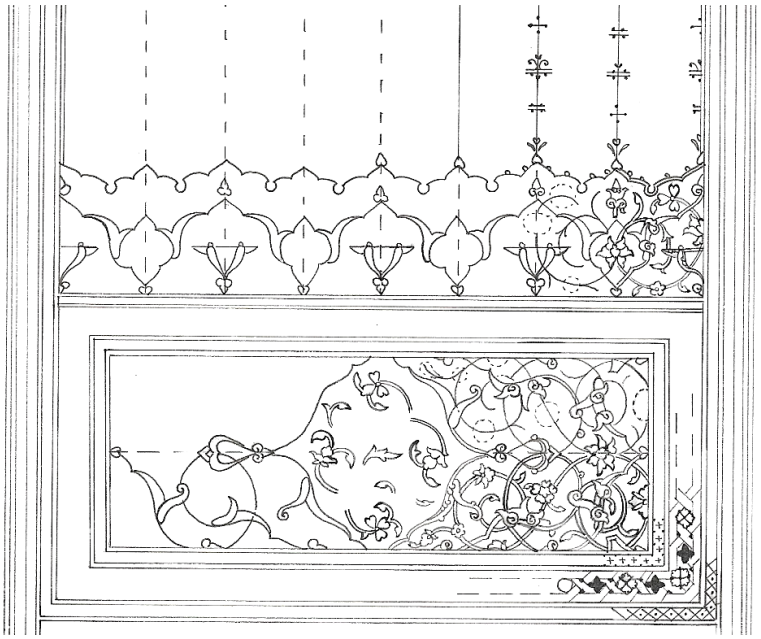
İklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilen 109b varağı, klâsik üslûpta bezenmiştir. Alttaki yatay dikdörtgen alanın ortasında üstübeç ile *Kitâb-ı Bostân* yazarken; yanlardaki zemini sıvama altın ve lâcivert alanlarda, hatâyî grubu motiflerden oluşan desen yer almaktadır. Altın zemine iğne perdahı yapılmış, altın zeminli alanların etrafı rûmîli altın iplikle çevrelenmiştir. Sıvama altın zeminlerde altın mührelenerek parlatılmış, rûmî grubu motiflerde ise mat-parlak olarak kullanılmıştır. Altın helezonlar üzerindeki hatâyî grubu motifler, kırmızı, sarı, beyaz, mavi ve açık yeşil boyanmıştır. Yazılı alan, beyaz (+) desenli lâcivert ince arasuyunu müteakiben gelen zencerek ve yine lâcivert arasuyu çevrelerken; altın zeminli zencerek içerisinde atlamalı yerleştirilmiş kırmızı, sarı ve eflâtun ciharberkler vardır. Aralarda kalan üçgen boşluklar yeşil ile doldurulmuştur.

Üstteki iklîl pafta 1/2 simetrik sağa sola yürüyen yarı ulama kompozisyon ile tasarlanmış ve bu alan altın iplikler üzerine yerleştirilen sarılma rûmîler ile paftalanmıştır. Üst paftanın zemini altın, alttakinin ise lâciverttir. Lâcivert zeminli paftaların ortasına kırmızı ortabağlar yerleştirilmiştir. Bütün zemini dolaşan hatâyî grubu motiflerde kullanılan renkler; sarı, beyaz, mavi ve açık yeşildir. Kırmızı ipliği müteakiben gelen lâcivert kuzu üzerindeki tığlar, serlevha tezhibinde kullanılanlarla aynıdır. Sayfanın metin kısmı, ince altın cetvellerle bölümlere ayrılmış, metin is mürekkebi kullanılarak ta'lîk hat nev'i ile yazılmış, bazı yerlere lâl mürekkep ile notlar düşülmüştür.

Şekil 120: VA 1907, v.109b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 121: VA 1907, v.109b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.198b)

Şekil 122: VA 1907, v.194b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 194b varağında yer alan tezyînât, iklîl unvân sayfası tezhibi düzeninde olup, 1/4 simetrik kompozisyon şemasına göre yapılmıştır. Tam ortadaki dendanlı yazı alanının zemini sıvama altındır ve içerisinde üstübeç ile *Kitâbu Kasâyid-i 'Arabî* yazmaktadır. Yazının etrafındaki altın zeminli alanlar büyüklü küçüklü olup, hatâyî grubu motiflerle bezenmiştir. Bunun haricindeki yerlerin zemini lâcivert olup, bütün zemini hatâyî grubu motiflerden müteşekkil bir desen dolanmaktadır. Motiflerde tercih edilen renkler; sarı, kırmızı, yeşil ve mordur. İklîl pafta, beyaz (+) desenli lâcivert ince arasuyu ile çevrelenmiştir.

Metin kısmı ince altın cetvellerle bölümlere ayrılmış, yazı ta'lîk hat nev'i ve is mürekkebi ile yazılmıştır.

Şekil 123: VA 1907, v.194b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 124: VA 1907, v.194b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.204b)

Şekil 125: VA 1907, v.204b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 204b varağında yer alan tezyînât, iklîl unvân sayfası düzeninde olup, 1/4 simetrik kompozisyondur. Tam ortadaki yazı alanının zemini sıvama altındır ve içerisinde üstübeç ile *Kasâyid-i 'Fârsî* yazmaktadır. Yazının etrafı, 1/2 ters simetrik hatâyî grubu motiflerle bezelidir. Altın zeminli köşebent kısımları, altın rûmî iplikler yardımıyla paftalanmıştır. Rûmî helezonların çıkış noktası olan ve cetvele dayalı kısımda yer alan altın ortabağların iç kısmı, siyah ile doldurulmuştur. Bunun haricindeki yerlerin zemini lâcivert olup, bütün zemini hatâyî grubu motiflerden müteşekkil bir desen dolanmaktadır. Motiflerde tercih edilen renkler; sarı, kırmızı, yeşil ve mavidir. İklîl pafta beyaz (+) desenli lâcivert arasuyu ile çevrelenmiş, tasarımda tığa yer verilmemiştir.

Metin kısmı altın cetvellerle bölümlere ayrılmış, yazı ta'lîk hat nev'i ve is mürekkebi ile yazılmıştır.

Şekil 126: VA 1907, v.204b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 127: VA 1907, v.204b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.234b)

Şekil 128: VA 1907, v.234b Fasılbaşı Tezhibi

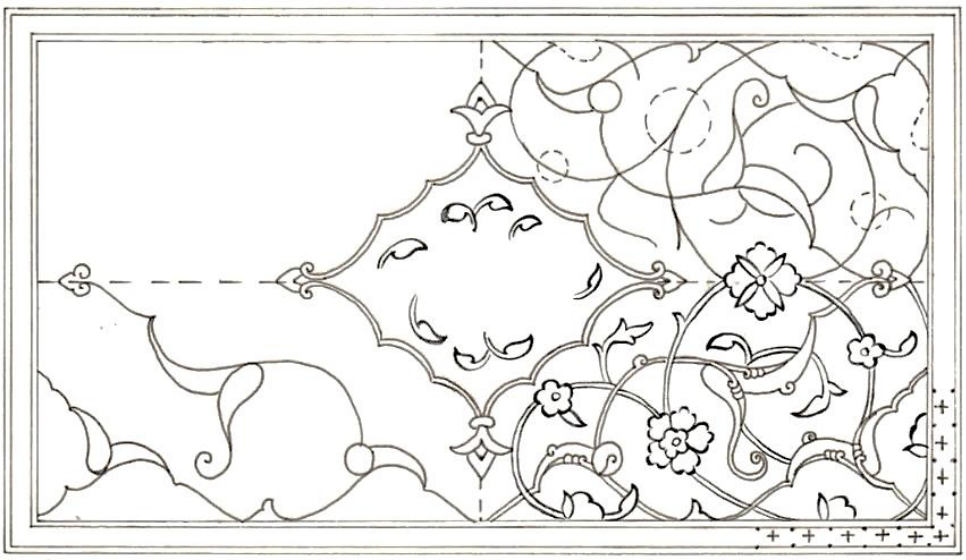
Eserin 234b varağında yer alan tezyînât, iklîl unvân sayfası düzeninde olup, 1/4 simetrik kompozisyodur. Tam ortadaki yazı alanının zemini, sıvama altıdır ve içerisinde üstübeç ile *Kitâb-u Mülemma'ât* yazmaktadır. Yazı etrafındaki boşluklar yapraklarla bezenmiş; yazı alanı, dört ucunda tepelik olan kırmızı iplik ile dendanlanmıştır. Etrafı altın rûmî iplikler yardımıyla paftalanmış, lâcivert ve altın boyanmıştır. Köşebentlerin zemininde, hatâyî grubu motiflerden müteşekkil bir desen dolanmaktadır. Motiflerde tercih edilen renkler; sarı, kırmızı, yeşil, beyaz ve mordur. Yatay dikdörthen alan, beyaz (+) desenli lâcivert arasuyu ile çevrelenmiştir.

Metin kısmı altın cetvellerle bölümlere ayrılmış, yazı ta'lîk hat nev'i ve is mürekkebi ile yazılmıştır.

Şekil 129: VA 1907, v.234b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 130: VA 1907, v.234b Fasılbaşı Tezhibi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.242b)

Şekil 131: VA 1907, v.242b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 242b varağında yer alan mâil formdaki koltuk pafta içerisinde, üstübeç ile *Kitâb-ı Tayyibât Min Külliyât* ibaresi vardır. Zemini sıvama altın olan ortadaki pafta içerisinde, önceki varaklardan farklı olarak bu kez 1/2 ters simetrik kompozisyonlu rûmî grubu motiflerden müteşekkil bir desen kullanılmış; rûmîler küf yeşili ile boyanmıştır. Yan taraflarda bulunan altın zeminli üçgen paftalarda ise hatâyî grubu motiflerle oluşturulmuş desen, 1/2 ters simetrik kompozisyonla kurgulanmıştır.

Altın paftalar, beyaz (+) desenli lâcivert arasuyu ile çevrelenmiş, altta ve üstte yer alan dış pervazın zemini lâcivert boyanmıştır. 1/2 sağa sola yürüyen yarı ulama desende, altın ortabağlardan çıkış yapan hatâyî grubu motifler deseni oluşturmaktadır. Ortabağların iç kısmı siyah ile doldurulmuştur.

Şekil 132: VA 1907, v.242b Fasılbaşı Tezhibi ve Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.332a)

Şekil 133: VA 1907, v.332b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 332b varağında yer alan tezyînât, iklîl tarzda olup, üst kısmında kitabeli zencerek vardır. Yatay kısım, 1/4 simetriktir. Tam ortadaki yazılı alanın zemini, sıvama altındır ve üzerinde üstübeç ile *Kitâbu Bedâyi* yazılıdır. Yazı zemini, 1/2 ters simetrik kompozisyonlu rûmî grubu motiflerden müteşekkil bir desenle bezenmiş; rûmîler küf yeşili ile boyanmıştır. Yazılı alanı dendanlı kırmızı iplik çevrelerken; dış zemin altın iplikler üzerine yerleştirilmiş rûmîler ve altın ortabağlar yardımıyla paftalanmıştır. Rûmî paftaların içi altın boyanmış, ortabağların iç kısmında kalan paftaların iç kısmı siyah ile doldurulmuştur. Bunun haricindeki yerlerin zemini lâcivert olup, zeminde hatâyî grubu motiflerden müteşekkil bir desen dolanmaktadır. Motiflerde tercih edilen renkler; sarı, kırmızı, pembe ve eflâtundur.

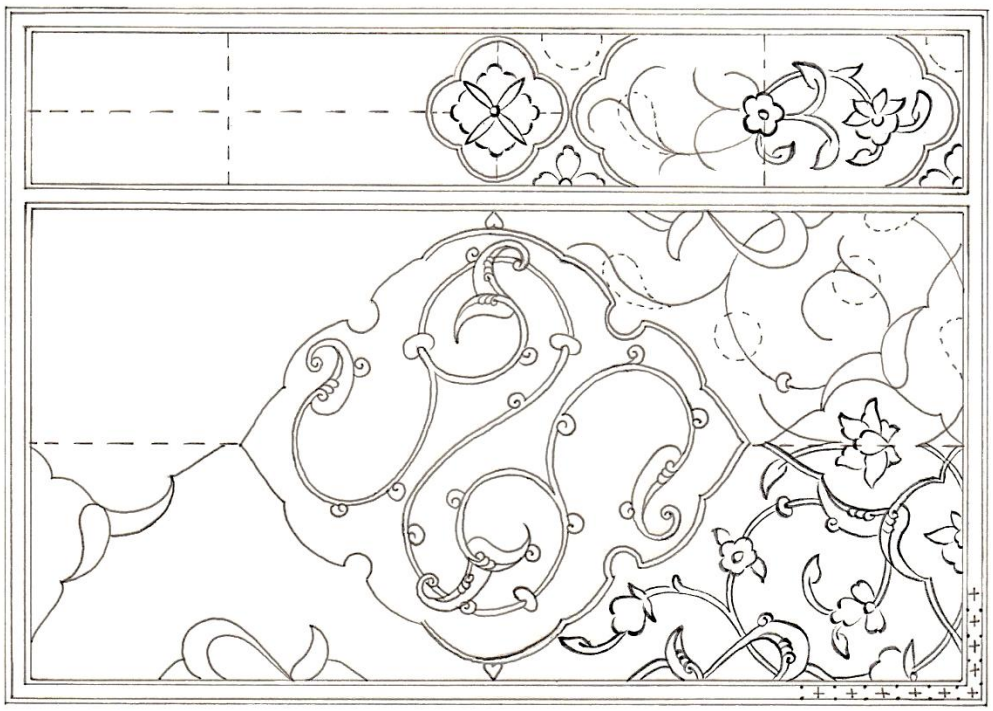
Kitabeli zencerekte uzun paftaların zemini sıvama altındır ve içlerinde 1/2 ters kompozisyon hatâyî grubu motiflerden müteşekkil desen yer alır. Kitabeler arasında bağlantıyı sağlayan paftanın zemini de altın olup, içerisinde sarı ciharberk vardır. Paftalar arasındaki boşluklar siyahla doldurularak, içlerine çift tahrir yarım penç motifi koyulmuştur. Tezyînât, beyaz (+) desenli lâcivert ince arasuyu ile çevrelenmiştir.

Metin kısmı altın cetvellerle bölümlere ayrılmış, yazı ta'lîk hat nev'i ve is mürekkebi ile yazılmıştır. Ne var ki yazı zaman içerisinde uğradığı maddi hasardan dolayı okunamaz hale gelmiştir.

Şekil 134: VA 1907, v.332b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 135: VA 1907, v.332b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.371b)

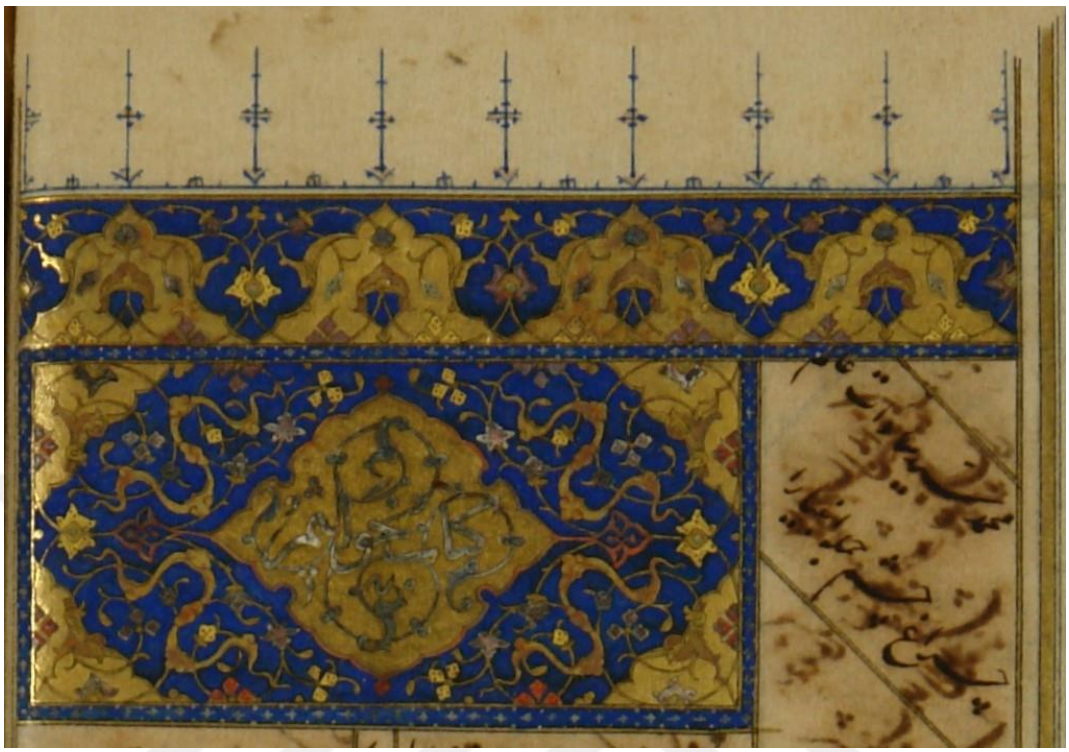
Şekil 136: VA 1907, v.371b Fasılbaşı Tezhibi

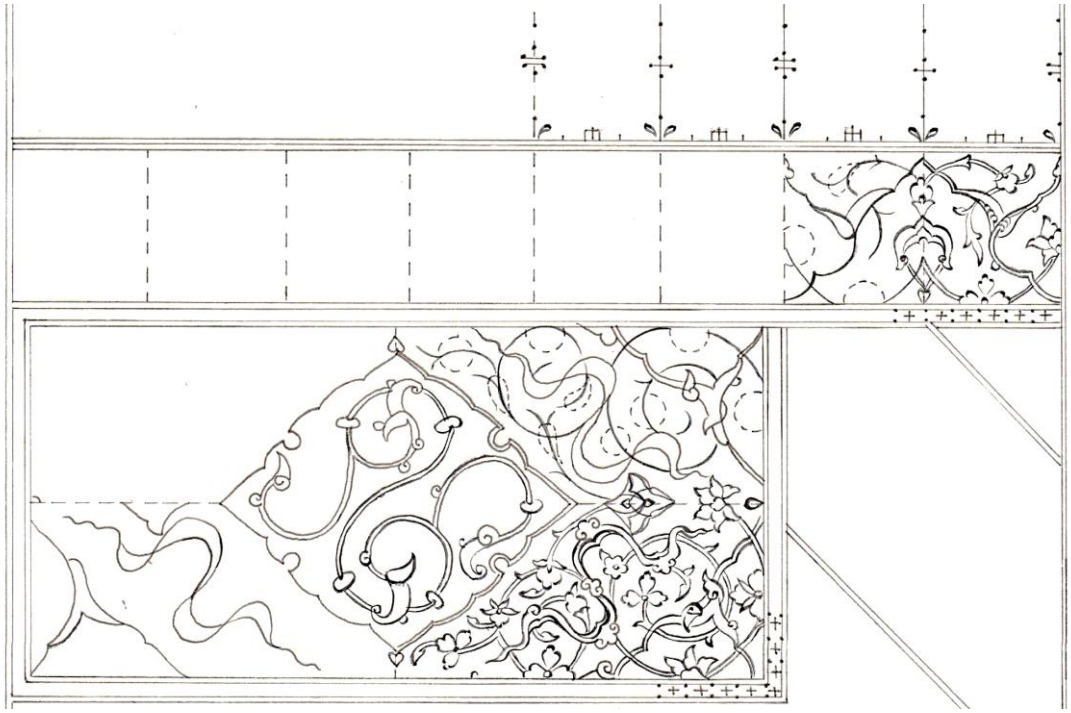
İklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilen 371b varağında tezyînât düzeni oldukça farklı olup, alttaki yatay kısım üsttekine nazaran daha kısa tutulmuştur. Alttaki paftanın tam ortasında, üstübeç ile *Kitâb-ı Havâtîm* yazarken; zemini sıvama altın olan yazı alanı içerisinde, rûmî grubu motiflerden oluşan 1/2 ters simetrik bir desen yer almaktadır. Yazı alanının etrafı, kırmızı iplikle çevrelenmiş, her iki tarafına hurde rûmîli tepelik motifi konmuştur. Yazı alanının dışında kalan tezyînât 1/4 simetrik olup, altın sarılma rûmî iplikler vasıtasıyla paftalanmıştır. Köşebent zemini altın, geri kalan yerlerin zemini ise lâcivert boyanmıştır. Rûmî grubu motiflerde altın mat-parlak olarak kullanılmıştır. Eserin diğer varaklarından farklı olarak bu varağın bezemesinde bulut motifine yer verilmiştir. Lâcivert zemin üzerine yerleştirilen dolantı bulutlar altınla boyanarak, içlerine foya uygulanmıştır. Zemini dolaşan hatâyî grubu motiflerinin renkleri maddi hasardan dolayı tam seçilememekle birlikte sarı, kırmızı ve beyaz kullanıldığı görülebilir.

Beyaz (+) desenli lâcivert arasuyundan sonra üst paftaya geçilmiş olup, bu kısım 1/2 simetrik sağa sola yürüyen yar ulama kompozisyon ile tasarlanmış ve altın rûmî iplikler vasıtasıyla paftalanmıştır. Alt cetvele dayalı paftaların zemini altın, üst kısım ise lâcivert boyanmış olup, altın zeminli paftaların ortasına altın ortabağlar yerleştirilmiştir. Zemini dolaşan hatâyî grubu motiflerde kullanılan renkler; sarı, kırmızı ve mavidir. Altın cetveli müteakiben gelen lâcivert kuzu üzerindeki tığlar, serlevha tezhibinde kullanılanlarla aynıdır.

Şekil 137: VA 1907, v.371b Fasılbaşı Tezhibi

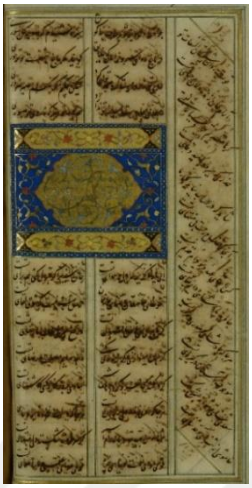

Şekil 138: VA 1907, v.371b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.387b)

Şekil 139: VA 1907, v.387b Fasılbaşı Tezhibi

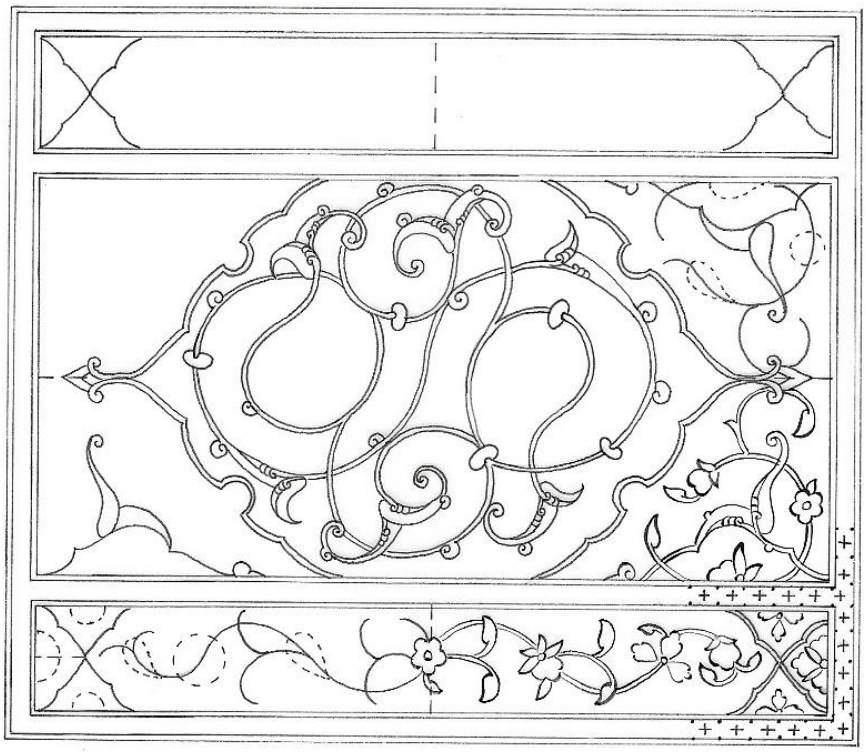

Eserin 387b varağında yer alan tezyînât, iklîl pafta ile onun alt ve üst tarafında yer alan kitabeli zencerekten müteşekkildir. Ortadaki kısım 1/4 simetrik kompozisyondur. Tam ortadaki yazı alanının zemini sıvama altındır ve üzerine üstübeç ile *Kitâbu Gazeliyât-ı Kadîm* yazılmıştır. Zemin, 1/2 ters simetrik kompozisyonlu rûmî grubu motiflerden müteşekkil bir desenle bezenmiş; rûmîler küf yeşili ile boyanmıştır. Yazı alanını dendanlı kırmızı iplik çevrelerken; dış kısımdaki zemin lâciverttir. Bütün zemini rûmî ve hatâyî grubu motiflerden oluşan bir desen dolanmaktadır. Alt ve üst kısmında yer alan kitabeli zencerekte, uzun paftaların zemini sıvama altındır ve içinde 1/2 ters simetrik hatâyî grubu motiflerden müteşekkil desen yer almaktadır. Uzun paftanın her iki tarafında cetvele dayalı paftanın zemini de altın olup, içinde 1/2 ciharberk motifi vardır. Paftalar arasındaki boşluklar siyahla doldurularak, içlerine çift tahrir yarım penç motifi koyulmuştur. Tezyînât, beyaz (+) desenli lâcivert arasuyu ile çevrelenmiştir.

Şekil 140: VA 1907, v.387b Fasılbaşı Tezhibi

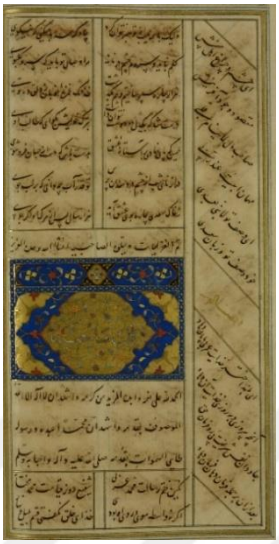

Şekil 141: VA 1907, v.387b Fasılbaş Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.394b)

Şekil 142: VA 1907, v.394b Fasılbaşı Tezhibi

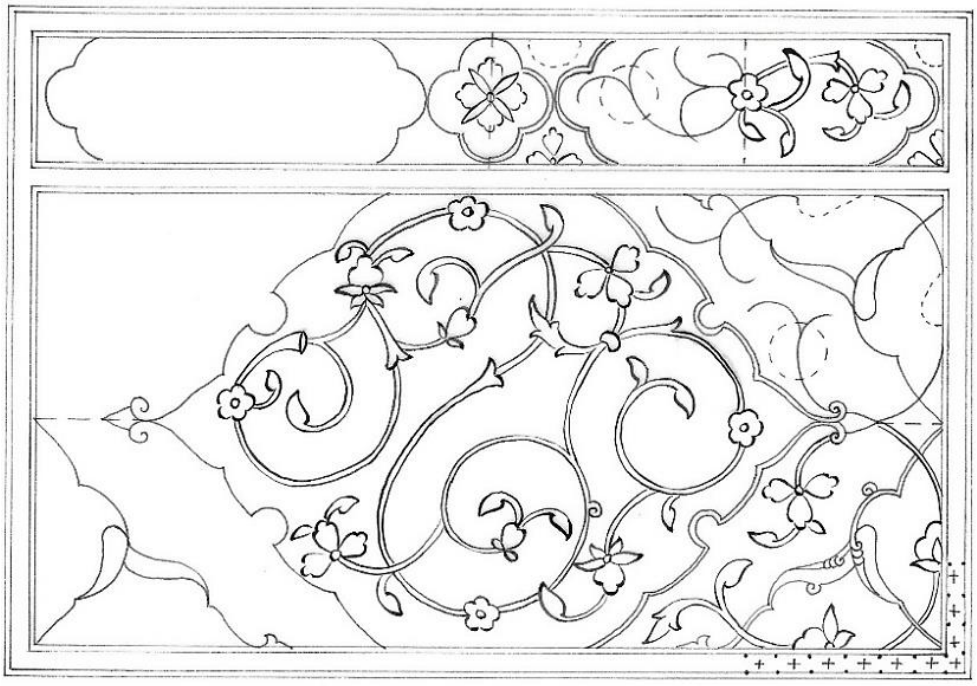
Eserin 394b-417b-433b ve 443b varaklarında yer alan tezyînât, desen şeması açısından benzer olup, bu tez çalışmasında sadece 394b varağının incelemesi ve desen analizi yapılmıştır. Tezyînât, yatay diktörtgen alan ve onun üzerindeki kitabeli zencerekten oluşmaktadır. Yatay kısım 1/4 simetrik kompozisyonla, klâsik tezhip üslûbuna göre yapılmıştır. Tam ortadaki yazı alanının zemini sıvama altındır ve üzerinde üstübeç ile *Kitâb-ı Sâhibiyye* yazmaktadır. Zemin, 1/2 ters simetrik kompozisyonlu hatâyî grubu motiflerden müteşekkil bir desenle bezenmiş; yazılı alanın etrafı kırmızı iplikle dendanlanmıştır. Yazı alanının dışındaki zemin, altın rûmî iplikler vasıtasıyla paftalanarak, köşebentlerin içleri altın boyanmıştır. Bunun haricindeki yerlerin zemini lâcivert olup, zeminde hatâyî grubu motiflerden müteşekkil bir desen dolanmaktadır. Motiflerde tercih edilen renkler; sarı, kırmızı, beyaz ve mordur.

Yatay kısmın üstünde yer alan kitabeli zencerek varak 332b (Şekil 134) ile aynı desen ve kompozisyon özelliklerine sahip olmakla birlikte, uzun paftaların zemini altın değil, lâciverttir.

Şekil 143: VA 1907, v.394b Fasılbaşı Tezhibi

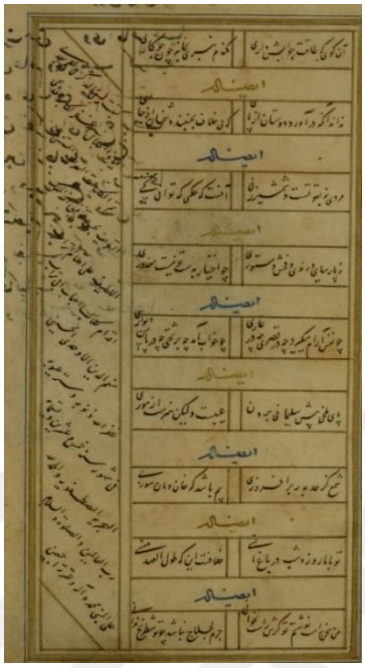

Şekil 144: VA 1907, v.394b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

KETEBE SAYFASI (v.448b)

Şekil 145: VA 1907, v.448b Ketebe Sayfası

Eserin 448b varağında ketebe kaydı vardır. Tezyînî özelliği bulunmayan varak, sadece ince altın cetvellere dikey ve yatay bölümlere ayrılmıştır. Yazılar, ta'lîk hat nev'i ile is, âsumânî ve zer mürekkep kullanılarak yazılmıştır. Sayfanın sol tarafında mâil olarak yazılı ferağ kaydı şu şekildedir: *Kütibet li-yebka'z-zikre fî ismin ba'di feyâ ze'l-celâl iğfir li-kâtibihi Sâdi. Temme[t] el-Külliyatu'ş-şerîf'ü'l-müstesna 'ani't-tarîfî bi-hüsn-i tevfîki'l-lâhi'l-meliki'l-latîfî alâ aklâm-i turâbin ikdâm-i külliyât-ı kilâb-ahbâb-ı ebî Türâb Mün'ameddin el-Evhadî el-Hüseynî ğafara'l-lâhu zünûbehu ve setere 'uyûbehu. fî şuhûr-i sene hamse ve ışrîn ve tis'a mie elhicriyye el-Mustafaviyye. Ve'l-Hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîne ve's-salâtü ve's-selâmu ala'n-nebiyyi Muhammedin ve âlihi ve izzetihi ecmaîn.*[240]

İsmi zikredilen Mün'imüdin el-Evhadi el-Hüseynî, Şiraz'lı meşhur bir hattat olup, Evhadî ile Ruzbihan'ın birbirlerini tanıdıkları ve başka bir yazmanın

[240] Türkiye Yazma Eser Kurumu Başkanlığı'nda çalışan Ömer Aslan tarafından okunmuştur. Kaydın Türkçe meali şu şekildedir: *Bu kitap ismimin kalması için yazıldı. Ey celal sahibi bunu yazan Sadi'yi affet. Bu müstesna ve şerefli Külliyat; yüce Allah'ın güzel yardımıyla ve toprak kalemlerle [Hz. Ali yazısıyla] Ebu Türab'ı [Hz. Ali] köpek gibi seven Mün'imüddin el-Evhadi el-Hüseynî, Allah günahlarını bağışlasın ve ayıplarını örtsün, tarafından hicri 925 senesi aylarında [belirli bir ay zikretmiyor ve sadece "şühur/aylar" diyor. Üç aylar olabilir] tamamlandı. Hamd alemlerin rabbi Allah'a …*

hazırlanmasında da birlikte çalıştıkları bilinmektedir. Berlin İslâm Müzesi'nde (ms.16016) envanter numarası ile kayıtlı bulunan H. 920 (M.1514) tarihli Hüsrev Dehlevî Divanı nüshasının ketebesinde Mün'imüddin el-Evhadi, tezhibinde de Ruzbihan Müzehhib'in imzası yer almaktadır.[241]

VA 1907 numaralı eser bir bütün olarak değerlendirildiğinde son derece ince bir işçilikle, usta eller tarafından yapıldığını söylemek mümkündür. Toplam 34 varağı tezyîn edilen eserin bütün varaklarında desen, motif ve kompozisyon özellikleri bakımından tam bir uyum söz konusudur. Zaman zaman aynı desen şeması tekrar edilmiş olmakla birlikte, onlar bile birebir aynı değildir. Gerek farklı çiçek motifleri gerekse farklı renklerle bezenmek suretiyle değişiklik göstermektedirler. Eser tam anlamıyla Şiraz'da yapılan müzehhep işlere örnek teşkil etmektedir. Zaten İran coğrafyasında Sadî'nin Külliyât-ı çok popüler bir eser olduğu için, sayısız nüshası son derece itina ile bezenmiştir. Ünlü müzehhip Ruzbihan imzalı OBL Fraser 73 numarada kayıtlı eser (Şekil 101) ile VA 1907 numaralı eserin serlevha tezyînâtında (Şekil 100) görülen benzerlikler, VA 1907 numaralı eserin tezyînâtını yapan kişinin de Ruzbihan olabileceğini düşündürmektedir. Çünkü her iki eserde kullanılan motifler, renkler ve tasarım özellikleri birbirine çok yakındır. Her iki eserin de *Külliyat-ı Sadî* olup, yapılış tarihlerinin birbirine çok yakın olması bu görüşü destekler mahiyettedir. Aynı şekilde hattatının Mün'imüddin el-Evhadî olması da VA 1907 numaralı eserin, Ruzbihan ve Evhadî'nin ortaklaşa hazırladığı diğer bir yazma olma ihtimalini güçlendirmektedir.

VA 1907 numaralı eserde 327b ve 385b numaralı varaklar arasında kalan yazıların mürekkeplerinde harelenme ve yazıların sayfanın arkasından çok fazla görünmesi sebebiyle yazıların okunamayacak duruma gelmesi gözlemlenmiştir. Bunun sebebi is mürekkebinin içeriğinde olan ve sonradan bu sebeple kullanımı bırakılan *Zâç-ı Kıbrısî* (Tabii bakır sülfat) sebebiyledir.[242] Yani bir anlamda mürekkep, kâğıdı yakarak yazıların okunamaz hale gelmesine yol açmıştır.

---

[241] Uluç, ss. 89,93,94. (Uluç'un kitabında Munimeddin el-Avhadî Hüseyni olarak geçmektedir. Ancak Ömer Aslan doğrusunun Mün'imüddin el-Evhadi el-Hüseynî olması gerektiğini belirtmektedir.); David James, **After Timur, Qur'ans of the 15th and 16thCenturies,** The Nasser D. Khalili Collection of İslamic Art 3, London, 1992, (After Timur), Azimuth Editions and Oxford University Press, s. 148.

[242] Uğur Derman, "Yazma Eserlerde Kullanılan Alet ve Malzemeye Dair", **Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu**, 5-6 Mayıs 1986, Elâzığ, Fırat Üniversitesi Fırat Havzası Araştırma Merkezi, 1987, s. 27.

2.3.3. Katalog 9 (VA 1706)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	:43 VA 1706
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Mollabey/ H.1149
Eserin İsmi	: Cevâhiru't-Tefsîr li Tuhfeti'l-Emîr
Müellifi	: Kemaleddin Hüseyin b. Ali el-Vaîz el-Herevî- el-Kâşifî
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/122
Konusu	: Kur'ân tefsiri
Dili	: Farsça
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: Yazı alanında is ve lâl mürekkebi, unvân sayfası tezhibinde is ve üstübeç mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 937 Muharrem (M. 1530)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 245 x 160, 175 x 120 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 333
Satır Sayısı	: 21
Cilt Özelliği	: Soğuk Şemse
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi

CİLT ÖZELLİKLERİ

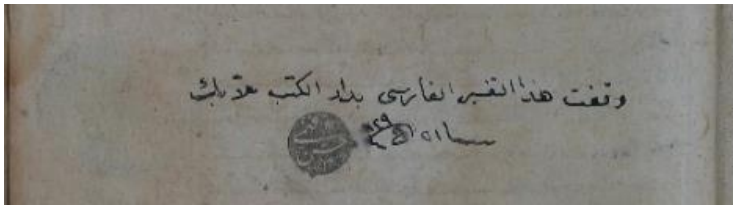
Şekil 146: VA 1706, Eser Cildi

Koyu kahverengi deri olan cilt kabı 245 x 160 mm. ebadındadır. Soğuk baskı tekniğinin kullanıldığı salbekli gömme şemse 1/4 simetrik olarak hazırlanmıştır. Şemse içerisinde hatâyî grubu motifler yer alırken; salbek irice bir hatâyî motifi ile tezyîn edilmiştir. Cilt kabındaki cetveller soğuk baskı ile yapılmış, miklep kısmında yine aynı tür motifler daha küçük bir şemse formu içerisine bu kez serbest tasarım olarak kurgulanmıştır.

Eser cildi her ne kadar tamir edilmeye çalışılmışsa da kapaklar birbirinden ayrılacak duruma gelmiştir. Özellikle sırt kısmında ciddi tahribat göze çarpmaktadır.

Şekil 147: VA 1706 v.1a

Eserin 1a sayfasındaki vakıf kaydında, *21 Zilhicce 1149 senesinde vakfedilmiştir* ibaresi yer almaktadır (Şekil 147).

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b)

Şekil 148: VA 1706, v.1b

16. yüzyıla ait olan eserin 1b varağı müzehhep olup, kubbeli unvân sayfası düzenindedir. Metin kısmı 15 satırdan oluşmaktadır. Yazı, is ve lâl mürekkebi kullanılarak nesih hat nev'i ile yazılmıştır. En üstte yer alan Besmele'nin her iki yanında müsait yer olmasına karşın, bu kısımlara tezyînât yapılmayarak sadece cetvel çekilmiştir.

Müzehhep alan altta büyük yatay dikdörtgen ve üzerindeki küçük kubbeli kısımdan müteşekkildir. Tezyînâtta altın ve lâcivertin dengeli uyumu söz konusudur. Yatay alanın tam ortasında, altın zemin üzerine üstübeç ve sülüs hat ile *Kitâbû Cevâhiru't-Tefsîr* yazmaktadır. Üstübecin maddi hasara uğrayarak, aslî rengini

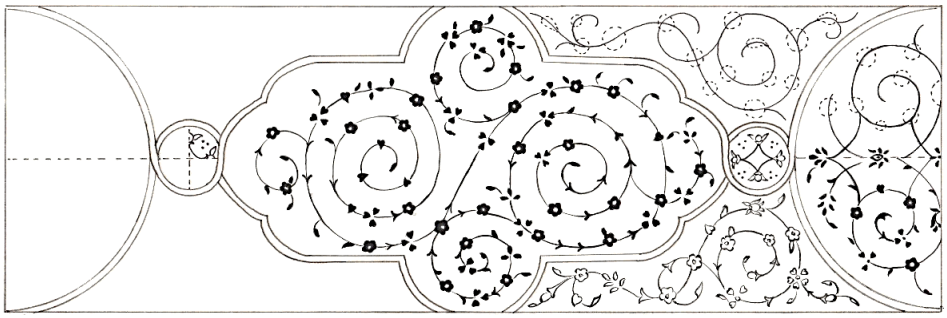
kaybettiği görülmektedir. Üst kısımda ise, is mürekkebi ile *Mevâhibü İlâhiyye* ibaresi yazılıdır. Bu kısım daha sonraki bir tarihte eklenmiştir.

Yazı alanı içerisinde, çift tahrir tekniği ve is mürekkebi ile yapılmış, hatâyî grubu motiflerden müteşekkil bir desen yer almaktadır. İlk başta ters simetrik gibi görünen desen, serbest fırça hareketleriyle direkt altın zemine yapılmıştır. Klâsik dönemin getirdiği yeniliklerden biri olan çift tahrir tekniği bu eserde oldukça zarif ve ince bir işçilikle çalışılmıştır. Ortadaki yazılı alanın her iki yanında yer alan ve altın iplikle birbirine bağlanmış yuvarlak paftaların zemini, fes rengidir. 1/4 simetrik olan paftada mavi goncagüller yer alırken, zemine mavi renk ile üç nokta bezeme yapılmıştır (Şekil 149,150).

Şekil 149: VA 1706, v.1b Yatay Dikdörtgen Alan

Şekil 150: VA 1706, v.1b Yatay Dikdörtgen Alan Çizimi

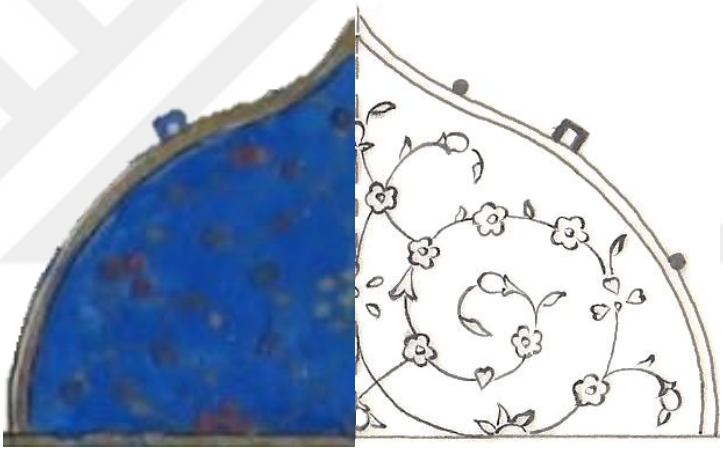

Bu alanın kısa kenarında, cetvele dayalı yarım daire şeklinde altın zeminli paftalar bulunmakta olup, içinde hatâyî grubu motiflerden oluşan 1/2 simetrik desen yer almaktadır. Desen,çift tahrir tekniği ile is mürekkebi kullanılarak yapılmıştır. Altın

zeminli paftaların haricinde kalan yerlerin zemini lâciverttir. Tüm zemini klâsik üslûpta boyanmış olan hatâyî grubu motifler dolaşmaktadır. Çiçeklerin renkleri bozulmadan ötürü seçilememekle birlikte kırmızı ve sarı gibi renklerin kullanıldığı görülmektedir.

İnce altın ve yeşil cetvelden sonra gelen kubbeli kısmın zemini lâcivert olup, desen 1/2 simetriktir. Helezonlar üzerinde yer alan hatâyî grubu motiflerde sarı ve kırmızı kullanılmıştır. Kubbeyi çevreleyen altın ipliği müteakiben gelen lâcivert kuzu üzerine tığlar sıralanmıştır. Basit çizgi ve noktalardan oluşan klâsik tığların rengi, lâciverttir.

Şekil 151: VA 1706, v.1b Kubbe Tezyînâtı ve Çizimi

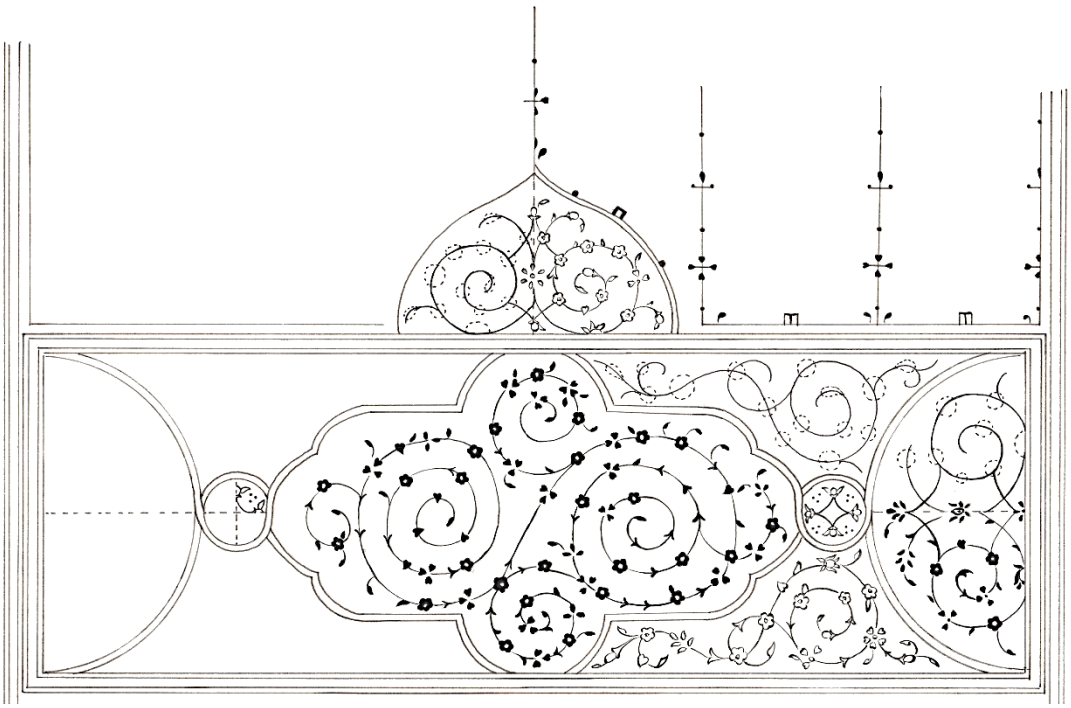

Eserin ketebesinde *H. 937'de Muharrem ayında yazılmıştır* ibaresi yer almaktadır.

Şekil 152: VA 1706, v.1b Unvân Tezhibi

Şekil 153: VA 1706, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

2.3.4. Katalog 10 (VA 1218)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 1218
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Vahidpaşa /H. 1226
Eserin İsmi	: Amme Cüzü
Müellifi	: --------
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/1
Konusu	: Kur'ân
Dili	: Arapça
Hattatı	: Şükrullah
Hat Nev'i	: Sülüs ve Nesih
Mürekkep	: Yazı alanında is ve surh mürekkebi, unvân sayfası tezhibinde zer mürekkep kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 957 (M. 1550-51)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 250 x 170, 170 x 100 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 22
Satır Sayısı	: 10
Cilt Özelliği	: Alttan Ayırma Şemse
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 154: VA 1218, Eser Cildi

250 x 170 mm. ölçülerindeki cilt kabı koyu vişne çürüğü renginde olup, *Alttan Ayırma Şemse* cilt tipine örnektir. Altın zeminli şemse içerisindeki kabartma motifler siyah renktir. Serbest kompozisyonun uygulandığı şemse içerisinde, hatâyî grubu motiflerle birlikte hançer yapraklar yer alırken; salbekte irice bir hatâyî vardır. Cilt kabını, zencerek demiri ile işlenmiş olan ince altın bir pervaz çevrelemektedir. Cildin miklebinde bulunan küçük şemse motifini, yine serbest kompozisyonla kurgulanmış olan bitkisel tasarım süslemektedir. Eserin cildi, özellikle sertap kısmı olmak üzere oldukça yıpranmıştır.

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b**)**

Şekil 155: VA 1218, v.1b Unvân Tezhibi

16. yüzyıla tarihlenen eserin tezyînâtı kubbeli unvân sayfası düzenindedir. Kubbeli alanın altındaki yatay pafta içerisinde zer mürekkep ve sülüs hatla yazılmış *Sûretü'n-Nebe erbaûne âyâtin* ibaresi bulunmaktadır. Kâğıt zemininde dolaşan desen, serbest kompozisyonla kurgulanmış hatâyî grubu motiflerden oluşmaktadır. Akıtma tekniği ile boyanan motiflerde gri-mavi renkler kullanılarak çiçeklerin meşimeleri sıvama altın yapılmıştır. Oldukça ince ve zarif işçiliğe sahip olan desenin, serbest fırça hareketleri ile usta bir müzehhip tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 156).

Şekil 156: VA 1218, v.1b, Detay

Kubbeli kısım ise 1/2 simetrik olup, klâsik tezhip üslûbunda tezyîn edilmiş ve altın rûmî ipliklerle paftalanmıştır (Şekil 159). Paftaların zemini altın, geri kalan yerlerinin ise lâcivert boyalıdır. Zeminde hatâyî ve rûmî grubu motiflerden müteşekkil bir desen yer alırken; rûmî grubu motiflerde altın, hatâyî grubu motiflerde ise pembe, sarı, turkuaz, kırmızı gibi canlı renkler tercih edilmiştir. Alt cetvele dayalı alanda kullanılan 1/2 hatâyî motifi (Şekil 158), 16. yy. tezhiplerinde çok tercih edilen

çiçeklerden olup, TSMK R.327'de kayıtlı H. 957 (M.1550) tarihli Şiraz'da yapılan *Tercüme-i Hadis-i Erbaîn* adlı eserin cilt kabında da [243] mevcuttur (Şekil 157).

Şekil 157: TSMK R. 327, Hatâyî Detay

Kaynak: Uluç, s. 186.

Şekil 158: VA 1218, Hatâyî Detay

Kubbeli alan, dendanlı altın cetveli müteakiben gelen lâcivert kuzu üzerindeki tığlarla nihayetlenmiştir. Basit çiçekler, nokta ve eğrilerden oluşan tığlar, oldukça zarif ve ihtişamlı gözükmektedir (Şekil 722).

Şekil 159: VA 1218, v.1b Kubbe Tezyînâtı

[243] Uluç, ss.186-187.

Kubbeli alan, çift sıra arasuyunun arasında kalan arapervaz ile çevrelenmiş olup, bordo arasuyunun üzerinde beyaz (+) süslemeler vardır. İkili zencerek arapervazın zemini mavi, zencereği ise altın olup, zencerek çok ince bir işçilikle çalışılmıştır.

Eserin metin kısmında Besmele'nin keşidesi üzerinde hatâyî grubu motiflerden oluşan serbest bir desen bulunup, son derece ince bir işçilik ve serbest fırça hareketleriyle boyanmıştır. Zemini altın olan motiflere kırmızı, mavi ve gri ile gölgelendirme yapılmıştır.

Şekil 160: VA 1218, v.1b Detay

İs mürekkebi ve nesih hat nev'i ile yazılan sûrede secavend işaretleri lâl mürekkebi ile yapılmış, âyet araları zengin ve gösterişli duraklarla bezenmiştir. Eserde kullanılan duraklar 16. yüzyılda görmeye alışık olduğumuz duraklardan daha farklıdır. 16. yüzyıla ait el yazmaları incelendiğinde, genelde şeşhâne, helezonik durakların daha basit şekillerde kullanıldığı görülür. Oysa bu eserde görülen duraklar, çok çeşitte ve zengin bezemeye sahiptir (Şekil 751). Altın ve lâcivert zeminli durakların etrafına yer yer çift tahrir desenler çizilmiştir. Bu şekilde bezeme, İran Coğrafyasında görülen bir unsurolup, eserin tezyînâtında Safevî etkilerinin olduğu gözlemlenmektedir. Örnek olarak, Acem hattatlardan Şah Mahmut Nişâbûri'nin İÜ Kütüphanesi'nde bulunan albümündeki Fâtiha Sûresi'nin tezyînâtında da benzer duraklara rastlanır (Şekil 161).

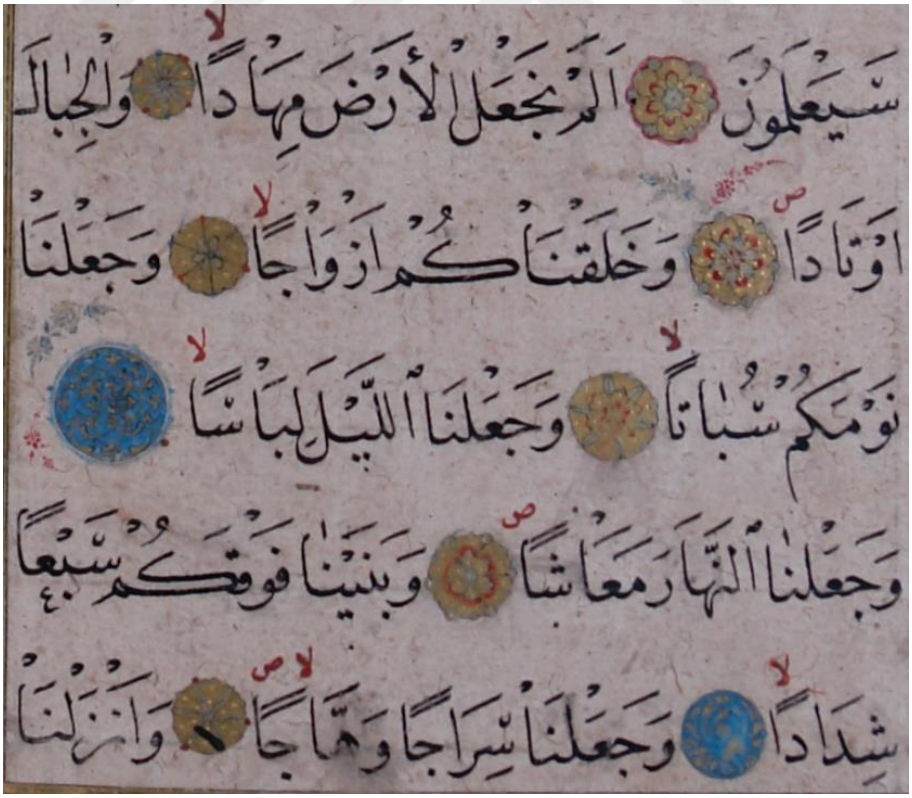
Daha ziyade pençhâne durakların kullanıldığı eserde, şeşhâne ve mücevher duraklar da mevcut olup, lâcivert zeminli durakların içindeki rûmî grubu motiflerden oluşan desenler altındır. Altın zeminli duraklar ise, kırmızı ve lâcivert ile renklendirilmiş, yer yer iğne perdahı uygulanarak parlatılmıştır (Şekil 162, 163).

Şekil 161: Şah Mahmut Nişâbûri'ye ait Fâtiha Sûresi, İÜ Küt.

Kaynak: Rado, s. 68.

Şekil 162: VA 1218, v.1b Durak Çeşitleri

Eserin haşiye kısmında yer alan hizib gülünün zemini altın olup, içinde hatâyî grubu motiflerden oluşan bir desen yer alırken; uğradığı maddi hasar sebebiyle desen neredeyse görünmez hale gelmiştir (Şekil 732).

Şekil 163: VA 1218, v.2a Durak Çeşitleri

VA 1218 numaralı eserin ketebe kaydında *Ketebehu el-hakîr Şükrullah'il fakîr min telâmîz İbnî'ş-Şeyh Hâmden Lillahi ve Musallîyen a'lâ Nebiyyihi Muhammedin ve Âlihi ve Ashâbihi sene 957* yazmaktadır (Şekil 164).

Şekil 164: VA 1218, v.21b Ketebe Kaydı

Burada adı geçen Şükrullah, Amasyalı olup büyük üstad Şeyh Hamdullah'ın öğrencisi ve aynı zamanda da damadıdır. Şeyh Hamdullah eserlerini imzalarken İbni'ş-Şeyh ifadesini kullanmış ve imzalarını şu şekilde atmıştır:

1) "Hamdullah-ül-fakir bin Mustafa Dede elmârûf bi İbn-i-ş-Şeyh"
2) "Hamdullah-ül mârûf bi İbn-i-ş-Şeyh"
3) "Hamdulah-ül müştehir bi İbn-i-ş-Şeyh"
4) "Hamdullah bin Mustafa Dede bi İbn-i-ş-Şeyh"[244]

Babasının Şeyhliği dolayısıyla kendisine *Şeyhin oğlu* mânasında *İbni Şeyh* denirdi.[245]

TSMK, GY-1144'te kayıtlı olan yazmanın Şükrullah Halife'ye ait ketebe kaydında da benzer şekilde *min telâmizi* ve *İbni'ş-Şeyh* ibarelerinin kullanıldığı görülmektedir[246] (Şekil 165).

Şekil 165: TSMK, GY-1144 Şükrullah Halife'ye ait Ketebe Kaydı

Kaynak: Pehlivanlar, s. 48

[244]H. Hüseyin Gündüz, **Türk Hat Sanatında Şeyh Hamdullah ve Ahmet Karahisarî Ekolleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniv., Sos. Bil. Enst., İstanbul, 1988, s.21.
[245] Rado, s. 49.
[246] Zeynep Pehlivanlar, **Osmanlı Döneminde Hattat İmzaları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Mar. Üniv. Sos. Bil. Enst., İstanbul, 2010, s. 48.

Şevket Rado'nun *Türk Hattatları* adlı eserinde Hattat Şükrullah hakkındaki bilgiler şu şekildedir:

> *Amasyalıdır. Üstadı olan Şeyh Hamdullah'ın yanından ayrılmaz, hizmetinde bulunur, gerektiğinde yemeğini pişirirdi. Şükrullah Halife başlangıçta Şeyh Hamdullah'ın çobanı idi, sonra hizmetine bakmaya başlamıştır. Şeyh hizmetinden memnun olduğu için ona hüsnühat öğretti. O da Şeyh yazısının teorisinden beslenerek kısa zamanda mükemmel bir hattat oldu; üstadlar arasına girdi. Şeyh tarzında çeşitli yazıları vardır. Bunlardan başka Kur'an'lar da yazmıştır. H. 950 (M. 1543) de ölmüş olduğu sanılıyor. Üstadı yanında gömülmüştür. Çok talebe yetiştirmiş hattatlarımızdandır, fakat eserleri zamanımıza kadar gelmemiştir.*[247]

Gerek *Türk Hattatları* adlı eserde gerekse *Hat ve Hattâtân'da Osmanlı Hattatları* isimli tezde Şükrullah Halife'nin ölüm tarihi H. 950 olarak geçmektedir. Ancak bu kesin bir bilgi olmayıp yaklaşık bir tarih olarak verilmiştir. VA 1218 numaralı eserin ketebe kaydındaki H. 957 ibaresi ile Hattatın bu tarihte hâlâ hayatta olduğu bilgisi kesinlik kazanmıştır. Ayrıca Şevket Rado'nun 1984 tarihli eserinde değinmiş olduğu Şükrullah'ın eserlerinin zamanımıza kadar gelmediği bilgisi de üzerinde tekrar araştırmalar yapılması gereken bir husustur. Çünkü Şükrullah Halife'ye ait olan 1493-94 tarihli bir Kur'ân-ı Kerîm, 2018 yılında Hattat Ziya Aydın'ın oğulları tarafından Topkapı Sarayı Müzesi'ne iade edilmiştir.[248]

Bu durumda kendisine ait iki eser günümüze ulaşmış olup, konu ile ilgili uzmanların araştırmalarına sunulmuştur. Ayrıca Ahmet Kılıç'ın tezinde, Vahîd Paşa tarafından kütüphaneye vakfedilen, ancak günümüzde mevcut olmayan eserlerden biri de "Re'îsü'l-Hattatîn, Şeyh bin Şeyh Merhûmun Dâmâdı Şükrullah Efendi, nesihle Amme Cüzü, 11 satır. 1 cild" olarak kaydedilmiştir.[249] Bu eserin incelediğimiz VA 1218 numaralı eser olma ihtimali mümkün gibi görünmektedir. Bu durumda ya eser eşleştirmeleri yapılırken gözden kaçırılmıştır ya da Şükrullah Efendi'ye ait farklı iki adet Amme Cüzü vardır. Eğer iki ayrı Amme Cüzü'nden bahsediliyor ise de Vahîd Paşa'nın Şükrullah Halife'ye ait eserleri edinme çabası içerisinde olduğu bir gerçektir.

---

[247] Rado, s. 66., Ayrıca bkz., Süleyman Kınlı, **Hat ve Hattâtân'da Osmanlı Hattatları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniv. Türkiyat Araş. Enst., İstanbul ,2007, s. 86

[248] https://www.muzakerat.com/haber/524-yillik-kurani-kerim-topkapi-sarayina-iade-edildi/8152, (14.10.2019); https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/istanbul/524-yillik-el-yazmasi-kuran-i-kerim-ait-oldugu-yere-dondu-12821379,(06.07.2020)

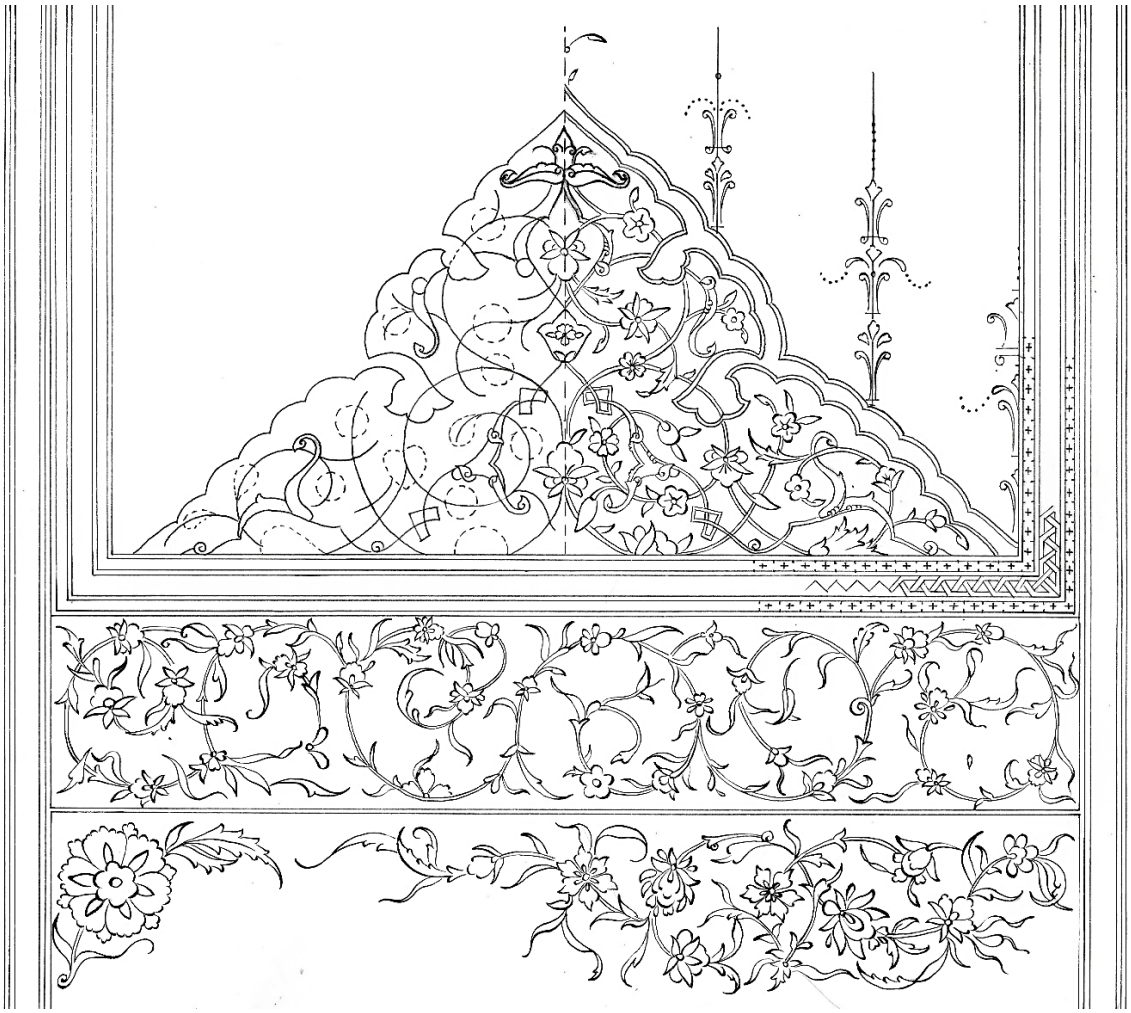
[249] Kılıç, ss. 106, 113.

VA 1218 numaralı eserin ketebe kaydındaki bu bilgiler doğrultusunda, eserin tezyînâtının Osmanlı topraklarında İranlı ustalar ya da onlar tarafından yetiştirilmiş Türk nakkaşlar tarafından yapıldığını söylemek mümkündür.

Şekil 166: VA 1218, v.1b Unvân Tezhibi

Şekil 167: VA 1218, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

2.3.5. Katalog 11 (VA 1138)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	:43 VA 1138
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Vahidpaşa / H.1226
Eserin İsmi	: Hulâsatül-Fetâvâ
Müellifi	: Tâhir b. Ahmed b. Abdirreşid el-Buhârî
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/55
Konusu	: Fıkıh
Dili	: Arapça
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Nesta'lîk
Mürekkep	: Yazı alanında is, lâl, zer ve âsumânî mürekkep, unvân sayfası tezhibinde ise âsumânî ve zer mürekkep kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 958 Muharrem (M. 1551)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 260 x 165, 175 x 105 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 496
Satır Sayısı	: 23
Cilt Özelliği	: Mülemma Şemse
Müzehhep Varaklar	: Fihrist sayfası tezhibi Unvân sayfası tezhibi

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 168: VA 1138, Eser Cildi

260 x 165 mm. ebatlarında olan eserin cildi, kahverengi deridir. Hem zeminin hem de motiflerin altın olduğu *Mülemma Şemse* cilt tipine örnek olarak gösterebileceğimiz cildin, alt ve üst kabı üzerinde salbekli şemse formu ile köşebentler yer almaktadır. Şemse içerisindeki desen, 1/4 simetrik olarak çalışılmış olup, dolantı bulut ve hatâyî grubu motiflerden oluşmaktadır. Salbekte irice bir hatâyî motifi vardır. Şemse ve salbeklerin etrafını basit, altın tığlar süslemektedir. Aynı tezyîni özelliklere sahip olan köşebentler içerisinde desen bu kez serbest kompozisyon olarak uygulanmıştır. Köşebentlerin üst kısmında altın tepelikler bulunmaktadır. Desenin etrafında zencerek demiri ile işlenmiş ince, altın bir pervaz yer alırken; sertap üzerindeki kartuş paftalar içinde ters simetrik kompozisyonla tasarlanan hatâyî grubu motifler vardır. Miklepte bulunan şemse motifi içerisinde ise ortabağ bulut motifi ile hatâyî grubu motifler 1/2 simetrik olarak çalışılmıştır.

Şekil 169: VA 1138, Eser Cildinin İç Kabı

Cildin iç kabı vişne çürüğü renk deri olup, *Müşebbek Şemse* cilt tipine örnektir. Ortada beyzi bir şemse yer alırken, şemsenin her iki ucunda bulunan altın, rûmî kapalı formlar salbek olarak kullanılmıştır. Şemse ve köşebentlerin zemini mavi renktir. Şemse içerisindeki rûmî tasarım, kat'ı tekniğiyle siyah renkte çalışılmıştır ve 1/4 simetriktir. Tam merkezde yer alan ortabağlar ise altındır. Sertab kısmında bulunan kartuş paftalar içinde de yine benzer tezyîni özellikler gözlemlenirken; miklep üzerinde bulunan şemse ve köşebentlerin içindeki desen oldukça zarar görmüştür.

İstinsâh tarihi H. 958 / M. 1551 olan eser, Mehmed Emin Vahîd Paşa'nın kütüphanesini ilk kurduğu zaman vakfettiği ilk 210 kitap arasındadır. H. 9 Ramazân 1226 / M. 27 Eylül 1811 tarihinde Kütahya Mahkemesi kadısı Mehmed Efendi'nin huzuruna gelen Vahîd Paşa, söz konusu kitapları kayıt altına almış ve bu kitapları Kütahya şehrindeki ilim ehlilin kullanması şartını koşmuştur.[250] Kütüphanede An-Kütüb-i Fetevâ ve Ferâiz kategorisindeki[251] kitaplar arasındaki yerini alan eser, bir anlamda kütüphanenin çekirdeğini oluşturan kitaplardandır.

FİHRİST SAYFASI TEZHİBİ (v.2b)

Şekil 170: VA 1138, v.2b Fihrist Tezhibi

Eserde varak 2b ve varak 4b olmak üzere toplam iki sayfa müzehheptir. Tezhibi iklîl unvân sayfası şeklinde düzenlenmiş fihrist sayfasında 27 satırdan oluşan metin yer almaktadır. Yazı nesta'lîk[252] hat nev'i ile is ve âsûmanî mürekkep kullanılarak yazılmış, aralara altın duraklar yapılmıştır.

Metnin üzerinde yer alan müzehhep kısım her ne kadar 1/2 simetrik gibi görünse de simetriyi tam sağlayamamıştır. Dönemin tezhip anlayışını yansıtmayan,

[250] Kılıç, s. 42.
[251] Kılıç, s. 47.
[252] Kütüphanede kayıtlı demirbaş defterinde hat nev'i olarak ta'lîk gösterilmektedir. Ne var ki yazı nesta'lîk hat ile yazılmıştır

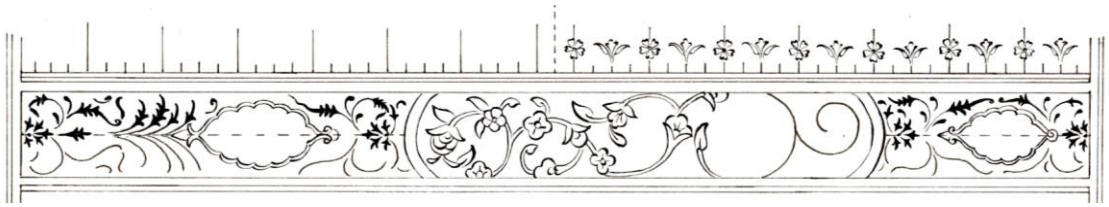
özensiz bir işçiliğe sahiptir. Tam ortadaki kâğıt rengi zemin üzerinde, âsûmanî mürekkep ile *Fihrü's-ül Kitâb* yazılmıştır. Yazının etrafındaki desen, altın helezonlar üzerinde sıvama altınla kaba boyanmış hatâyî grubu motifler ve basit yapraklardan oluşmaktadır. Desende serbest kompozisyon kullanılmıştır. Burada bulunan motiflerin bir kısmı muhtemelen sudan dolayı zarar görerek, tespit edilemeyecek hale gelmiştir. Bu nedenle motifler tespit edilebildiği kadarıyla çizilmeye çalışılmıştır. İnce altın cetvelle çevrelenmiş kitabenin iki yanında zemini sıvama altın paftalar yer alırken; bunun dışında kalan alanların zemini lâciverttir.

Altın paftaların içerisinde herhangi bir desen olmayıp, siyah iplikle dendanlanmıştır. Paftaların her iki yanında altın tepelikler mevcuttur. Lâcivert zeminde çift tahrir altın motifler yer almaktadır. Siyah kuzudan sonra gelen lâcivert tığlar, penç ve goncagül motiflerinin yan yana konulmasıyla oluşmuştur (Şekil 722).

Şekil 171: VA 1138, v.2b Fihrist Tezhibi

Şekil 172: VA 1138, v.2b Fihrist Tezhibi Çizimi

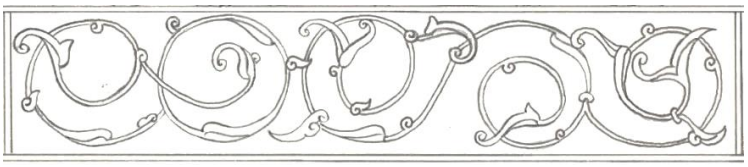
UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.4b)

Şekil 173: VA 1138, v.4b Unvân Tezhibi

Eserin 4b varağında yer alan müzehhep alan, kubbeli unvân sayfası formunda düzenlenmiştir. Metin alanı 23 satırdan oluşmaktadır. Nesta'lîk hat ile yazılan yazıda is, lâl ve zer mürekkep kullanılmıştır. Metnin hemen üzerinde yer alan yatay alanın tam ortası kâğıt renginde bırakılmış olup, içerisinde nesta'lîk hatla zerendud *Besmele* yazmaktadır. Yazının etrafına is mürekkebi ile tahrir çekilmiştir. Yazı zeminindeki desen, serbest kompozisyon rûmî grubu motiflerden müteşekkil olup, motifler limon küfü rengidir. Tahrir ve hurdelerinde ise is mürekkebi kullanılmıştır.

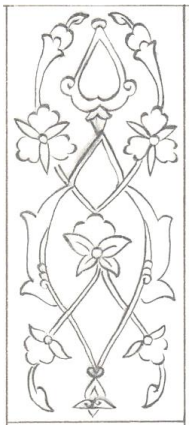
Şekil 174: VA 1138, v.4b Yazı Alanı Çizimi

Şekil 175: VA 1138, v.4b Yazı Alanı Tezyînâtı

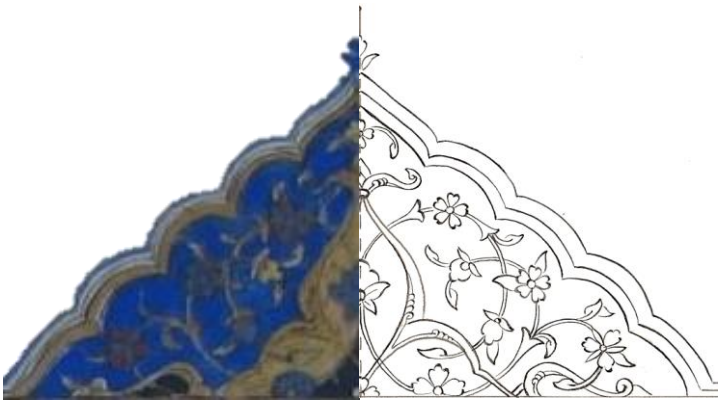
Şekil 176: VA 1138, v.4b Unvân Tezhibi, Detay Çizimi

Alttaki yatay kısım, yazılı alan hariç 1/2 simetriktir. Desen ayırma ve ortabağ rûmî ile hatâyî grubu motiflerden müteşekkildir (Şekil 176). Ayırma rûmînin zemini altın olup, mat olarak bırakılmıştır. Ortabağın zemininde ise, limon küfü tercih edilmiştir. Bunların dışında kalan zemin rengi bedahşi lâciverdidir. Hatâyî grubu motifler, ayırma rûmînin ortasında yer alan goncagülden çıkış yaparak alt ve üste doğru uzanmıştır. Çiçeklerin rengi bozulmuş olsa da koyu vişne çürüğü rengi, sarı ve gri-mavi renklerinin kullanıldığı görülmektedir (Şekil 181).

Kubbeli kısım altın rûmî ile iki bölüme ayrılmıştır. Desen 1/2 simetrik olup, alt cetvele dayalı kısımda 1/2 altın ortabağ vardır. Ortabağ ile ayırma rûmînin içinde oluşan üçgen paftanın zemini siyah olup, bunun dışında kalan yerler bedahşi lâciverdidir. Ayırma rûmînin üzerinde yer alan tepelik altındır (Şekil 698). Tüm rûmî grubu motiflerle, tepelik ve ortabağın tahrir ve hurdeleri, is mürekkebi ile yapılmıştır.

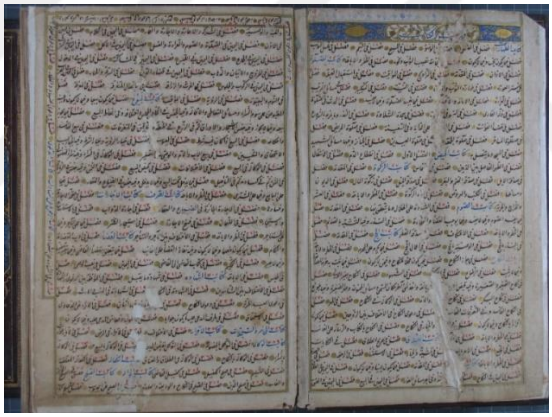
Şekil 177: VA 1138, v.4b Kubbe Tezyînâtı ve Çizimi

Rûmî kapalı formun ortasında yer alan goncagülden çıkış yapan helezonlar üzerinde yer alan hatâyî grubu motifler ve basit yapraklar, desenin geri kalan kısmını oluşturmaktadır. Çiçeklerde, tezyînâtın diğer bölümlerinde görülen renkler kullanılmıştır. Altın iplik ve lâcivert kuzuyla nihayetlenen kubbeli kısımda tığ olarak tek bir goncagül tercih edilmiştir (Şekil 177).

Bir el yazmasının tüm müzehhep sayfaları göz önünde bulundurulduğunda bunlar arasında bir uyum ve birliktelik beklenir. Ne var ki söz konusu eserin tezyînâtında böyle bir uyumdan söz etmek oldukça güçtür. Her iki müzehhep varağın yazı alanlarının ölçüleri, satır sayıları, hat nev'ileri, mürekkep çeşitleri ve desen özellikleri birbirinden farklıdır.

Şekil 178: VA 1138, v.2b-3a

Varak 2b-3a'da kullanılan satır sayısı 27'dir ve yazı alanı daha geniş tutulmuştur (Şekil 178). Yazı karakteri incelendiğinde daha erken bir döneme ait olduğu düşünülebilir.[253] Desende kullanılan zemin rengi çividi olup, Fatih döneminde kullanılan zemin rengine daha yakındır.

Varak 4b-5a ise 23 satırdan oluşmuştur (Şekil 179). Yazı alanı daha dardır. Tezyînâtı göz önünde bulundurulduğunda her ne kadar çok ince bir işçilik kullanılmamış olsa da 16. yy.'a daha yakın bir üslûptan söz etmek mümkündür. Bu durumda varak 2b-3a'nın daha önceki bir döneme ait olduğu fakat sonradan bu esere

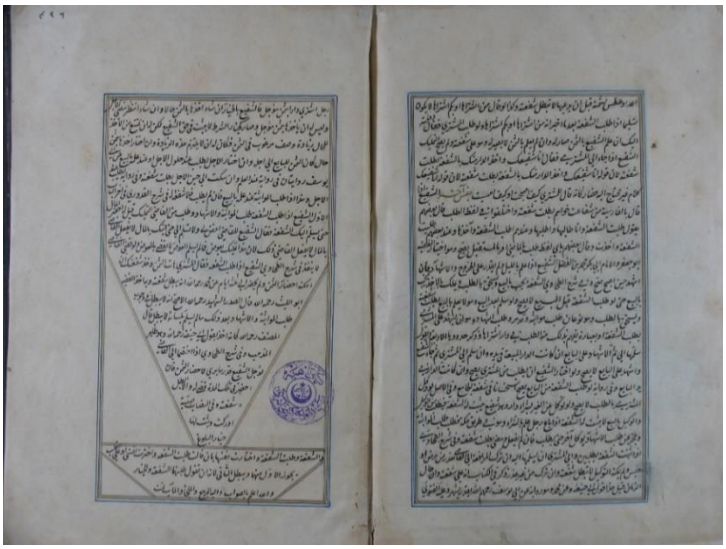
[253] Hattat A. Noyan Bahıt ve İsmail Öztürk'ün görüşlerinden faydalanılmıştır.

eklendiği düşünülebilir. Çünkü eserin geri kalan varaklarında 4b- 5a varaklarında kullanılan düzen hâkimdir (Şekil 180).

Şekil 179: VA 1138, v.4b-5a

Şekil 180: VA 1138, v.500a -501b (Hâtime Sayfası)

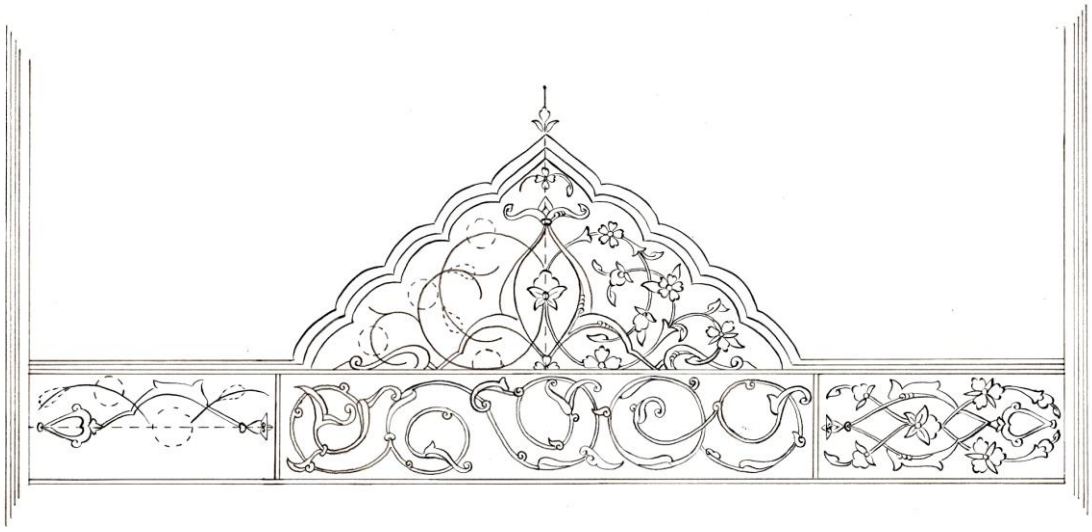

Eserin hâtime sayfasında *H. 958 senesinde Muharrem'ül Haram ayının 9'unda cuma günü* yazıldığı bilgisi vardır (Şekil 180).

Şekil 181: VA 1138, v.4b Unvân Tezhibi

Şekil 182: VA 1138, v.4b Unvân Tezhibi Çizimi

2.3.6. Katalog 12 (VA 2486)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 2486
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Mollabey /-------
Eserin İsmi	: Kur'ân-ı Kerîm
Müellifi	: --------
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/1
Konusu	: Kur'ân
Dili	: Arapça
Hattatı	: Gıyaseddin Mehmed b. Mehmed Hüseyin
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: Yazı alanında is mürekkebi, Mushaf güllerinde surh ve üstübeç mürekkebi, serlevha tezhibinde ve sûrebaşlarında ise üstübeç mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 966 (M. 1558-59)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 340 x 220, 220 x 135 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 443
Satır Sayısı	: 11
Cilt Özelliği	: Soğuk Şemse
Müzehhep Varaklar	: Serlevha tezhibi, Mushaf gülleri, sûrebaşları

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 183: VA 2486 Eser Cildi

Koyu vişne çürüğü renginde olan eser kabı 340 x 220 mm. ebadındadır. Oldukça kötü durumda olup nemden zarar görmüştür. Tahribattan dolayı çok net seçilememekle birlikte merkezde bulunan soğuk şemse formunun içinde hatâyî grubu motiflerden müteşekkil serbest bir desen vardır. Nispeten şemseye göre daha iyi durumda olan köşebentlerde de hatâyî grubu motiflerden oluşan tasarım bulunmaktadır. Miklepteki şemse daha küçük olarak çalışılmış ve dolantı bulut motifiyle tezyîn edilmiştir.

Şekil 184: VA 2486 Eser Cildinin İç Kabı

Cildin iç kabı da oldukça hasar görmüş, burada yan kâğıt olarak kullanılan ebrû parçalanmıştır (Şekil 184).

SERLEVHA TEZHİBİ (v.1b-2a)

Şekil 185: VA 2486, v.1b-2a Serlevha Tezhibi

VA 2486 numara ile kütüphaneye kayıtlı olan Mushaf'ın 1b-2a varaklarında 16. yy. klâsik üslûpta yapılmış serlevha tezhibi vardır. Varaklar sonradan tamir görmüş, bazı yerleri kesilerek başka bir kâğıt üzerine yapıştırılmıştır. Bu nedenle tığların bir kısmı ile 2a varağındaki mürekkeb kısmın bir bölümü yok olmuştur. Serlevha tezyînâtının renklerinde de maddi yıpranmalar mevcut olup, özellikle dış pervazın zemin renklerinde dökülmeler görülmektedir. 1b varağındaki bezemenin deseninde de ciddi bozulmalar olduğu için, bu tez çalışmasında 2a varağının desen analizi ve çizimi yapılmıştır.

Metin alanı dikdörtgen formda olup, is mürekkebi kullanılarak nesih hattı ile yazılmış beş satırdan müteşekkildir. Âyetler bey-ne's-sütur içine alınarak geri kalan zemin sıvama altın boyanmış, zemin hatâyî grubu motiflerden müteşekkil minik dallar ile bezenmiştir. Âyet bitimlerine yerleştirilen şeşhâne durakların zemini altın olup, lâcivert tahrirlidir ve ortalarına kırmızı noktalar konmuştur (Şekil 750).

Karşılıklı birbirinin aynısı olarak tasarlanmış olan serlevhanın sağ tarafında Fâtiha sûresi, sol kısmında ise Bakara sûresinin ilk üç âyeti ile dördüncü âyetinin yarısı yer almaktadır. Her iki varaktaki âyet sayıları aynı olmamakla birlikte, satır sayıları aynı tutularak simetri korunmuştur.

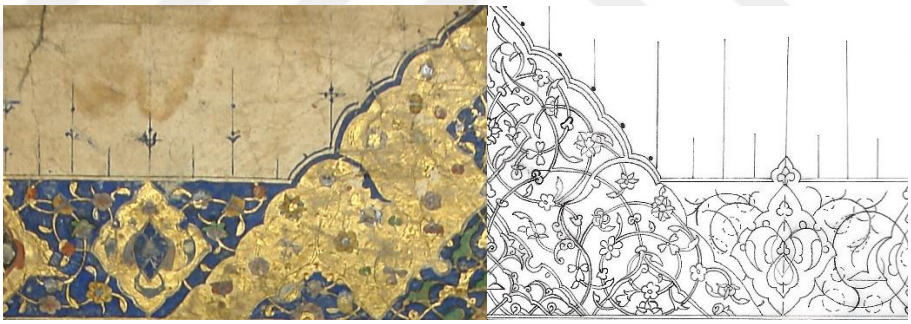
Metnin her iki tarafında yer alan 1/4 simetrik koltuklar, lâcivert ve altının dengeli kullanımıyla oluşturulmuştur. Zemin beyaz iplikler ve rûmî kapalı form ile paftalanmış, ortada oluşan şemse formundaki paftanın zemini altın ile bezenmiştir. Altın pafta içinde yer alan rûmî grubu motiflerden müteşekkil desende, rûmîler kırmızı ve mavi boyanmış, tam ortada oluşan dörtgen paftanın içi altın ile doldurulmuştur. Rûmî kapalı formun rûmîlerinde altın, iç kısımda oluşan paftanın zemininde ise kırmızı tercih edilmiştir. Tezyînâtın geri kalan zemin rengi lâcivert olup, hatâyî grubu motiflerden oluşan bir desen yer almaktadır.

Alt ve üst başlık birbirinin aynısı olup, altın zeminli anahtarlı zencerek ile çevrelenmiştir. Üst başlığın orta kısmında sıvama altın zemin üzerinde üstübeç mürekkebi ile *Sûretü'l Bakara* yazarken; yazı etrafında is mürekkebi ile yapılmış serbest kompozisyon çift tahrir bir desen vardır. Yazı alanını dendanlı beyaz iplikler çevrelerken; başlık kısmının deseni 1/4 simetrik çalışılmıştır. Desen beyaz iplikler ile paftalanmış, iç kısımda oluşan paftanın zemini lâcivert, köşeler ise altın ile boyanmıştır. Lâcivert zemin üzerinde yer alan kırmızı renkli rûmî kapalı formun iç kısmı siyah ile doldurulmuş ve buradaki şeşberk desenin başlangıç noktasını oluşturmuştur. Altın helezonlar üzerindeki hatâyî grubu motiflerde yine aynı renkler kullanılmıştır. Dış pervaza mavi cetveller ve lâcivert arasuyu ile geçilmiş; arasuyu içine beyaz (+) desen yapılmıştır.

Serlevha sayfasının dış pervaz deseni, 1/2 simetrik kompozisyon esasına göre sağa ve sola katlanarak çoğaltılmış olup, altın rûmî ipliklerle büyüklü küçüklü paftalara ayrılmıştır. Küçük rûmî paftanın zemini altın olup, içerisinde kırmızı rûmî pafta yer almaktadır. İç kısmı siyah ile doldurulmuş bu paftanın ortasındaki şeşberkten sağa ve sola uzayan helezonik dallar üzerindeki hatâyî grubu motifler dış pervaz desenini oluşturmaktadır. Çiçeklerde beyaz, sarı, kırmızı, pembe, yeşil ve mavi kullanılmıştır. Altın iplikli pafta içerisinde ise, rûmî grubu motiflerden müteşekkil bir desen yer alırken; rûmîlerin zemininde pembe ve mavi kullanılmış, rûmî kapalı formun zemini lâcivert ile doldurulmuştur.

Serlevha sayfasının dış pervaz uzun kenar orta kısmında yer alan kubbe şeklindeki pafta, 1/2 simetrik olarak tasarlanmış, altın iplikler üzerinde yer alan altın rûmîler ve beyaz ipliklerle paftalara ayrılmıştır. Oluşan paftaların zemini lâcivertken, geri kalan yerler altın boyanmıştır. Kubbeli kısmın cetvele dayalı orta kısmındaki pafta içerisinde, 1/2 simetrik kompozisyonla tasarlanmış, yeşil ve altın rûmîlerden oluşan desen yer almaktadır. Buradan çıkış yapan altın iplik üzerindeki rûmîler, kubbenin tüm zemininde dolanmaktadır. Diğer lâcivert paftalarda ise hatâyî grubu motiflerden müteşekkil desen yer almakta olup, bunlar da tüm zemini dolanmaktadır. Oldukça karmaşık olan desende, her iki motif grubunun da kendi dalları üzerinde bulunduğu ve desenin oldukça iyi kurgulandığı görülmektedir. Çiçek motiflerinde, dış pervazdakilerle aynı renkler kullanılmıştır. Hatâyî motiflerinin meşimeleri iğne perdahı ile parlatılmış, aynı uygulama altın zemine üç nokta halinde yapılmıştır (Şekil 186).

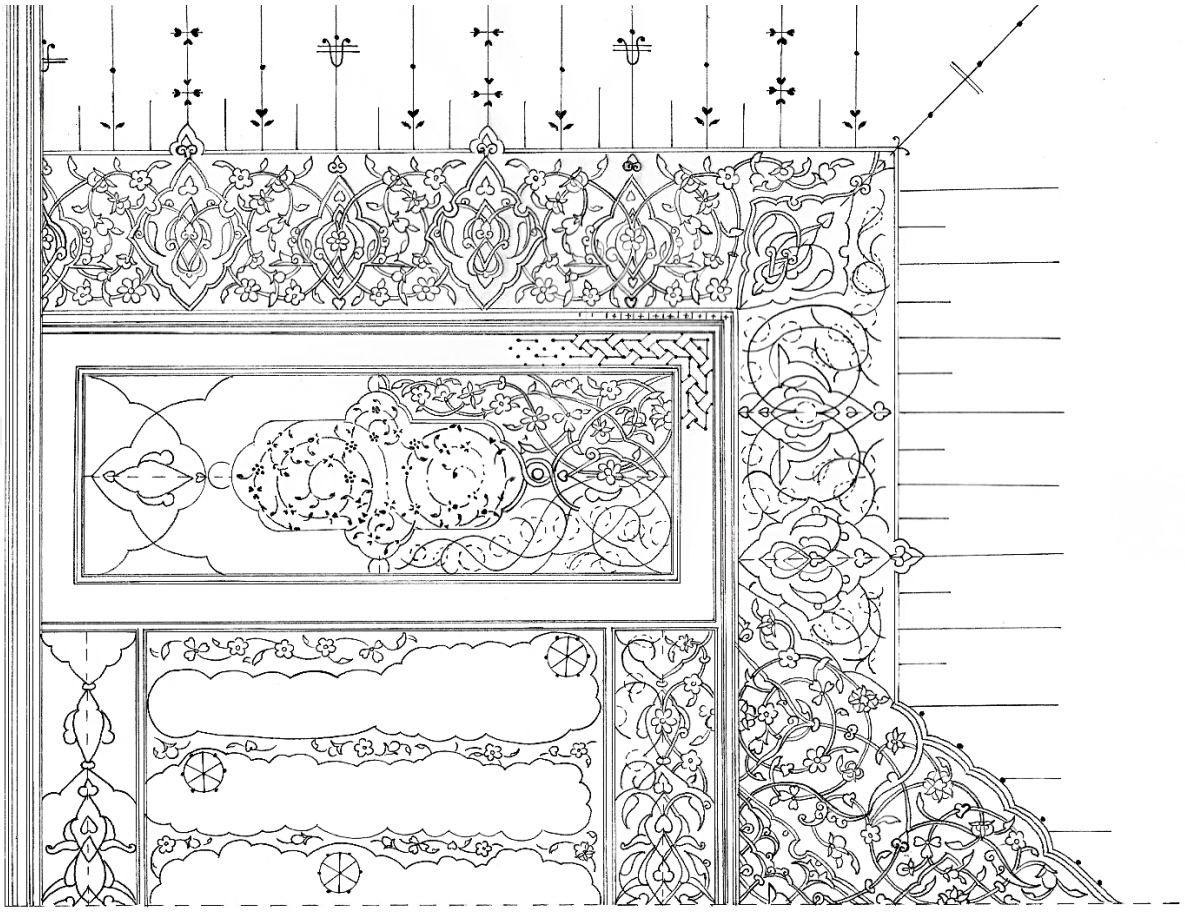
Şekil 186: VA 2486, v.1b-2a Serlevha Tezhibi, Detay Çizimi

Dendanlı kubbeli kısım, lâcivert iplik ve kuzu ile nihayetlendirilirken; üzerinde lâcivert tığlar uzanır. Basit çiçek, nokta ve çizgilerden oluşan tığlar, dış pervazın geri kalan yerlerinde de münavebeli olarak devam etmiş, ancak maddi hasardan dolayı köşelerde neredeyse seçilemez hale gelmiştir (Şekil 723).

Mushafın serlevha tezhibi ve diğer varaklarındaki bezemeler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, eserin klâsik Osmanlı üslûbunca tezyîn edildiğini söylemek mümkün olup, eser, 16.yüzyıl Safevî Dönemi Herat tezhibinin tüm ihtişamını ve bezeme özelliklerini gözler önüne sermektedir.

Şekil 187: VA 2486, v.-2a, 1/2 Serlevha Tezhibi Çizimi

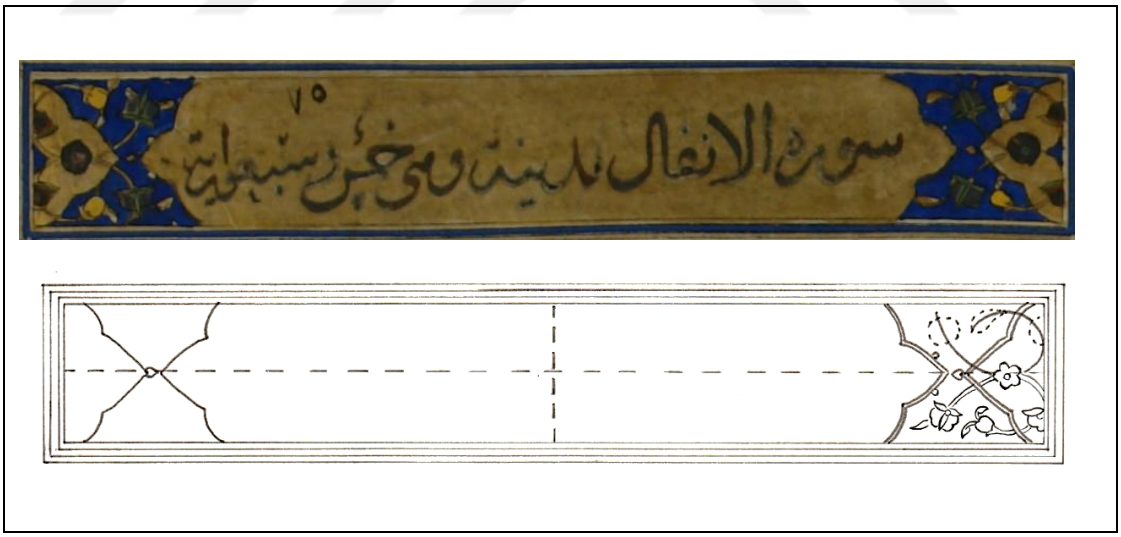

SÛREBAŞI TEZHİPLERİ

Mushafta bulunan sûrebaşları, motif, desen ve renk bakımından eserle bütünlük oluşturacak şekilde tezyîn edilmiş, sûrenin adı ve âyet sayısı altın zemin üzerine üstübeç mürekkebi ve rika'a (hatt-ı icâze) hat nev'i ile yazılmıştır. Ancak üstübeç zamanla maruz kaldığı maddi hasar sebebiyle beyazdan ziyade grimsi, hatta yer yer siyah bir renk almıştır. Mushafın geneli incelendiğinde, zaman zaman aynı desenin farklı sûrebaşlarında kullanıldığı görülmekteyse de mümkün olduğunca tekrardan kaçınılmış, aynı desen farklı renk kombinasyonları ile kurgulanmıştır. Tüm sûrebaşı tezhipleri klâsik tezhip üslûbu ile yapılmıştır ve renklendirilmeleri serlevha tezhibinde kullanılanlarla aynıdır.

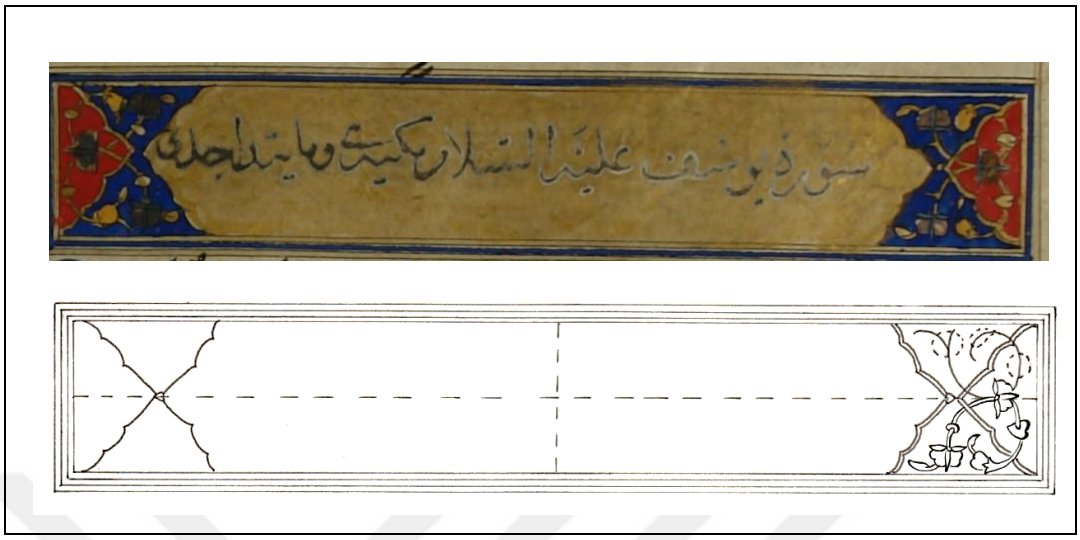
Varak 125a'da yer alan Enfâl sûresinin tezhibi 1/4 simetrik olup, deseni hatâyî grubu motiflerden oluşmuş, zemin altın ve lâcivert boyanmıştır. Tezyînât, altın ve lâcivert dendanlı ipliklerle çevrelenmiştir (Şekil 188).

Şekil 188: VA 2486, v.125a Sûretü'l-Enfâl ve Çizimi

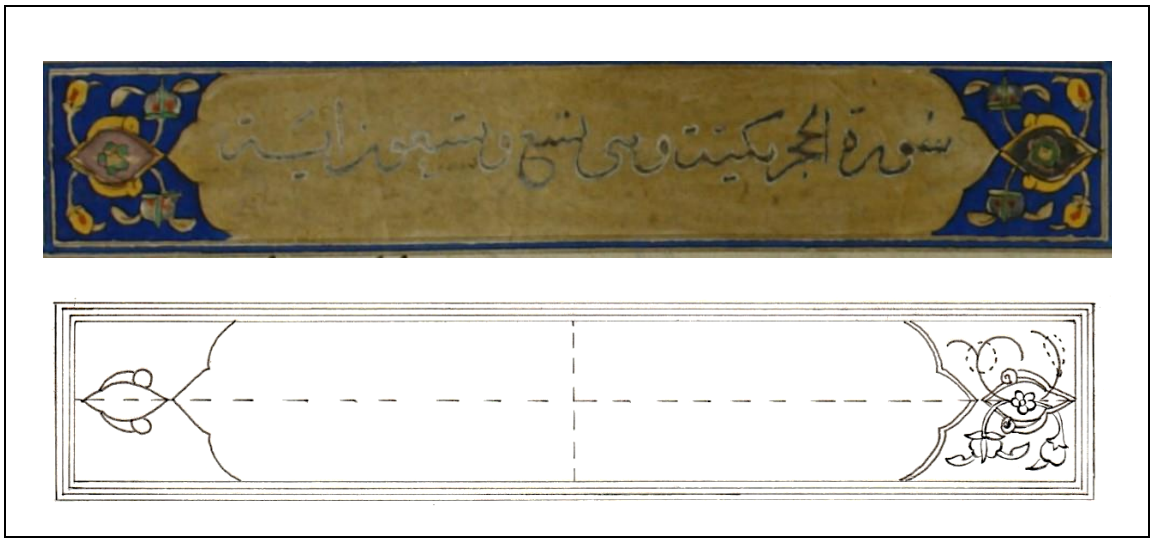
Varak 165b'de yer alan Yûsuf sûresinin tezhibi, Enfâl Suresi ile benzer olup, altın iplikli paftanın içi mercan rengi boyanmıştır. Tasarım 1/4 simetrik kompozisyonla kurgulanan hatâyî grubu motiflerden oluşmuş, tezyînât altın ve lâcivert ipliklerle çevrelenmiştir (Şekil 189).

Şekil 189: VA 2486, v.165b Sûretü'l-Yûsuf ve Çizimi

Varak 184a'da yer alan Hicr sûresinin tezhibi 1/4 simetrik olup, sarı ayırma rûmî ve onun merkezinden çıkış yapan hatâyî grubu motiflerden müteşekkildir. Rûmî paftanın zemini kirli somon rengi, geri kalan yerler ise lâcivert boyanmıştır (Şekil 190).

Şekil 190: VA 2486, v.184a Sûretü'l-Hicr ve Çizimi

Varak 258a'da yer alan Furkân sûresinin tezhibi 1/4 simetrik olup, yazı dışındaki alan altın ipliklerle paftalanmıştır. Yazı alanının yan kısımlarındaki paftaların zemini altın, kısa kenarda cetvele dayalı paftanın zemini kırmızı, geri kalan yerlerin ise lâciverttir. Desen, hatâyî grubu motiflerden oluşmaktadır (Şekil 191).

Şekil 191: VA 2486, v.258a Sûretü'l-Furkân ve Çizimi

Varak 287b'de yer alan Ankebût sûresinin tezhibi 1/4 simetrik olup, yazı dışındaki alan altın ipliklerle paftalanmış, kısa kenarda cetvele dayalı paftanın zemini altın, arada kalan pafta ise lâcivert boyanmıştır. Desen, hatâyî grubu motiflerden oluşmaktadır (Şekil 192).

Şekil 192: VA 2486, v.287b Sûretü'l-Ankebût ve Çizimi

Varak 443b'de yer alan Âdiyât sûresinin tezhibi 1/4 simetrik olup, yazı dışındaki alan altın ipliklerle paftalanmış, oluşan paftanın zemini altın, geri kalan yerler ise lâcivert boyanmıştır. Desen, hatâyî grubu motiflerden oluşmaktadır (Şekil 193).

Şekil 193: VA 2486, v.443b Sûretü'l-Âdiyât ve Çizimi

Varak 445a'da yer alan Mâûn sûresinin tezhibi 1/4 simetrik olup, yazı dışındaki alan altın rûmîlerle paftalanmış, rûmî paftanın zemini kırmızı, geri kalan yerler ise lâcivert boyanmıştır. Desen, hatâyî grubu motiflerden oluşmaktadır (Şekil 194).

Şekil 194: VA 2486, v.445a Sûretü'l-Mâûn ve Çizimi

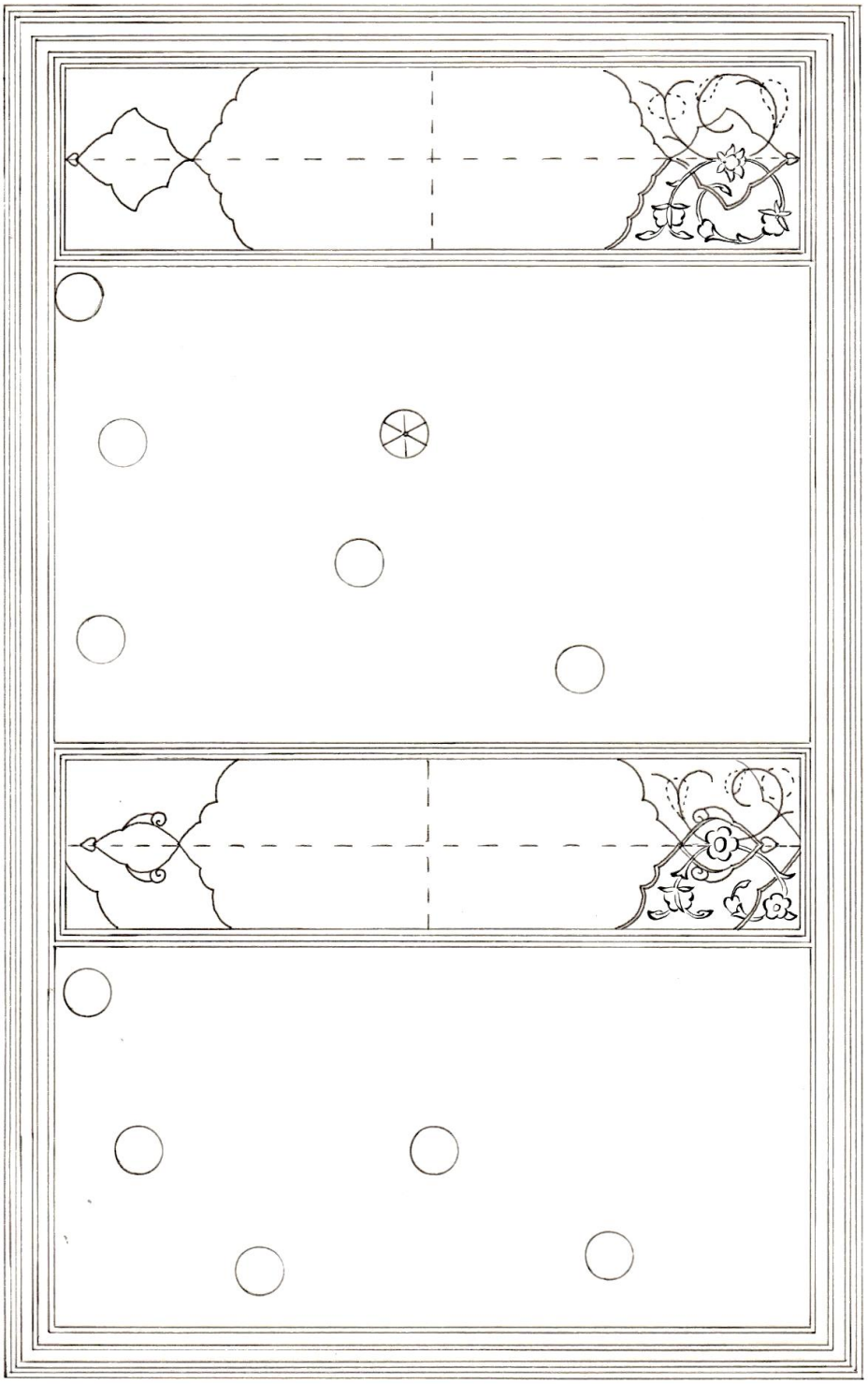
Mushafın 446b varağında Felâk ve Nâs sûreleri bulunmaktadır. Felâk sûresinin tezyînâtı 258a varağında yer alan Furkân sûresinin bezeme şeması ile aynı olup (Şekil 191), zeminde kırmızı yerine tamamen lâcivert kullanılmıştır. Nâs sûresinin tezhibi ise 1/4 simetrik olup, yazı dışındaki alan altın rûmî ve ipliklere paftalara ayrılmıştır. Rûmî paftanın zemini kırmızı, kısa kenarlarda cetvele dayalı paftaların zemini altın, geri kalan yerler ise lâcivert boyanmıştır. Desen, hatâyî grubu motiflerden oluşmaktadır (Şekil 195,196). Âyet aralarında yer alan zer ve şeşhâne durakların zemini altın olup, kenarlarına lâcivert tahrir çekilmiş, tam ortalarına kırmızı noktalar konmuştur. Haşiyede, tığlarla birbirine bağlanan daire formlu Mushaf gülleri yer almaktadır.

Mushafta ketebe tezhibi yoktur. Eser bir bütün olarak değerlendirildiğinde tüm varaklardaki bezemelerin birbirleriyle uyumlu olduğunu ve klâsik 16. yy. Osmanlı Sarayı'nda yapılmış Safevî Dönemi Herat tezhip özellikleri taşıdığını söylemek mümkündür.

Şekil 195: VA 2486, v.446b Sûretü'l-Felâk, Sûretü'n-Nâs

Şekil 196: VA 2486, v.446b Sûretü'l-Felâk, Sûretü'n-Nâs Çizimi

ESERDEKİ GÜLLER

Eserde güller çok yoğun olarak kullanılmış, hemen her varakta birden çok Mushaf gülüne rastlanmıştır. Bunlar farklı renk ve desenlerde olmakla birlikte, genelde aynı tarz gülün tercih edildiği görülmektedir. Kimi varaklarda güller tığlarla birbirine bağlanmak suretiyle iki, hatta zaman zaman üç adet kullanılmıştır. Daire formlu güllerde rûmî tasarım, şemse şeklinde olanlarda ise hatâyî grubu motiflerden müteşekkil desenler tercih edilmiştir. Güllerde kullanılan renkler eserin geneliyle uyum içerisindedir. Güllerin isimleri surh ya da üstübeç mürekkebi ile yazılmıştır (Şekil 197/ 731,732).

Şekil 197: VA 2486, Mushaf Gülleri

2.3.7. Katalog 13 (TZK 374)

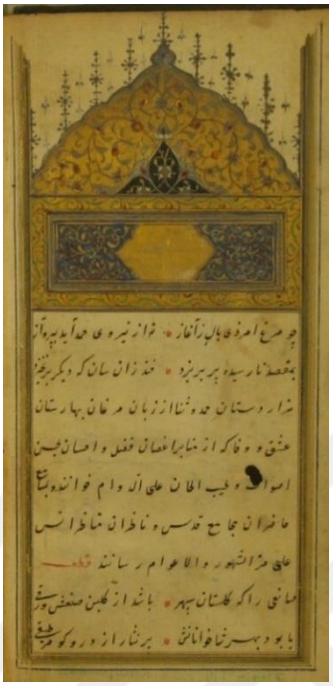
ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 TZK 374
Eski No.	: 2243
Eserin İsmi	: Bahâristân
Müellifi	: Nureddin Abdurrahman b. Ahmed el-Câmî (Molla Câmî)
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 891/5
Konusu	: Ahlâk
Dili	: Farsça
Hattatı	: Muhammed b. Kâsım
Hat Nev'i	: Ta'lîk
Mürekkep	: İs mürekkebi ve lâl mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: Şam / H. 968 Rebî'ul-evvel (M. 1560)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 182 x 108, 120 x 65 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Nohudî renk, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 93+1
Satır Sayısı	: 13
Cilt Özelliği	: Var.[254]
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi

[254] Eserin cildi, vişne çürüğü renkte deri olup, herhangi bir tezyîni özelliğe sahip değildir. Bu nedenle inceleme konusu edilmemiştir.

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b)

Şekil 198: TZK 374, v.1b Unvân Tezhibi

Ketebe kaydında 16. yüzyılın ikinci yarısına ait olan eserin 1b unvân sayfasından başka müzehhep sayfası yoktur. Kubbeli unvân sayfası düzenindeki tezyînî alan, alttaki yatay dikdörtgen ve onun üzerindeki kubbeli alandan oluşmaktadır. Yatay kısmın ortasındaki altın zeminli alanın kenarları dendanlı olup, içerisi boş bırakılmıştır. Paftanın etrafında 1/4 simetrik bir desen mevcuttur. Lâcivert zemin üzerindeki altın helezonlar üzerinde yer alan hatâyî grubu motiflerin renkleri tam olarak seçilememekle birlikte yapraklarda altın ve sarının, çiçeklerde ise beyaz, sarı, bordo ve yeşilin kullanıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 199). Bu bölümü, altın ve lâcivert iplikleri müteakiben gelen anahtarlı zencerek arasuyu çevrelemektedir. Arasuyunun zemini beyazdır ancak renklerdeki bozulmalardan ötürü gri gibi görünmektedir. Zencereğin akabinde münhani desenli arapervaz yer almaktadır (Şekil 712). Altın zeminli arapervazın içindeki münhaniler, çizgisel olup kırmızı ve yeşil ile renklendirilmiştir.

Kubbeli kısım 1/2 simetrik olup, beyaz rûmî ile paftalanmıştır. Ayırma rûmînin iç tarafında kalan bölgenin zemini siyah, geri kalan yerlerin zemini altındır. Rûmînin

Şekil 199: TZK 374, v.1b Kitabe Tezyînâtı ve Çizimi

üzerinde yer alan tepelik de beyazdır ve ayırma rûmî ile tepeliğin içi kırmızı ile gölgelenmiştir. Tüm zemini ayırma rûmînin ortasındaki penç motifinden çıkan dallar dolanmaktadır. Helezonlar üzerinde hatâyî grubu motifleri olup, sarı, beyaz, yeşil ve kırmızı ile renklendirilmiştir. Renklerde bozulmalar burada da mevcuttur. Kubbeli kısmı beyaz ve altın dendanlı iplikler çevrelemekte, iplikler tam ortadaki beyaz tepelikte birleşmektedir (Şekil 200).

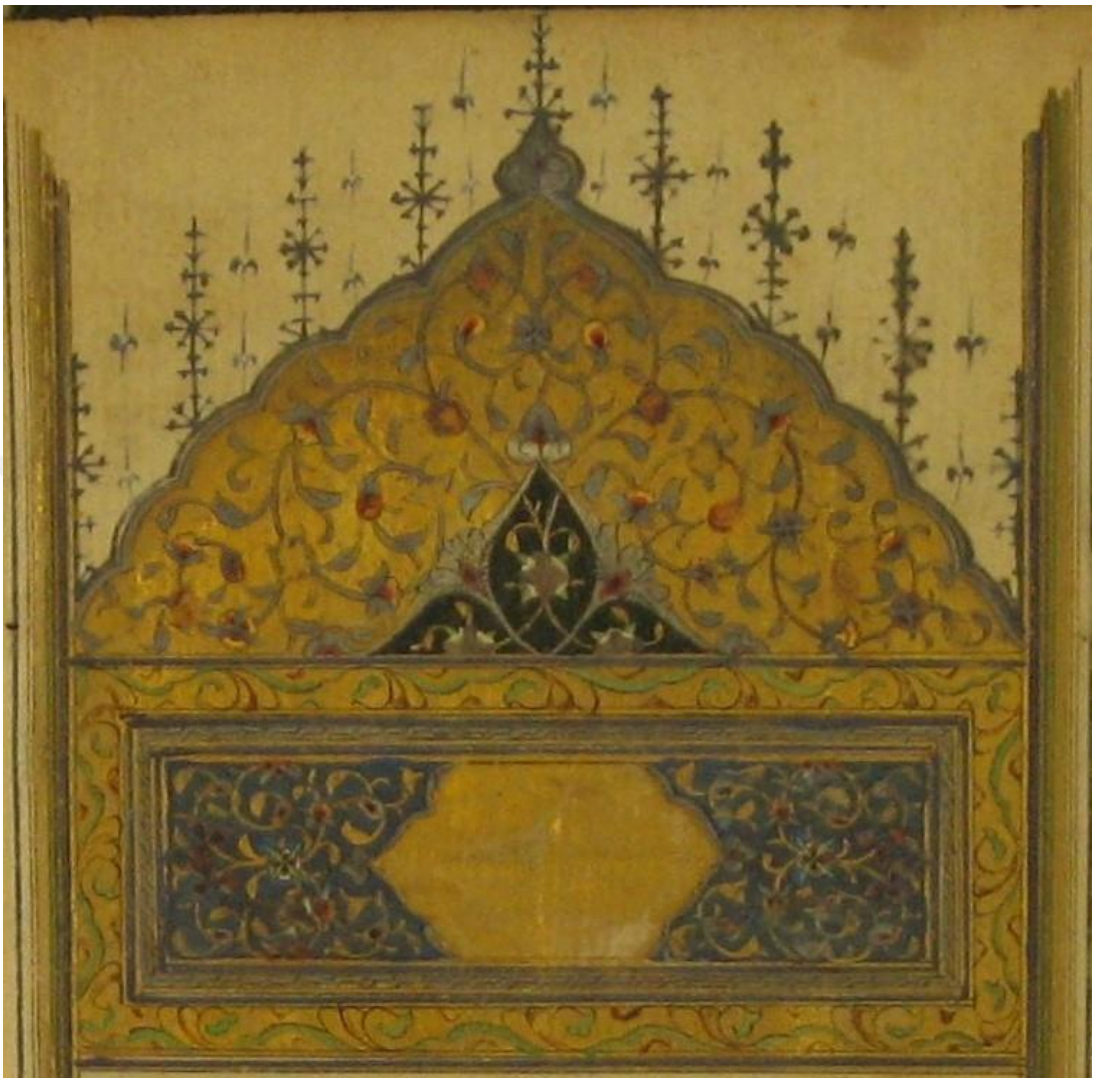
Şekil 200: TZK 374, v.1b Kubbe Tezyînâtı ve Çizimi

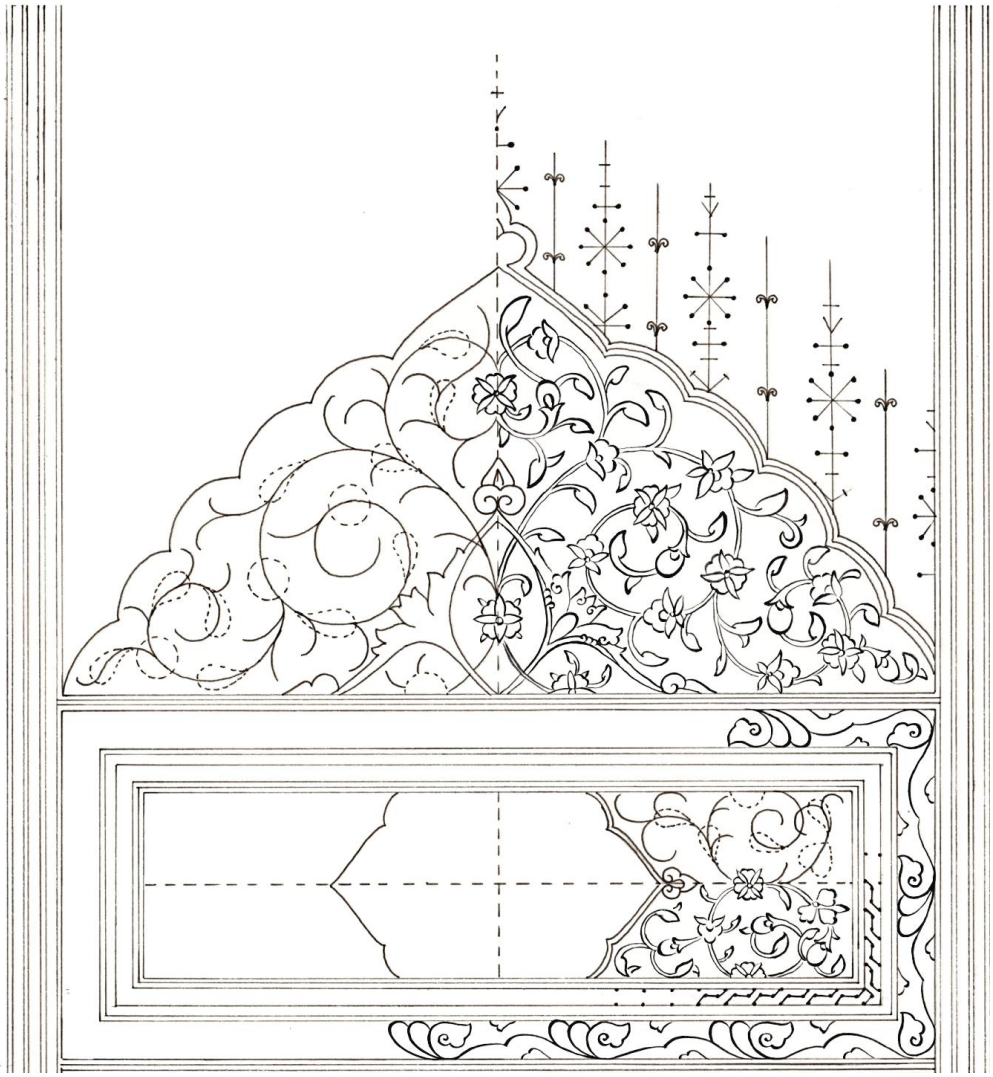
Müzehhep alan, siyah kuzu üzerinde siyah renkli nokta ve çizgilerden oluşan tığlar ile sonlandırılmaktadır (Şekil 723). Eserin ketebesinde H. 968 tarihinde Şam'da istinsâh edildiği bilgisi vardır.

Yazmanın metin kısmı, is ve lâl mürekkebi kullanılarak ta'lîk hat nev'i ile yazılmıştır.

Şekil 201: TZK 374, v.1b Unvân Tezhibi

Şekil 202: TZK 374, v.1b Unvân Tezhibi

2.3.8. Katalog 14 (VA 4)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 4[255]
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Vahidpaşa / H.1226
Eserin İsmi	: İrşadü'l-Akli's-Selim ila Mezaye'l-Kitabi'l-Kerîm
Müellifi	: Ebussu'ûd b. Mehmed el-İmadî
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/2
Konusu	: Kur'ân tefsiri
Dili	: Arapça
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Nesih kırması
Mürekkep	: İs ve lâl mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: Mekke-i Müşerrefe / H. 981 (M. 1573-74)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	:240 x 160, 172 x 90 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 651
Satır Sayısı	: 25
Cilt Özelliği	: Alttan Ayırma Şemse
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi (4 adet)

[255] Eser toplam 2 cilt olup, kütüphanede 43 VA 4/1 ve 43 VA 4/2 demirbaş numaraları ile kayıtlıdır. Her bir ciltte ikişer adet müzehhep unvân sayfası bulunmaktadır.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 203: VA 4, Eser Cildi

Eserin cildi, vişne çürüğü renginde parlak deri olup, 240 x 160 mm. ebatlarındadır. Ortadaki salbekli şemseyi dört taraftaki köşebentler çevrelemektedir. Şemse ve köşebentler içerisinde serbest kompozisyonla tasarlanmış, hatâyî grubu motifler, hançer yapraklar ve serbest bulutlar dolanmaktadır. Salbekte goncagül motifi vardır. Şemse ve köşebentlerin etrafında bulunan kısa altın tığlar, ciltteki tahribattan dolayı yer yer silinmiştir. *Alttan Ayırma Şemse* cilt tipine örnek gösterebileceğimiz cildin, miklebi yoktur.

Eser, Mehmed Emîn Vahîd Paşa'nın kütüphanesini ilk kurduğu zaman vakfettiği ilk 210 kitap arasındadır. H. 9 Ramazân 1226 / M. 27 Eylül 1811 tarihinde Kütahya Mahkemesi kadısı Mehmed Efendi'nin huzuruna gelen Vahîd Paşa, söz konusu kitapları kayıt altına almış ve bu kitapları Kütahya şehrindeki ilim ehlilin kullanması şartını koşmuştur.[256] Kütüphanede *An-Kütüb-i Tefâsir-i Şerîfe ve İ'râb ve Kırâ'at-ı Kur'ân* kategorisindeki kitaplar arasındaki yerini alan eser, bir anlamda kütüphanenin çekirdeğini oluşturan kitaplardandır. Yalnız Ahmet Kılıç'ın tezinde eserin adı ilk cilt için *Tefsîr-i Ebu's-Suûd'un nısf-ı evveli*, ikinci cilt için de *Tefsîr-i Ebu's-Suûd'un nısf-ı âheri* olarak geçmektedir. [257]

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.5b)

Şekil 204: VA 4/1, v.5b Unvân Tezhibi

Eser 16. yüzyılın üçüncü çeyreğinde yazılmış olup, tezhibi klâsik dönem Osmanlı üslûbundadır. İki ciltten oluşan eserin her cildinde ikişer adet müzehhep sayfa yer alır. Birinci cildin ilk tezyînli varağı olan 5b, kubbeli unvân sayfası düzeninde tertip edilmiştir (Şekil 204-206). Alttaki yatay kısımla onun üzerinde yer alan kubbeli kısımdan müteşekkil desende, altın ve lâcivertin dengeli birlikteliği söz konusudur.

[256] Kılıç, s. 42.
[257] Kılıç, ss. 42-43.

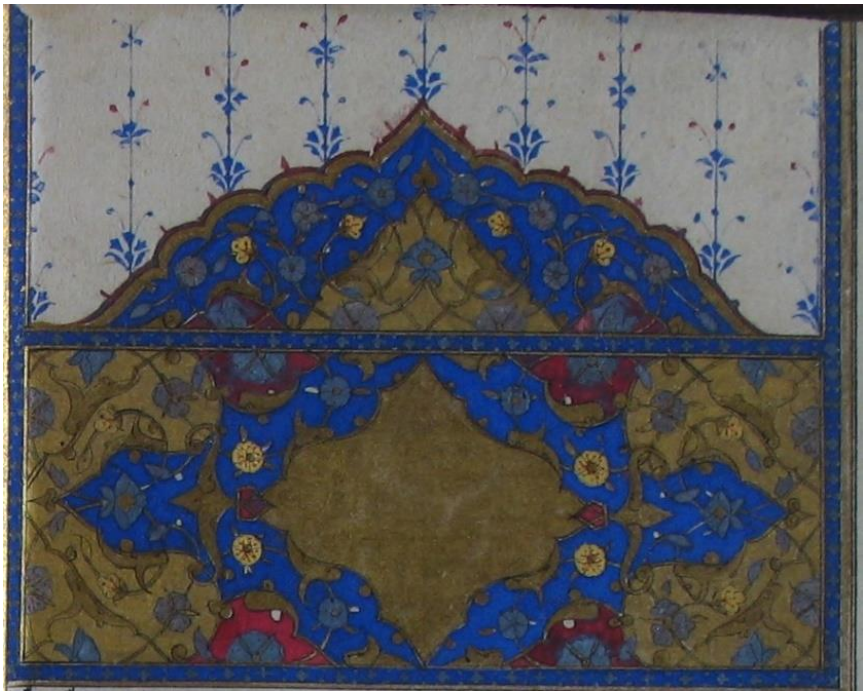
1/4 simetrik desen şemasına sahip yatay kısmın ortasındaki dendanlı, rûmî iplikli paftanın salbekleri altın sencide rûmîdir. Zemini mat altın olup, içi boş bırakılmıştır

Altın rûmîlerle paftalanan desende zer-ender-zer teknik kullanılmış, motifler mat altın, paftaların zemini parlak yapılmıştır. Alt ve üst kısımda cetvele dayalı rûmî paftaların zemini vişne çürüğüdür. Bunun haricindeki yerlerin zemini lâcivert olup, tüm zemini hatâyî grubu motiflerden müteşekkil desen dolaşmaktadır. Çiçeklerde sarı, mavi ve gri kullanılmıştır.

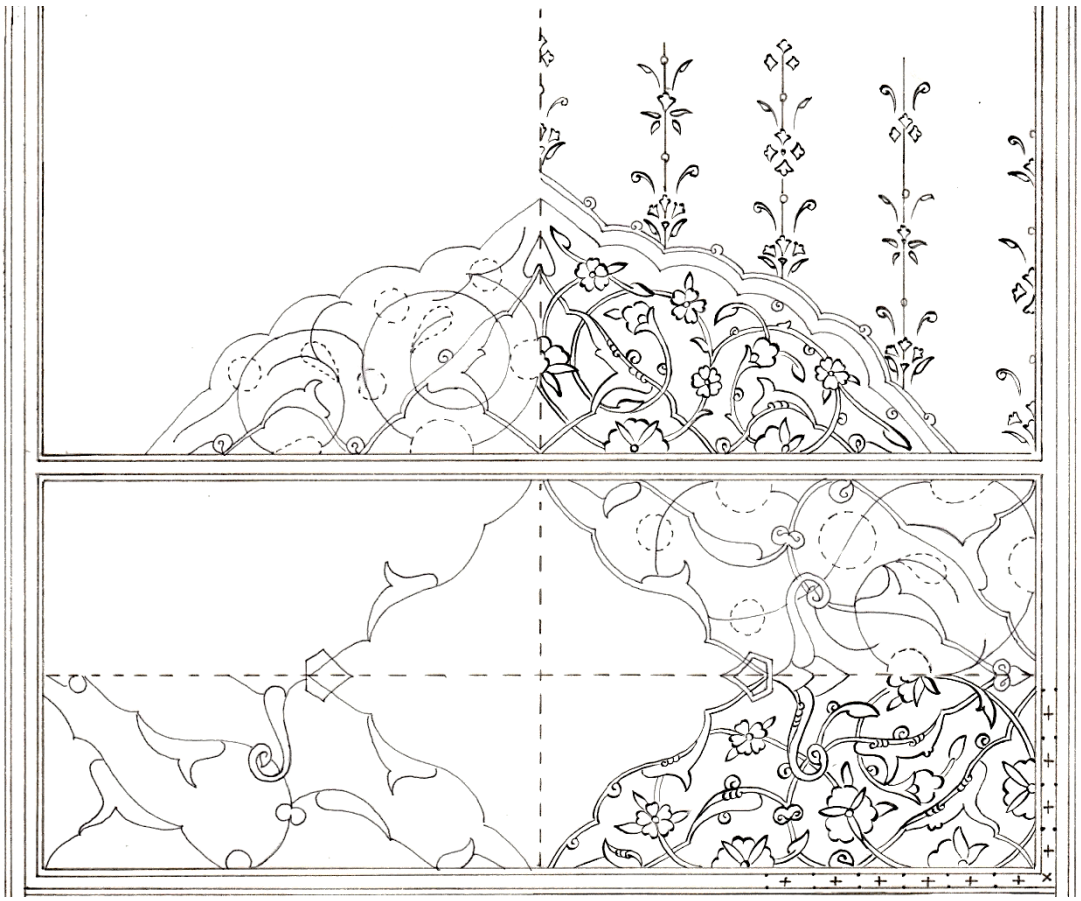
Yatay kısmı çevreleyen ince altın iplikler ve beyaz (+) desenli lâcivert arasuyunu müteakiben kubbeli kısma geçilmiştir. 1/2 simetrik deseni olan kubbeli kısım da rûmîlerle paftalanmış olup, ortası altın zeminlidir. Kenarlarda bulunan tepelik formların zemini ise vişne çürüğüdür. Geri kalan yerlerin zemini lâciverttir ve tüm zeminde sarı, mavi, gri renklerindeki hatâyî grubu motifler dolaşmaktadır.

Kubbeli kısmı çevreleyen dendanlı altın cetvel ve vişne çürüğü iplikleri müteakiben gelen klâsik üslûptaki lâcivert tığlar yer yer vişne çürüğü yapraklar ile renklendirilmiştir (Şekil 723). Metin alanı is mürekkebi ve nesih kırmasi ile yazılmış, aralara kırmızı zer duraklar konmuştur.

Şekil 205: VA 4/1, v.5b Unvân Tezhibi

Şekil 206: VA 4/1, v.5b Unvân Tezhibi Çizimi

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.319b)

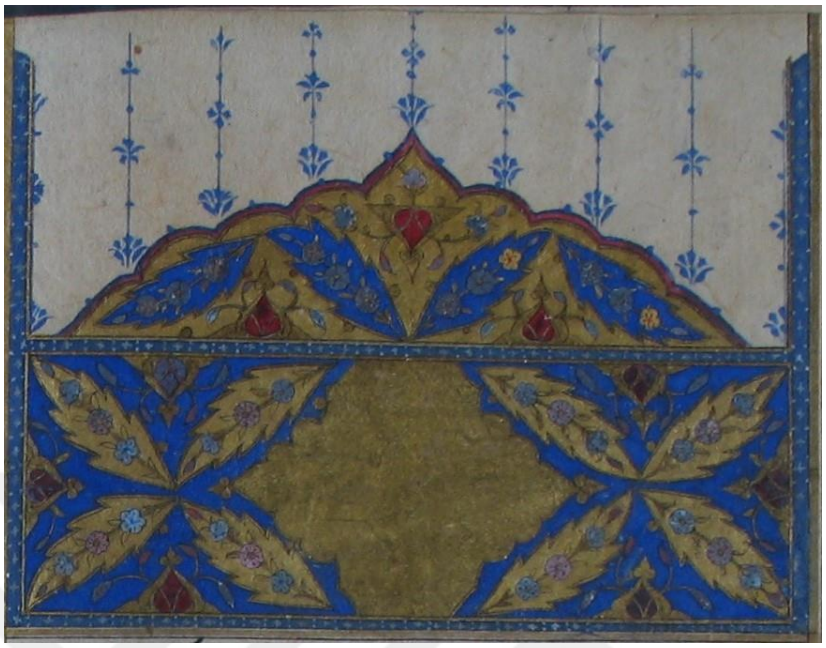
Şekil 207: VA 4/1, v.319b Unvân Tezhibi

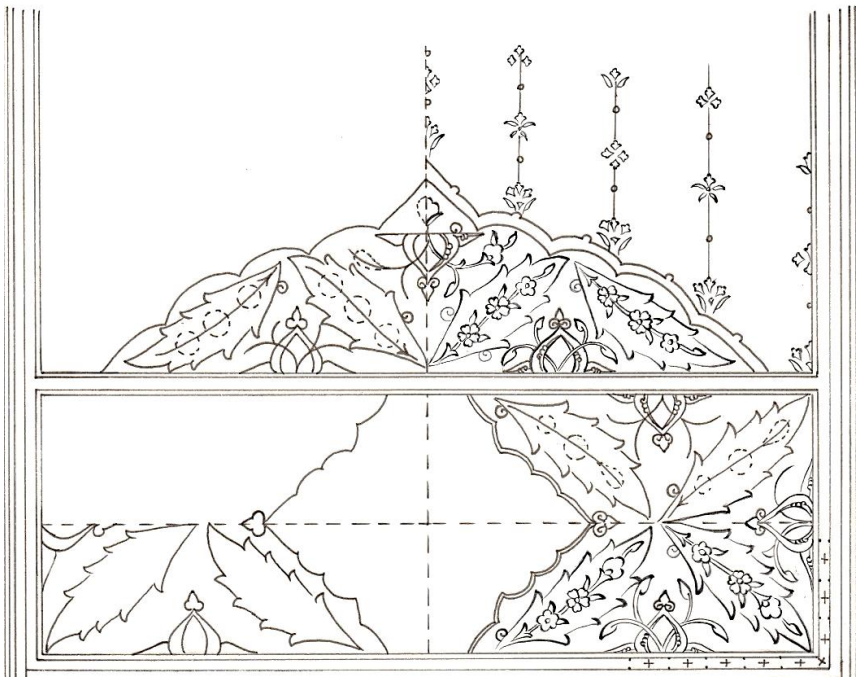
Birinci cildin ikinci tezyînli varağı olan 319b kubbeli unvân sayfası düzeninde tertip edilmiştir (Şekil 207-209). Alttaki yatay kısım 1/4 simetriktir. Ortadaki dendanlı yazı alanının zemini mat altın olup, içi boş bırakılmış ve her iki tarafı sazyolu hurdeli yapraklar ve ortabağlarla paftalara ayrılmıştır. Sazyolu yaprakların zemini altın olup mührelenmiş, tahrirleri mat olarak bırakılmıştır. Yaprakların damar kısmı bir dal üzerinde bulunan mavi ve eflâtun renkli hatâyî grubu motiflerden oluşmaktadır. Cetvele dayalı altın rûmî ortabağların iç kısmı vişne çürüğü renktedir. Üstünde altın tepelik bulunan ortabağların içinden sadece yaprak motifleri çıkmaktadır. Desenin geri kalan yerlerinin zemini lâciverttir.

Yatay kısmı çevreleyen altın iplikler ve beyaz (+) desenli lâcivert arasuyunu müteakiben kubbeli kısma geçilmiştir. 1/2 simetrik olan kubbeli kısımda, bu kez zemin lâcivert sazyolu yapraklar ile paftalara ayrılmıştır. Hurdeli yaprakların damarları eflâtun, mavi ve sarı çiçeklerden oluşmaktadır. Kubbeli kısımda geri kalan yerlerin zemini altındır ve buralarda altın ortabağlar yer almaktadır (Şekil 695). Altın ortabağların zemini vişne çürüğü olup, içlerinde hatâyî grubu motiflerden oluşan desen vardır. Vişne çürüğü ipliklerin ardından gelen klâsik üslûptaki lâcivert tığlar, hatâyî grubu motiflerden oluşmaktadır.

Şekil 208: VA 4/1, v.319b Unvân Tezhibi

Şekil 209: VA 4/1, v.319b Unvân Tezhibi Çizimi

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.5b)

Şekil 210: VA 4/2, v.5b Unvân Tezhibi

VA 4 numaralı eserin ikinci cildinin birinci tezhipli varağı olan 5b (Şekil 210), kubbeli unvân sayfası düzeninde tertip edilmiştir. Alttaki yatay dikdörtgen kısım, 1/4 simetriktir. Ortadaki yazı alanının zemini mat altın olup, içi boş bırakılmıştır.

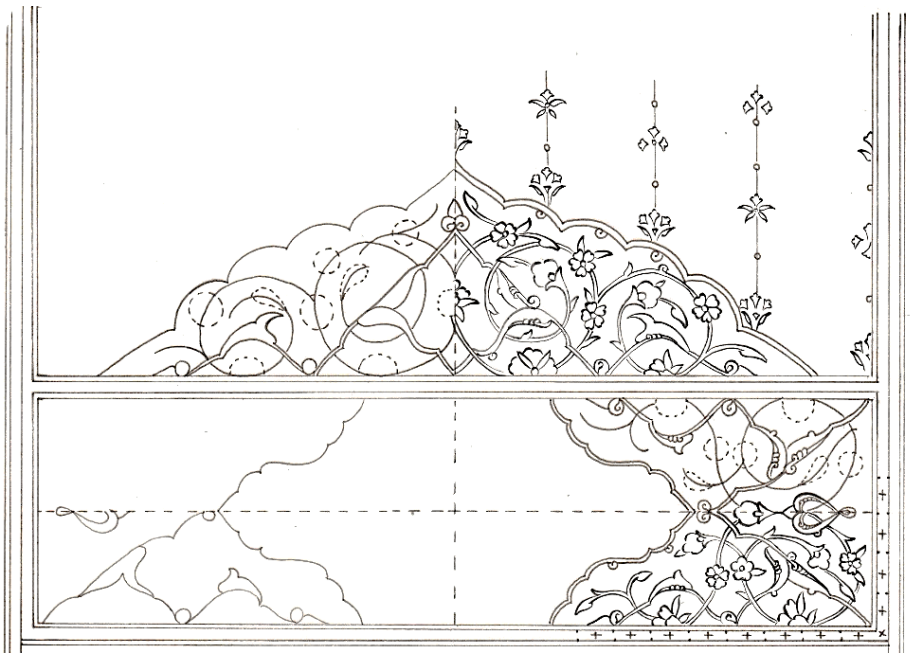
Alt ve üst cetvele dayalı kısımdaki rûmî paftaların zemini vişne çürüğü, rûmîleri ise mat altındır. Sağda ve solda yer alan üçgen paftaların zemini ise altın olup, mührelenmiştir. Burada yer alan ortabağ (Şekil 695) ve rûmîler mat altındır. Ortabağdan çıkış yapan dallar üzerinde hatâyî grubu motifler yer alırken; çiçeklerde mavi, sarı, eflâtun ve turkuaz kullanılmıştır. Desenin geri kalan yerlerinin zemini lâciverttir ve hatâyî grubu dallar burada da devam etmektedir.

Yatay kısmı, ince altın iplikler ve beyaz (+) desenli lâcivert arasuyu çevrelemektedir. 1/2 simetrik olan kubbeli kısım, birinci cildin 5b varağındaki (Şekil 204-206) kubbeli kısmın tezhibi ile birebir aynıdır. Sadece bu desenin (Şekil 210-212), renklerinde yer yer dökülmeler mevcuttur ve tığlar neredeyse görünmez hale gelmiştir.

Şekil 211: VA 4/2, v.5b Unvân Tezhibi

Şekil 212: VA 4/2, v.5b Unvân Tezhibi Çizimi

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.356b)

Şekil 213: VA 4/2, v.356b Unvân Tezhibi

İkinci cildin ikinci tezhipli varağının yer aldığı 356b (Şekil 213-215) yine kubbeli unvân sayfası düzeninde tertip edilmiştir. Yatay kısım 1/4 simetriktir. Tam ortadaki yazı alanının zemini mat altın olup, içi boş bırakılmıştır ve her iki ucunda rûmî tepelikler vardır. Alt ve üst cetvele dayanan rûmî paftaların zemini içte lâcivert, dışta vişne çürüğüdür. Geri kalan zemin lâcivert olup, zemini altın helezonlar üzerinde yer alan hatâyî grubu motiflerden oluşan bir desen dolaşmaktadır. Motiflerde sarı, mavi, gri kullanılmıştır.

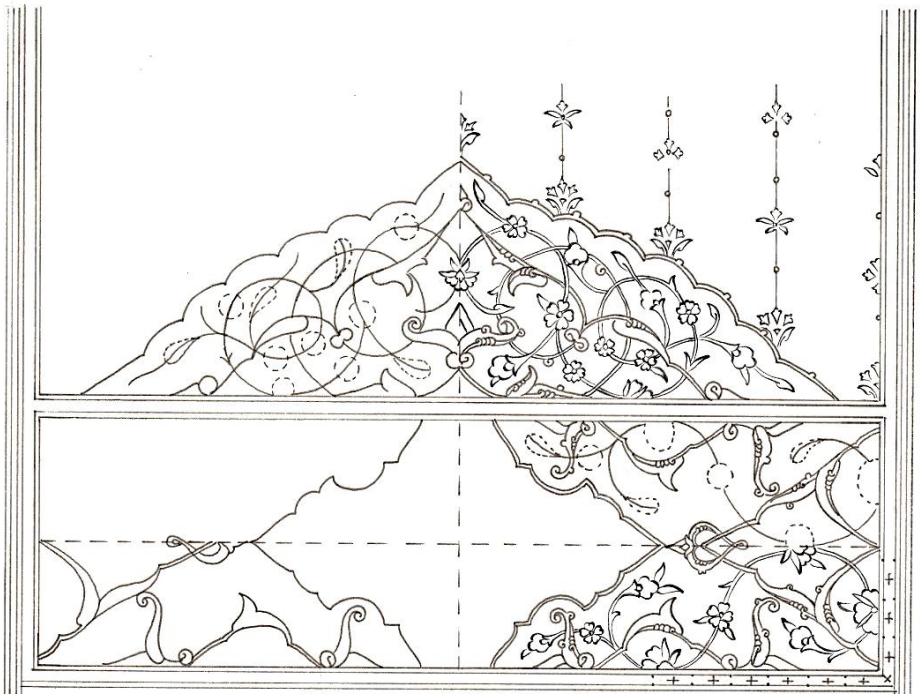
Yatay kısmı çevreleyen altın iplikler ve beyaz (+) desenli lâcivert arasuyunu müteakiben kubbeli kısma geçilmiştir. 1/2 simetrik olan kubbeli kısım altın rûmî ipliklerle paftalanmış, ortadaki altın zeminli paftada zer-ender-zer teknik uygulanmıştır. Kubbeli kısımda geri kalan yerlerin zemini lâcivert olup, tüm zeminde hatâyî grubu motiflerden oluşan desen yer almaktadır. Motiflerin rengi sarı, mavi, eflâtun ve turkuazdır. Vişne çürüğü iplikleri müteakiben tığlar gelirken; klâsik üslûptaki lâcivert tığlar hatâyî grubu motiflerden oluşmaktadır.

VA 4 numaralı eser bir bütün olarak değerlendirildiğinde tüm müzehhep varaklarda renk, desen, motif ve kompozisyon bütünlüğünün korunduğu ve klâsik Osmanlı Dönemi tezhip özellikleri taşıdığı görülmektedir.

Şekil 214: VA 4/2, v.356b Unvân Tezhibi

Şekil 215: VA 4/2, v.356b Unvân Tezhibi Çizimi

2.4. 17.YÜZYIL

2.4.1. Katalog 15 (VA 1076)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 1076[258]
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Vahidpaşa / H.1226
Eserin İsmi	: Er- Riyâzü'l-Müstetabe
Müellifi	: İmadüddîn Yahya b. Ebû Bekir
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/3
Konusu	: Hadis
Dili	: Arapça
Hattatı	: Ahmed b. Abdurrahman
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: İs, üstübeç ve lâl mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 1011[259] Zilka'de (M. 1603)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 300 x 200, 200 x 140 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 133
Satır Sayısı	: 17
Cilt Özelliği	: Alttan Ayırma
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi.

[258] Bu eser, sadece Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde görülmektedir.
[259] Kütüphane kayıtlarında H. 1012 olarak geçmektedir. Ancak temellük kaydında H. 1011 yazmaktadır.

Şekil 216: VA 1076, Eser Cildi

Kahverengi deri cilt, 300 x 200 ebatlarında olup, *Alttan Ayırma* teknikli cilt tipine örnek gösterilebilir. Alt ve üst kabın tam ortasında yer alan şemse motifinin zemini altınken; desen üzerindeki motiflerin rengi cilt kabında görülen kahverenginden farklı olarak turuncu renkte çalışılmıştır. Ters simetrik kompozisyonun görüldüğü şemse içerisinde, simetrik dolantı bulut motifi ve hatâyî grubu motiflerden oluşan bir desen görülmektedir. Sertap ve miklebi bulunmayan eserin cildi, köşebent ve pervaz tezyînâtının ortadan kalktığı 17. yy. ciltlerine güzel bir örnek teşkil etmektedir.[260]

[260] Kemal Çığ, **Türk Kitap Kapları**, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1971, s. 17.

Şekil 217: VA 1076, v.1a

Eserin 1a varağında yer alan temellük kaydında, yazımın *H. 1011 senesinin Zilka'de ayının çarşamba günü öğleden sonra tamamlandığı ve hattatının Ahmed b. Abdurrahman* olduğu bilgisi bulunmaktadır (Şekil 217).

Normalde ketebe ve hâtime sayfalarında bulunan bu bilgiler, VA 1076 numaralı eserde temellük kaydında verilmiş, hâtime sayfasında bu tarz herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b)

Şekil 218: VA 1076, v.1b Unvân Tezhibi

17.yy. başında yapılmış olan eserin sadece unvân sayfası müzehheptir. Kubbeli unvân sayfası düzenindeki tezhipli alan, alttaki yatay alan ve üstteki kubbeli kısımdan oluşmaktadır. Yatay alan, 1/4 simetrik tasarlanmıştır. Ortasında kırmızı dendanlı iplikle çevrelenmiş sıvama altın zeminli yazı alanı bulunmakta olup, üzerine üstübeç mürekkebi ile Sülüs Besmele yazılmıştır. Besmele'nin zemininde serbest kompozisyonla tasarlanmış hatâyî grubu motifler ve basit yapraklardan oluşan bir desen dolanırken; dallarda is mürekkebi kullanılmış ve motiflere kırmızı tahrir çekilmiştir (Şekil 219). Bezemede kullanılan desen karmaşık olmayıp, helezonlar kolaylıkla takip edilebilmektedir. Kompozisyonun boşluk-doluluk dengesi yek-berkler ile sağlanırken, desenlerde çok sık karşılaşılmayan dü-berklerin de dallar üzerinde yer aldığını gözlemlenmektedir. Çiçeklerin zemininde sarı renk, gölgelendirmeleri ile tahrirlerinde kırmızı kullanılmıştır. Yaprakların bir kısmı altın, bir kısmı ise siyahtır.

Yazı alanı dışında kalan alanların zemini lapis olup, bunlar da kendi içlerinde 1/2 simetriktir. Kompozisyonda kırmızı ve beyaz renkli rûmîlerden müteşekkil bir desen kullanılırken, rûmîler oldukça kaba çalışılmıştır.

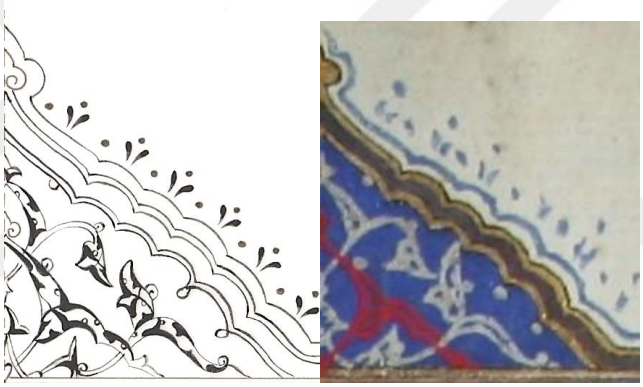
Yatay alandan, kubbeli kısma geçiş, altın ipliğin ardından gelen gri-mor arasuyu ve ince altın iplik ile sağlanmıştır. Lapis zeminli kubbeli kısım 1/2 simetrik tasarlanmış olup, rûmî grubu motiflerden müteşekkildir.

Şekil 219: VA 1076, v.1b Yazı Alanı Tezyînâtı ve Çizimi

Cetvele bitişik olan rûmî kapalı formda kırmızı, diğer rûmîlerde ise beyaz renk tercih edilmiştir. Bu alandaki rûmîler *Hurde Rûmîye* (rûmî içinde rûmî) örnektir (Şekil 691).

Şekil 220: VA 1076, v.1b Kubbe Tezyînâtı ve Çizimi

Kubbeli kısım, altın dendanları müteakiben gelen altın tepelikle son bulurken, lapis kuzu ve tığlar deseni tamamlamaktadır. Basit çizgi ve noktalardan müteşekkil olan tığlar oldukça özensiz yapılmıştır.

Eserin yazı alanında is ve lâl mürekkebi ile nesih hat nev'i kullanılmıştır. Burada altın duraklardan başka tezyîni öge bulunmamaktadır. Sayfayı altın ve renkli ince cetveller çevrelemektedir.

17. yy., 16. yy.'ın devamı niteliğinde olup, bu yüzyılda bir öncekini aratmayacak değerde ve güzellikte pek çok eser tezyîn edilmiştir.[261] Ancak söz konusu eser gerek renk ve kompozisyon gerekse işçilik bakımından kaba bir çalışmadır.

[261] Ünver, (50 Türk Motifi), s. IX.

Şekil 221: 1076, v.1b Unvân Tezhibi

Şekil 222: VA 1076, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

2.4.2. Katalog 16 (TZK 358)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 TZK 358[262]
Eski No.	: 2284
Eserin İsmi	: Mesnevî-i Şerîf
Müellifi	: Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 891/51
Konusu	: Tasavvuf
Dili	: Farsça
Hattatı	: Seyyid Mahmud
Hat Nev'i	: Ta'lîk
Mürekkep	: İs ve lâl mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 1012 (M. 1603-04)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 207 x 140, 183 x 108 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 287
Satır Sayısı	: 25
Cilt Özelliği	: Soğuk Şemse. Ayrıca cildbendi var.
Müzehhep Varaklar	: Dîbâce tezhibi (1.Cüz) Bahirbaşı tezhibi (2. Cüz) Bahirbaşı tezhibi (3. Cüz) Bahirbaşı tezhibi (4. Cüz) Bahirbaşı tezhibi (5. Cüz) Bahirbaşı tezhibi (6. Cüz)

[262] Eser ile ilgili daha önce bir makale yayımlanmıştır. bkz. Sema Etikan ve Esra Has," Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'ndeki 358 No'lu Mesnevi-i Şerif'in Tezyini Açıdan İncelenmesi", **İnönü Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 2, ss. 123-140.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 223: TZK 358 Eser Cildi

207 x 140 mm. ebatlarında olan cilt, açık kahverengi deve derisinden yapılmıştır. Alt ve üst kapların tam ortasında salbeksiz, yanlarından hafif çıkıntılı mustatil şemse motifi yer almaktadır. *Soğuk Şemse* cilt tipine örnek gösterilebilecek olan şemse içerisinde 1/4 simetrik çalışılmış rûmî ve hatâyî grubu motifler bulunmaktadır. Şemse motifinin dendanları altın olup, bunu takip eden basit altın tığlar yer almaktadır. Cilt kabını zencerek demiri ile işlenmiş altın bir pervaz çevrelemektedir. Pervazdaki altınlarda yer yer dökülmeler mevcutken; üst kap ve sırt kısmı haricinde cildin genel durumu iyidir.

Şekil 224: TZK 358 Eser Cildbendi

Eser cildbendinin durumu oldukça iyi olup, eser cildini yıpranmalara karşı korumuştur. Neftli gel-git ebruda kullanılan renkler: Sarı, kırmızı, lahor çividi ve kahverengidir. Ancak cildbendin sonraki bir döneme ait olduğu düşünülmektedir.

DÎBÂCE SAYFASI TEZHİBİ (v.1b-1. Defter)

Şekil 225: TZK 358, v.1b-2a Dîbâce Tezhibi

Eserin toplam 6 sayfası müzehhep olup, bunların ilki dîbâce sayfası tezhibi, geri kalanlar ise bahirbaşı tezhibidir. Mesnevî'nin üçüncü (Şekil 233-235) ve altıncı (Şekil 242) bölümleri aynı şekilde tezyîn edilmişken, beşinci (Şekil 241) bölümün desen şeması aynı olmakla birlikte, renk farklılıkları vardır. Birinci (Şekil 225), ikinci (Şekil 230-232) ve dördüncü (Şekil 236,239) bölümlerin tezyînâtı ise birbirinden farklıdır. Eserin geri kalan sayfaları altın cetveller ile bölünerek, dört sütun halinde tertip edilmiştir.

Dîbâce sayfası tezhibi, iklîl unvân sayfası şeklinde düzenlenmiş olup, 1/4 simetrik desen şemalıdır. İklîl alanın tam ortasında yer alan altın zeminli şemsenin içinde herhangi bir yazı yoktur. Şemsenin her iki yanında salbek, altın zeminli paftaların ortasında yeşil renkte ortabağ (Şekil 696) vardır. Ortabağın iç kısmı lâcivert ile boyanmış, beyaz ile üç nokta zemin süslemesi yapılmıştır. Ortabağdan çıkan tepelik (Şekil 699) ve rûmîler kırmızıdır. Geri kalan kısım altın rûmî kapalı formlar ve altın ortabağlarla paftalanmıştır. Alt ve üst cetvele bitişik olan paftaların zemini de altındır. Bunların dışında kalan zemin lâcivert olup, beyaz üç noktalar ile bezenmiştir. Tüm

zemini altın helezonik dallar üzerinde yer alan hatâyî grubu motifler dolaşmaktadır. Motiflerde kırmızı, yeşil, mavi, sarı, eflâtun ve pembe renkler kullanılmıştır.

İklîl alanı ince altın ipliklerle, kırmızı ve beyaz arasuyu çevrelemektedir. Beyaz arasuyu üzerinde siyah (+) işaretleri vardır. Arasuyunu müteakiben münhanili ara pervaz gelmektedir. Zemini altın olan ara pervazın üzerindeki münhani motifleri yeşil ve kırmızı renk olup, çizgiseldir (Şekil 713). Ara pervazı pembe renkteki arasuyu takip ederken; arasuyu üzerinde yer alan (+) desen siyahtır. Altın cetvel üzerindeki kırmızı ve yeşil renkteki tığlarda hatâyî grubu motifler kullanılmıştır (Şekil 724).

Bey-ne's-sütur içine alınan yazı kısmı, ta'lîk hat nev'idir. En üstte yer alan Besmele'nin her iki yanında hatâyî grubu motiflerden oluşan bir desen mevcuttur (Şekil 226). Motiflerde beyaz, pembe, eflatun ve kırmızı kullanılmıştır. Dallar ve yapraklar yeşildir.

Şekil 226: TZK 358, v.1b Detay

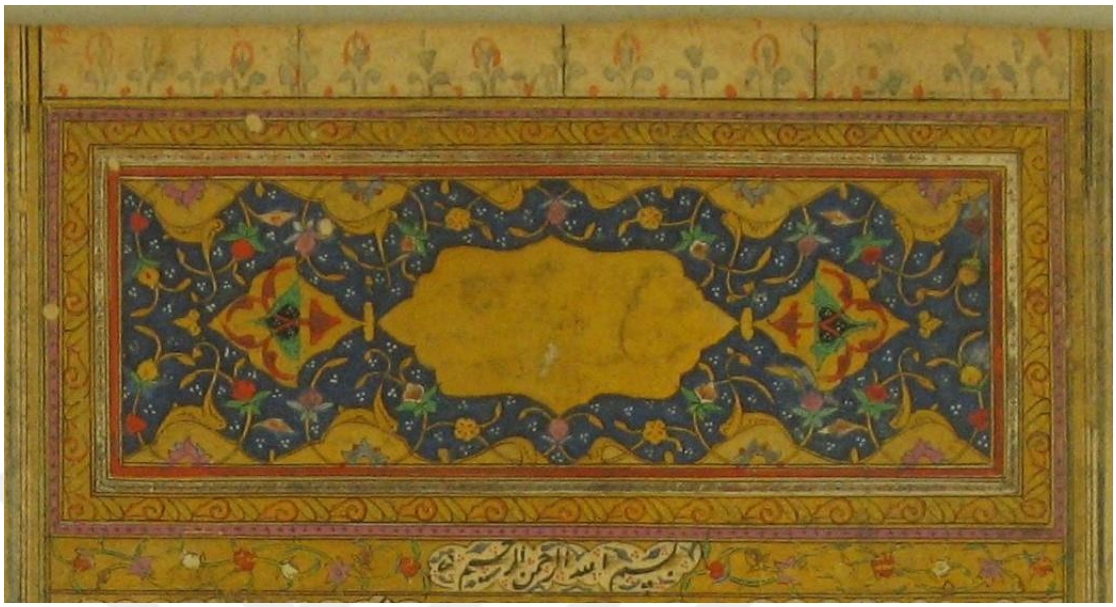

Eserin 2a varağında metin, bey-ne's-sütur bezemelidir. Sayfanın üst kısmında koltuk tezhibi görülür (Şekil 227). Kâğıt renginde bırakılan zemine kırmızı ve lâcivert ile üç nokta bezeme yapılmıştır. 1/2 simetrik desen, altın ayırma rûmî ile hatâyî grubu motiflerden müteşekkil olup rûmîlerin hurdeleri siyahtır. Motiflerde altın, kırmızı, pembe, yeşil ve beyaz kullanılmıştır.

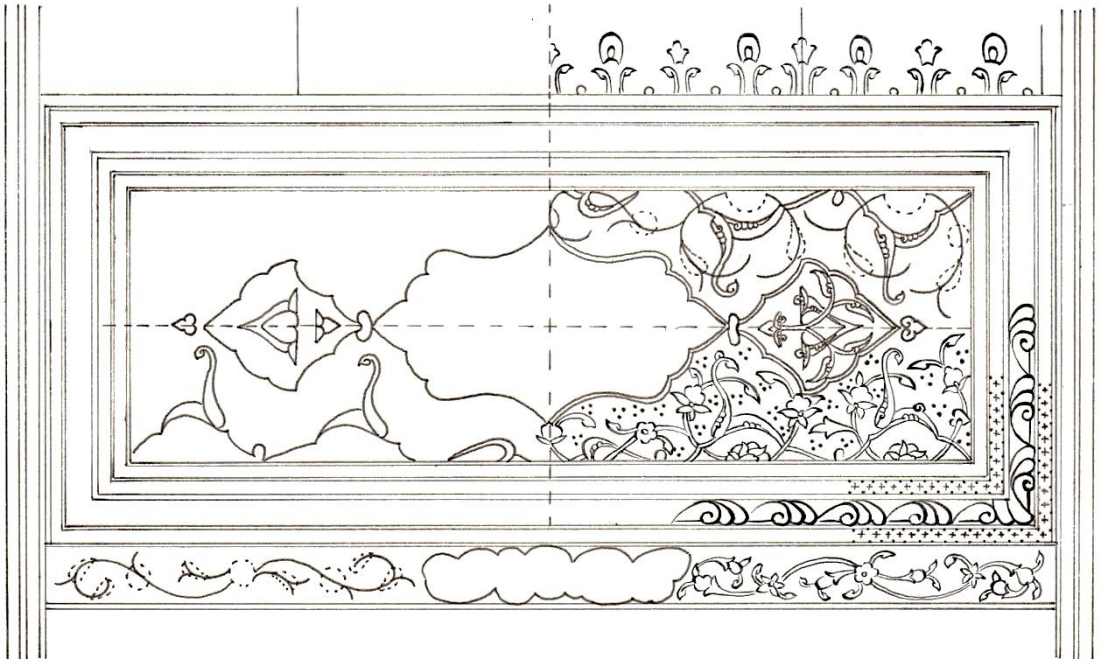
Şekil 227: TZK 358, v.1b Koltuk Tezyînâtı ve Çizimi

Şekil 228: TZK 358, v.1b-2a Dîbâce Tezhibi

Şekil 229: TZK 358, v.1b-2a Dîbâce Tezhibi Çizimi

BAHİRBAŞI TEZHİBİ (2. Defter)

Şekil 230: TZK 358, Bahirbaşı Tezhibi

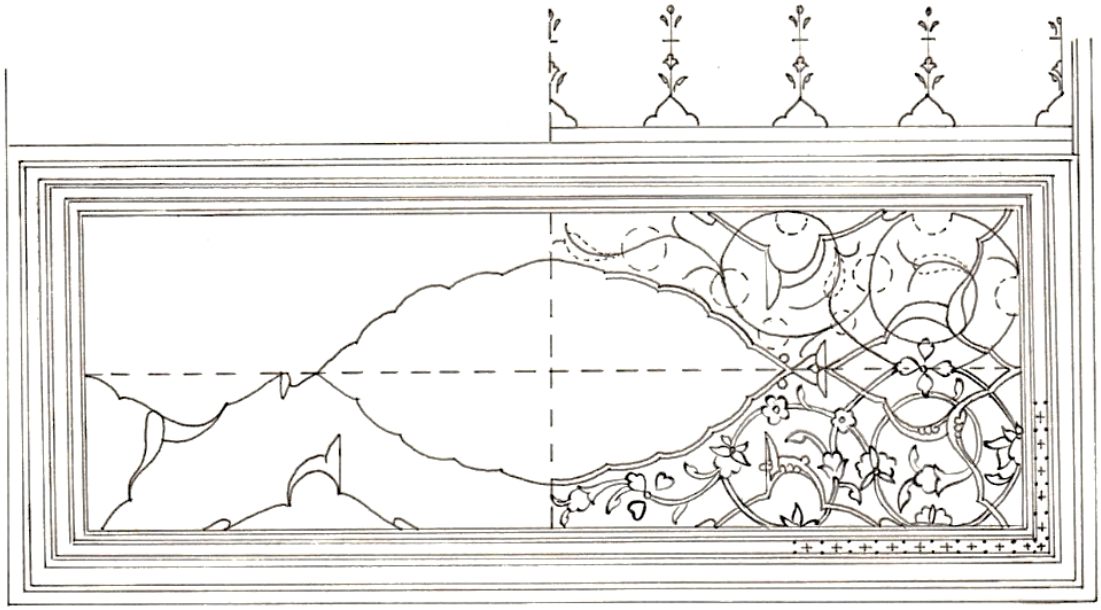
Eserin ikinci cüzünün başladığı varakta bahirbaşı tezhibi vardır. Altın ve lâciverdin dengeli kullanıldığı bezeme, iklîl unvân sayfası şeklinde düzenlenmiştir. Ortada yer alan altın zeminli şemse içinde yazı yoktur. 1/4 simetrik olan tezyînî alan altın zeminli rûmîlerle paftalara ayrılmıştır. Bunun dışında kalan yerlerin zemini lâciverttir. Tüm zemini altın helezonlar üzerinde yer alan hatâyî grubu motifler dolanmaktadır. Motiflerde sarı, kırmızı, mavi ve mor kullanılmıştır. Tezyînî alan, mercan ve su yeşili arasuları ile çevrelenmiştir. Yeşil arasuyu üzerine siyah (+) desen uygulanmıştır. Kalın altın cetveli müteakiben gelen kuzu üzerine lâcivert tığlar sıralanmıştır (Şekil 724).

Metin alanı dokuz satırlık yazının ardından ince altın cetvellerle, önce bir başlık kısmı olarak, sonra dört sütuna ayrılmıştır. Yazı başlığının kenarlarına, zarif bir tezyînât yapılmıştır. Kâğıt renginde bırakılan zeminde kırmızı ve lâcivert ile üç nokta bezeme vardır. Desen, tek dal üzerinde yer alan hatâyî grubu motiflerden oluşmaktadır.

Şekil 231: TZK 358, Bahirbaşı Tezhibi

Şekil 232: TZK 358, Bahirbaşı Tezhibi Çizimi

BAHİRBAŞI TEZHİBİ (v.85 b- 3. Defter)

Şekil 233: TZK 358, v.85b Bahirbaşı Tezhibi

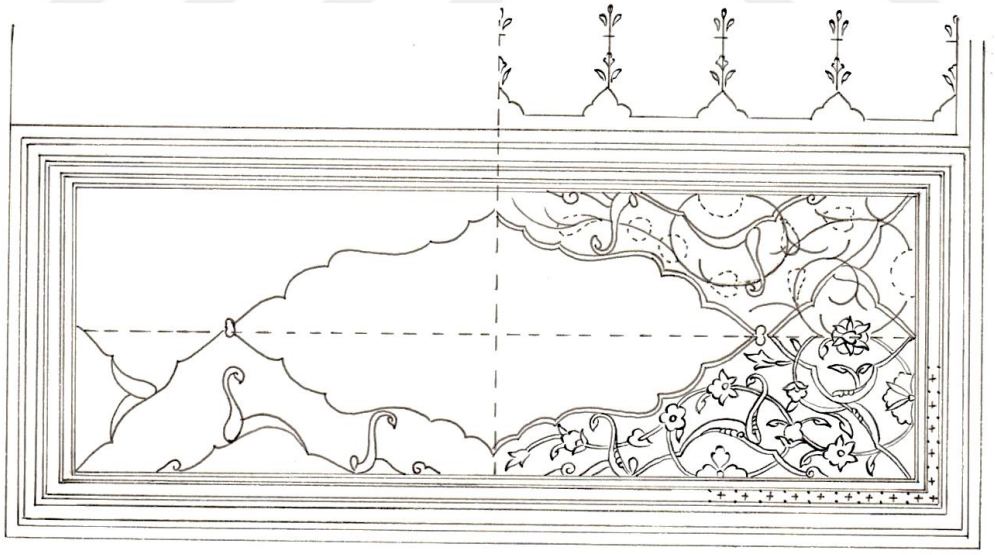

Eserin 85b varağında yer alan üçüncü müzehhep sayfası da önceki bezemelerle uyum içerisindedir. Aynı renkler diğer tezyîni varaklara çok benzeyen bir kompozisyonla kurgulanmıştır. İklîl unvân sayfası düzenindeki müzehhep alan 1/4 simetriktir. Altın zeminli rûmîler ile paftalanmış desende geri kalan zemin rengi lâciverttir. Ortadaki altın şemsenin içi yine boş bırakılmıştır. Tüm zemini altın helezonlar üzerinde yer alan hatâyî grubu motifler dolanırken; çiçeklerde sarı, kırmızı, mavi ve mor kullanılmıştır. Dal uçlarında yer alan sarı ve kırmızı renkteki dilimli yapraklar desen ile bir bütünlük oluşturmuştur. İklîl alan su yeşili ve siyah (+) desenli kırmızı arasuyu ile çevrelenmiş, altın kuzuların üzerinde yer alan lâcivert tığlarla sonlandırılmıştır. 19 satırdan oluşan yazı, is mürekkebi ve ta'lîk hatla yazılmıştır.

Şekil 234: TZK 358, v.85b Bahirbaşı Tezhibi Çizimi

Şekil 235: TZK 358, v.85b Bahirbaşı Tezhibi Çizimi

BAHİRBAŞI TEZHİBİ (v.139b- 4. Defter**)**

Şekil 236: TZK 358, v.139b Bahirbaşı Tezhibi

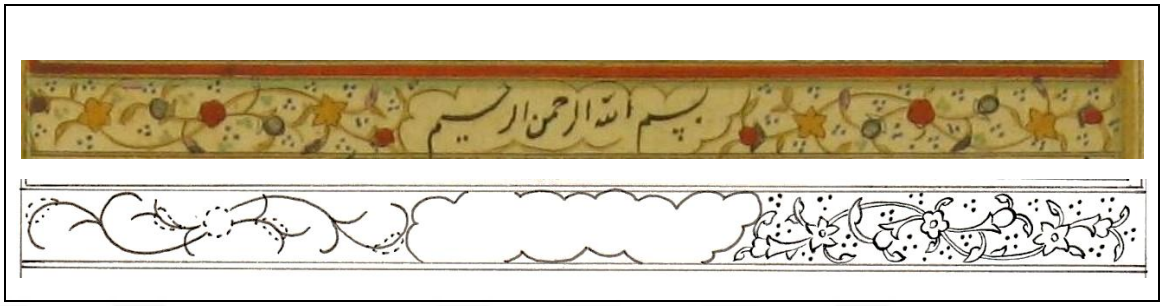

Dördüncü defterin başladığı varak, iklîl unvân sayfası formunda düzenlenmiştir. Desen şeması Şekil 231 ile benzerdir. 1/4 simetrik olan desen, altın zeminli rûmîler ile paftalanmıştır. Ortadaki şemse altın zeminli olup, içerisi boş bırakılmıştır. Geri kalan yerlerin zemini lâciverttir ve tüm zemini altın helezonlar üzerindeki hatâyî grubu motifler dolaşmaktadır. Tepelik ve rûmîlerin hurdeleri siyahtır. Motifler diğer müzehhep alanlarla kullanılmış olan sarı, kırmızı, mavi ve mor renginde boyanmıştır. İklîl alanı çevreleyen kırmızı ve beyaz arasuyunu müteakiben gelen altın kuzu üzerinde, yine aynı tığlar sıralanmıştır (Şekil 724). Bu defterde diğerlerinden farklı olarak beyaz arasuyu kullanılmış, ancak üstübeç zamanla aslî rengini yitirdiği için grimsi bir renk almıştır. Arasuyunun üzerindeki (+) işaret, siyahtır.

İklîl kısmın hemen altında yer alan Besmele'nin her iki yanında sade bir bezeme kullanılmıştır. Zemini kâğıt rengi bırakılmış olan Besmele bey-ne's-sütur içine alınmış, her iki yanına 1/2 ters simetrik olan bir desen çizilmiştir (Şekil 237).

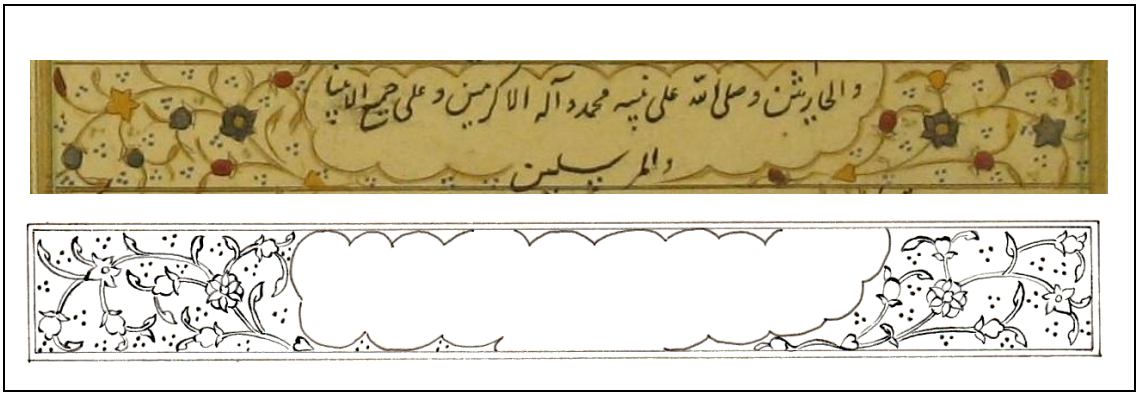
Motiflerde kullanılan renkler sarı, kırmızı ve maviyken; zemine lâcivert üç nokta bezeme yapılmıştır.

Şekil 237: TZK 358, v.139b Detay Çizimi

12 satırlık yazının ardından yine ince altın cetvellerle çevrili bir alan gelir (Şekil 238). Ortadaki yazı bey-ne's-sütur içine alınmış olup, her iki yanına hatâyî grubu motiflerden oluşan bir tezyînât yapılmıştır. Alt kısım, dikey altın cetvellerle sütunlara ayrılmıştır.

Şekil 238: TZK 358, v.139b Detay Çizimi

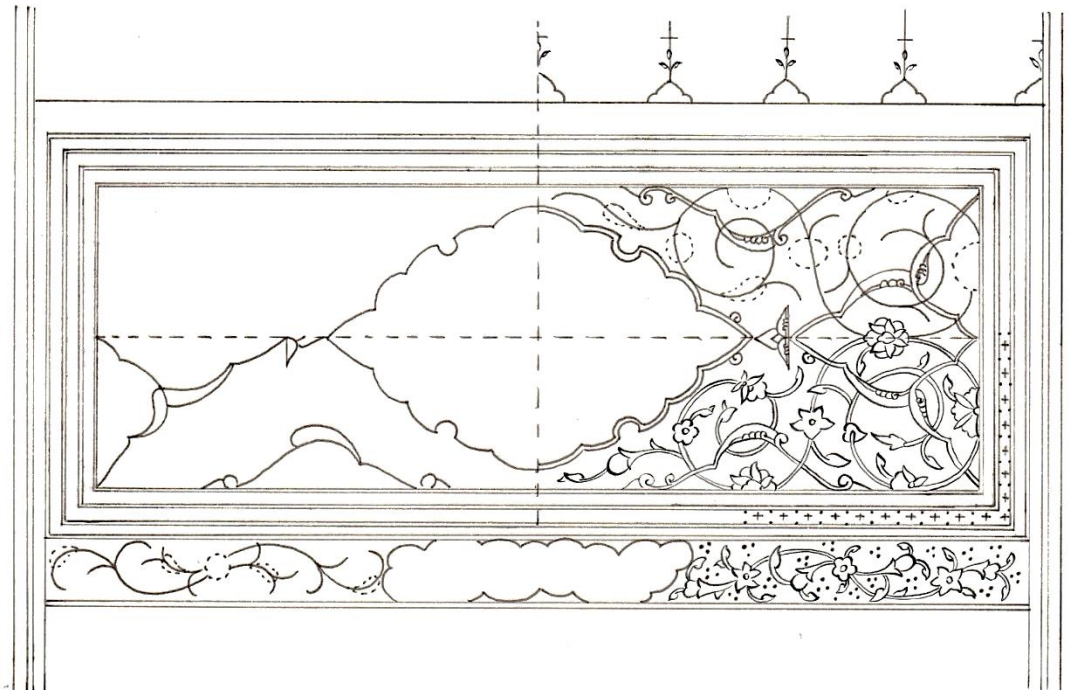

Hem yazının hem de tezyînâtın zemini kâğıt rengi bırakılmıştır. Desen 1/2 simetriktir. Sarı yekberkten çıkış yapan dallar üzerinde hatâyî grubu motifler yer almaktadır. Motiflerde sarı, kırmızı ve mavi kullanılmıştır.

Şekil 239: TZK 358, v.139b Bahirbaşı Tezhibi

Şekil 240: TZK 358, v.139b Bahirbaşı Tezhibi Çizimi

BAHİRBAŞI TEZHİBİ (v.183b- 5. Defter, v.233b-6. Defter)

Şekil 241: TZK 358 v.183b (5. Defter)

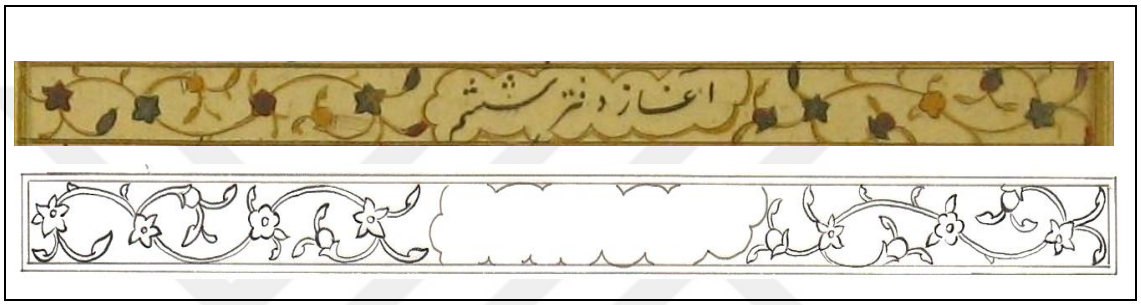

Şekil 242: TZK 358 v.233b (6. Defter)

Eserin beşinci (Şekil 241) ve altıncı (Şekil 242) defterlerinde bulunan desen şeması, üçüncü defterin (Şekil 233) tezhibiyle birebir aynıdır. Bu durum bize iğneleme metodunun sıklıkla kullanıldığını ve aynı desenin farklı yerlerde tekrarlandığını göstermektedir. Altıncı defterin arasuyu, diğer ikisinden farklı olarak beyaz renk yapılmış olup, bazı motiflerin boyanmasında da renk farklılıkları vardır. Bir de altıncı defterde maddi yıpranmadan ötürü renklerde bozulmaların olduğu görülmektedir.

Şekil 243: TZK 358, v.233b Detay Çizimi

Altıncı defterde de metin alanında satır arası desen kullanılmıştır (Şekil 243). Diğer defterlerden farklı olarak burada *defter-i şeşen* yazarak, bunun altıncı defter olduğu belirtilmiştir. Eser bir bütün olarak değerlendirildiğinde işçiliğin en yoğun olarak kullanıldığı varağın, dîbâce sayfası (Şekil 225) olduğu görülür. Her ne kadar 17. yüzyılda yapılmış olsa da gerek renk gerekse desen ve motif özellikleri bakımından 16. yy. özellikleri taşımaktadır. Zaten istinsâh tarihinin M. 1603-04 olması bu görüşü desteklemektedir. Müzehhep varaklar arasında tam bir uyum söz konusudur. Altın ve lâcivert hepsinde dengeli bir şekilde kullanılmış, tüm varaklar aynı titizlikle tezyîn edilmiştir. Müzehhep sayfalar arasında sadece pafta ve arasuyu farlılıkları vardır. Aynı desenin üç sayfada birden kullanılmış olması da iğneleme metodunun uygulandığını göstermesi açısından oldukça önemlidir.

2.4.3. Katalog 17 (VA 1181)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 1181
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Vahidpaşa / H. 1227
Eserin İsmi	: Kâmil-üs-Sınâ'at-üt-Tıbbiyye[263]
Müellifi	: Ali b. Abbas b. el-Mecûsî
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 610
Konusu	: Tıp
Dili	: Arapça
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: Yazı alanında is ve lâl mürekkebi, unvân sayfası tezhibinde üstübeç mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 1066 Rebî'ul-evvel (M. 1655-56)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 260 x 165, 205 x 110 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı abadî kâğıt
Varak Sayısı	: 379
Satır Sayısı	: 33
Cilt Özelliği	: Var.[264]
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi Fasılbaşı tezhibi

[263] Eser, toplam 2 ciltten oluşmaktadır.
[264] Kırmızı renkteki deri üzerine yeşil kumaş kaplı olan cilt kabı, incelemeye tâbi tutulmamıştır.

CİLT ÖZELLİKLERİ

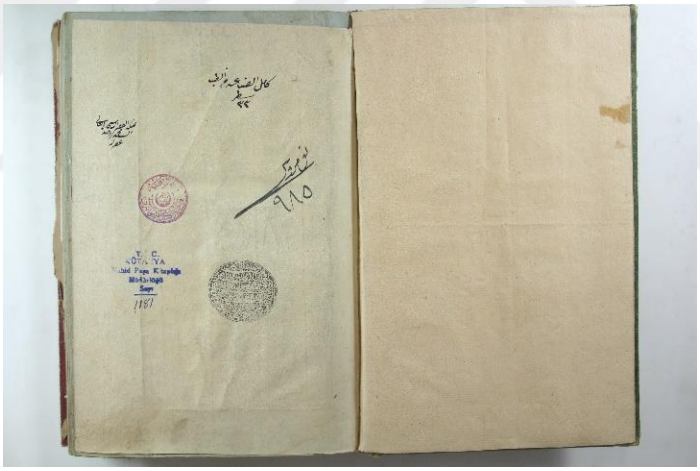
Şekil 244: VA 1181 Eser Cildi

Eserin cildi 260 x 165, 205 x 110 mm. ölçülerindedir. Herhangi bir tezyînî özelliğe sahip olmadığı için incelemeye tabî tutulmamıştır. Zaten bu kabın eserin orijinal kabı olması da mümkün değildir. Eserin müzehhep varakları incelendiğinde, kimi müzehhep varakların kitap kabından dışarı taştığı ve tığların tıraşlandığı görülmektedir. Bu durumda eserin orijinal kabı daha büyük olup, sonradan yeni bir cilt kabı ile değiştirilmiştir.

VA 1181 demirbaş numarası ile kayıtlı olan eser, Vahîd Paşa'nın H. 17 Şevvâl 1227 / M. 18 Ekim 1812 tarihinde düzenlenen bir kitap listesi ile İstanbul'dan kütüphanesine göndermiş olduğu 139 cilt eserin arasında yer almaktadır. Bu kitapların, Kütahya ileri gelenlerinden Mehmed Efendi tarafından kütüphane kayıtlarına dahil edildikten sonra, kütüphaneciler Hacı Ahmed Efendi ve Hattat Mehmed Efendilere teslim edilmesini istemiştir.[265] VA 1181 numaralı eser, kütüphaneye *An-Kütüb-i Hikmet ve Hey'et ve Tıb* kategorisinde kayıt edilmiştir.[266] Eser toplamda 2 ciltten oluşmaktadır. *Kâmil-üs-Sınâat-üt-Tıbbiyye* adlı eser çeşitli bölümlerden oluşan bir kitap olup, içerisinde 20 risâle (bâ'b) yer alır. Bu risâlelerin 10 adedi birinci ciltte, diğer 10 adedi de ikinci cilttedir. VA 1181 numaralı eserin her bölümünün başladığı varak müzehhep olup, eserde 20 adet tezhipli sayfa bulunmaktadır.

Şekil 245: VA 1181, v.1a

Eserin 1a varağında kitabın tam adı *Kâmilü's-Sınâ'a fi't-Tıb* olarak geçmekte ve 33 satırdan oluştuğu yazmaktadır. Sayfada ayrıca müellifin adı *Ali b. Abbas el-Mütetayyîb*[267] olarak geçmektedir (Şekil 245).

[265] Kılıç, s. 67.
[266] Kılıç, ss. 72-73.
[267] Tabakat kitaplarında müellifin ismi *Ali b. Abbas b. el-Mecûsî* olarak geçmektedir. Bu nedenle eserin katalog bilgileri verilirken ismi bu şekilde belirtilmiştir.

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b)

Şekil 246: VA 1181, v.1b Unvân Tezhibi

17. yüzyılın ortalarında yapılmış olan eserin 1b varağı birinci cildin, birinci risâlesidir (Şekil 246-249). Tezyînât, mürekkeb unvân sayfası düzeninde olup, alttaki yatay kısımla onun üzerindeki kubbeli bölümden oluşmuştur. Klâsik tezhip deseninde ve işçilik bakımından Safevî üslûbunun etkisi vardır.

Yatay kısım 1/4 simetrik olup, ortasındaki altın zeminli yazı alanı üzerinde üstübeç ve sülüs hatla *el-Mücelled'ül Evvel min Kitâb-i Kâmil el- Sınâ'a* (Şekil 247) yazmaktadır. Yazı zemininde serbest kompozisyonla tasarlanmış bir desen mevcuttur. Yekberkten çıkış yapan yeşil dallar üzerinde hatâyî grubu motifler yer almaktadır. Motiflerin renklerinde bozulmalar olmasına karşın, beyaz, sarı, kırmızı ve eflâtun kullanıldığı görülmektedir.

Şekil 247: VA 1181, v.1b Yazılı Alan Tezhibi

Yazı alanının yanlarındaki kısım, kırmızı rûmî ve beyaz ortabağ ile paftalara ayrılmıştır. Ayırma rûmînin zemini altın olup, cetvele bitişik kısmında siyah üçgen bir pafta daha vardır. Ortabağ motiflerinin içinde kalan bölümlerin zemini de altınken; bunun dışında kalan yerlerin zemin rengi lâciverttir. Tüm zemini altın dallar üzerinde yer alan hatâyî grubu motifler dolanırken; motiflerde beyaz, sarı, kırmızı, yeşil ve eflâtun kullanılmıştır. Bu kısım, ince altın iplikler ve beyaz (+) desenli lâcivert arasuyu ile çevrelenmiştir.

1/2 simetrik kompozisyonla hazırlanmış olan kubbeli kısmın zemininde yine aynı renkler kullanılmış, beyaz rûmîler ve kırmızı dendalı iplik ile paftalanmıştır. Rûmîli paftanın zemini altın olup, cetvele dayalı kısımda siyah üçgen oluşmuştur. Bu üçgen pafta, yatay kısımda bulunan siyah paftalar ve siyah renkli cetvel, desenin renk dengesi açısından bir bütünlük oluşturmasına vesile olmuştur. Beyaz rûmîlerin içleri siyahla hurdelenmiştir. Beyaz rûmînin üst tarafında dendanlı kırmızı iplik ile paftalanmış lâcivert zeminli alan vardır. Altın ve lâcivert zeminli bu paftaların içinde helezonik dallar üzerinde yer alan hatâyî grubu motiflerden müteşekkil bir desen dolanmaktadır. Beyaz rûmînin ortasında yer alan goncagül motifi desenin başlangıç noktasıdır. Özellikle dar alanlarda kullanılan yekberkler desenin boşluk-doluluk dengesini sağlamıştır. Helezonik dallar altın zeminde yeşilken; lâcivert zeminde altın olarak devam ettirilmiştir. Çiçek motiflerinde kullanılan renkler: sarı, eflâtun, kırmızı ve beyazdır.

Kubbeli kısmın en üstünde yer alan paftanın zemini altın olup, yeşil helezonlar üzerindeki hatâyî grubu motifler tüm zemini dolaşmaktadır. Burada diğer paftalardan farklı olarak diğer motiflere nazaran daha iri hatâyî motifine yer verilmiştir. Bu hatâyî, Safevî dönemi tezhiplerinde çok fazla kullanılan motiflerden biridir (Şekil 678). Çiçeklerde sarı, beyaz, kırmızı, eflâtun, açık somon kullanılırken bu kısımda da renklerde tahribat mevcuttur. Kubbeli kısım sırasıyla beyaz, siyah ve kırmızı ipliklerle dendanlanmış, ardından altın iplikle çevrelenmiştir. İpliğin üzerinde yaprak çıkmaları vardır. Tığ olarak tam ortada, çanak yaprakları altın olan goncagül kullanılmış, cetvele dayalı kısımlarda bu motif 1/2 olarak yer almıştır. Sayfanın üst kısmı tıraşlandığı için tığlar yarım kalmıştır.

Deseni üç taraftan zencerek ara pervaz çevrelemektedir (Şekil 714). Anahtarlı zencereğin köşe dönüşleri hatalı çizilmiştir. Aralarda kalan eşkenar dörtgenler atlamalı

olarak yeşil ve turuncu boyanmıştır (Şekil 248). Metin kısmında is ve lâl mürekkebi kullanılırken; yazı nesih hat nev'i ile yazılmıştır.

Şekil 248: VA 1181, v.1b Unvân Tezhibi

Şekil 249: VA 1181, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.16b)

Şekil 250: VA 1181, v.16b Fasılbaşı Tezhibi

Birinci cildin ikinci risâlesinin yer aldığı varak, iklîl unvân sayfası düzeninde ve 1/4 simetriktir. Tam ortadaki altın zeminli şemse içerisinde ters simetrik hatâyî grubu motiflerden müteşekkil bir desen vardır. Şemsenin her iki yanında kırmızı tepelik motifi bulunmaktadır. Bu sayfanın renklerinde bozulma olmamıştır. Yeşil helezonik dalların üzerinde yer alan çiçek motiflerinde kırmızı, sarı, beyaz, pembe ve mor kullanılmış, motiflerin içi kendi renklerinin koyusu ile gölgelendirilmiştir.

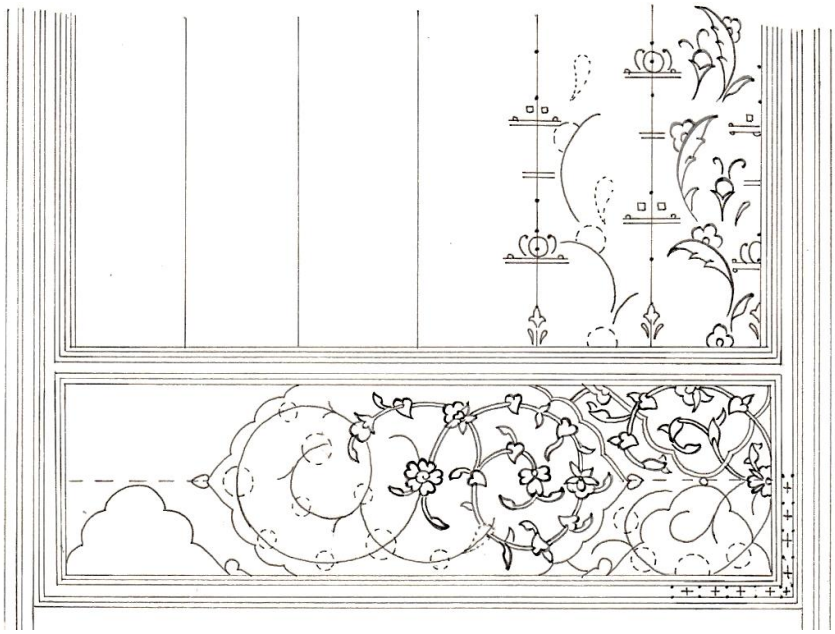
Şemsenin etrafındaki kısım, dendanlı beyaz iplikli paftalar ile altın ve lâcivert zeminli bölümlere ayrılmıştır. Tüm zemini hatâyî grubu motiflerden oluşan bir desen dolaşmaktadır. Motiflerde eserin geneliyle paralel olarak sarı, kırmızı, beyaz, pembe ve mor kullanılmıştır.

İklil alanı çevreleyen beyaz (+) desenli lâcivert arasuyunu müteakiben altın kuzu üzerinde sıralanmış tığlara geçiş yapılmıştır. Geometrik motiflerden oluşan lâcivert tığların arasında altın sazyolu yapraklardan müteşekkil dallar yükselmektedir. Altın tığlar akıtma halkârî tekniğiyle boyanmıştır (Şekil 725). Tığlar üstten tıraşlandığı için yarım gözükmektedir. Cilt kabından taşan kısım katlanarak muhafaza edildiği için de sayfada yırtılmalar meydana gelmiştir (Şekil 250-252).

Şekil 251: VA 1181, v.16b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 252: VA 1181, v.16b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.28b)

Şekil 253: VA 1181, v.28b Fasılbaşı Tezhibi

Birinci cildin üçüncü risâlesinin bulunduğu 28b (Şekil 253-255) varağındaki tezyînî alan yine aynı renk ve desen özellikleri doğrultusunda yapılmıştır. İklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilmiş alan tezyînât 1/4 simetriktir ve klâsik üslûpta yapılmıştır. Ortadaki altın şemse üzerinde ters simetrik desen yer alırken; 16b varağındaki (Şekil 251,252) kompozisyon bu kez farklı çiçek motifleriyle oluşturulmuştur. Aslında kompozisyon ve çiçek renkleri aynı olmasına karşın, çiçek motiflerinin yerlerinin değiştirilmesi suretiyle farklılık yakalanmıştır. Çiçeklerde beyaz, sarı, kırmızı, mor ve pembe kullanılmıştır.

Şemsenin etrafı dendanlı düz ve rûmî kırmızı ipliklerle paftalara ayrılmış olup, zeminler altın ve lâcivert boyanmıştır. Köşelerde çiçek dallarının oluşturduğu üçgen paftaların zemini ise siyahtır. Zemini, eserin genelinde kullanılan motifler dolaşmakta olup, motiflerin renkleri aynıdır.

İklîl alanı çevreleyen lâcivert arasuyu üzerinde beyaz tekli zencerek vardır. Altın kuzunun üzerinde yer alan tığlar, 16b varağında (Şekil 251) kullanılan tığlarla benzer işçilik göstermektedir.

Şekil 254: VA 1181, v.28b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 255: VA 1181, v.28b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.42b)

Şekil 256: VA 1181, v.42b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 42b varağında (Şekil 256-258) birinci cildin dördüncü risâlesi bulunmaktadır. Yine iklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilmiş tezyînât, 1/4 simetriktir.

Kırmızı iplikle dendanlanmış olan şemsenin zemini altın olup, içinde ters simetrik hatâyî grubu motiflerden oluşan desen bulunmaktadır. Motiflerde kırmızı, beyaz, sarı, pembe ve mor kullanılmıştır.

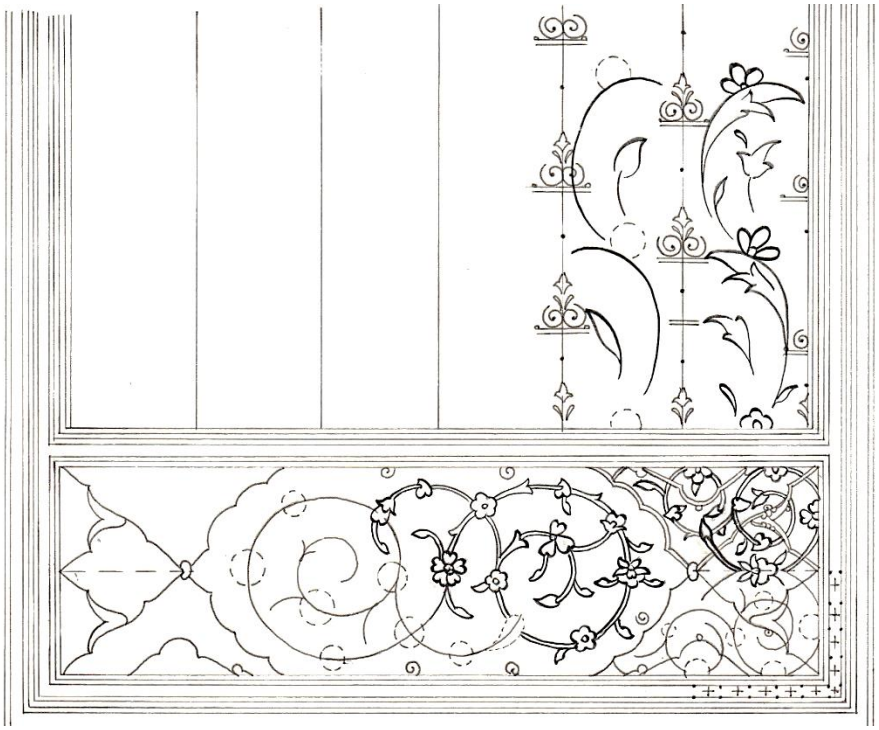
Geri kalan zemin, kırmızı rûmî ve beyaz ipliklerle paftalara ayrılmış, bu paftaların içi altınla boyanmıştır. Rûmî pafta içerisindeki çiçek dallarının oluşturduğu üçgenin zemini siyah, bunun haricindeki yerlerin zemini lâciverttir. Tüm zeminde helezonlar üzerinde yer alan hatâyî grubu motifler vardır.

İklîl alanı beyaz (+) desenli lâcivert arasuyu çevrelerken, lâcivert renkli tığlara eklemeler yapılmıştır (Şekil 725). Tığlar, sayfa tıraşlandığı için yarım kalmıştır.

Şekil 257: VA 1181, v.42b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 258: VA 1181, v.42b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.50b)

Şekil 259: VA 1181, v.50b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 50b varağında (Şekil 259-261) birinci cildin beşinci risâlesi yer alır. İklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilmiş tezyînât, 1/4 simetriktir.

Ortadaki şemsenin zemini altın olup, içinde ters simetrik hatâyî grubu motiflerden oluşan desen yer alır. Motiflerde kırmızı, beyaz, sarı, pembe ve açık mavi kullanılmıştır. Şemseyi çevreleyen kırmızı iplik cetvele dayalı kısımlarda 1/2 tepelik form oluşturmuş, böylece şemsenin formu diğer varaklarda kullanılmış olanlardan farklı bir şekle sahip olmuştur. Kırmızı tepeliklerin iç kısmı lâcivertle doldurulmuştur.

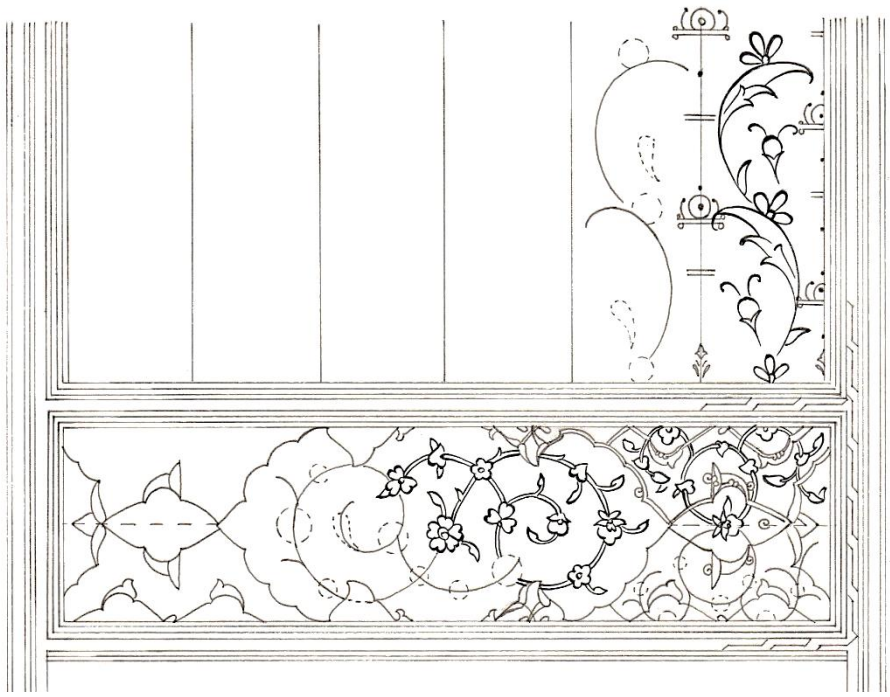
Şemsenin her iki tarafı kırmızı rûmîler ve beyaz ortabağlarla paftalara ayrılmış, bu paftaların içi altınla boyanmıştır. Kırmızı rûmînin üzerinde yer alan kırmızı tepelik devam ederek, cetvele dayalı bir pafta oluşturmuştur. Geri kalan yerlerin zemini lâciverttir. Tüm zeminde helezonlar üzerinde yer alan hatâyî grubu motifler vardır. Motifler, şemse içindekilerle aynı renktedir.

İklîl alanı çevreleyen lâcivert arasuyu üzerinde beyaz tekli zencerek vardır. Geometrik motiflerden oluşan lâcivert tığların arasında altın sazyolu yapraklardan müteşekkil tığlar bulunurken; bu tığlar akıtma halkârî tekniğiyle boyanmıştır (Şekil 260,261).

Şekil 260: VA 1181, v.50b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 261: VA 1181, v.50b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.72b)

Şekil 262: VA 1181, v.72b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 72b varağında (Şekil 262-264) birinci cildin altıncı risâlesi yer alır. Tezyînât, iklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilmiş olup, 1/4 simetriktir.

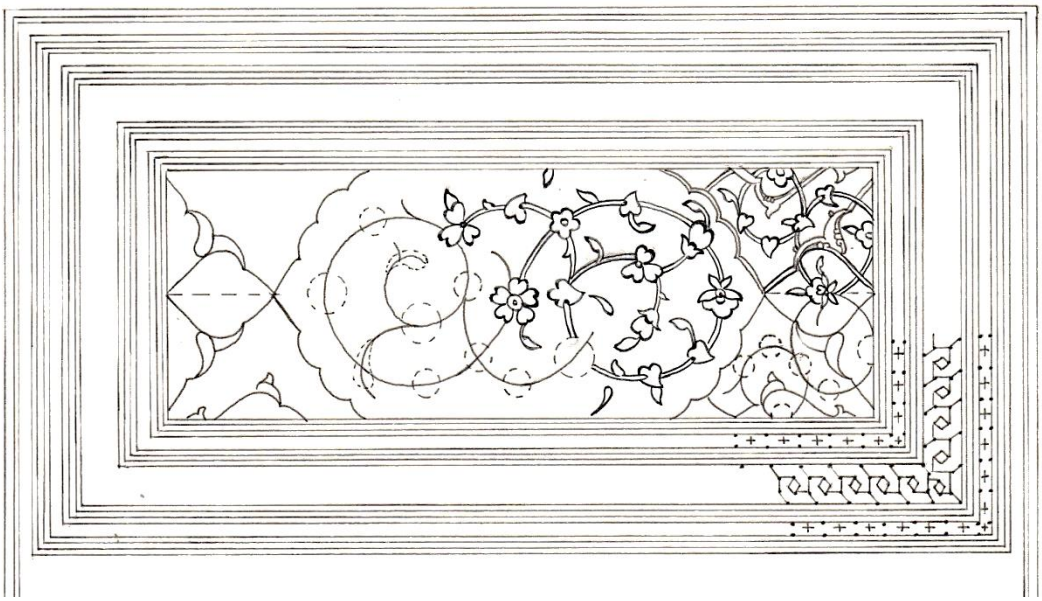
Tam ortada yer alan altın zeminli şemse içinde, ters simetrik hatâyî grubu motiflerden oluşan desen yer alır. Motiflerde kırmızı, beyaz, sarı, pembe, mor ve eflâtun kullanılmış, motif içlerine kendi zemin renklerinin koyusu ile gölgelendirme yapılmıştır. Şemseyi dendanlı kırmızı iplik çevrelemiş, her iki tarafı kırmızı rûmîler ve beyaz ortabağlarla paftalara ayrılmıştır. Beyaz ortabağların zemini altınken, kırmızı rûmîli paftanın zemininde altının yanı sıra siyah da kullanılmıştır. Tezyînâtın geri kalan yerlerinin zemini lâciverttir. Hatâyî grubu motifler, şemse içindekilerle aynı renktedir.

İklîl alanı, ince altın iplikleri müteakiben gelen beyaz (+) desenli lâcivert arasuyu ve zencerek ara pervaz çevrelemektedir. Anahtarlı zencerek 1b unvân sayfasında kullanılan zencerekle aynı olup (Şekil 714), köşe dönüşleri bu kez doğru çizilmiştir. Aralarda kalan eşkenar dörtgenler, atlamalı olarak yeşil ve turuncu boyanmıştır. Zencerek ara pervazın ardından, beyaz (+) desenli lâcivert arasuyu ve altın iplikler gelmektedir. Eserin 72b varağındaki tezyînâtta önceki varaklardan farklı olarak üst kısımda yer olmasına karşın tığ kullanılmamıştır (Şekil 263,264).

Şekil 263: VA 1181, v.72b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 264: VA 1181, v.72b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.84b)

Şekil 265: VA 1181, v.84b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 84b varağında (Şekil 265-267), birinci cildin yedinci risâlesi yer alırken; tezyînâtı daha önceki fasılbaşı tezhiplerinden farklıdır. Muhtemelen yedinci bölümün başladığı varaklar zarar gördüğü için, eseri tamamlamak maksadı ile bu varak sonraki tarihlerde esere dahil edilmiştir.

Tezyînât, iklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilmiş olup, 1/4 simetriktir. Zemin komple altındır, motifler ve desen son derece basit bir şekilde çizgisel çalışılmıştır. Şemse kısmı sadece tahrirle belirtilmiş, içi boş bırakılmıştır. Zeminde rûmî grubu motiflerden oluşan kaba bir desen vardır. Helezonlar üzerinde iri kırmızı noktalar yer almaktadır. Başlangıç noktasının rûmî kapalı formun ortasında yer alan penç olması da deseni çizen kişinin acemi ve desen bilgisinin yetersiz olduğunun göstergesidir. Çünkü tezhip desen çizim kurallarında hiçbir zaman rûmî ve hatâyî grubu motifler bir arada aynı helezon üzerinde yer alamaz. Kullanılan tepelikler siyah olup, desende leke etkisi bırakmıştır.

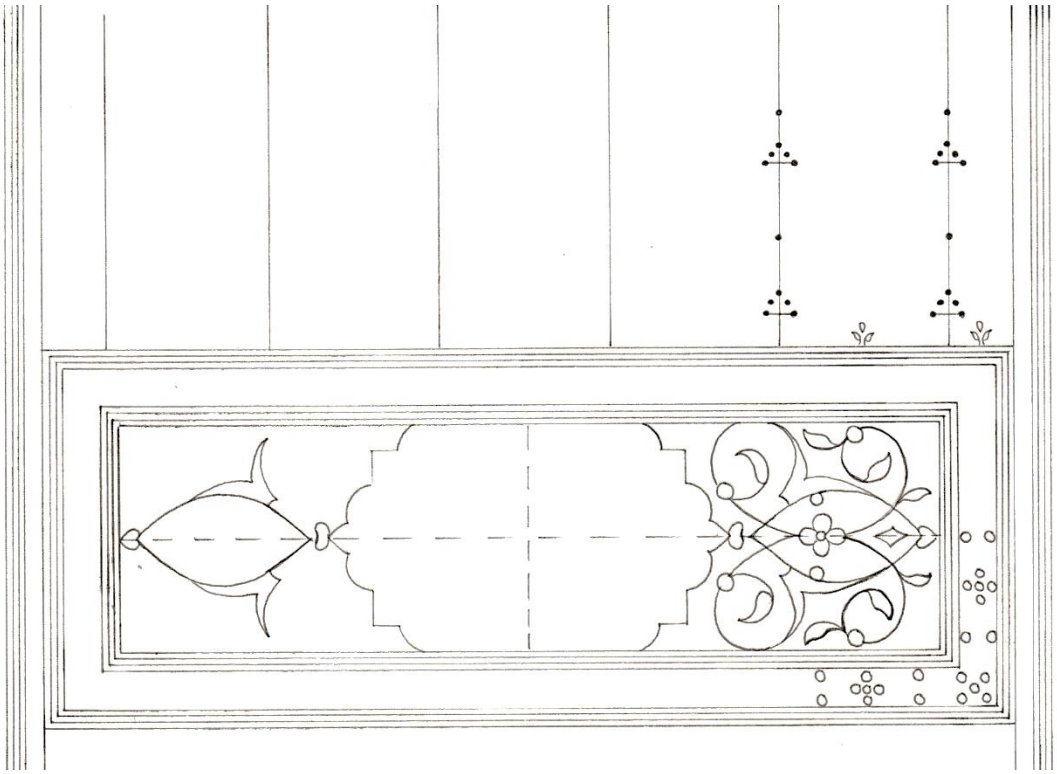
İklîl alanı, ince altın iplikleri müteakiben gelen vişne çürüğü arasuyu çevrelemektedir. Arasuyu üzerinde altın penç motifleri vardır.

Tezyînâtın bütünüyle uyumlu, basit nokta ve çizgilerden oluşan tığlarda siyah ve altın kullanılmıştır. Metin, is ve lâl mürekkebi kullanılarak nesih hat nev'i ile yazılmıştır.

Şekil 266: VA 1181, v.84b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 267: VA 1181, v.84b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.101b**)**

Şekil 268: VA 1181, v.101b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 101b varağında (Şekil 268-270), birinci cildin sekizinci risâlesi yer alırken; tezyînâtı 84b (Şekil 265-267) varağındaki ile benzer karakterde olup, her iki tezhibi yapan aynı kişidir. Bu varak da esere sonradan eklenmiştir.

Tezyînât, kubbeli unvân sayfası düzeninde tertip edilmiş olup, 1/2 simetriktir. Zemin komple altındır, motifler ve desen son derece basit bir şekilde çizgisel çalışılmıştır. Desenin ortasında rûmî kapalı form yer almış, rûmîlerin içi (v) şekliyle hurdelenmiştir. Zeminde hatâyî grubu motiflerden oluşan bir desen vardır. Desen son derece kabadır. Helezonlar üzerinde siyah-kırmızı penç ve goncagüller yer almaktadır. Yine aynı helezonlar üzerinde hem hatâyî hem de rûmî grubu motifler bulunmaktadır. Dal ucuna konan hançerî altın yaprak son derece kabadır. Dal bitişinde bu kadar büyük yaprak bulunması da yine tezhip çizim kurallarına ters bir durumdur.

Deseni, ince altın iplikleri müteakiben gelen vişne çürüğü arasuyu çevrelemektedir. Arasuyu üzerinde altın penç motifleri vardır.

Kubbeli kısım rûmîlerle dendanlanmış ve tığlar kuzu olmadan sıralanmıştır. Tezyînâtın bütünüyle uyumlu, basit nokta ve çizgilerden oluşan tığlar, siyah ve altın ile boyanmıştır.

Metin, is ve lâl mürekkebi ile nesih hat nev'i kullanılarak yazılmıştır.

Şekil 269: VA 1181, v.101b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 270: VA 1181, v.101b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.112b)

Şekil 271: VA 1181, v.112b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 112b varağında (Şekil 271-273), birinci cildin dokuzuncu risâlesi yer almaktadır. İklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilen tezyînât, 1/4 simetriktir.

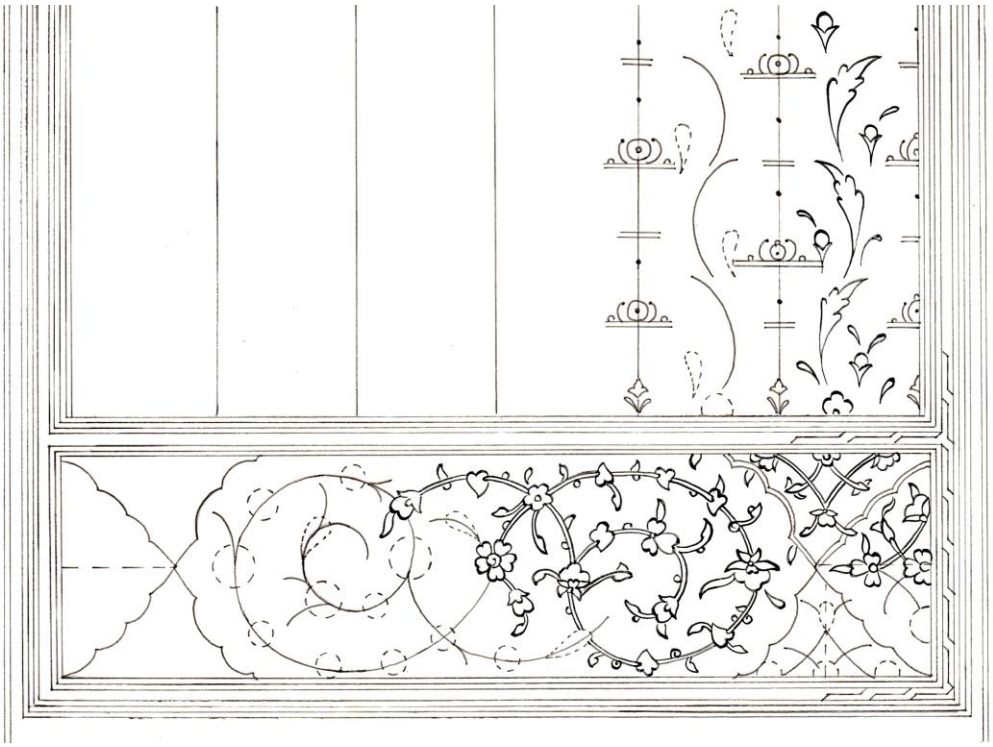
Tam ortada yer alan şemsenin zemini altın olup, içinde ters simetrik hatâyî grubu motiflerden oluşan desen yer alır. Yeşil dallar üzerindeki motifler kırmızı, beyaz, sarı, pembe, eflâtun ve mor renklerde boyanmıştır. Şemseyi kırmızı iplik çevrelerken; her iki tarafı kırmızı ipliklerle paftalanmıştır. Altın zeminli paftaların içinde 1/2 simetrik desen vardır. Hatâyî grubu motiflerden müteşekkil olan desende çiçekler mor, beyaz, kırmızı ve pembeye, yapraklar sarıya boyanmıştır. Geri kalan zemin altın dallar yardımıyla paflalanmış, paftanın cetvele dayalı olan kısmı siyaha, üst kısmı lâciverte boyanmıştır. Bu kısımda 1/2 simetrik bir desen vardır. Kırmızı, sarı ve beyaz olan çiçeklere, pembe yapraklar eşlik etmektedir.

İklîl alanı çevreleyen lâcivert arasuyu üzerinde, beyaz tekli zencerek vardır. Geometrik motiflerden oluşan lâcivert tığların arasında, altın sazyolu yapraklardan müteşekkil tığlar bulunurken; bu tığlar akıtma halkârî tekniğiyle boyanmıştır.

Şekil 272: VA 1181, v.112b Fasılbaşı Tezhibi

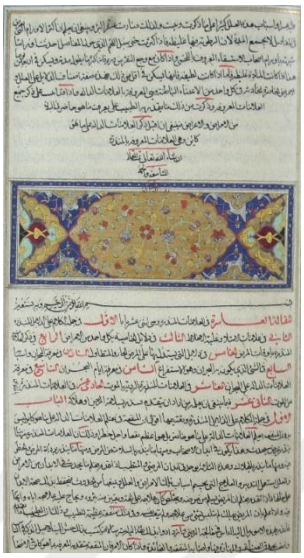

Şekil 273: VA 1181, v.112b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.138b**)**

Şekil 274: VA 1181, v.138b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 138b varağında (Şekil 274-276) birinci cildin onuncu risâlesi yer alırken; birinci cilt sona ermektedir. Önceki sayfalardan farklı olarak tezyînât sayfanın üst tarafında değil, orta kısmında yer almaktadır. Tezyînât, iklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilmiş olup, 1/4 simetriktir.

Ortadaki şemsenin zemini altın olup, içinde ters simetrik hatâyî grubu motiflerden oluşan desen yer alır. Yeşil dallar üzerindeki çiçekler, kırmızı, sarı, pembe, mor ve eflâtundur. Motif içlerine kendi zemin renklerinin koyusu ile gölgelendirme yapılmıştır. Şemse dendanlı kırmızı iplik ile çevrelenmiş, her iki tarafı beyaz rûmîler ve kırmızı dendanlı ipliklerle paftalara ayrılmıştır. Beyaz rûmîlerin iç kısmında kalan zemin altındır, alt ve üst kısımlarında beyaz tepelikler mevcuttur. Rûmîler oldukça zarif çalışılmış, is mürekkebi ile hurdelenmiştir. Rûmîlerin dış kısmında yer alan paftanın zemini lâciverttir ve zeminde rûmînin ortasındaki pençten çıkış yapan dallar dolaşmaktadır.

Tezyînâtın sağ ve sol cetvele dayalı kısmında kırmızı iplikli pafta yer alırken; bu kısım da sarı ortabağ ve eflâtun rûmî ile paftalanmıştır. Rûmînin zemini vişne çürüğü renginde, alt kısmındaki üçgen pafta ise siyaha boyanmıştır. Sarı ortabağın iç kısmında kalan zeminler su yeşilidir. Bu tezyînâtta kullanılan vişne çürüğü ve su yeşili

zemin rengi önceki varaklarda zemin rengi olarak kullanılmamıştır. Aslında su yeşili helezonik dallarda kullanılan yeşil olup, burada zemin rengi olarak tercih edilmiştir.

İklîl alanı, ince beyaz ve altın iplikleri müteakiben gelen beyaz (+) işaretli lâcivert arasuyu çevrelemektedir (Şekil 274-276).

Şekil 275: VA 1181, v.138b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 276: VA 1181, v.138b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.153b)

Şekil 277: VA 1181, v.153b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 153b varağı (Şekil 277-279) ile ikinci cilt başlamakta olup, ikinci cildin birinci risâlesi yer almaktadır. İklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilmiş tezyînât 1/4 simetriktir.

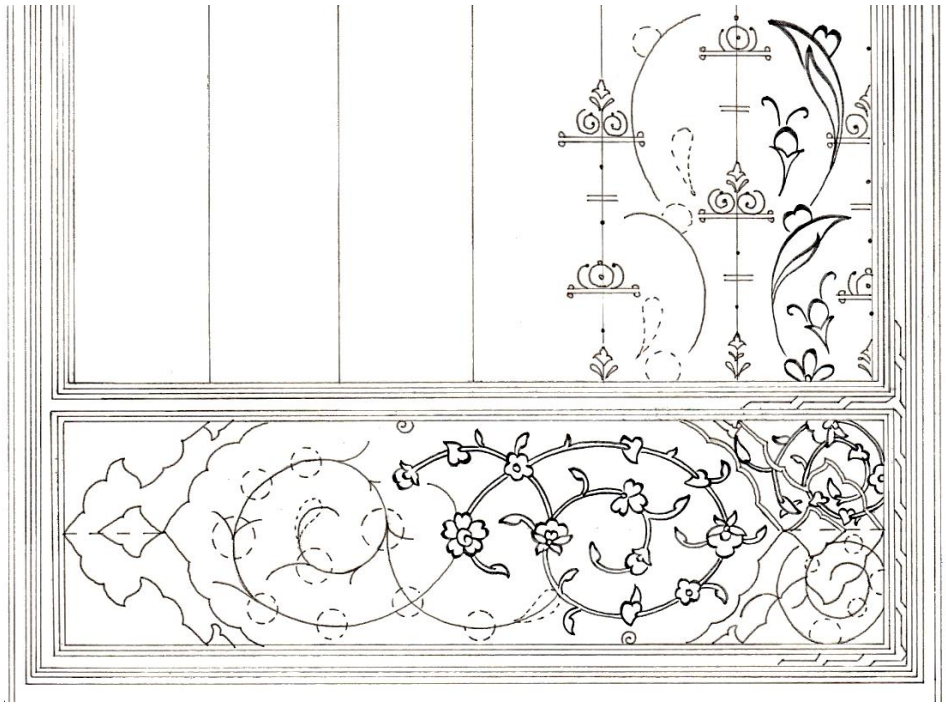
Tam ortada yer alan şemsenin zemini altın olup, içinde ters simetrik hatâyî grubu motiflerden oluşan desen yer alır. Yeşil helezonik dallar üzerine yerleştirilmiş olan motifler kırmızı, beyaz, sarı, pembe, eflâtun ve mor renklerde boyanmıştır. Şemseyi kırmızı iplik çevrelemiş, iki ucuna salbek görünümlü pafta yerleştirilmiştir. Kırmızı iplikli bu paftanın zemini altın olup, içi boş bırakılmıştır. Şemsenin her iki tarafında beyaz ipliklerle çevrelenmiş, altın zeminli paftalar yer almaktadır. Sadece köşelerde meydana gelen 1/2 üçgen paftaların zemini siyaha boyanmış bunun dışında kalan zemin lâcivert bırakılmıştır. Tüm zemini hatâyî grubu motiflerden müteşekkil desen dolaşmaktadır. Motiflerde mor, kırmızı, pembe, sarı ve eflâtun kullanılmıştır.

İklîl alanı çevreleyen lâcivert arasuyu üzerinde beyaz tekli zencerek vardır. Geometrik motiflerden oluşan lâcivert tığların arasında altın sazyolu yapraklardan müteşekkil tığlar bulunurken; bu tığlar akıtma halkârî tekniğiyle boyanmıştır (Şekil 277-279).

Şekil 278: VA 1181, v.153b Fasılbaşı Tezhibi

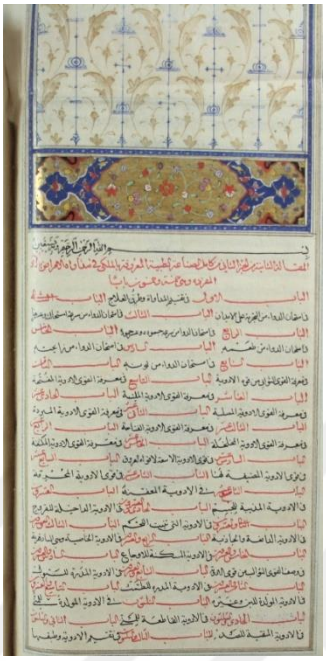

Şekil 279: VA 1181, v.153b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.185b)

Şekil 280: VA 1181, v.185b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 185b (Şekil 280-282) varağında ikinci cildin ikinci risâlesi yer almaktadır. İklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilmiş tezyînât, 1/4 simetriktir.

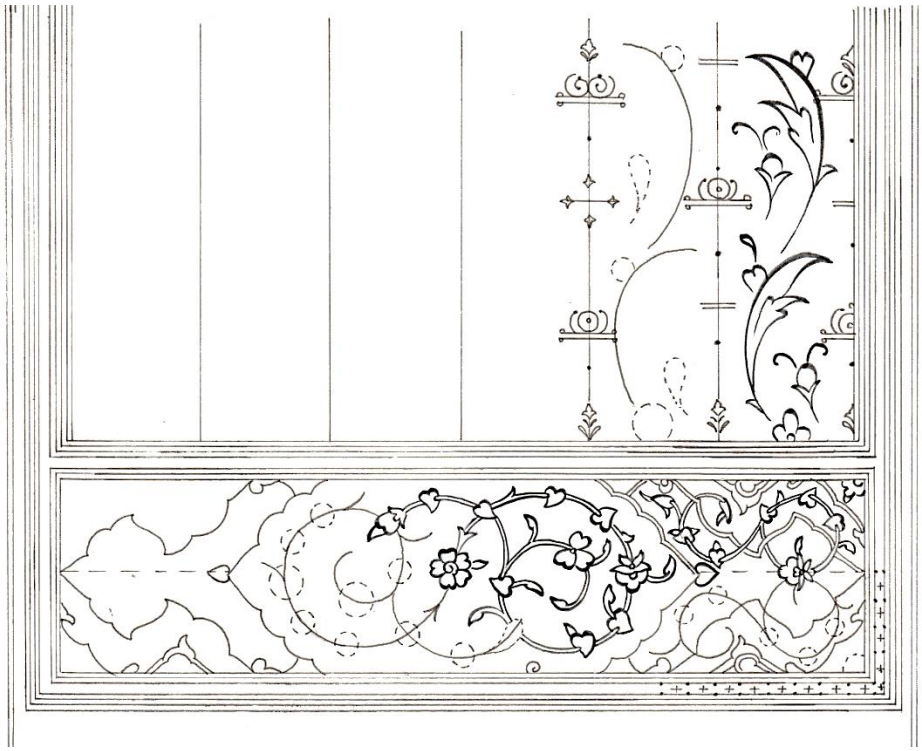
Ortadaki şemsenin zemini altın olup, içinde ters simetrik hatâyî grubu motiflerden oluşan desen yer alır. Yeşil helezonik dallar üzerinde kırmızı, beyaz, sarı, pembe, eflâtun ve mor renklerde boyanmış olan motifler vardır. Şemseyi kırmızı iplik çevrelemiş, iki ucuna kırmızı tepelikler yerleştirilmiştir. Şemsenin her iki tarafında beyaz ipliklerle çevrelenmiş paftalar yer alırken, köşelerde oluşan alanların zemini altın, arada kalan bölümün zemini ise lâciverttir. Altın zeminli pafta içerisinde de kırmızı ortabağ ile oluşturulmuş başka bir pafta yer alır. Bu paftanın zemin boşlukları siyah ile renklendirilmiştir. Tüm zemini hatâyî grubu motiflerden müteşekkil desen dolaşmaktadır. Motiflerde mor, kırmızı, pembe, sarı ve eflâtun kullanılmıştır.

İklîl alanı çevreleyen lâcivert arasuyu üzerinde beyaz (+) desen vardır. Geometrik motiflerden oluşan lâcivert tığların arasında altın sazyolu yapraklardan müteşekkil tığlar bulunurken; bu tığlar akıtma halkârî tekniğiyle boyanmıştır (Şekil 280-282).

Şekil 281: VA 1181, v.185b Fasılbaşı Tezhibi

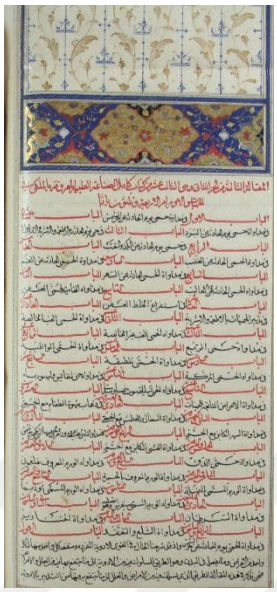

Şekil 282: VA 1181, v.185b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.213b**)**

Şekil 283: VA 1181, v.213b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 213b varağında (Şekil 283-285) ikinci cildin üçüncü risâlesi yer almaktadır. İklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilmiş tezyînât, 1/4 simetriktir.

Ortadaki şemsenin zemini altın olup, içinde ters simetrik hatâyî grubu motiflerden oluşan desen yer alır. Yeşil dallar üzerinde kırmızı, beyaz, sarı, pembe, eflâtun ve mor renklerde boyanmış olan motifler vardır. Şemseyi kırmızı iplik çevrelemiş ve bu ipliklerle şemsenin cetvele dayalı olan üst ve alt kısımlarında yeni bir pafta oluşturulmuştur. Siyah zeminli pafta içerisinde, altın dallar üzerindeki goncagüllerden müteşekkil 1/2 simetrik desen vardır. Bu paftanın cetvele dayalı kısmında oluşan üçgen alanın zemini ise su yeşilidir. Tezyînâtın geri kalan kısmı beyaz ve kırmızı rûmîlerle paftalanmıştır. Bu paftaların zemini altın olup, beyaz rûmîli paftanın içinde oluşan minik üçgen paftanın zemini siyaha boyanmıştır. Bezemenin geri kalan yerlerinin zemini ise lâciverttir. Beyaz rûmînin sadece üst kısmında tepelik bulunurken; kırmızı rûmîlerin her iki tarafında kırmızı tepelikler mevcuttur. Tüm zemini hatâyî grubu motiflerden müteşekkil desen dolaşmaktadır. Motiflerde mor, kırmızı, pembe, sarı ve eflâtun kullanılmıştır. İklîl alanı çevreleyen lâcivert arasuyu üzerinde beyaz tekli zencerek vardır. Geometrik motiflerden oluşan lâcivert tığlara bu kez farklı motifler eklenmiştir (Şekil 725).

Şekil 284: VA 1181, v.213b Fasılbaşı Tezhibi

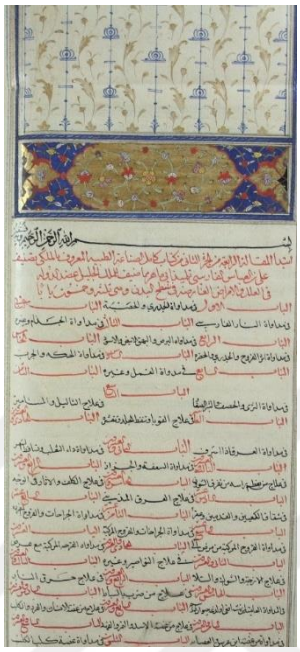

Şekil 285: VA 1181, v.213b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.230b)

Şekil 286: VA 1181, v.230b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 230b (Şekil 286-288) varağında ikinci cildin dördüncü makalesi yer almaktadır. İklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilmiş sayfanın yatay dikdörtgen alanındaki tezyînât, 1/4 simetriktir.

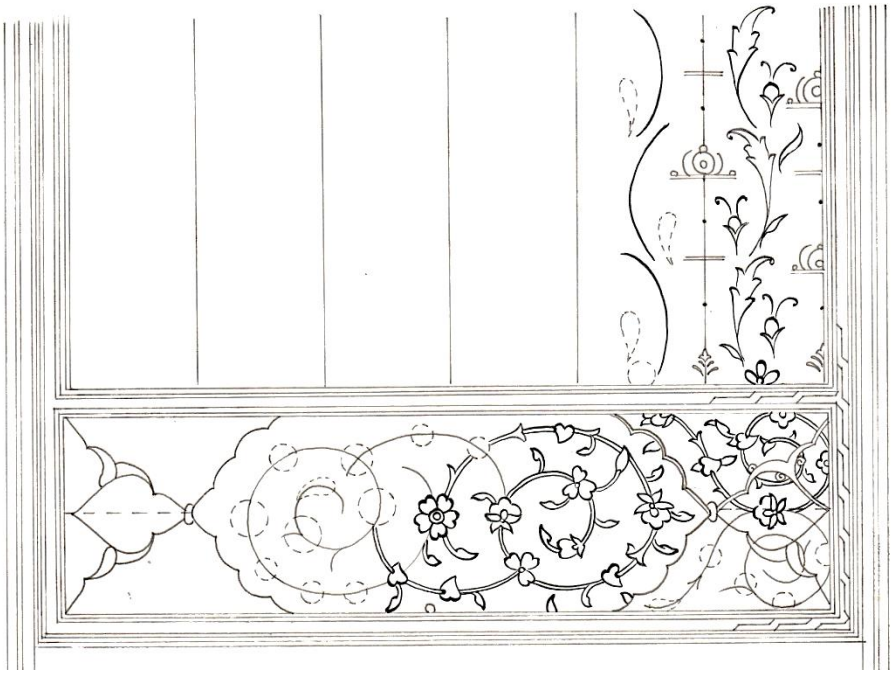
Tam ortada yer alan şemsenin zemini altın olup, içinde ters simetrik hatâyî grubu motiflerden oluşan desen yer alır. Yeşil dallar üzerinde kırmızı, beyaz, sarı, pembe, eflâtun ve mor renklerde boyanmış olan motifler vardır. Kırmızı iplikli şemsenin her iki ucuna kırmızı tepelikler yerleştirilmiştir. Bu tepeliklerle birleşen kırmızı rûmîler, zeminin paftalanmasını sağlamıştır. Kırmızı rûmînin cetvele dayalı kısmında oluşan paftanın zemini, siyaha boyanmıştır. Bezemenin geri kalan yerlerinin zemini ise lâciverttir. Tüm zemini hatâyî grubu motiflerden müteşekkil desen dolaşmaktadır. Motiflerde mor, kırmızı, pembe, sarı ve eflâtun kullanılmıştır.

İklîl alanı çevreleyen lâcivert arasuyu üzerinde beyaz tekli zencerek vardır. Geometrik motiflerden oluşan lâcivert tığlar arasında halkârî sazyolu yapraklardan oluşmuş tığlar yer alır (Şekil 286-288).

Şekil 287: VA 1181, v.230b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 288: VA 1181, v.230b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.246b)

Şekil 289: VA 1181, v.246b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 246b (Şekil 289-291) varağında ikinci cildin beşinci risâlesi yer almaktadır. İklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilmiş tezyînât, 1/4 simetriktir.

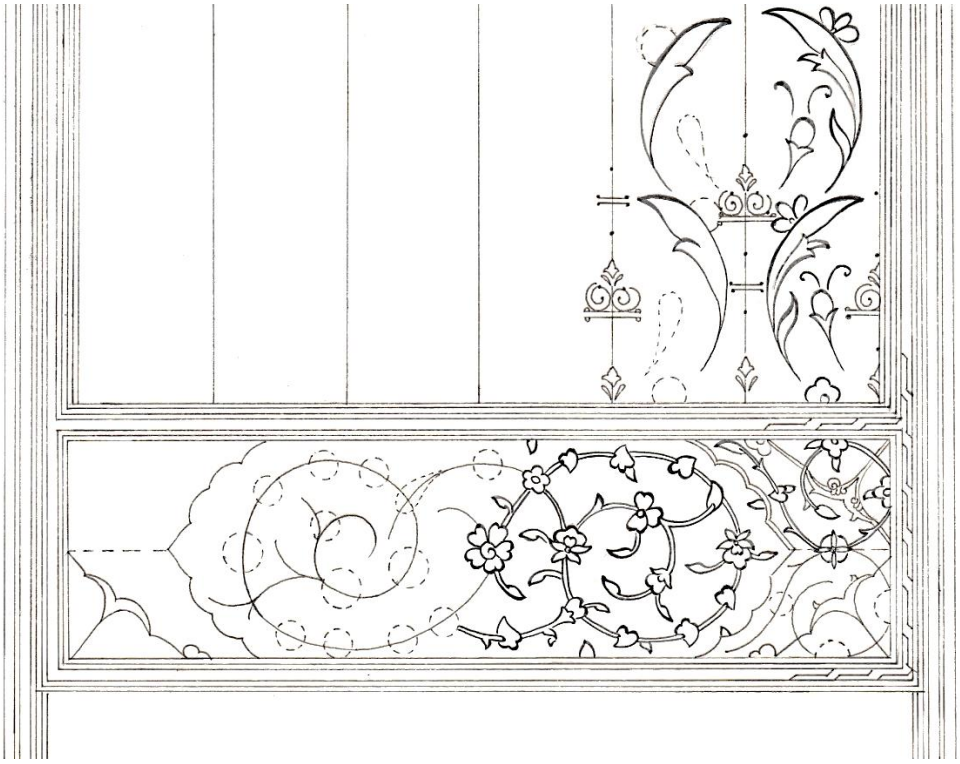
Ortada yer alan şemsenin zemini altın olup, içinde ters simetrik hatâyî grubu motiflerden oluşan desen yer alır. Yeşil dallar üzerinde yer alan motifler kırmızı, beyaz, sarı, pembe, eflâtun ve mordur. Kırmızı iplikli şemsenin her iki yanı beyaz renkteki rûmîler vasıtasıyla paftalara ayrılmıştır. Beyaz rûmîli paftanın zemini altındır ancak iç kısımlarında oluşan minik üçgen paftaların zemini siyaha boyanmıştır. Bezemenin geri kalan yerlerinin zemini ise lâciverttir. Tüm zemini hatâyî grubu motiflerden müteşekkil desen dolaşmaktadır. Motiflerde mor, kırmızı ve sarı renkleri kullanılmış, ayırma rûmînin üst tarafına konan tepelik beyaz boyanmıştır.

İklîl alanı çevreleyen lâcivert arasuyu üzerinde beyaz tekli zencerek vardır. Geometrik motiflerden oluşan lâcivert tığlar arasında halkâr sazyolu yapraklardan müteşekkil tığlar yer alır (Şekil 289-291).

Şekil 290: VA 1181, v.246b Fasılbaşı Tezhibi

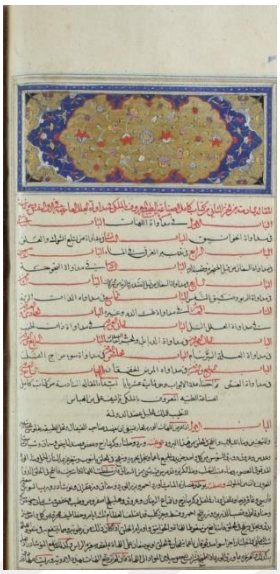

Şekil 291: VA 1181, v.246b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.274b)

Şekil 292: VA 1181, v.274b Fasılbaşı Tezhibi

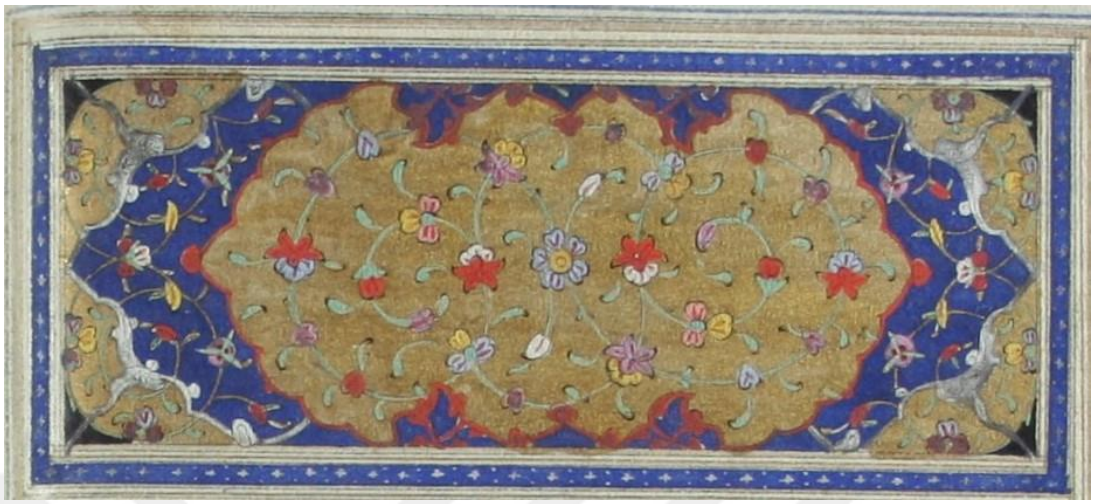
Eserin 274b (Şekil 292-294) varağında ikinci cildin altıncı risâlesi yer almaktadır. Tezyînât, iklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilmiş olup, 1/4 simetriktir.

Ortadaki şemsenin zemini altın olup, içinde ters simetrik hatâyî grubu motiflerden oluşan desen yer alır. Motiflerde kırmızı, beyaz, sarı, pembe, mor ve eflâtun kullanılmış, motif içlerine kendi zemin renklerinin koyusu ile gölgelendirme yapılmıştır. Şemse, dendanlı kırmızı iplik ile çevrelenmiş, her iki tarafına kırmızı tepelikler konmuştur. Şemsenin cetvele dayalı alt ve üst kısmında kırmızı hurde rûmîlerle tepelik formu oluşturulmuştur. Tepelik formunun zemini lâciverttir. Şemsenin etrafındaki bölge ise beyaz rûmîlerle paftalara ayrılmıştır. Rûmîlerin zemini altınken, köşelerde oluşan üçgen paftaların zemini siyahtır.

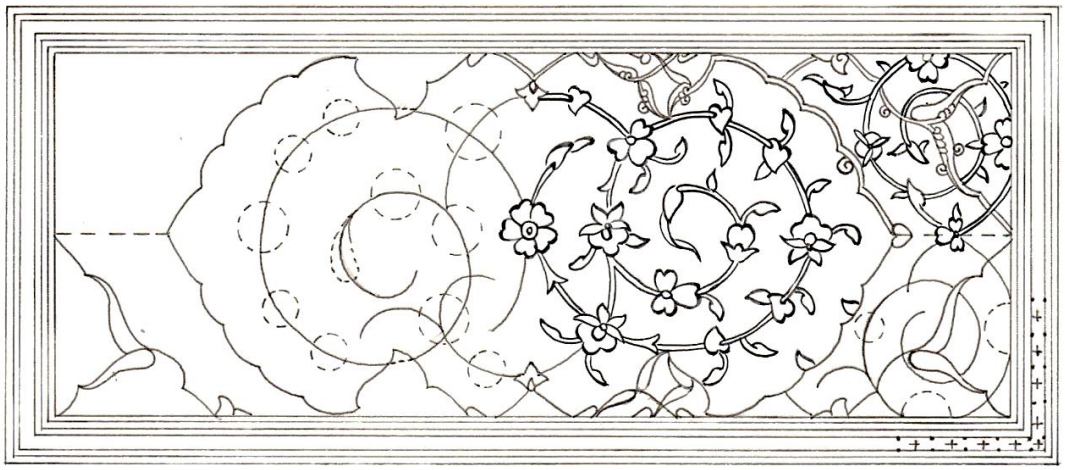
Tezyînâtta geri kalan yerlerin zemini lâciverttir. Tüm zeminde helezonlar üzerinde yer alan hatâyî grubu motifler yer alırken, motifler şemse içindekilerle aynı renktedir. İklîl alanı, ince altın iplikleri müteakiben gelen beyaz (+) işaretli lâcivert arasuyu çevrelemektedir.

Eserin 274b varağında, yer olmasına karşın tığ kullanılmamıştır (Şekil 292-294).

Şekil 293: VA 1181, v.274b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 294: VA 1181, v.274b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.284b)

Şekil 295: VA 1181, v.284b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 284b (Şekil 295-297) varağında ikinci cildin yedinci makalesi yer almaktadır. İklîl unvân sayfası düzenindeki tezhip, 1/4 simetriktir. Bezeme yoğunluğu ve renk çeşitliliğinin en güçlü olduğu varaklardan birisidir.

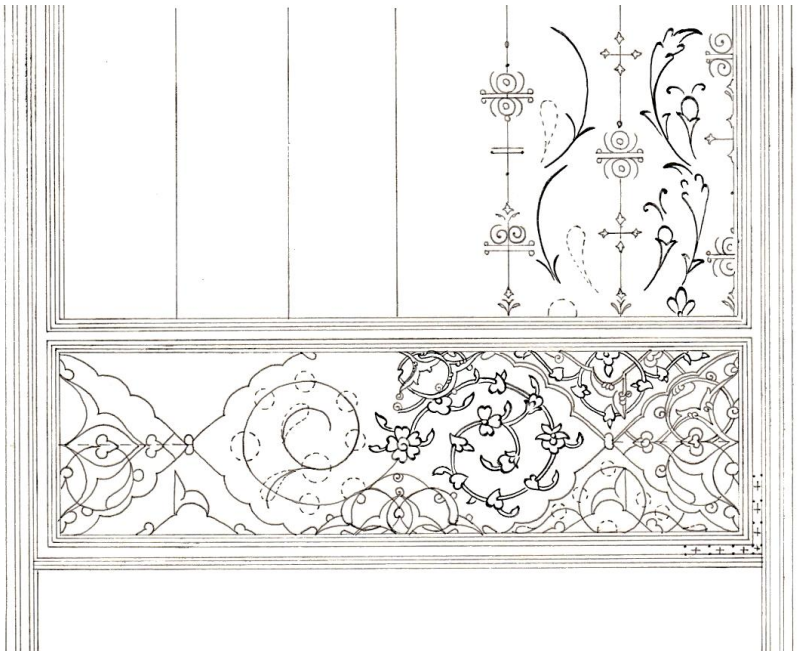
Ortadaki şemsenin zemini altın olup, içinde ters simetrik hatâyî grubu motiflerden oluşan desen yer alır. Yeşil dallar üzerinde kırmızı, beyaz, sarı, pembe, eflâtun ve mor renklerde boyanmış olan hatâyî grubu motifler vardır. Şemseyi kırmızı iplik çevrelemiş ve bu iplik vasıtasıyla cetvele dayalı olan üst ve alt kısımlarda yeni bir pafta oluşturulmuştur. Kırmızı renkteki rûmîlerden oluşan paftanın içinde beyaz renkli rûmî pafta yer almaktadır. Beyaz rûmînin zemini altındır. Kırmızı ve beyaz ayırma rûmîlerin arasında kalan alan siyaha boyanmıştır. Şemsenin etrafı, beyaz rûmîler ve kırmızı dendanlı iplikler vasıtasıyla paftalara ayrılmıştır. Beyaz renkteki rûmînin zemini altındır. Rûmî paftanın ortasındaki penç motifinden çıkan dallar, lâcivert zeminde de devam etmektedir. Dallar üzerinde hatâyî grubu motiflerden müteşekkil desen vardır. Kırmızı iplikli paftanın içi, rûmî grubu motiflerle paftalanmıştır. Sarı ayırma rûmînin ortasındaki eflâtun tepelikten her iki yöne doğru eflâtun rûmî dallar çıkarken; tepeliğin bulunduğu kısmın zemini siyah boyanmıştır. Ayırma rûmînin cetvele dayalı kısmında oluşan minik üçgen paftanın zemini vişne çürüğüdür. Cetvele dayalı kısımdaki rûmî kapalı formların zemini ise su yeşilidir.

İklîl alanı çevreleyen lâcivert arasuyu üzerinde beyaz (+) vardır. Geometrik motiflerden oluşan lâcivert tığların arasında halkâr tığlar yer alır. 284b varağı eserin diğer tezyînî sayfalarında görülen tüm zemin renklerinin bir arada olduğu bir tezyînâta sahiptir (Şekil 295- 297).

Şekil 296: VA 1181, v.284b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 297: VA 1181, v.284b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.313b**)**

Şekil 298: VA 1181, v.313b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 313b varağında (Şekil 298-300) ikinci cildin sekizinci risâlesi yer almaktadır. İklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilmiş tezhip, 1/4 simetriktir.

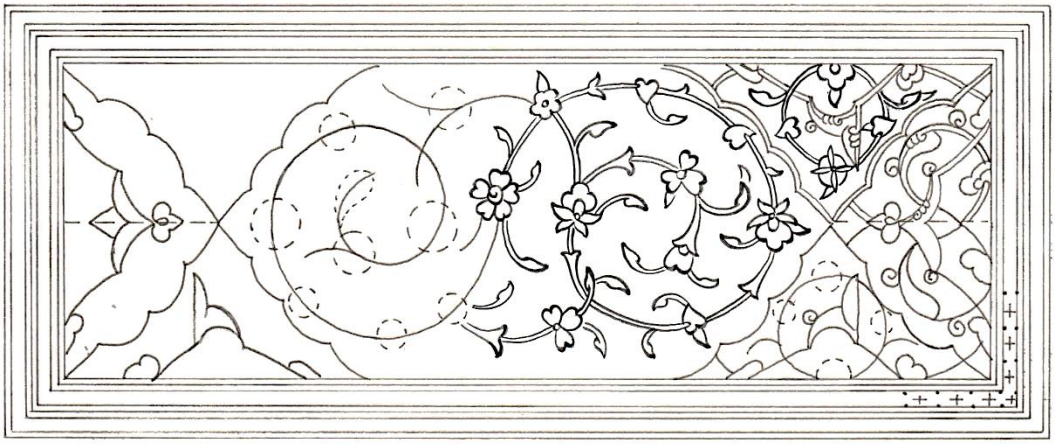
Tam ortada yer alan şemsenin zemini altın olup, içinde ters simetrik hatâyî grubu motiflerden oluşan desen yer alır. Kırmızı, beyaz, sarı, pembe, eflâtun ve mor renkli motifler, yeşil dallar üzerinde yer almaktadır. Şemseyi kırmızı iplik çevrelemiş, etrafı etrafı beyaz renkteki rûmîler ve kırmızı iplikler vasıtasıyla paftalara ayrılmıştır. Rûmîlerin zemini altındır. Kırmızı iplikli paftanın içinde rûmî grubu motiflerden müteşekkil bir desen yer alırken; burada oluşan paftaların zemininde altın, vişne çürüğü ve siyah kullanılmıştır. Tepeliklerde eflâtun, rûmîlerde ise sarı renk tercih edilmiştir. Bezemenin geri kalan yerlerinin zemini ise lâciverttir. Zeminde hatâyî grubu motiflerden müteşekkil 1/2 simetrik desen vardır. Motiflerde eflâtun, kırmızı, beyaz ve sarı renkleri kullanılmış, beyaz rûmîli paftanın her iki tarafına konan tepelik beyaz boyanmıştır.

İklîl alanı çevreleyen lâcivert arasuyu üzerinde beyaz (+) desen vardır. Tezyînâtta yer olmasına karşın tığ kullanılmamıştır (Şekil 298-300).

Şekil 299: VA 1181, v.313b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 300: VA 1181, v.313b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.327b)

Şekil 301: VA 1181, v.327b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 327b (Şekil 301-303) varağında ikinci cildin dokuzuncu risâlesi yer almaktadır. İklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilmiş tezyînât, 1/4 simetriktir.

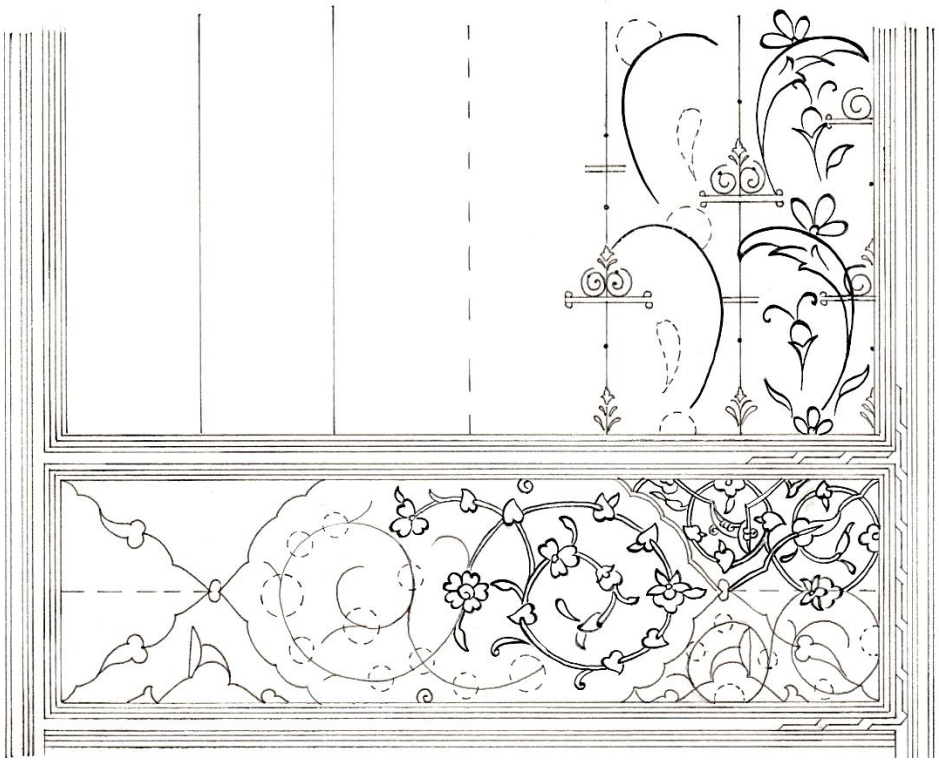
Ortadaki şemsenin zemini altın olup, içinde ters simetrik hatâyî grubu motiflerden oluşan desen yer alır. Yeşil dallar üzerinde yer alan motifler kırmızı, beyaz, sarı, pembe, eflâtun ve mordur. Şemseyi kırmızı iplik çevrelemiş, etrafı beyaz rûmîler ve kırmızı iplikler vasıtasıyla paftalara ayrılmıştır. Kırmızı iplikler üzerinde eserin diğer müzehhep varaklarında bulunmayan sencîde rûmî (Şekil 691) kullanılmıştır. Oluşan paftaların zemini altındır, sadece kırmızı iplikli paftanın cetvele dayalı kısmında meydana gelen minik üçgen pafta siyaha boyanmıştır. Bezemenin geri kalan yerlerinin zemini ise lâciverttir. Tüm zemini hatâyî grubu motiflerden müteşekkil desen dolaşmaktadır. Motiflerde mor, kırmızı, eflâtun, beyaz ve sarı renkleri kullanılmış, beyaz rûmîli paftanın her iki ucuna konan tepelik beyaz boyanmıştır (Şekil 301-303).

İklîl alanı çevreleyen lâcivert arasuyu üzerinde beyaz tekli zencerek vardır. Geometrik motiflerden oluşan lâcivert tığlar arasında halkâr sazyolu yapraklardan müteşekkil tığlar yer alır (Şekil 725).

Şekil 302: VA 1181, v.327b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 303: VA 1181, v.327b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.350b)

Şekil 304: VA 1181, v.350b Fasılbaşı Tezhibi

Eserin 350b (Şekil 304-306) varağında ikinci cildin onuncu risâlesi yer alırken; eser nihayetlenmektedir. İklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilmiş tezhip, 1/4 simetriktir.

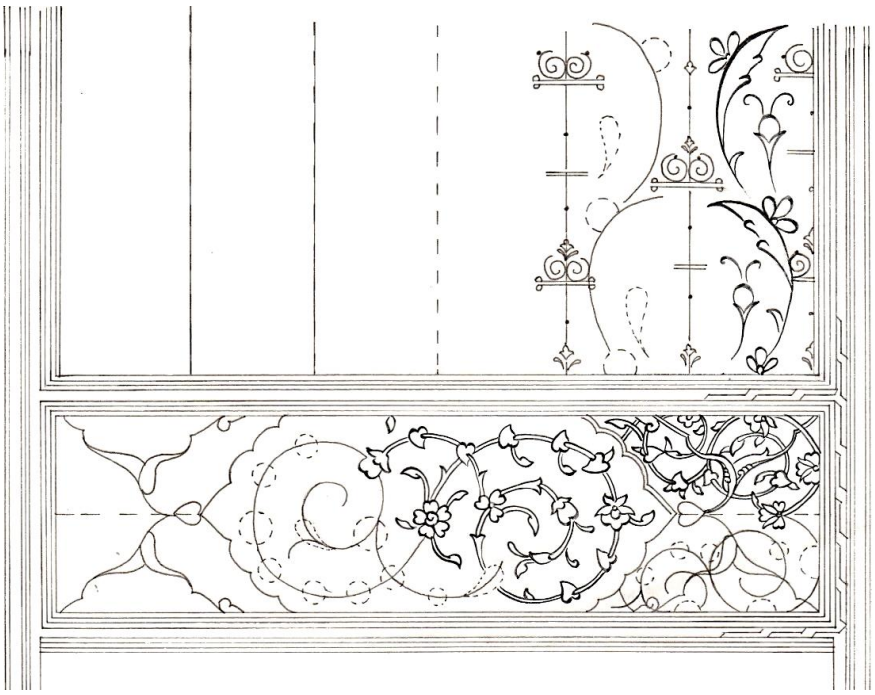
Tam ortada yer alan şemsenin zemini altın olup, içinde ters simetrik hatâyî grubu motiflerden oluşan desen yer alır. Yeşil dallar üzerinde yer alan motifler kırmızı, beyaz, sarı, pembe, eflâtun ve mordur. Renklerde ciddi yıpranma söz konusudur. Şemseyi kırmızı iplik çevrelerken; etrafı kırmızı rûmîler ile paftalara ayrılmıştır. Rûmî paftaların zemini altın olup, kısa kenarlarda cetvele dayalı kısmında oluşan minik üçgen pafta da altın boyanarak bir bütünlük oluşması sağlanmıştır. Tezyînâtın geri kalan yerlerinin zemini ise lâciverttir. Tüm zemini hatâyî grubu motiflerden müteşekkil desen dolaşmaktadır. Motiflerde mor, kırmızı, eflâtun, beyaz, sarı ve yeşil renkler kullanılmış, tepelikler kırmızı boyanmıştır.

İklîl alanı çevreleyen lâcivert arasuyu üzerinde beyaz tekli zencerek vardır. Geometrik motiflerden oluşan lâcivert tığlar arasında halkâr sazyolu yapraklardan müteşekkil tığlar yer alır (Şekil 304-306).

Şekil 305: VA 1181, v.350b Fasılbaşı Tezhibi

Şekil 306: VA 1181, v.350b Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

Şekil 307: VA 1181, v.380b Ketebe Sayfası

Eserin 380b varağında (Şekil 307) yer alan ketebe kaydında, *H.1066 tarihinde, Rebî'ul-evvel ayında* yazıldığı ibaresi bulunmaktadır. Altın cetvellerle çevrelenen sayfada son derece kaba bir desen yer almaktadır. Bu desen, muhtemelen esere sonradan eklenen 84b (Şekil 266) ve 101b (Şekil 269) varaklarını tezyîn eden kişi tarafından yapılmıştır. Desen hiçbir vasfa sahip olmamasına karşın, böylesine işçilikli ve zengin bir eserin ketebe sayfasının boş kalmasına gönlü razı olmayan müzehhibin, geleneği sürdürmeye çalıştığını göstermesi bakımından önemlidir.

Eser bir bütün olarak değerlendirildiğinde, 84b ve 101b varakları hariç hepsinin son derece titiz ve ince işçilikle yapıldığı görülmektedir. Yukarıda bahsedilen iki varak, muhtemelen esere sonradan eklenmiş, geri kalan 18 varağın tezyînâtı aynı kişi ya da kişilerce yapılmıştır. 17. yüzyılda yapılan bu eser, tamamen klâsik dönem özellikleri taşımaktadır ve İran coğrafyasında ya da oradan gelmiş kişilerce hazırlanmıştır. Aslında 18 varağın hemen hepsinde benzer desen kullanılmıştır. Özellikle şemselerin içi, aynı form ve kompozisyondadır. Ancak renk ve motiflerde yapılan değişiklikler tüm tezyînî sayfaların birbirinden farklı görünmesine yol açmıştır. Yani müzehhip/ müzehhipler, asla kendini tekrar etmemiş ve tüm bezeme alanlarında ustalıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Çok fazla tercih edilmeyen yekberkler, desenin boşluk-doluluk dengesini sağlamada etkin rol oynamıştır. Tüm bu özellikler göz önünde bulundurularak, bu eserin sipariş üzerine nakkaşhâne ortamında usta müzehhipler tarafından tezyîn edilmiş olduğunu söylemek mümkündür. Ne var ki eserin cilt kabından taşan kısımları yırtılmış, kimi sayfaların renklerinde maddi hasarlar oluşmuştur.

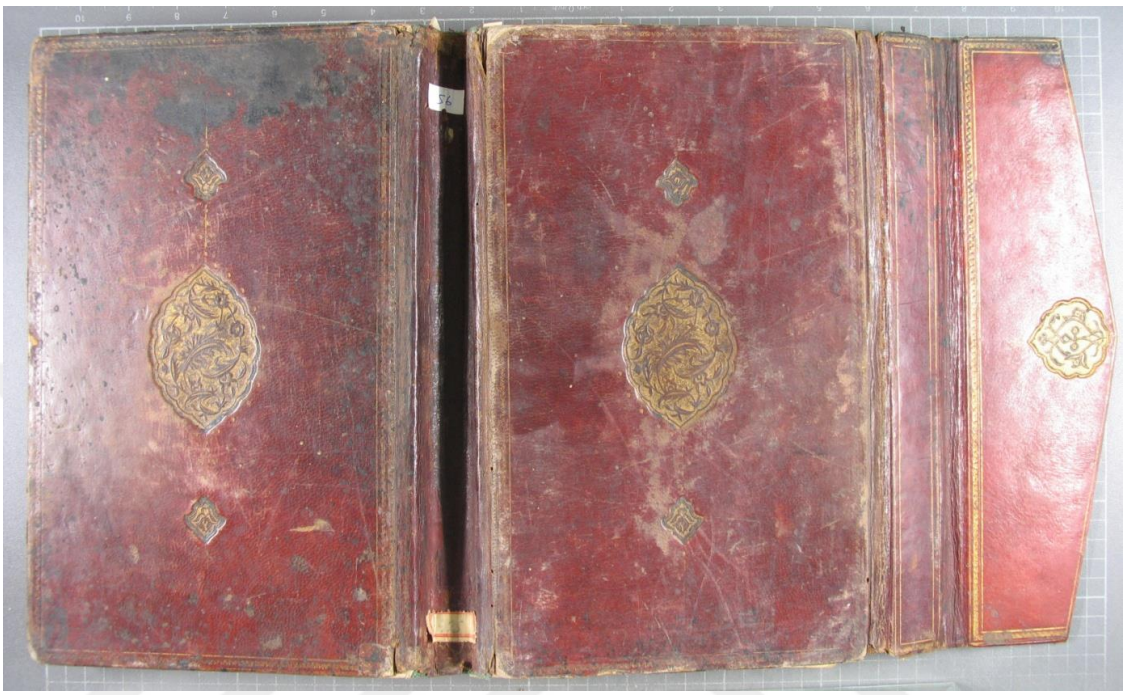
2.4.4. Katalog 18 (TZK 56)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 TZK 56
Eski No.	: 425
Eserin İsmi	: Meâlimü't-Tenzîl Tefsîri
Müellifi	: Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ûd el-Beğavî
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/211
Konusu	: Kur'ân Tefsîri
Dili	: Arapça
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: İs ve lâl mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 1100 Rebî'ul-ahîr (M. 1689)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 308 x 182, 245 x 127 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 551
Satır Sayısı	: 35
Cilt Özelliği	: Alttan Ayırma Şemse
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 308: TZK 56 Eser Cildi

308 x 182 mm. ebatlarında olan cilt, vişne çürüğü deridir. Birbirinin aynı olan alt ve üst kapta salbekli şemse formu yer almaktadır. Şemse içindeki zeminin altın, motiflerin ise deriyle aynı renk olduğu bu şemse formu, *Alttan Ayırma Şemse* tipine örnek gösterilebilir. Şemse formu içerisinde hançer yapraklarla, hatâyî grubu çiçekler serbest kompozisyon halinde kurgulanmıştır. Şemse etrafına küçük altın noktalar yerleştirilmiş, hatta bu noktalar salbekle birleşerek tığ görünümü kazanmıştır. Cildi çepeçevre saran pervazın altınlarında yer yer dökülmeler mevcuttur. Alt ve üst kaba oranla daha iyi durumda olan miklepte daha küçük bir şemse formu vardır. Şemsenin içerisinde, rûmî kapalı formla birlikte hatâyî grubu motifler 1/2 simetrik olarak yer almaktadır.

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b)

Şekil 309: TZK 56, v.1b Unvân Tezhibi

17. yüzyılın ikinci yarısına ait olan eserin 1b unvân sayfasından başka müzehhep varağı yoktur. Kubbeli unvân sayfası düzenindeki tezhipli alan iki bölümden oluşmaktadır. Alltaki yatay alan 1/4 simetrik olup; üzerinde altın zeminli paftalarla, çift tahrir desen vardır. Altın zeminli paftaların içi boş bırakılmış, kırmızı ve lâcivert dendanlı ipliklerle çevrelenmiştir. Lâcivert çift tahrir motiflerin yer aldığı zeminin rengi tam olarak tespit edilememekle birlikte, öncesinde beyaz olması ihtimal dahilindedir. Yatay kısmı altın ipliklerle lâcivert arasuyu çevrelerken; arasuyu üzerinde beyaz noktalardan oluşan bir desen mevcuttur.

Kubbeli kısım 1/2 simetriktir ve beyaz dendanlı ipliklerle paftalara ayrılmıştır. Orta alanda oluşan paftaların zemini lâcivert olup, içlerinde rûmî grubu motiflerden oluşan desen vardır. Sağ ve solda cetvele dayalı kısımda oluşan beyaz iplikli paftanın içinde ayırma rûmî ile oluşturulmuş ikinci bir pafta daha yer alır. Ayırma rûmîde beyaz, paftanın zemininde ise altın kullanılmıştır. Arada kalan alanın zeminin rengi lâcivert olup, bu pafta içinde hatâyî grubu motiflerden müteşekkil bir desen yer almaktadır.

Tezyînî alanın geri kalan yerlerinin zemin rengi altındır ve helezonlar üzerinde yer alan hatâyî grubu motifler deseni oluşturur. Yeşil helezonlar üzerinde hatâyî

motifleri bulunmaktadır. Lâcivert ve beyaz renkleriyle tarama tekniği kullanılarak yapılan hatâyîler, İran coğrafyasında yapılan tezhiplerde çok sık karşılaşılan çiçeklerdendir (Şekil 678). Siyah helezonlar üzerinde ise hatâyî grubu motiflerden oluşan bir desen yer almaktadır. Daha ziyade pençlerin kullanıldığı desende aralara yerleştirilen yekberk ve düberkler, desenin boşluk-doluluk dengesini sağlamıştır. Motif uçlarına yerleştirilen siyah tirfiller hem boşlukları doldurmuş hem de desene hareket kazandırmıştır. Motiflerde kullanılan renkler lâcivert, beyaz, kırmızı, mor ve sarıdır. Kubbeli kısım, kırmızı dendanlı ipliklerle çevrelenmiş ve tığlara geçiş sağlanmıştır. Oldukça ilginç olan tığlar münavebeli olarak kırmızı ve lâciverttir. Kırmızı tığlar hançeri yaprak formundayken; lâcivert tığlar spiral ve noktalardan ibarettir (Şekil 724).

Eserin metin kısmı, is ve lâl mürekkebi kullanılarak nesih hat nev'i ile yazılmıştır.

Şekil 310: TZK 56, v.1b Unvân Tezhibi

Şekil 311: TZK 56, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

2.5. 18.YÜZYIL

2.5.1. Katalog 19 (VA 433)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 433
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Vahidpaşa / H.1226
Eserin İsmi	: Mecmûatü'r-Resâil[268]
Müellifi	: --------[269]
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 892
Konusu	: Edebiyat
Dili	: Arapça
Hattatı	: Hacızâde Mustafa
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: İs ve lâl mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 1164 (M. 1750-51)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 205 x 115, 135 x 65 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 41
Satır Sayısı	: 13
Cilt Özelliği	: Deri Cilt
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi
	Fasılbaşı tezhibi, Fasılsonu Tezhibi
	Hâtime sayfası tezhibi

[268] Eserin adı kütüphane kayıtlarında *Mecmûa-i Kasâid ve Ediyye-i Azîme* olarak geçmektedir. Ancak eser sadece kasidelerden oluşmamaktadır. Farklı şahıslara ait farklı eserler muhteva etmektedir. Bu durumda *Mecmûatü'r-Resâil* daha doğru bir kullanım şekli olacaktır.
[269] Eser, bir mecmua niteliğinde olup belirli bir müellifi yoktur.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 312: VA 433, Eser Cildi

Kırmızı renkli deriden yapılmış olan cilt, 205 x 115 mm. ebatlarındadır ve dış kenardaki zencerek demiri ile işlenmiş altın pervazdan başka herhangi bir tezyîni özelliğe sahip değildir. Pervazın iç tarafında küçük altın noktalardan oluşan basit tığlar yer almaktadır. Cildin sertap ve miklebi bulunmamaktadır.

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b)

Şekil 313: VA 433, v.1b Unvân Tezhibi

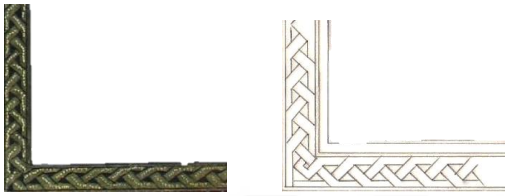
İstinsâh tarihi H. 1164 olan eserin toplam 6 sayfası müzehhep olup, kitabın içinde farklı şahıslara ait, farklı eserler mevcuttur. 1b unvân sayfası (Şekil 313) İmâm Bûsirî'nin *Kasîde-i Bür'e*[270] adlı eseriyle başlamaktadır. Metin, nesih hat nev'i ve is mürekkebi ile yazılmış, beyit araları altın pençhâne ve şeşhâne duraklarla bezenmiştir (Şekil 313,315 / 753). Tüm duraklara is mürekkebi ile tahrir çekilmiş, kırmızı ve lâcivert ile renklendirilmiştir.

Besmele keşidesinin üzerinde beyne's-sutûr bezemesi vardır. Zer-ender-zer tekniğiyle yapılan tezhipte hatâyî grubu motifler kullanılmış, yarı mat bırakılan zemin ve pençlerin meşimeleri üç nokta iğne perdahı ile parlatılmıştır. Zemin ve motifler altın olup, motiflere lâl mürekkebi ile gölgelendirme yapılmıştır. Yatay alana kırmızı arasuyunu müteakiben gelen zencerek desenli arapervaz ile geçilmiştir (Şekil 716). Arasuyunda üstübeçle yapılmış (-) desen, altın zeminli arapervazda ise ikili saçörgü zencerek kullanılmış, arada kalan üçgen şeklindeki boşluklar is mürekkebi ile doldurulmuştur. Yatay alan 1/4 simetriktir. Altın zeminli yazı alanının içi boş bırakılmış, etrafı altın rûmîlerle paftalara ayrılmıştır. Altın ve lâciverdin dengeli kullanılmış olduğu zeminde uçuk pembe hatâyî grubu motifler dolanmaktadır. Zemine

[270] Şâirini felçten kurtardığı gerekçesiyle bu ismi almıştır. Geniş bilgi için bkz. Bahattin Kahraman "Bûsirî'nin Kasîde-i Bürde'si Etrâfında Yazılmış Türkçe Eserler", **SÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi**, 1991, Sayı:6, s. 169.

ve yapraklara iğne perdahı uygulanmış, motif içlerine lâl mürekkebi ile gölgelendirme yapılarak, beyaz ile ışık verilmiştir (Şekil 316,317). Üstteki müzehhep alana geçiş, yine ikili zencerek arapervaz ve onu takip eden mavi ince arasuyu ile sağlanmış, zemini mat bırakılan zencerek tek sıra iğne perdahı ile parlatılmıştır (Şekil 314).

Şekil 314: VA 433, v.1b Zencerek ve Çizimi

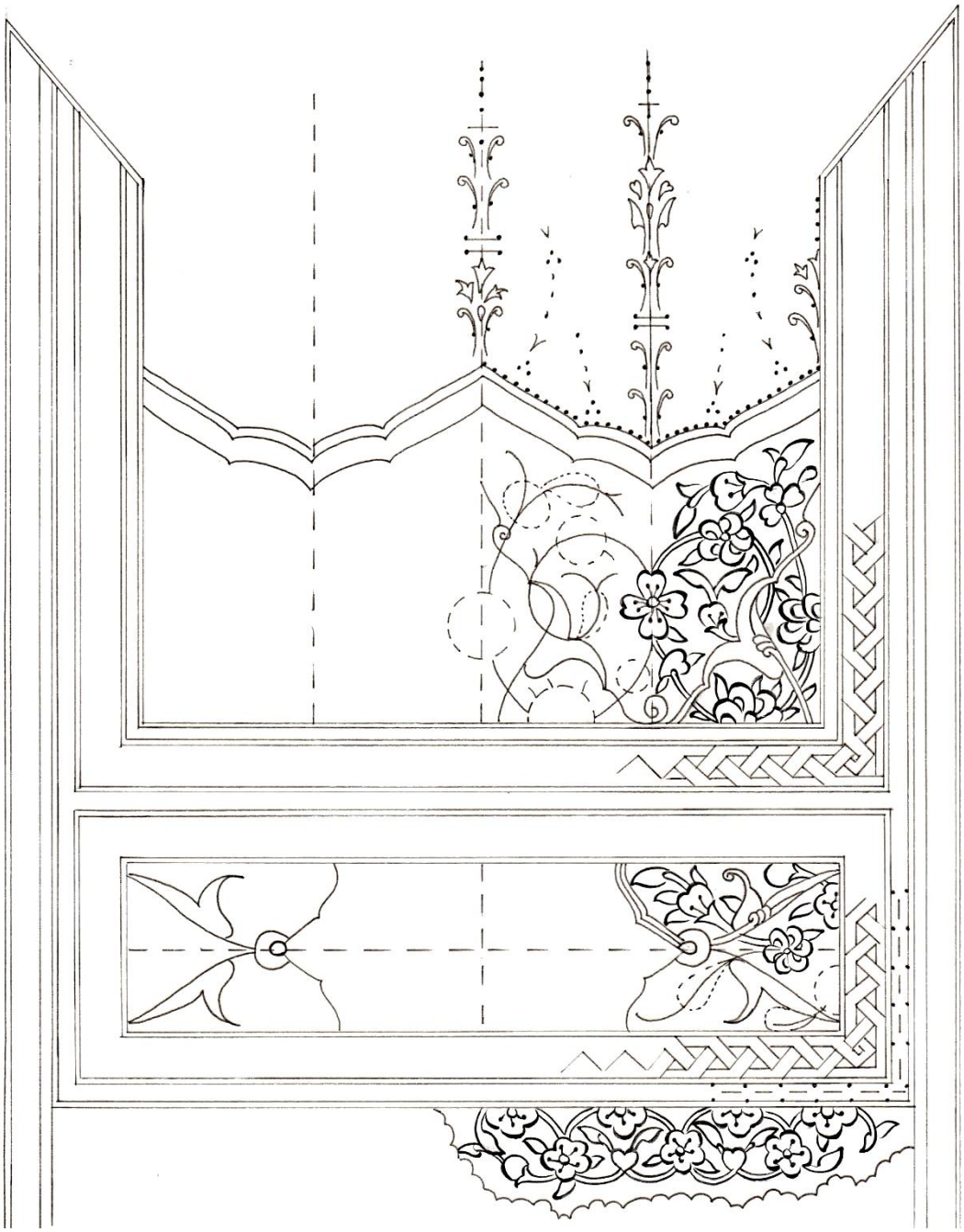

Kubbeli kısımda, altın rûmîler sayesinde zemin iki bölüme ayrılmıştır. Rûmîlerin içinde kalan kısımların zemin rengi lâcivert, kalan yerlerin ise sarı altındır. Mat bırakılmış olan altın zemin, üç nokta iğne perdahı ile parlatılmıştır. Desen, hatâyî grubu motiflerden müteşekkil olup, pano özelliği taşıyan simetrik bir kompozisyondur. Çiçeklerde mavi, eflatun, turuncu ve pembe kullanılmış, içlerine kendi renklerinin koyusu ile gölgelendirme yapılmış, beyaz ile ışık verilmiştir. Altın zemindeki dal ve yapraklar yeşil boyanmıştır. Dendanlı altın ipliğin ardından gelen bubcuklu lâcivert kuzu ve klâsik tığlarla desen nihayetlenmiştir (Şekil 726).

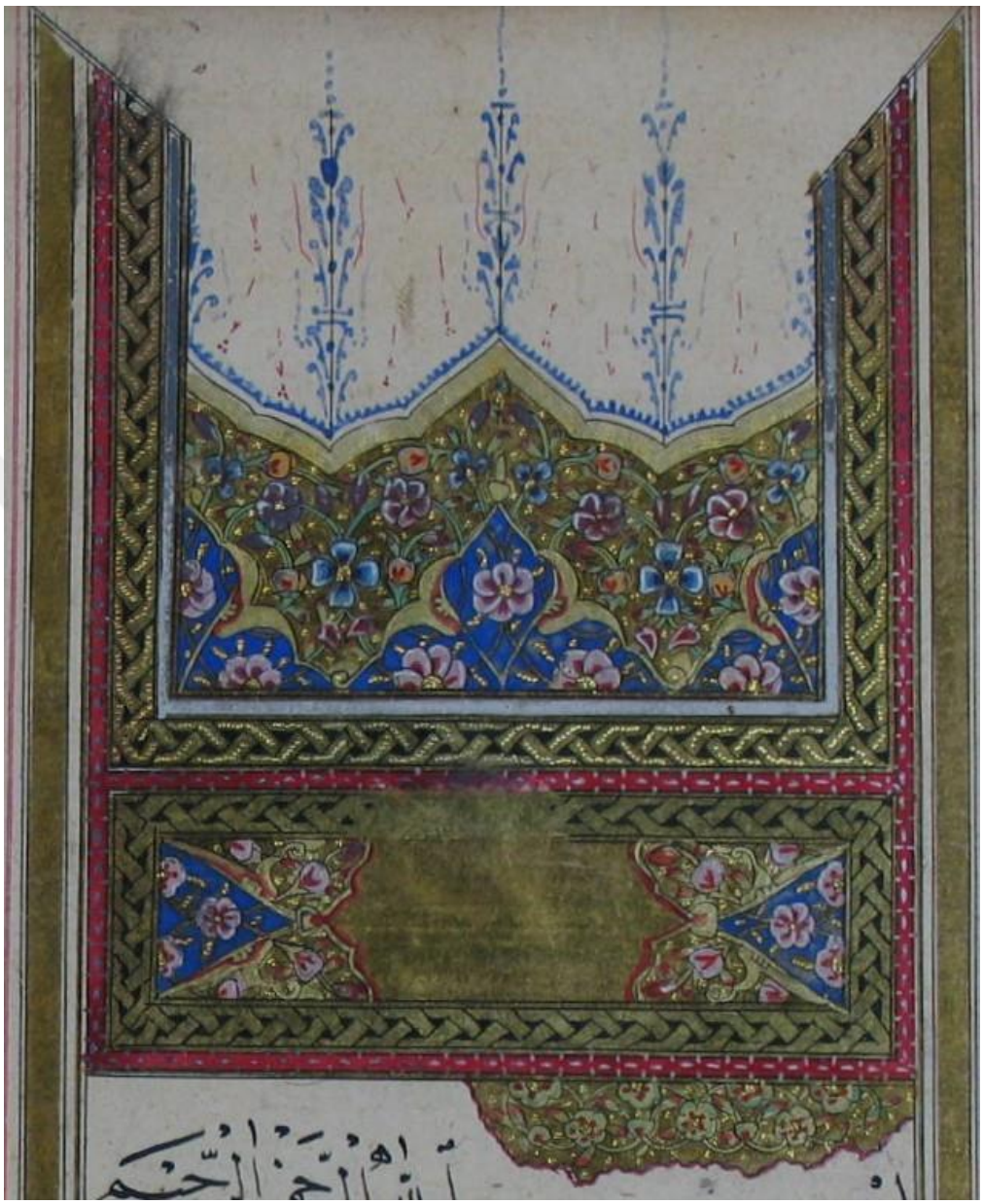
Şekil 315: VA 433 Numaralı Eserde Yer Alan Durak Çeşitleri

Şekil 316: VA 433, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

Şekil 317: VA 433, v.1b Unvân Tezhibi

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.13b**)**

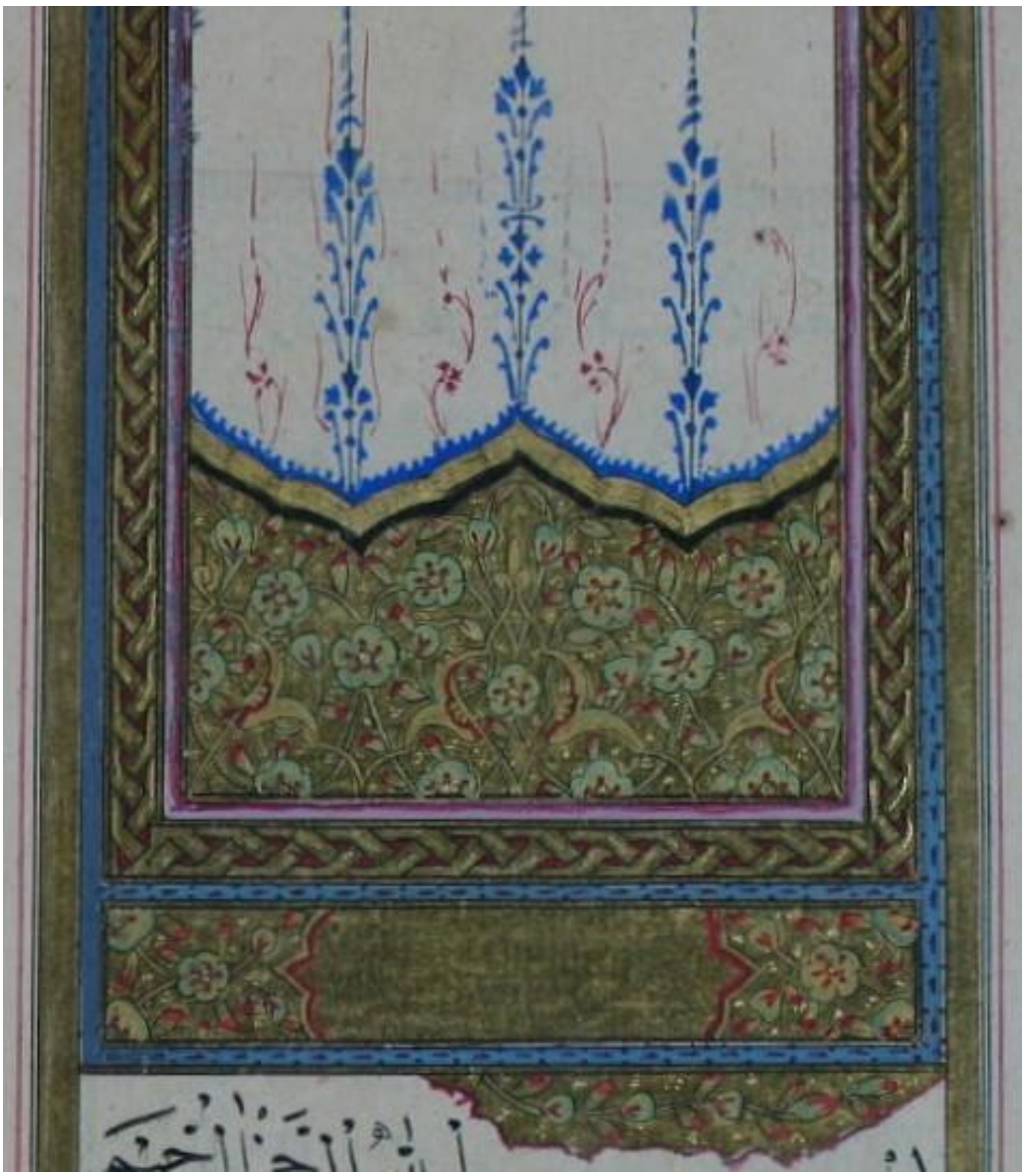
Şekil 318: VA 433, v.13b Unvân Tezhibi

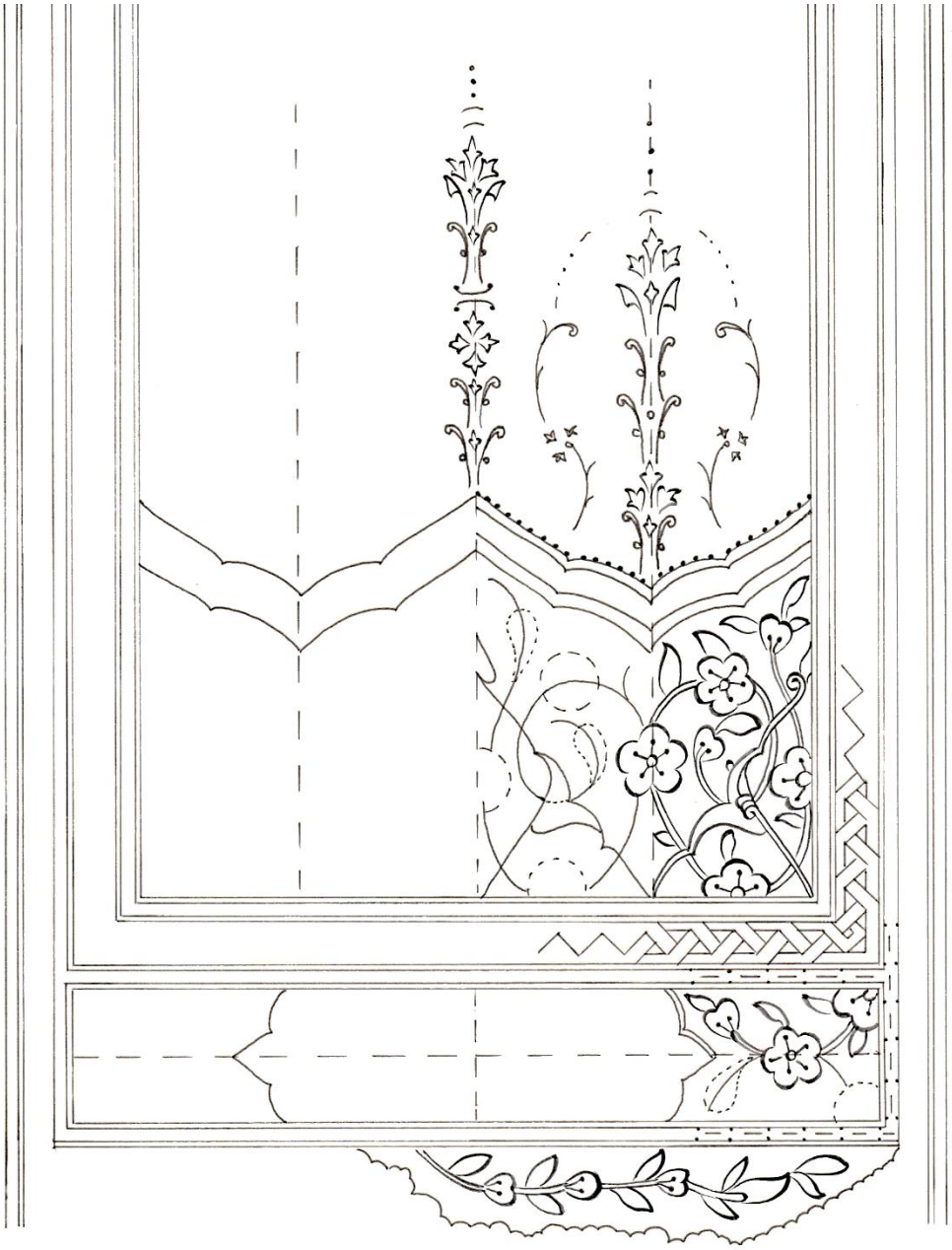
Eserin 13b unvân sayfası (Şekil 318) bir nev'i dua mecmuasıdır. Zer-ender-zer tekniğiyle yapılmış olan desen, alttaki yatay dikdörtgen ve onun üzerindeki kubbeli alandan müteşekkildir. Besmele keşidesinin üzerindeki beyne's-sutûr, serbest tasarımla yapılmış ve hatâyî grubu motiflerden oluşmuştur. Yatay alana (-) desenli turkuaz ince arasuyu ile geçilmiş ve bu kısım da 1/4 simetrik tasarlanan hatâyî grubu motiflerden oluşmuştur.

Altın zeminli zencerek ve ince pembe arasuyunu müteakiben üst kısma geçilmiştir. Arapervaz 1b unvân sayfasında bulunan zencerekle (Şekil 317) aynı tarzda işlenmiş; ancak arada kalan üçgen alanlar bu kez lâl mürekkebi ile doldurulmuştur. Üst kısımdaki desen, rûmî ve hatâyî grubu motiflerden müteşekkil olup, pano özelliği taşıyan simetrik bir kompozisyondur. Son dönemde sık görüldüğü üzere aynı penç ve goncagül motifinin tekrarıyla oluşmuştur. Tüm motiflerin içine lâl mürekkebi ile gölge verilmiştir. Siyah ipliğin ardından gelen altın iplik ve lâcivert kuzu ile tığlara geçiş sağlanmıştır. Lâcivert renkli tığlar, hatâyî grubu motifler ve noktalardan oluşmuş, aralarına kırmızı karanfillerden müteşekkil tığlar konulmuştur (Şekil 726).

Şekil 319: VA 433, v.13b Unvân Tezhibi

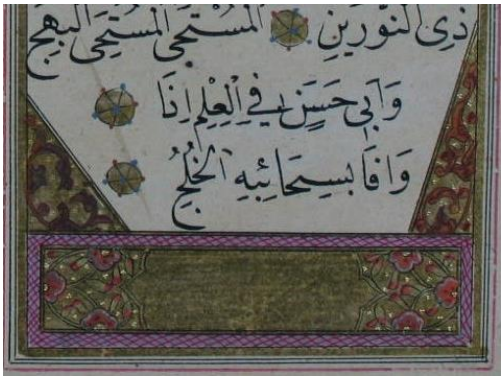

Şekil 320: VA 433, v.13b Unvân Tezhibi Çizimi

FASIL SONU TEZHİBİ (v.20b)

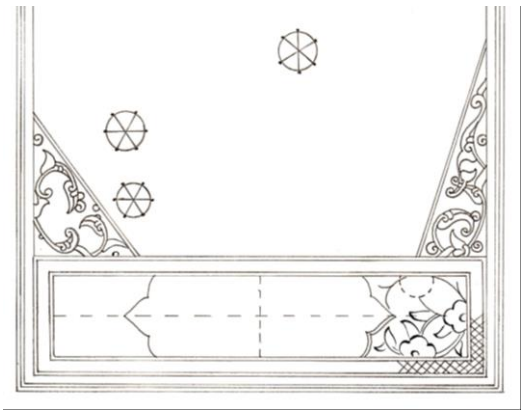
Şekil 321: VA 433, v.20b Fasıl Sonu Tezhibi

Eserin 13b varağında başlamış olan dua mecmuası, 20b varağında bulunan fasıl sonu tezhibi (Şekil 321) ile nihayetlenmiştir. Sayfa, ketebe sayfası formunda tasarlanmış olup; yanlarda yer alan muska koltuklar ile alttaki yatay paftadan müteşekkildir. Muska tezhiplerinin zemini mat altındır ve üç nokta iğne perdahı ile bezenmiştir. Simetrik olmayan muskaların içinde serbest tasarım rûmî kompozisyon vardır. Turuncu rûmîlerin hurdeleri kırmızıdır. Yatay alanı pembe ince arasuyu çevrelemektedir. Arasuyunun içinde kırmızı çizgilerle kafes deseni oluşturulmuştur.

Yatay kısım 1/4 simetrik olup, hatâyî grubu motiflerle tezyîn edilmiştir. Sıvama altın olan zemin mat bırakılarak, üç nokta iğne perdahı ile parlatılmıştır. Kırmızı yarım penç motiflerinin içine üstübeç, yaprak uçlarına ise kırmızı ile gölge verilmiştir.

Şekil 322: VA 433, v.20b Fasıl Sonu Tezhibi Çizimi

FASILBAŞI TEZHİBİ (v.33b) ve (v.36b)

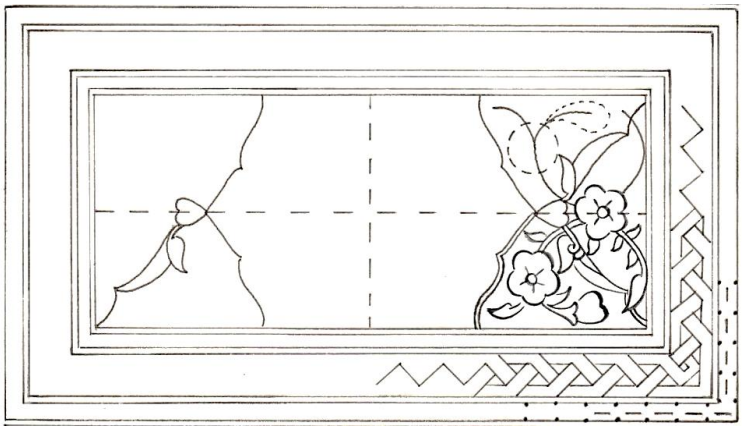
Eserin 33b ve 36b varaklarında yer alan fasılbaşı tezhipleri benzer karakterde olup, bu tez çalışmasında 36b (Şekil 323) varağındaki müzehhep alanın desen analizi yapılmıştır. Varak 33b'de Kasîdeler, 36b' de ise Gazeller yer almaktadır.

Şekil 323: VA 433, v.36 FasılbaşıTezhibi

İklîl formdaki fasılbaşı tezhibinin kompozisyonu 1/4 simetriktir ve kırmızı rûmî ipliklerle paftalara ayrılmıştır. Zemini sıvama altın olan yazı kısmı boş bırakılmıştır. Yanlardaki hatâyî grubu motiflerden müteşekkil olan desenin zemini iç kısımda altın, kenarlarda lâciverttir. Uçuk pembe çiçeklere kırmızı ile gölgelendirme yapılmış, altın zemin ile yapraklara iğne perdahı uygulanmıştır. Deseni, turkuaz ince arasuyunu müteakiben gelen, ikili zencerek ve kırmızı arasuyu çevrelemektedir.

Şekil 324: VA 433, v.36 Fasılbaşı Tezhibi Çizimi

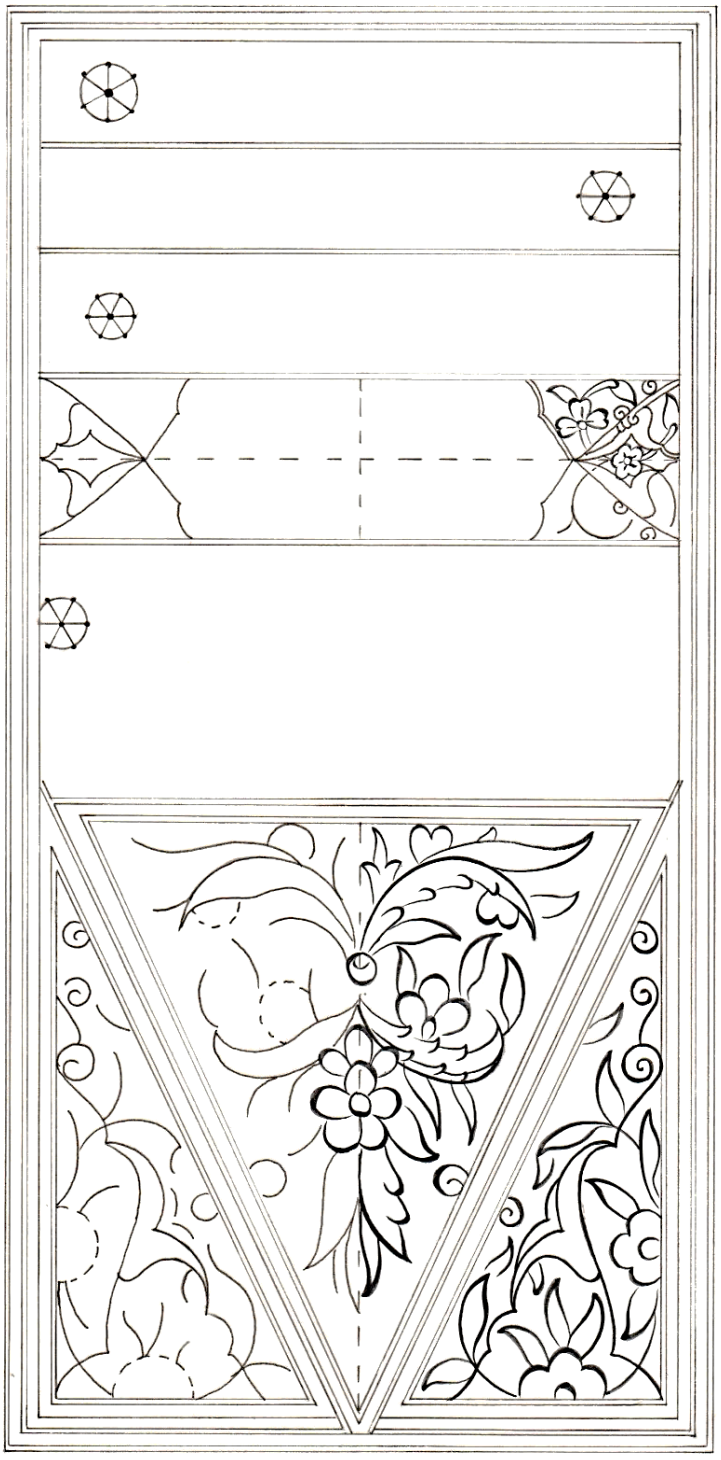
HÂTİME SAYFASI TEZHİBİ (v.42b)

İnce altın cetvellerle bölümlere ayrılan hâtime sayfasında (Şekil 325) eserin *H.1164 senesinde Hacızâde Mustafa tarafından yazıldığı* bilgisi vardır. Hattat ibaresinin altındaki kare alan, altın ve renkli cetvellerle üçgen alanlara bölünmüş olup, halkârî bezeme kaba bir işçilik sergilemektedir.

Şekil 325: VA 433, v.42b Hâtime Sayfası Tezhibi

Şekil 326: VA 433, v.42b Hâtime Sayfası Tezhibi Çizimi

Hâtime sayfası altın ipliklerle bölümlere ayrılmış, altın şeşhâne duraklarla bezenmiştir (Şekil 326). Ortada yer alan sûrebaşı formu, 1/4 simetriktir ve kırmızı rûmîlerle paftalara ayrılmıştır. Zemin ve motifler altın olup, hatâyî grubu motiflere nil yeşili ve kırmızı ile gölgelendirme yapılmıştır.

Alttaki kısım ortada yer alan ikizkenar üçgenle, yanlardaki 1/2 dik üçgenlerden müteşekkildir. Orta kısımdaki desen sadece hatâyî grubu motiflerden müteşekkil iken, yan taraflarda bu motiflere rûmî grubu motifler eşlik etmektedir. Zemin kâğıt renginde bırakılmış, motifler altın ile gölgeli halkârî tekniği uygulanarak bezenmiştir. Paftaları (-) desenli pembe ince arasuyu ile kırmızı arasuyu çevrelemektedir. Sayfa, altın iplikler ve siyah kuzuları müteakiben gelen kırmızı kuzu ile nihayetlenmiştir.

Eserin tamamı göz önünde bulundurulduğunda müzehhep tüm sayfalarda desen, renk, kompozisyon ve motif birlikteliğinin korunduğu görülmektedir. Bazı yerlerde dökülmeler olsa da eserin genel durumunun iyi olduğu söylenebilir. Zeminde ve motiflerde sıklıkla uygulanan iğne perdahı, aynı motifin tekrar edilmesiyle oluşturulmuş desenler, kullanılan renkler ve teknik açısından, eserin yapıldığı dönem olan 18. yüzyılın karakteristik özelliklerini ihtiva ettiğini söylemek mümkündür. Eser, Batı etkileri ile görülmeye başlanan desen ve motiflerdeki yozlaşmayı ve işçilikteki kabalaşmayı gözler önüne sererken, aynı şeyi eserin hattı için söylemek mümkün değildir. Hattat Hacızâde Mustafa, eseri oldukça temiz bir şekilde kaleme almıştır. Eser, tezhipte başlayan yozlaşmanın hat sanatında yaşanmamasına güzel bir örnek niteliğindedir.

2.5.2. Katalog 20 (VA 1073)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 1073
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve tarih	: Vahidpaşa / H.1227
Eserin İsmi	: Sahih-i Buhârî-i Şerîf
Müellifi	: Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/124
Konusu	: Hadis
Dili	: Arapça
Hattatı	: Ahmed Avnî
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: İs ve lâl mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 1167 Cemâziyelevvel (M. 1754)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 305 x 175, 270 x 155 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 443
Satır Sayısı	: 37
Cilt Özelliği	: Mülevven ve Alttan Ayırma Şemse
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 327: VA 1073, Eser Cildi

305 x 175 mm. ebatlarında olan eser cildi, sütlü kahve rengi deriden yapılmıştır. *Mülevven ve Alttan Ayırma Şemse* cilt tipine örnek olarak gösterinilebilir. Merkezdeki salbekli şemseyi köşebentler çevrelemekte; şemse ve köşebentlerin içerisinde serbest kompozisyonla tasarlanmış olan hatâyî grubu motiflerle hançer yapraklardan oluşan bir desen yer almaktadır. Cilt bezemesini, zencerek demiri ile işlenmiş olan altın bir pervaz tamamlamaktadır.

Sertapta, kartuş paftaların içindeki yıldız motifleri sürme altınla yapılmıştır. Cildin miklebinde aynı köşebentlere daha ufak bir şemse formu eşlik etmektedir.

Cilt kabında maddi yıpranmalar söz konusu olup, kapaklar birbirinden ayrılmış ve bu şekilde muhafaza edilmeye çalışılmıştır.

Bezeme özellikleri açısından 16. yy. cilt kaplarına örnek teşkil edebilecek cilt kabının, eserin orijinal cilt kabı ile sonradan değiştirildiği düşünülmektedir.

Şekil 328: VA 1073, Eser Cildinin İç Kabı

Cildin iç kabı vişne çürüğü rengindedir. Yazma cilt şeklinde bezenmiş olup, en dışta iki sıra altın cetvel vardır. Klâsik formda oluşturulmuş olan salbekli şemse ve köşebent formlarının içine zerefşan uygulanmıştır. Dendanlarda sürme altın kullanılırken, basit çizgi ve noktalardan oluşan altın tığlar cilt kabını tamamlamaktadır.

İstinsâh tarihi H. 1167 (M. 1754) olan eser, Mehmed Emin Vahîd Paşa'nın H. 17 Şevvâl 1227 / M. 18 Ekim 1812 tarihinde İstanbul'dan yollamış olduğu 139 cildin arasında yer almaktadır. Kütüphanede Kütüb-i Ehâdis-i Şerîf kategorisindeki[271] kitaplar arasındaki yerini almıştır.

[271] Kılıç, ss. 67,69.

İÇ SAYFA TEZHİBİ (v.3b)

Şekil 329: VA 1073, v.3b İç Sayfa Tezhibi

Eserin ilk dört varağında Buhârî'nin hayat hikâyesi ve ölümü (öldüğü gün, saat, kefenlenmesi vb.) ile bilgi verilmektedir. 3b varağında (Şekil 329) ise, sayfa altın cetvellerle ikiye bölünmüş, alt kısımda oluşturulan geometrik formlara sıvama altınla rûmî ve hatâyî grubu desenler yapılmıştır. Koltuklar ve köşeler de zer-ender-zer tekniği uygulanmıştır.

Metin, is mürekkebiyle, nesih hat nev'i ile yazılmış olup, bazı işaretler lâl mürekkebiyledir.

Alt kısımda bulunan metin, yarım daire içine alınmıştır. Burada Müellifin tam olarak künyesi olan *Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî* yazmaktadır. Metin aralarında altın helezonik ve yaprak duraklar yer almaktadır.

Şekil 330: VA 1073, v.3b Detay

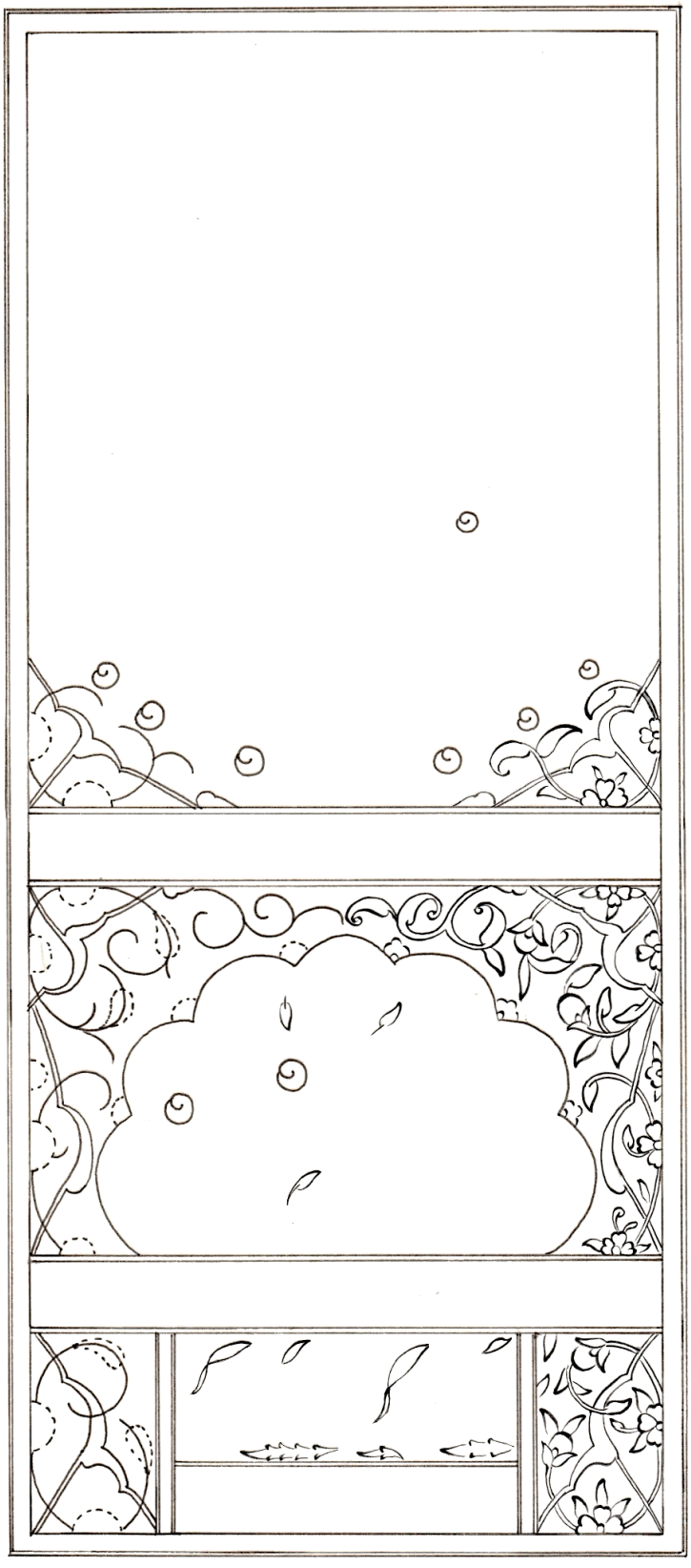

En altta dikdörtgen kitabe içinde *Kitâbu'l Buhârî* yazmaktadır. Her iki yanda rûmî ve hatâyî grubu motiflerden müteşekkil koltuk tezhibi bulunmaktadır (Şekil 331). Motifler iğne perdahı ile parlatılmış, yaprak uçlarına foya uygulanmıştır. Zemin ise mat bırakılarak, is mürekkebi üç nokta bezeme yapılmıştır. Metin aralarında kullanılan altın duraklar, helezoniktir.

Şekil 331: VA 1073, v.3b Koltuk Tezhibi ve Çizimi

Şekil 332: VA 1073, v.3b İç Sayfa Tezhibi Çizimi

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.5b)

Şekil 333: VA 1073, v.5b Unvân Tezhibi

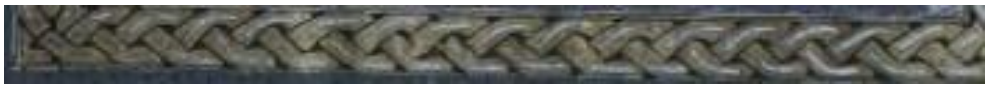
Eserin 5b varağı (Şekil 333,335) kubbeli iklîl sayfası formunda tertip edilmiştir. 1/2 simetrik tezhip, dönemin bezeme anlayışına göre yapılmış olup, düz ve rûmî ipliklerle paftalara ayrılmıştır. Yan ve alt cetvele bitişik paftaların zemini lâciverttir. Geri kalan yerlerin zemini mat altın olup, yer yer üç nokta iğne perdahı ile parlatılmıştır. Yazı alanı sıvama altın ile boyanmış, fakat içi boş bırakılmıştır.

Rûmî kapalı formların ayırdığı alanlarda dolanan hatâyî grubu motifleri üzerinde, penç motifi yer almaktadır. Çiçekler beyaz, sarı, mavi, pembe, eflatun ile renklendirilmiştir. Bazı pençlere kırmızı ile gölge verilmiş, dalların ucunda bulunan yapraklar da kırmızıya boyanmıştır.

Tığlara geçiş, turuncu ipliği müteakiben gelen, perdahlı altın iplik ve lâcivert kuzu ile olmuştur. Münavebeli olarak kullanılan lâcivert ve kırmızı tığlar, klâsik üslûptan farklı olarak, daha dağınık bir görünüm sergiler (Şekil 726).

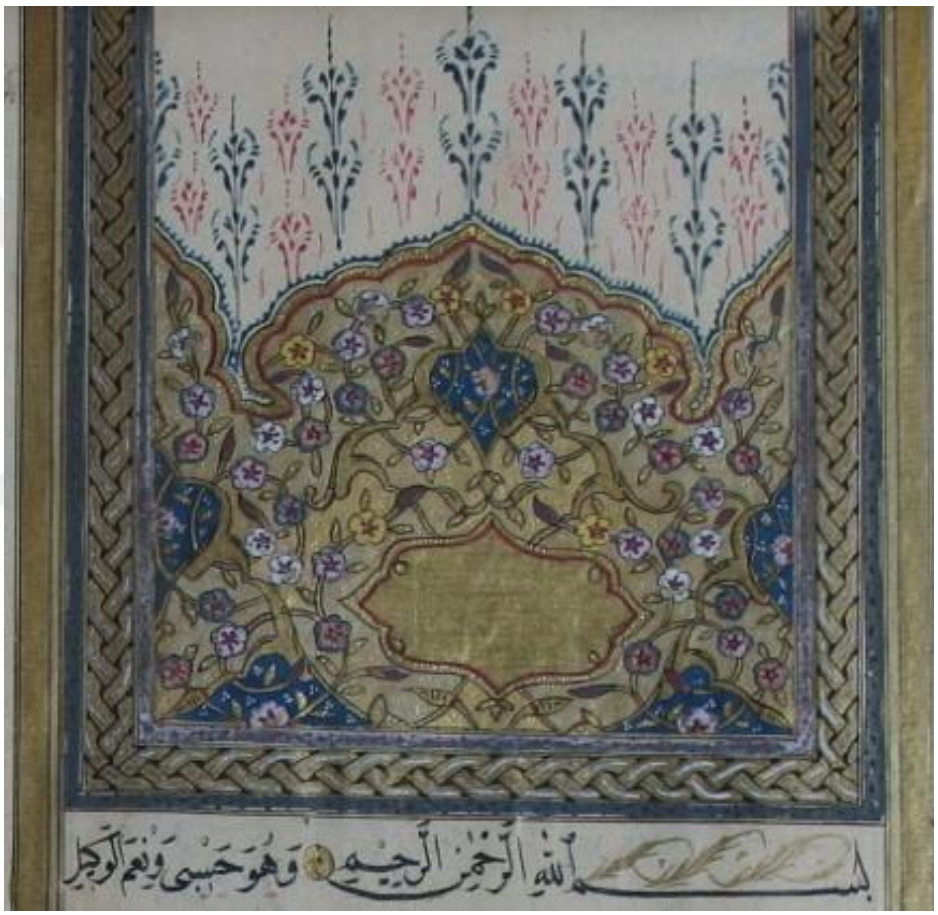
Deseni, etrafında lâcivert ince arasuyu bulunan saçörgüsü zencerek çevrelemektedir. Zemini altın olan saçörgü zencereğin içine beyazla çizgi halinde ışık verilmiş, aralarda kalan boşluklar is mürekkebi ile doldurulmuştur (Şekil 334).

Şekil 334: VA 1073, v.5b Zencerek

Fatih döneminin klâsik unsurlarından biri olan üç nokta bezeme, son dönemde iyice bozulmaya başlamış olan desen ve işçiliğin kusurlarını gizlemek maksadıyla sık sık kullanılmıştır. Gerek zeminde gerekse motiflerde kullanılan üç nokta bezeme, rûmîlerin formlarında görülen bozulmalar ve aynı motifin tekrar edilerek kullanılması 18. yüzyılın karakteristik özelliklerden olup, söz konusu eserde bolca mevcuttur.

Şekil 335: VA 1073, v.5b Unvân Tezhibi

İs ve lâl mürekkebi kullanılarak, nesih hat nev'i ile yazılan metinde helezonik altın duraklar vardır (Şekil 753). Besmele'nin üzerinde ise sazyolu yapraklardan müteşekkil halkârî bir desen bulunmaktadır.

Şekil 336: VA 1073, v.5b Unvân Tezhibi Çizimi

Eserin hâtime sayfasında bulunan kayıtta, *H. 1167 senesinin Cemâziyelevvel ayının beşinci gününde Mustafa Râkım'ın talebelerinden Hattat Ahmed Avnî tarafından yazılmış* olduğu bilgisi vardır (Şekil 337). Ancak burada bahsedilen ünlü hattat Mustafa Râkım değil, Taşmektepli diye anılan Mustafa Râkım'dır. Çünkü Mustafa Râkım M. 1758-1826 yılları arasında yaşamış[272] ancak söz konusu eser M. 1754 senesinde istinsâh edilmiştir. Taşmektepli ise, H.1181 (M.1767) tarihinde vefat etmiştir.[273] Bu durumda Ahmed Avnî'nin hocası, Taşmektepli Mustafa Râkım'dır. Kaynaklarda Taşmektepli'nin haftada bir kez öğrencilerine ders verdiği belirtilmekle beraber, öğrencilerinin adına rastlanmamıştır.

Şekil 337: VA 1073, Hâtime Sayfası

[272] Ali Rıza Özcan, "Yazının İki Büyük Ustası: Mahmud Celâleddin ve Mustafa Râkım", **Hat ve Tezhip Sanatı**, (Ed. Ali Rıza Özcan), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2009, s. 116.
[273] Rado, s. 169.

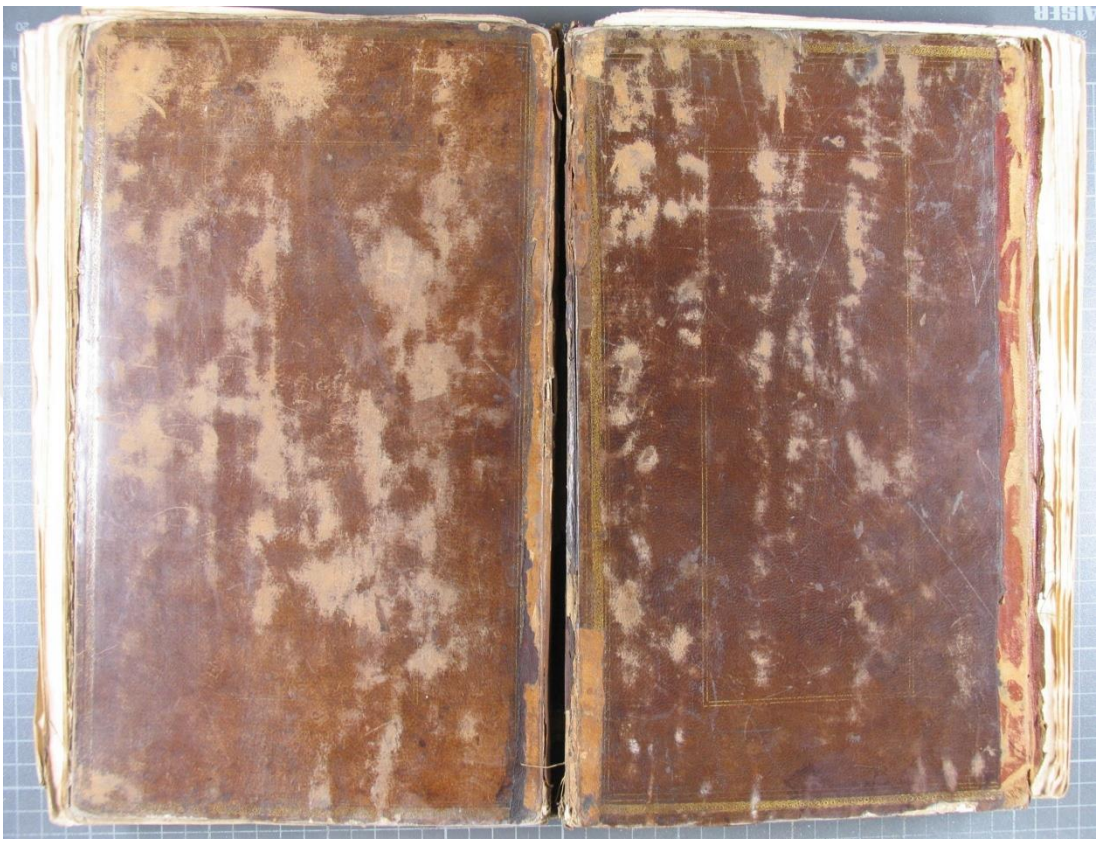
2.5.3. Katalog 21 (VA 1193)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 1193
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Vahidpaşa / H.1228
Eserin İsmi	: Esâmi-i Kütübi'l-Müsemmâ bi-Keşfu'z-Zünûn
Müellifi	: Mustafa b. Abdullah el-İstanbulî Hacı Halife Kâtip Çelebi
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 019
Konusu	: Bibliyografya
Dili	: Arapça
Hattatı	: el-Hâc Ahmed Hafîd
Hat Nev'i	: Ta'lîk
Mürekkep	: İs ve lâl mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 1167 Rebî'ul-evvel (M. 1753-54)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 320 x 190, 245 x 115 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 510
Satır Sayısı	: 35
Cilt Özelliği	: Deri Cilt
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 338: VA 1193, Eser Cildi

320 x 190 mm. ebatlarında olan cilt kabı, kahverengi deridir. Alt ve üst kapların tam ortasında ince altın cetveller, dış tarafta ise altın bir pervaz yer almaktadır. Alt kaptaki pervaz oldukça tahribat görmüş ve silinmiştir. Özellikle sırt kısmı olmak üzere, alt ve üst kapaklarının da oldukça yıpranmış olduğu görülen cildin, sertap ve miklebi yoktur.

Eser, H. 17 Şa'bân 1228 / M. 15 Ağustos 1813 tarihinde Mehmed Emin Vahîd Paşa'nın İstanbul'da Tersane-i Âmire Emini görevinde iken kütüphanesine yollamış olduğu 177 cilt kitabın arasındadır. Kitaplar Anadolu Muhasebesi'ne kaydedilip, Kütahya Nâibi es-Seyyid el-Hâc Mehmed Hayrullah Efendi tarafından onaylanmış, ardından kütüphane yetkilileri Ahmed ve Mehmed Efendilere teslim edilmiştir. Bu şekilde kütüphanedeki toplam eser sayısı 526 cilde ulaşmıştır.[274] Eser, kütüphanede Kütüb-i Müteferrika[275] kategorisindeki kitaplar arasındaki yerini almıştır.

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.4b)

Şekil 339: VA 1193, v.4b Unvân Tezhibi

İstinsâh tarihi H. 1167 / M. 1753-54 olan eserin sadece 4b varağı, kubbeli unvân sayfası formunda müzehheptir. Kubbeli kısmın altındaki iklîl alan, 1/4 simetrik olup, altın zeminli yazı alanının içerisi boş bırakılmıştır. Yazı alanının etrafı, dilimli yapraklarla paftalara ayrılmıştır. Yaprakların zemini sıvama altın olup, is mürekkebi ile tahrir çekilmiş, koyu kırmızı ile damar kısmına gölge verilmiştir. Sadece paftaların zemini siyah iken, diğer yerlerin zemin rengi lâciverttir. Desenin çıkış noktası pafta içerisinde, cetvele dayalı olarak bulunan 1/2 penç motifidir. Buradan yukarıya doğru uzanan dallar üzerinde hatâyî grubu motifler yer almaktadır. Çiçeklerde uçuk pembe, mavi gibi renkler kullanılmış, içlerine koyu kırmızı ile gölge yapılmıştır (Şekil

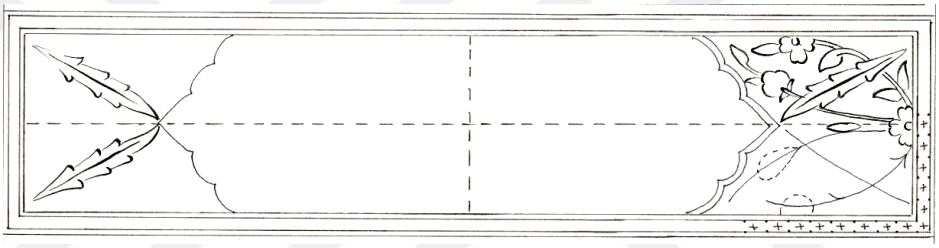
[274] Kılıç, s. 77.
[275] Kılıç, ss. 87,89.

340,341). Alt kısımda yer alan metin, ta'lîk hatla is ve lâl mürekkebi kullanılarak yazılmıştır. Eserde durak kullanılmamıştır.

Şekil 340: VA 1193, v.4b Yazı Alanı Tezyînâtı

Şekil 341: VA 1193, v.4b Yazı Alanı Tezyînâtı Çizimi

Kubbeli alana geçiş turuncu arasuyunu müteakiben gelen mavi ve eflatun rengi arasuları ile olmuştur. Mavi zeminli arasuyunun içinde herhangi bir tezyîni unsur yoktur. Turuncu ve eflatun renkli arasuları içerisine ise, is mürekkebi ile (+) desen yapılmıştır.

Kubbeli kısım 1/2 simetriktir. Zemin beyaz rûmîlerle paftalanmıştır. Rûmîlerin ve tepeliklerin hurdeleri siyahtır. Üst ortada yer alan rûmî kapalı formun zemini altındır. Onun hemen altında altın tepelik motifi (Şekil 700) bulunmaktadır ve zemini koyu kırmızıdır. Aynı motif alt cetvele dayalı kısımda 1/2 olarak yer alır. Kubbeli kısmın alt tarafında kalan paftanın zemin rengi lâcivert, üst kısmı ise altın olup, tüm zeminde helezonlar üzerinde yer alan hatâyî grubu motifler bulunur. Helezonlar üzerinde aynı penç motifinin farklı renklerde kullanıldığı görülmektedir. Çiçeklerde beyaz, mavi, pembe, eflatun gibi pastel renkler tercih edilmiş, tüm çiçeklere koyu kırmızı ya da kendi renginin koyusu ile gölge verilmiştir.

Şekil 342: VA 1193, v.4b Kubbe Detay

Desende basit yapraklar tercih edilirken, lâcivert zeminli paftada yapraklar altınla boyanıp, koyu kırmızı ile gölge verilmiş; altın zeminli paftada ise buz mavisi yapraklar kullanılıp, içlerine lâcivert ile gölge yapılmıştır. Bunun haricinde bazı yapraklar da koyu kırmızı ile boyanıp, siyah renkle gölgelendirilmiştir (Şekil 342). Renklerin bu şekilde kullanımı tüm desende bir renk bütünlüğünün sağlamıştır.

Dendanlı siyah ipliği müteakiben gelen altın iplik ve lâcivert kuzudan sonra, lâcivert bubçuklar arasında iki çeşit tığ yükselir. Lâcivert tığlar yapraklar, noktalar ve hatâyî grubu motiflerden müteşekkildir. Aralara kırmızı kırmızı çizgilerden oluşan tığlar yapılmıştır (Şekil 726).

Tüm tezyînât göz önünde bulundurulduğunda, her ne kadar klâsik tezhip üslûbuna bağlı kalınmaya çalışılmış olsa da motiflerin kabalaştığı, ince işçilikten uzaklaşıldığı ve desenin yozlaştığı söylenebilir.

Eserin ferâğ kaydında, *H.1167 senesinin Rebîü'l-evvel ayında medreselerde ders-i âm*[276] *olarak meşhur olan Hacı Ahmed Hafîd tarafından yazıldığı* bilgisi bulunmaktadır.

[276] Osmanlılarda camilerde ders veren müderrislerin unvanı.

Şekil 343: VA 1193, v.4b Unvân Tezhibi Çizimi

2.5.4. Katalog 22 (TZK 440)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 TZK 440
Eski No.	: 2799
Eserin İsmi	: Muğni'l-Lebîb an Kutubi'l-Eârîb
Müellifi	: Ebû Muhammed Cemalûddin Abdullah b. Yûsuf b. Abdillah b. Hişâm el-Ensârî el- Mısrî (İbn-i Hişâm)
Müstensih	: Seyyid Mustafa b. Seyyid İbrahim
Tasnif No.	: 492/7
Konusu	: Arap grameri
Dili	: Arapça
Hattatı	: Seyyid Mustafa b.Seyyid İbrahim
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: İs ve lâl mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 1187 (M. 1773-74)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 210 x 125, 138 x 75 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Koyu krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 254
Satır Sayısı	: 23
Cilt Özelliği	: Zilbahar (Zerbahar) Cilt
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi

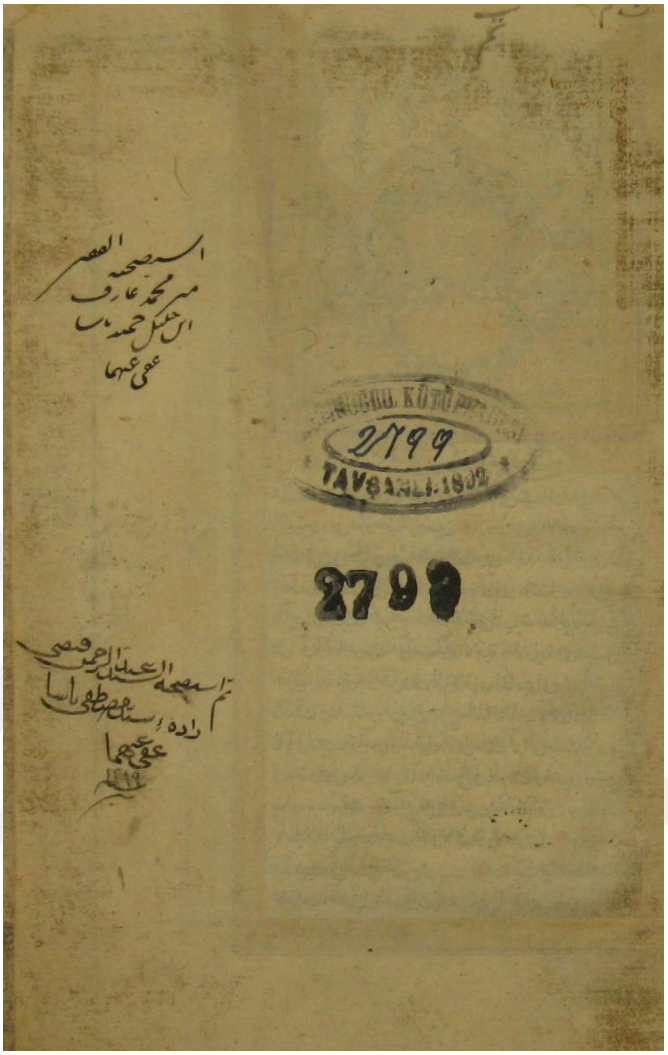
CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 344: TZK 440 Eser Cildi

210 x 125 mm. ebatlarında olan cilt, kırmızı deriden yapılmıştır ve *Zilbahar (Zerbahar) Cilt* özelliği taşımaktadır. Cilt kabını çeşitli kalınlıklarda cetveller ile kalın bir kitabeli pervaz süslemektedir. Kitabeli zencerek bordürün, zemini altın olan paftalarının içinde, hatâyî grubu motiflerden oluşmuş basit bir tasarım bulunmaktadır. Cildin miklebinde de aynı tezyîni özellikler gözlemlenirken, sertapta penç görünümünde altın noktalarla, çizgiler vardır.

Şekil 345: TZK 440, v.1a

TZK 440 numaralı eserin 1a varağında üst kısımda *es-Sahibuhu el-fakîr Mir Muhammed Arif b. Celîl (ya da Halîl) Hamîd Paşa 'afâ 'anhümâ* yazmaktadır.

Alt kısımda ise yine kitabın sahiplerinden biri olan *es-Seyyid Abdurrahman Kadızâde Esad Mustafa Paşa 'afâ 'anhümâ 1219* ibaresi görülmektedir (Şekil 345).

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b)

Şekil 346: TZK 440, v.1b Unvân Tezhibi

Sadece unvân sayfası müzehhep olan eser, 18. yüzyılın ikinci yarısına aittir. Sayfa, üst kısımda yer alan müzehhep alanla, onun hemen altındaki metin kısmından müteşekkildir. Lapis ve altının dengeli bir şekilde kullanıldığı bezeme, 1/2 simetrik kompozisyonla oluşturulmuştur. İklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilen müzehhep alanın tam ortasında ve köşeliklerde mavi renkteki dolantı bulut motifi vardır (Şekil 703).

Yanlarda bulunan bulutlar cetvele dayalıdır ve 1/2 olarak çalışılmıştır. Bulutlara beyaz renk ile ışık verilerek hacim kazandırılmıştır. Lâcivert, altın renkli zeminler üzerinde hatâyî ve rûmî grubu motiflerden oluşan bir desen çalışılmıştır. Altın dallar üzerindeki penç motifleri sayıca daha fazladır ve renklendirilmelerinde bulutta kullanılan mavi, pembe, beyaz ve turuncu tercih edilmiştir. Sadece en altta cetvele bitişik olarak yer alan yarım penç motifinde firûze renk kullanılmıştır. Goncagüllerde de penç motiflerinde görülen renklere ek olarak kırmızıya yer verilirken; yapraklarda altın ağırlıklı olmak üzere, kırmızı, firûze ve pembe renk tercih edilmiştir. Lapis zemin üzerinde yer alan sıvama altın zeminli pafta 1/4 simetrik olup, kırmızı iplikli ve dendanlıdır. İçerisinde herhangi bir yazı yoktur.

Tığlara geçiş beyaz ipliği müteakiben gelen dendanlı altın zemin ve lapis kuzuyla sağlanmıştır. Kuzunun üzerinde lapis bubçuklar yer alırken, lapis tığlar çift

tahrir hatâyî grubu motiflerden oluşmuştur. Bu uzun tığların arasına, altın serbest bulutlar yerleştirilmiştir (Şekil 727).

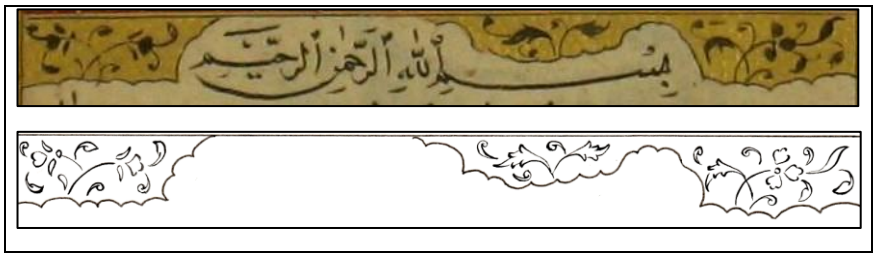
Şekil 347: TZK 440, v.1b Kubbe Tezyînâtı ve Çizimi

Müzehhep alanı altın ipliği müteakiben gelen altın iplik, firûze renkli arasuyu, zencerek arapervaz ve kırmızı arasuyu nihayetlendirmiştir. Arasularında kullanılan renkler, çiçek ve yaprak motiflerinde kullanılan renkler olduğu için desene bir bütünlük kazandırmaya yardımcı olmuşlardır. Anahtarlı zencereğin zemini altın olup, arada kalan üçgen şeklindeki boşlukların içi is mürekkebi ile doldurulmuştur (Şekil 716).

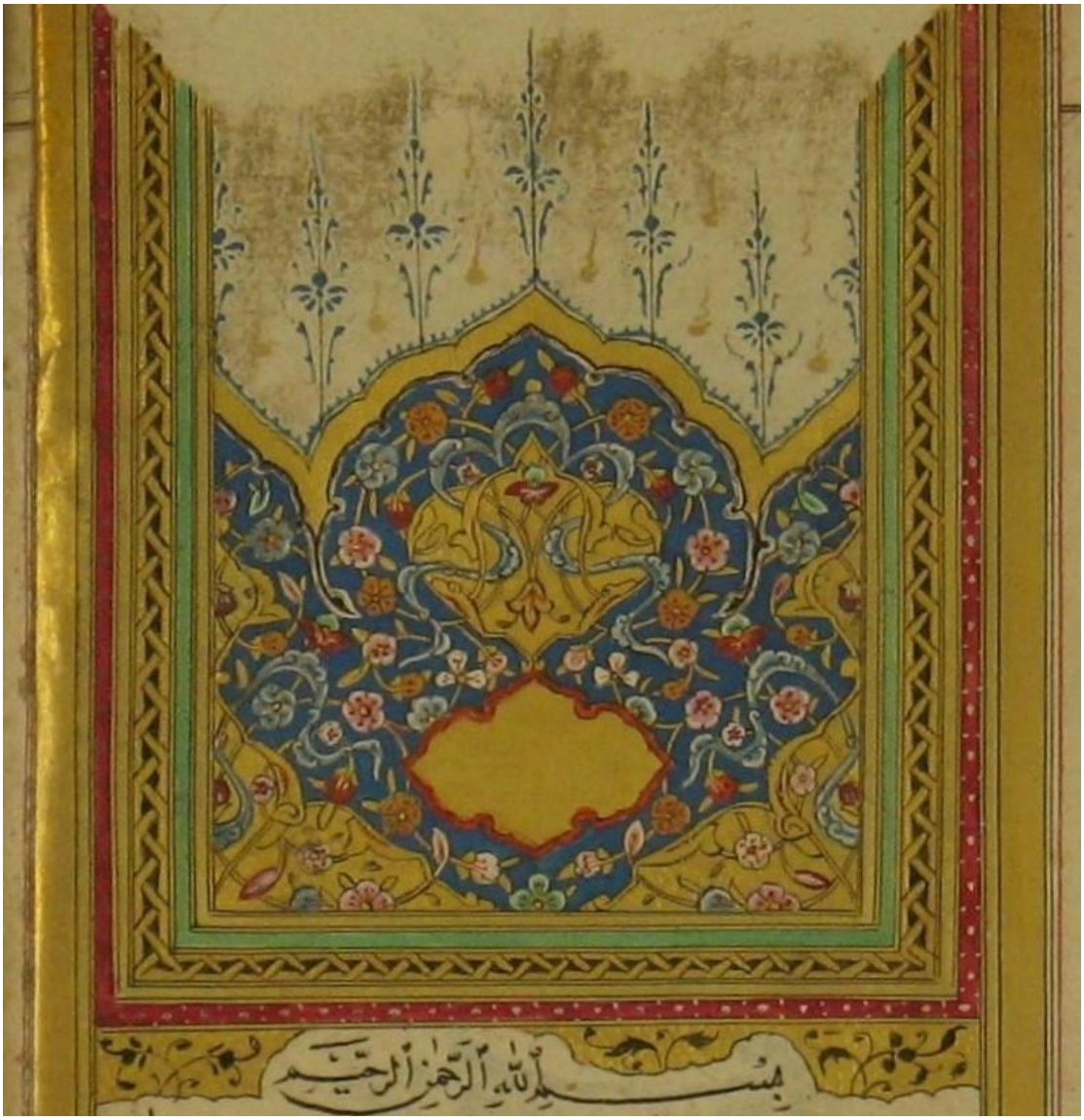
Sayfanın metni Besmele ile başlayıp, Hamdele ve Hz. Muhammed'e (S.A.V) salât ve selâm ile devam etmiştir. Metin, nesih hat nev'i ile, is ve lâl mürekkebi kullanılarak yazılmış, Besmele beyne's-sutür bezemesi ile çevrilidir. Zemini sıvama altın olan beyne's-sutür bezemesi çift tahrir tekniği ile is mürekkebi kullanılarak yapılmıştır. Serbest olan desende helezonlar üzerinde hatâyî grubu motifler ve dilimli yapraklar yer almaktadır (Şekil 348).

Şekil 348: TZK 440, v.1b Beyne's sütûr Bezemesi ve Çizimi

Yazı alanında zer duraklar haricinde herhangi bir tezyîni öge bulunmazken, çeşitli kalınlıklardaki altın cetveller ve kırmızı renkteki kuzu ile unvân sayfası tezhibi son bulmuştur.

Şekil 349: TZK 440, v.1b Unvân Tezhibi

Şekil 350: TZK 440, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

Yapılan araştırmalar neticesinde incelediğimiz eser ile benzer serlevha tezhibine yine aynı kütüphanede bulunan TZK 40 demirbaş numaralı eserin unvân sayfasında (Şekil 351) rastlanmıştır. *Kitâbü'ş –Şifâ bi Ta'rîf-i Hukuku'l Mustafa* adındaki eserin istinsâh tarihi belli olmamakla birlikte, benzer desen, renk ve kompozisyon özellikleri göz önünde bulundurulduğunda yine aynı tarihlerde yapılmış olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 351: TZK 40, Unvân Tezhibi

Kaynak: Zeytinoğlu İlçe Halk Küt.

Bu eserde (Şekil 351), desen ve kompozisyon hemen hemen aynı olmakla birlikte, zemin renkleri TZK 440'da (Şekil 349) görülen zemin renkleriyle zıtlık oluşturacak şekilde kullanılmıştır. Yine daha farklı çiçek modelleri ve renkleri tercih edilmiştir. Zencerekleri aynı tarz çalışılmıştır. Ancak işçilik farklıdır.

TZK 40 numaralı eserde, TZK 440 numaralı eserden farklı olarak bir de hâtime sayfası mevcut olup, bu sayfada barok-rokoko unsurlar yer almaktadır (Şekil 352).

Şekil 352: TZK 40, Hâtime Tezhibi

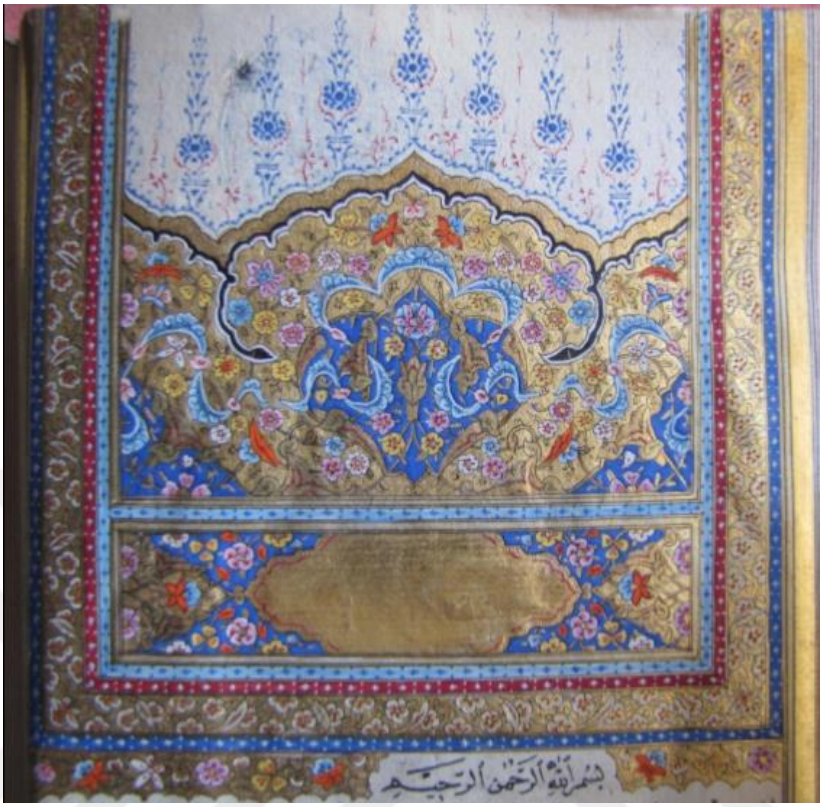

Kaynak: Zeytinoğlu İlçe Halk Küt.

Her iki eserin tezyînâtıyla yine benzer olan başka bir esere de Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde denk gelinmiştir. *Hulasetül Vefa Fi Şerhi Şifa* adındaki eser 156 envanter numarası ile kayıtlı olup, M. 1755/56 tarihinde istinsâh edilmiştir (Şekil 353). Bu eserin hattatı Şeyh Kadı İmam Ebul Fazl İyaz bin Musa Bin İyaz olup, Himyer Kabilesindedir.[277]

[277] Gülşen Aslan Elkıran **Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde Bulunan Tezhipli Eserlerin Süsleme Özellikleri** (Yayımlanmamış Doktora/Sanatta Yeterlilik Tezi) Gazi Üniv. Eğitim Bil. Enst., Ankara 2012, ss. 318- 329 arasında bu eserin incelemesi yapılmıştır.

Şekil 353: Hulasetül Vefa Fi Şerhi Şifa, Unvân Sayfası Tezhibi

Kaynak: Elkıran, s. 321.

Desen şeması benzer olan bu üç eser içerisinde en ince işçiliğe sahip olan eser, Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde 156 envanter numarası ile kayıtlı eser olup, M. 1755/56 tarihlidir (Şekil 353). Gerek motifler ve gerekse renklendirmeler daha itina ile çalışılmıştır. İstinsâh tarihi göz önüne alındığında bu eserin (Şekil 353) tezhibinin diğerlerinden önce yapıldığı, daha sonra bu eserin deseninden faydalanılarak diğerlerinin yapıldığını, ya da üçünün de aynı nakkaşhâneden ve aynı müzehhibin elinden çıktığını söylemek mümkündür. Bu durum, desenlerin geleneksel olarak kopyalanmak suretiyle tekrar tekrar kullanılmış olabileceği iddiasına güzel bir örnek teşkil etmektedir.[278]

[278] Eskiz kâğıdına çizilmiş olan desenin iğneleme ve silkeleme usûlü ile istenilen yüzeye aktarılması geçmişte sık tercih edilen bir metot olup, bu sayede kalıbı çıkarılmış olan desenler tekrar tekrar kullanılabilmekteydi. Geniş bilgi için bkz. Birol, ss. 116-117.

2.5.5. Katalog 23 (VA 1337)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 1337[279]
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Hazer Dinari Camiî Hatibi Ahmed b. Mehmed el-Hac Karamani Vakfı /-------
Eserin İsmi	: İhyâi Ulûmi'd-dîn
Müellifi	: Gazalî Ebû Hamid Muhammed Tûsî
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/4
Konusu	: Tasavvuf, ahlâk, fıkıh
Dili	: Arapça
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: Yazı alanında is ve lâl mürekkebi, unvân sayfası tezhibinde zer mürekkep kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 1194 (M. 1780)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 307 x 205, 216 x 110 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 360
Satır Sayısı	: 35
Cilt Özelliği	: Soğuk Gömme / Mülevven Şemse
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi

[279] Eser, 2 ciltten oluşmaktadır. İki cildin toplam varak sayısı 689'dur. Kütüphanede 1337/1 ve 1337/2 demirbaş numaraları ile kayıtlı bulunmaktadırlar.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 354: VA 1337, Eser Cildi

Koyu kahverengi deri cilt kabı, 307 x 205 mm. ölçülerindedir. Hem soğuk gömme şemse hem de *Mülevven Şemse* cilt tipine örnek teşkil edebilecek cildin tam ortasında salbekli şemse formu bulunmaktadır. Vişne çürüğü derinin kullanıldığı şemse formu içerisinde serbest tasarımla kurgulanmış olan hatâyî grubu motifler ve hançer yapraklar yer alırken; salbek içerisinde 1/2 simetrik rûmî ve hatâyî grubu motifler vardır. Oldukça yıpranmış olan cilt kabının sırt ve sertap kısmının sonradan tamir gördüğü anlaşılmaktadır. Miklepte yer alan şemse formu daha yuvarlak ve küçük çalışılmış; içerisinde serbest tasarım hatâyî grubu motifler kullanılmıştır. Cilt kabının etrafına yürütme demiri ile soğuk baskı bir pervaz işlenmiştir. Cilt özellikleri göz önüne alındığında, bu cildin daha erken bir döneme ait olduğu düşünülebilir.

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.6b)

Şekil 355: VA 1337, v.6b Unvân Tezhibi

18. yy. sonlarında yapılmış olan eserin tezyînâtı tamamen Batılılaşma dönemi tezhip özelliklerini taşımaktadır. Eserin sadece 6b sayfası müzehheptir ve iklîl unvân sayfası düzenindedir. Tezyînî alan alttaki yatay yazı kısmı ile onun üzerindeki taç kısımdan müteşekkildir. Parlak lâcivert zeminde zerendud *Kitâbu İhyâi Ulûmi'd-dîni tamâmuhu* ibaresi yazmaktadır. Sülüs hatla yazılan yazının etrafına is mürekkebi ile tahrir çekilmiştir. Salbekleri anımsatan motiflerin zemini altın olup, beyaz üzerine kırmızı tarama goncagül motifi vardır. Goncagülün tahriri de pembe ile çekilmiştir. Cetvele dayalı kısımlara da yine aynı renklerde 1/2 goncalar konulmuştur. Bu alanı, altın ipliği müteakiben gelen sarı arasuyu çevrelerken; arasuyuna kırmızı (+) desen yapılmıştır. Sarı renk parlak lâcivertle birleşerek tezyînâta canlılık katmıştır. Zaten eserin genelinde kullanılan parlak ve canlı renkler rokoko- barok üslûbunda oldukça tercih edilen renklerdendir.

Üstteki kısım, kırmızı (^) desenli pembe arasuyu çevrilidir. 1/2 simetrik desenin zemini altın olup, üç nokta iğne perdahı uygulanarak parlatılmıştır.

Desen incelendiğinde rokoko-barok unsurlar barındırdığı, 'C' ve 'S' kıvrımlı yapraklardan anlaşılmaktadır. Sap ve yapraklarda çimen yeşili, motiflerde beyaz, kırmızı, mavi kullanılmış, motif içlerine taramalar yapılarak boyut kazandırılmıştır.

Desenin ortasında zemini sarı olan beyzî bir form vardır. Bunun üzerine siyah kafes desen yapılmıştır. Deseni, dendanlı altın iplik ve ardından gelen kırmızı iplik çevrelemektedir. İpliğin üzerinde lâcivert noktalarla, altın tığlar sıralanmıştır. Tam ortada yer alan altın tığ tepelik şeklindedir. Diğer tığlar da altın olup, mimari unsurlar barındırmaktadır (Şekil 727).

Eserin metin kısmı is mürekkebi, açıklamalar ise lâl mürekkebi kullanılarak nesih hattıyla yazılmıştır. Satır aralarına sonradan yapılan eklemeler yüzünden yazı oldukça karışık bir hâl almış, neredeyse okunamaz duruma gelmiştir.

Desen ikonografik unsurlar da barındırdığı için bu eseri tezyîn eden kişinin Osmanlı topraklarında yaşayan bir gayrimüslim olması da muhtemeldir. Bu durumda müzehhibin, elinde bulunan diğer rokoko ve rûmî desenlere bakarak, bu desenlere kendi yorumunu kattığını ve bu şekilde yeni; ancak çizim kurallarıyla tam olarak örtüşmeyen farklı bir desen ortaya çıkardığını söyleyebiliriz.

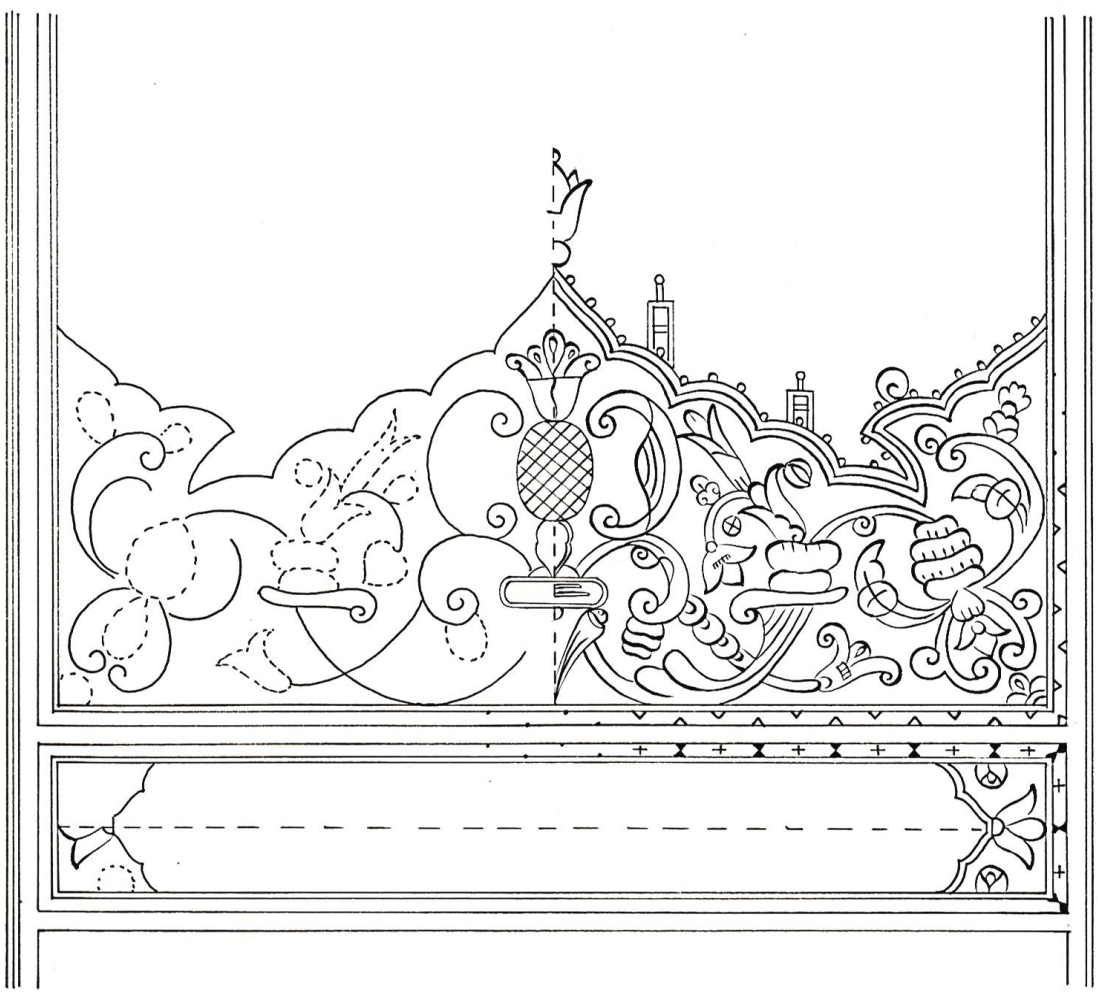
Eserin desen ve işçilik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda bu yazmanın sarayda ya da nakkaşhânede yapılmadığı aşikârdır. Muhtemelen gelen bir sipariş üzerine Pera'daki *Çarşı Ressamları* tarafından yapılmış olabilir. *Çarşı Ressamları* tabiri ilk defa Metin And tarafından kullanılan ve sanat tarihi terminolojisine kazandırılan bir kavramdır. Bu ressamlar, çarşıda dükkanları olan ve sipariş üzerine resimler yapan profesyonel halk ressamlarıdır. Özellikle Avrupalı müşterilerin hediyelik eşya olarak yanlarında götürmeleri amacıyla kıyafet albümleri hazırlayan bu sanatçılar, saray nakkaşları ile aynı gelenekten beslenmelerine rağmen, saray nakkaşlarından farklı olarak eksiltmeli bir yöntem uygulamışlardır. Yani saray nakkaşları temel şemaya daha çok altın, renk, işçilik ve zarafet eklerken; çarşı ressamları bunun aksine temel şemadaki gereksiz olan her türlü ayrıntıyı atarak daha az malzeme ile daha sade resimler yapmışlardır.[280] Bu durumda VA 1337 numaralı eseri tezyîn eden kişi, çarşıda ressamlık yapan bir müzehhip olabilir ve bu durum Osmanlı'nın gayrimüslim vatandaşlarına karşı gösterdiği hoşgörünün bir göstergesi olarak da algılanabilir.

[280] Tülün Değirmenci, "Giriş: Metin And ve Çarşı Ressamlarının Serencâmı", Metin And, Osmanlı Tasvir Sanatları 2: **Çarşı Ressamları**, Hzr.Tülün Değirmenci-Sabri Koz, YKY, İstanbul, 2018, s. 12.

Şekil 356: VA 1337, v.6b Unvân Tezhibi

Şekil 357: VA 1337, v.6b Unvân Tezhibi Çizimi

2.5.6. Katalog 24 (VA 137)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	:43 VA 137
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Vahidpaşa / H.1226
Eserin İsmi	: Dürerü'l-hükkâm fî şerhi Gureri'l-ahkâm
Müellifi	: Molla Hüsrev Muhammed b. Ferâmuz
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/5
Konusu	: Fıkıh
Dili	: Arapça
Hattatı	: Mustafa Şerîf
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: İs ve lâl mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 1202 Recep (M. 1787-1788)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 180 x 115, 132 x 60 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 174
Satır Sayısı	: 17
Cilt Özelliği	: Deri Cilt
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi

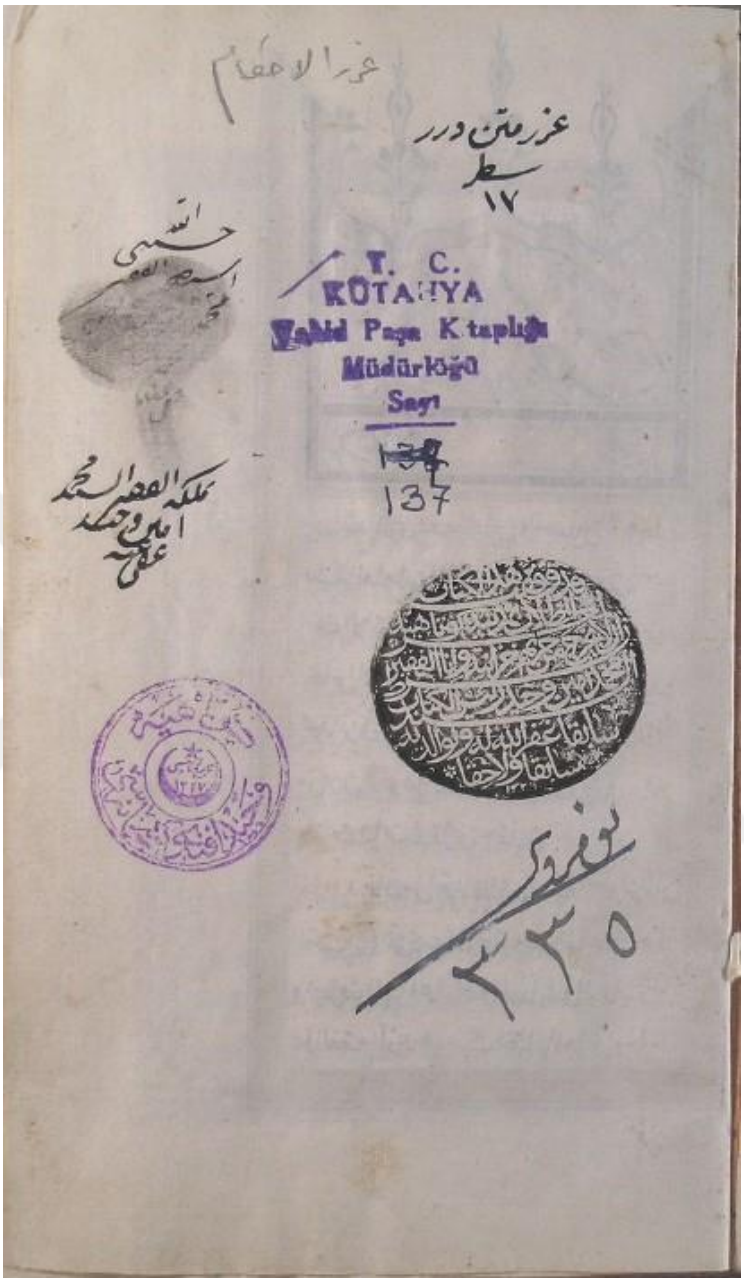
CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 358: VA 137, Eser Cildi

180 x 115 mm. ölçülerindeki cilt, kahverengi deri üzerine yeşil renk kumaş kaplı olup, cilt kabında herhangi bir tezyîni unsur varsa bile görülememektedir. Cildin kabı oldukça yıpranmış durumdadır.

Şekil 359: VA 137, v.1a

43 VA 137 numaralı eserin 1a varağında Vahîd Paşa'nın mührü ile birlikte *Temellekehu'l-Fakîr es-Seyyid Muhammed Emîn Vahîd (Seyyid Muhammed Emîn Vahîd bunu edindi, sahibi oldu)* kaydı bulunmaktadır (Şekil 359).

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b)

Şekil 360: VA 137, v.1b Unvân Tezhibi

H. 1202 / M. 1787-88 tarihli eserin sadece 1b sayfası müzehhep olup, kubbeli unvân sayfası formunda tezyîn edilmiştir. Nesih hat nev'i kullanılarak yazılan metin kısmında is mürekkebi kullanılmış, sadece "emmâ ba'd"[281] kelimesi lâl mürekkebi ile yazılmıştır. Satır aralarına zer duraklar konmuştur (Şekil 754).

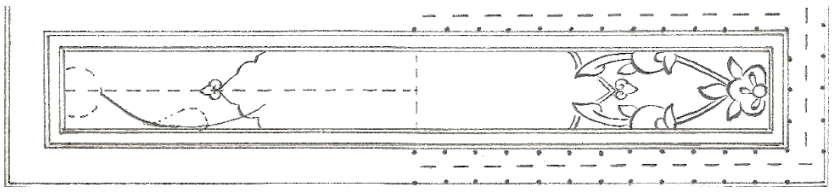
18. yy. sonu klâsik tezhip üslûbunda yapılmış olan tezyînât, üstteki kubbeli ve alttaki yatay bölümden müteşekkildir. Altın zeminli yazı alanı, 1/4 simetrik olup, içi boş bırakılmıştır. İnce altın cetveller, iğne perdahı uygulanarak parlatılmıştır. Yazı alanının her iki yanında, koyu lâcivert zemin üzerine hatâyî grubu motiflerden oluşan basit bir desen yapılmıştır. Cetvele dayalı pembe 1/2 pençlerin devamında mavi goncagüller yer almaktadır. Uç kısımlardaki yapraklar kiremit rengidir. Altın meşime ve yapraklar iğne perdahı ile parlatılmıştır (Şekil 361).

Yatay bölüm, altın ve siyah ipliklerle çevrelenmiş, onun akabinde eflâtun-gri arasuyu kullanılmıştır. Arasuyunun üzerindeki desen, üstübeçle yapılmış (-) çizgilerden müteşekkildir.

Kubbeli kısım 1/2 simetriktir. Orta kısım, altın rûmî motifleri ile zemin paftalara ayrılmıştır. Rûmînin iç kısmındaki zemin rengi koyu lâcivert; diğer yerlerin

[281] Bundan sonra, asıl meseleye gelince mânâsında olup, söze başlarken kullanılan ve gelecek ifadenin büyük önemini bildiren söz.

Şekil 361: VA 137, v.1b Yazı Alanı Tezyînâtı Çizimi

zemini ise küf yeşilidir. Desen, altın dallar üzerinde yer alan hatâyî grubu motiflerden oluşmuş, çiçeklerde pembe, sarı, beyaz ve mavi tercih edilmiştir. Her çiçeğe kendi zemin renginin bir ton koyusu ile gölgelendirme yapılmış, en dışta bulunan siyah tahririn dibinden beyaz renk ile de tahrir çekilerek, çiçeklere ışık verilip hacim kazandırılmıştır. Rûmîlerin hurdeleri ve altın yapraklar, iğne perdahı uygulanarak parlatılmıştır. Kubbeli kısım, kiremit rengi dendanlı ipliği müteakiben gelen altın iplik ve bubcuklu lâcivert kuzu ile nihayetlenmiştir (Şekil 362).

Ortadaki kubbeli alana, her iki taraftan 1/2 oranında tasarlanmış paftalar eşlik etmektedir. Paftaların zemini sarı altın olup, mühre ile parlatılmış ayrıca zemine iğne perdahı uygulanmıştır. Zeminde tek bir goncagül motifi yer almaktadır. Pembe goncagülün dal ve yaprakları koyu yeşil olup, klâsik formunu korumakla birlikte natüralist üslûba daha yakın olduğu görülmektedir (Şekil 674).

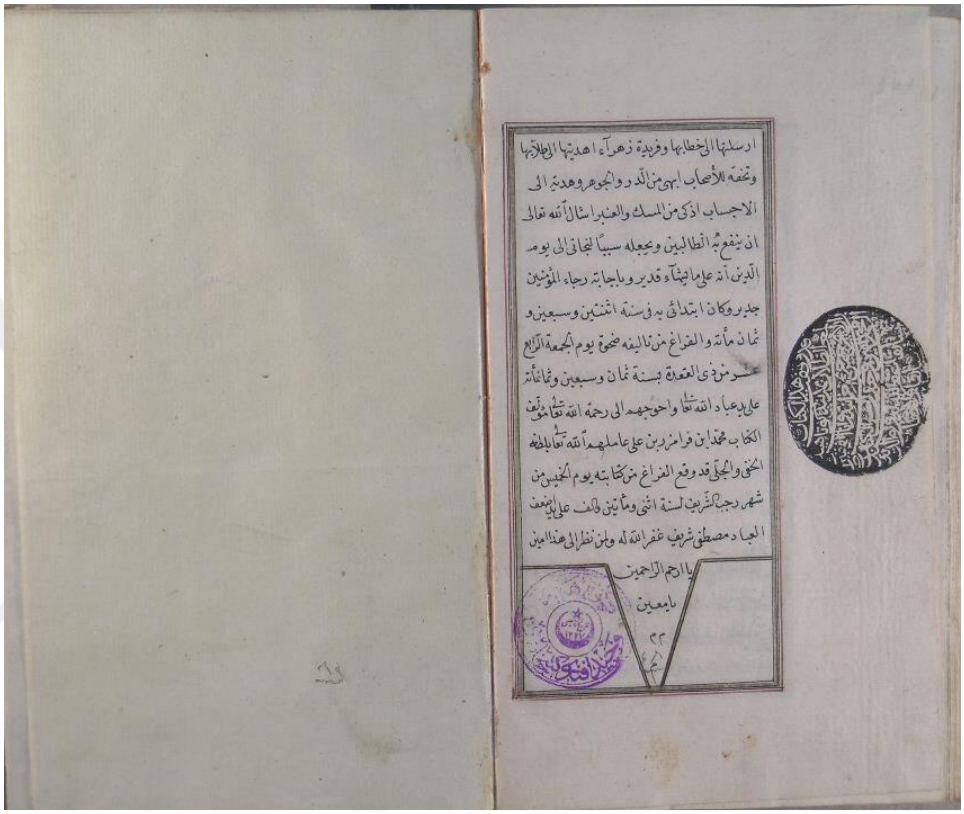
Şekil 362: VA 137, v.1b Kubbe Detay ve Çizimi

Bubcuklu kuzu üzerinde yer alan tığlar kırmızı ve lâcivert olmak üzere münavebeli olarak yerleştirilmiştir. Lâcivert tığlarda hatâyî grubu motifler kullanılırken; kırmızı renkli tığlar tirfil ve noktalardan oluşmuştur (Şekil 727).

Eserin ketebe sayfasındaki ferâğ kaydında *bu esere 872 yılının Zilka'de ayının cuma günü (14.gün) başladım* yazmaktadır. Onun akabinde *Mustafa Şerîf eliyle 1202 senesinin Recep ayının perşembe günü yazıldı* ibaresi bulunmaktadır (Şekil 363).

Şekil 363: VA 137, Ferâğ Kaydı

İlk ibare eserin telif tarihine işaret ederken; ikincisi istinsâh tarihini belirtmektedir.

Şekil 364: VA 137, v.1b Unvân Tezhibi

Şekil 365: VA 137, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

2.5.7. Katalog 25 (TZK 32)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 TZK 32
Eski No.	: 102
Eserin İsmi	: Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil
Müellifi	: Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî
Müstensih	: Muhammed Hüseyin el-Bahbahânî
Tasnif No.	: 297/1
Konusu	: Kur'ân, Tefsîr
Dili	: Arapça
Hattatı	: Muhammed Hüseyin el-Bahbahânî[282]
Hat Nev'i	: Nesih ve Ta'lîk
Mürekkep	: Yazı alanında is, lâl, âsumânî, yeşil, turuncu, kahverengi, zer mürekkep, unvân sayfası tezhibinde üstübeç mürekkebi; fasılbaşları tezhibinde lâl ve âsumânî mürekkep kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 1202 Şaban (M. 1788)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 203 x 128, 158 x 85 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 4+358
Satır Sayısı	: 35
Cilt Özelliği	: Yazma / Rokoko Cilt
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi Ketebe sayfası tezhibi

[282] Kütüphane kayıtlarında hattatın adı, *Muhammed Hasan el-Bahbahânî* olarak geçmektedir. Ancak ketebe kaydında yer alan bilgiler doğrultusunda *Muhammed Hüseyin el-Bahbahânî* olarak okunması da mümkündür.

CİLT ÖZELLİKLERİ

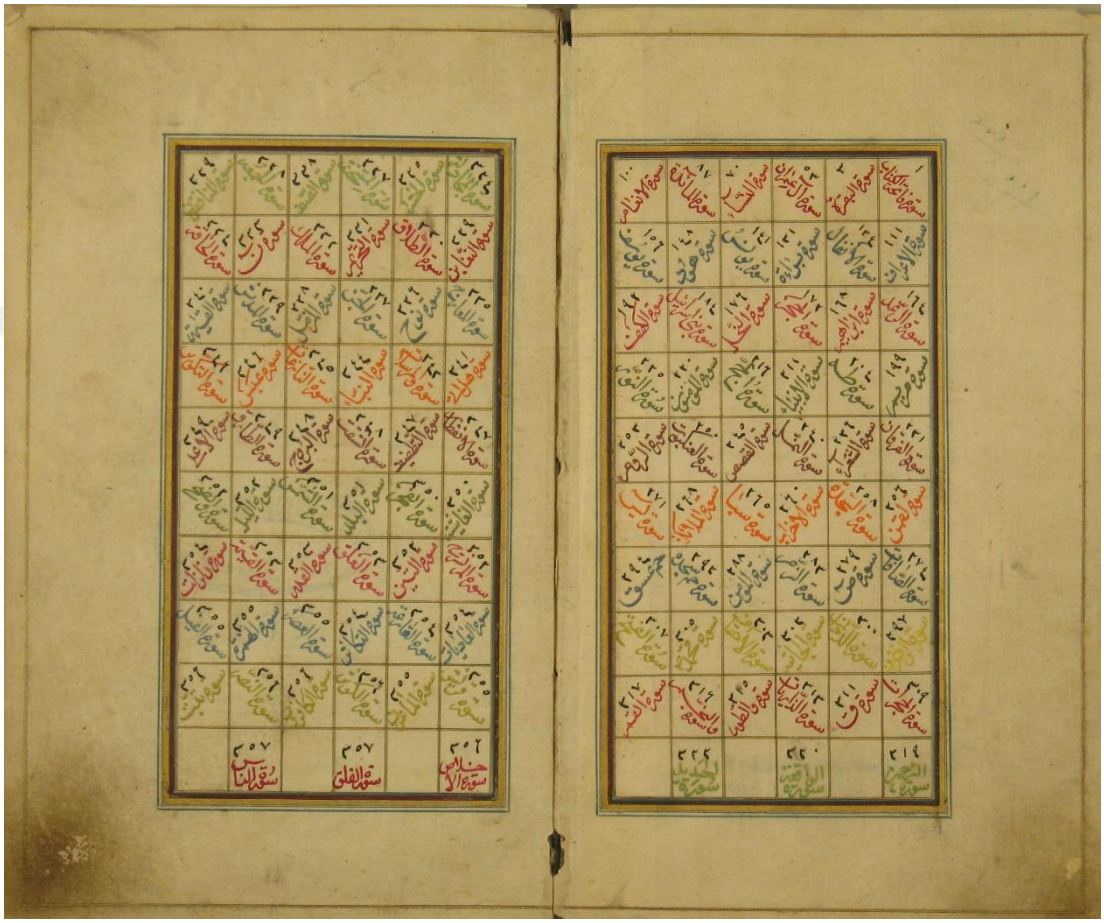
Şekil 366: TZK 32, Eser Cildi

Koyu kahverengi deriden yapılan ve 203 x 108 mm. ebatlarında olan eser cildi, Barok tarzı *Yazma Cilt* tipine örnektir. Kırmızı altın sürme metoduyla uygulandığı için, cilt kapağının bezemelerinde yer yer dökülmeler mevcuttur. Kapakların tam ortasında yer alan tezyînât, rokoko üslubundaki motiflerle 1/4 simetrik olarak tasarlanmıştır. Şemse vazifesi gören uzun eşkenar dörtgen motifin etrafını, 'C' kıvrım dallar, başaklar ve kurdelalar yoğun bir şekilde kaplamaktadır. Deseni, köşelerde serbest olarak çalışılmış olan yapraklı paftalar çevrelemektedir. Cilt kabını altın cetvellerle, zencerek demiri ile işlenmiş altın pervazlar tamamlarken, miklepte aynı desen 1/2 oranında çalışılmıştır.

18. yüzyılın son çeyreğinde istinsâh edilen olan bu ihtişamlı eserde zahriye sayfası yoktur, ancak 1b-2a varaklarında fihrist sayfaları yer almaktadır.

Şekil 367: TZK 32, v.1b-2a Fihrist Sayfası

Fihrist sayfası müzehhep olmamakla birlikte kullanılan hat ve mürekkep çeşitliliği ile oldukça farklı ve göz alıcıdır. Her iki varak da altın cetvellerle dörtgen paftalara ayrılmış ve bu paftalara Kur'ân-ı Kerîm'deki yerleri göz önünde bulundurularak sûrelerin sıralaması yapılmıştır. Sûre isimleri yazılırken her sırada farklı bir mürekkep çeşidi ve nesih hat nev'i kullanılmıştır. Surh mürekkebi, âsumânî mürekkep, lâl mürekkep, kahverengi mürekkep, turuncu mürekkep ve farklı tonlarıyla yeşil mürekkebin kullanıldığı fihrist sayfası ve diğer muhteşem tezyînî varakları ile bu eserin oldukça özenilerek ve muhtemelen bir sipariş üzerine usta hattat ve müzehhipler tarafından yapılmış olduğu söylenebilir (Şekil 367).

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.3b-4a)

Şekil 368: TZK 32, v.3b-4a

Eserin 3b ve 4a varakları müzehhep olup, 3b varağında unvân sayfası tezhibi bulunur (Şekil 368). İklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilen 3b varağı, dikey dikdörtgen içinde yer alan metin ve kubbeli tezyînât ile haşiyede yer alan müzehhep alanlardan müteşekkildir.

Zer mürekkep, is mürekkebi ve nesih hattı kullanılarak yazılan metin, bey-ne's-sütur içine alınmıştır. Metnin hemen üzerinde yer alan başlık kısmı tezhibi 1/4 simetrik olup, altın zeminli yazı alanı içerisinde üstübeç ile *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil* ibaresi olup, etrafı beyaz dendanlı iplik ve beyaz tepeliklerle çevrelenmiştir. Yazı alanının etrafında, lâcivert zemin üzerine altın hatâyî grubu motiflerden oluşan desen mevcuttur. Lâcivert zeminli paftayı altın bir iplik çevrelemiş ve böylelikle köşelerde oluşan üçgen şeklindeki paftaların içi pembe boyanmıştır (Şekil 369). Pembe pafta içerisinde minik altın goncagül yer almaktadır. İklîl kısım altın ve yeşil iplikleri müteakiben gelen beyaz (+) desenli kırmızı arasuyu ile çevrelenmiştir.

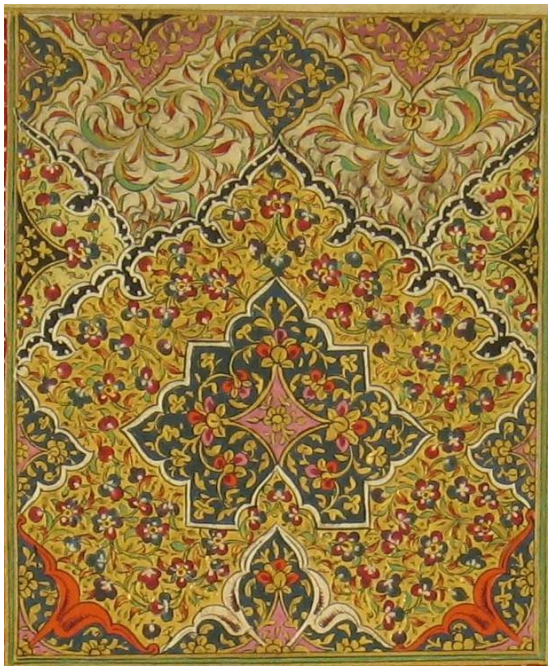
Şekil 369: TZK 32, v.3b Yazı Alanı Tezyînâtı

Üst kısımda yer alan kubbeli bölüm 1/2 simetrik olup, desen yukarıya doğru 3 kademeli pafta halindedir. Üst kısımda yarım bırakılmış görüntüsü olmakla birlikte, desen devam etmektedir. Bu durumda kısmen ulama olan bu desenin TZK 32 numaralı eser için özellikle tasarlanmadığı, daha önce başka yerde veya yerlerde de kullanılmış olabileceği ve bu eserde iğneleme metodu ile tekrardan kullanıldığı söylenebilir.

Tezyînî alan rûmîler, beyaz ve altın iplikler yardımıyla paftalara ayrılmıştır. Alt cetvele dayalı kısmın tam ortasında beyaz ayırma rûmî ile oluşturulmuş bir pafta vardır (Şekil 370). Beyaz rûmîlerin içine kırmızı ve siyah ile gölge verilirken; iç kısımda oluşan üçgen paftanın zemini pembe boyanmıştır. Geri kalan zemin lâcivert olup, içinde hatâyî grubu motiflerden oluşan bir desen yer almaktadır. Çiçeklerde sıvama altın ve kırmızı kullanılmıştır. Ayırma rûmî sağda ve solda bu kez mercan renginde yer almaktadır.

Şekil 370: TZK 32, v.3b Detay

Mercan renkli rûmîlerin içi yine siyah ve kırmızı ile gölgelendirilmiş, pafta içerisine beyaz rûmîli pafta ile aynı karakterde desen çizilmiştir (Şekil 370).

Ayırma rûmîlerin üst kısmında sıvama altın zeminli dendanlı pafta yer almaktadır. Altın zemin üzerinde hatâyî grubu motiflerden müteşekkil 1/2 simetrik olan bir desen vardır. Motifler tek renk çalışılmamış, farklı renk tonlamalarıyla gölgelendirilmek suretiyle canlılık ve hareket kazanmışlardır. Altın zemin beyaz ipliklerle paftalanmıştır. Orta kısımda yer alan beyaz iplikli paftanın zemini lâcivertken; iç kısımda oluşan dörtgen pafta pembeye boyanmıştır. Pembe pafta içerisinde yer alan penç motifi altındır. Lâcivert zeminde altın helezonlar üzerinde yer alan hatâyî grubu motiflerden müteşekkil desen 1/2 simetrik olup, motiflerde altın, pembe ve mercan rengi kullanılmıştır (Şekil 371).

Şekil 371: TZK 32, v.3b Detay Çizimi

Dendanlı kısmın her iki yanında cetvele dayalı olan beyaz iplikli paftalar 1/2 olup, zeminleri lâciverttir. Desen, altın hatâyî grubu motiflerden oluşmaktadır.

Dendanlı kısmı çift sıra beyaz iplik çevrelerken; arada kalan alan siyah boyanmış ve üzerine beyaz noktalar konmuştur. Kubbenin her iki tarafına 1/2 simetrik dörtgen paftalar eklenmiş ve etrafları orta kısım ile aynı olan ipliklerle çevrelenmiştir. Zemini altın olan bu paftaların içinde siyah üçgen paftalar yer almaktadır. Zeminde hatâyî grubu motiflerden oluşan desen vardır. Bu formların üzerinde tepelik hissi veren lâcivert paftalar kullanılmış, paftalar altın iplikle çevrelenmiştir. Altın motiflerin yer aldığı bu paftaların ortasında pembe zeminli dörtgen pafta bulunmaktadır. Sayfa

bitiminde yarım kalmış pembe zeminli paftaların deseni yine hatâyî grubu motiflerden oluşurken; motiflerde yine altın tercih edilmiştir.

Bu paftaların arasında ‘C’ ve ‘S’ kıvrımlardan oluşan yapraklar yer almaktadır. Aslında klâsik tezhip şemasına göre tasarlanan desende, yaprak kıvrımlarında rokoko tarzı ağır basmaktadır. Zemini altın olan yapraklara yeşil ve turuncu ile gölgelendirme yapılarak, hacim kazandırılmıştır.

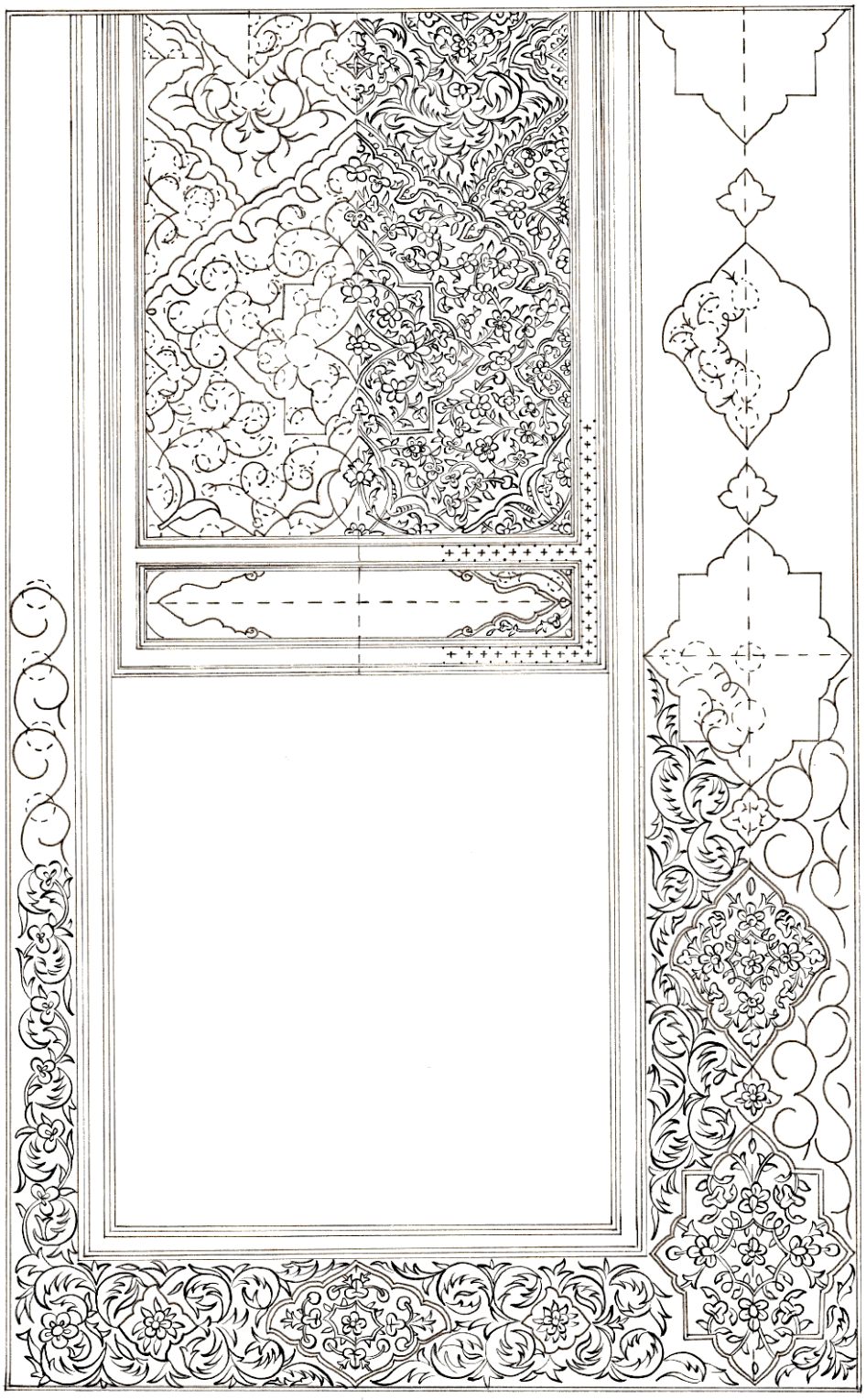
Sayfanın kenarlarına haşiye tezhibi yapılmıştır.Cildin sırt kısmına yakın olan yerde ulama kompozisyonla yapılan rokoko etkili yaprak ve çiçekler vardır. Sıvama altın zeminli yaprak ve çiçekler turuncu ve yeşille gölgelendirilmiştir. Altta ve ve sağ boşlukta ise rokoko motiflerin arasına dörtgen şemse formundaki paftalar yerleştirilmiştir (Şekil 372). Atlamalı olarak pembe ve lâcivert olarak konulan paftalarda altın zeminli hatâyî grubu motifler kullanılmış, tüm paftalar altın iplikle çevrelenmiştir.

Şekil 372: TZK 32, v.3b Haşiye Tezhibi ve Çizimi

Aralarda kalan tepelik şeklindeki paftaların zemini ise altın olup, içlerinde altın zeminli penç motifi yer almaktadır.

Şekil 373: TZK 32, v.3b Unvân Tezhibi Çizimi

Eserin 4a varağı, yan yana olmalarına rağmen 3b varağından tamamen farklı karakterdedir. Sayfa, ortada yer alan dikdörtgen alanla onun etrafındaki haşiye kısmından müteşekkildir. Dikdörtgen alan altın ve kırmızı ipliklerle haşiye kısmından ayrılmıştır. Dikdörtgen paftanın içinde is mürekkebi ve ta'lîk hat nev'i ile metnin yazılı olduğu paftalar yer alırken; bu paftaların şekli 3a varağında haşiyede bulunan paftalarla benzer karakterdedir. Böylece her iki sayfada kullanılan teknik farklı olmasına rağmen, görsel anlamda bir bütünlük yakalanmıştır. Paftaların cetveli rokoko yapraklardan oluşturulmuştur. Altın zeminli yapraklar turuncu ve yeşille gölgelendirilmiştir. İs ve lâl mürekkebi kullanılarak yazılan metin mukaddime niteliğinde olup, eserin tanıtımı yapılmaktadır. Dikdörtgen alanın zeminini altın hatâyî grubu motiflerden oluşan bir desen dolanmaktadır. 1/4 simetrik desende motifler sıvama altınla boyanmıştır.

Haşiye kısmında hayat ağaçları kullanılmış, ağaçların içinde kitabın tanıtımına devam edilmiştir. Eser bir tefsir metni olduğu için, burada selvi motifinin yansıması ahireti hatırlatmaktadır. Ağaçların etrafı yine rokoko yapraklarla çevrelenmiş, altın yapraklar turuncu ve yeşille gölgelendirilerek, hacim kazandırılmıştır. Ağaçların etrafında sıvama altın zeminli hatâyî grubu motifler dolanmaktadır (Şekil 374).

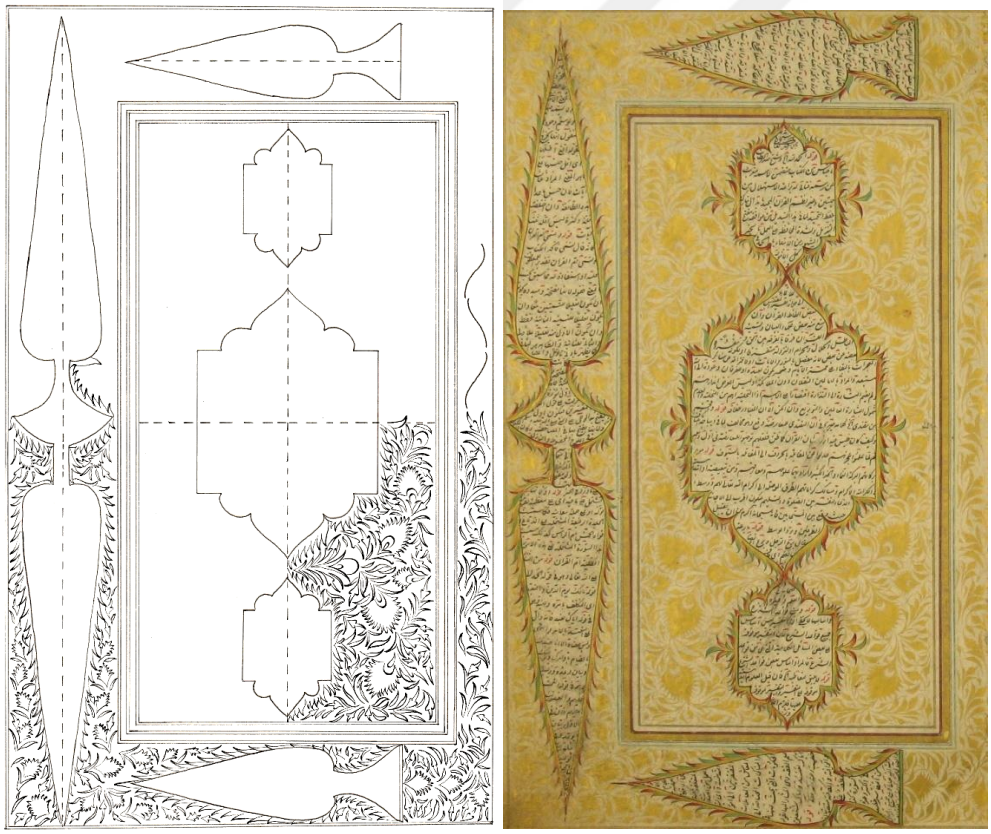
Her ne kadar daha önce Karamemi'nin eserlerinde kullanılmış olsa da genelde minyatürlerde ve çinilerde görmeye alışık olunan ağaç motifinin, tezhipli bir eserde görülmesi oldukça ilginçtir. İnsanoğlu var olduğundan bu yana pek çok şeyi kutsal sayarak bunu zaman zaman yazıya, dine ve sanata dökerek günümüze ulaştırmayı başarmıştır. Bu kutsal ögelerden biri de ağaçtır.[283] Ağaç motifi her kültürde olduğu gibi Türk ve İslâm kültüründe de önemli bir yere sahiptir. Ağaçtan yapılan tahta oturmayan Kök-Türkler'de ağaca çok saygı duyularak, ağaç hükümdar soyu timsallerinden biri sayılmış,[284]İslâmiyetten sonra da özellikle Osmanlılar ağacı devletin sonsuzluğu simgesi ve ata ruhlarının makamı olarak görmüşlerdir.[285] Hayat ağacı, hayatın yenilenmesi, yani türeme ve ölümsüzlükle ilgili olup[286] tektir, yalnızdır

[283] Saliha Ağaç ve Menekşe Sakarya, "Hayat Ağacı Sembolizmi", **Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD**) (IntJCSS), Aralık 2015, Sayı:1, s. 3.
[284] Emel Esin, **İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslâma Giriş**, Ed. Fak. Mat., İstanbul, 1978, s. 97.
[285] Yaşar Çoruhlu, **Türk Mitolojisinin Anahatları**, Kabalcı Yay.:169, İstanbul ,2002, s. 117.
[286] Çoruhlu, s. 93.

ve kâinatın bel kemiğidir. Allah'ın nurunun hayat ağacı üzerine inerek, kutlu doğumların bu şekilde gerçekleştiğine inanılır.[287]

Dünya dinlerinde ağaç sembolizminde genellikle Tanrı bir ağaçta tezahür ederek; ağaç, Tanrının yeryüzündeki sembolü olmuştur.[288] Böylesine kutsal anlamlar barındıran hayat ağacının bu eserde kullanılması muhtemelen eserin içeriğine gönderme yapmak amacıyladır. *Kur'ân'ın Nurları ve Yorumlama Sırları* olarak da bilinen[289] *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*, Kur'ân tefsiri olduğundan, kutsal kitabın tefsiri için Allah'ın yeryüzündeki sembolü olan ağaç kullanılmış olabilir.

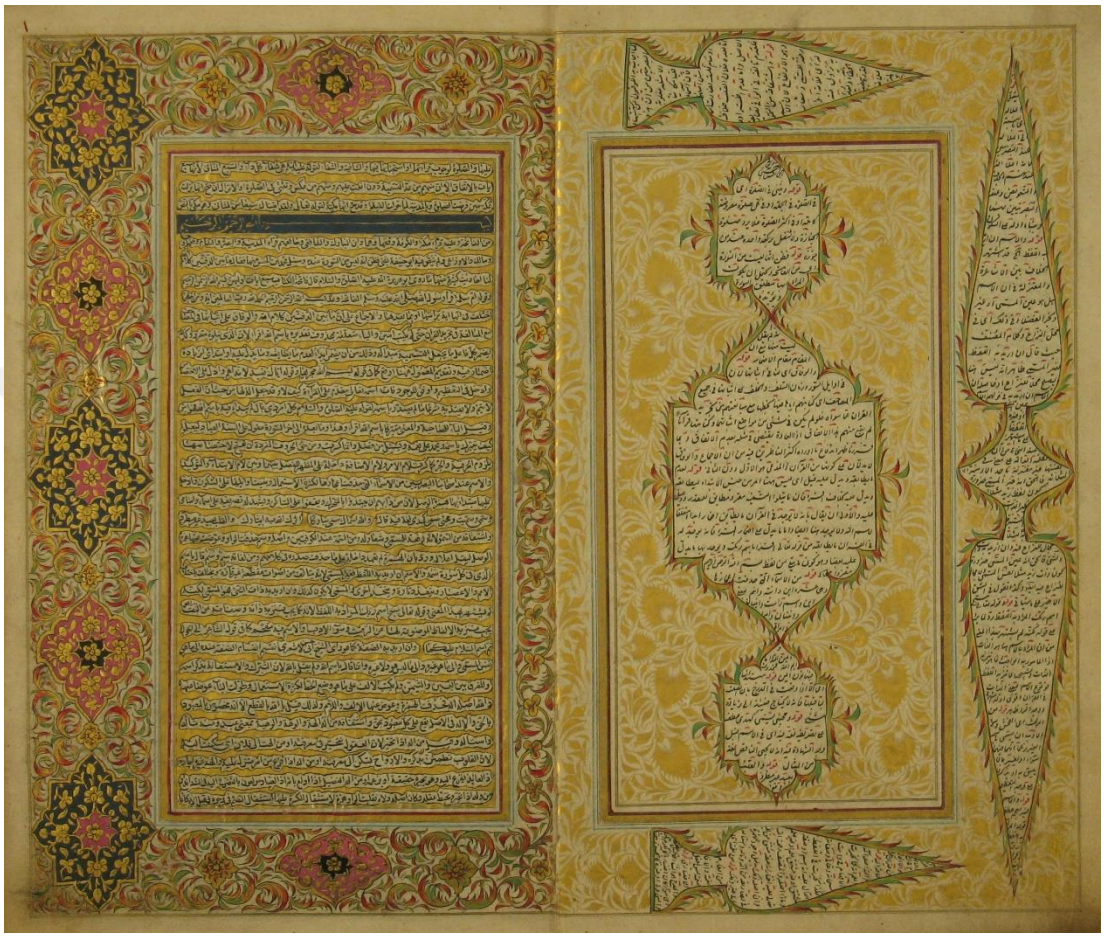
Şekil 374: TZK 32, v.4a Sayfa İçi Tezhibi ve Çizimi

[287] Seher Arslan," Türklerde Ağaç Kültü ve Hayat Ağacı", **Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi**, Cilt: 1 Sayı: 1, Haziran-2014, s. 64.
[288] Ağaç ve Sakarya, s. 3.
[289] Acar, s. 33.

TAM SAYFA SERLEVHA TEZHİBİ (v.4b-5a)

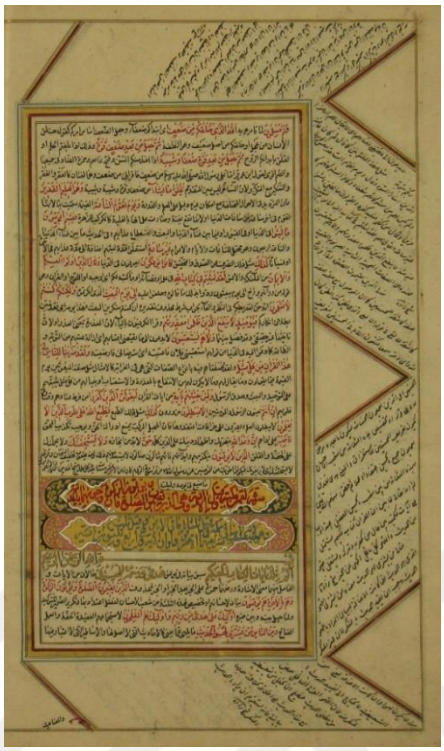
Şekil 375: TZK 32, v.4b-5a Tam Sayfa Serlevha Tezhibi

Eserin 4b ve 5a varakları (Şekil 375) bundan önceki unvân sayfasının devamıdır. 4b varağı, 4a varağı (Şekil 374) ile birebir aynı olup, hayat ağacı motiflerinden müteşekkildir.

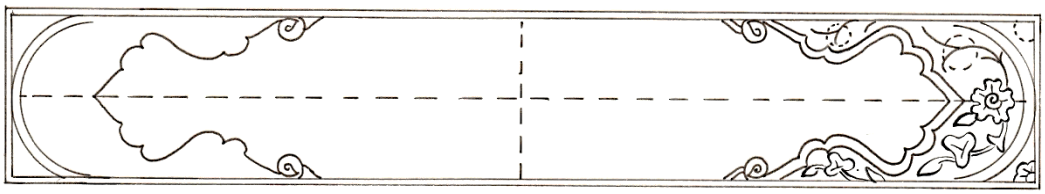
5a varağında kullanılan desen, 3b varağının haşiye kısmında yer alan desenle aynı olmakla birlikte (Şekil 368), bu sayfada şemse paftaların arası birbirlerine yaklaştırılmak suretiyle en üstte bulunan şemse paftanın 3b varağındaki gibi yarım olarak değil de tam olarak görünmesi sağlanmıştır. Böylece haşiyede bir bütünlük ortaya çıkmıştır.

Şekil 376: TZK 32, v.258b Sûrebaşı Tezhibi

Eser Kur’ân tefsiri olduğu için, metin içinde sûrebaşı tezhipleri de bulunmaktadır. Tüm sûrebaşı tezhiplerinin desen şemaları birbiriyle aynı olup, sadece renklendirilmelerinde farklılık yapılmıştır. Sûre adları lâl mürekkebi veya asûmanî mürekkeple yazılmış, aynı desen pembe zeminli ya da lâcivert zeminli olarak kullanılmıştır. 1/4 simetrik olan desende kitabenin zemini sıvama altındır ve etrafı beyaz tepelik ve dendanlı iplikle çevrelenmiştir. Yazı zemininin her iki yanında sıvama altın zeminli hatâyî grubu motifler yer almaktadır (Şekil 377). Başlıklar altın ipliklerle çerçeve içine alınmıştır. Haşiye kısmında altın cetvellerle ayrılan muska koltuklar da muhtemelen tezhip yapılmak üzere boş bırakılmış olmalıdır.

Şekil 377: TZK 32, v. v.258b Sûrebaşı Tezhibi Çizimi

KETEBE SAYFASI TEZHİBİ (v.360a)

Şekil 378: TZK 32, v.359b-360a

Eserin 360a varağında (Şekil 378) ketebe sayfası yer almaktadır. Sayfadaki ferâğ kaydında hattatın adı *Muhammed Hüseyin el- Bahbahânî* olarak geçmektedir. Eserin *H. 1202 yılının Şa'ban ayının 18. günü cumartesi* yazıldığı ibaresi bulunmaktadır. Müzehhep olan ketebe sayfasında sıvama altın olan hatâyî grubu motiflerden müteşekkil 1/2 simetrik bir desen yer alırken; dikdörtgen alan çeşitli kalınlıklardaki altın ve kırmızı cetvelleri müteakiben gelen ince lâcivert cetvelle çevrelenmiştir (Şekil 379). Eserin sonunda nüshanın tek olduğuna dair kayıt düşülmüştür.

Şekil 379: TZK 32, v.360a Ketebe Tezhibi Çizimi

Eser genel olarak değerlendirildiğinde, klâsik motiflerle birlikte Batılılaşma unsurlarının bir arada kullanıldığı gözlemlenmektedir. Ağaç motifinin Batılılaşma dönemi ile birlikte tezhiplerde sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir. Eserde kullanılan yapraklar tam anlamıyla rokoko üslûbunda kullanılan yapraklara benzememekle beraber o havayı taşıdığı ve rokoko üslûbunda boyandığı görülmektedir. Osmanlı topraklarına bir başka ülkeden gelmiş olabilir. Bu eser belki de İran coğrafyasında Batılılaşma etkilerinin yansımasına güzel bir örnek teşkil etmektedir. Eserde tek tip penç motifi kullanılarak neredeyse desenin tamamı oluşturulmuştur. 18. yüzyılda bu tarzda tek tip çiçek kullanılarak yapılmış eser sayısı bir hayli fazladır.

Eserde tezhiplenmek üzere cetvelleri çekilerek hazır bırakılan ancak tezyîn edilmeyen alanlar mevcuttur. Yine 359 b varağında haşiyede yer alan hayat ağacı motiflerinin metin halinde bırakılarak, tezhiplenmediği görülmektedir. Bu durum göz önünde bulundurularak önce yazının yazıldığı, ardından cetvellerin çekilerek, tezhiplerin yapıldığı söylenebilir. Müsait alan olmasına rağmen tezhibi yapılmayan yerler, bu eserin bir sipariş üzerine usta müzehhipler tarafından yapıldığını ancak süre sıkıntısı sebebiyle işi yetiştirmek için bu alanların tezyîn edilemediğini veya maddi değerine göre hareket edildiğini düşündürmektedir. Ne olursa olsun eser bu şekliyle bile gerek hat gerekse tezyînî özellikleri bakımından son derece ihtişamlı ve nâdide bir nüsha olma özelliğine sahiptir.

2.5.8. Katalog 26 (TZK 3)

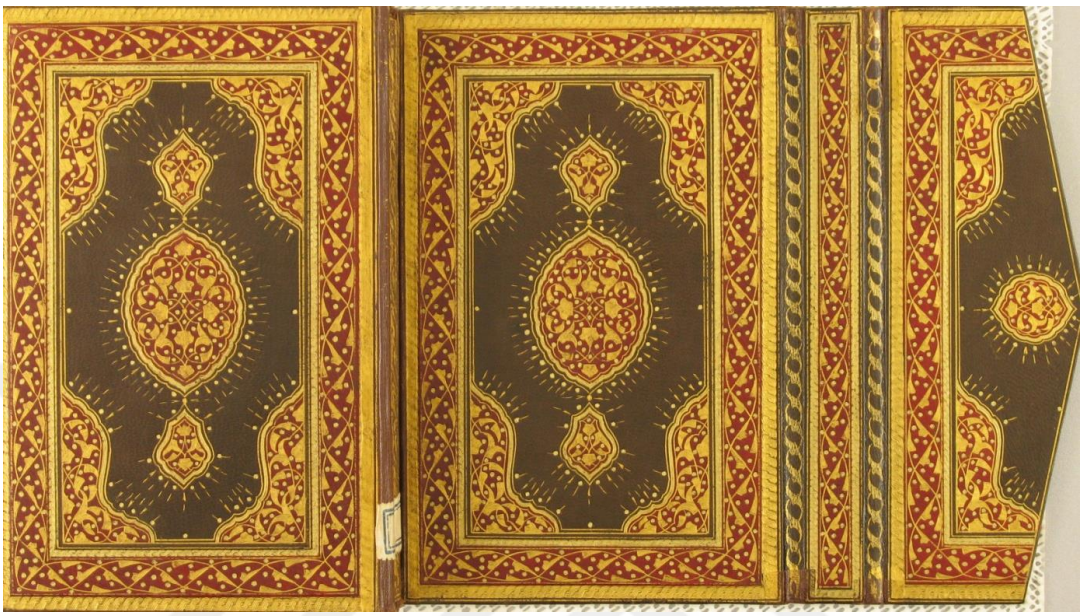
ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 TZK 3[290]
Eski No.	: 3
EserinİsmI	: Kur'ân-ı Kerîm
Müellifi	: --------
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/1
Konusu	: Kur'ân
Dili	: Arapça
Hattatı	: Derviş Ali b. Süleyman
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	:Yazı alanında is ve surh mürekkebi, sûrebaşları, Mushaf gülleri ve serlevha tezhibinde ise üstübeç mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 1208 Recep (M. 1794)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 169 x 110, 100 x 75 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 286
Satır Sayısı	: 15
Cilt Özelliği	: Yekşah-Mülevven Şemse Cilt. Ayrıca cildbendi var.
Müzehhep Varaklar	: Serlevha tezhibi, Mushaf gülleri Sûrebaşları, Ketebe sayfası tezhibi

[290] Bu eserle ilgili daha önce bir çalışma yapılmış olup; ayrıntılı bilgi için bkz., Esra Has, **Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi'nde Bulunan El Yazması Kuran-ı Kerimler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniv. Güzel Sanatlar Enst., Isparta, 2012, ss. 94-101.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 380: TZK 3 Eser Cildi

169 x 110 mm. olan cilt, koyu kahverengi deridir. Hem *Yekşah Cilt* hem de *Mülevven Şemse* tekniklerinin kullanılmış olduğu cilt, oldukça zengin bir tezyînâta sahiptir. Cilt kabının tam ortasında salbekli şemse yer alırken, şemse motifi içerisinde 1/4 simetrik rûmî kompozisyon görülmektedir. Köşebentlerde serbest rûmî desen yer alır. Motiflerin zemininde kırmızı renkli deri kullanılmıştır. Şemse ve köşebentlerin etrafını basit nokta ve çizgilerden oluşan tığlar çevrelemektedir. Köşebentlerin etrafında altın cetveller ve zencerek demiri ile işlenmiş ince bir pervaz dolanır. Kalın üçiplik rûmî bordürün köşe dönüşleri kesiktir. Sertap kısmında yine üçiplik kenar bezemesi, dudak kısmında ise çiftiplik kenar bezemesi kullanılmıştır. Cildin miklebi, alt ve üst kapakta görmüş olduğumuz tezyînâta sahiptir, ancak buradaki şemse motifi daha küçük olarak çalışılmıştır.

ESERİN CİLDBENDİ

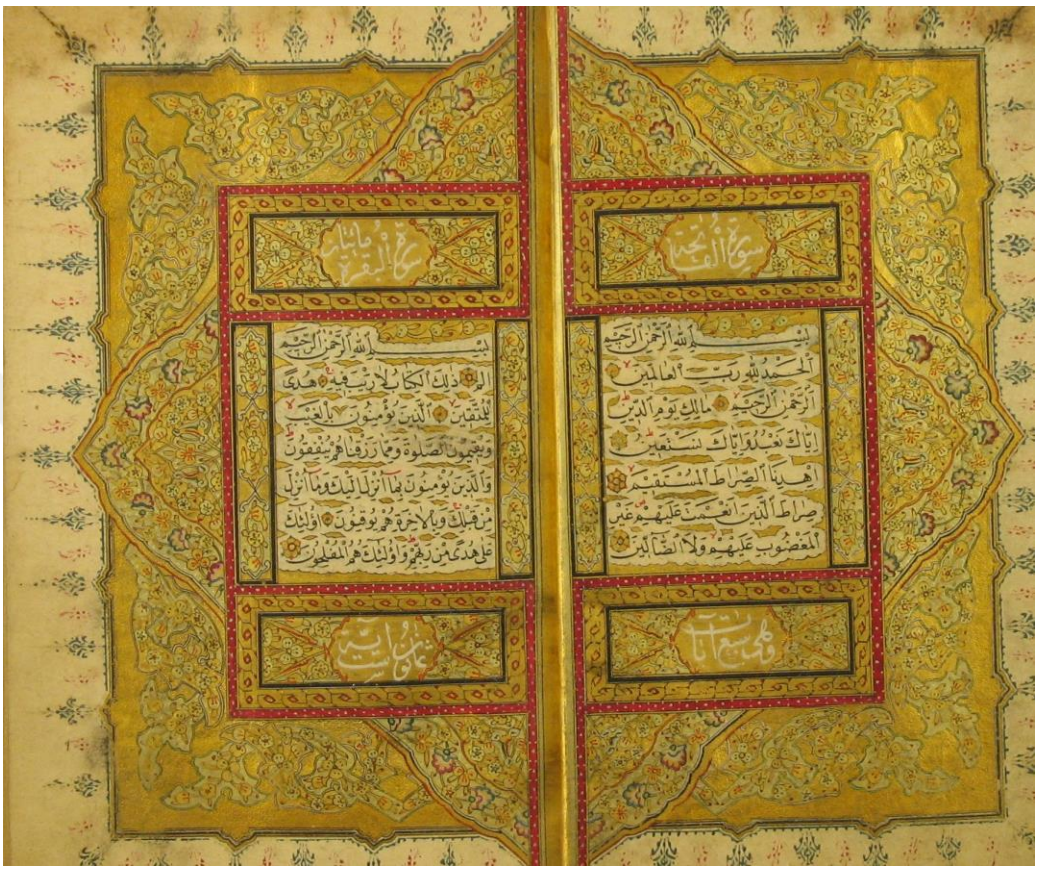
Şekil 381: TZK 3 Eser Cildbendi

Eserin cildbendi üzerinde bulunan tezyînât da cildinde görülen tezyînâta benzemektedir. Sadece şemse motifi içerisindeki rûmî tasarım biraz daha farklı olup, aynı durum köşebentler için de geçerlidir. Bir de buradaki salbekler oldukça iri çalışılmıştır. Ciltten farklı olarak, miklep kısmında rokoko bezeme unsurları görülmektedir. Sertapta ve miklepte görülen bezeme değişikliği, cildin tamir görerek bu kısmın sonradan değiştirildiğini düşündürmektedir.

SERLEVHA TEZHİBİ (v.1b-2a)

Şekil 382: TZK 3, v.1b-2a Serlevha Tezhibi

Eserin 1b-2a varaklarında yer alan serlevha (Şekil 382) mürekkeb formda olup, bezeme zer-ender-zer tekniği ile yapılmış, sarı ve kırmızı altın dengeli bir biçimde kullanılmıştır.

Metin alanı dikdörtgen biçimindedir. Yazılar, is mürekkebi ve nesih hat nev'i ile yazılmış olup, bey-ne's-sütur içine alınmış ve âyet sonlarına altın duraklar yapılmıştır. Besmele keşidesi bey-ne's-sütur olup, içi tek bir dal üzerine yerleştirilmiş goncagüllerle tezyîn edilmiştir. Duraklar helezonik, pençhâne ve şeşhâne durak biçiminde olup, kırmızı ve lâcivert ile renklendirilmiştir. Özellikle kısa sûrelerin yer aldığı sayfalarda da âyetlerin başında ve sonunda bulunan müsait alanlara yaprak duraklar yapılmıştır. Tek dal üzerindeki goncagüllerden müteşekkil yaprak duraklar, desene zenginlik ve hareket kazandırmıştır (Şekil 382,396,398 / Şekil 754).

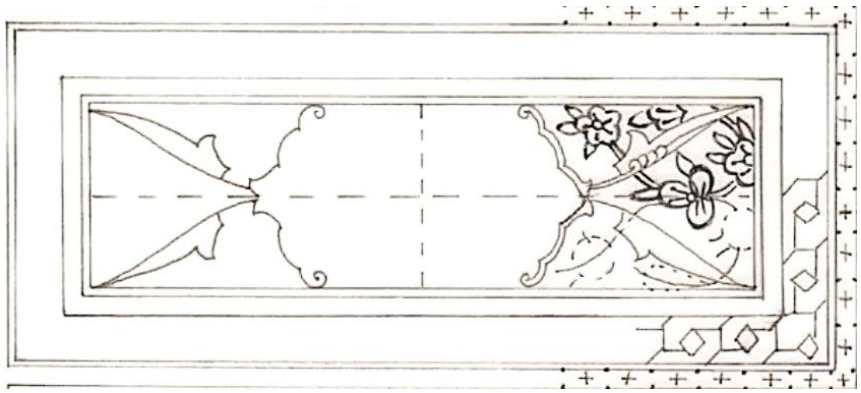
Metnin her iki yanında yer alan koltuklar paftalara ayrılmış, içlerine 1/2 ters simetrik hatâyî grubu motiflerden müteşekkil desen çalışılmıştır.

Başlıklar 1/4 simetrik kompozisyona sahiptir ve rûmîlerle paftalara ayrılmıştır. Rûmî paftanın iç kısmında kalan zemin kırmızı altın olup rûmîlere kırmızı ile gölge verilmiştir. Geri kalan desen, hatâyî grubu motiflerden müteşekkildir (Şekil 383,384). Üst başlıkta üstübeç mürekkebi ile *Sûretü'l Fâtiha*, alt başlıkta âyet sayısı yazmaktadır. Normalde olması gerekirken, Sûre'nin nüzûl yeri ile ilgili bir ibare konmamıştır.

Şekil 383: TZK 3, v.1b Üst Başlık Tezhibi

Şekil 384: TZK 3, v.1b Üst Başlık Tezhibi Çizimi

Başlıklar serlevhanın alt ve üst kısmına simetrik olarak tezyîn edilmiş olup, tezhibi birbiriyle aynıdır ve altın zencerek arapervaz (Şekil 716) ile çevrelenmiştir. Zencereğin içine kırmızı ile eşkenar dörtgenler yapılmıştır. İç kısımdan dış pervaza geçiş, üzerinde (+) desen olan kırmızı arasuyu ile olmuştur.

Dış pervazın zemini yapıştırma kırmızı altın olup, iğne perdahı ile parlatılmış ve işlemeli rûmîlerle paftalara ayrılmıştır. Zemini sarı altın olan işlemeli rûmîlerde küf yeşili iplik, zemini kırmızı altın olan rûmîlerde ise beyaz iplik kullanılmıştır. Rûmîlerin içinde yer alan hatâyî grubu motifler altınla boyanmış, küf yeşili ve turuncu ile gölge verilmiştir. Serlevhanın dış pervazının 4 kenarında kubbe şeklindeki paftalar (Şekil 385), 1/2 simetrik olarak tasarlanmıştır. Kubbe biçimindeki pafta turuncu iplikle iki bölüme ayrılmış, rûmî ve hatâyî grubu motiflerle boyanmıştır. İri hatâyî çiçeklerinin zemini altın boyanmış, uçlarına doğru koyu yeşil ve kırmızı ile gölge verilmiştir.

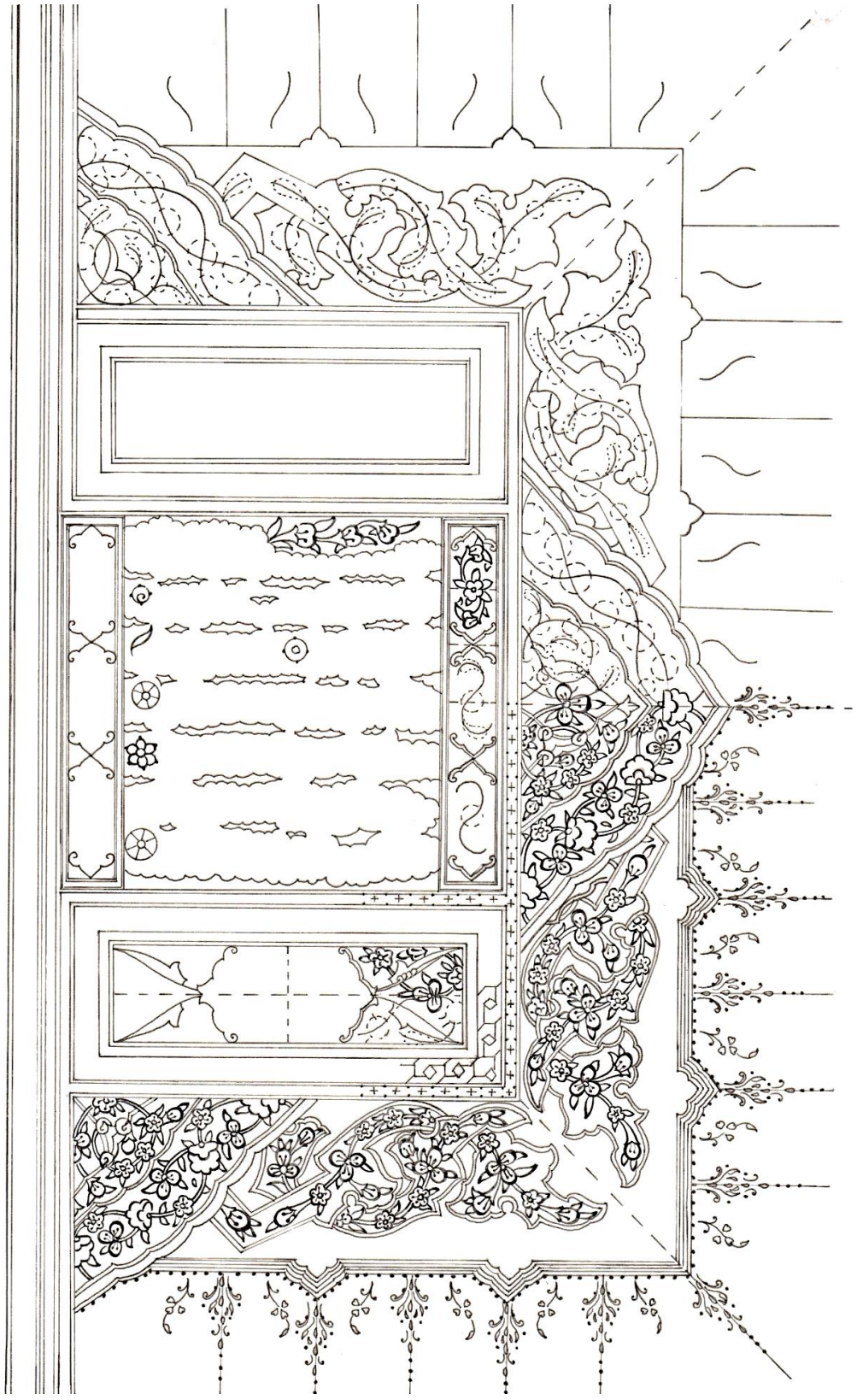
Şekil 385: TZK 3, v.1b Detay Çizimi

Kubbeli kısım turuncu ipliklerle dendanlanmıştır. Dış pervazı siyah ve altın iplikler çevrelemiş, bubcuklu kuzu üzerinde yer alan tığlar münavebeli olarak koyu yeşil ve kırmızı çalışılmıştır. Tığlar hatâyî grubu motifler ve noktalardan müteşekkildir (Şekil 727).

Serlevhanın karşılıklı iki sayfası da birbirinin aynısı tasarlanmıştır. Her iki sayfada da yedişer satırdan oluşan metin yer almaktadır. Desen şeması 16. yüzyıl klâsik şeması ile uygun olup, tasarım ve işçilik açısından 18. yüzyıl tezhip karakterini taşımaktadır.

Şekil 386: TZK 3, v.1b Serlevha Tezhibi Çizimi

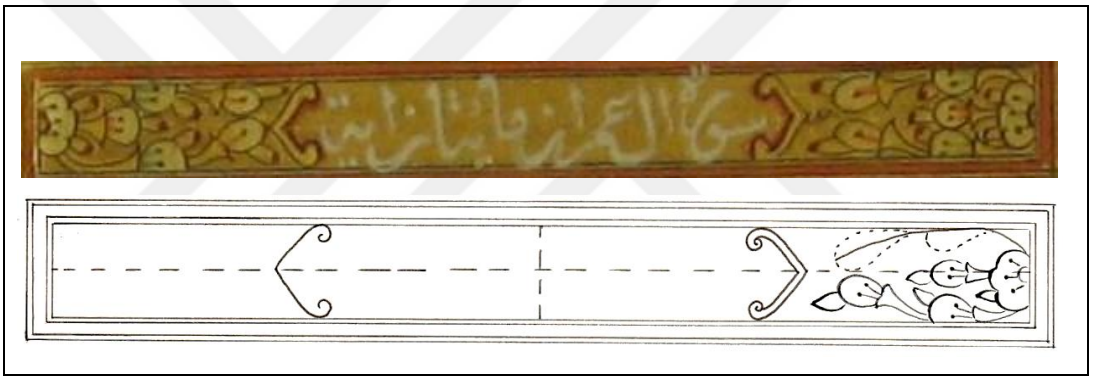

SÛREBAŞI TEZHİPLERİ

Mushafta bulunan sûrebaşları tezhiplerinde sûre adı ve âyet sayısı, altın zemin üzerine üstübeç mürekkebi ile yazılmıştır. Mushafın geneli incelendiğinde, zaman zaman aynı desenin farklı sûrebaşlarında kullanıldığı görülmekteyse de mümkün olduğunca tekrardan kaçınılmıştır. Tüm sûrebaşı tezhipleri zer-ender-zer tekniği ile yapılmış, motiflere küf yeşili ve turuncu ile gölge verilmiştir.

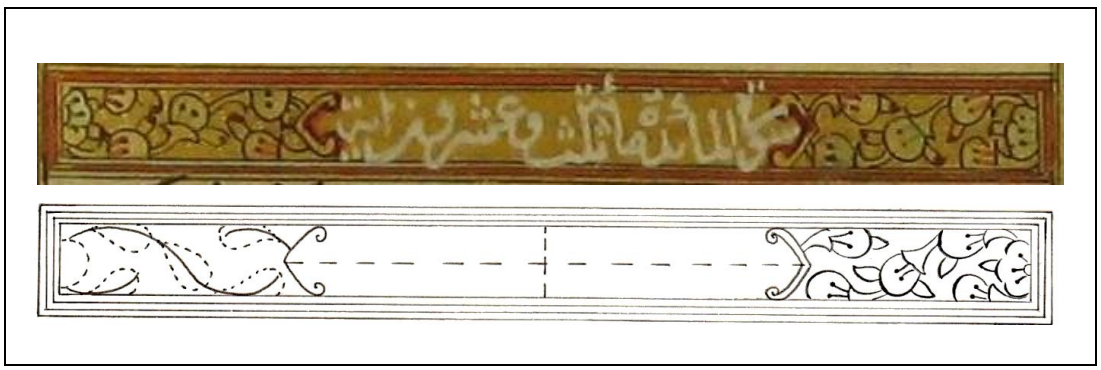
Varak 23a'da yer alan Âl-i İmrân Sûresinin tezhibi 1/4 simetrik olup, hatâyî grubu motiflerden oluşmuş, turuncu arasuyu ile çerçeve içine alınmıştır (Şekil 387).

Şekil 387: TZK 3, v.23a Sûretü'l-Âl-i İmrân ve Çizimi

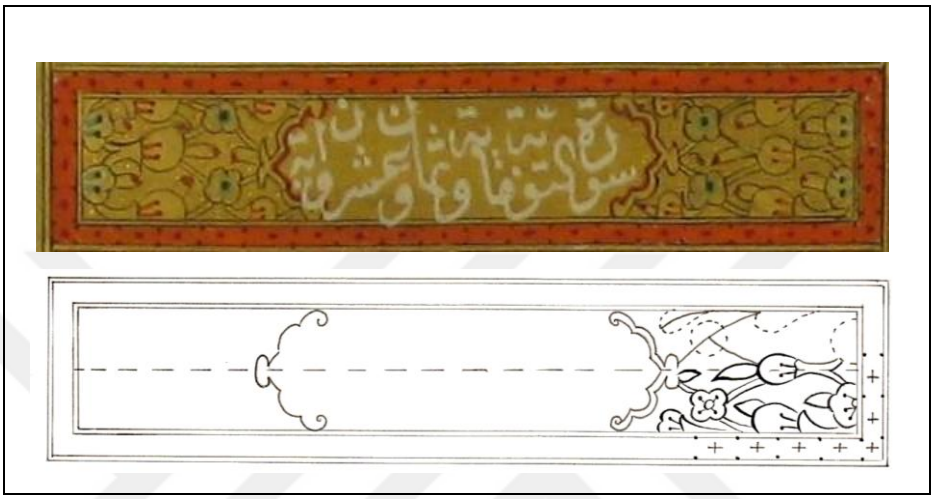
Varak 48a'da yer alan Mâide Sûresinin tezhibi 1/2 simetrik olup, hatâyî grubu motiflerden oluşmuştur. Turuncu arasuyu ile çerçeve içine alınmıştır (Şekil 388).

Şekil 388: TZK 3, v.48a Sûretü'l-Mâide ve Çizimi

Varak 84a'da yer alan Tevbe Sûresinin tezhibi 1/4 simetrik olup, hatâyî grubu motiflerden oluşmuştur. Siyah (+) desenli turuncu arasuyu ile çerçeve içine alınmıştır (Şekil 389).

Şekil 389: TZK 3, v.84a Sûretü't-Tevbe ve Çizimi

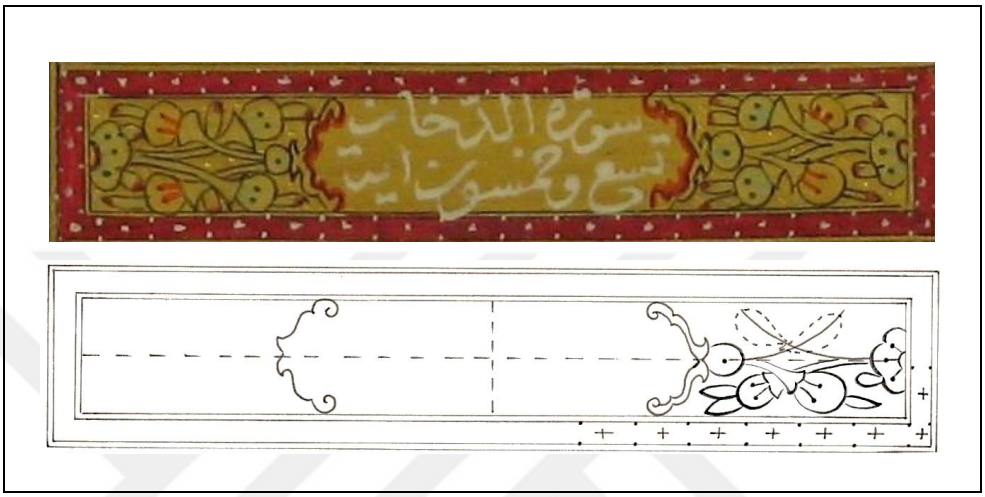
Varak 204a'da yer alan Sâffât Sûresinin tezhibi 1/2 simetrik olup, hatâyî ve rûmî grubu motiflerden oluşmuştur. (+) desenli yavruağzı ile çerçeve içine alınmıştır (Şekil 390).

Şekil 390: TZK 3, v.204a Sûretü's-Sâffât ve Çizimi

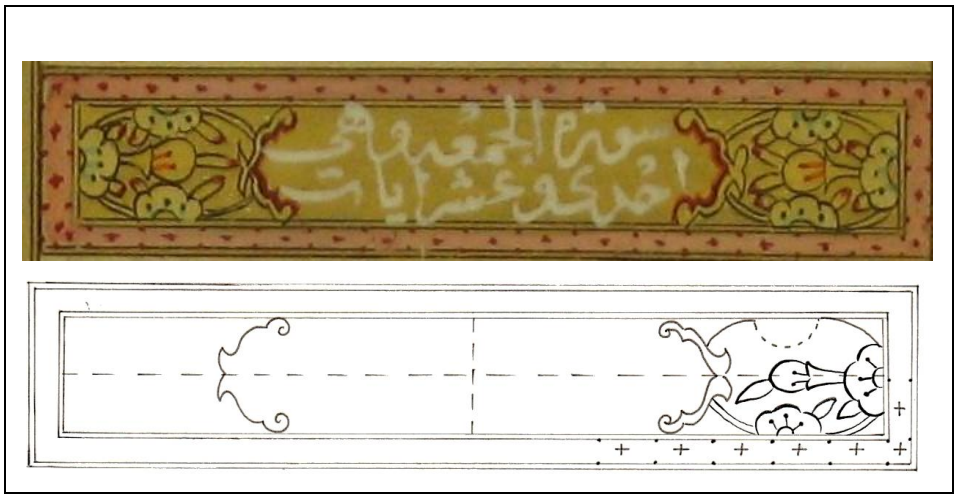
Varak 228’de yer alan Duhân Sûresinin tezhibi 1/4 simetrik olup, hatâyî grubu motiflerden oluşmuş ve beyaz (+) desenli kırmızı arasuyu ile çevrelenmiştir (Şekil 391).

Şekil 391: TZK 3, v.228a Sûretü’d-Duhân ve Çizimi

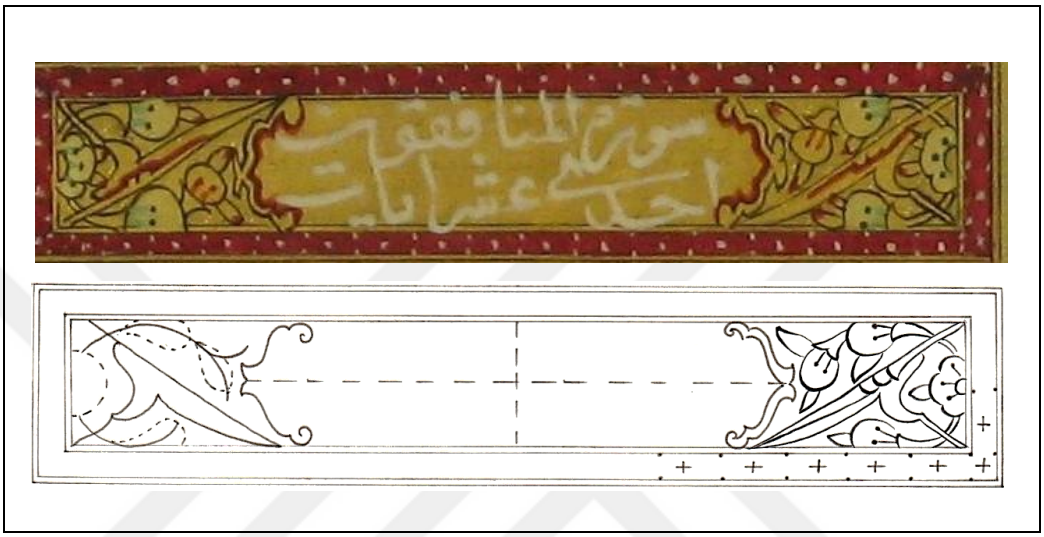
Varak 257b’de yer alan Cum’a Sûresinin tezhibi 1/4 simetrik olup, hatâyî grubu motiflerden oluşmuş ve kırmızı (+) desenli yavruağzı arasuyu ile çevrelenmiştir.

Şekil 392: TZK 3, v.257b Sûretü’l-Cum’a ve Çizimi

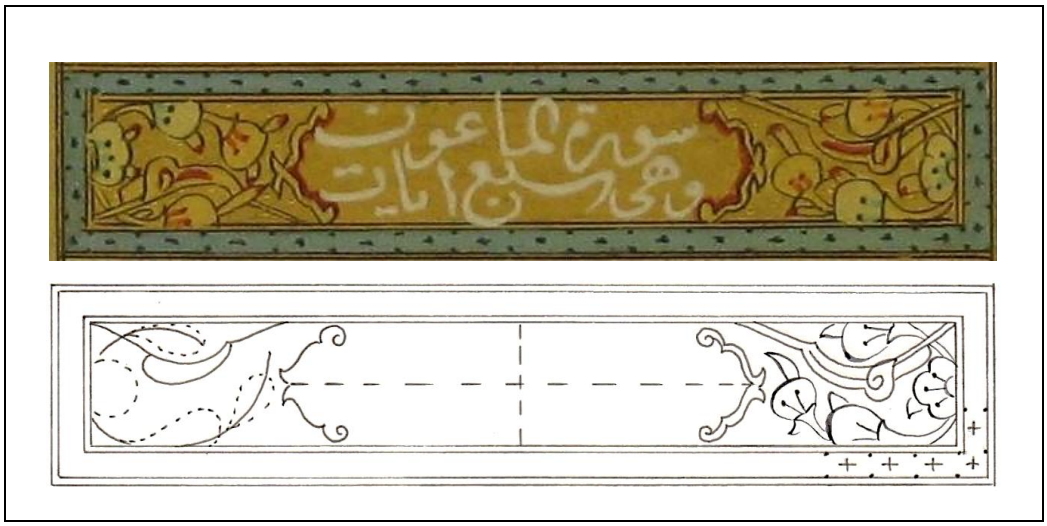
Varak 258a'da yer alan Münâfikûn Sûresinin tezhibi 1/2 simetrik olup, hatâyî ve rûmî grubu motiflerden müteşekkildir. Beyaz (+) desenli kırmızı arasuyu ile çevrelenmiştir (Şekil 393).

Şekil 393: TZK 3, v.258a Sûretü'l-Münâfikûn ve Çizimi

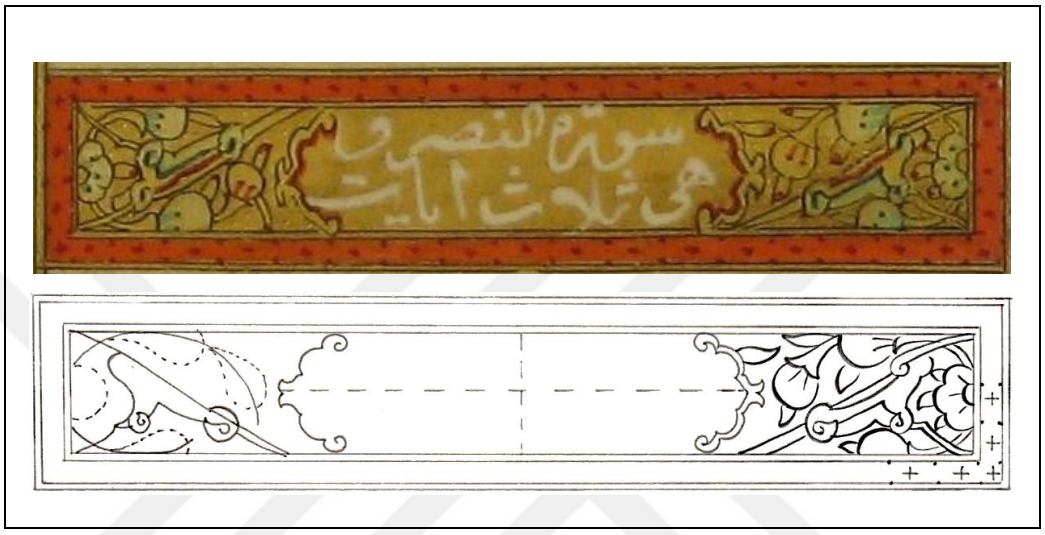
Varak 284b'de yer alan Mâûn Sûresinin tezhibi 1/2 simetrik olup, rûmî ve hatâyî grubu motiflerden oluşmuştur. Başlık (+) desenli mavi arasuyu ile çevrelenmiştir (Şekil 394).

Şekil 394: TZK 3, v.284b Sûretü'l-Mâûn ve Çizimi

Varak 285a'da yer alan Nasr Sûresinin tezhibi 1/2 simetrik olup, hatâyî ve rûmî grubu motiflerden müteşekkildir. (+) desenli mercan renkli arasuyu ile çevrelenmiştir (Şekil 395).

Şekil 395: TZK 3, v.285a Sûretü'n-Nasr ve Çizimi

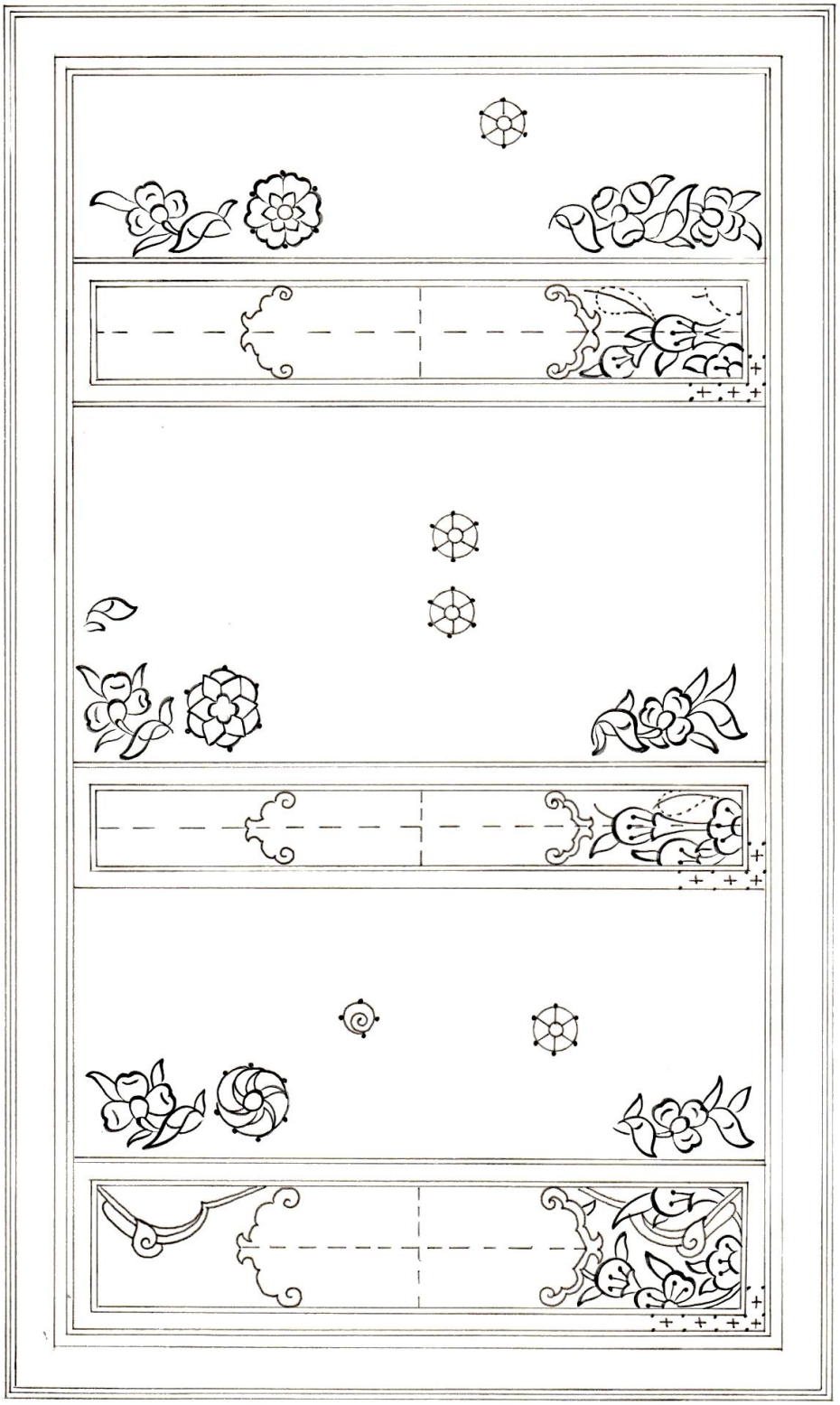
Varak 285b'de sırasıyla Tebbet, İhlâs ve Felâk Sûrelerinin başlık tezhipleri yer almaktadır (Şekil 396). Tebbet ve İhlâs sûrelerinin tezyînâtı 1/4 simetrik olup hatâyî grubu motiflerden müteşekkilken; Felâk Sûresinde desen 1/2 simetriktir ve hatâyî grubu motiflere rûmî grubu motifler de eşlik etmiştir. Felâk Sûresinin arasuyu diğer arasularından farklı olarak siyahla boyanmış ve (+) desen üstübeç mürekkebi ile çalışılmıştır (Şekil 397).

Sayfada bulunan şeşhâne ve mücevher duraklar altın olup, kırmızı ve lâcivert ile renklendirilmişlerdir. Âyet aralarına ve boş kalan kısımlara konulan yaprak durak şeklindeki altın zeminli pençler, iğne perdahı ile parlatılmış ve tezyînâtı zenginleştirmiştir (Şekil 754).

Şekil 396: TZK 3, v.285b Sûretü't-Tebbet, Sûretü'l-İhlâs, Sûretü'l-Felâk

Şekil 397: TZK 3, v.285b Sûretü't-Tebbet, Sûretü'l-İhlâs, Sûretü'l-Felâk Çizimi

Eserin 286a varağı ketebe sayfası formunda hazırlanmış olsa da, burada Nâs Sûresinin başlık tezhibi ile alt kısımda dua bölümü yer almaktadır. Başlık 1/4 simetrik tasarlanmış ve hatâyî grubu motiflerden oluşmuştur. (+) desenli parlak yeşil arasuyu ile çerçeve içine alınmıştır.

Alt kısım dua bölümünden oluşmaktadır. Her iki yanda muska tezhibi vardır. Rûmî ve hatâyî grubu motiflerden müteşekkil olan desen serbest kompozisyonla oluşturulmuş, üçgen paftalar turuncu arasuyu ile çevrelenmiştir. Âyet aralarındaki şeşhâne, pençhâne, mücevher ve yaprak duraklar eserin tamamıyla bütünlük oluşturacak şekilde bezenmiştir (Şekil 398,399).

Şekil 398: TZK 3, v.286a Sûretü'n-Nâs

Şekil 399: TZK 3, v.286a Sûretü'n-Nâs Çizimi

KETEBE SAYFASI TEZHİBİ (v.286b)

Mushafın 286b varağında ketebe sayfasının başlık kısmı 1/4 simetriktir (Şekil 400). Başlığın orta kısmında altın zemin üzerine üstübeç mürekkebi ile *Yâ Mûîn* yazılmıştır. Desen, rûmî ve hatâyî grubu motiflerden müteşekkildir. Motif içlerine kırmızı, turuncu ve küf yeşili ile gölge yapılmış, başlık siyah ve pembe arasuyu ile çevrelenmiştir.

Metin, is mürekkebi ve nesih hat nev'i ile aşağıya doğru incelen altıgen bir paftanın içerisine yazılmış, pafta altın zeminli, kırmızı (+) desenli bir arasuyu ile çevrelenmiştir. Ketebede eserin, *Hâfız Muhammed b. Kayyimzâde'nin talebesi Derviş Ali b. Süleyman tarafından H. 1208 senesinin Recep ayının ilk günü olan çarşamba günü* yazıldığı bilgisi bulunmaktadır. Metin aralarına bey-ne's-sütur bezemesi ve şeşhâne altın duraklar yapılmış, sol tarafa hatâyî grubu motiflerden oluşan bir dal tezyîn edilmiştir.

Ketebe sayfası şeması 1/2 simetrik olup, tezhibi zer-ender-zer tekniği ile çalışılmıştır. Zemin mat sarı altın, motifler ise sarı ve kırmızı altın boyanmıştır. Desen, rûmî ve hatâyî grubu motiflerden müteşekkil olup, motiflere kırmızı, turuncu ve küf yeşili ile gölge verilmiştir. Sayfa çeşitli kalınlıklardaki altın cetveller ve kırmızı kuzu ile nihayetlenmiştir (Şekil 401).

Ketebe sayfasının hemen karşısında yer alan 287a varağında ise Gül-i Muhammedî sayfası vardır (Şekil 402). Bu, 18. yüzyılda dinî eserlerde görülen yeni bir uygulama olup, dönemin müzehhipleri aynı zamanda bir çiçek ressamı olarak bu geleneğin sürdürülmesine ehemmiyet vermişlerdir.[291]

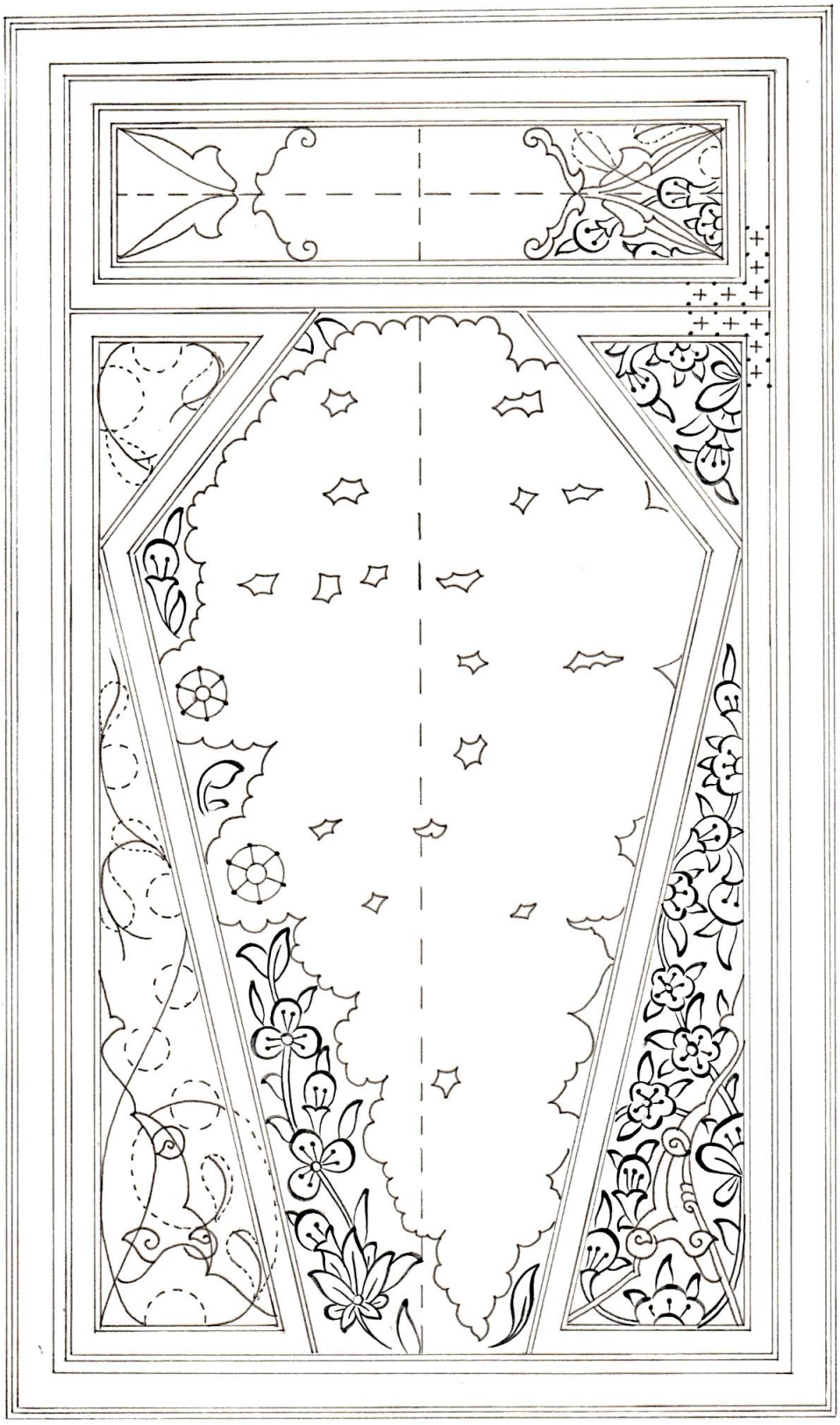
Söz konusu Mushafta yer alan Gül-i Muhammedî, natüralist tarzda gonca halindeki gül ve yapraklarından müteşekkil olup, altınla tarama tekniği kullanılarak yapılmıştır (Şekil 403). Gül-i Muhammedî'nin benzeri TSMK E.H. 55 numarada kayıtlı olan eserin 2a varağında da görülmektedir[292] (Şekil 404). Sayfa çeşitli kalınlıklardaki altın cetveller ve kırmızı kuzu ile nihayetlenmiştir.

[291] Asiye Okumuş, **Türk Süsleme Sanatlarında Barok ve Rokoko**, İlke Basın Yayım, İstanbul, 2016, s. 55.
[292] Zübeyde Cihan Özsayıner, **Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesinde Bulunan Tezhipli Kur'an-ı Kerimler**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 1999, s. 200.

Şekil 400: TZK 3, v.286b Ketebe Tezhibi

Şekil 401: TZK 3, v.286b Ketebe Tezhibi Çizimi

Şekil 402: TZK 3, v.287a Gül-i Muhammedî

Şekil 403: TZK 3, v.287a Gül-i Muhammedî Çizimi

Şekil 404: TSMK E.H. 55 v. 2a Gül-i Muhammedî

Kaynak: Cihan Özsayıner, s. 200.

ESERDEKİ GÜLLER

Şekil 405: TZK 3 Mushaf Gülleri

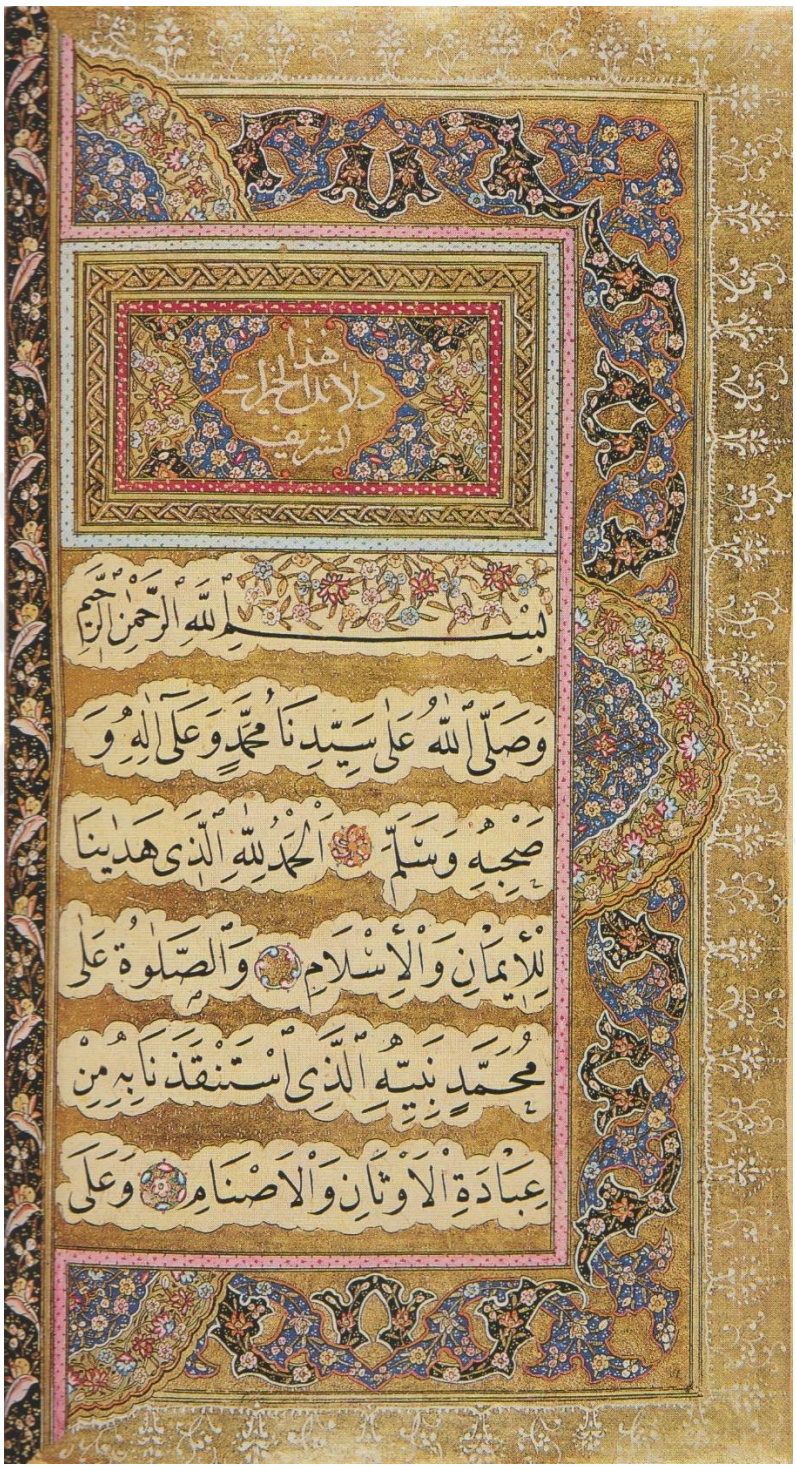
Mushafta hizib ve cüz güllerine yer verilmiş, kimi zaman aynı güller birbirini tekrar etse de genelde farklı desen tasarımları kullanılmıştır. Güllerin içine üstübeç mürekkebi ile adları yazılmıştır. Güllerin altında ve üstünde koyu yeşil tığlar vardır. Hatâyî grubu motiflerle nokta ve çizgilerden müteşekkil tığlar genelde birbirleriyle aynı karakterdedir. Güllerin tezyînâtında kullanılan renkler eserin tamamıyla bir bütünlük içerisindedir. Güllerin kimi penç, hatâyî gibi çiçeklerin formunda kimi de şemse formunda olup; genelde 1/2 simetrik kompozisyon olmak üzere, 1/4, 1/6, 1/8 simetrik kompozisyonla tasarlanmışlardır (Şekil 405 / 734-736). Bazen de iki gül motifi arka arkaya bir eksen üzerinde yer almaktadır.

TZK 3 numaralı eser gerek cilt kabı ve müzehhep sayfalarındaki muazzam bezeme gerekse kullanılan altın miktarı ile yapıldığı dönemin nâdide örneklerinden biri sayılabilir. Mushafın hemen her sayfası bezelidir. Zengin malzeme kullanımı ve temiz işçiliği ile bu eserin nakkaşhânede usta müzehhipler tarafından tezyîn edilmiş olabileceğini söylemek mümkündür.

Nitekim serlevhanın dış pervazında kullanılmış olan desen, Süleymaniye Küt. Pertevniyal Sultan 32 numarada kayıtlı bulunan H. 1205 / M. 1790 tarihli *Delailü'l-Hayrat* [293] (Şekil 406) ile Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi K. 57'de kayıtlı olan H. 1229 / M. 1804 tarihli *Beyhan Sultan Binti Sultan Mustafa-yı Sâlis Vakfiyesi*'nin [294] serlevhasında (Şekil 407) kullanılmış olan desenle benzeşmektedir. İşçilikleri farklı olmakla birlikte, bu üç eserde benzer desen şemasının kullanılmış olması, iğneleme metodunun kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.

[293] Esiner Özen, s. 179.
[294] Başak Burcu Tekin, **Batılılaşma Sürecinde Osmanlı Tezhip Sanatı**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniv. Sos. Bil. Enst. Kayseri, 2008, ss. 107-108'de bu eserin incelemesi yapılmıştır.

Şekil 406: Süleymaniye Küt. Pertevniyal Sultan 32 Delailü'l-Hayrat, H. 1205 / M. 1790

Kaynak: Esiner Özen, s. 179.

Şekil 407: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi K. 57 Beyhan Sultan Binti Sultan Mustafa-yı Sâlis Vakfiyesi, H. 1229 / M. 1804

Kaynak: Tekin, s. 108.

2.6. 19.YÜZYIL

2.6.1. Katalog 27 (TZK 4)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 TZK 4[295]
Eski No.	: 4
Eserin İsmi	: Kur'ân-ı Kerîm
Müellifi	: --------
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/1
Konusu	: Kur'ân
Dili	: Arapça
Hattatı	: Süleyman b. Zeynelâbidin (Tevfikî)
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: Yazı alanında is ve surh mürekkebi, serlevha tezhibi, sûrebaşları ve Mushaf güllerinde ise üstübeç mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 1218 (M. 1803-04)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 145 x 95, 97 x 55 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 304
Satır Sayısı	: 15
Cilt Özelliği	: Alttan Ayırma / Mülevven Şemse
Müzehhep Varaklar	: Serlevha tezhibi, Mushaf gülleri, sûrebaşları Ketebe sayfası tezhibi.

[295] Bu eserle ilgili daha önce bir çalışma yapılmış olup; ayrıntılı bilgi için bkz., Esra Has, **Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi'nde Bulunan El Yazması Kuran-ı Kerimler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniv. Güzel Sanatlar Enst., Isparta, 2012, ss. 102-109.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 408: TZK 4, Eser Cildi

145 x 95 mm. ebatlarında olan cilt, siyah ve koyu kırmızı renkli deriden yapılmıştır. Alt ve üst kabın tam ortasında salbekli şemse motifi yer almaktadır. Alttan ayırma ve mülevven şemseye örnek gösterebileceğimiz şemse motifi 1/4 simetrik tasarlanmış olup, içerisinde deri renginde 1/2 simetrik bulut motifi ile hatâyî grubu motifleri vardır. Salbeklerde daha iri olarak çalışılmış hatâyî motifi yer alırken, şemse ve salbeklerin etrafına küçük altın nokta ve çizgilerle tığlar işlenmiştir. Köşebentlerde yine aynı motifler yer alırken, bu kez dolantı bulut motifi kullanılmış ve desen serbest kompozisyon olarak çalışılmıştır. Cilt kabı kalın, altın bir pervaz ile çevrelenmiş, ancak altınlarda yer yer dökülmeler olmuştur. Miklebi olmayan cildin sırt kısmı boş bırakılmıştır. Pervaz kısmı haricinde cildin genel durumu iyidir.

SERLEVHA TEZHİBİ (v.1b-2a)

Şekil 409: TZK 4, v.1b-2a Serlevha Tezhibi

İstinsâh tarihi H. 1218 /M. 1803-04 olan eserin 1b-2a varak numaralarında serlevha tezhibi vardır (Şekil 409).

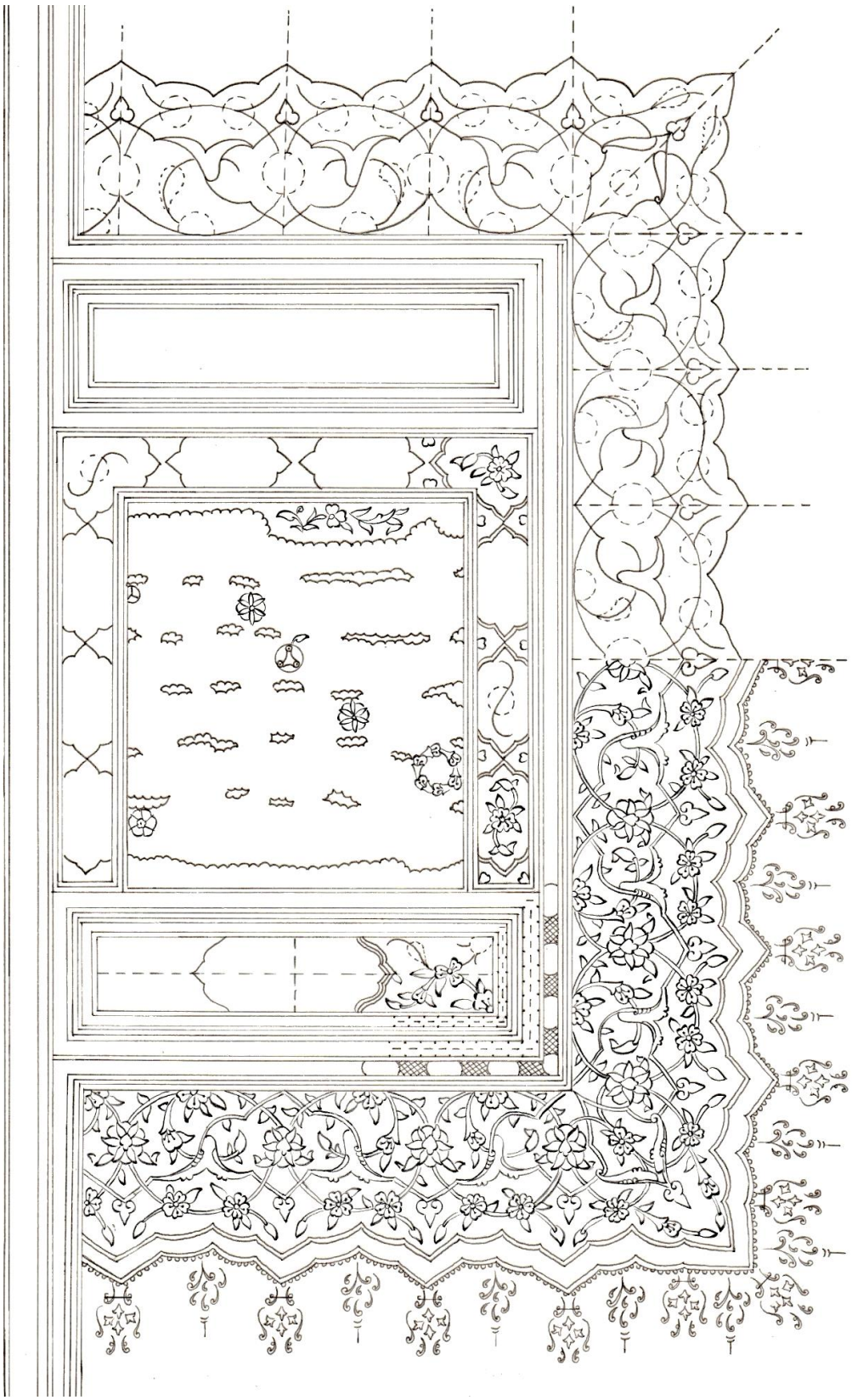
Metin kısmı dikdörtgen formda olup, is mürekkebi kullanılarak nesih hat nev'î ile yazılmış altı satırdan müteşekkildir. Secavend işaretlerinde surh mürekkebi kullanılmıştır. Besmele'nin keşidesi üzerinde zer-ender-zer üslûbunda yapılmış basit bir dal vardır. Âyet aralarına küçük bey-ne's-sütur bezemeleri, penchâne, şeşhâne, helezonik, mücevher ve yaprak duraklar yapılmıştır. Duraklar, tezyînâtın genelinde kullanılmış olan çiçek renkleri ile boyanmıştır. Eserde kullanılan durakların dönemin bezeme özelliklerine paralel ve oldukça süslü yapıldığı görülmektedir (Şekil 755-756). Metnin üç tarafını kuşatan koltuklar, kitabe paftalardan müteşekkil olup, paftaların zemininde münavebeli olarak lâcivert ve parlak yeşil kullanılmış, aralarda kalan yerlerin zemini ise altın bırakılmıştır. Kitabelerin içinde beyaz ve pembe pençler yer almaktadır.

Alt ve üst başlık birbirinin aynısı olup, sarı, mavi arasuları ve aralarda yer alan ince altın cetveller ile çevrelenmiştir. Arasularının üzerine is mürekkebi ile (-) işaretli desen yapılmıştır. Üst başlığın orta kısmında sıvama altın zemin üzerinde üstübeç mürekkebi ile *Sûretü'l Fâtiha* yazmaktadır. Alt başlıkta ise sûrenin kaç âyetten oluştuğu ve nüzûl yeri ile ilgili bilgiler vardır. Yazı alanını dendanlı kırmızı ve altın iplikler çevrelerken; başlık kısmının deseni 1/4 simetrik çalışılmıştır. Altın helezonlar üzerinde yer alan hatâyî grubu motifler sarı, beyaz ve pembe boyanmış; zeminde altın ve lâcivert dengeli şekilde kullanılmıştır. Dış pervaza ince altın cetveller ve pembe arasuyu ile geçilmiş; arasuyu paftalara ayrılarak aralara kafes deseni yapılmıştır.

Dış pervaz deseni 1/2 simetrik kompozisyon esasına göre sağa ve sola katlanarak çoğaltılmakta olup, altın rûmîlerle paftalara ayrılmıştır. Rûmîlerin hurdeleri kırmızıdır. Rûmîlerin iç kısmında kalan yerlerin zemini lâcivert ve parlak yeşil ile münavebeli olarak boyanmış, geri kalan yerlerin zemininde altın kullanılmıştır. Tüm zemini altın helezonlar üzerinde yer alan hatâyî grubu motifler dolanmaktadır. Motiflerde beyaz, uçuk pembe, uçuk mavi, sarı ve kırmızı tercih edilmiş; tüm çiçeklere kendi renginin bir ton koyusu ile tonlama yapılmıştır. Kırmızı ve altın dendanlı iplikle çevrelenen dış pervaz, lâcivert bubcuklu kuzu üzerinde yer alan tığlarla nihayetlenmiştir. Kırmızı ve lâcivert renkli tığlar, basit yapraklar ve tirfillerden oluşmakta olup, desene zariflik katmıştır (Şekil 728).

Karşılıklı birbirinin aynısı olarak tasarlanmış olan serlevhanın sağ tarafında Fâtiha sûresi, sol kısmında ise Bakara sûresinin ilk beş âyeti yer almaktadır. Buna karşın her iki sûre de karşılıklı altışar satır yazılarak simetri korunmuştur.

Şekil 410: TZK 4, v.1b Serlevha Tezhibi Çizimi

Şekil 411: TZK 4, v.296b-297a Sûretü'l-İnşirâh, Sûretü't-Tîn

Mushafta bulunan sûrebaşları, motif, desen ve renk bakımından eserle bütünlük oluşturacak şekilde tezyîn edilmiş, sûrenin adı ve âyet sayısı altın zemin üzerine üstübeç mürekkebi ile yazılmış, başlıklar kırmızı ve altın dendanlı ipliklerle çerçeve içine alınmıştır. Mushafın geneli incelendiğinde, zaman zaman aynı desenin farklı sûrebaşlarında kullanıldığı görülmekteyse de mümkün olduğunca tekrardan kaçınılmıştır.

Mushafın 296b varağında üstte İnşirâh**,** altta ise Tîn Sûreleri yer almaktadır (Şekil 411). İnşirâh Sûresi 1/4 simetrik olarak, klâsik üslûpta tezyîn edilmiştir. Desen, hatâyî grubu motiflerden oluşmuş (Şekil 412) ve (S) desenli sarı arasuyu ile çerçeve içine alınmıştır (Şekil 717). Motiflerde kullanılan renkler, pembe ve beyazdır.

Şekil 412: TZK 4, v.296b Sûretü'l-İnşirâh

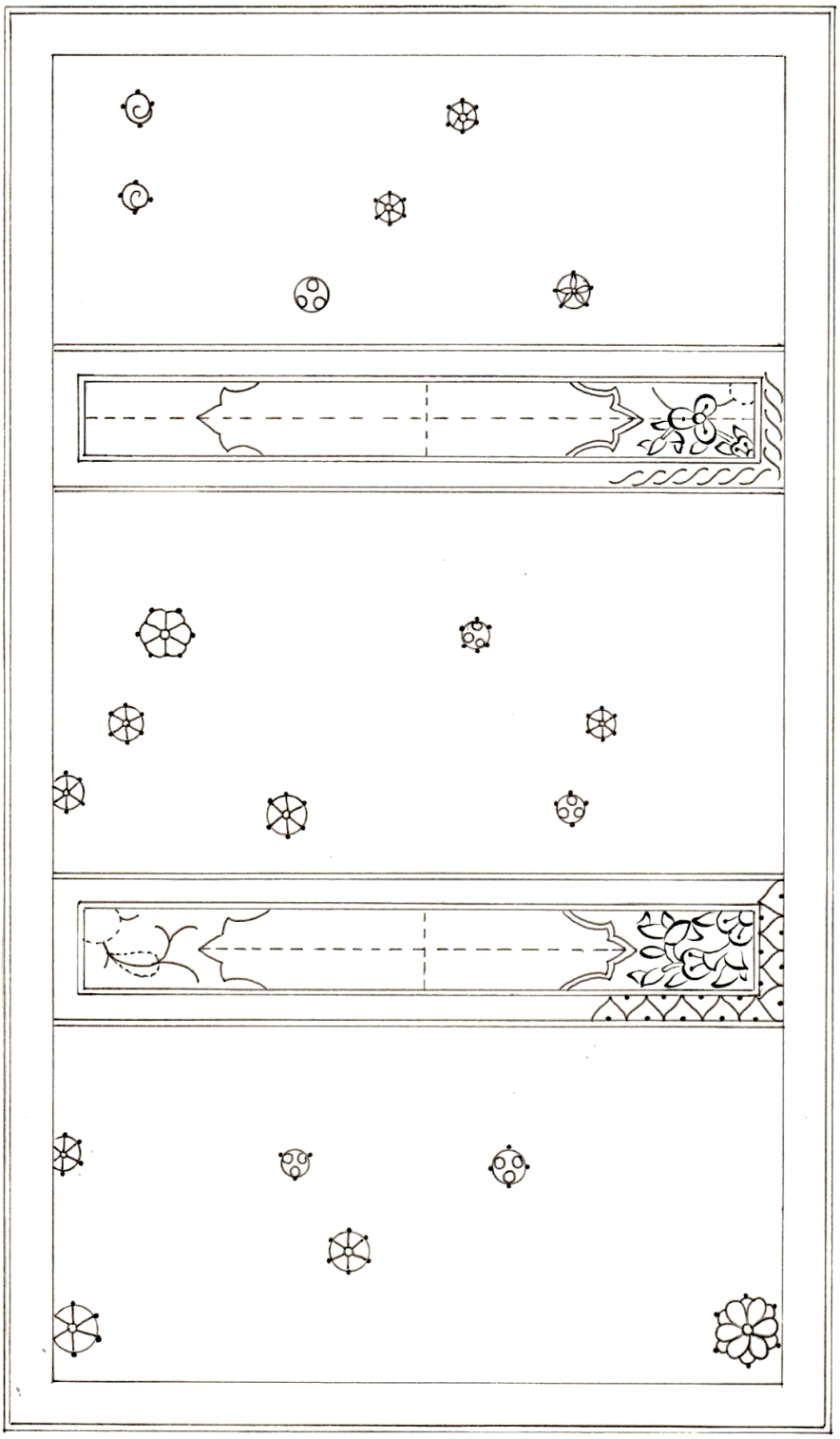
Alt kısımda yer alan Tîn Sûresi ise 1/2 simetrik olup, hatâyî grubu motiflerden müteşekkildir. Zer-ender-zer tekniği ile yapılan desen mavi arasuyu ile çevrelenmiştir (Şekil 413).

Şekil 413: TZK 4, v.296b Sûretü't-Tîn

Âyetlerin arasında bulunan duraklar helezoni ve şeşhâne duraklardır. Altın zeminli duraklar mavi, beyaz ve kırmızı ile renklendirilmiş, kimi yerleri iğne perdahı uygulanarak parlatılmıştır (Şekil 755).

Şekil 414: TZK 4, v.296b-297a Sûretü'l-İnşirâh, Sûretü't-Tîn Çizimi

Şekil 415: TZK 4, v.300b-301a

Mushafın 300b varağında son sûreler olan Sûretü'l- İhlâs, Sûretü'l- Felâk ve Sûretü'n-Nâs yer almaktadır (Şekil 415).

İhlâs sûresinin tezyînâtı 1/4 simetriktir. Hatâyî grubu motiflerden müteşekkil desenin zemininde siyah ve altın dengeli bir şekilde kullanılmış, desen pembe arasuyu ile çerçeve içine alınmıştır (Şekil 416).

Şekil 416: TZK 4, v.300b Sûretü'l-İhlâs

Felâk Sûresi'nin tezhibi 1/4 simetrik olup, zer-ender- zer tekniğiyle yapılan hatâyî grubu motiflerden oluşmuş ve (+) desenli mavi arasuyu ile çevrelenmiştir (Şekil 417).

Şekil 417: TZK 4, v.300b Sûretü'l-Felâk

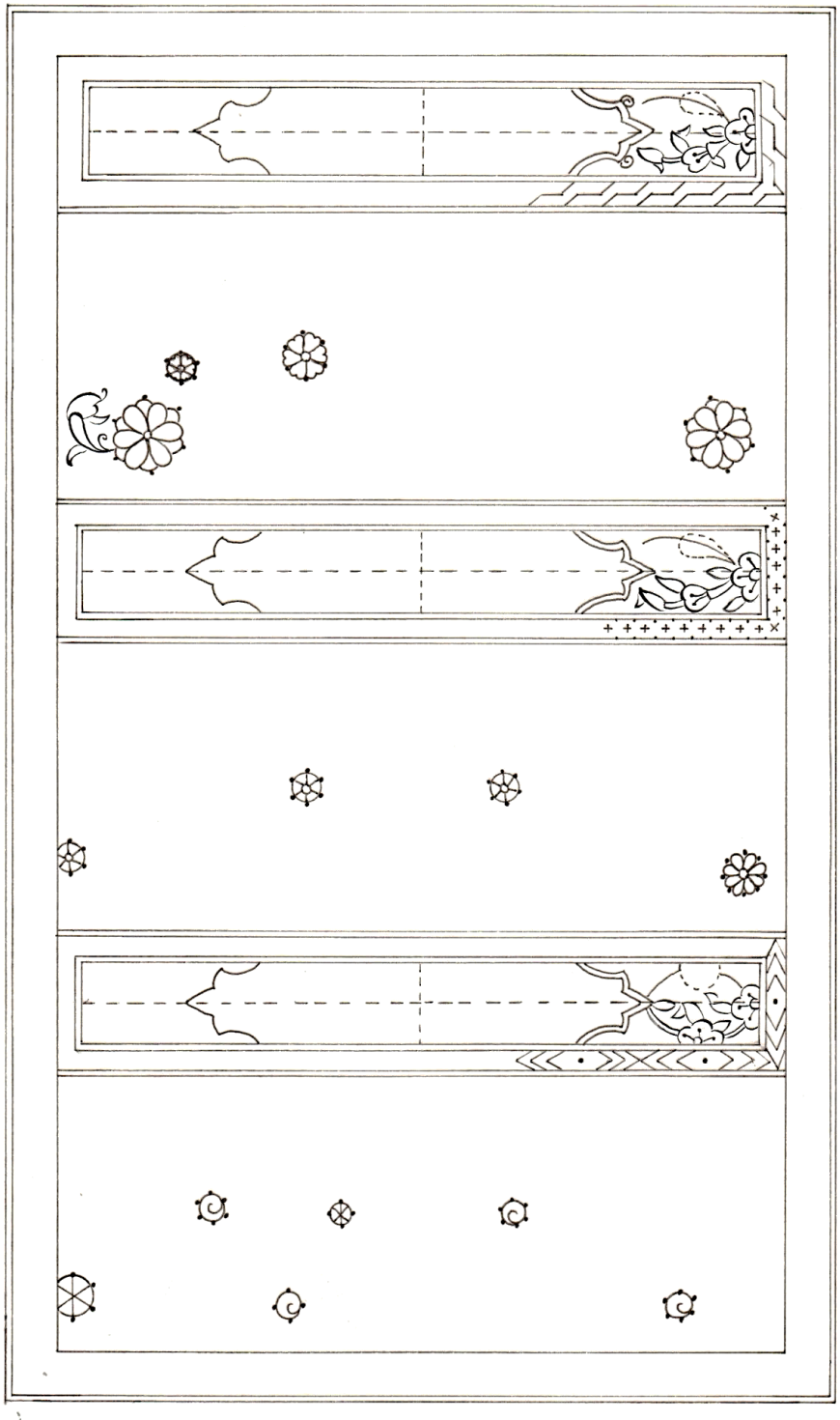

Nâs Sûresi'nin de tezhibi 1/4 simetrik olup, klâsik üslûpta yapılmıştır. Hatâyî grubu motiflerden oluşan desende, çiçekler pembe ve mavi boyanmıştır (Şekil 418). Zemin rengi olarak altın ve lâcivert tercih edilmiş, eşkenar dörtgen ve noktalardan müteşekkil sarı arasuyu ile desen çevrelenmiştir (Şekil 717).

Şekil 418: TZK 4, v.300b Sûretü'n-Nâs

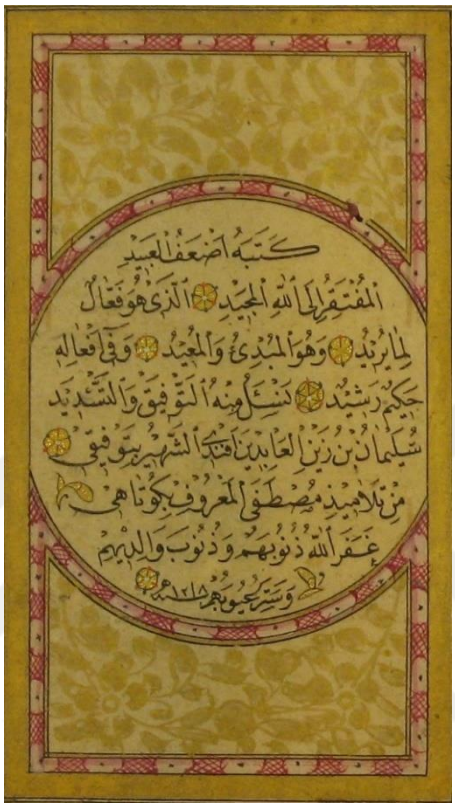

Şekil 419: TZK 4, v.300b Sûretü'l-İhlâs, Sûretü'l-Felâk, Sûretü'n-Nâs Çizimi

KETEBE SAYFASI TEZHİBİ (v.301a)

Şekil 420: TZK 4, v.301a Ketebe Tezhibi

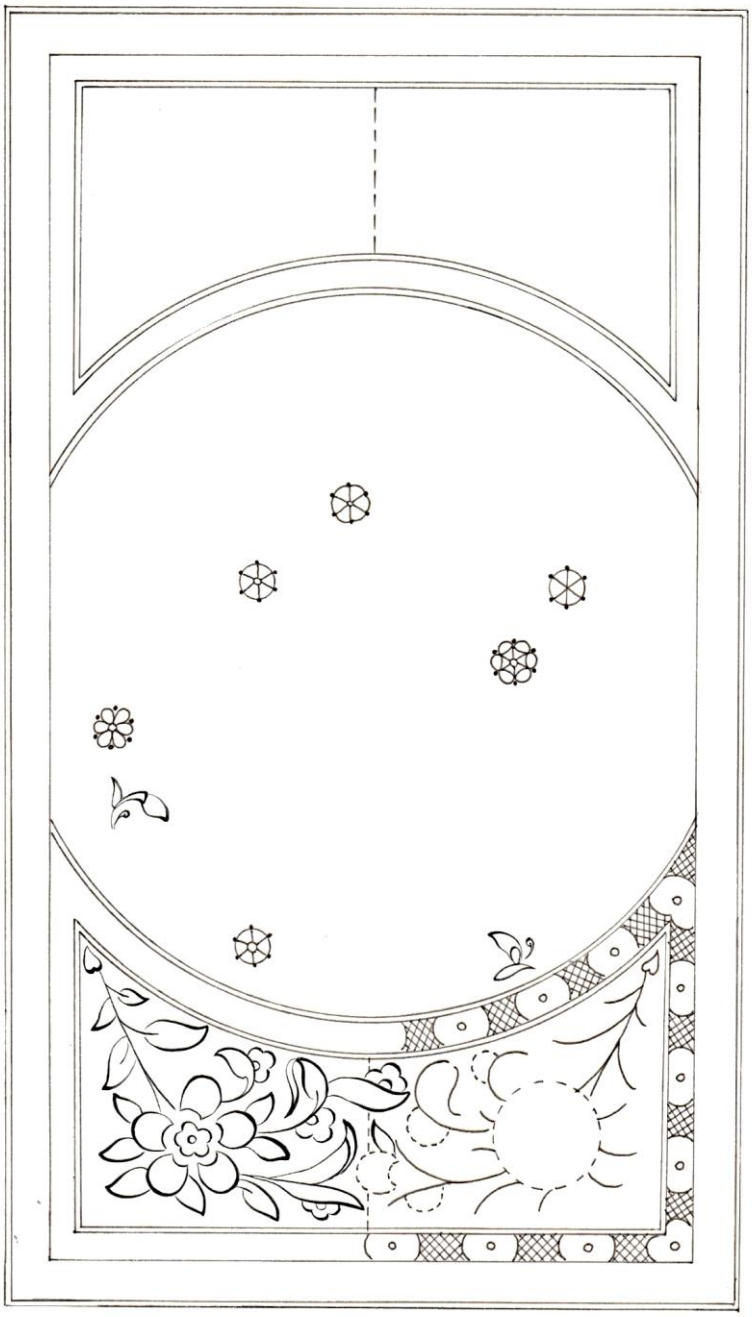

Mushaf'ın ketebe sayfası dikdörtgen formunda olup, sayfanın orta kısmında yer alan dairesel yazı alanı ve etrafındaki halkârî bezemeden müteşekkildir (Şekil 420). Tüm desen kalın bir altın cetvel ile çevrelenmiştir. Metin aralarına altın şeşhâne, penchâne ve yaprak duraklar konmuş, yer yer iğne perdahı uygulanarak parlatılmıştır. Ferâğ kaydında *Kütahî diye bilinen Mustafa'nın öğrencilerinden Tevfikî adıyla meşhur Süleyman b. Zeynelâbidin tarafından yazılmıştır 1218* ibaresi vardır.[296] Yazı alanını ve halkârî bezemenin etrafını pembe arasuyu ve ince altın cetveller çevrelemektedir. Arasuyu, serlevhada kullanılan arasuyu ile aynı olup, kartuş paftalara ayrılmış ve aralara kafes deseni yapılmıştır (Şekil 717). Dairenin dışında kalan alana altın halkârî uygulanmış, tahrirler yine altınla çekilmiştir. Halkâr tekniğinin oldukça özensiz

[296] Şu ana kadar incelenen kaynaklarda Süleyman b. Zeynelâbidin hakkında bir bilgiye rastlanamamakla birlikte, hocası Mustafa Kütahî Kütahyalı olup, *Şeyhzade* diye tanınırdı. Müstakimzâde Tuhfe'yi yazdığı sırada (H. 1202- M. 1787) hayattaydı. bkz. Rado, s. 180.

olması, bu kısmın eserin diğer sayfalarını tezyîn eden müzehhip elinden değil de daha acemi birinin elinden çıkmış olabileceğini düşündürmektedir. Batılılaşma etkilerinin henüz görülmeye başladığı döneme ait eserde altın ve lâcivert dengeli kullanılmış, ince işçilik nispeten korunmuştur. Ancak bozulmaların başladığı da yadsınamaz bir gerçektir.

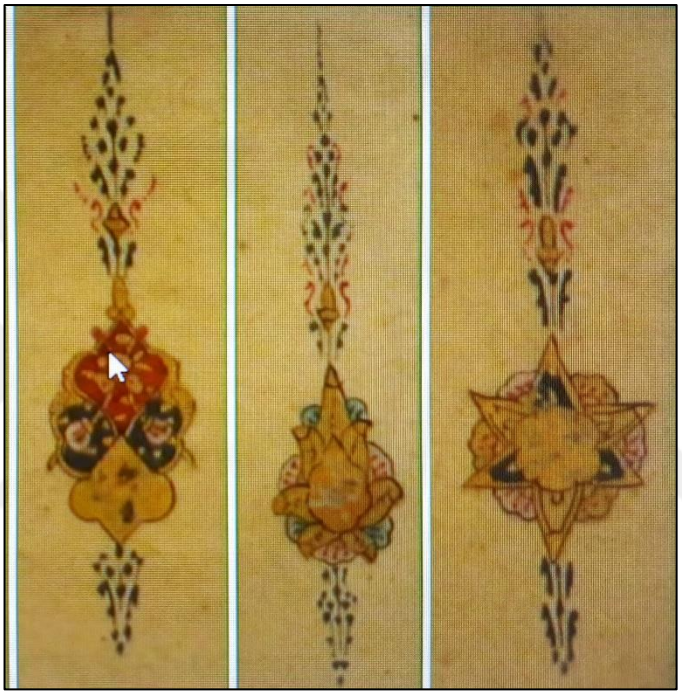
Şekil 421: TZK 4, v.301a Ketebe Tezhibi Çizimi

ESERDEKİ GÜLLER

Eserde farklı renk ve desenlerde ve gül motifine rastlanmaktadır (Şekil 422). Genelde 1/2 simetrik tasarlanmış olan güllerin bazılarında rûmîler kullanılırken; bazıları da hatâyî grubu motiflerden oluşmuştur.

Şekil 422: TZK 4, Mushaf Gülleri

Tez çalışmasında incelenerek, çizimi yapılan güllerin hepsi secde gülüdür. Güllerde eserin genelinde hâkim olan renkler kullanılmıştır (Şekil 737).

2.6.2. Katalog 28 (VA 1230)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 1230
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Vahidpaşa / H.1228
Eserin İsmi	: Vahid Paşa Kütüphanesi Vakfiyesi
Müellifi	: Seyyid Mehmed Emin Vahîd Paşa
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 020
Konusu	: Kütüphanecilik, Vakfiye
Dili	: Türkçe
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Ta'lîk
Mürekkep	: İs mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 1228 Şevvâl (M. 1813)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 305 x 160, 205 x 80 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 9
Satır Sayısı	: 19
Cilt Özelliği	: Deri Cilt
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 423: VA 1230, Eser Cildi

Kızıl-kahve rengindeki cilt, 305 x 160 mm. ölçülerinde olup, zencerek demiri ile işlenmiş altın zeminli bir pervazdan başka herhangi bir tezyîni unsura sahip değildir. Miklebi olan cildin sırt kısmında tahribat vardır.

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b

Şekil 424: VA 1230, v.1b Unvân Tezhibi

Eser, Mehmed Emin Vahîd Paşa'nın H. 21 Şevvâl 1228 tarihinde düzenlemiş olduğu zeyl vakfiye olup, Paşa bu vakfiye ile vakfın gelir getirici mülklerine yenisini eklediğini bildirmiştir. Buna göre Kütahya Gökçemen Mahallesi'nde bulunan ve kendi mülkü olan Söğütlü Değirmen'i vakfına dahil etmiştir. [297]

Metin alanı 11 satırdan müteşekkil olup, is mürekkebi ve ta'lîk hattıyla yazılmıştır. Aralarda altın helezonik ve şeşhane durak vardır. Duraklar kırmızı ve lâcivert noktalarla tezyîn edilmiştir (Şekil 756).

Müzehhep alan kubbeli unvân sayfası şeklindedir ve iki kısımdan oluşmuştur. Metnin hemen üzerinde yer alan yatay dikdörtgen alan üzerinde kubbeli kısım vardır. Yatay kısım 1/4 simetrik olup, ortadaki altın zeminli yazı alanının içi boş bırakılarak turuncu ve siyah dendanlı ipliklerle çevrelenmiştir. Yazı alanının etrafı, altın rûmîler ile paftalanmıştır. Rûmîlere kırmızı ile gölge verilmiş, hurdeleri iğne perdahı ile parlatılmıştır. Rûmîlerin iç kısmında kalan zemin siyah ve bordo renk olup, zemine beyaz üç noktalar yapılmıştır. Bunun dışında kalan yerlerin zemini lâcivert olup, yine beyaz üç noktalarla bezenmiştir. Zeminde, hatâyî grubu motifler vardır. 1/2 penç sarı renk olup, turuncu ile gölge verilmiştir. Eflâtun goncagüllerin gölgesi bordodur. Çiçeklerden çıkan altın yapraklara kırmızı ile gölge verilip iğne perdahı uygulanmış,

[297] Kılıç, ss. 89-90.

dal bitiminde yer alan yapraklar ise turuncuya boyanıp beyaz ile ışık verilmiştir. Yatay alan, altın zeminli arasuyu ile çevrelenmiş, arasuyu üzerine turuncu yatay 'v'lerden oluşan bir desen yapılmıştır (Şekil 717).

Kubbeli kısma geçiş (+) işaretli mavi arasuyunu müteakiben gelen kafes desenli arasuyu ile olmuştur. Arasuyunun zemini turuncu, kafes deseni bordodur. Aralarda kalan yuvarlakların içine beyaz noktalar konmuştur (Şekil 717).

Kubbeli alandaki desen, pano özelliği taşıyan simetrik bir kompozisyondur. Zemin altın rûmîlerle paftalara ayrılmış, rûmî formların iç kısımlarında kalan alanlar siyah ve bordo ile boyanmıştır. Bunun dışında kalan yerlerin zemin rengi lâcivert olup, beyaz üç noktalar ile bezenmiştir. Rûmîlere kırmızı gölge yapılmış, hurdeleri iğne perdahı ile parlatılmıştır. Altın helezonlar üzerinde yer alan hatâyî grubu motifler tüm zemini dolaşırken, aynı çiçeğin değişik renkleri tercih edilmiştir. Sarı, turuncu, eflâtun ve mavi pençlere turuncu ve bordo ile gölge verilmiştir. Çiçeklerden çıkan altın yapraklara kırmızı gölge verilip, iğne perdahı ile parlatılmıştır. Kubbeli kısmı dendanlı turuncu ve siyah iplikler çevrelemiş ardından kalın bir altın iplik gelmiştir. Altın zeminli iplik üzerine iğne perdahı uygulanmıştır. Lâcivert bubcuklu kuzu üzerinde kırmızı ve lâcivert tığlar münavebeli olarak yer almaktadır. Tığlar, hatâyî grubu motiflerle, nokta ve tirfillerden oluşmuştur (Şekil 728).

Tezyînât genel itibariyle 19. yüzyılın klâsik üslûptaki bezeme anlayışıyla yapılmıştır. Zemindeki beyaz üç noktalar ve yoğun iğne perdahı, kabalaşan desen, motif ve işçiliği gizlemek amacıyla yapılmış olsa gerektir.

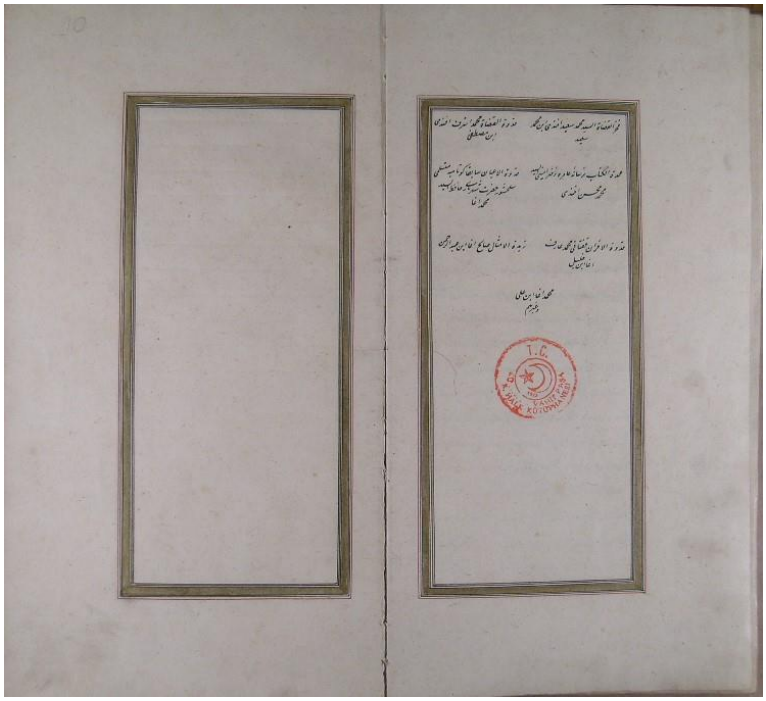
Eserin ketebe sayfasında *21 Şevvâl 1228 tarihinde yazıldığı* bilgisi vardır. Ayrıca Vakfın mütevelli heyetinin ve şahitlerin ismi zikredilmektedir (Şekil 425,426). Buna göre şahitler şu şekildedir: "es-Seyyid Mehmed Said Efendi ibn Mehmed Said, Mehmed Eşref Efendi ibn Mustafa, Tersane-i Amire Defter Emini es-Seyyid Mehmed Muhsin Efendi, Hâfız es-Seyyid Mehmed Ağa, Kaftanî Mehmed Arif Ağa ibn Halil, Salih Ağa ibn Abdurrahman, Mehmed Ağa ibn Ali Efendi."[298]

[298] Kılıç, s. 90.

Şekil 425: VA 1230, v. 9b-10a

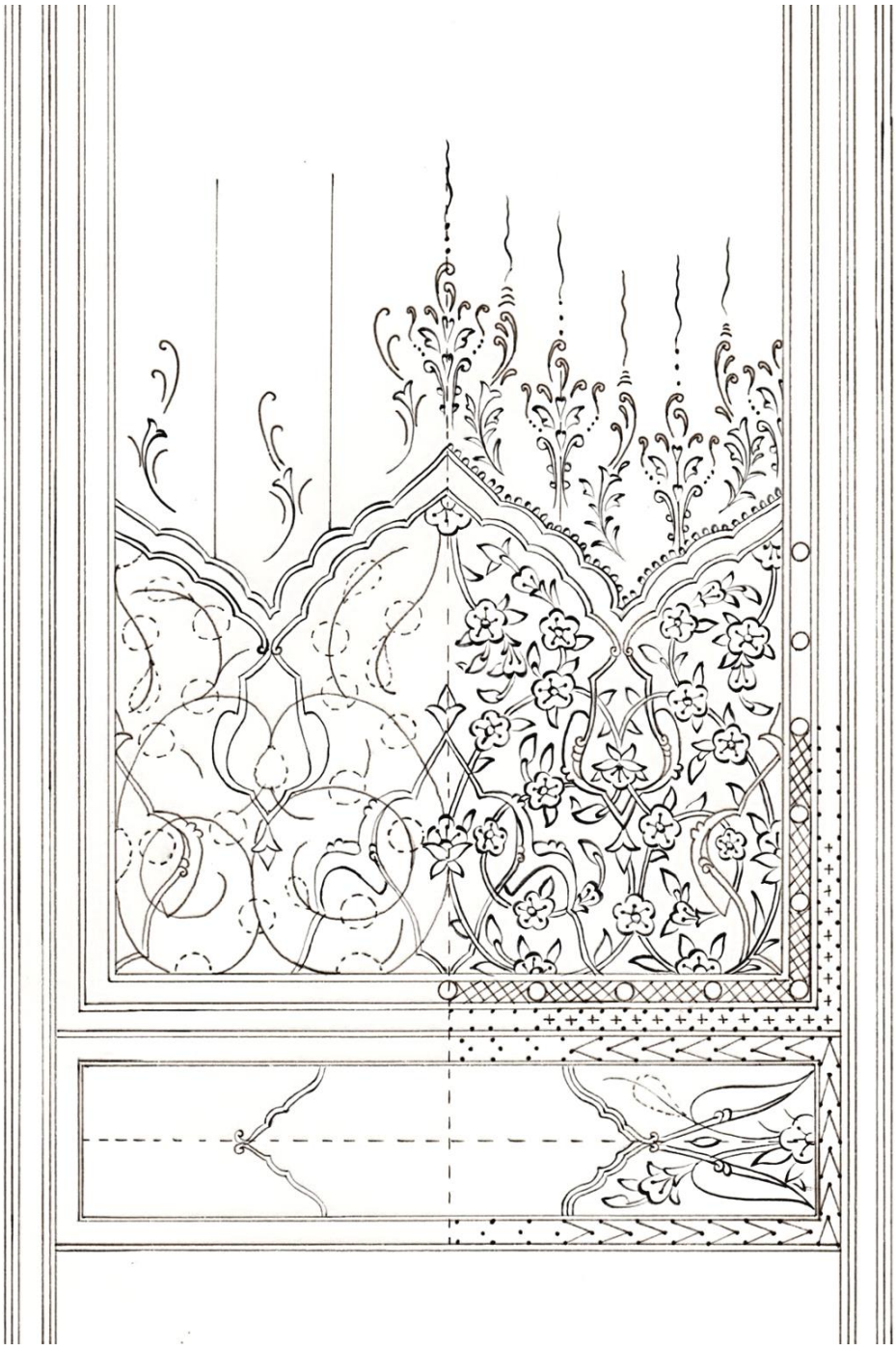
Şekil 426: VA 1230, v.10b-11a

Şekil 427: VA 1230, v.1b Unvân Tezhibi

Şekil 428: VA 1230, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

2.6.3. Katalog 29 (TZK 2)

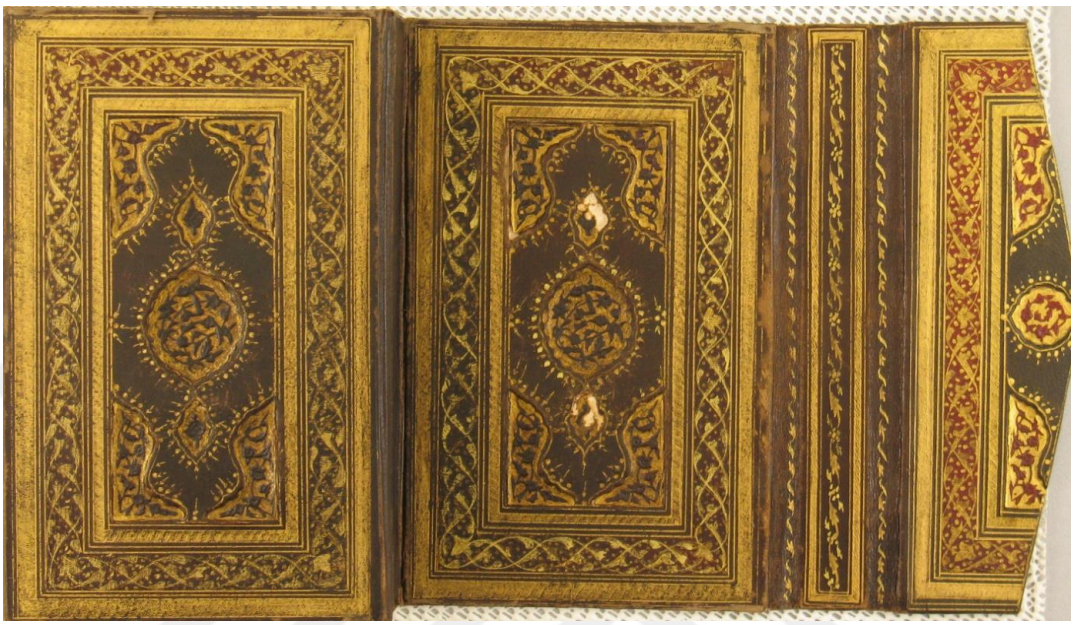
ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 TZK 2[299]
Eski No.	: 2
Eserin İsmi	: Kur'ân-ı Kerîm
Müellifi	: --------
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/1
Konusu	: Kur'ân
Dili	: Arapça
Hattatı	: eş-Şeyh Seyyid Ali b. Şeyh Sâlih (Sofyalı)
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: Yazı alanında is, surh ve yeşil mürekkep, serlevha tezhibinde ise üstübeç mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: Sofya / H. 1229 (M. 1813-14)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 167 x 105, 113 x 57 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Koyu krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 432+12
Satır Sayısı	: 14
Cilt Özelliği	: Alttan Ayırma /Yekşah Cilt
Müzehhep Varaklar	: Serlevha tezhibi, Fâl-ı Kelâm-ı Mecîd sayfası Ketebe sayfası tezhibi, Mushaf gülleri

[299] Bu eserle ilgili daha önce bir çalışma yapılmış olup; ayrıntılı bilgi için bkz., Esra Has, **Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi'nde Bulunan El Yazması Kuran-ı Kerimler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniv. Güzel Sanatlar Enst., Isparta, 2012, ss. 86-93.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 429: TZK 2, Eser Cildi

Hem *Alttan Ayırma Şemse* hem de *Yekşah Cilt* tipine örnek gösterebileceğimiz eser cildi, 167 x 105 mm. ölçülerinde olup, koyu kahverengi deridir. Cildin alt ve üst kapaklarının tam ortasında salbekli şemse formu yer almaktadır. Şemse içerisinde bulunan desen, serbest kompozisyonla tasarlanmış olup, hatâyî grubu motifler ve hançer yapraklardan oluşmaktadır. Dendanlı şemseyi altın nokta ve çizgilerden oluşan basit tığlar süslemektedir. Salbeklerde hatâyî motifi yer alırken, şemseyi çevreleyen köşebentlerde de şemsede kullanılan motifler yine serbest kompozisyonla tasarlanmıştır. Şemse ve köşebentlerin etrafını zencerek demiri ile işlenmiş altın bir pervaz çevrelemekte olup, bunu takip eden üçiplik kenar bezemesi ve yine zencerek demiri ile işlenen altın pervaz yer almaktadır.

Sırt kısmında herhangi bir tezyîni unsur bulunmazken, sertapta altın yapraklar ve basit pençlerden oluşmuş bir desen vardır. Eserin miklebinde aynı süsleme öğeleri mülevven olarak kullanılmıştır. Mülevvenlik koyu kırmızı renkteki deri ile sağlanmıştır. Mikleb kısmı cildin kabına sonradan eklenmiştir.

SERLEVHA TEZHİBİ (v.1b-2a)

Şekil 430: TZK 2, v.1b-2a Serlevha Tezhibi

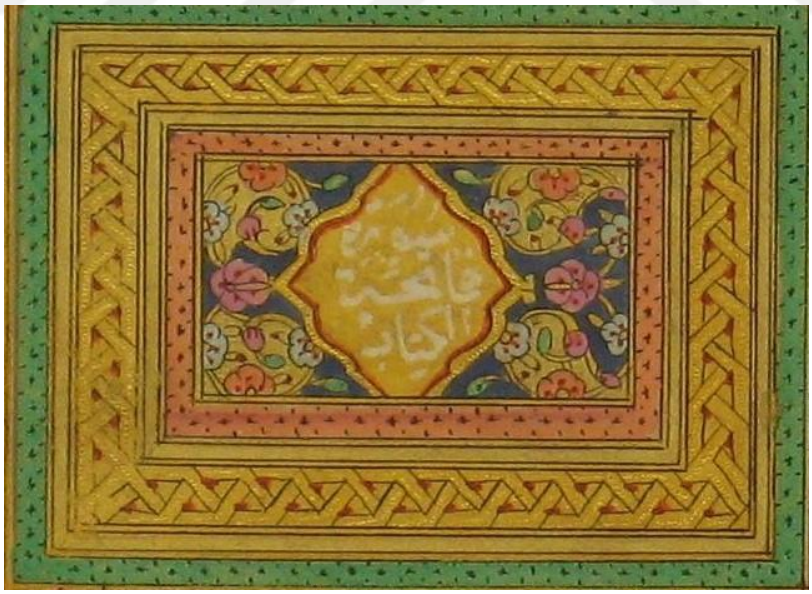

İstinsâh tarihi H. 1229 /M. 1813-14 olan eserin 1b-2a varaklarında serlevha tezhibi (Şekil 430) vardır. Yazı alanı dikdörtgen formda olup, is mürekkebi kullanılarak nesih hattı ile yazılmış altı satırdan müteşekkildir. Bazı âyetlerle, secavend işaretlerinde surh mürekkebi kullanılmıştır. Âyet aralarına pençhâne, şeşhâne, mücevher ve yaprak duraklar yapılmıştır. Altın zeminli duraklara kırmızı ve lâcivert ile renk verilmiştir (Şekil 756-757). Besmele'nin keşidesi üzerinde 1/2 simetrik bir desen yer alırken, motifler altınla boyanıp, kırmızı ile gölgelendirilmiştir. Metnin iki tarafında yer alan koltuklar kitabe paftalardan müteşekkil olup, eşkenar dörtgen paftaların zemininde münavebeli olarak siyah ve bordo kullanılmış, aralarda kalan yerlerin zemini ise altın bırakılmıştır. Yeşil iplikli paftaların içinde ters simetrik kompozisyondan oluşmuş bir desen vardır. Altın zeminli çiçeklere kırmızı ile renk verilmiş, paftaların zeminine ise altın noktalar konmuştur.

Üst başlık 1/4 simetrik olup (Şekil 431), ortasında altın zemin üzerinde üstübeç ile *Sûretü'l Fâtihatü'l-kitâb* yazmaktadır. Yazı alanının etrafındaki hatâyî grubu motiflerinden oluşan desende, zemin rengi olarak altın ve lâcivert kullanılmıştır. Motiflerde tercih edilen renkler ise; pembe, turuncu, mavi ve yeşildir. Üst başlık siyah (+) işaretli yeşil arasuyu, altın cetveller ve ikili zencerek arapervaz ile çevrelenmiştir (Şekil 719). Altın zeminli zencereğin içindeki üçgen boşluklara kırmızı noktalar ile renk verilmiş, iğne perdahı ile yer yer parlatılmıştır. Zencereği müteakiben yavruağzı arasuyu gelmektedir.

Alt başlık üst başlığa nazaran daha ince çalışılmış, zencerek burada kullanılmamıştır. Yeşil arasuyu ve altın cetvellerle çevrili alt başlığın içinde üstübeç ile sûrenin âyet sayısı ile bilgi verilmiş, kitabe pafta yine dendanlı kırmızı ve iğne perdahlı altın iplik ile çerçeve içine alınmıştır. Alt başlıktaki desen üst başlıktaki desen ile hemen hemen aynıdır. Alt ve üst başlığın birbirinden farklı yapılarak simetrinin bozulması, 19. yüzyıl için yenilik olsa gerektir.

Şekil 431: TZK 2, v.1b Üst Başlık

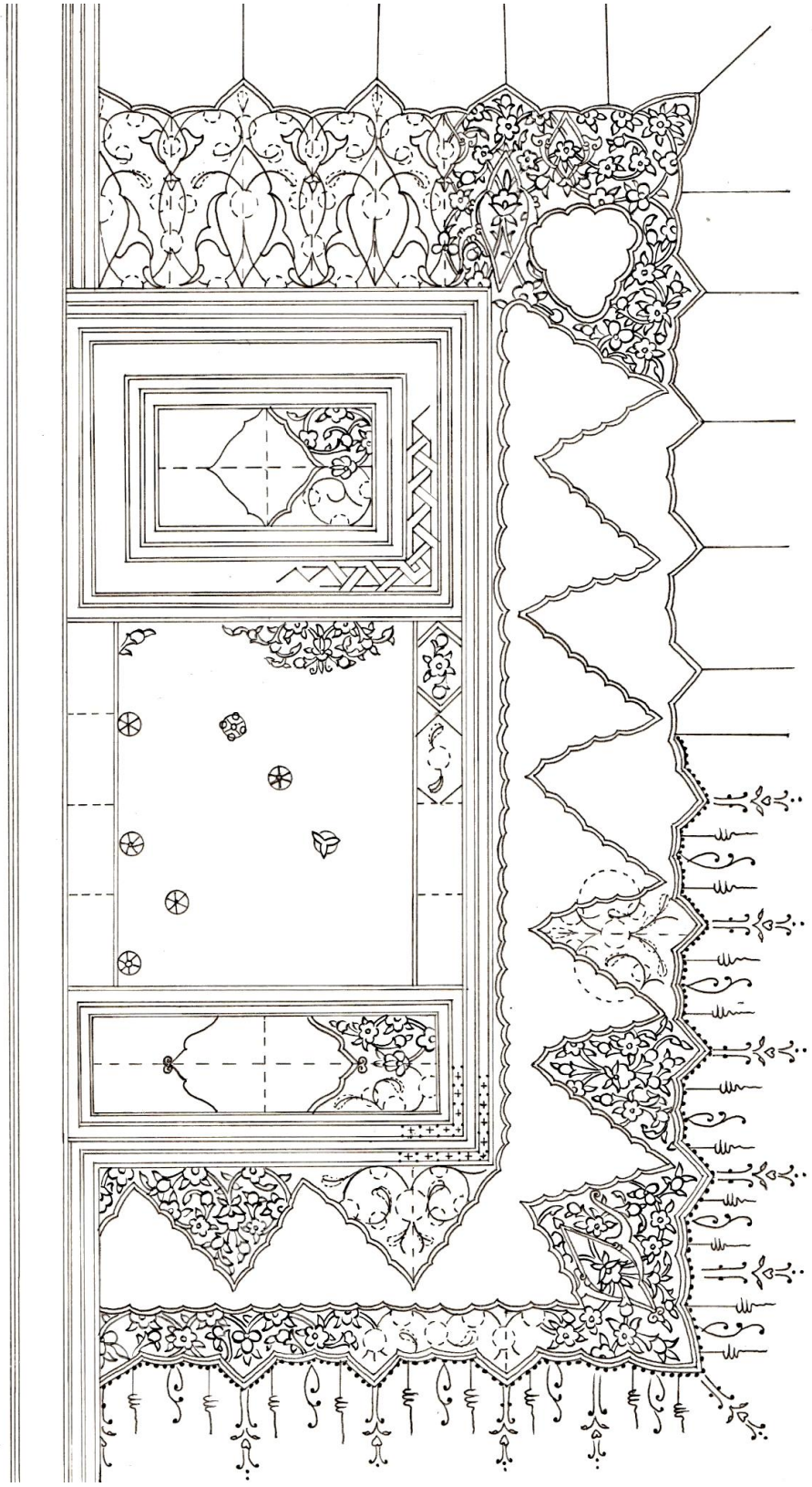

Dış pervaza, altın cetveli müteakiben gelen kırmızı (+) işaretli pembe arasuyu ve çeşitli kalınlıklardaki altın cetveller ile geçilmiştir.

Dış pervaz yeşil ipliklerle paftalanmış ve bu paftaların içine nesih hat nev'i ile is, surh ve yeşil mürekkep kullanılarak yazılar yazılmıştır. Yazılarda tecvîd bilgileri verilmiş ve Fatîhâ sûresi Besmele ile başladığından dolayı, *Besmele* âyet midir değil midir konusu üzerine fikir beyanında bulunulmuştur. Dış pervaz simetrik paftalanmadığı için desende de tam bir simetrinin yakalandığı söylenemez. Zer-ender-zer işlenen hatâyî ve rûmî grubu motifler tezyînâtı oluşturmaktadır. Ancak normalde özellikle Mushaf tezyînâtında görmeye alışık olduğumuz 1/2 ya da 1/4 simetrik kompozisyon bu tasarımda tam anlamıyla uygulanamamıştır. Yazılı paftaların aralarında kalan boşluklara aslında 1/2 simetrik gibi görünen desen çizilmişse de yer yer simetrinin bozulduğu gözlemlenmektedir. Köşelerde de aynı durum söz konusu olup, alt köşede kullanılan ayırma rûmî, üst köşede yeşil iplikli paftadan dolayı kullanılamamıştır. Alt kısımdaki dış pervazda görülen hatâyî grubu motifler de üst kısımda yerini ayırma rûmîlere bırakmıştır. Bu durum, desenin bir bütün olarak değil de paftalar halinde hazırlanmış olabileceğini göstermektedir. Desen muhtemelen 1/2 küçük bir pafta olarak hazırlanmış, kısa kenarlardan başlanmak suretiyle yeşil iplikli paftalar arasında yürütülmek suretiyle köşelere gelinmiş ve köşelerde müzehhibin inisiyatifiyle yeni bir desen oluşturulmuştur. Motiflerin içine kırmızı ile gölgelendirme yapılarak, tamamı altından oluşan dış pervaz tezhibine renk katılmak istenmiştir. Dış pervaz, yeşil renkli dendanlı iplik ve üzerinde noktalar bulunan lâcivert kuzu ile çevrelenmiş, lâcivert, kırmızı ve altın tığlar ile bezeme alanı sonlandırılmıştır (Şekil 728).

Karşılıklı birbirinin aynısı gibi görünmekle beraber, serlevhanın sol tarafında dış pervaz deseninde farklılıklar vardır. Her iki sayfada da metin kısmı karşılıklı altışar satır yazılarak simetri korunmuştur. Sol varaktaki dış pervazda da tecvid bilgileri verilmeye devam edilmiştir.

Şekil 432: TZK 2, v.1b Serlevha Tezhibi Çizimi

Mushafın sûrebaşları surh ve yeşil mürekkep ile yazılarak, bey-ne's-sütur içine alınmış, dış kısımda kalan zemin de altın ile doldurulmuştur.

Ankebût sûresinin başladığı 280b varağında ayrıca haşiyeye bir not düşülerek, hizib gülünün konulacağı yer bilinemediği için iki âyetten *(â'lemîn ya da ya'melûn*) hangisinde olacağının bilgisi düşülmüştür (Şekil 433).

Şekil 433: TZK 2, v.280b Sûretü'l-Ankebût

TZK 2 numaralı Kur'ân-ı Kerîm'de kullanılan duraklar da oldukça çeşitli ve göz alıcıdır. Altın zeminli pençhâne ve mücevher duraklara yer yer iğne perdahı uygulanmış, akıtma tekniği ile kırmızı ve yeşil tonlarda gölgelendirmeler yapılmıştır (Şekil 756-757).

Toplam 432 varaktan oluşan TZK 2 numaralı Mushafın sonuna 12 varak daha eklenmiştir. Varak 435b'de sayfanın alt kısmında küçük bir tezyînât yer almaktadır (Şekil 435). Zer-ender-zer tekniği ile yapılan bezeme 1/2 simetrik olup, hatâyî grubu motiflerden oluşmuş ve motifler kırmızı ile gölgelendirilmiştir. Muhtemelen bu tezyînâtın yapılış amacı, Mushafın sona erdiğini belirtmektir.

Şekil 434: TZK 2, v.435b-436a

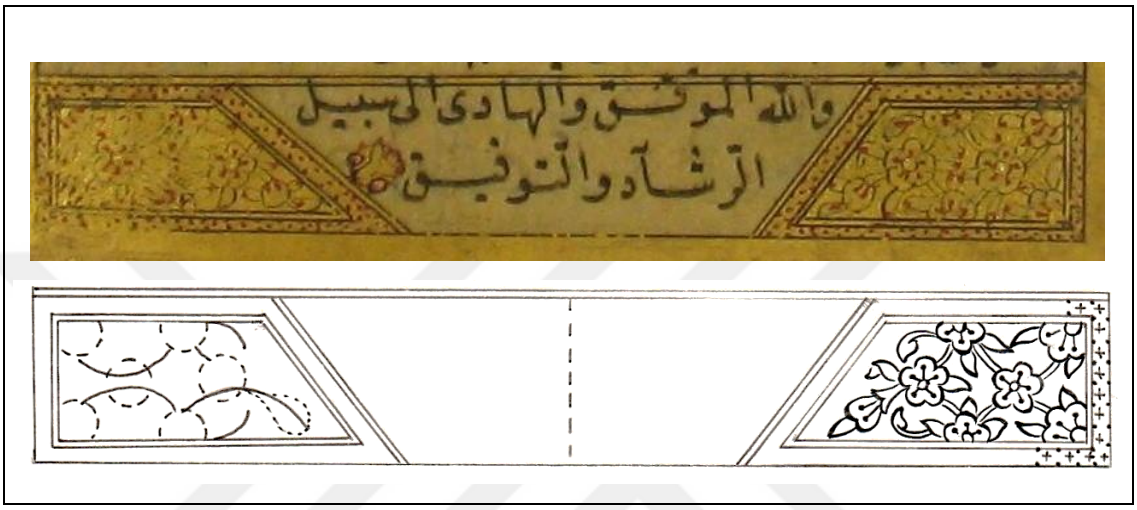
Varak 436a'dan itibaren ise Muhammed b. Mahmud b. Muhammed'e ait tecvîd ve kı'raat ile ilgili başka bir eser yer almaktadır (Şekil 434). Dikdörtgen formdaki sayfa altın cetvellerle yatay olarak bölünmüş, en üstte bulunan yatay kısma 1/4 simetrik bir desen çalışılmıştır. Rûmî ve hatâyî grubu motiflerden oluşan desen, zer-ender-zer tekniği ile yapılarak; motifler kırmızı ile gölgelendirilmiştir.

Onun altındaki kalın dikdörtgen formun içi altın iplikli dairelerle paftalanmıştır. Dairelerin içinde, bu eseri yazan Muhammed b. Mahmud b. Muhammed'in kı'raat imamı Âsım ve Hafs'a kadar olan silsile bilgileri yer almaktadır. Daireler kırmızı oklarla birbirine bağlanmış olup, dairelerin etrafına serbest tasarım hatâyî grubu motiflerden müteşekkil bir desen yapılmıştır. Zer-ender-zer tekniği ile yapılan desende, motiflere kırmızı ile gölge verilmiştir.

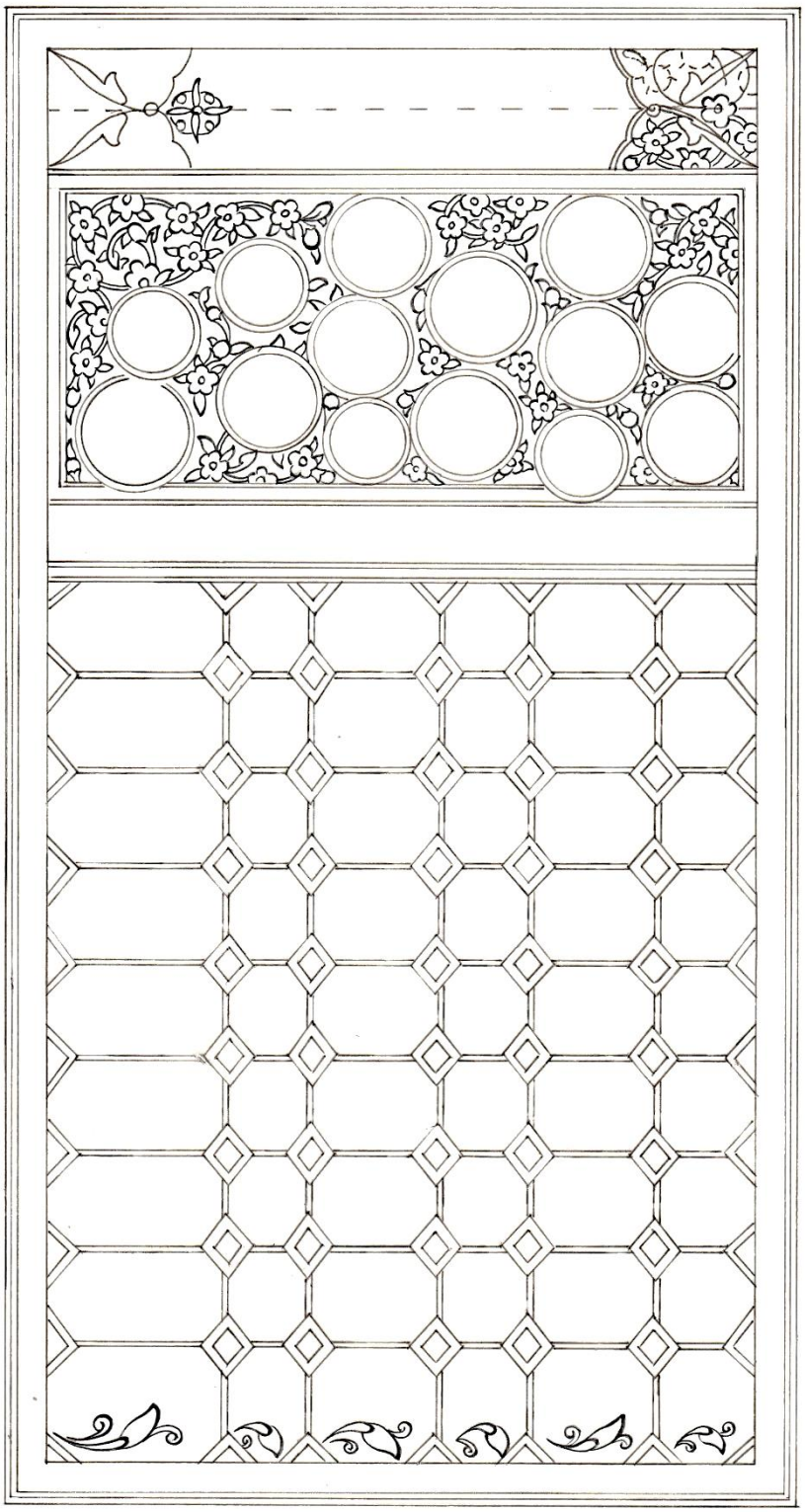
Sayfanın alt kısmı ise altın cetvellerle altı sütun ve dokuz satıra ayrılmış olup, aralara minik eşkenar dörtgenler yerleştirilmiştir. Dörtgenlerin içine kırmızı ile hacim

verilmiş, tezyînât kalın altın cetveli müteakiben gelen siyah ve kırmızı kuzu ile çerçeve içine alınmıştır. En alttaki yaprak durakların zemini altın olup, kırmızı ile gölgelendirilmiştir.

Şekil 435: TZK 2, v.435b Desen ve Çizimi

Şekil 436: TZK 2, v. 436a Çizimi

KETEBE SAYFASI TEZHİBİ (v.437a)

Şekil 437: TZK 2, v.437a Ketebe Tezhibi

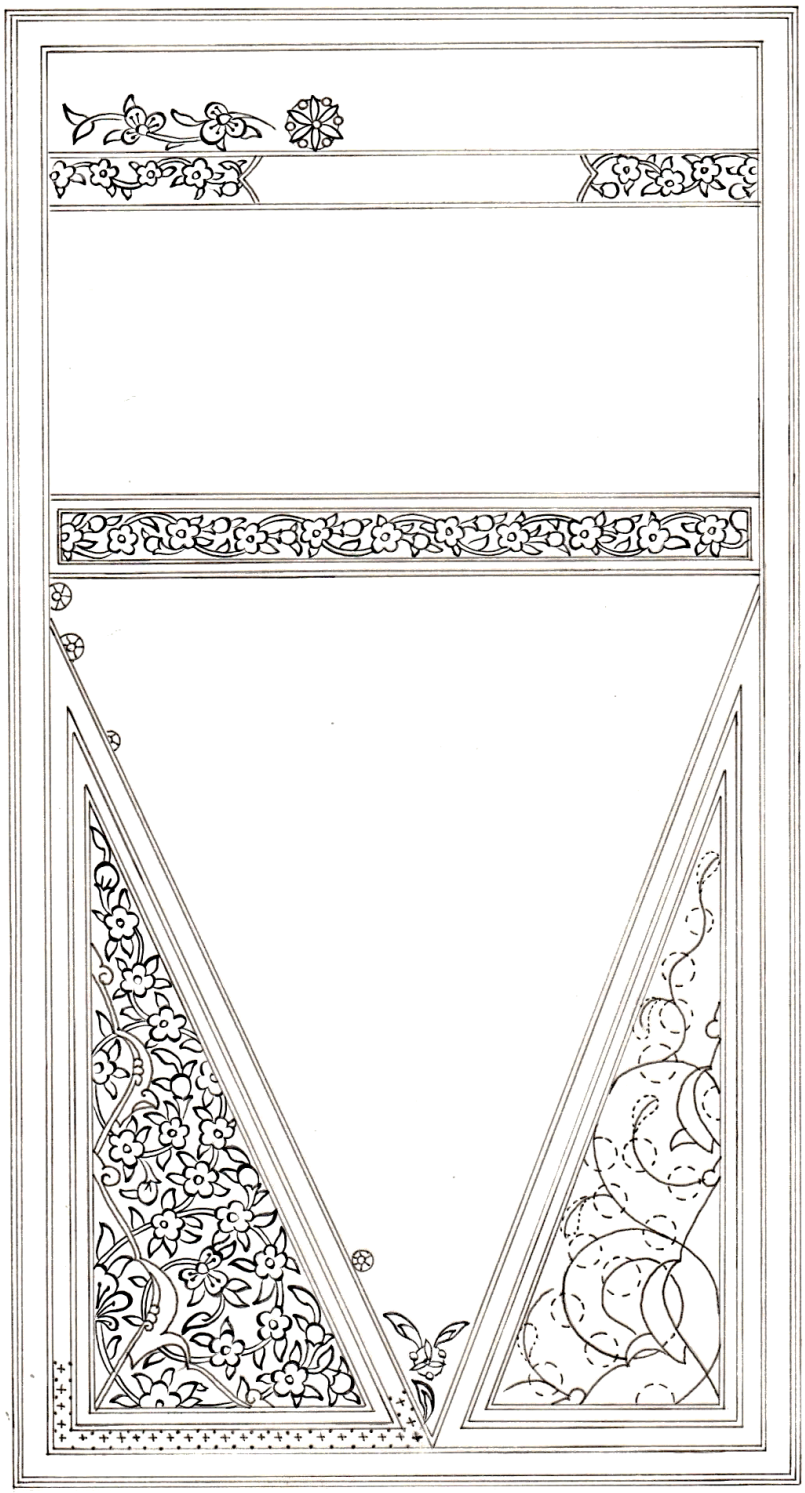

Mushafın ketebe sayfası, dikdörtgen bir form içine yerleştirilmiş olan ince yatay dikdörtgenler ve alttaki muska koltuklardan müteşekkildir (Şekil 437). Üstteki yatay alanın deseni 1/2 simetriktir. Ortadaki yatay alanda ise, ulama kompozisyon kullanılmıştır. Muska koltukların arasında is mürekkebi ve nesih hat nev''i ile bu Mushafın *H.1229'da Sofyalı hattat eş-Şeyh Seyyid Ali b. Şeyh Salih tarafından eski sabık Filibe kadısı (şimdiki Sofya Müftüsü) Seyyid Abdurrahman Efendi için yazıldığı* ibaresi vardır. Ayrıca bu eserin *hattatın yazdığı on üçüncü Mushaf olup, bir Tekke'de yazıldığı* bilgisi de mevcuttur.

Muska koltuklar, zer-ender-zer tekniği kullanılarak serbest kompozisyonla yapılmıştır. Desende rûmî ve hatâyî grubu motifler bir arada kullanılırken; tüm motifler kırmızı ile gölgelendirilmiştir. Koltuklar, çeşitli kalınlıklardaki altın iplikler ve kırmızı (+) desenli pembe arasuyu ile çevrelenmiştir. Metin aralarında yer alan

şeşhâne, pençhâne ve yaprak duraklar altın zeminli olup, kırmızı ve yeşil ile renklendirilmiştir (Şekil 438).

Şekil 438: TZK 2, v.437a Ketebe Tezhibi Çizimi

FÂL-I KELÂM-I MECÎD (v.437b-438a)

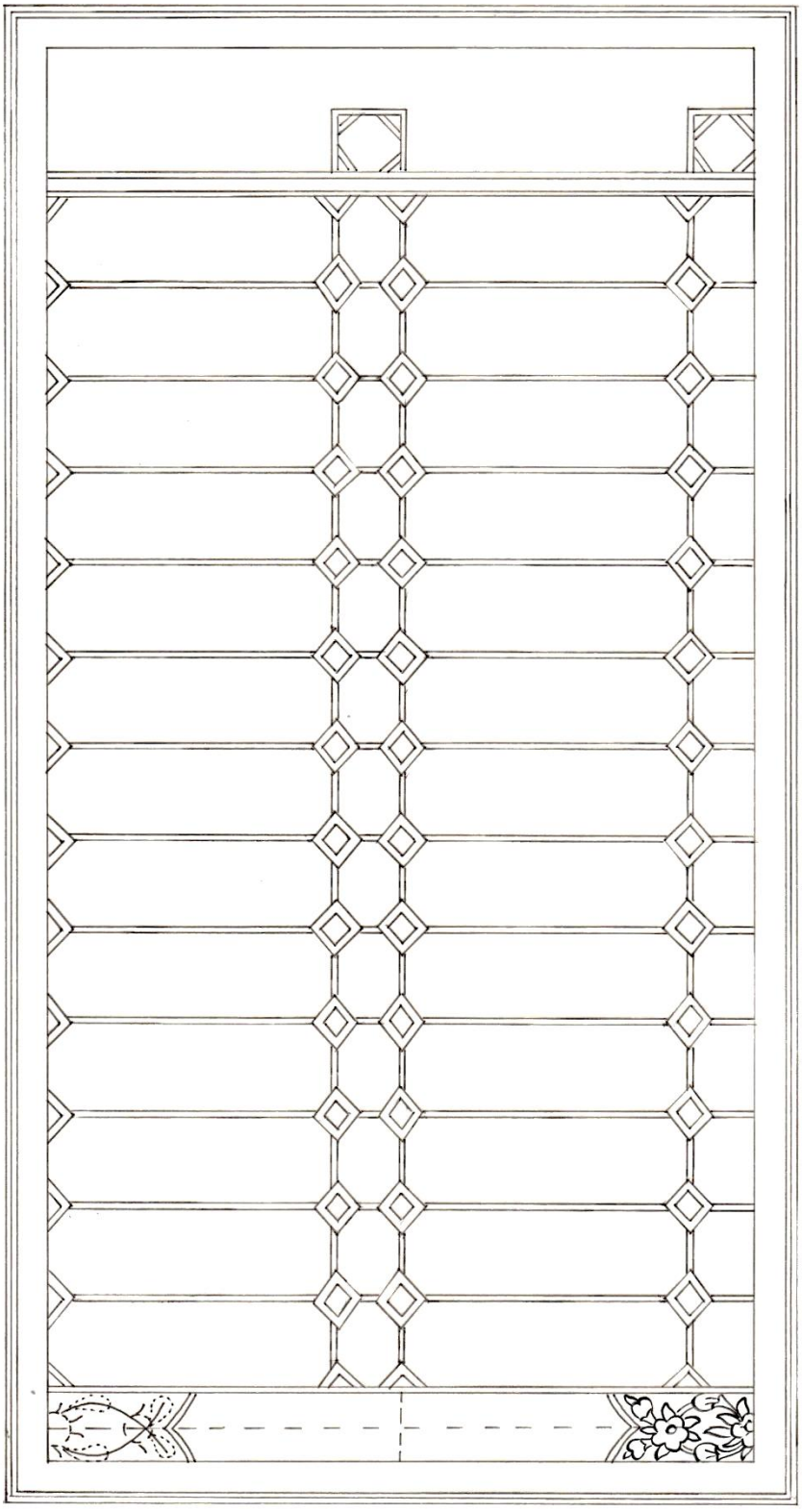
Şekil 439: TZK 2, v.437b-438a Fâl-ı Kelâm-ı Mecîd

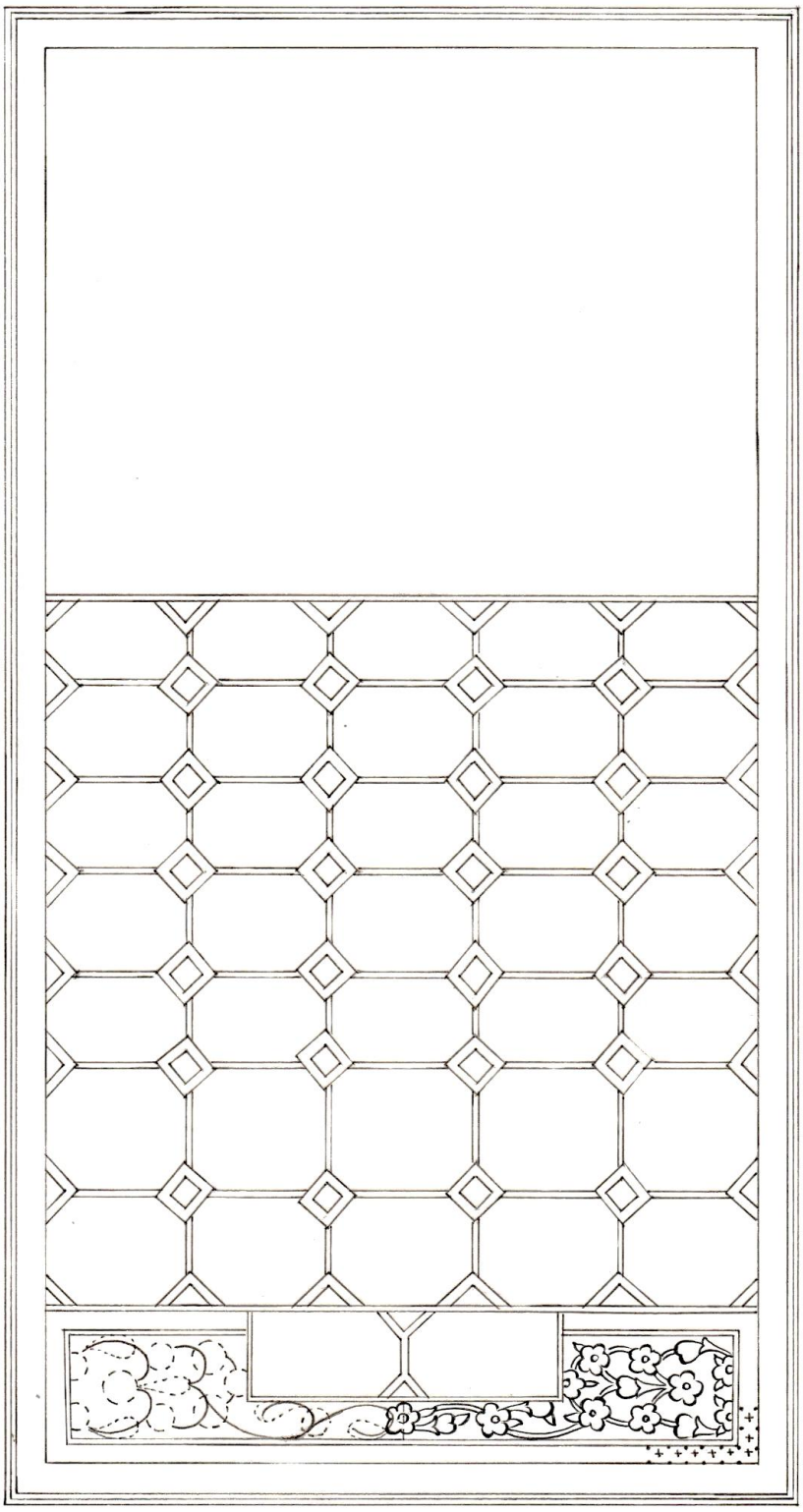
Mushafın son iki varağında Kur'ân'da fâl usulü ile ilgili bilgi verilmiştir (Şekil 439). Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan harf ve harekelerin kullanım sayısı çıkartılarak, bir nev'i istatistik hazırlanmıştır. Harf araları altın cetvellerle yatay ve dikey bölümlere ayrılarak, aralara minik eşkenar dörtgenler yerleştirilmiş, sayfaların alt kısımlarına da yatay formda tezyînât yapılmıştır. Her iki varakta da 1/2 simetrik kompozisyon kullanılırken, desen hatâyî grubu motiflerden oluşmuştur. 438a varağında yer alan yatay pafta siyah (+) işaretli yeşil arasuyu çevrelenmiştir (Şekil 439, 441).

Eserin geneline bakıldığında tüm tezyînî varakların birbiriyle uyum içinde olduğu, aynı teknik, motif ve desen özelliklerinin kullanıldığı görülmektedir.

Şekil 440: TZK 2, v.437b Fâl-ı Kelâm-ı Mecîd Çizimi

Şekil 441: TZK 2, v.438a Fâl-ı Kelâm-ı Mecîd Çizimi

ESERDEKİ GÜLLER

Şekil 442: TZK 2, Mushaf Gülleri

Mushafta kullanılan güllerin yazı alanları boş bırakılmış, 1/2 ,1/4, 1/8 simetrik kompozisyonlarla hazırlanmışlardır. Eserin genelinde altın kullanılmasına karşılık, güllerde ağırlıklı olarak lâciverde yer verilmiş, böylelikle serlevha ile de bütünlük yakalanmıştır. Genelde penç ve hatâyî formlarında olan güllere, geometrik formlar da eşlik etmektedir (Şekil 442 / 738-739).

2.6.4. Katalog 30 (VA 3155)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 3155
Eski No.	: -------
Geldiği yer ve Tarih	: Kütahya Müzesi'den devir / 28.12.2001
Eserin İsmi	: Kur'ân-ı Kerîm
Müellifi	: --------
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/1
Konusu	: Kur'ân
Dili	: Arapça
Hattatı	: es-Seyyid Hüseyin el Hüsni Turab-ı Zâde (Gedusî)
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: Yazı alanında is mürekkebi, sûrebaşları ile Mushaf güllerinde surh mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 1247 (M. 1831-32)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 158 x 105, 84 x 60 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 306
Satır Sayısı	: 15
Cilt Özelliği	: Mülemma Şemse
Müzehhep Varaklar	: Serlevha tezhibi, Mushaf gülleri Ketebe sayfası tezhibi.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 443: VA 3155, Eser Cildi

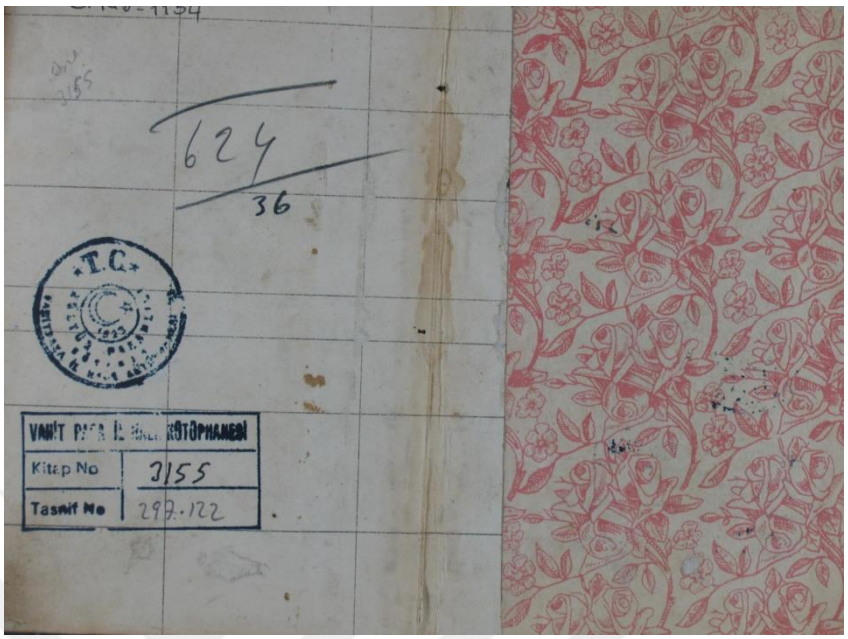

158 x 105 mm. ebatlarındaki eserin cildi oldukça yıpranmış olup, özellikle alt kaptaki altınlarda yer yer dökülmeler mevcuttur. Cildin sırt kısmındaki tahribat nedeniyle de kapaklar neredeyse birbirinden ayrılacak duruma gelmiştir. Ciltte miklep bulunmamaktadır.

Mukavva üzerine vişne çürüğü deri kaplı olan cilt, *Mülemma Şemse* tekniğiyle yapılmış, şemse ve köşebentleri sıvama kırmızı altın kaplı olup, içlerinde serbest kompozisyonla tasarlanmış, kabartma şeklinde hatâyî grubu çiçekler ve yapraklar kullanılmıştır. Şemse motifinin üst ve alt kısmına, salbek olarak altın noktalar konulmuştur. Cildin dış kenarında ise, zencerek demiri ile işlenmiş altın bir pervaz görülmektedir.

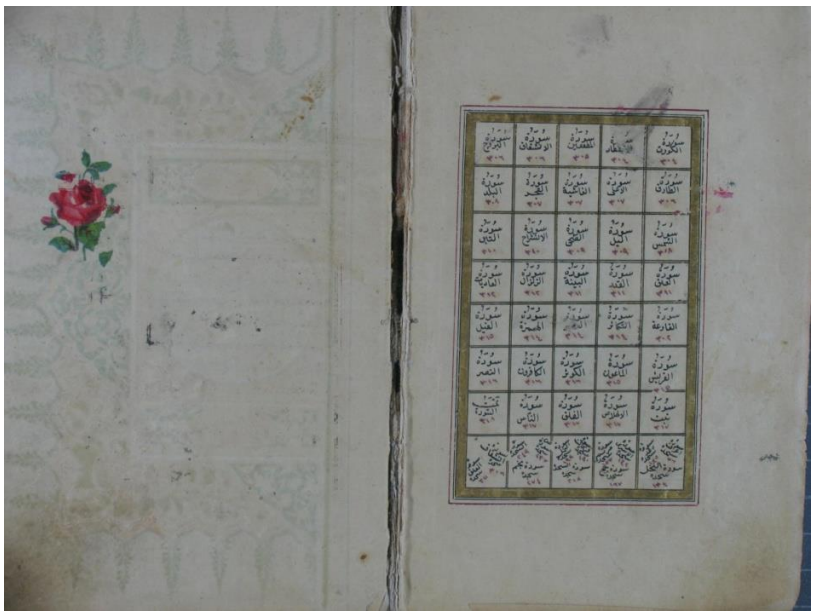
Cildin iç kabı deri olmayıp, üzerinde kırmızı güllerle yaprakların yer aldığı bir kâğıt ile kaplanmıştır (Şekil 444).

Şekil 444: VA 3155, Eser Cildinin İç Kabı

Serlevhadan önceki sayfada, fihrist sayfası yer almaktadır. Altın cetveller ile tezyîn edilmiş olan fihristte, sûre adlarının tümü değil, sadece bir kısmı yazılmıştır. Fihristin hemen karşısındaki zahriye sayfasında ise, baskı ile yapılmış olan kırmızı renkli minik bir gül buketi bulunmaktadır (Şekil 445).

Şekil 445: VA 3155, Eserin Fihrist Sayfası

SERLEVHA TEZHİBİ (v.1b-2a)

Şekil 446: VA 3155, v. 1b-2a Serlevha Tezhibi

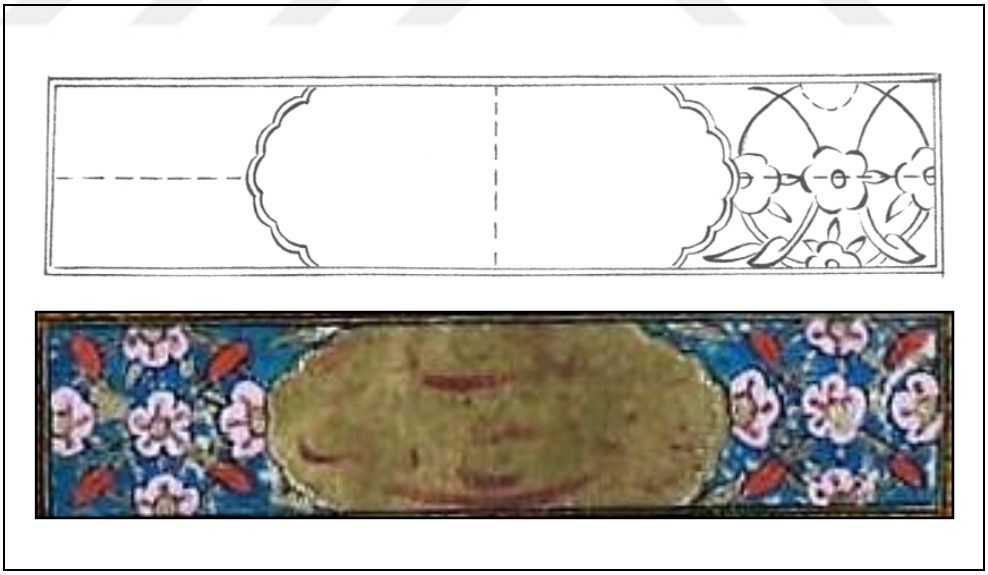
1b ve 2a varak numaralarında yer alan serlevha 158 x 105 mm. ebatlarındadır (Şekil 446). Türk Rokokosu ile klâsik tezhip motiflerinin bir arada kullanıldığı mürekkeb serlevha, 1/2 simetrik kompozisyonludur. Karşılıklı birbirinin aynısı olarak tasarlanmış olan serlevhanın sağ tarafında Fâtiha sûresi, sol kısmında ise Bakara sûresinin ilk yedi satırı yer almaktadır. Her iki sûre de sekizer satırdan oluşmuştur. Fâtiha sûresi normalde yedi satırdan müteşekkilken, son satıra eklenen *Âmin* ile her iki sayfadaki kompozisyon bütünlüğü korunmaya çalışılmıştır. Yazı, daire bir form içerisine, daire form da bir kare içine oturtulmuştur. Besmelenin keşidesinde rokoko tarzı bir yaprak motifi yer almakta olup, yeşil, sarı ve turuncu ile gölgeli olarak boyanmıştır. Serlevhada ve eserin geri kalanında çok çeşitte durağa yer verilmiştir.

Helezonik, şeşhâne, pençhâne ve yaprak durakların zeminleri altın olup, kırmızı ve yeşil renk ile bezenmiştir (Şekil 757-758).

Daire formun altında yer alan hilal kısmı sıvama altın olup, burada herhangi bir tezyîni unsur bulunmamaktadır. Daire formun etrafındaki tezyînât ise, rokoko bezeme unsurlarından oluşmaktadır. Rokoko tarzı kıvrımlı yapraklar, kırmızı ve beyaz renkle boyanarak hareket ve hacim kazandırılmıştır.

Alt ve üst başlık tezhibi aynı olup (Şekil 447), üst başlıkta arasuyunun hemen akabinde yeşil renk bir cetvel gözlemlenirken, alt başlıkta bu cetvel yoktur. Buna karşın, serlevhanın simetrisinde herhangi bir bozulma görülmemektedir. Üst başlığın orta kısmında sıvama sarı altın zemin üzerine surh mürekkebi ile *Sûretü'l Fâtiha* yazmaktadır. Alt başlıkta ise sûrenin kaç âyetten oluştuğu ve nüzûl yeri ile ilgili bilgiler vardır. Yazı alanını dendanlı beyaz bir iplik çevrelemekte olup, başlık kısmı yine 1/2 simetrik çalışılmıştır. Açık pembe pençlerin içlerine kırmızı ile gölgelendirme yapılırken, çiçeklerden yine kırmızı renkli yapraklar çıkmıştır (Şekil 447).

Şekil 447: VA 3155, v. 1b Üst Başlık ve Çizimi

Metin kısmından dış pervaza altın cetveller ve pembe arasuyu ile geçilmektedir. Arasuyunun zemini açık pembe olup, içinde koyu pembe ile yapılmış üçgenler ve noktalar bulunmaktadır. Ardından yine her iki taraftan altın cetvelle çevrelenmiş, ikinci bir arasuyu gelmektedir. Bu kez zemin için bitkisel çiçeklerde

kullanılmış olan koyu sarı kullanılmıştır. Arasuyunun içine büyük ve küçük üçgenler yerleştirilmiştir (Şekil 718).

Serlevha sayfasının dış pervaz orta kısmında yer alan kubbe şeklindeki pafta, 1/2 simetrik olarak tasarlanmıştır ve aynı form alt ve üst kısımlarda da bulunmaktadır (Şekil 448). Dendanlarla çevrili kubbeli kısmın tam ortasındaki ciharberkten her iki yöne tasarım devam etmektedir. Zemini lâcivert olan kubbeli kısımda dal ve yaprakların bir kısmı altın, çiçekler ise koyu sarıdır. Çiçeklerin içlerine turuncu ile gölgelendirme yapılmış ve bazı çiçekler kırmızı renkteki yapraklar ile sonlandırılmıştır.

Şekil 448: VA 3155, v. 1b Kubbe Çizimi

Dış pervazda natüralist üslûpta bir çiçek buketi yer almaktadır (Şekil 449). Tam köşedeki buketin zemini sıvama sarı altın olup, bezemenin genelinde başta gül olmak üzere çeşitli stilize çiçek ve yapraklar kullanılmıştır. Gül ve goncası açık pembe iken, diğer çiçeklerde kırmızı ile mavinin çeşitli tonları görülmektedir. Çiçeklerin sapları ve yaprakların tümü yeşil ile boyanmış olup, yine yeşilin tonları ile gölgelendirme yapılmıştır. Çiçek ve yaprakların boyamasında suluboya tekniği ile gölgelendirmeler yapılarak, motiflere hacim kazandırılmıştır (Şekil 449).

Köşeyi, içten ve dıştan siyah tahrir çekilmiş beyaz bir iplik sınırlandırırken, bunu müteakiben tığ çıkışlarının yapıldığı altın bir cetvel yer almaktadır. İpliğin ve cetvelin alt kısmının iğne perdahı ile çevrelendiği görülmektedir. Yeşil renk kuzu üzerinde sıralanan ve dönemin bezeme özelliklerine uygun olarak tasarlanmış olan tığlar, yeşil renk yaprak ve helezonlardan müteşekkildir. Yeşil tığların aralarına da fes rengi daha kısa ve ince tığlar yerleştirilmiştir (Şekil 728).

Şekil 449: VA 3155, v. 1b Köşe Çizimi

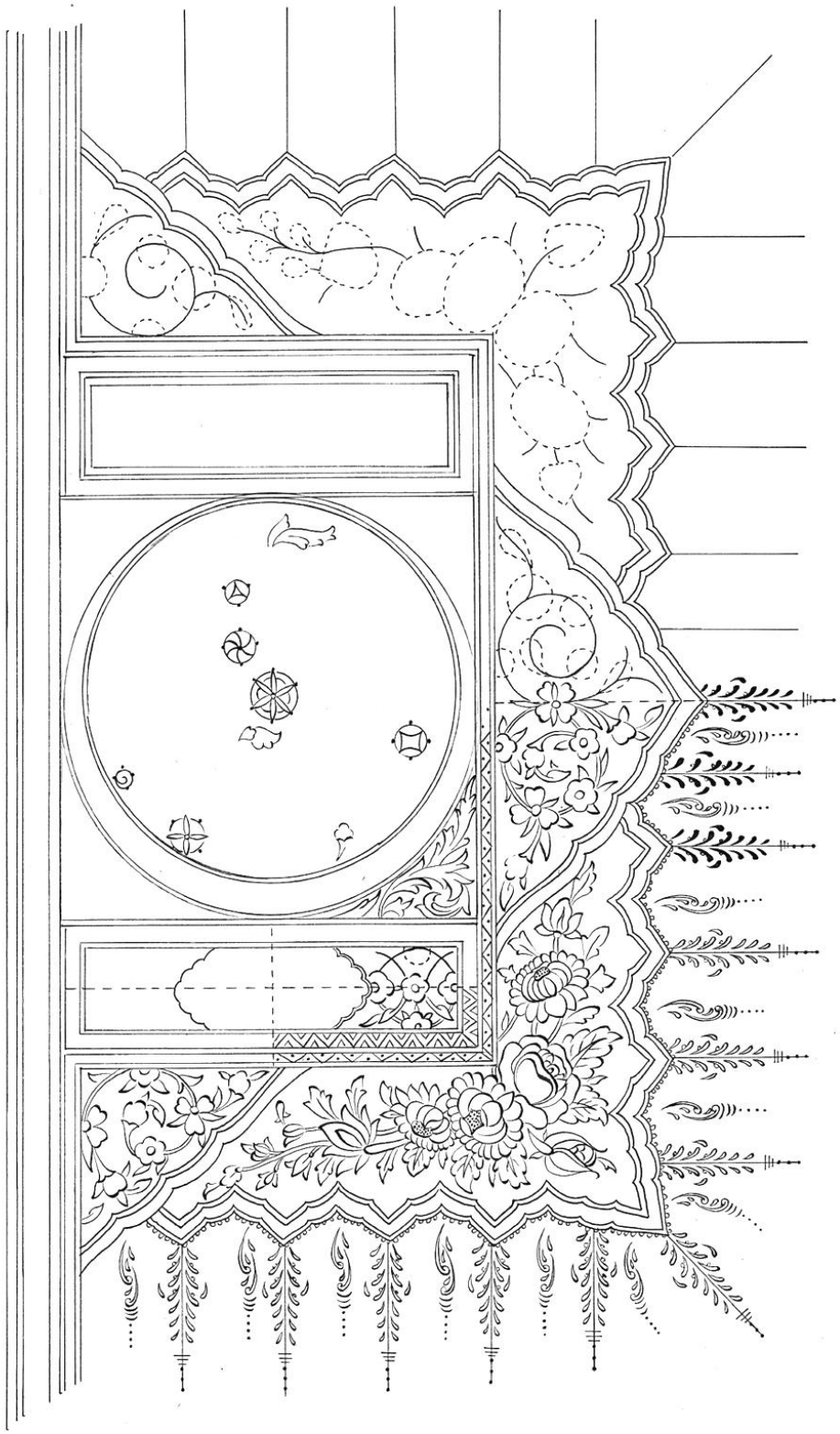

Mushafta sûre başı tezhibine rastlanmamıştır. Sûre başları altın zemin üzerine surh mürekkebi ile yazılmış ve tezyîn edilmeden bırakılmıştır (Şekil 450).

Şekil 450: VA 3155, v.79a Sûretü'l-Araf

Şekil 451: VA 3155, v.1b Serlevha Tezhibi Çizimi

KETEBE SAYFASI TEZHİBİ (v.307a)

Şekil 452: VA 3155, v.307a Ketebe Tezhibi

Eserin 307a sayfasındaki ketebe sayfası tezhibi (Şekil 452), yazı alanı etrafına 1/4 simetrik olarak tasarlanmış olup, halkârî tekniğiyle yapılmıştır. Tasarım, basit penç, goncagül ve dilimli yapraklardan müteşekkildir. Sayfayı, içten dışa doğru kalınlaşan cetveller çevrelemektedir. Dıştaki kalın bordürün zemini altın olup, içi boş bırakılmıştır. Bunu müteakiben kırmızı renkteki kuzu görülür (Şekil 453). Metin, nesih hattı ile is ve surh mürekkebi kullanılarak yazılmıştır. Aralarda helezonik altın duraklar vardır (Şekil 757). Ketebede, eserin *H. 1247 senesinde, İstanbul'lu Hacı Hafız Ahmed'in öğrencisi olan es-Seyyid Hüseyin el-Hüsni Turab-ı Zâde Gedusî (Gedizli)* tarafından yazıldığı bilgisi vardır.

Şekil 453: VA 3155, v.307a Ketebe Tezhibi Çizimi

ESERDEKİ GÜLLER

Mushafın sayfalarında, bazen tekrar edilmiş olsa da çok sayıda ve çeşitte gül kullanılmıştır. Hizib gülü, cüz gülü ve secde gülünün kullanıldığı eserde, güllerin ismi içlerine değil, sayfanın zeminine surh mürekkebi ile yazılmıştır. Güllerin tığları incelendiğinde benzer özellikler gösterdikleri sadece tığ renklerinde farklılıklar olduğu görülmektedir. Tığlarda kullanılan renkler yeşil, turkuaz ve lâciverttir.

Güllerde penç, hatâyî, goncagül gibi motiflerle geometrik şekiller ve rûmîler kullanılmış, tasarımlar 1/2, 1/4, 1/6, 1/8 simetrik kompozisyonlarla hazırlanmıştır. Eser bir bütün olarak değerlendirildiğinde gerek kullanılan renkler gerekse bezeme özellikleri açısından paralellik gösterdiği görülmektedir. Kimi güller klâsik üslûpta yapılmışken; kimi güllerde rokoko etkisi vardır. Güllerin boyamasında altın ve turkuaz, lâcivert, pembe, kırmızı, mor gibi renkler kullanılmıştır.

Eserde çok sayıda gül olmasına karşın, bu tez çalışmasında farklı özellikler gösteren örnekler incelenmiştir. Güllerin sıralaması eserde bulundukları varak sırası göz önüne alınarak yapılmıştır (Şekil 454- 457 / 740-745).

Şekil 454: VA 3155, Mushaf Gülleri (v.09-22-32-37)

Şekil 455: VA 3155, Mushaf Gülleri (v.42-44-72-79-84-102-129-129)

Şekil 456: VA 3155, Mushaf Gülleri (v.140-145-153-178-198-205-225-228)

Şekil 457: VA 3155, Mushaf Gülleri (V.255-265-268-299)

2.6.5. Katalog 31 (VA 2351)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 2351
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: ------/------
Eserin İsmi	: Cerîde-i Ferâiz
Müellifi	: Salih b. Abdullah[300]
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/5
Konusu	: Fıkıh
Dili	: Türkçe
Hattatı	: Tespit edilemedi
Hat Nev'i	: Rik'a
Mürekkep	: İs ve lâl mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 1256 (M. 1840-41)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 240 x 150, 165 x 100 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 8+114
Satır Sayısı	: 23
Cilt Özelliği	: Mülemma Şemse
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi

[300] Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Küt. Kataloğunda Müellif olarak *Ali Şükrî* ismi geçmektedir. Ancak eserin müellifi *Salih b. Abdullah'* tır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Halis Demir, "Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Fıkıhla İlgili Kitaplar ve Risaleler", **Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi** 1/2, Aralık 2018, s. 207.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 458: VA 2351, Eser Cildi

240 x 150 mm. ebatlarındaki cilt kabı siyah deri olup, *Mülemma Şemse* cilt tipine örnek olarak gösterilebilir. Merkezde yer alan şemse formunun hem zemini hem de motifleri altın olup, şemse içerisinde 1/4 simetrik olarak tasarlanmış bir desen yer almaktadır. Desen, rûmî kapalı formlarla, hatâyî grubu motiflerden müteşekkildir. Şemseyi nokta ve çizgilerden oluşmuş basit tığlar tamamlarken, salbek bu nokta ve çizgilerinden oluşmuştur. Salbek, tığ ve cetvellerdeki altın sürme metoduyla uygulandığı için yer yer dökülmeler mevcuttur. Aynı durum, zencerek demiri ile işlenmiş olan pervazın zemininde de söz konusudur. Mikleb üzerinde yer alan mülevven şemse ise, rûmî kapalı form ve ortabağdan ibaret olup, deseni 1/2 simetriktir.

Eser cildinin özellikle sırt kısmında yıpranma söz konusudur.

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.9b)

Şekil 459: VA 2351, v.9b Unvân Tezhibi

19. yüzyılın ikinci yarısına ait olan eserin sadece 9b unvân sayfası müzehheptir ve klâsik tezhip üslûbunda tezyîn edilmiştir. Metin alanı on iki satırdan müteşekkil olup rik'a hat nev'i ve is mürekkebi kullanılarak yazılmıştır. Satır aralarındaki zer duraklar haricinde herhangi bir tezyînât kullanılmamış, sadece *emmâ ba'd*[301] kelimesi lâl mürekkebi ile yazılmıştır.

Müzehhep alan üç bölümden oluşmaktadır. Metnin üst kısmında, kâğıt zemin üzerinde Besmele yazmaktadır (Şekil 460). Besmele'nin iki tarafına serbest kompozisyon desen yapılmıştır. Desen tek bir dal üzerine yerleştirilmiş goncagül ve yapraklardan ibarettir. Zemin rengi koyu lâcivert olup, dal ve yapraklar altındır ve mühre ile parlatılmıştır. Çiçeklerde, zeminde kullanılmış lâciverte ek olarak eflâtun kullanılmış, çiçeklere beyaz noktalarla ışık verilmiştir.

Şekil 460: VA 2351, v.9b Detay

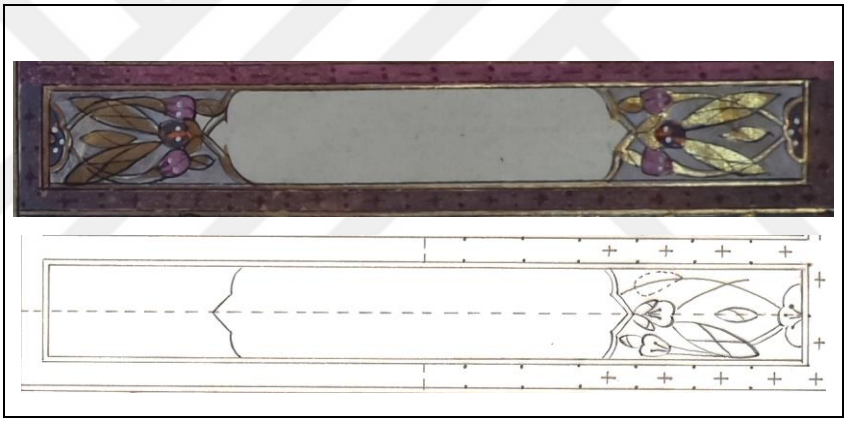
[301] Bundan sonra, asıl meseleye gelince mânâsında olup, söze başlarken kullanılan ve gelecek ifadenin büyük önemini bildiren söz.

Bu kısım ince altın cetvel ile çevrelenmiş ve üzerinde siyah (-) çizgilerin yer aldığı mor arasuyunu müteakiben ortadaki yatay kısma geçilmiştir (Şekil 461).

Yatay alanın tam ortasındaki kâğıt zeminin içi boş bırakılmış olup, her iki yanında 1/2 simetrik desen yapılmıştır. Altın helezonlar üzerindeki hatâyî grubu motiflerden oluşan desendeki yaprakların çiçeklere nazaran oldukça iri çalışılmış olması, Batı etkilerinden kaynaklanan yozlaşmanın etkilerinden biridir (Şekil 461).

Yaprakların içlerine siyahla (x) şeklinde bezeme yapılmıştır (Şekil 662). Çiçeklerin zemininde yine tasarımın genelinde hâkim olan eflâtun ve koyu lâcivert kullanılmış, içlerine turuncu ve beyaz noktalar konmuştur. Zemin gri-eflâtun arası kirli bir renktir.

Şekil 461: VA 2351, v.9b Yatay Dikdörtgen Alan Tezyînâtı ve Çizimi

Şekil 462: VA 2351, v.9b Kubbe Detay

En üstte yer alan kubbeli kısım, pano özelliği taşıyan simetrik bir kompozisyondur (Şekil 462).

Desen, altın rûmîler sayesinde paftalara ayrılmış, rûmîlerin içleri hurdelenmemiştir. Rûmîlerin iç kısmında kalan yerlerin zemini koyu lâcivert; geri kalan yerler ise kirli eflâtundur. Lâcivert zemine beyaz renk ile, kirli eflâtun zemine ise mor ile üç nokta bezeme yapılmıştır. Tüm deseni altın helezonlar üzerinde yer alan hatâyî grubu motifler dolaşmaktadır. Burada goncagülerden ziyade cihar-berkler tercih edilmiştir. Çiçeklerin zemininde mor ve tonları hakimdir. Altın yapraklar mühre ile parlatılmış, bazı yapraklarda turuncu kullanılmıştır. Turuncu yapraklara lâcivert ile gölge verilmiş ve beyaz noktalar koyulmuştur. Kubbeli kısım dilimli altın iplikle nihayetlenmiştir. Çizgi ve yapraklardan oluşan tığlar münavebeli olarak yerleştirilmiş ve oldukça kaba çalışılmıştır. Tığlarda tercih edilen renkler; kırmızı ve lâciverttir (Şekil 729).

19. yüzyılda yapılmış tezhip örnekleri incelendiğinde yapılan eserlerin ya rokoko etkisinde ya da klâsik tarzda olduğu görülmektedir. Rokoko etkisinde olan eserlerde altın ve canlı renkler kullanılmıştır. Klâsik tarzda yapılan eserlerde ise giderek bozulmaya başlayan işçiliği ve tezyînâtı daha güzel göstermek maksadıyla altına bolca yer verildiği, hatta zer-ender-zer üslûbunda salt altınla yapılan çalışmaların ağırlıkta olduğu görülür. Söz konusu eserin tezyînâtında dal, yaprak ve rûmîler haricinde altına hiç yer verilmeyişi dönemin renk anlayışı açısından oldukça ilginçtir. Zeminde kullanılmış olan renkler, o dönemde yapılan klâsik tezhiplerde sıkça görülmeyen yeni renkler olarak karşımıza çıkmaktadır. Tezyînâtın genelinde hâkim olan renk mordur. Gerek zeminler gerekse motifler için hazırlanmış olan tüm renklerde mor-eflâtun rengin etkisini görmek mümkündür. Bu renk kombinasyonunu, yeni renk arayışları şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Tezyînât genel olarak değerlendirildiğinde, işçiliğin gittikçe kabalaştığı, desen ve motiflerin yozlaştığı, her ne kadar klâsik üslûpta yapılmış olsa da klâsik dönem eserleriyle bir ilgisi olmadığı söylenebilir.

Şekil 463: VA 2351, v.9b Unvân Tezhibi

Şekil 464: VA 2351, v.9b Unvân Tezhibi Çizimi

2.6.6. Katalog 32 (TZK 6)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 TZK 6[302]
Eski No.	: 6
Eserin İsmi	: Kur'ân-ı Kerîm
Müellifi	: --------
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/1
Konusu	: Kur'ân
Dili	: Arapça
Hattatı	: Ömer Zihnî
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: Yazı alanında is ve surh mürekkebi, sûrebaşları ile serlevha tezhibinde üstübeç mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 1275 (M. 1858-59)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 188 x 125, 125 x 73 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Koyu krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 309
Satır Sayısı	: 15
Cilt Özelliği	: Mülemma Şemse
Müzehhep Varaklar	: Serlevha tezhibi, hizib gülleri, sûrebaşları Sayfa Tezhibi (Yâsîn Sûresi) Sayfa Tezhibi (Hâtim Takvimi) Ketebe sayfası tezhibi

[302] Bu eserle ilgili daha önce bir çalışma yapılmış olup; ayrıntılı bilgi için bkz., Esra Has, **Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi'nde Bulunan El Yazması Kuran-ı Kerimler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniv. Güzel Sanatlar Enst., Isparta, 2012, ss. 118-124.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 465: TZK 6, Eser Cildi

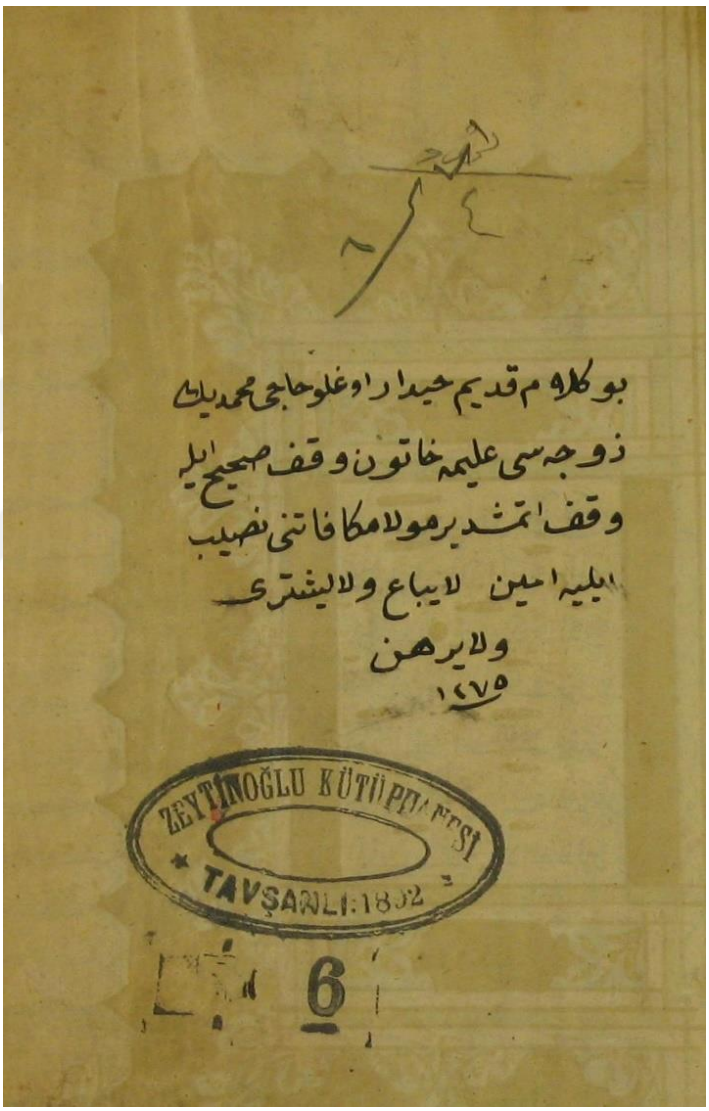

Mülemma Şemse cilt tipine örnek teşkil edebilecek cilt kabı, 188 x 125 mm. ebatlarında koyu vişne çürüğü deridir. Merkezde zemini ve motifleri altın olan şemse formu vardır. Formun içindeki desen 1/4 simetrik olup, hatâyî grubu motiflerden müteşekkildir. Şemsenin iki ucuna yedi adet noktayla salbek uzantısı yapılmış, ancak buradaki altınlar sürme metoduyla uygulandığı için dökülmüştür. Şemseyi çevreleyen köşebentler ve onu takip eden pervazda da aynı motifler yine mülemma şeklinde uygulanmıştır. Köşebentlerde bulunan desen serbest, pervazdaki desen ise ulama kompozisyondur. Kapakları zencerek demiri ile işlenmiş olan pervaz çevrelerken, pervazın zeminindeki altınlar sürtünmeden dolayı dökülmüştür.

Sertapta küçük altın noktalar, miklepte ise aynı köşebentler kullanılmıştır. Miklep üzerinde şemse formu yerine, salbek görevini üstlenen noktalar tercih edilmiştir. Sırt kısmına kahverengi deri ile tamir yapılan eser cildi, oldukça kaba bir işçiliğe sahiptir.

19. yüzyılın ikinci yarısına ait olan eserin zahriye sayfasında herhangi bir tezyînî unsur olamamakla birlikte, temellük kaydı bulunmaktadır. Kayıtta, bu eseri *Haydar oğlu Hacı Muhammed Bey'in zevcesi Alime Hatun vakfı sahîh ile vakfetmiştir. Satılmaz, satın alınamaz, devredilemez / 1275* yazmaktadır (Şekil 466).

Şekil 466: TZK 6, Temellük Kaydı

SERLEVHA TEZHİBİ (v.1b-2a)

Şekil 467: TZK 6, v.1b-2a Serlevha Tezhibi

Eserin 1b-2a varak numaralarında, serlevha tezhibi yer almaktadır (Şekil 467). Her ne kadar klasik üslûpta tezyîn edilse de motiflerin ve işçiliğin son derece kabalaştığını ve klâsik dönemin zarifliğinden eser kalmadığını söylemek mümkündür.

Metin alanı dikdörtgen formda olup, is ve surh mürekkebi kullanılarak nesih hattı ile yazılmış yedi satırdan müteşekkildir. Aralara küçük bey-ne's-sütur bezemesi ve helezoni altın duraklar yapılmıştır. Metnin iki yanında kalan koltukların zemini sıvama sarı altın boyanmış, ancak içlerine bezeme yapılmamıştır. Koltuğu müteakiben sarı zemin üzerine 'S' dallar üzerinde yer alan turuncu goncagüllerden müteşekkil arasuyu vardır.

Alt ve üst başlık birbirinin aynısı olup, yeşil ve yavruağzı arasuları ile çevrelenmiştir. Yeşil arasuyunun üzerinde siyah eğriler ve iri kırmızı noktalar tercih edilmiştir. Üst başlıkta, sıvama altın zemin üzerinde üstübeç mürekkebi ile *Sûretü'l Fâtiha* yazmaktadır. Alt başlıkta ise sûrenin kaç âyetten oluştuğu ve nüzûl yeri ile ilgili bilgiler vardır. Yazı alanını dendanlı yavruağzı bir iplik çevrelemekte olup, başlık

kısmı 1/2 ters simetrik çalışılmıştır. Desen, her iki köşede yer alan tek bir goncagül motifi ve yapraklardan ibaret olup, zemin rengi lâciverttir.

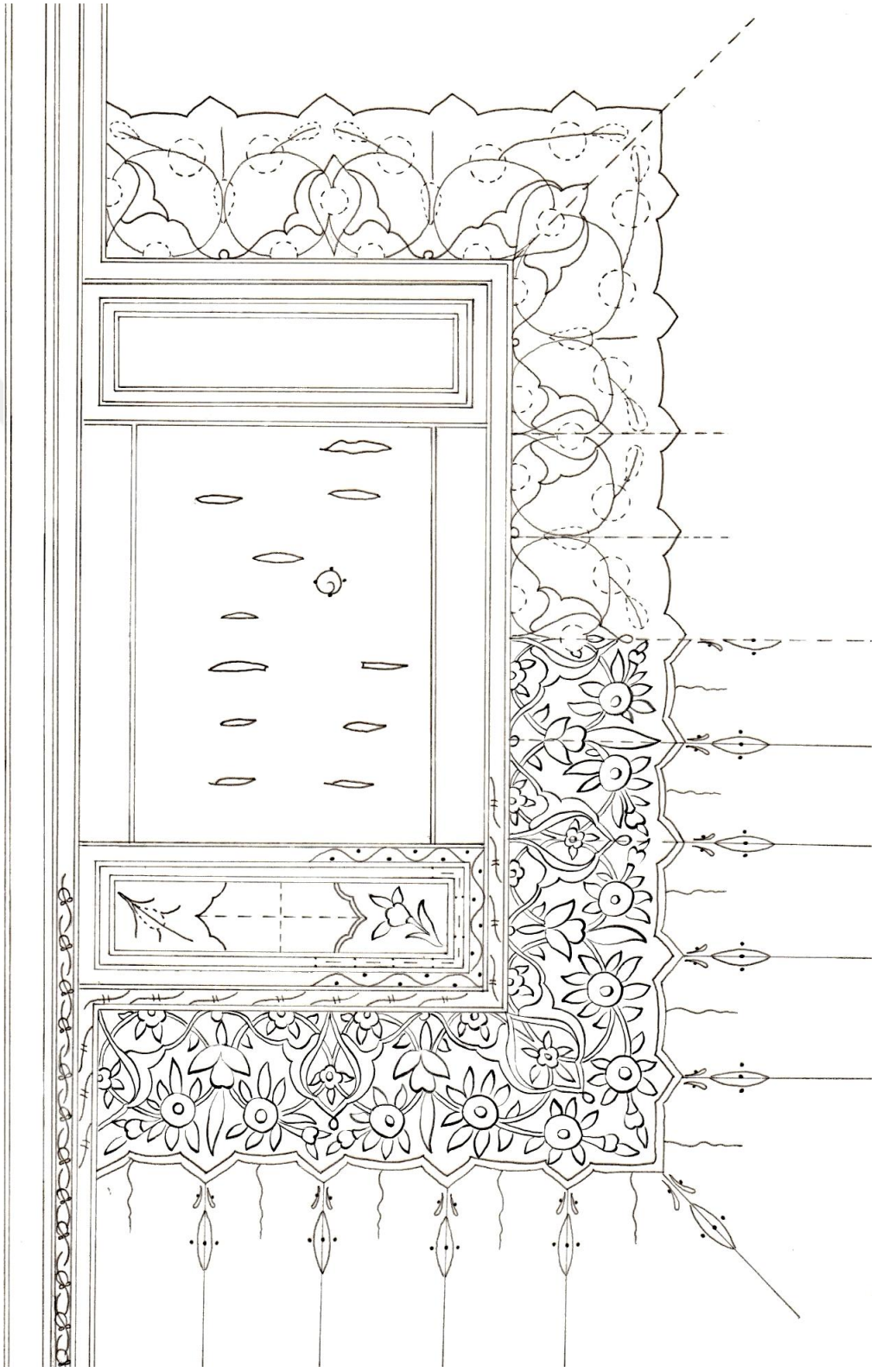
Metin kısmından dış pervaza geçerken; içinde kırmızı yatay 'S' formlarının bulunduğu pembe arasuyu kullanılmıştır (Şekil 718).

Dış pervaz, 1/2 simetri kompozisyon esasına göre sağa ve sola katlanarak çoğaltılmakta olup, açık mavi rûmîlerle paftalanmıştır. Rûmîlerin içinde kalan kısımların zemin rengi lâcivertken, geri kalan yerler mat sarı altındır. Altın zemine üç nokta perdahı uygulanmıştır. Yeşil helezonlar üzerinde yer alan hatâyî grubu motiflerin zemininde açık pembe, yapraklarda ise yeşil renk kullanılmıştır. Tüm çiçeklere dönemin karakteristik özelliği olan beyaz renk ile ışık verilmiş, kırmızı ile hacim kazandırılmıştır. Ancak kullanılan motifler birbirinin tekrarıdır ve bu durum desene yeknesaklık vermiştir. Ayrıca penç motifi olarak kullanılan yuvarlak şekillere penç diyebilmek mümkün değildir (Şekil 668). Lâcivert ve açık mavi dendanlı iplikle çevrelenen dış pervaz, kırmızı ve lâcivert renkli basit tığlarla nihayetlenmiştir (Şekil 729).

Karşılıklı birbirinin aynısı olarak tasarlanmış olan serlevhanın sağ tarafında Fâtiha sûresi, sol kısmında ise Bakara sûresinin ilk beş âyeti yer almaktadır. Ne var ki altın helezonik duraklar yer müsait olmadığından, sadece bazı âyetlerin aralarına konmuştur. Buna karşın her iki sûre de karşılıklı yedişer satır yazılarak simetri korunmuştur.

Tezyînâtın geneli göz önünde bulundurulduğunda son derece kaba bir işçiliğin, yozlaşmış motiflerin kullanıldığı ve Batılılaşma etkisiyle klâsik dönemim ihtişamından gittikçe uzaklaşıldığı açıkça görülebilir.

Şekil 468: TZK 6, v.1b Serlevha Tezhibi Çizimi

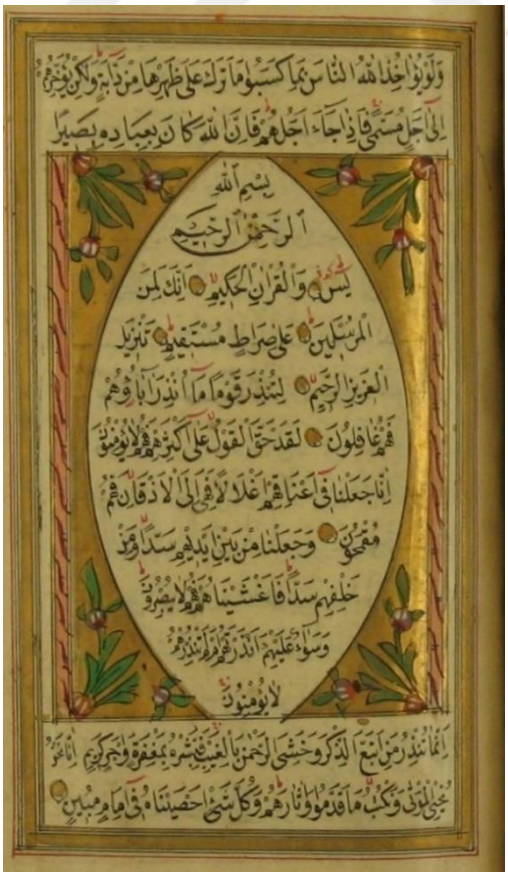

YÂSÎN SÛRESİ (v.219a)

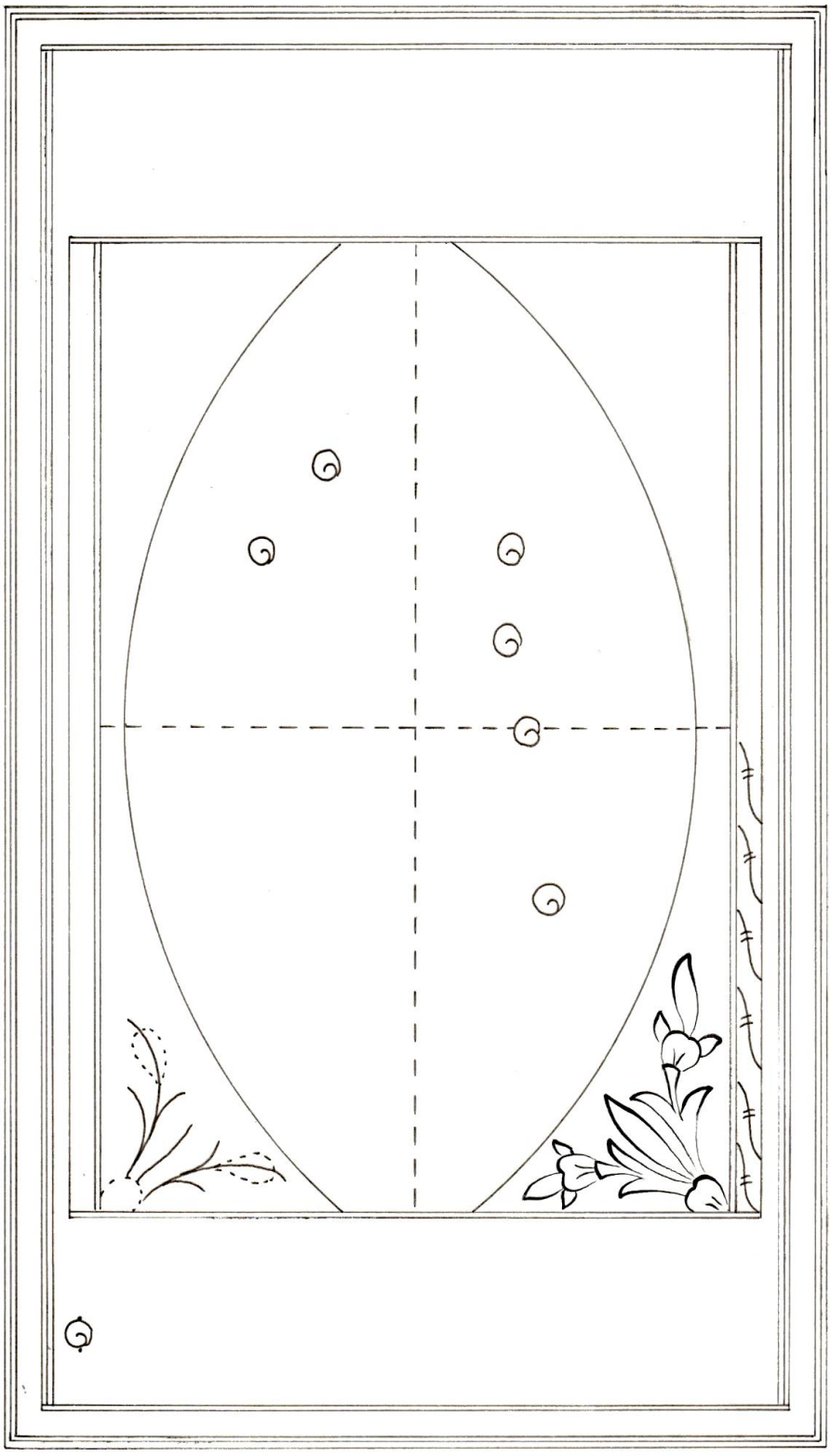
Bu mushafta, sıklıkla karşılaşılmayan bir durum olarak *Yâsîn Sûresi*'nin ilk sayfasına bezeme yapılmıştır. Bu durum Mushafı sipariş eden kişinin özel isteği olarak değerlendirilebilir. *Yâsîn Sûresi*'nin ilk sekiz âyetinin yer aldığı 219a varağı (Şekil 469) müzehhep olup, mekik formda tasarlanmıştır. Metin alanı on bir satırdan oluşmuş, is ve surh mürekkebi kullanılarak nesih hat nev'i ile yazılmıştır. Âyet aralarında helezonik altın duraklar vardır. Mekik formun etrafına is mürekkebi ile tahrir çekilmiştir. Desen 1/4 simetrik olup, zemin sarı altındır. Köşelerde bulunan kırmızı goncagül ve yeşil yapraklardan oluşan desen de kendi içinde 1/2 simetrik tasarlanmıştır. Çiçeklerin içi beyaz ile ışıklandırılmıştır. Deseni iki taraftan yavruağzı arasuyu çevrelemekte, sayfa altın iplikler ve kırmızı kuzu ile nihayetlenmektedir (Şekil 470).

Müzehhep alanın alt ve üst kısmında ikişer satırdan oluşan âyetler vardır.

Şekil 469: TZK 6, v.219a Yâsîn Sûresi

Şekil 470: TZK 6, v.219a Yâsîn Sûresi Çizimi

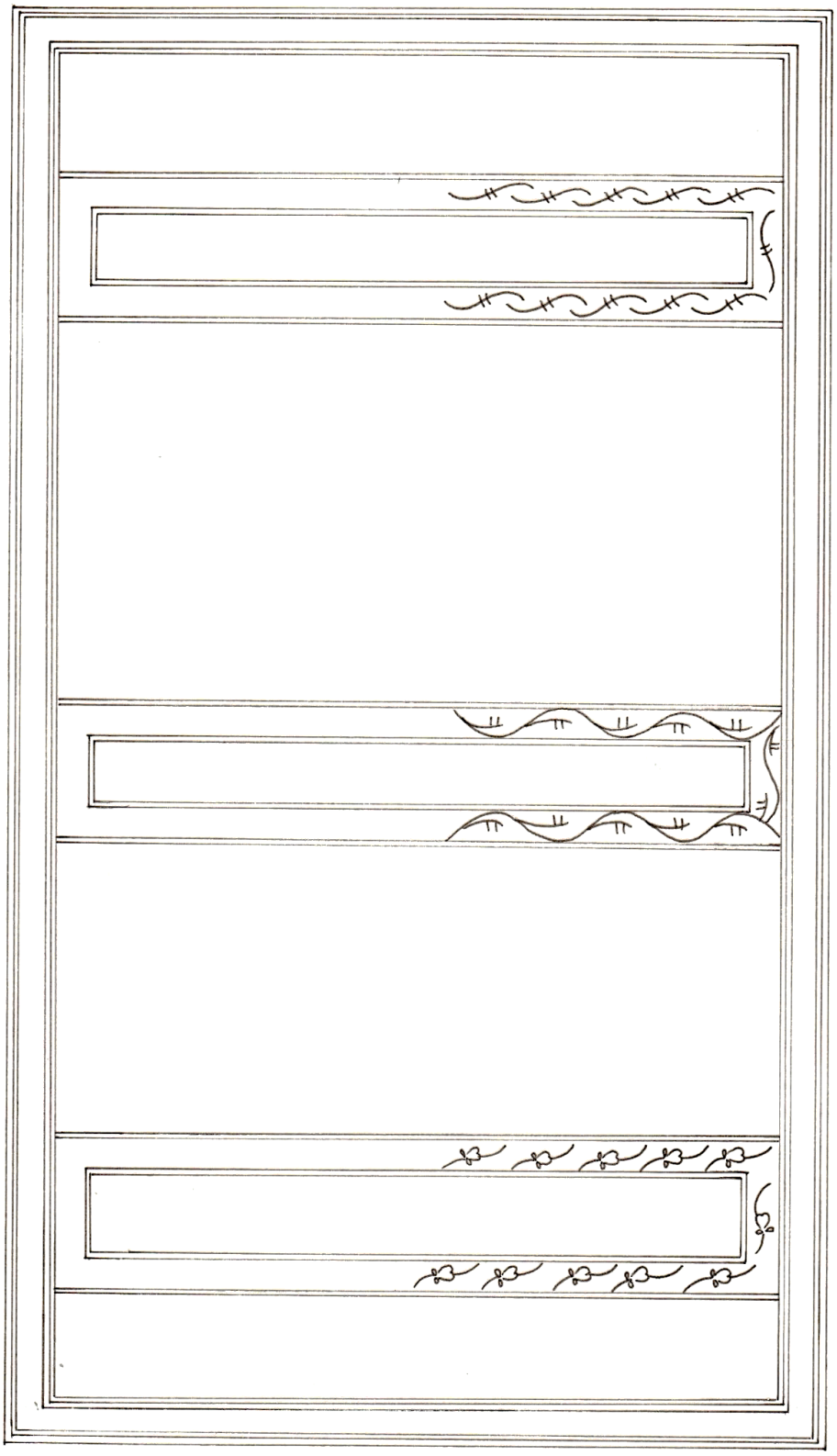
SÛREBAŞI TEZHİPLERİ

Şekil 471: TZK 6, Sûrebaşı Tezhibi

Mushaf'ta kullanılmış olan sûrebaşı tezhiplerinde, altın zemin üzerine üstübeç mürekkebi ile sûre adları yazılmış, içlerine bezeme yapılmayıp çeşitli renklerdeki arasuları ile çerçeve içine alınmıştır (Şekil 472 / 718). Haşiye kısmına surh mürekkebi ile *Allâhu Ekber* yazılmıştır (Şekil 471). Bundan maksat, kısa sûrelerden sonra tekbir getirilmesini hatırlatmaktır. Bu durum, bu mushafın hatîmle okunmak üzere yazılmış bir Kur'ân olduğu şeklinde değerlendirilebilir. Çünkü gelenekte hatîm yaparken kısa sûrelerin ardından tekbir getirme bir durum söz konusudur.

Şekil 472: TZK 6, Sûrebaşı Tezhibi Çizimi

KETEBE SAYFASI TEZHİBİ (v.307a)

Şekil 473: TZK 6, v.306b-307a

Mushafın 307a varağında ketebe tezhibi vardır. Tam karşısında yer alan 306b varağı da müzehhep olup, bu sayfa bir nev'i takvim mahiyetindedir (Şekil 473). Çift sıra altın ipliklerle bölünerek, üç sütun halinde tertip edilmiş sayfada on iki adet pafta oluşturulmuştur. Her paftada üst kısma surh mürekkebi ile hicri ay adları yazılmış, altlarına da Kur'ân-ı Kerîm'in hangi ayda kimin ruhu için okunacağına dair ibareler konmuştur. Buna göre sıralama şu şekildedir:

1) Mâh-ı Muharrem: İmam Hasan ve İmam Hüseyin evlatları ruh-i şerîfleri için
2) Mâh-ı Sâfer'ül Hayr: Enbîyaların ve evliyaların ruh-i şerîfleri için
3) Mâh-ı Rebî'ul-evvel: Hz. Habîbullah ruh-i şerîfleri için
4) Mâh-ı Rebî'ul-âhir: Ashâb-ı Güzîn ruh-i şerîfleri için
5) Mâh-ı Cemâziye'l-evvel: Hz. Habîbullah evlatları ruhu için
6) Mâh-ı Cemâziye'l-âhir: Kendi ve akrabalarının ruhu için
7) Mâh-ı Receb-i Mürecceb: Garipler ruhu için
8) Mâh-ı Şa'bân-ı Muazzam: Allâh-u Teâlâ rızası için

9) Mâh-ı Ramazân-ı Mübarek: Ümmet-i Muhammed'in ruhu için

10) Mâh-ı Şevvâl'ül Mükerrem: Babası ruhu için

11) Mâh-ı Zilka'de: Vâlidesi ruhu için

12) Mâh-ı Zilhicce: Hz. Halîl Veled-i İsmâil ve hacılar ruhu için

Hatîm için sıralama yapılırken ilk başa İmam Hasan ve İmam Hüseyin evlatlarının konarak; Peygamber Efendimize ancak üçüncü sırada yer verilmesi ve Mushafı sipariş eden kişinin ismi (Haydar oğlu Hacı Muhammed Bey'in zevcesi Alime Hatun), bu eseri sipariş eden kişinin Bektâşî soyundan gelmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Hatîm sayfasının tezyînâtı, küçüklü büyüklü muska koltuklardan müteşekkildir. Altın zeminli paftaların içinde 1/2 goncagül motifleri ve yeşil yapraklar vardır (Şekil 474).

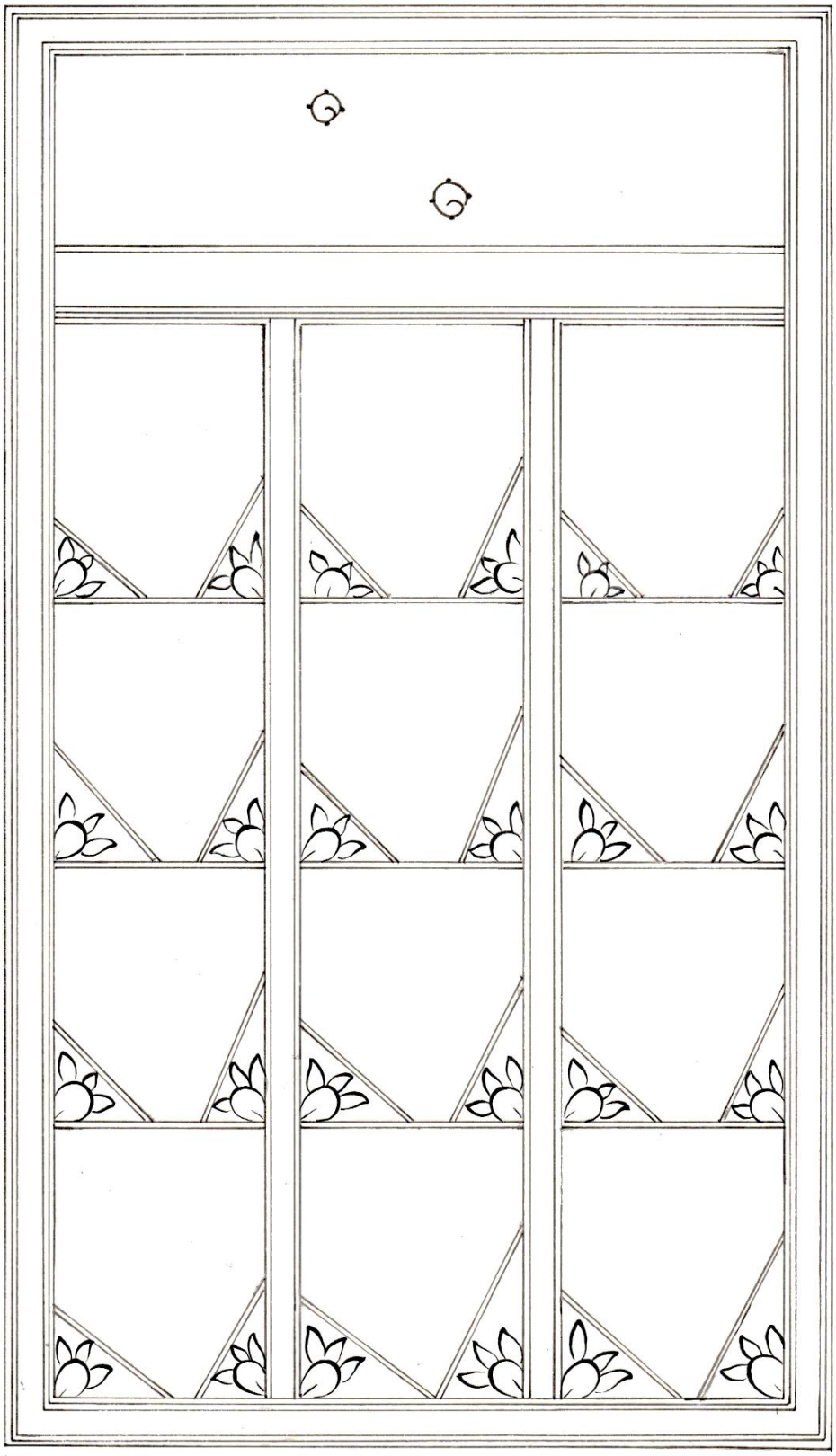
Ketebe sayfası tezhibi (307a) (Şekil 475) aynı Yâsîn Sûresi'nin tezhip kompozisyonu (Şekil 470) gibi bezenmiştir. Ketebede *Min Telâmizi Seyyîd-el Hâc Ömer el-Zihnî (1275)* yazmaktadır. *Son Hattatlar* isimli eserde Ömer Zihni ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır: "Es-Seyyid el-Hâc Hafız Ömer Zihni Efendi, Kütahyalı Sâfi zâde es-Seyyid el-Hâc Ahmed Zihni Efendi'den, o da Kaltakcızâde Hasan Fevzi Efendi'den, o da Afif damadı Osman Efendi'den mücazdır. 1287 tarihli bir Mushafı vardır."[303] Hattat Ömer Zihni'ye ait H.1266 (M.1849-50) tarihli bir başka Mushaf TİEM 4414 envanter numarası ile kayıtlı olup, müzehhibi Ahmed'dir. Bu Mushaf'ta da aynı TZK 6 numaralı Mushaf'taki gibi hatim duası (306b-309a) ile aylara göre din büyüklerine okunacak dualara ilişkin bir liste bulunmaktadır (v.307b). [304]

Sayfadaki metin aralarında helezonik altın duraklar yer almaktadır (Şekil 758). Mekik form altın iplikle çevrelenmiş, kompozisyon 1/4 simetrik olarak tasarlanmıştır. Desen, hatâyî grubu motiflerden müteşekkil olup, serlevha tezhibinde kullanılmış olan motiflerle kurgulanmıştır. Çiçeklere beyazla ışık verilmiş, altın yapraklar iğne perdahı ile parlatılmıştır. Zemin lâciverttir (Şekil 473, 475).

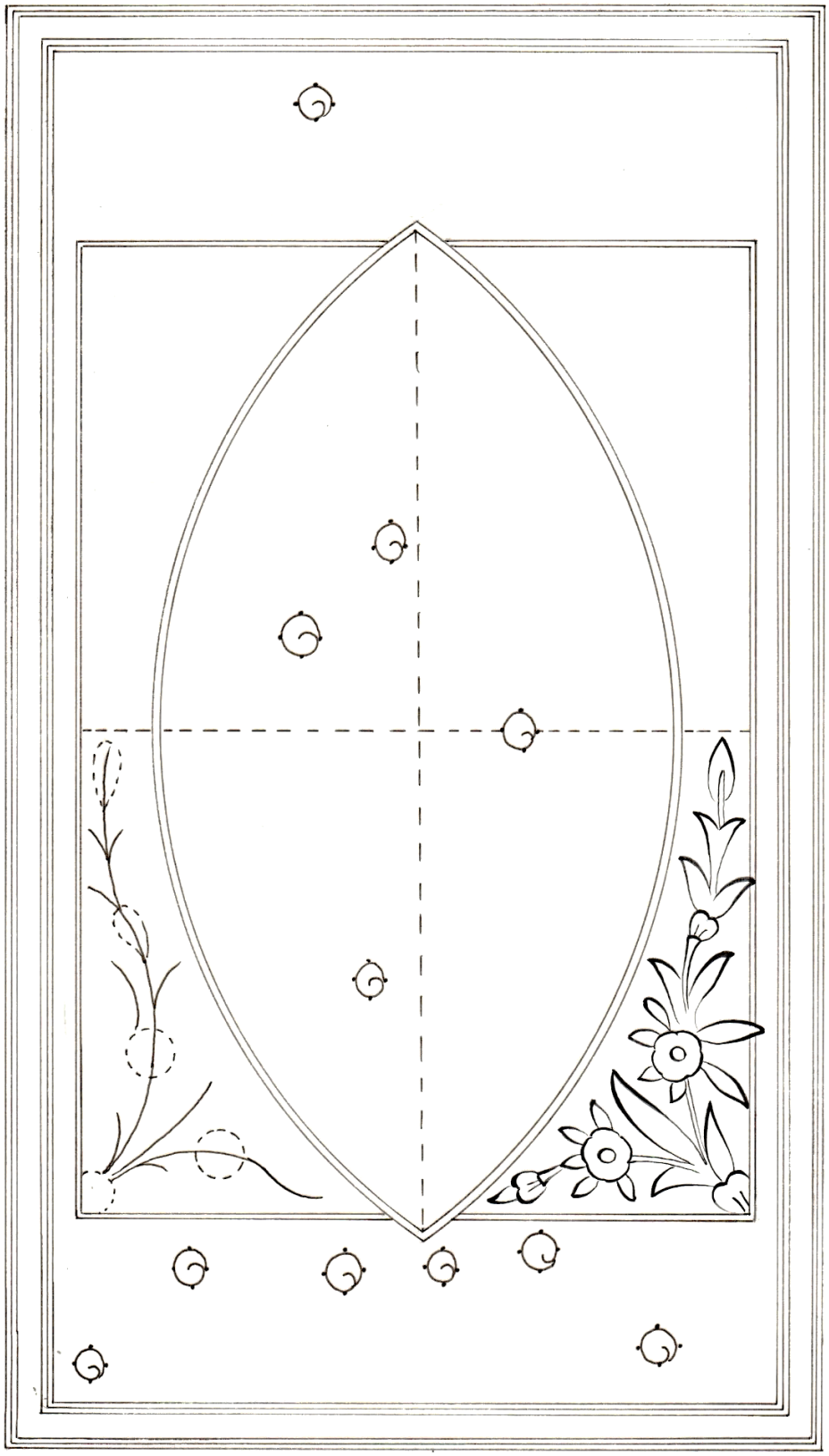
[303] Mahmud Kemal İnal, **Son Hattatlar**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, s. 468.

[304] Süleyman Berk," Kur'an-ı Kerim Nüshalarının Hat ve Hattatları",**1400. Yılında Kur'an-ı Kerim**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Antik A.Ş. Kültür Yay:11, İstanbul, 2010, ss. 67, 446-447

Şekil 474: TZK 6, v.306b Çizimi

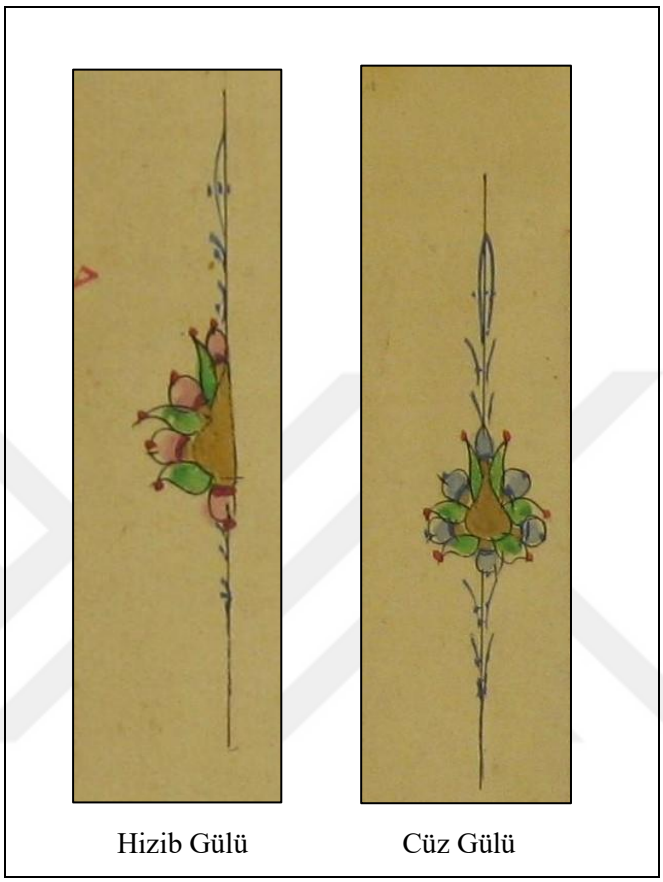

Şekil 475: TZK 6, v.307a Ketebe Tezhibi Çizimi

ESERDEKİ GÜLLER

Şekil 476: TZK 6, Mushaf Gülleri

Mushafta kullanılmış olan güller birbirinin aynısı olup, renklendirmeleri farlıdır. Normalde 1/2 olarak kullanılan gül çeşidi nısıf (nısf) gülleri olmasına karşın, burada hizib gülünün 1/2 olarak kullanılması ilginçtir. Eserde bulunan cüz gülü, Mülk Sûresi'nin başladığı varakta bulunmaktadır (Şekil 476 / 746).

2.6.7. Katalog 33 (TZK 1)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 TZK 1[305]
Eski No.	: 1
Eserin İsmi	: Kur'ân-ı Kerîm
Müellifi	: --------
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/1
Konusu	: Kur'ân
Dili	: Arapça
Hattatı	: Ali İlmî Harputî
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: Yazı alanında is ve surh mürekkebi, surebaşları ile serlevha tezhibinde üstübeç mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ H. 1291 Sâfer (M. 1874)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 190 x 120, 125 x 73 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 155+2
Satır Sayısı	: 20
Cilt Özelliği	: Zilbahar (Zerbahar) Cilt
Müzehhep Varaklar	: Serlevha tezhibi, Mushaf gülleri Sûrebaşları, ketebe sayfası tezhibi.

[305] Bu eserle ilgili daha önce bir çalışma yapılmış olup; ayrıntılı bilgi için bkz., Esra Has, **Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi'nde Bulunan El Yazması Kuran-ı Kerimler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniv. Güzel Sanatlar Enst., Isparta, 2012, ss. 78-85.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 477: TZK 1, Eser Cildi

190 x 120 mm. ebatlarında olan cilt, vişne çürüğü deridir. *Zilbahar (Zerbahar) Cilt* tipine örnek gösterebileceğimiz cilt kabındaki çizgiler yaprağı andırırken, kesişen hatlar arasına altın noktalar konulmuştur. Aynı noktalar sertap kısmında altışarlı gruplar halinde kullanılmıştır. Cilt kabını, içinde zencerek demiri ile işlenmiş iki sıra pervaz çevrelemektedir. İç taraftaki pervaz sarı altınken, dış taraftaki kırmızı altındır. Cildin miklebi üzerinde yine iki sıra pervaz kullanılmış, küçük nokta ve çizgilerle basit tığlar yapılmıştır.

SERLEVHA TEZHİBİ (v.1b-2a)

Şekil 478: TZK 1, v.1b-2a Serlevha Tezhibi

19. yüzyılın ikinci yarısına ait olan Mushafın 1b-2a varaklarında serlevha tezhibi vardır (Şekil 478). Altının tüm ihtişamıyla kullanıldığı tezyînâtta, her ne kadar barok-rokoko unsurlar kullanılmamış olsa da Batı etkisini görmek mümkündür.

Yazı alanı, dikdörtgen bir sayfa içerisine üst üste yerleştirilen iki daireden müteşekkildir. 1b varağında üstte bulunan daire içinde Fâtiha Sûresi, altta bulunan daire içinde ise Bakara Sûresi'nin ilk beş âyeti yazmaktadır. Bu oldukça ilginç bir uygulamadır. Çünkü tüm Mushafların serlevhasında sağ varakta Fâtiha, sol tarafta Bakara Sûresi yer almaktadır. Ancak bu mushafta her iki sûre de sağ varağa alt alta gelecek şekilde yazılmıştır. Sol varakta ise Bakara Sûresinin devamı bulunmaktadır. Bu durumu Mushaf tezyînâtı açısından bir yenilik olarak değerlendirmek mümkündür. Buna karşın her daire içindeki yazı yedi satır yazılarak; simetrinin korunması sağlanmıştır.

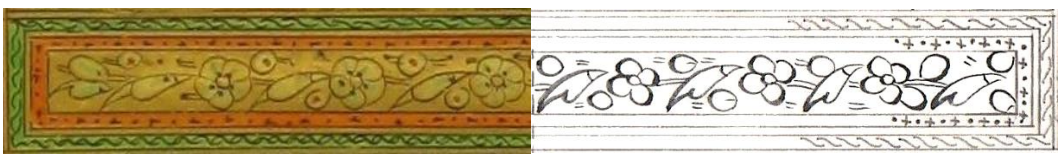
Metin, is mürekkebi ve nesih hattı ile yazılmış, secavend işaretlerinde surh mürekkebi kullanılmıştır. Yazının zemini kâğıt rengi bırakılmış, âyet aralarına küçük bey-ne's-sütur bezemeleri ile pençhâne ve zer duraklar yapılmıştır. Altın duraklar beyaz ve kırmızı ile renklendirilmiştir. Mushafın diğer sayfalarında bu durak çeşitlerine ek olarak şeşhâne ve helezonik duraklar da kullanılmıştır (Şekil 758). Metin kısmının etrafına altın cetvel çekilmiş, dairelerin etrafında kalan boşluklara natüralist tarzda mavi ve pembe çiçek dalları yerleştirilmiştir. Çiçeklerin yapraklarında canlı ve parlak bir yeşil kullanılmış, çiçekler kendi renginin koyusu ile gölgelendirilirken, beyaz ile ışık verilmiştir. Çiçeklere girilen beyaz renk, motiflere üç boyutlu izlenimi kazandırmıştır (Şekil 479).

Şekil 479: TZK 1, v.1b Motif Detay

Dikdörtgen yazı ve bezeme alanının her iki tarafında koltuk tezhibi bulunmaktadır (Şekil 480). Bordür şeklindeki koltuklara zer-ender-zer tekniği ile yapılmış ulama bir kompozisyon yerleştirilmiş, motiflere yeşil ile gölge verilmiştir. Koltuklar, altın iplikler ve turuncu arasuyu ile çevrelenmiş, dış pervaz tarafında bulunan koltuğa ayrıyeten yeşil renkte 'S' bezemeli bir arasuyu eklenmiştir. Bu durum simetrinin bozulmasına yol açmıştır.

Şekil 480: TZK 1, v.1b Koltuk Tezyînâtı ve Çizimi

Alt ve üst başlığın deseni aynı olup, pembe, mavi arasuları ve aralarda yer alan altın cetveller ile çevrelenmiştir (Şekil 481). Pembe arasuyu kitabe şeklinde paftalanmış, kitabe içlerine atlamalı olarak kafes deseni ve (-) işaretli desen uygulanmıştır (Şekil 718). Mavi arasuyu üzerine ise lâcivert ile (+) desen çalışılmıştır. Başlıkların zemini sıvama altın olup, içlerine zer-ender-zer tekniği ile 1/4 simetrik desen kurgulanmıştır. Hatâyî grubu motiflerin içine yeşil renk ile gölge verilmiştir. Üst başlıkta kitabe içine üstübeç mürekkebi ile *Sûretü'l-Fâtihatü'l-kitâb* yazılmıştır. Alt başlıkta *Sûretü'l-Bakara Mekkiyyetü* ibaresi yazmakla birlikte, burada bir yanlışlık söz konusudur. Çünkü Bakara sûresi Mekke'de değil, Medine'de nüzul olan bir sûredir. Bu durumda alt başlıkta *Sûretü'l-Bakaratü'l-Medineyyetü'l* yazması gerekmektedir.

Şekil 481: TZK 1, v.1b Alt Başlık ve Çizimi

Metin kısmından dış pervaza geçiş, zencerek arapervaz ile sağlanmış, zemini açık mavi olan zencereğin anahtarları ve aralarda kalan üçgen boşluklar lâcivert ile boyanmıştır. Zencereği iki taraftan altın iplikler çevrelemektedir (Şekil 719).

1/2 simetrik kompozisyon esasına göre hazırlanmış olup, sağa ve sola katlanarak çoğaltılan dış pervaz deseninde, sıvama altın zemin üzerine girlandı (askı) andıran çiçek dizileri yerleştirilmiştir. Normalde girlandlar kurdele ile bağlanmakla beraber, buradaki çiçek dizileri birbirlerine bağlanmadan müstakil olarak bırakılmıştır.

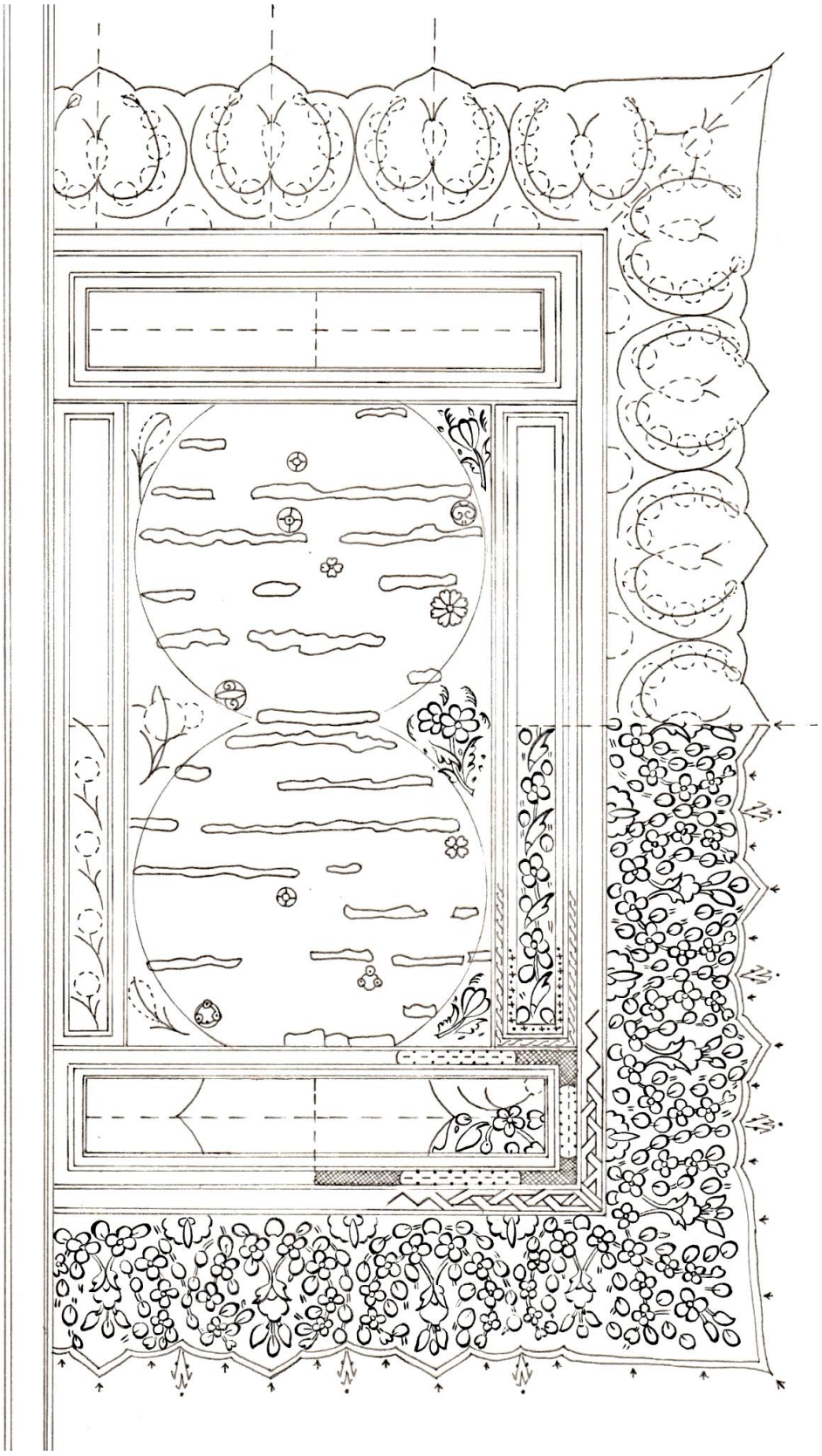
Genelde rokoko tasarımlarda karşımıza çıkan bu çiçek dizilerinin, bu kez klâsik üslûpla hazırlanmış bir tasarımda görülmesi oldukça ilginçtir. Tasarımda farklı arayışlara gidilmesi ve geçmiş dönemlere göre motiflerde görülen canlı ve parlak renk anlayışı, dönemin getirdiği yeniliklerden olsa gerektir. Eserin natüralist üslûba yakın bir anlayış ve motiflere girilen beyaz renk dolayısıyla uyandırdığı üç boyutlu etki, sanatçının bu esere kendi yorumunu da katmış olduğunun göstergesidir. Çiçek dizilerinde mavi ve pembe olmak üzere iki ayrı renk kullanılmıştır. Uçlara doğru giderek küçülen çiçeklere zemin renginin koyusu ile gölge verilmiş, ayrıca beyazla ışık kazandırılmıştır. Cetvele dayalı kısımda 1/2 pençler kullanılmış, ancak pençler diğer motiflerle bağlantı kurulmadan, serbest çizilmiştir. Normalde klâsik tezhipte tüm motiflerin birbirleriyle bağlantısı olması beklenirken, böyle bir uygulama tasarım anlayışına ters düşmektedir (Şekil 482).

Şekil 482: TZK 1, v.1b Dış Pervaz Detay ve Çizimi

Bu pençler beyaz renk olup, içlerine pembe ile gölge verilmiştir. Tüm zemin çiçeklerden çıkan altın yapraklar ve çıkmalarla doldurulmuştur. Yaprakların gittikçe yuvarlaklaşarak yaprak formundan uzaklaştığı ve âdeta birer penç motifine dönüştüğü gözlemlenmektedir. Yaprak uçlarına kırmızı ile gölge verilmiş, tahrirlenerek zeminden ayrılmaları sağlanmıştır. Altın zemine yer yer iğne perdahı uygulanmıştır. Tasarım genel itibariyle daha önce rastlamadığımız şekilde kurgulanmıştır. Dış pervazı dendanlı beyaz iplik çevrelerken, ipliğe her iki taraftan değil de sadece dışarıdan tahrir çekilmiştir. İpliği müteakiben gelen kırmızı ve lâcivert tığlar, desene göre oldukça sade bir anlayışla yapılmıştır. Tığlar, çizgi ve noktalardan oluşmaktadır (Şekil 729).

Şekil 483: TZK 1, v.1b Serlevha Tezhibi Çizimi

SÛREBAŞI TEZHİPLERİ

Şekil 484: TZK 1, Sûretü'n-Nasr, Sûretü't-Tebbet, Sûretü'l-İhlâs, Sûretü'l- Felâk, Sûretü'n- Nâs

Mushaf'ta kullanılmış olan sûrebaşı tezhiplerinde altın zemin üzerine üstübeç mürekkebi ile sûre adları yazılmış, hemen hemen hepsinde aynı desen kullanılmıştır. Tezyînâtta genelde zer-ender-zer tekniği kullanılmış (Şekil 486), bazı başlıklar aynı desenle klâsik üslûpta boyanmıştır (Şekil 485).

Şekil 485: TZK 1, Klâsik Üslûpta Boyanmış Sûrebaşı Tezhibi

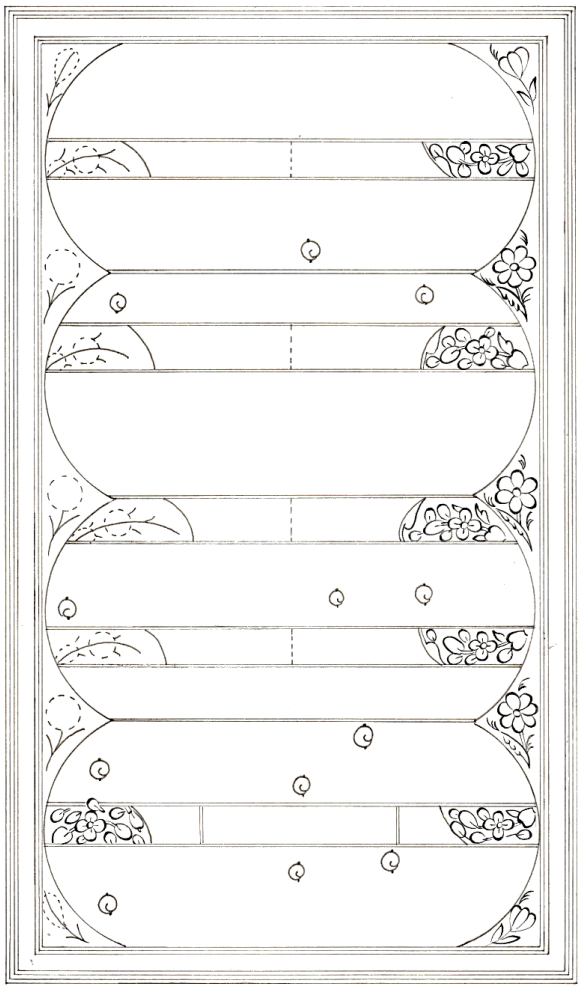

Şekil 486: TZK 1, Zer-ender-zer Tekniği ile Boyanmış Sûrebaşı Tezhibi

Zer-ender -zer ile yapılan sûre başlarında motifler yeşil ile gölgelendirilmiş (Şekil 486), klâsik üslûpla boyananlarda ise eserin genelinde hâkim olan mavi, pembe gibi çiçek renkleri tercih edilmiştir (Şekil 485).

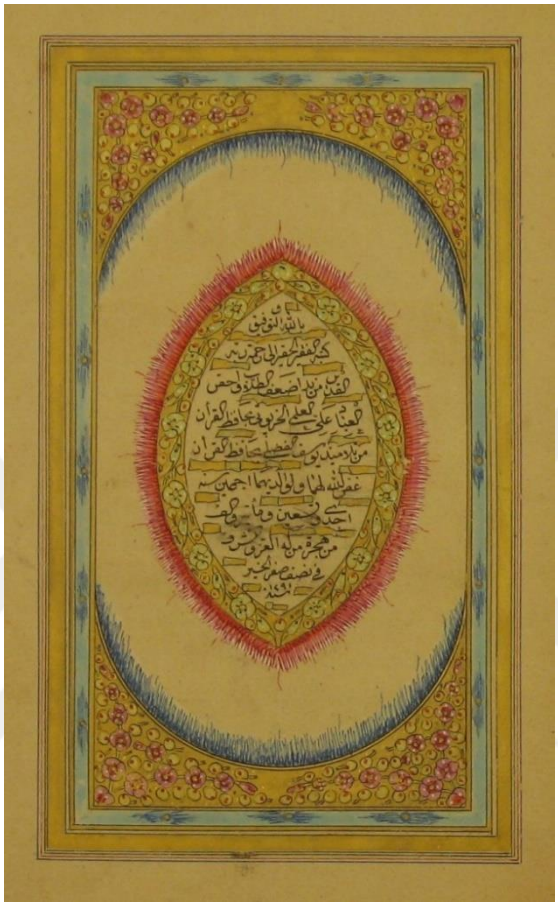
Şekil 487: TZK 1, Sûretü'n-Nasr, Sûretü't-Tebbet, Sûretü'l-İhlâs, Sûretü'l-Felâk, Sûretü'n-Nâs Çizimi

Sayfa kenarlarına serlevhada ve Mushafın diğer tüm sayfalarında görülen natüralist tarzda yapılmış mavi ve pembe çiçek dalları yerleştirilmiştir (Şekil 479). Kur'ân'da çoğu sûre başında, âyet sayısı eksik yazılmıştır. Bunun sebebi, metnin alana sığmamasıdır. Bundan dolayı hattat metnin sığdırabildiği kadarını yazmış, sığdıramadıklarını yarım bırakmıştır.

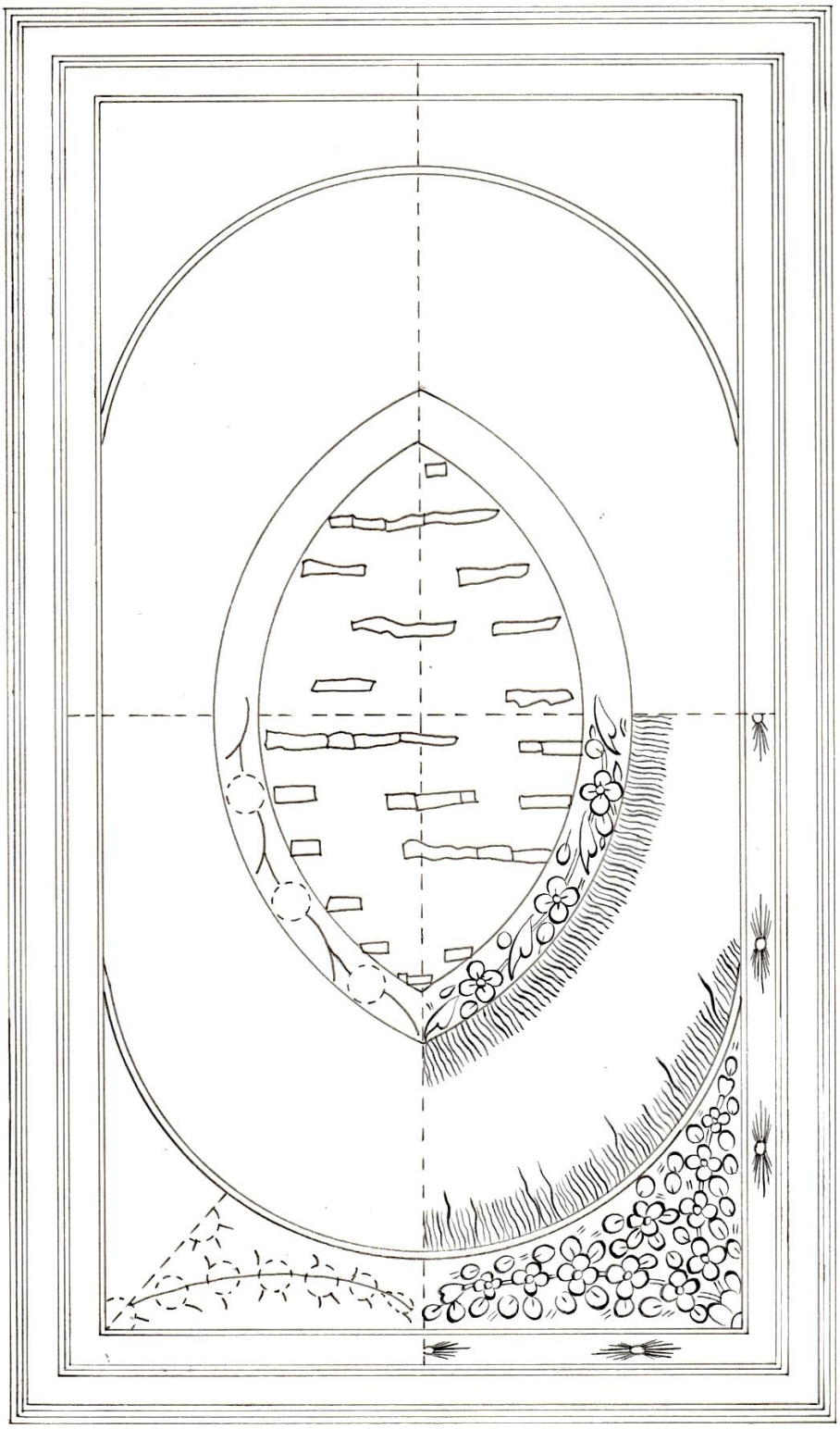
KETEBE SAYFASI TEZHİBİ (v.154a)

Şekil 488: TZK 1, v.154a Ketebe Tezhibi

154a varağında ketebe sayfası vardır (Şekil 488). Sayfa, mekik formunda bir yazı alanından ve onu kuşatan arapervazla köşelerdeki müzehhep alanlardan müteşekkildir. Metin kısmı on satırdan oluşmakta ve *Ali el-İlmî el-Harputî Hâfiz'ul Kur'ân min telamîz-i Yusuf el-Fazlî, H.1291 senesi Sâfer ayının ortasında yazılmıştır* ibaresi yer almaktadır. Beyne's-süturlu yazı alanını altın zeminli, ulama kompozisyonla yapılmış bir arapervaz çevrelerken (Şekil 719), pervazın dış kısmında pembe renkli taramalar yer almaktadır. Bu şekilde mekik formu âdeta bir güneşi andırmaktadır. Köşelerde altın zemin üzerine pembe renkli motiflerden meydana gelen 1/2 simetrik bir kompozisyon yerleştirilmiş, bu alanın dışına da lâcivert renkle taramalar yapılmıştır. Sayfayı açık mavi renk arasuyunu müteakiben gelen çeşitli kalınlıktaki cetvellerle, kırmızı kuzu çevrelemektedir.

Şekil 489: TZK 1, v.154a Ketebe Tezhibi Çizimi

Varak 155a'da hatîm duası yer almaktadır (Şekil 491). Sayfanın üst kısmı başlık formunda müzehheptir (Şekil 490). Sıvama altın zemin üzerine üstübeç mürekkebi ile *hâzâ duâ-î hatîmi'l-Kur'ân* yazmaktadır. Desen 1/2 simetriktir ve zer-ender-zer tekniği ile yapılmıştır. Eserin diğer müzehhep sayfalarından farklı olarak burada rûmî grubu motifler kullanılmıştır. Altın rûmî sadece tahrirlenmiş, içine hurde yapılmamıştır.

Şekil 490: TZK 1, v.155a Hâtim Duası Çizimi

Şekil 491: TZK 1 v.155a Hatîm Duası

ESERDEKİ GÜLLER

Şekil 492: TZK 1, Mushaf Gülleri

Mushafta kullanılan güller penç, hatâyî gibi motiflerden oluşmakta olup, aynı desenler farklı renklerle tekrar edilmiştir. Güllerin tığları çizgi ve dairelerden oluşmaktadır ve lâciverttir. Boyamalarında eserin genelinde kullanılan altın ile mavi, pembe, turuncu gibi renkler tercih edilmiştir. Kur'ânda, cüz gülü, hizib gülü, secde gülü ve nısıf gülüne yer verilmiştir (Şekil 492 /747).

19. yüzyılda yapılmış bu Mushafın her sayfası tezyîn edilmiş hatta son iki varağı yazı yazılmadan boş bırakılmıştır (Şekil 493). Her varak altın cetvellerle dört bölüme ayrılmış ve her bölüm yatay ve yay şeklinde altın cetvellerle çerçevelenmiştir. Sayfa kenarları penç motifleriyle tezyîn edilmiştir. Mushafın her sayfasının itinayla tezyîn edilmesi ve bunun ince bir işçilikle yapılmış olması bu eserin sipariş üzerine nakkaşhâne ortamında yapılmış olduğunu düşündürmektedir.

Şekil 493: TZK 1, Eserin Sonunda Yer Alan Boş Varaklar

2.7. TARİHSİZ ESERLER

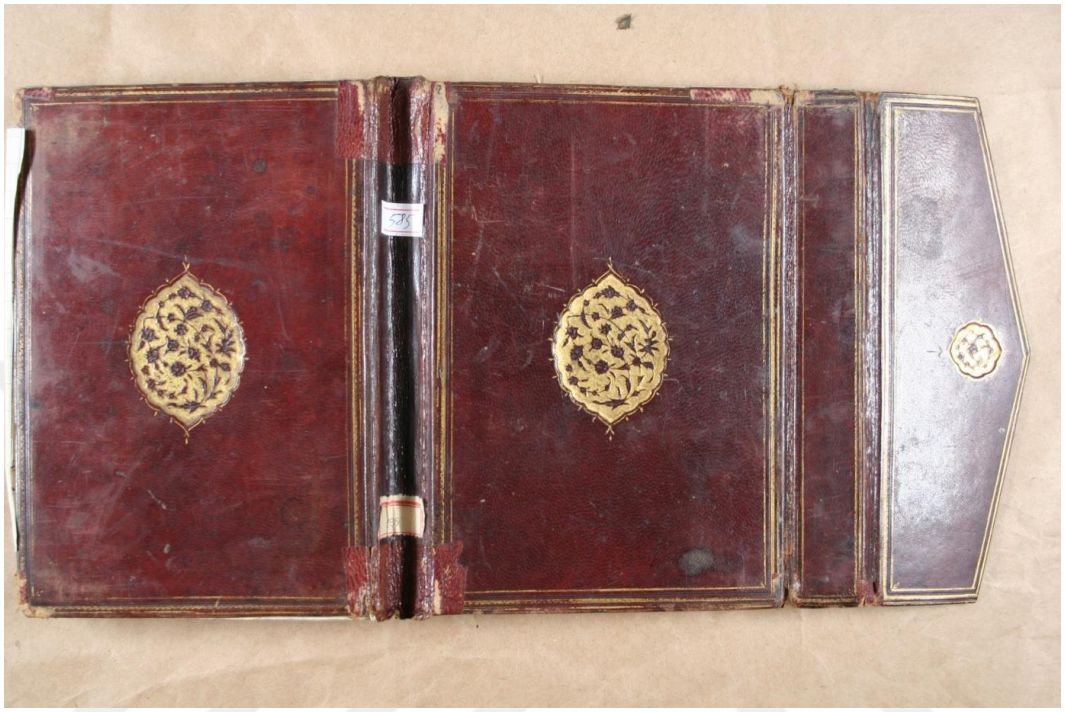
2.7.1. Katalog 34 (VA 585)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	:43 VA 585
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Vahidpaşa / H.1226
Eserin İsmi	: Dîvânu'l-Mütenebbî
Müellifi	: Ebu't-Tayyib Ahmed b.Huseyn b. El-Hasan b. Ebu'ş-Şamed el-Kindî el-Mütenebbî
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 892/7
Konusu	: Arap Edebiyatı
Dili	: Arapça
Hattatı	: İbrahim b. Mes'ud b. Abdullah eş-Şehristânî
Hat Nev'i	: Celî Sülüs, Sülüs, Kûfî
Mürekkep	: Yazı alanında is mürekkebi, zahriye sayfasında üstübeç, âsumânî ve zer mürekkep kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ Eserin yazılış tarihi tespit edilemedi, ancak tezhibi 14. yy. olarak tarihlendirilebilir.
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 190 x 130, 130 x 80 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 192
Satır Sayısı	: 17
Cilt Özelliği	: Alttan Ayırma Şemse
Müzehhep Varaklar	: Zahriye sayfası tezhibi

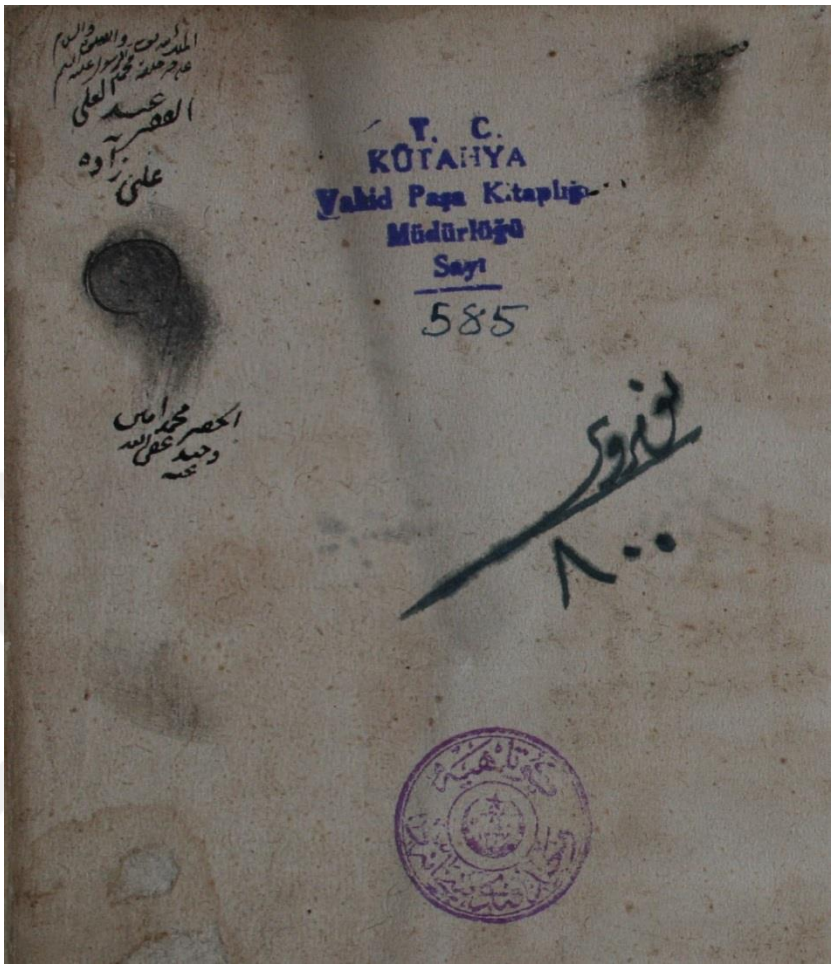
CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 494: VA 585, Eser Cildi

Eserin cildi 190 x 130 mm. ebatlarında olup, vişne çürüğü deridir. Tam ortada yer alan şemse, salbeksizdir ve *Alttan Ayırma Şemse* cilt tipine örnektir. Şemse formunun etrafında küçük altın noktalar yer almaktadır. Formun içerisinde serbest kompozisyonla tasarlanmış, hatâyî grubu motifler ve hançer yapraklardan müteşekkil bir desen yer almaktadır. Miklep kısmında daha yuvarlak bir şemse, gene aynı şekilde tezyîn edilmiştir. Gerek şemse içindeki motifler ve gerekse cilt özelliğinden ötürü bu cildin, eserin tezhibinin yapıldığı yüzyıla ait olması ihtimal dahilinde değildir. Bu cilt kabının, 16. yy.'dan itibaren yapıldığı düşünülebilir. Bu durumda mevcut cildin, eserin orijinal cildi olması mümkün değildir.

Şekil 495: VA 585, v.1a

Eserin 1a varağında *el-Fakîr Abdül ʻalâ Alizâde* ve *Mehmed Vahîd Paşa* ibareleri yer almaktadır (Şekil 495). Muhtemelen bu eserin ilk sahibi Abdül Alizâde isimli zât olup, Vahîd Paşa bu eseri kendisinden satın almıştır veya bu eser Abdül Bey tarafından Vahîd Paşa'ya hediye edilmiştir.

ZAHRİYE SAYFASI TEZHİBİ (v.2a)

Şekil 496: VA 585, v.2a Zahriye Tezhibi

İstinsâh tarihi tespit edilemeyen eserin sadece 2a zahriye sayfası müzehheptir. Dış pervazda asûmânî mürekkep ve celî sülüs hat nev'i ile yazılmış olan yazılarda yer yer dökülmeler mevcuttur. Yazı etrafı, is mürekkebi ile tahrirlenmiş ve bey-ne's-sütur içine alınmıştır. Dış pervazın üst kısmında *el-İzzetü li'llâhi Teâlâ* yazarken; alt kısımda *ve Sallallâhü 'alâ Muhammedin ve alihî ve Sellem* ibaresi yer almaktadır. Dış pervazın uzun kenarında *Rasemehül fakîr Abdülmü'min b. Muhammed ev Abdülmü'min el Vâsıtî afallâhü anhü* ifadesi ile eserin müzehhibinin ismi zikredilmektedir. Bu tez çalışmasında VA 585 numaralı eser haricindeki hiçbir eserde müzehhip ismine rastlanmamıştır. Abdülmü'min b. Muhammed ya da Abdülmü'min el-Vâsıtî isimleri ile bilinen müzehhip, Irak'ta Kûfe ile Basra arasında yer alan ve bugün mevcut olmayan tarihi şehir Vâsıtlıdır. Ne yazık ki kaynaklarda kendisine ait bir bilgiye rastlanamamıştır.[306]

Dış pervazın zemini sıvama altındır ve yazıların arasında kalan boşluklar rûmî motifleri ile bezelidir. Oldukça iri ve kaba çalışılan rûmîlerin etrafına çekilen is mürekkebi ile zeminden ayırt edilmeleri sağlanmıştır.

Dış pervazdan iç kısma kalın altın cetveli müteakiben gelen lâcivert iplik ve altın arasuyu ile geçilmektedir. Arasuyu üzerine is mürekkebi ile noktalar konmuştur (Şekil 707).

[306] Kendisi "Abdülmü'min b. Muhammed en-Nakkâş el-Hûyî (Huveyyî)" ile karıştırılmamalıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Filiz Çağman) **TDV**, İstanbul,1988, Cilt:1, s. 274.

Üst kısımda yer alan yatay dikdörtgen alanın zemini lâcivert olup, üzerinde üstübeç ve kûfî hat nev'i ile *Divân-ü Ebu't-Tayyib* yazmaktadır (Şekil 497). Yazının etrafına zer mürekkep ile tahrir çekilmiş, etrafına serbest kompozisyon rûmî grubu motiflerden müteşekkil bir desen çizilmiştir. Burada kullanılan rûmîlerin dış pervazdakilere göre daha zarif ve ince çalışıldığını söylemek mümkündür. Zemini altın olan rûmîlerde dendanlı rûmî, sencide rûmî gibi farklı türlere yer verilmiştir (Şekil 686).

Şekil 497: VA 585, v.2a Yatay Dikdörtgen Alan Tezyînâtı

Yatay dikdörtgen alanın alt kısmındaki kâğıt zemin üzerinde, zer mürekkep ve sülüs hat nev'i ile müellifin ismi olan *Ahmed b. Hüseyin b. el-Hasan Kindî* yazarken; onun hemen altında aslında sayfanın merkezine denk gelen daire formlu altın madalyon yer almaktadır (Şekil 498). Madalyonun merkezinde iç içe geçmiş iki üçgenden müteşekkil olan mavi renkli *Mühr-i Süleyman* vardır. Mührün dış kısmında birbiriyle kesişen altı dilimden müteşekkil daireler yer alırken; madalyonun iç kısmındaki desen maddi yıpranmadan dolayı oldukça zor seçilmektedir. Anlaşılabildiği kadarı ile lâcivert zemin üzerindeki 1/12 simetrik münhani motiflerden oluşan desen sıvama altın ile çalışılmıştır. Madalyonun geri kalan zemini altın olup, mavi renkli iplik ile çerçeve içine alınmıştır. İpliği müteakiben gelen altın zeminli arasuyu üzerine is mürekkebi ile noktalar yapılmış, ardından Bağdat üslûbu arapervaz gelmiştir (Şekil 708). Hakkında çok fazla bilgi sahibi olunmayan *Bağdat üslûbu kenar bezemeleri* 11. yy., 12. yy. ve 13. yy.'larda Bağdat mektebinde kullanılmıştır. Prof. Dr. Süheyl Ünver'in çizim tariflerinden birinde *11. yüzyıl Gazne* notunun bulunması, bu

görüşü destekler mahiyettedir. Bağdat üslûbu arasuları simetrili ve yürüyen desenler olmak üzere iki çeşit olup,[307] bu eserde yürüyen Bağdat üslûbu arasuyu kullanılmıştır. Kâğıt rengi zemin üzerinde yer alan desende arada kalan boşluklar lâcivert boyanmıştır.

Şekil 498: VA 585, v.2a Madalyon

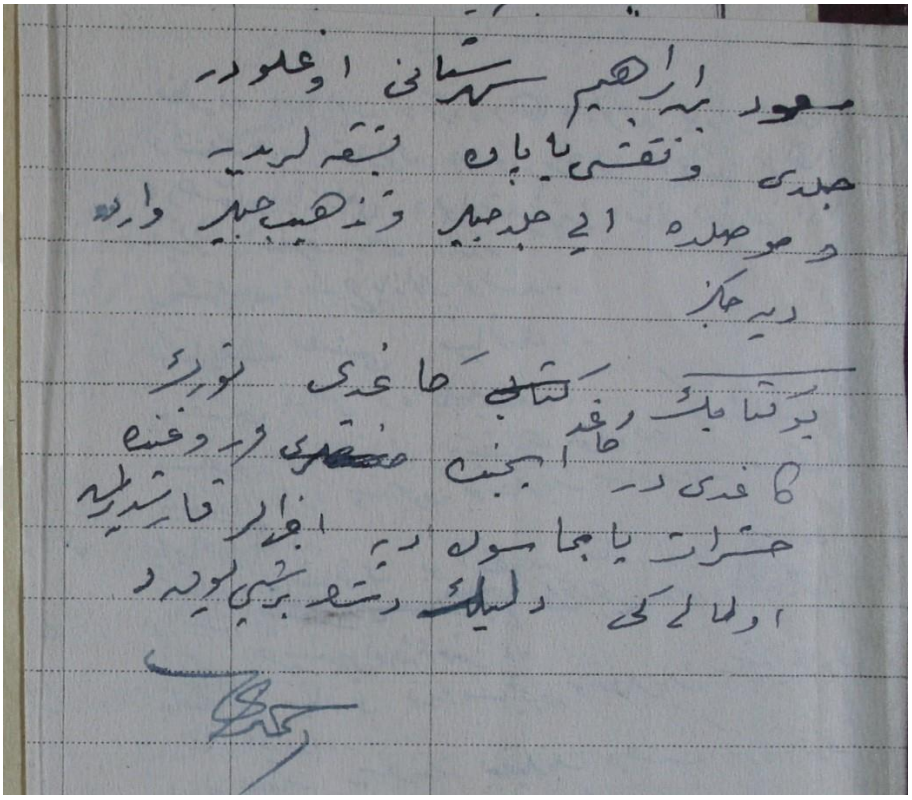
Madalyon, altın zeminli siyah noktalı arasuyunun akabinde gelen siyah ve lâcivert kuzular ile nihayetlenmiş, tasarımda tığ kullanılmamıştır.

Madalyonun alt kısmına ketebe kaydı düşülmüş olup, zer mürekkep ve sülüs hattı ile *Ketebehu li-nefsini ve li-men şâallâhu min ba'dihi İbrahim b. Mes'ûd hatlâh b. Abdullah eş-Şehristânî* yazmaktadır (Şekil 498).

[307] Birol, ss. 198,249.

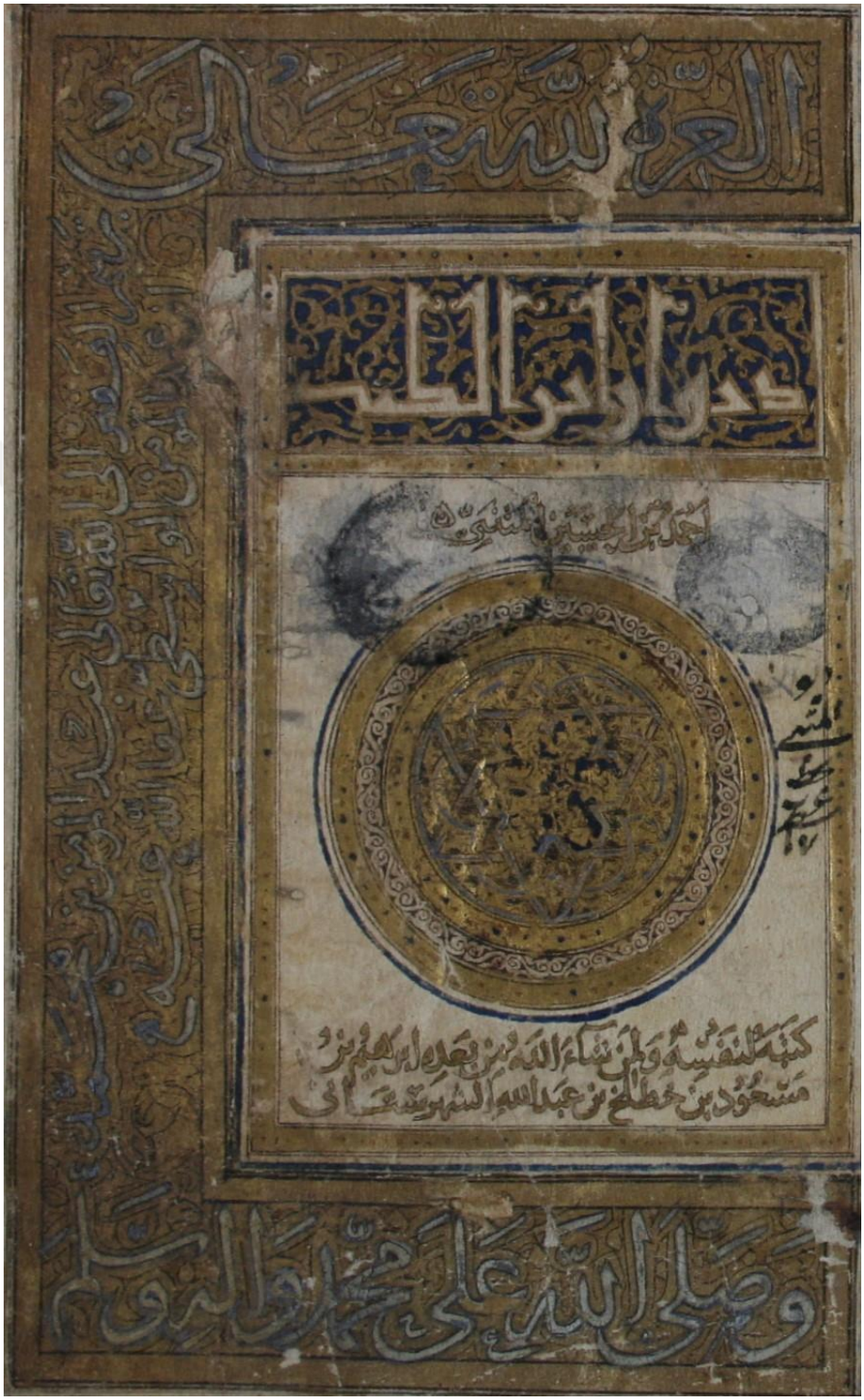
Esere sonradan yapıştırılmış bir kâğıtta, bazı notlar bulunmaktadır (Şekil 499). Muhtemelen kütüphaneci Hamdi Bey tarafından alınan notlar şu şekildedir:
Mes'ûd b. İbrahim eş-Şehristânî oğludur. Cildi ve nakşı yapan başkalarıdır. Musul'da iyi ciltçiler ve tezhipçilerdir. Bu kitabın kâğıdı, Türk kâğıdıdır. İçinde ve kuyruğunda haşerât yemesin diye eczalar karıştırılmış olmalı ki; delik deşik bir şey yoktur.

Şekil 499: VA 585, Kütüphaneci Hamdi Bey'in Notları

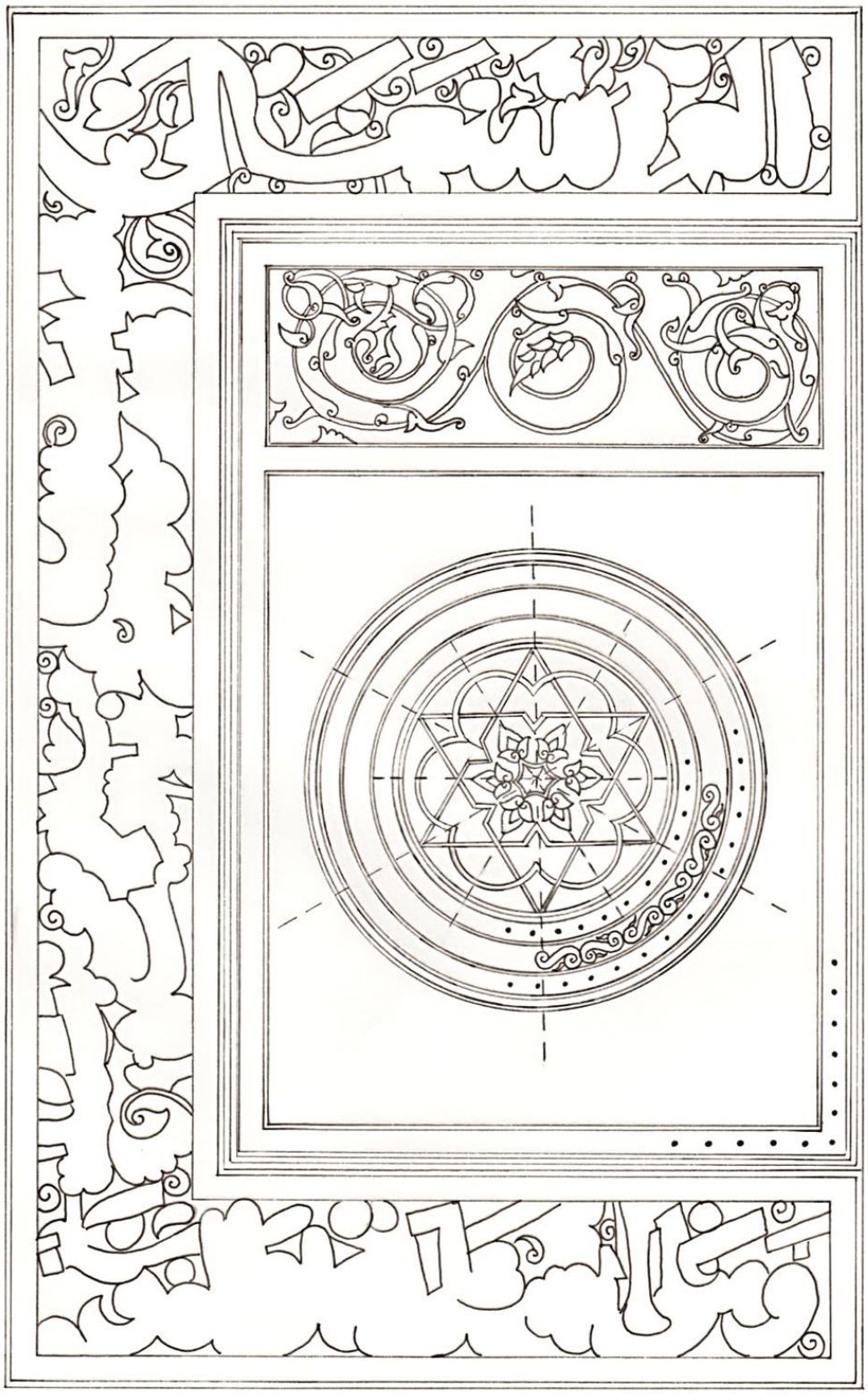

Gerek bu notlar gerek tezyînâtta kullanılan Bağdat üslûbu arasuyu ve gerekse hattat ve müzehhibin ismi göz önünde bulundurulduğunda, bu eserin Bağdat mektebinde tezyîn edilmiş olabileceğini söylemek mümkündür.

Şekil 500: VA 585, v.2a Zahriye Tezhibi

Şekil 501: VA 585, v.2a Zahriye Tezhibi Çizimi

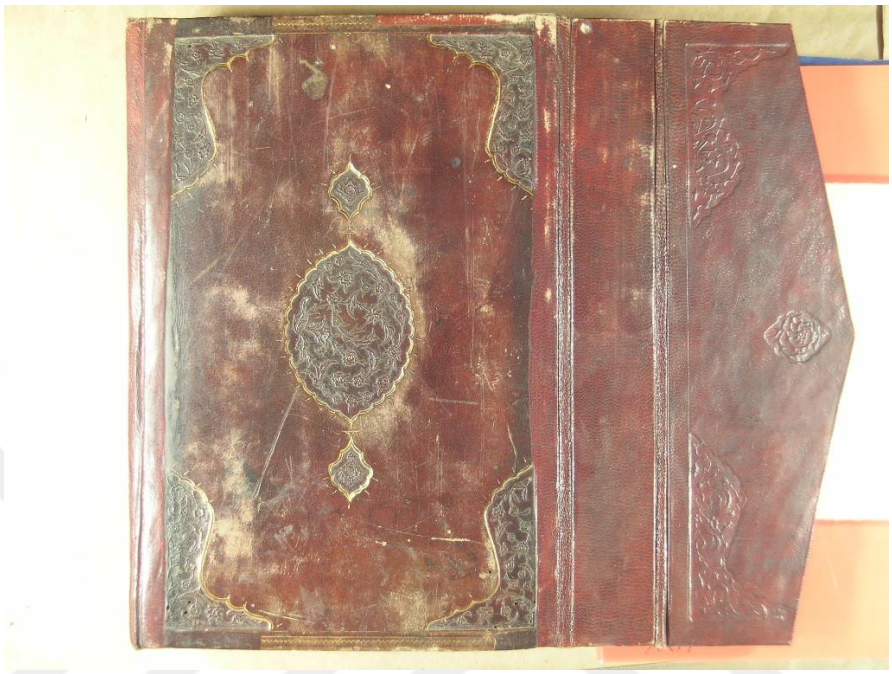
2.7.2. Katalog 35 (VA 1081)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 1081
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Vahidpaşa / H.1226
Eserin İsmi	: el-Ahkâmû's-Sultâniyye
Müellifi	: Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverdî
Müstensih	: Muhammed b. Abdurrahman b. El-Mukrî er-Rifâî
Tasnif No.	: 297/5
Konusu	: Fıkıh
Dili	: Arapça
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Celî Sülüs, Nesih
Mürekkep	: İs ve lâl mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ Eserin yazılış tarihi tespit edilemedi, ancak tezhibi 14. yy. olarak tarihlendirilebilir.
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 245 x 160, 190 x 110 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Koyu krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 184
Satır Sayısı	: 19
Cilt Özelliği	: Mülevven Şemse
Müzehhep Varaklar	: Zahriye sayfası tezhibi

CİLT ÖZELLİKLERİ

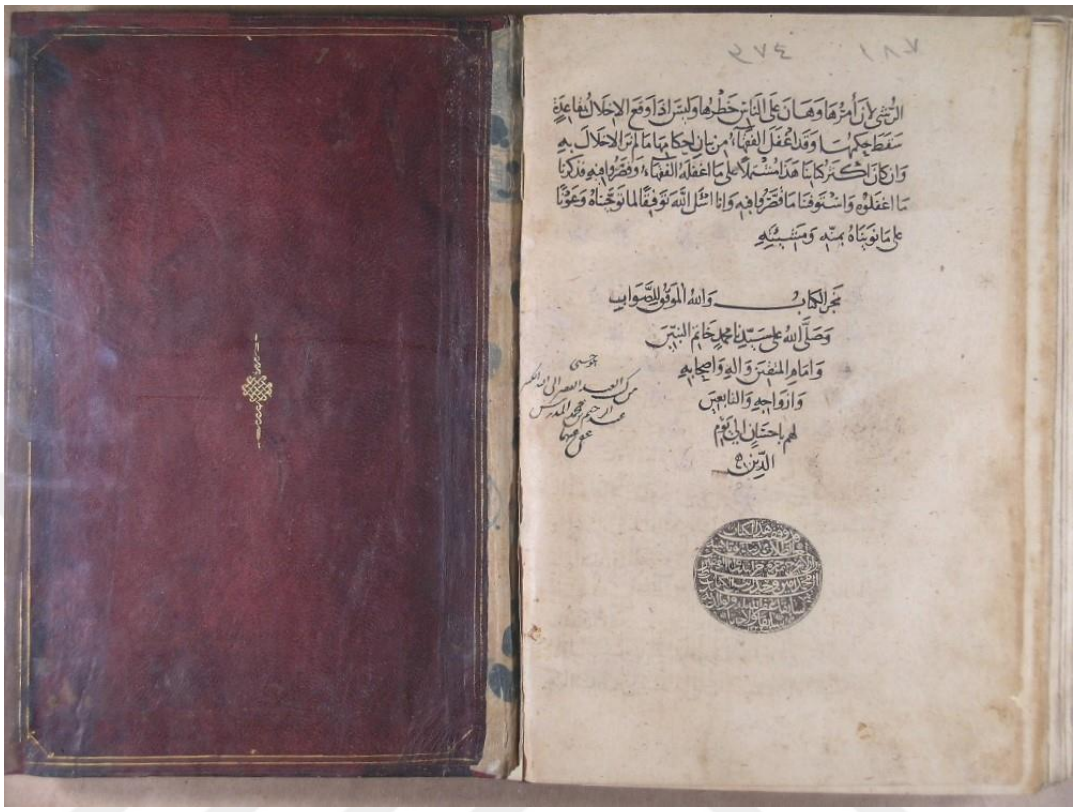
Şekil 502: VA 1081, Eser Cildi

245 x 160 mm. ebatlarındaki cilt kabı aslında koyu kahve rengi deri olup, sonradan vişne çürüğü rengindeki deri ile sertap ve miklep kısmı onarılmıştır. Üst kapağın tam ortasında salbekli şemse formu bulunurken, bunu dört taraftan köşebentler çevrelemiştir. *Mülevven Şemse* cilt tipine örnek gösterilebilecek cilt kabındaki şemse ve köşebentlerde serbest olarak tasarlanmış hatâyî grubu motifler ve hançer yapraklar vardır. Salbeği ise irice bir hatâyî süslemektedir. Şemse, salbek ve köşebentlerin etrafı altınla tahrirlenmiştir. Her ne kadar sonradan yapıştırılan derinin altında kaldıysa da kabı zencerek demiri ile işlenmiş altın bir pervaz çevrelemektedir.

Miklep kısmında yer alan şemse ve köşebentlerin içinde, serbest kompozisyon kullanılarak hazırlanmış olan dolantı bulut ve hatâyî motiflerinden müteşekkil bir desen vardır. Şemse ve köşebentler soğuk baskı tekniği kullanılarak yapılmıştır. Bulut motifinin 15. yüzyıldan itibaren görülmeye başlandığı düşünüldüğünde, bu kısmın sonradan yapıldığı aşikârdır. Desen ve motif özellikleri göz önünde bulundurulduğunda bu kabın eserin orijinal cilt kabı olmadığı söylenebilir.

Şekil 503: VA 1081, Eser Cildinin İç Kabı

Eser cildinin iç kabı yine vişne çürüğü deri olup, tam merkezde altınla yazma cilt olarak yapılmış şemse görünümündeki geçme bulunmaktadır. Geçmenin iki ucunda ince sarmal zencerek motifleriyle salbek uzantısı meydana getirilmiştir. Kabı iki sıra altın cetvel çevrelerken, altınlar sürme metoduyla uygulanmıştır (Şekil 503).

ZAHRİYE SAYFASI TEZHİBİ (v.1a)

Şekil 504: VA 1081, v.1a Zahriye Tezhibi

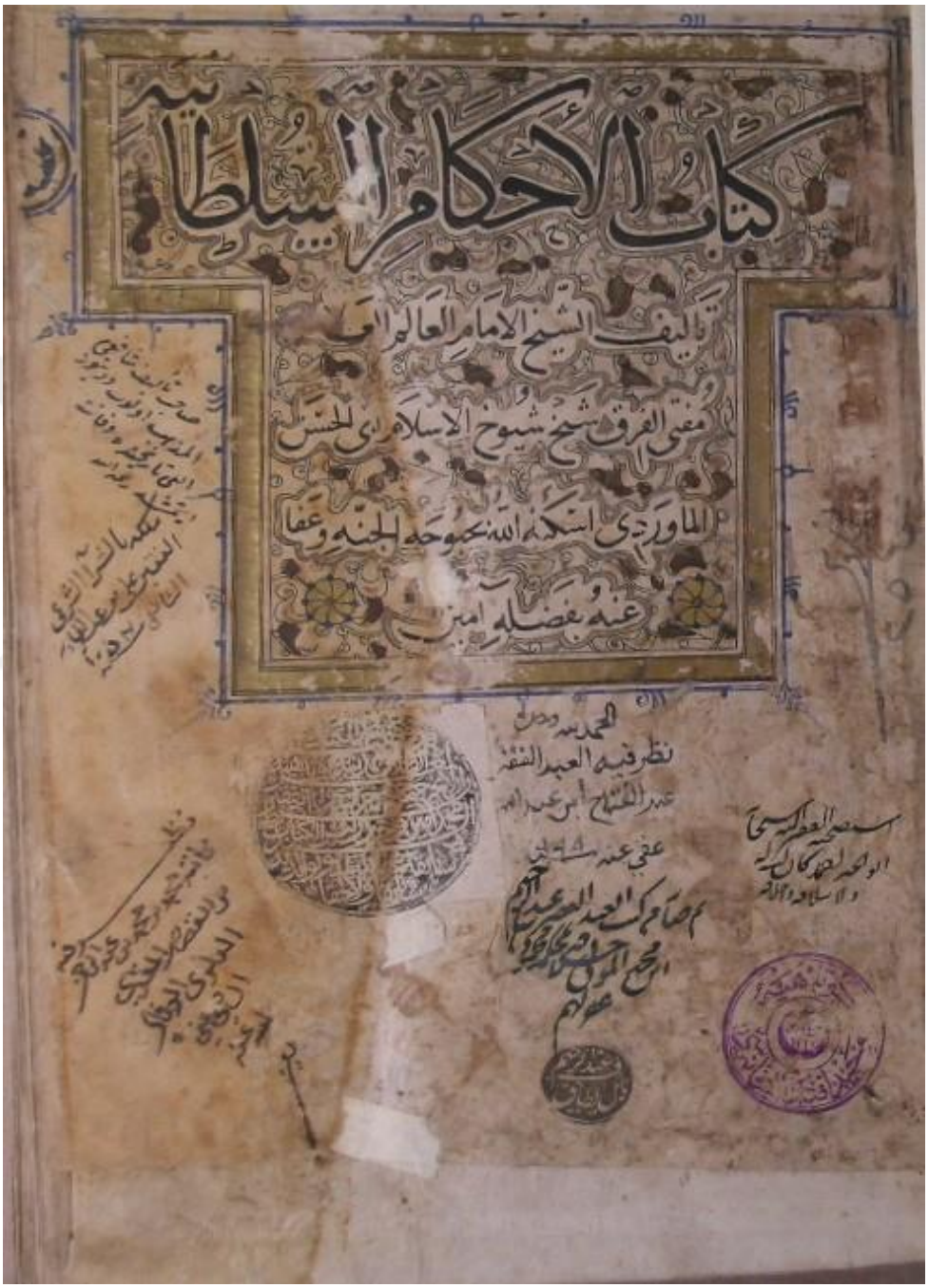

Ketebe kaydında istinsâh tarihi ile ilgili bir bilgiye rastlanmayan eserin sadece 1a zahriye sayfası müzehheptir. 'T' şeklinde tertip edilen müzehhep alanın içinde is mürekkebi ile yazılmış yazılar vardır. Metnin en üstünde celî sülüs hat nev'i ile *Kitâbû'l Ahkâmû's-Sultâniyye* yazarken; devamında nesih hat nev'i ile yazılmış olan *Te'lîfü'ş-Şeyhi'l-İmâmi'l-Allâme Müftî'l-fîrâk Şeyhu'ş Şuyûhi'l-İslâm Ebu'l Hasan Mâverdî* ibaresi ile müellifin ismi gelmektedir. Tüm bu yazılar altın bey-ne's-sütur ile çerçeve içine alınmıştır. Geri kalan zemin kâğıt renginde bırakılmış ve bey-ne's-sütur aralarına rûmî grubu motiflerden müteşekkil serbest kompozisyon desen yapılmıştır. Altın ve kızıl-kahve boyanan rûmîler oldukça iri ve yuvarlak hatlıdır. Rûmî kanatları yer yer kâğıt rengi bırakılarak, içleri kızıl-kahve ile gölgelendirilmiştir. Altta iki adet durak mevcuttur. Zemini altın olan şeşhâne duraklar siyah ve lâcivert ile renklendirilmiştir. Tezyînî alanı siyah kuzuyu müteakiben kalın altın cetvel ile lâcivert kuzu çevrelemektedir. Kuzu üzerine sıralanan sade lâcivert tığlar dönem özelliklerine uygun karakterdedir (Şekil 720). Tezyînî alanın üst tarafında daire formunda haşiye tezhibi vardır, ancak desen bozulduğu için çizimi yapılamamıştır.

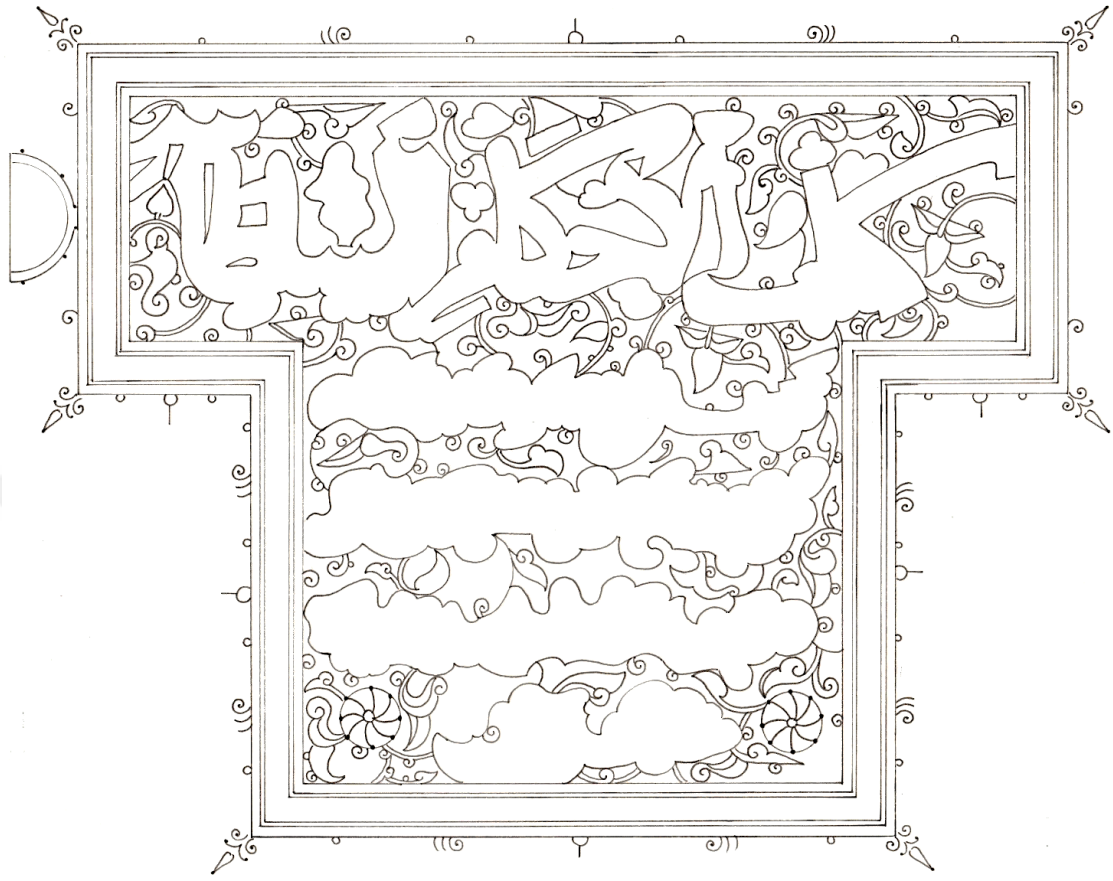
Haşiyenin sol tarafında *bu kitabın yazarı Şâfiî mezhebinden olup, H. 450 tarihinde vefat etmiştir* yazmaktadır. Tezyînî alanın alt kısmında ise üç adet mühürle birlikte çeşitli yazılar mevcuttur. Bunlarda *Ali b. Abdülkadîr eş-Şâfiî 1053 senesinde bu tefsirin sahibi olmuştur* ve *Kâtibuhu Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman* ibaresi vardır. Yani kesin olmasa da ihtimal dahilinde bu eserin hattatı ya da kâtibi Muhammed b. Muhammed Abdurrahman adlı kişi olabilir. Ancak yazı karakterinin

farklı olması bu ibarenin sonradan eklendiğini gösterirken; bu ifadenin neye dayanarak yazıldığı konusu oldukça muğlaktır.

Şekil 505: VA 1081, v.1a Zahriye Tezhibi

Şekil 506: VA 1081, v.1a Zahriye Tezhibi Çizimi

2.7.3. Katalog 36 (VA 1182)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 1182
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Vahidpaşa / H.1226
Eserin İsmi	: El-İktifâ fî Megâzî'l-Mustâfâ ve'l-Hulefâi's-Selâse
Müellifi	: Ebu'r-Rebi Süleyman b. Musa Sâlim el-Kelâî
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/8
Konusu	: Siyer, tarih
Dili	: Arapça
Hattatı	: Muhammed b. Yahya[308]
Hat Nev'i	: Sülüs, Nesih
Mürekkep	: Yazı alanında is ve lâl mürekkebi, zahriye sayfasında zer mürekkep kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ Eserin yazılış tarihi tespit edilemedi, ancak tezhibi 14. yy. olarak tarihlendirilebilir.
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 260 x 175, 210 x 140 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 256
Satır Sayısı	: 37
Cilt Özelliği	: Soğuk Şemse
Müzehhep Varaklar	: Zahriye sayfası tezhibi

[308] Kütüphanede *Mehmed b. Yahya* adı ile kayıtlı olup, *Muhammed b. Yahya* şeklinde okunması da mümkündür.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 507: VA 1182 Eser Cildi

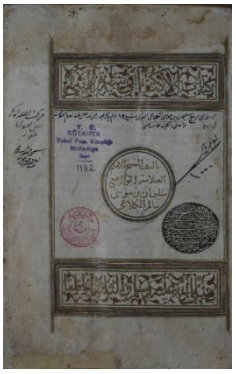

Vişne çürüğü deriden yapılmış olan kitap kabı 260 x 175 mm. ebatlarındadır. Soğuk baskı tekniğinin kullanılmış olduğu cilt kabının merkezinde şemse formu vardır. Motiflerin kabartma şeklinde çalışıldığı şemsenin içindeki desen ters simetrik olarak hazırlanmış olup, hatâyî gubu motiflerden oluşmuştur. Şemse formunu her iki taraftan dendanlı altın iplikler çevrelemektedir. Şemsenin iki ucuna salbek yerine basit altın tığlar yerleştirilmiş, en dışta altın cetvel kullanılmıştır. Eserin miklebinde ise aynı şemse formu daha ufak ebatta, yine hatâyî grubu motif ve hançer yapraklarla bu kez serbest tasarım olarak kurgulanmıştır.

Yer yer su lekelerinin bulunduğu cilt kabının sonradan tamir gördüğü anlaşılmaktadır. Cilt kabı üzerindeki bezeme özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, bu kabın eserin orijinal kabı olmadığı söylenebilir.

ZAHRİYE SAYFASI TEZHİBİ (v.1a)

Şekil 508: VA 1182, v.1a Zahriye Tezhibi

Ketebe kaydında istinsâh tarihi ile ilgili bir bilgiye rastlanmayan eserin sadece 1a zahriye sayfası müzehheptir. İklîl sayfa düzenindeki tezyînât dikdörtgen formda olup, altta ve üstte yer alan yatay dikdörtgen alanlarla, ortadaki yuvarlak paftadan ibarettir. Üst kısımdaki yatay pafta üzerinde zer mürekkep ile *Kitâbu'l-İktifâ fî Sîreti'n-Nebiyyi* yazılmıştır (Şekil 509). Sülüs hatla yazılan yazının etrafı is mürekkebi ile tahrirlenmiş, harflerin gözleri lâl mürekkebi ile doldurulmuştur.

Şekil 509: VA 1182, v.1a Üst Başlık

Yazının etrafında serbest kompozisyon rûmî grubu motifler dolanmaktadır. Altın rûmîlerin iç kısımları lâl mürekkebi ile gölgelendirilmiştir. Yazı ve desenin zemini kâğıt rengi bırakılmış, zemine altın üç nokta desen yapılmıştır. Yatay alan, çeşitli kalınlardaki altın cetveller ve gri arasuyu ile çevrelenmiştir. Arasuyunun içinde siyah çizgilerden oluşan bir desen vardır (Şekil 707).

Alt taraftaki yatay alanda zer mürekkep ile *Sallallahû Aleyhî ve Sellem* yazarken; üst kısımdaki ile benzer bir desen kullanılmıştır.

Şekil 510: SK Fatih 2841 Mirsâdü'l-İbâd mine'l-Mebde'i ile'l-İbâd, Zahriye Sayfası Tezhibi

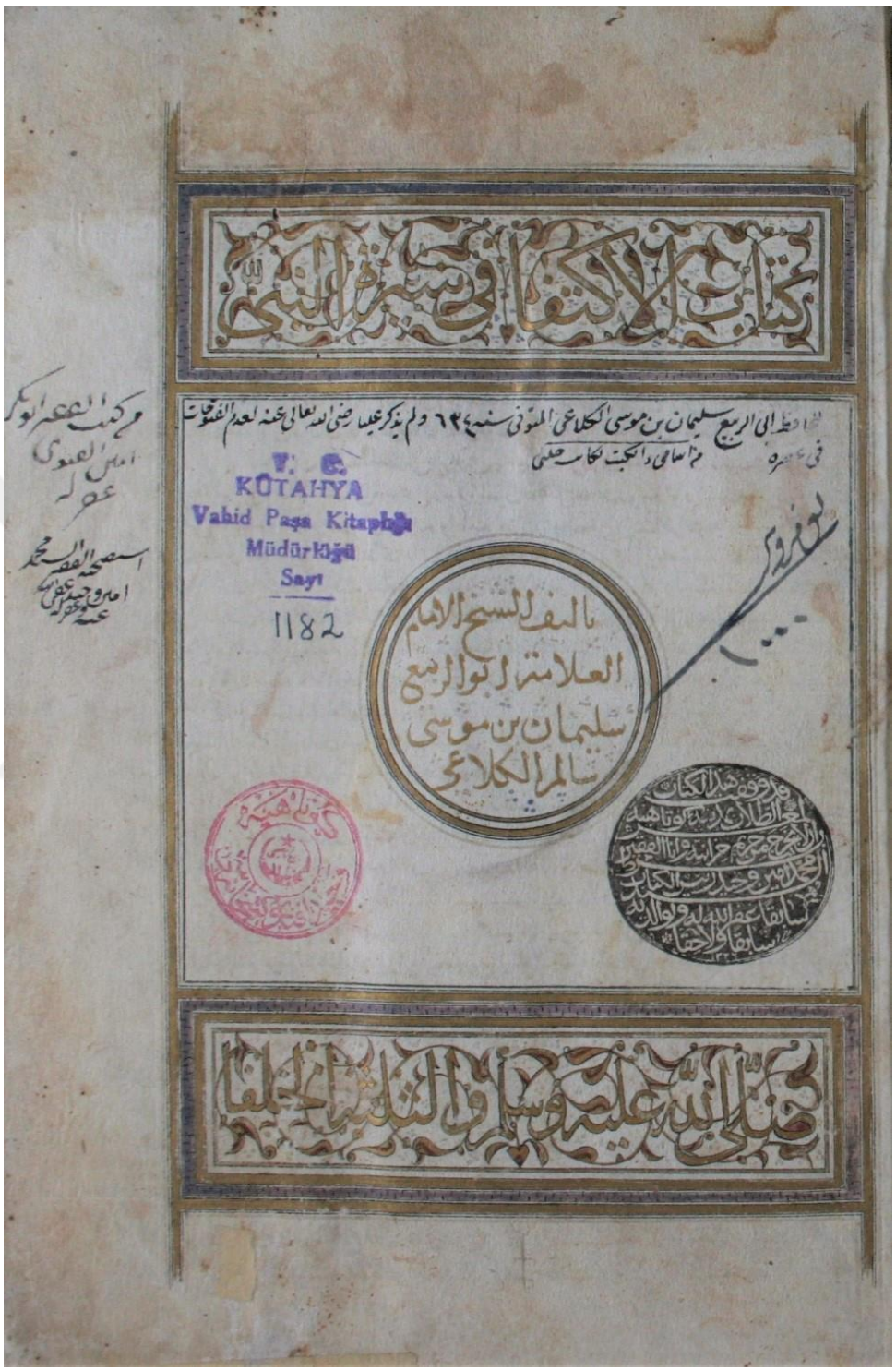
Kaynak: Demircan Aksoy, s. 366

Merkezdeki yuvarlak paftaya, zer mürekkep ve nesih hattı ile *Te'lîfü'ş-Şeyhi'l İmâmi'l Allâme Ebû'r-Rebi Süleyman b. Musa Sâlim el-Kelâî* ibaresi ile telif kaydı düşülmüştür (Şekil 508, 511).

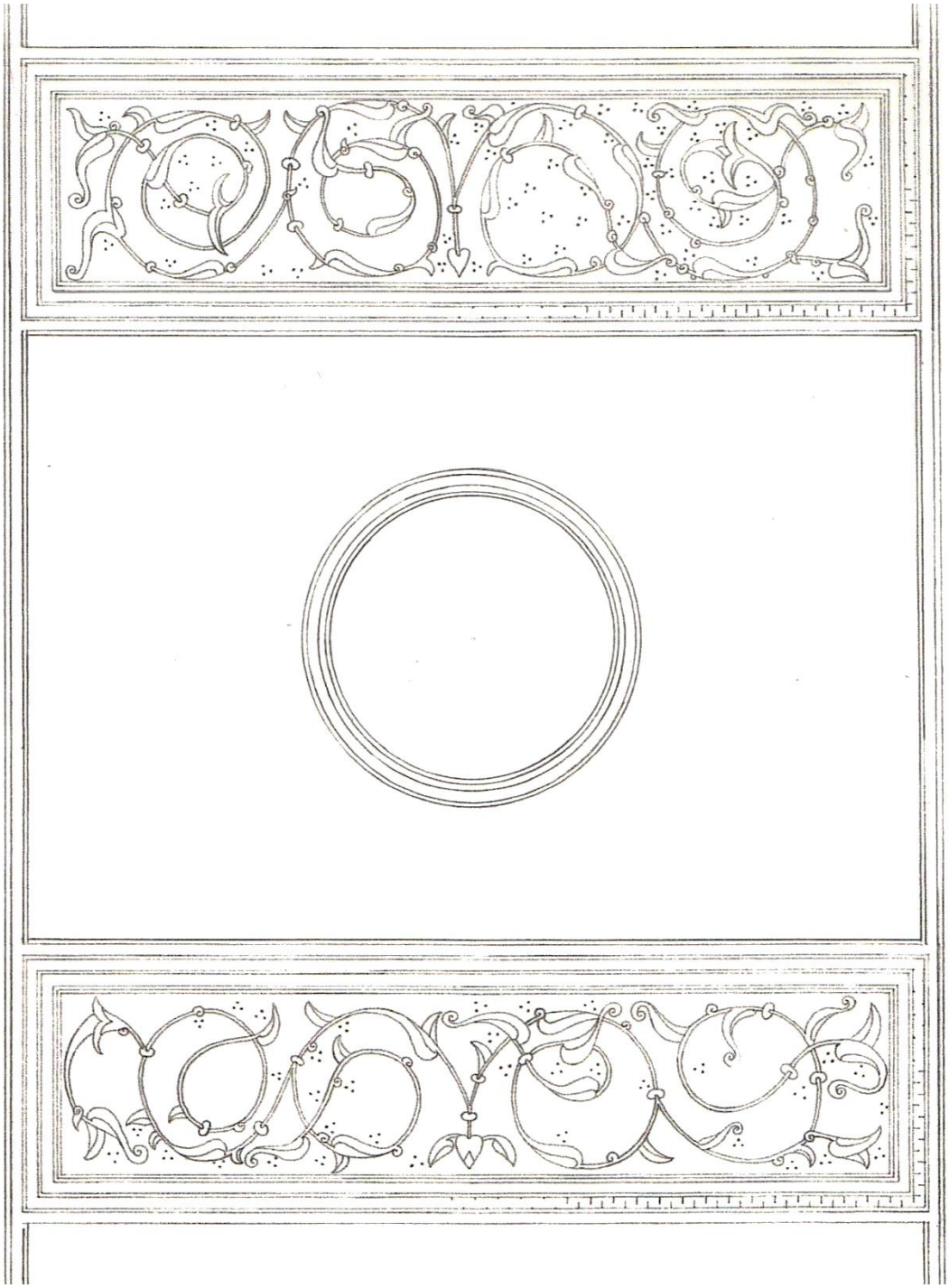
Desen ve kompozisyon özellikleri göz önünde bulundurulduğunda eserin tezhibi 14. yüzyıla tarihlendirilebilir. SK Fatih 2841 envanter numara ile kayıtlı olan M. 1349 tarihli *Mirsâdü'l-İbâd mine'l-Mebde'i ile'l-İbâd*[309] adlı eserin zahriye sayfası tezhibi (Şekil 510) VA 1182 numaralı eserin tezhibi ile birbirine çok benzemektedir. Bu durumda her iki eserin yaklaşık olarak aynı dönemlerde tezyîn edilmiş olabileceğini söylemek mümkündür.

[309] Demircan Aksoy, ss. 362-368.

Şekil 511: VA 1182, v.1a Zahriye Tezhibi

Şekil 512: VA 1182, v.1a Zahriye Tezhibi Çizimi

2.7.4. Katalog 37 (VA 1442)

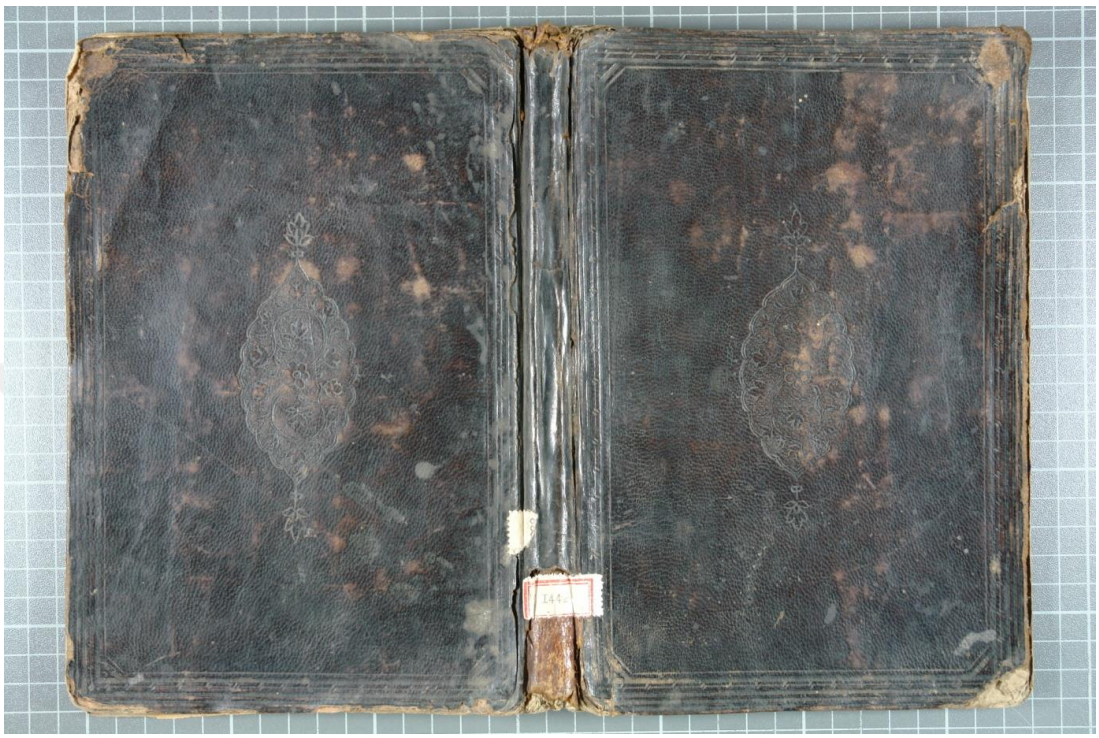
ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	:43 VA 1442
Eski No.	: -------
Geldiği yer ve Tarih	: Mevlevihâne (Hacı Hanım) / H.1104
Eserin İsmi	: Vasiyyet-i Aliyyîn aleyhi Rıdvân[310]
Müellifi	: --------
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/124
Konusu	: --------
Dili	: Arapça- Farsça
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Muhakkak ve Reyhanî
Mürekkep	: Yazı alanında is mürekkebi, unvân tezhibinde zer mürekkep kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ Eserin yazılış tarihi tespit edilemedi, ancak tezhibi 14.yy. olarak tarihlendirilebilir.
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 235 x 160, 145 x 100 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Koyu krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 18
Satır Sayısı	: 7
Cilt Özelliği	: Soğuk Şemse
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi

[310] Eserin adı kütüphane kayıtlarında *Vasiyyet-i İmam Ali* olarak geçmektedir. Ancak eserin zahriye sayfasında ismi *Vasiyyetü Aleyhi'r Rıdvân* olarak yazılmıştır

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 513: VA 1442, Eser Cildi

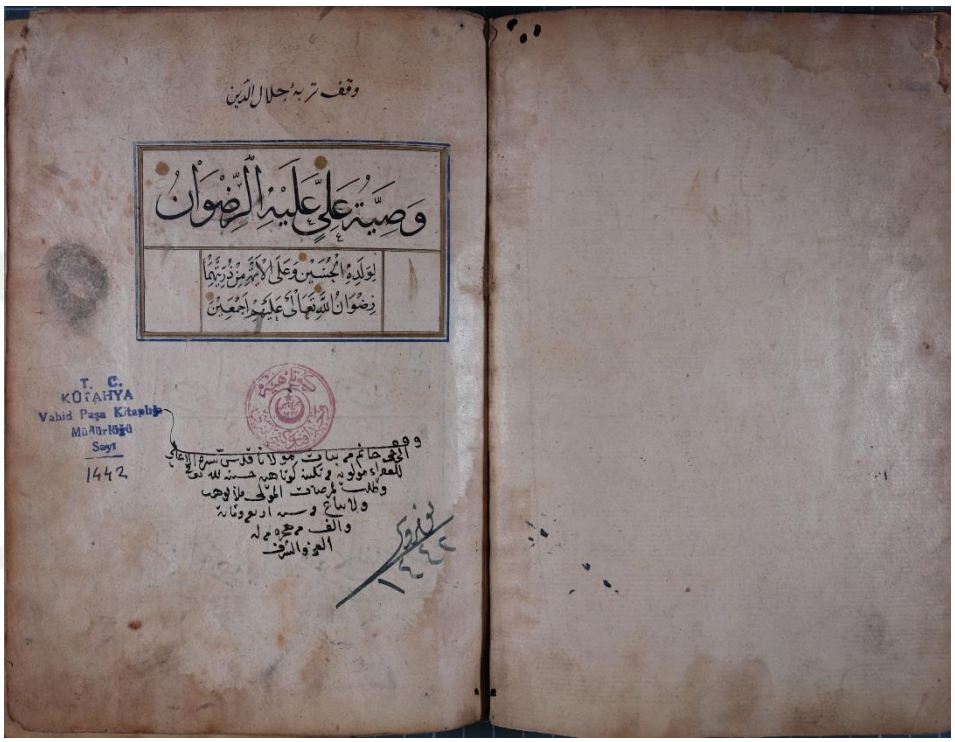

Siyah deri olan cilt kabı 235 x 160 mm. ebatlarında olup, soğuk baskı tekniği ile yapılmıştır. Merkezde yer alan şemse formu ters simetrik kompozisyon, hatâyî grubu motiflerden oluşmuştur. Dendanlı şemsenin altında üstünde bulunan salbekler goncagül motifinden ibaret olup, cilt kabı soğuk baskı cetvellerle nihayetlendirilmiştir.

Eser cildinde sertap ve miklep bulunmamaktadır. Özellikle sırt kısmı olmak üzere maddi yıpranmalar söz konusudur.

İstinsâh tarihi tespit edilemeyen eser, Hz. Ali'nin, Hz. Hüseyin'e ettiği vasiyet mahiyetinde olup, Hz. Ali'nin sözlerini Arapça ve Farsça beyitlerle açıklamaktadır. Eserin zahriye sayfası ince altın cetvellerle bölünüp, boş alan bırakılmış olsa da içerisine herhangi bir bezeme yapılmamıştır (Şekil 514).

Şekil 514: VA 1442, v.1a Zahriye Sayfası

Sayfanın en üstünde *Vakf-ı Türbe-i Celâleddin* ibaresi vardır. Buradan bu kitabın Celâleddin Türbesi'ne ait olduğu ve Konya'dan geldiği anlaşılmaktadır. Onun altındaki ince altın cetvellerle çevrili alanda eserin adı olan *Vasiyyet-i Aliyyîn aleyhi Rıdvân* yazısı vardır. Mührün hemen altında ise, *bu kitabı Hacı Hanım H. 1104 senesinde Kütahya Tekkesi'ne (Mevlevîhâne) vakfetmiştir* ibaresi yer almaktadır.

Bu durumda kitap Konya'dan gelerek Ergûniyye Mevlevîhânesi'ne, ardından da Mevlevîhânede'ki diğer kitaplarla birlikte Vahid Paşa Kütüphanesi'ne vakfedilmiştir.

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b)

Şekil 515: VA 1442, v.1b-2a

Eserin 1b varağı müzehhep olup, iklîl unvân sayfası düzenindedir. Metin alanı yatay ve dikey ince altın cetvellerle bölünmüş, yazı is mürekkebi ile muhakkak hat nev'i kullanılarak yazılmıştır. Üst kısımlara Hz. Ali'nin sözleri yazılmış, altlarına da iki satırdan oluşan beyitlerle açıklamaları yapılmıştır. Beyitler, reyhanî hatla yazılmış, haşiye kısmına da çıkılarak açıklamalara devam edilmiştir. Aralarda zer duraklar kullanılmıştır.

Müzehhep alan içinde celî muhakkak ile yazılmış zerendûd Besmele yer almaktadır (Şekil 517). Besmele'ye iki tarafından is mürekkebi ile tahrir çekilmiş, harflerin gözleri lâcivert ile doldurulmuştur. Besmele bey-ne's-sütur ile çerçeve içine alınmıştır. Celi muhakkak hat nev'i, muhakkak ile aynı karakterde olup biraz daha büyüğüdür. Genelde altınla (*zerendûd*) yazılmıştır ancak Memlûk Kurân'larında 14. yüzyılın ikinci yarısına dek çok görülmemektedir.[311] Bu eserde görülen Besmele,

[311] David James, **Qur'âns of the Mamlûks**, London,1988: Alexandria Press, (Mamlûks) s. 19.

David James'in kitabında yer alan Besmele (Şekil 516) ile benzer karaktere sahiptir. Bu durumda bu eserin 14. yüzyılın ikinci yarısından sonra yapıldığını düşünmek mümkündür.

Şekil 516: Muhakkak Besmele

Kaynak: James, (Mamlûks) s. 19.

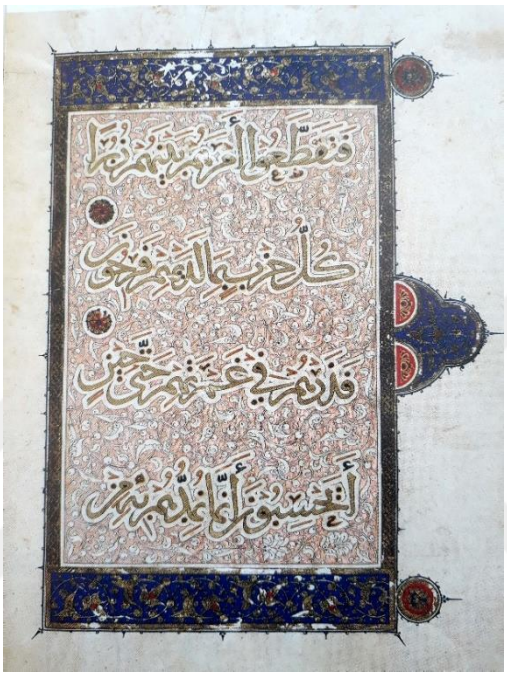
Şekil 517: VA 1442, v.1a Zahriye Sayfası (Besmele)

Eserin tezhibi Memlûk dönemine ait olup, müzehhip Ebu Bekir'in (Sandal) tezyînât üslûbunun özellikleri görülmektedir. Kâğıt renginde bırakılan zemine, kırmızı tarama çizgilerden oluşan zemin boyama tekniği uygulanmıştır. Ayrıca zemine lâcivert üç nokta bezeme yapılmıştır. Desen, serbest kompozisyonla tasarlanmış olan hatâyî grubu motiflerden müteşekkildir. Besmele'nin keşidesi üzerinden çıkış yapan çiçek ve yapraklar tüm zemini dolanmaktadır. Çiçekler helezonik dallar üzerinde olmayıp, tek bir noktadan demet şeklinde çıkmıştır. Tüm motiflerin zemini kâğıt renginde bırakılmış, is mürekkebi ile tahrir çekilmiştir. Sandal üslûbuna uygun olarak işçilik çok ince olmadığı gibi motifler ve tahrirleri de oldukça kabadır. Sandal'da

zemini tamamen boyama gibi bir kaygı olmadığından, motifler arasından da kâğıt görünmektedir.[312]

Şekil 518: M. 1304-1306 Yılları Arasında Memlûk Sultanı Rukn-al-Din Baybars'a Ait Kur'ân-ı Kerîm'in Beşinci Cildinin Sûrebaşı Tezhibi

Kaynak: James, (the Koran of Rukn al-Din), s. 52.

Şüphesiz bu eserin tezyînâtını direkt olarak Ebu Bekir Sandal'a atfetmek doğru olmayacaktır. Ancak onun üslûbunun devam ettirildiğini ve daha sonraki bir dönemde onun izinden gidenler tarafından yapılmış olabileceğini söylemek mümkündür. Her şeyden önce Sandal'ın imzasını taşıyan işlerde hatâyî grubu motiflerden ziyade rûmî grubu motiflere yer verdiği gözlemlenmiştir. Zaten bu eserler de 14. yüzyılın birinci yarısında yapılmıştır.

M.1304-1306 yılları arasında Memlûk Sultanı Rukn al-Din Baybars için hazırlanmış olan Kur'ân-ı Kerîm'in beşinci cildinin sûrebaşı tezhibinde (Mu'minûn Sûresi 53. Âyet) Sandal'ın imzası vardır[313] (Şekil 518). Tarama çizgilerden oluşan

[312] David James," Some Observations on the Calligrapher and Illuminators of The Koran of Rukn al-Din Baybars al-Jashnagir", **Mukarnas**, Cilt: II, (the Koran of Rukn al-Din) s. 152.
[313] James, (the Koran of Rukn al-Din), s. 52.

zemin boyama tekniği burada da mevcuttur. Ancak bu desende rûmî grubu motifler kullanılmıştır. Motiflerin ve tahrirlerin çok ince olmadığı açıkça görülmektedir. Memlûk dönemine ait olan müzehhep eserlerde hatâyî grubu motiflere 14. yüzyılın ikinci yarısından sonra yer verilmeye başlanmıştır ve bu motifler süslemenin diğer öğelerine göre oldukça iridir.[314] Ancak zemin taramaları hâlâ üslûbun devam ettiğini göstermektedir. VA 1442 numaralı eserde kullanılan hatâyî grubu motiflerin zemini kâğıt renginde bırakılmış, ancak motiflerin uçlarına lâcivert ile akıtma halkâr uygulanmıştır. Motifler oldukça yuvarlak hatlara sahiptir. TİEM 562 envanter numarası ile kayıtlı Memlûk Dönemine ait 14. yüzyıl sonlarında yapılmış olan bir serlevhada, (s.1b-2a)[315] (Şekil 519) VA 1442 numaralı eserde kullanılmış olan hatâyî motifi (Şekil 520) ile benzer karakterde çiçek kullanılmıştır. Çiçeklerin renklendirilmeleri farklı olmakla birlikte formları birbiriyle benzeşmektedir.

Şekil 519: TİEM 562, Memlûk Dönemi Cüz 14. yy. Sonları Serlevha

Kaynak: 1400. Yılında Kur'an-ı Kerim, s. 263.

Her ne kadar TİEM 562'de kayıtlı olan Memlûk Dönemi Cüzü (Şekil 519) işçilik açısından daha itinalı hazırlanmış olsa da gerek kullanılan hatâyî grubu motifler

[314] Nida Gamze Temurçin. **Memlük Dönemi Tezhip Sanatının İncelenerek Günümüz Tezhip Sanatında Yorumlanması**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan GSÜ, Güzel Sanatlar Enst., İstanbul, 2016, s. 50.
[315] 1400. Yılında Kur'an-ı Kerim, ss. 262-263.

gerekse zeminde kullanılan kırmızı tarama çizgiler sebebiyle VA 1442 ve TİEM 562 arasında benzerlikler olduğu söylenebilir. Her iki eserin de direkt Sandal tarafından olmasa da onun üslûbunu sürdüren kişilerce yapılmış olabileceklerini düşünmek mümkündür.

Şekil 520: Hatâyî Motifi

VA 1442

TİEM 562

VA 1442 numaralı eserin tığları da oldukça ilginçtir. Lâcivert kuzu üzerinde sıralanmış tığlar yine lâcivert olup, iki çeşittir. Yuvarlaklar, çizgi ve noktalardan müteşekkil tığlarda mimari etkisi olduğunu söylemek mümkündür (Şekil 521 / 720). Tığda kullanılan motiflerin benzeri TİEM 562 numaralı eserin serlevhasında da görülmektedir (Şekil 521).

Şekil 521: Tığ Motifi

VA 1442

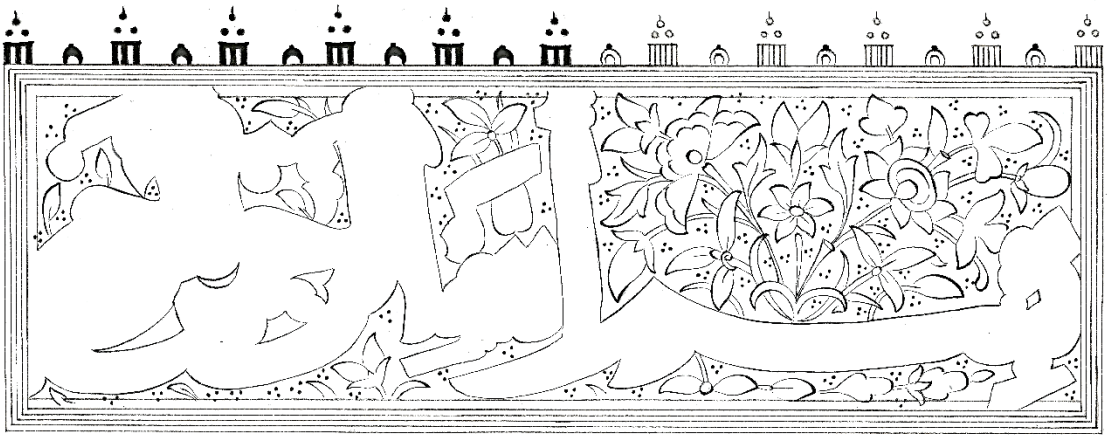
TİEM 562

Bu değerlendirmeler neticesinde, ketebesinde tarihi ile ilgili bir bilgiye rastlanmayan VA 1442 numaralı eserin, Sandal üslûbunda, 14. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış olabileceği düşünülebilinir.

Şekil 522: VA 1442, v.1b Unvân Tezhibi

Şekil 523: VA 1442, v.1b Unvân Tezhibi Çizim

2.7.5. Katalog 38 (VA 1513)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 1513
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Mevlevihâne/--------
Eserin İsmi	: Pendnâme (Pend-i Attâr)
Müellifi	: Feridüddîn Attâr
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 597/3
Konusu	: Tasavvuf, ahlâk
Dili	: Farsça
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Sülüs, Nesih
Mürekkep	: İs ve lâl mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ Eserin yazılış tarihi tespit edilemedi, ancak tezhibi14. yy. olarak tarihlendirilebilir.
Eserin Ebadı (Dış-İç) :	: 240 x 165, 185 x 125 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 261
Satır Sayısı	: 19
Cilt Özelliği	: Soğuk Şemse
Müzehhep Varaklar	: Levha tezhibi

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 524: VA 1513 Eser Cildi

Kahverengi deriden yapılan eser cildi, 240 x 165 mm. ebatlarındadır. Soğuk baskı tekniğinin kullanıldığı cilt kabında motifler kabartma olarak uygulanmıştır. Bu nedenle şemse formu içerisinde yer alan motifler oldukça tahrip olmuş ve tanınmayacak hale gelmiştir. Görülebildiği kadarıyla dendanlı şemsenin içinde, hatâyî grubu motiflerden oluşan bir desen kullanılmıştır. Şemsenin iki ucuna konulan penç ve uzun çizgilerle salbek izlenimi yaratılmak istenmiştir. Miklepte daha küçük bir şemse motifi bulunmakta ve tüm cilt kabını soğuk cetvellerle, zencerek demiri ile işlenmiş olan soğuk bir pervaz çevrelemektedir.

LEVHA TEZHİBİ (v.1b-2a)

Şekil 525: VA 1513, v.1b-2a Levha Tezhibi

İstinsâh tarihi ile ilgili bir bilgi bulunmayan eserin sadece 1b-2a varakları müzehheptir (Şekil 525). Serlevha şeklindeki levha tezhibi, iklîl formda düzenlenmiştir. Dikdörtgen formdaki metin alanında bulunan satır sayısı on üçtür. Yazıda sülüs, nesih hat nev'i ve is mürekkebi kullanılmış, başlık kısımları (bölümler) lâl mürekkebi ile yazılmıştır.

Eserin tezyînâtı Selçuklu tarzında olup, Selçuklu tezhibinin ana formları münhani ve zencerekle, ana renkleri altın ve lâcivert bir arada kullanılmıştır. Metin kısmının alt ve üst tarafında yatay paftalar yer almaktadır. Altın zemin üzerine siyahla çizilmiş, ulama kompozisyonla birbirine bağlı kancaların içerisinde münhani motifleri vardır (Şekil 705). Münhaniler çizgiseldir ancak içleri lâcivert renkli damla formları ile bezenmiştir. Yatay alan, beş adet yuvarlak madalyon şeklinin birbirlerine bağlanmasıyla oluşturulmuş, madalyonların sona erdiği yerde oluşan üçgen paftaların zemini lâcivert ile boyanmıştır. Yatay kısmın her iki tarafında, erken devir kitap tezyînâtında görülen ve koltuk yerine işlenmiş, saç örgü zencerek deseni vardır. Altın zencereğin anahtarları siyah, arada kalan boşluklar ise lâciverttir (Şekil 526).

Şekil 526: VA 1513, v.1b Zencerek

Yatay dikdörtgen paftalar, çift sıra ince altın cetveli müteakiben gelen kırmızı cetvelle çerçeve içine alınmış, metin alanına içeriden lâcivert tahrir çekilmiştir. Metin alanın sağ ve sol kısmında ise, anahtarlı zencerek arapervaz yer almaktadır (Şekil 708). Zemini altın olan zencereğin anahtarları is mürekkebi ile yapılmıştır. Zencereğin her iki tarafında kırmızı cetveller yer alırken, deseni dış taraftan da lâcivert tahrir çevrelemiştir.

Şekil 527: TİEM 438, Kur'ân Cüzü Levha Tezhibi

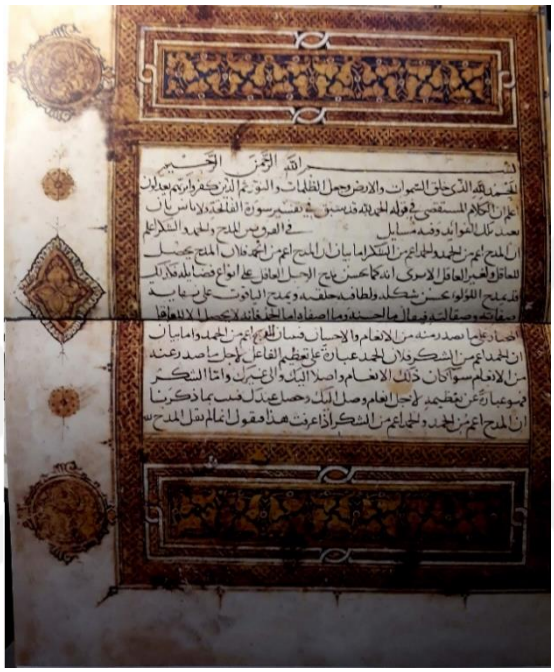

Kaynak: Tanındı, (Başlangıcından Osmanlı'ya), s.246.

Tezhibin sayfada çok geniş yer tutmamasından dolayı sayfa kenarlarında oluşan geniş boşluklara, yuvarlak şemselerle birlikte bir gül tezhibi yerleştirilmiştir (Şekil 730). Bu durum Anadolu Selçuklu dönemine ait tezhiplerde oldukça sık rastlanılan bir durumdur. Nitekim benzer sayfa düzenine, döneme ait pek çok eserde

rastlanabilir. TİEM 438 envanter numarası ile kayıtlı bulunan ve 13. yüzyılın ilk yarısına ait olan Kur'ân cüzünün levha tezhibi de[316] (Şekil 527) benzer sayfa düzenine sahiptir. İklîl sayfa düzeninde geniş boşluklar oluşan haşiye kısmına, üst üste beş adet yuvarlak şemse pafta yerleştirilmiştir.

Şekil 528: SK Fatih 315, Tefsirü'l-Kebir

Kaynak: Esiner Özen, ss. 28-29.

SK Fatih 315'te kayıtlı bulunan *Tefsirü'l-Kebir*'in Selçuklu tarzı tam sayfa tezhibinde[317] de benzer sayfa düzeni hakimdir (Şekil 528). Yine altta ve üstte yatay dikdörtgen kısım, her iki tarafta zencerek arasuyu ve haşiyede şemse paftalar vardır.

VA 1513 numaralı eserin haşiye kısmında da yuvarlak madalyon şeklinde şemse paftalar bulunmaktadır (Şekil 529). Alt ve üst kısımlarda yer alan yatay dikdörtgenlere bağlanmış madalyon formların zemini, altındır. Madalyonların içindeki çizgisel münhani motifleri lâcivert ile renklendirilmiş, kırmızı iplik ile çevrelenmiştir. Madalyonun etrafındaki lâcivert tahrir, madalyonun içinde bulunan münhani motifi ile

[316] Tanındı, (Başlangıcından Osmanlı'ya) s. 246.
[317] Esiner Özen, ss. 28-29.

benzer karakterdedir. Haşiyedeki gül tezhibi de münhanilerden meydana gelmektedir (Şekil 530 / 730). Altın zeminli çizgisel münhaniler lâcivert ile renklendirilmiştir.

Şekil 529: VA 1513, v.1b Haşiyede Yer Alan Madalyon ve Çizimi

Şekil 530: VA 1513, v.1b Gül

Eserde bir adet tığ yer alırken; lâcivert tığ dönem özelliklerine uygun olarak neredeyse yok gibidir.

VA 1513 numaralı eser levha tezhibi olmakla birlikte karşılıklı iki sayfaya yapıldığı için serlevha görünümündedir. Her iki sayfa da birbiriyle aynı olup oldukça yıpranmıştır. İki sayfada da yırtık yerler ve kopmalar mevcuttur. Levha tezhibinin kalan yerlerini korumak maksadı ile her iki varak başka bir kâğıt üzerine yapıştırılmak

suretiyle tamir edilmeye çalışılmıştır. Bezeme, motif ve renk özellikleri bakımından Anadolu Selçuklu dönemine ait olan eserin, 1300 sonlarında yapılmış olduğu düşünülmektedir.

Nitekim TİEM 446 envanter numarası ile kayıtlı bulunan Kur'ân-ı Kerîm'deki Kehf Sûresi'nin çerçeve tezhibi (Şekil 531), VA 1513 numaralı eserin (Şekil 532) desen ve motif özelliklerine çok benzemektedir. TİEM 446 numaralı eserin istinsâh tarihinin M. 1363 olup, Anadolu'da hazırlanmış olması[318] teze söz konusu olan eserin tarihinin 1300'lü yılların ikinci yarısında yapılmış olduğu konusundaki görüşü destekler mahiyettedir.

Şekil 531: TİEM 446 Kur'ân-ı Kerîm Kehf Sûresi 147b-148a

Kaynak: Demircan Aksoy, s. 157.

[318] Demircan Aksoy, ss. 150-157 sayfaları arasında eser incelemesi yapılmıştır.

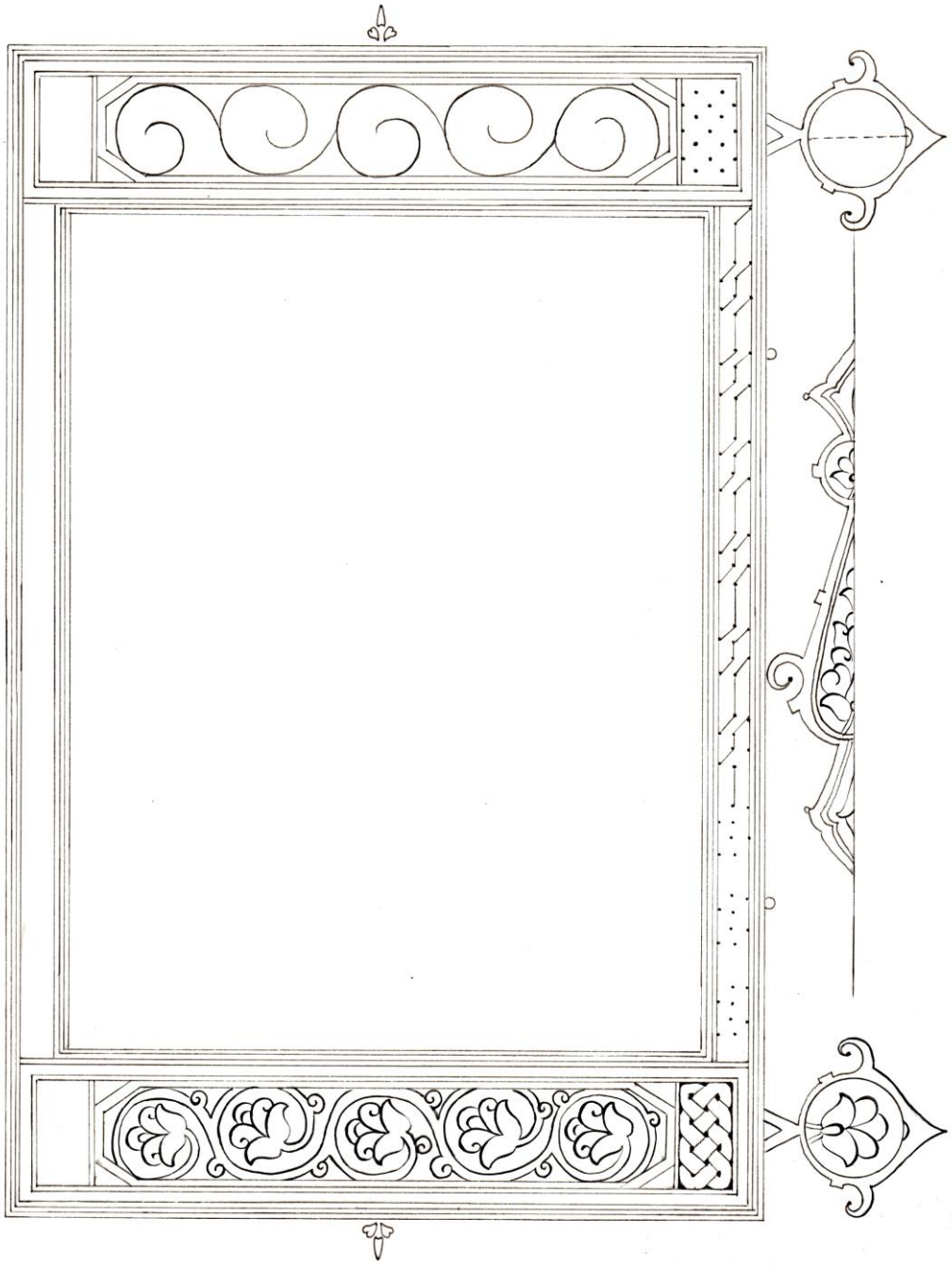
Şekil 532: VA 1513, v.1b Levha Tezhibi

بسم الله الرحمن الرحيم

ركن سوم از اركان مسلمانى از جملهٔ كيمياى سعادت اندر پيدا
كردن عقبات راه دين كه از مهلكات كوبند كى آن جهل است و جند
ست و علاج آن بر چند وجه است و مدار ان ركن بر سه اصل است
اصل اوّل اندر پيدا كردن رياضت نفس و علاج خوى بد
و تدبير بدست آوردن خوى نيكو اصل دوم اندر علاج شهوت
شكم و فرج و منكسن سرّ اندرين هر دو اصل سوم اندر علاج
خشم و حقد و حسد و آفتهاى آن اصل چهارم اندر علاج شده
بسيار گفتن و آفتهاى زبان چون دروغ و غيبت و غير آن اصل پنجم
اندر علاج دوستى دنيا و پيدا كردن آنكه حبّ دنيا سر همه گناهانست
اصل ششم اندر علاج دوستى مال و آفت بخل و مداح
اصل هفتم اندر علاج دوستى جاه و حشمت و آفات
اصل هشتم اندر علاج دوستى رياء اندر عبادات

Şekil 533: VA 1513, v.1b Levha Tezhibi Çizimi

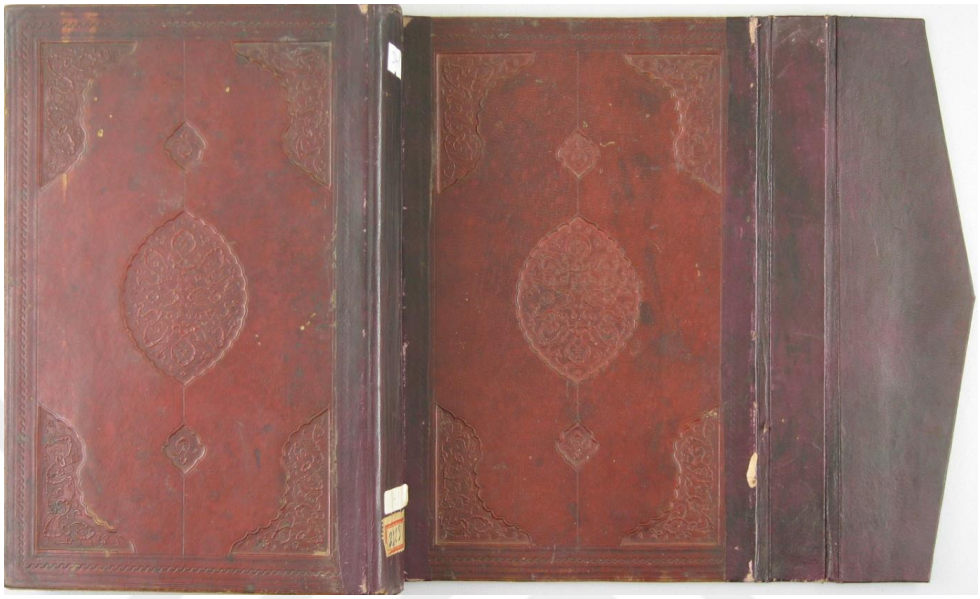
2.7.6. Katalog 39 (TZK 341)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 TZK 341
Eski No.	: 2223
Esrin İsmi	: Dîvân (Külliyât-ı Câmî)
Müellifi	: Nureddin Abdurrahman b. Ahmed el-Câmî (Molla Câmî)
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/1
Konusu	: Edebiyat
Dili	: Farsça
Hattatı	: Hattat Mahmud
Hat Nev'i	: Ta'lîk
Mürekkep	: İs mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ Eserin yazılış tarihi tesbit edilemedi, ancak tezhibi 15.yy. sonu olarak tarihlendirilebilir. (Yavuz Sultan Selim dönemi)
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 255 x 160, 173 x 100 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 271
Satır Sayısı	: 16
Cilt Özelliği	: Gömme Şemse
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 534: TZK 341 Eser Cildi

255 x 160 mm. ölçülerindeki vişne çürüğü deridir. Cilt kabı üzerinde, 1/4 simetrik kompozisyon ile tasarlanarak, soğuk baskı tekniği ile yapılmış olan salbekli gömme şemse yer almaktadır. Şemse içerisinde simetrik bulut motifi ile hatâyî grubu motifler bulunmaktadır. Salbeklerde, ortabağ tercih edilirken, köşebentlerde ise, dolantı bulut motifi ile hatâyî grubu motifler kullanılmıştır. Deseni, ince bir pervaz çevrelerken; cildin sonradan tamir gördüğü anlaşılan sertap, mikleb ve sırt kısımlarında herhangi bir tezyîni öğe bulunmamaktadır. Cilt kabının tezyîni özellikleri göz önünde bulundurulduğunda; ortadaki salbekli şemseye köşebentlerin eşlik ettiği cilt kabı düzeninin ve bulut motifinin 16. yy.'da kullanılmaya başlanmasından dolayı bu kabın eserle birlikte yapılmış orijinal cilt olmadığını ve kabın sonradan değiştirilmiş olabileceğini söylemek mümkündür. Cildin iç kabı siyah deri olup, herhangi bir tezyîni özelliğe sahip değildir.

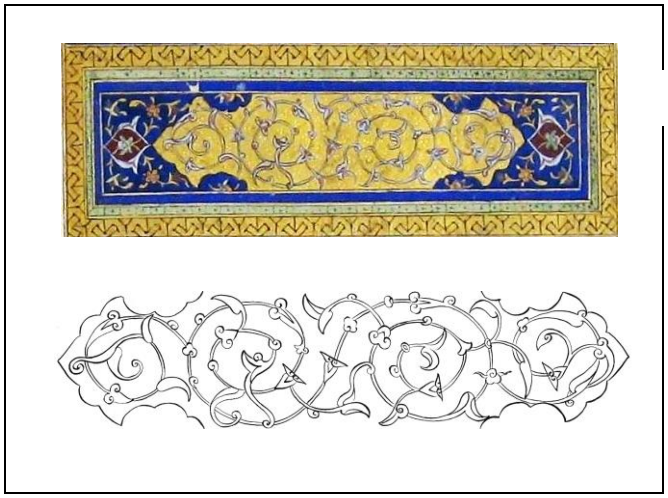
UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b)

Şekil 535: TZK 341, v.1b Unvân Tezhibi

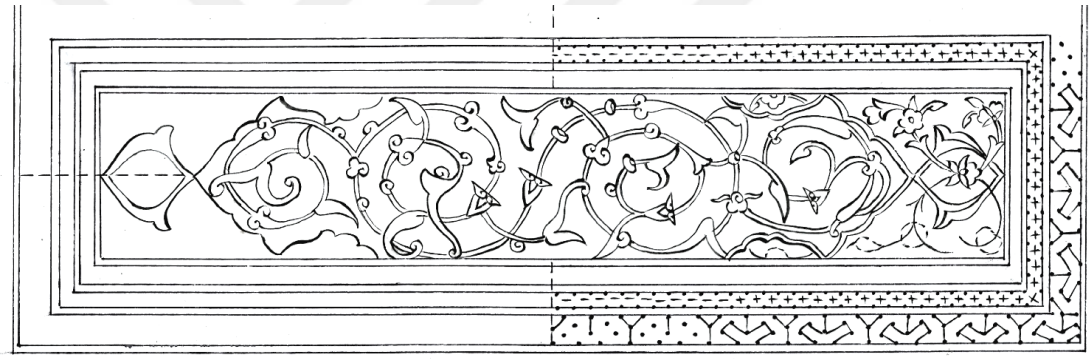
Hâtimesinde istinsâh tarihi ile ilgili bilgiye rastlanmayan eserin tezhibi gerek kullanılan renkler gerekse motif ve kompozisyon özellikleri bakımından 15. yy. sonu olarak tarihlendirilebilir. Müzehhep alan, klâsik dönemin karakteristik özelliklerini sergilemektedir. Unvân sayfasındaki iklil formdaki müzehhep alan, yatay dikdörtgen formda biri kalın diğeri ince üst üste iki bölümden oluşmaktadır. Alt kısımda yer alan dikdörtgen formun tam ortasında siyah iplikle çevrelenmiş sıvama altın zeminli yazı alanının üzerinde serbest kompozisyon ile tasarlanmış rûmîler dolaşmaktadır. Beyaz rûmîlerin içlerindeki hurdeler siyahtır (Şekil 536).

Şekil 536: TZK 341, v.1b Alt Kısımdaki Yatay Alan ve Çizimi

Bunun dışında kalan alanların zeminleri lapis olup, bu alanlar kendi içlerinde 1/2 simetrik olarak tasarlanmıştır. Lapis zeminin ortasında, beyaz renkte rûmî kapalı form yer almaktadır. Zemini bordo olan formdan her iki yöne bitkisel tasarım devam etmektedir. Dallar üzerinde penç ve goncagül motifleri yer almış, çiçeklerde tercih edilen renklerden turuncu belli olurken; diğer renkler tahribattan dolayı anlaşılamamaktadır. Bu yatay bezemeli alanı, ince beyaz iplik, akabinde gelen lapis arasuyu ve yine ince beyaz iplik çerçevelemektedir (Şekil 537). Devamında yer alan küf yeşili zemin üzerine siyah (+) desenli arasuyunu, altın zeminli anahtarlı zencerek takip etmektedir. Zencereğin köşe dönüşlerinde birlik söz konusu değildir. Bu nedenle zencerek çizimi yapılırken, bir köşesi esas alınmıştır (Şekil 710).

Şekil 537: TZK 341, v.1b Detay

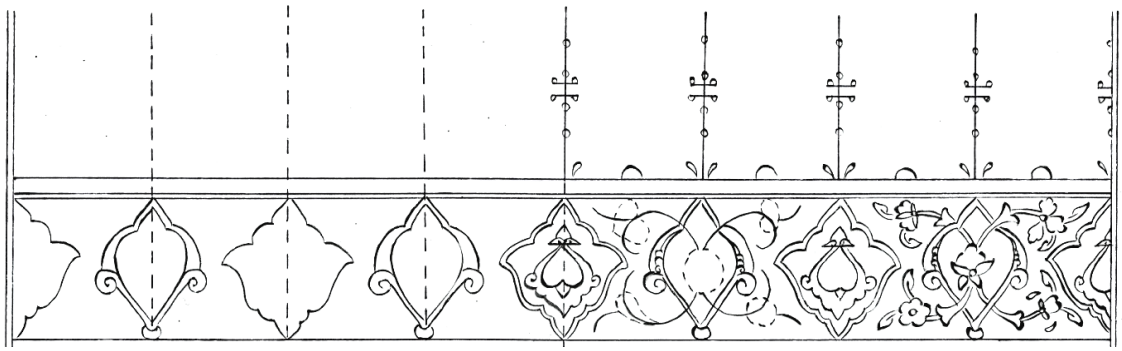
Zencereğin bitimiyle birlikte, üst kısımda bulunan iklîl alana geçilmektedir (Şekil 538, 539). Lapis zemin üzerine beyaz rûmîler ve içinde ortabağ motifi yer alan altın zeminli kapalı formlarla 1/2 simetrili olarak tasarlanan desen, iki dikey simetri ekseni oluşturularak bir atlamalı olarak yerleştirilmiştir. Altın paftaların ipliği siyahtır ve içlerinde beyaz ortabağ motifi yer almaktadır.

Beyaz rûmî kapalı formun zemini ise iç kısımda bordo iken, kenarlarda siyah renktedir.

Şekil 538: TZK 341, v.1b Unvân Tezhibi, Detay

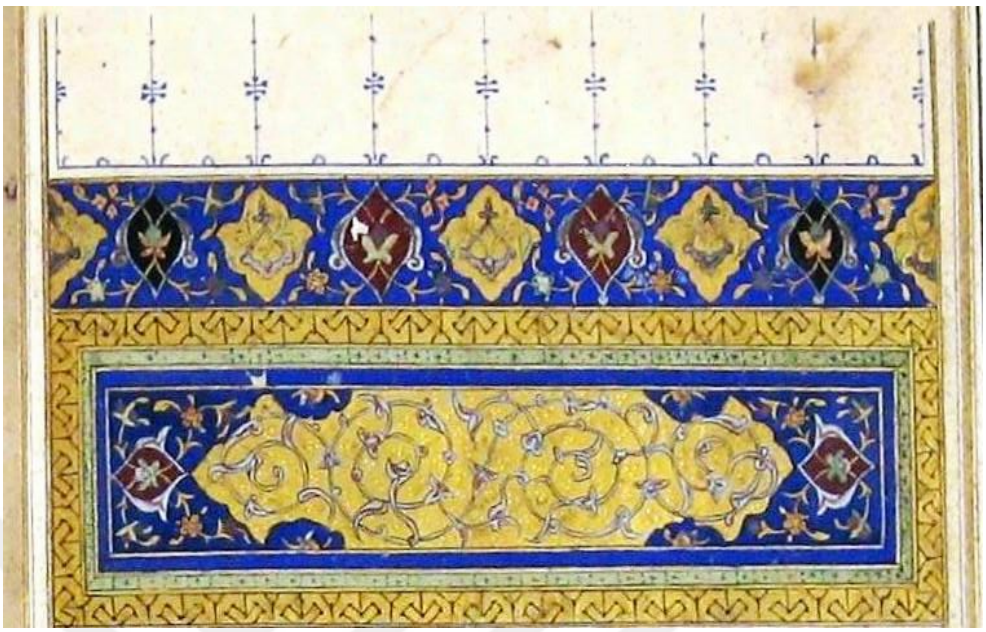

Şekil 539: TZK 341, v.1b Unvân Tezhibi, Detay Çizimi

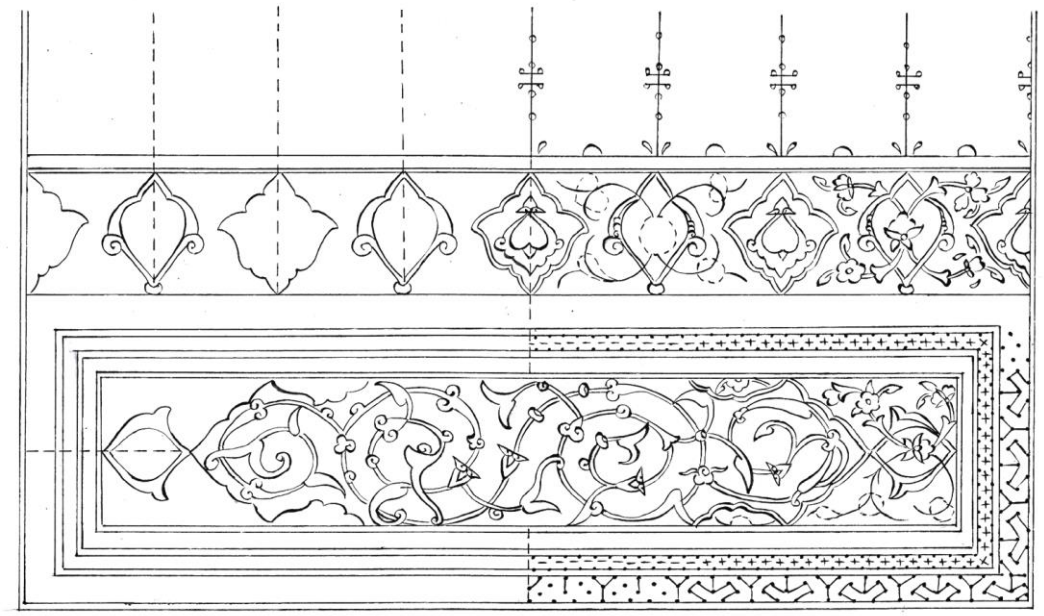

Devamlılık, kapalı formlardan her iki yöne, üzerinde penç ve goncagül motiflerinin bulunduğu dalların yürütülmesiyle sağlanmıştır (Şekil 539). Çiçeklerin zemininde turuncu görülmekte olup, diğer renkler seçilememektedir. İklîl paftanın üst sınırı düz olup, lapis rengindeki bubcuklu kuzu üzerinde yine aynı renkteki tığlar yer almaktadır. Tığlar basit nokta ve çizgilerden oluşmaktadır (Şekil 721).

Şekil 540: TZK 341, v.1b Unvân Tezhibi

Şekil 541: TZK 341, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

2.7.7. Katalog 40 (VA 1054/2)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	:43 VA 1054/2
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Vahidpaşa/ H.1227
Eserin İsmi	: et-Terğib ve't-Terhib
Müellifi	: Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdulkavî b. Abdullah el-Münzirî
Müstensih	: Mehmed b. Ahmed b. Osman
Tasnif No.	: 297/3
Konusu	: Hadis
Dili	: Arapça
Hattatı	: Yahya b. el-Hâc Muhammed el-Hîtî
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: İs ve lâl mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ Eserin yazılış tarihi tespit edilemedi, ancak tezhibi 15.yy. başı olarak tarihlendirilebilir.
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 260 x 180, 190 x 125 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 234[319]
Satır Sayısı	: 29[320]
Cilt Özelliği	: Soğuk Şemse, Mülevven Cilt
Müzehhep Varaklar	: Zahriye sayfası tezhibi

[319] Eserin (207-440) arasındaki sayfaları olup, 1054/2 eserin ikinci cildidir. Eserin birinci cildi olan 1054/1 ise, (1-206) arasında kalan sayfalarıdır.

[320] Kütüphane kayıtlarında 27 olarak geçmektedir. Ancak 1054/2 numaralı eserin satır sayısı 29 olup; birinci cilt olan 1054/1 numaralı eserin satır sayısı 27'dir.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 542: VA 1054/2, Eser Cildi

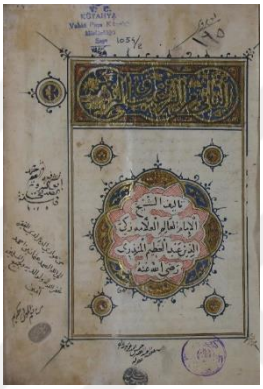

Kahverengi deriden yapılan cilt kabının ölçüleri 260 x 180 mm. olup, *Mülevven Cilt* tipine örnek olarak gösterilebilir. Mülevvenliğin vişne çürüğü rengindeki deri ile sağlandığı cilt kabının merkezinde gömme olarak yapılmış salbekli şemse formu yer alırken, bunu dört taraftan köşebentler çevrelemektedir. Şemse ve köşebentlerdeki desen, serbest kompozisyonla tezyîn edilmiş olan hatâyî grubu motifler ve hançer yapraklardan oluşmaktadır. Salbekte hatâyî motifi vardır. Cildi, soğuk baskı cetvellerle, zencerek demiri ile işlenmiş olan soğuk baskı bir pervaz tamamlamaktadır. Miktepte ise aynı köşebentlerle, daha küçük çalışılmış oval şemse motifi yer alırken, şemse formunun içinde bu kez 1/2 simetrik hazırlanan hatâyî ve rûmî grubu motiflerin bir arada kullanıldığı desen bulunmaktadır. Cilt kabı şeması, 16. yüzyıl cilt kabı şemasıyla uygun olup, eserin orijinal cildi olmadığını söylemek mümkündür.

Eser, Mehmed Emin Vahîd Paşa'nın H. 17 Şevvâl 1227 / M. 18 Ekim 1812 tarihinde İstanbul'dan yollamış olduğu 139 cildin arasındadır.[321] Kütüphaneye 1054/1 numaralı eser *Tergib ve Terhib Münzirînin nısf-ı evveli* olarak, 1054/2 numaralı eser ise *Tergib ve Terhib Münzirînin nısf-ı ahiri*[322] şeklinde kaydedilmiştir.

ZAHRİYE SAYFASI TEZHİBİ (v.1a)

Şekil 543: VA 1054/2, v.1a Zahriye Tezhibi

et-Terğib ve't-Terhib adlı eserin ikinci cildinin 1a varağında yer alan zahriye sayfası tezhibi, dikdörtgen bir alan içerisine yerleştirilmiş üstteki yatay pafta ile onun altındaki madalyondan ibarettir. Yatay pafta üzerindeki lâcivert zeminli alanda, asûmânî mürekkep ile yazılmış *es-sanî mine't Terğib ve't Terhib* ibaresi bulunmaktadır. Yazının etrafı altın ile bey-ne's-sütur içine alınmış, bu şekilde yazının lâcivert zeminden ayrılması sağlanmıştır. Yazının etrafında kalan boşluklar ise sıvama altın zeminli hatâyî grubu motifler ile bezenmiştir. Çiçeklerin içi kızıl-kahve ile renklendirilmiştir. İçten dışa altın ve lâcivert iplik ile çevrelenen yazılı alan, geometrik özellikler taşımaktadır. Yatay dikdörtgenin köşeleri, kızıl-kahve ile boyanarak, içlerine basit rûmîler konmuştur. Altın zeminli rûmîlerin içi lâcivert ile renklendirilmiştir.

Altta yer alan dilimli madalyon 1/16 simetrik olup, iç içe geçerek kesişen sekiz daireden oluşmaktadır. Bu daireler madalyonun iç kısmında sekiz kollu bir yıldız

[321] Kılıç, s. 67.
[322] Kılıç, s. 69.

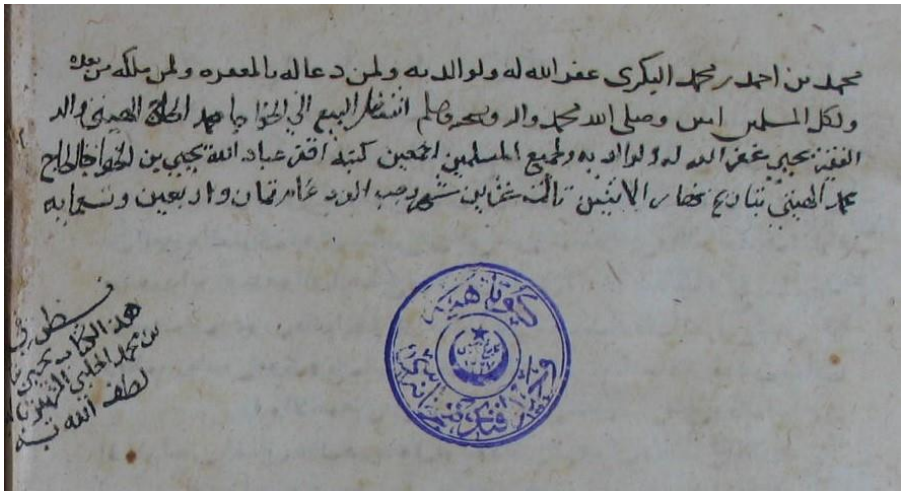
oluşturmuştur. Dairelerin kesişmesiyle oluşan paftaların zemini atlamalı olarak lâcivert ve kızıl-kahve boyanmış, içlerine basit altın rûmîler çizilmiştir. Madalyonun merkezinde is mürekkebi ile *Telîfü'ş-Şeyhi'l-İmâm'il-Âlîmi'l-Allâme Zekîyüddîn Abdülazîm el-Münzirî* yazmaktadır. Metin, bey-ne's-sütur içine alınırken, zemin Sandal üslûbunda kırmızı tarama çizgilerle bezenmiştir. Madalyon, altın ipliklerin ardından gelen lâcivert kuzu üzerindeki tığlar ile çevrelenmiştir. Eğriler, nokta ve yuvarlaklardan müteşekkil lâcivert tığlar, 14. yy. ve 15. yy. özellikleri taşımaktadır.

Madalyonun dört köşesinde yuvarlak paftalar yer almaktadır. Yuvarlak paftaların içinde altın tepelik mevcut olup, paftanın zemin rengi kızıl-kahvedir. Altın iplikle çevrili paftaların etrafında, lâcivert kuzu üzerine sıralanmış basit tığlar vardır.

Tezyînât, altın cetveli müteakiben gelen lâcivert kuzu ile çerçeve içine alınırken; kuzunun üst tarafıyla köşelerine lâcivert tığlar yerleştirilmiştir. Sayfanın üst kısmında yatay paftaya bitişik haşiye tezhibi vardır. Yuvarlak pafta içerisinde altın bir goncagül bulunurken; paftanın zemini lâcivert, ipliği altındır ve lâcivert kuzu üzerinde yer alan lâcivert tığlarla çevrelenmiştir (Şekil 721).

Kütüphane kayıtlarında eserin istinsâh tarihi ile ilgili bir bilgi bulunmamasına karşın, ketebe kaydında eserin *H. 948 Receb ayında Yahya b. el-Hâc Muhammed el-Hîtî* tarafından yazıldığına dair bir ibare yer almaktadır (Şekil 544).

Şekil 544: VA 1054/2, v.236a Ketebe Kaydı

Bu durumda eseri M.1541'e tarihlendirmek gerekir ki, söz konusu eserin tezyînâtı için bunu söylemek mümkün değildir. Çünkü eserin bezemesi tipik Selçuklu tezhibi özellikleri taşımaktadır ve Katalog 2'de incelenen VA 1043 (Şekil 40,43) ve VA 1331 (Şekil 42) numaralı eserlerle benzer tezyînî özelliklere sahiptir. VA 1054/2 numaralı eserde (Şekil 543,546) kullanılan renkler lâcivert, altın ve kızıl-kahve olup, Selçuklu ve Beylikler Dönemi'nin çok kullanılan renkleri arasında yer almaktadır. Motifler oldukça iri ve kaba çalışılmış, tahrir ve renklendirmede klâsik dönemin olgunluğuna yaklaşılamamıştır. Desen, motif ve kompozisyon şeması olarak da bu eseri 16. yüzyıldan ziyade 15. yüzyıla tarihlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Zaten eserin birinci cildinin 1a varağında yer alan zahriye sayfasının (Şekil 545) tezhibi de 15. yy. özellikleri taşımaktadır.

Şekil 545: VA 1054/1, v.1a Zahriye Tezhibi

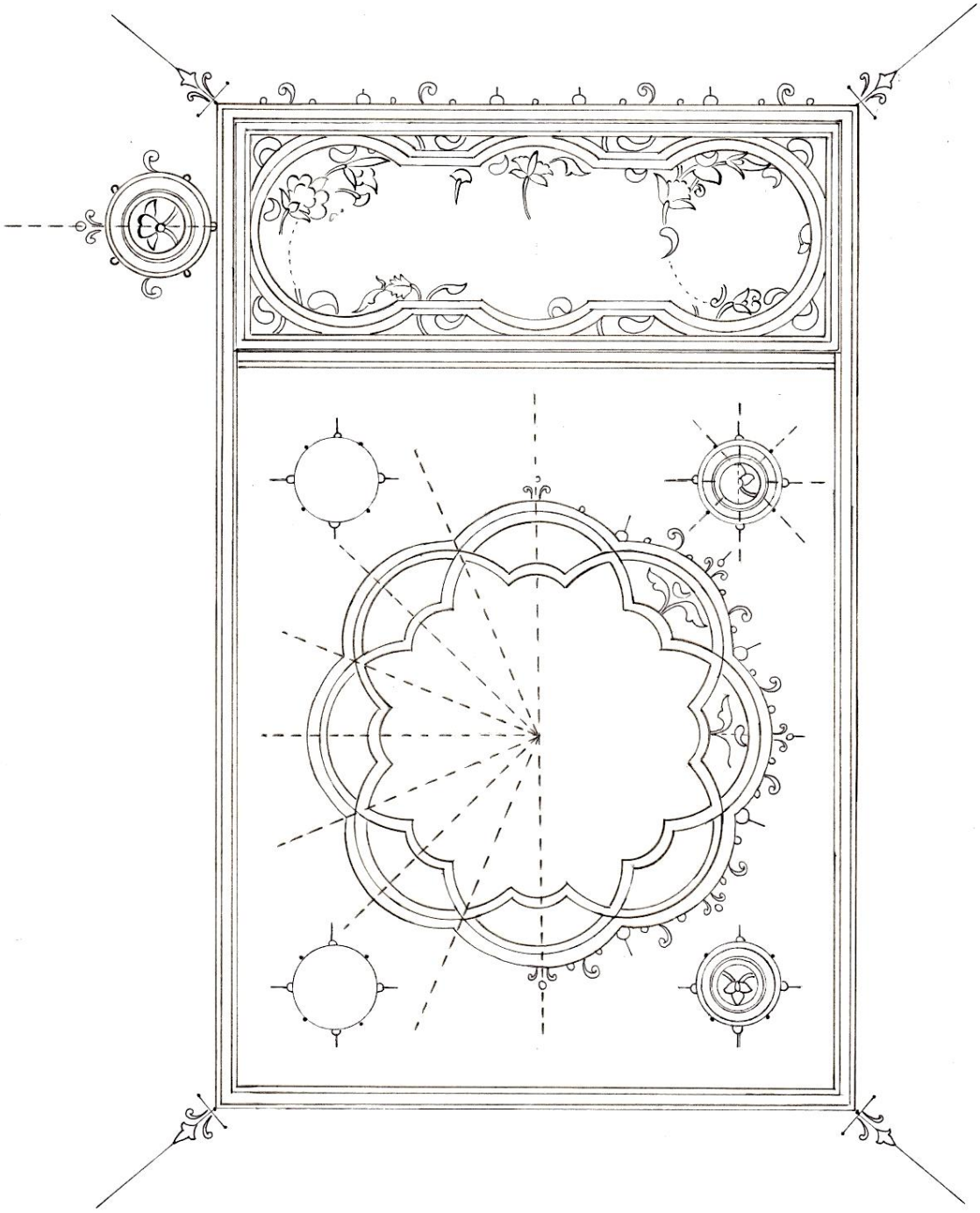
Kaynak: Kütahya Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi

VA 1054/1 (Şekil 545) eserin birinci cildi olup, 1a zahriye sayfası müzehheptir. Ancak tezhipli alandaki yıpranmadan dolayı desen tam olarak seçilememektedir; ayrıca benzer kompozisyon özelliği incelenen diğer zahriye sayfalarında görülmektedir. Bu nedenle bu eser, tez çalışmamıza dahil edilmeyerek; desen analizi yapılmamıştır.

Şekil 546: VA 1054/2, v.1a Zahriye Tezhibi

Şekil 547: VA 1054/2, v.1a Zahriye Tezhibi Çizimi

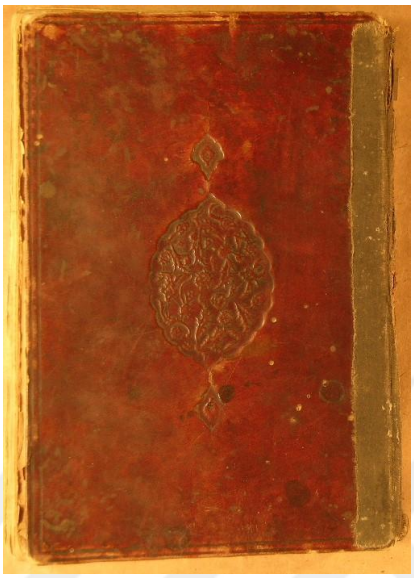
2.7.8. Katalog 41 (VA 1179)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 1179
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Vahidpaşa / H.1226
Eserin İsmi	: Melhame-i Şemsîyye (Manzum)
Müellifi	: Yazıcızâde Sâlih (Selahaddin)
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 520
Konusu	: Astroloji
Dili	: Türkçe
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: Yazı alanında is ve lâl mürekkebi, unvân sayfası tezhibinde üstübeç mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarih	: --------/ Eserin yazılış tarihi tespit edilemedi, ancak tezhibi 15.yy. başına tarihlendirilebilir.
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 250 x 165, 155 x 103 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 157
Satır Sayısı	: 15
Cilt Özelliği	: Soğuk Şemse
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 548: VA 1179 Eser Cildi

Kahverengi deri olan cilt kabı, 250 x 165 mm. ölçülerindedir ve soğuk baskı tekniği ile yapılmıştır. Merkezdeki salbekli şemse formunun içinde serbest kompozisyon ile tasarlanmış olan hatâyî grubu motifler yer alırken; salbekte İran etkileri taşıyan hatâyî motifi göze çarpmaktadır. Köşebent ve miklebin bulunmadığı eser cildini, ince altın cetveller süslemektedir. Tezhibinde de Timûrî dönem etkileri gözlemlenen cildin, eserle birlikte yapılmış olması muhtemeldir.

Şekil 549: VA 1179, Eser Cildinin İç Kabı

Cildin iç kabı, deri üzerine taraklı ve hatipli ebrû kaplanmış olup, lahor çividi oksit sarı ve kırmızı kullanılmıştır (Şekil 549).

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b)

Şekil 550: VA 1179, v.1b Unvân Tezhibi

İstinsâh tarihi tespit edilemeyen eserin tezhibi naif üslûpta yapılmış olup, 15. yüzyıl başları veya ortalarına tarihlendirilmesi mümkündür.

14. yüzyıl başlarından itibaren Muzafferî ve Celâyirî dönemi eserlerinde görülen naif üslûp, ardından Timûrî Herat nakkaşhanelerinde de karşılaşılan bir üslûptur. Bu üslûpta, tek bir yerden çıkış yapan dallar üzerinde sık ve minik dallar, yaprak ve çiçekler serbest fırça hareketleriyle çizilmiştir. Desen, özellikle lâcivert olmak üzere koyu renk zeminler üzerine altınla yapıldığı gibi, altın zeminler üzerine koyu renklerde de yapılmıştır. [323]

VA 1179 numaralı eserin sadece bir sayfası müzehhep olup, iklîl unvân sayfası düzenindedir. Tezhipli alan üst üste duran iki dikdörtgen paftadan oluşmuştur. Alttaki yatay alanın ortasında lâcivert zeminli yazı alanı olup, üzerinde üstübeç ve sülüs hat nev'i kullanılarak yazılmış Besmele ile rûmî motiflerden müteşekkil 1/2 simetrik bir desen vardır. Altın dallar üzerindeki altın rûmîler, oldukça ince ve zarif çalışılmıştır. Yazı alanını dendanlı altın iplik çevrelerken; etrafındaki desen 1/4 simetriktir. Altın zeminli paftaların içine is mürekkebi ile naif üslûpta bir desen çizilmiştir. Desen, tek yerden çıkış yapan dal üzerindeki minik ve sık yapraklarla, penç motifinden ibarettir. Alttaki yatay alanı siyah (+) desenli beyaz renk arasuyu ve ince altın bir iplik çevrelemekte, bunu müteakiben üstteki iklîl kısma (Şekil 551) geçilmektedir.

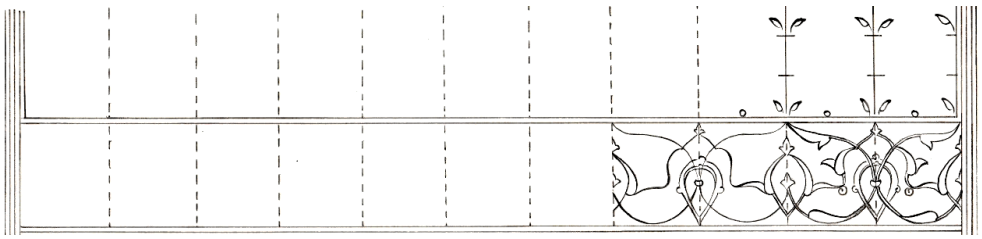
[323] Tanındı, (Başlangıcından Osmanlı'ya) ss. 253-254.

Şekil 551: VA 1179, v.1b Unvân Tezhibi, Detay

Üst kısımda sağa sola katlanarak çoğaltılan 1/2 simetrik kompozisyon esasına göre hazırlanmış bir desen kullanılmıştır (Şekil 552). Desenin zemini lâciverttir. Rûmî grubu motiflerden oluşan desende rûmî dallar kırmızı ortabağların içinden girip çıkarak tüm zemini dolanmaktadır. Sadece ortabağların zemini kırmızı olup, geri kalan tüm rûmîler ve helezonlar altındır. Motifler oldukça ince bir işçilikle yapılmış, içleri hurdelenmiştir. Tığlar lâcivert kuzu üzerinde sıralanmış, basit yaprak ve çizgilerden oluşmuştur (Şekil 721).

Şekil 552: VA 1179, v.1b Unvân Tezhibi, Detay Çizimi

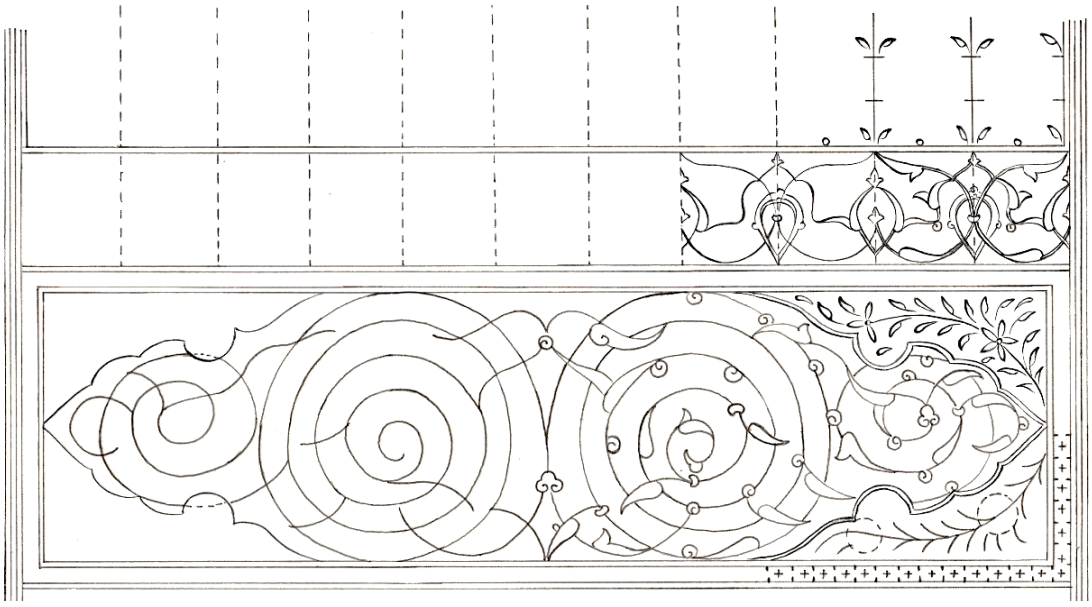
Eserin metin kısmı altın cetvellerle ayrılmış, iki sütun halinde tertip edilmiştir. İs mürekkebi ve nesih hat nev'inin kullanıldığı yazı, 12 satırdır.

Desen, renk ve motif özellikleri göz önüne alındığında eserin naif üslûpta, Timûrî etkisinde yapıldığı söylenebilir. Eserin tezhibi muhtemelen 15.yy. başlarında yapılmıştır.

Şekil 553: VA 1179, v.1b Unvân Tezhibi

Şekil 554: VA 1179, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

2.7.9. Katalog 42 (VA 3054)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 3054
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Müze Müdürlüğü'nden devir / M. 29.04.1985
Eserin İsmi	: Dîvân-ı Kemâl
Müellifi	: Şeyh Kemâl (Şeyh Kemâluddin Mes'ud-i Hocendî)
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 891/51
Konusu	: Edebiyat
Dili	: Farsça
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Ta'lîk
Mürekkep	: Yazı alanında is mürekkebi, unvân sayfası tezhibinde üstübeç ve lâl mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ Eserin yazılış tarihi tespit edilemedi, ancak tezhibi 15.yy. başı olarak tarihlendirilebilir.
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 185 x 130, 105 x 90 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 84
Satır Sayısı	: 13
Cilt Özelliği	: Deri Cilt
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 555: VA 3054, Eser Cildi

185 x 130 mm. ölçülerindeki cilt kabı, siyah deri üzerine kahverengi kâğıtla kaplı olup, herhangi bir tezyînî özelliğe sahip değildir.

Sadece üst kapağın ortasında el yazısı ile *Divân-ı Şeyh Kemâl 1173/1760* yazmaktadır. Bu tarih, eserin satın alındığı ya da el değiştirdiği tarih olabilir. Sertap ve miklebi bulunmayan cilt kabında maddi yıpranmalar söz konusu olup, sırt kısmı kopmak üzeredir.

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b)

Şekil 556: VA 3054, v.1b Unvân Tezhibi

İstinsâh tarihi belli olmayan eserin tezhibi, 15. yy. başı olarak tarihlendirilebilir. Eserin müellifi Şeyh Kemâl Hocendi'nin H. 1400 senesinde öldüğü[324] göz önünde bulundurulduğunda, VA 3054 numaralı eserin en erken 15. yüzyıl başında istinsâh edildiğini söylemek mümkündür. Zaten eserin tezhip özellikleri de bu görüşü destekler niteliktedir. Eserde sadece 1b unvân sayfası müzehhep olup, iklîl unvân sayfası düzeninde tertip edilmiştir. Alttaki yatay alanın içinde, turuncu mürekkep ve kûfî hatla birlikte sülüs ve üstübeç kullanılarak yazılan *Divân-ı Şeyh Kemâl* ibaresi bulunmaktadır. Yazının etrafında serbest kompozisyonla tasarlanmış olan rûmî grubu motifler dolanmaktadır. Lâcivert zeminde altın dallar üzerinde yer alan rûmîler de sıvama altın olup, içleri lâl mürekkebi ile hurdelenmiştir. Altın cetvellerin çevrelediği alttaki yatay alan, orijinalinde muhtemelen beyaz olan ancak zaman içinde özelliğini kaybederek gri renk alan arasuyu ile kenarsuyundan ayrılmıştır.

Kenarsuyunda 1/2 simetrik kompozisyonla tasarlanmış, münhani motiflerinden müteşekkil bir desen yer almaktadır (Şekil 706). Degrade tekniği ile boyanmış münhanilerde mavi ve bordo tonları ile tonlama yapılmış, motiflerin tahrirleri altın ve is mürekkebi ile çekilmiştir. Kenarsuyunda geri kalan zemin lâcivert

[324] Ozan Yılmaz, "Toprak Başa, Baş Toprağa" Tarihî Bir Türk Kargışının Klasik Türk Şiir'ine Yansımaları", **Millî Folklor**, 2014, Yıl:26, Sayı:101, s. 174.

olup, tezyînât lâcivert basit tığlarla nihayetlendirilmiştir. Ancak uğradığı maddi hasar sebebiyle tam olarak seçilemeyen tığ motifi, desen analizinde çizilememiştir.

Metin kısmı altın cetvellerle iki sütun halinde tertip edilmiş ve yazıda is mürekkebi ile ta'lîk hat nev'i kullanılmıştır.

VA 3054 numaralı eserle benzer bezeme özelliklerine sahip olan bir başka eser, BVBM'nde 1830 envanter numarası ile kayıtlıdır (Şekil 557). Kur'ân-ı Kerîm'in altıncı cüzü olan bu eserin serlevha tezhibinde[325] VA 3054 (Şekil 558) numaralı eserdeki rûmî motifleri ile renklendirme tekniğinin benzer olduğu görülmektedir.

Şekil 557: BVBM 1830 "Kur'ân-ı Kerîm Altıncı Cüz, Serlevha Tezhibi

Kaynak: Demircan Aksoy, s. 163.

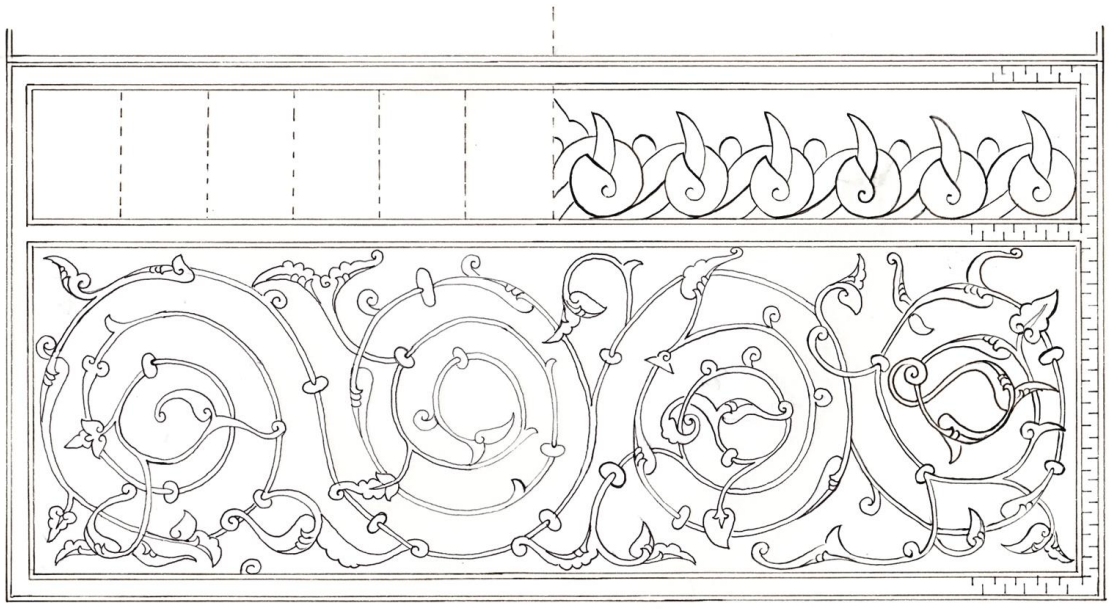
BVBM 1830 numaralı eserin (Şekil 557) 14. yy. sonu ile 15. yy.'ın ilk yıllarında hazırlanmış olduğu[326] göz önünde bulundurulduğunda VA 3054 numara ile kayıtlı olan Divân'ın 15. yy. başlarında yapılmış olma ihtimali oldukça yüksektir.15. yy.'dan sonra çok fazla tercih edilmeyen münhani motifine, geniş bir alanda ve doğru boyama tekniği ile yer verilmiş olması da bu görüşü destekler mahiyettedir. Eserin tezyînâtında İlhânlı-Moğol etkisinden söz etmek mümkündür.

[325] Demircan Aksoy, ss. 158-165 arasında BVBM 1830 numaralı eserin incelemesi yapılmıştır.
[326] Demircan Aksoy, s.160.

Şekil 558: VA 3054, v.1b Unvân Tezhibi

Şekil 559: VA 3054, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

2.7.10. Katalog 43 (VA 3192)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 3192
Eski No.	: --------
Geldiği Yer ve Tarih	: Kütahya İmam Hatip ve Anadolu Lisesi Müd. bağışı (13.06.2008)
Eserin İsmi	: Kitabu Gunyeti'l-Münye fi Tetimmeti-l Ğunye[327]
Müellifi	: Ebü'r Recâ Muhtar el-Hanefî[328]
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/5
Konusu	: Fıkıh
Dili	: Arapça
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: Yazı alanında is ve lâl mürekkebi, unvân sayfasında zer mürekkep kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ Eserin yazılış tarihi tespit edilemedi, ancak tezhibi 15. yy. olarak tarihlendirilebilir.
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 275 x 185, 194 x 104 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 162
Satır Sayısı	: 29
Cilt Özelliği	: Eserin cildi yoktur.[329]
Müzehhep Varaklar	: Zahriye sayfası tezhibi

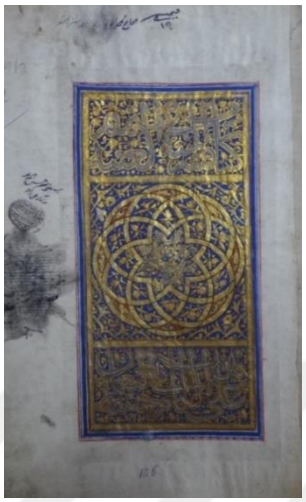
[327] Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi kayıtlarında eser adı *Münyetü'l Fukahâ* olarak geçmektedir. Ancak VA 3192 numaralı yazmanın zahriye sayfasındaki bilgiler doğrultusunda eserin adı Münyetü'l Fukahâ değil, *Kitabu Gunyeti'l Münye fi Tetimmeti-l Ğunye*'dir.

[328] Eserin adı kütüphane kayıtlarında *Münyetü'l Fukahâ* olarak geçtiği için, müellif adı da Fahreddîn Bedî' b. Ebû Mansur el-Hanefî el-İrak olarak kayıtlıdır. Zahriyedeki bilgilere göre doğrusu Ebü'r Recâ Muhtar el-Hanefî'dir.

[329] Eserin üzeri beyaz kâğıt kaplı karton kabı bulunmaktadır. Bu nedenle eserin cildi inceleme konusu edilmemiştir.

ZAHRİYE SAYFASI TEZHİBİ (v.1a)

Şekil 560: VA 3192, v.1a Zahriye Tezhibi

Eserde ciddi anlamda maddi yıpranma söz konusu olup, son varakları yırtılmıştır. Bu nedenle eserin ketebe kaydı ve istinsâh tarihi ile ilgili bilgilere ulaşmak mümkün değildir. Eserde 1a zahriye sayfası müzehhep olup, levha halinde tasarlanmıştır. Tezyînât, altın cetvellerle birbirinden ayrılmış üç bölümden ibaret olup, üst kısımdaki yatay dikdörtgen üzerinde, sülüs hat nev'i ile *Kitabu Gunyeti'l-Münye fi Tetimmeti-l Ğunye* yazmaktadır. Orijinalinde beyaz olması ihtimal dahilinde olan ancak zaman içindeki bozulmalardan dolayı gri-mavi bir renk alan yazının etrafı altın ile tahrirlenmiş, arada kalan boşluklara serbest tasarım hatâyî grubu motiflerden müteşekkil bir desen çizilmiştir. Lâcivert zeminde dolanan çiçeklerin zemini sıvama altın olup, içlerine kızıl-kahve renklendirme yapılmıştır. Aynı renk harflerin gözlerinin boyanmasında da kullanılarak, bütünlük sağlanmıştır.

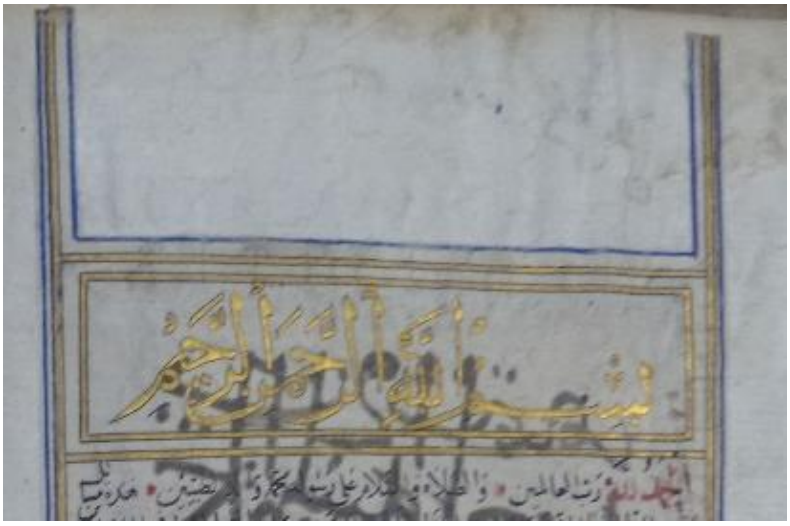
Zahriye sayfasının orta kısmındaki kare paftanın merkezinde dilimli madalyon yer almaktadır. 1/16 simetrik olan madalyon iç içe geçen sekiz daireden oluşmaktadır. Bu daireler madalyonun iç kısmında sekiz kollu bir yıldız oluşturmuştur. Merkezde lâcivert zemin üzerine t*elîfü l Ebi'r Recâ Muhtar ……el-Hanefî* yazmaktadır. Metin, altın bey-ne's-sütur içine alınmış ve zeminde kalan boşluklara altın yapraklar eklenmiştir. Bu yazılı alanı, kesişen altın dairelerin oluşturduğu üç sıra dilimli alan çevrelemektedir. İlk iki sırada oluşan paftaların zemini lâciverttir ve içlerinde sıvama

altın goncagül yer almaktadır. Goncagüllerin içine kızıl-kahve gölgelendirme yapılarak tezyînâtın bütünüyle uyum sağlanmıştır. Üçüncü sıradaki paftaların zemini ise, kontrast olarak kızıl-kahve boyanmış, içlerinde bulunan basit rûmîlere bu kez lâcivert ile renk verilmiştir. Merkezdeki madalyon ile cetvel arasında kalan üçgenimsi alanlarda ise lâcivert zemin üzerine sıvama altın rûmî grubu motiflerden oluşan kendi içinde 1/2 simetrik bezemeler yer alır. Desenin katlama ekseni üzerinde tek bir penç motifi yer almaktadır.

Alttaki yatay pafta, üstteki ile benzer karakterde olup, içinde *alâ mezheb-i ebî'n-Numân Îmâm Hânefiyye* yazmaktadır. Bu ibarenin yazılma sebebi muhtemelen müellif de Hanefî Mezhebinden olduğu için, Îmâm-ı Âzâm'a duyduğu saygıyı belirtmek istemesindendir. Hem madalyonun merkezine hem de alttaki yatay pafta içerisine Hanefî ibaresinin yazılmış olması o esnada o bölgedeki Hanefî sayısının az olması ve bunun vurgulanmak istenmesi ile ilişkili olabilir.

Tezyînât altın cetvelin akabinde gelen lâcivert cetvel, lâcivert ve kırmızı kuzu ile çevrelenmiş, iki kuzu arası lâcivert noktalarla bezenmiştir.

Şekil 561: VA 3192, v.1b Unvân Sayfası

Eserin unvân sayfasında (Şekil 561) müsait yer olmasına karşın zerendûd Besmele haricinde herhangi bir bezeme yoktur. Sayfanın cetvel ve kuzuları çekilmiş, tezhip için gerekli alanlar hazırlanmıştır. Eseri tezyîn eden kişinin vefatı ya da başka bir sebepten dolayı bezemenin yarım kalmış olması ihtimal dahilindedir.

Eser genel olarak değerlendirildiğinde, 15. yüzyıl özellikleri taşıdığı düşünülmektedir. Kullanılan renkler, desen şeması, motif ve kompozisyon özellikleri bunu destekler mahiyettedir. Motifler iri, kaba ve özensiz çalışılmış, klâsik dönemin olgunluğuna henüz ulaşılamamıştır.

Şekil 562: VA 3192, v.1a Zahriye Tezhibi

Şekil 563: VA 3192, v.1a Zahriye Tezhibi Çizimi

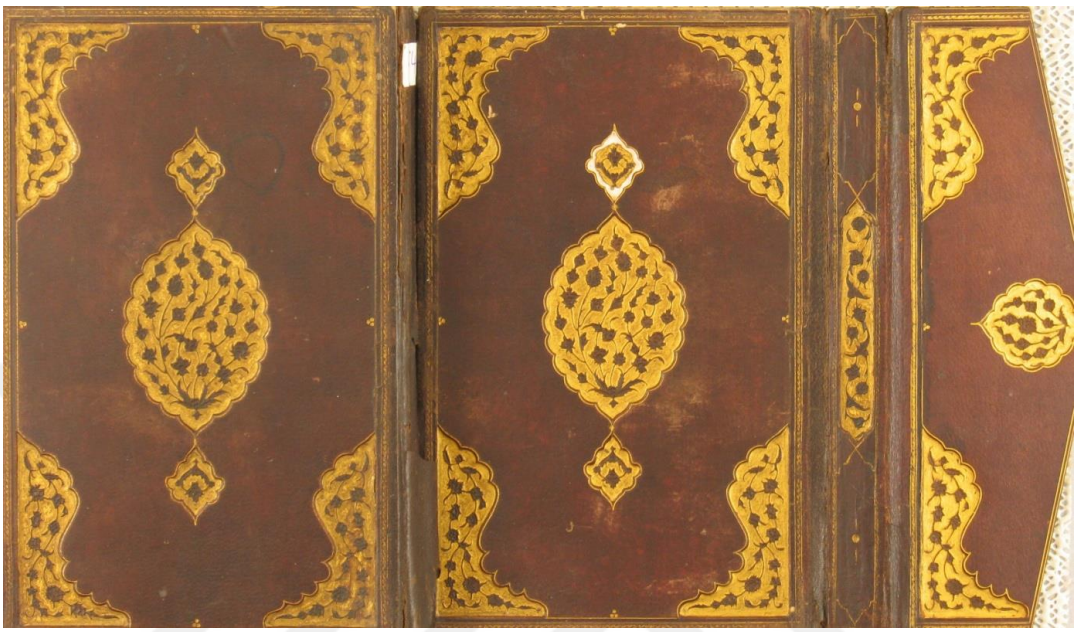
2.7.11. Katalog 44 (TZK 454)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 TZK 454
Eski No.	: 2847
Eserin İsmi	: Şerhu'ş-Şâfiye Fi't-Tasrîf Li's
Müellifi	: Es Seyyid Abdullâh
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 492/7
Konusu	: Arap grameri
Dili	: Arapça
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: Yazı alanında is mürekkebi ve zer mürekkeb, unvân sayfası tezhibinde üstübeç mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ Eserin yazılış tarihi tespit edilemedi, ancak tezhibi 16. yy. sonu olarak tarihlendirilebilir.
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 178 x 114, 118 x 64 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 193
Satır Sayısı	: 19
Cilt Özelliği	: Alttan Ayırma Şemse
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 564: TZK 454, Eser Cildi

178 x 114 mm. ebatlarında olan cilt kabı kahverengi deri olup, *Alttan Ayırma Şemse* özelliği göstermektedir. Tam ortada yer alan salbekli şemseyi köşebentler çevrelerken; şemse içerisinde serbest kompozisyonla tasarlanmış olan hatâyî grubu motifler ve dilimli yapraklar bulunmaktadır. Salbekte 1/2 simetrik bir desen yer alırken; köşebentler ve miklep üzerindeki şemse yine serbest kompozisyonla çalışılmıştır. Deseni, zencerek demiri ile işlenmiş altın pervaz çevrelemektedir. Motifler incelendiğinde Karamemi etkisi olduğu aşikârdır. Tek bir noktadan çıkan dallar üzerindeki motifler, bahçe çiçeklerini anımsatmakta ve ahenkli bir şekilde yukarıya doğru uzanmaktadırlar. Cilt kabı üzerinde görülen bu üslûp, eserin unvân sayfasında da mevcuttur. Bu durumda eser cildinin de tezhibinin yapıldığı döneme tarihlendirilmesi mümkündür.

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b)

Şekil 565: TZK 454, v.1b Unvân Tezhibi

Eserin 1b varağı kubbeli unvân sayfası düzeninde olup, alttaki yatay dikdörtgenle onun üzerindeki kubbeli kısımdan müteşekkildir. Klâsik tezhip üslûbundadır. 1/4 simetrik olan yatay kısım, altın rûmîlerle paftalara ayrılmıştır. Tam ortadaki altın zemin üzerine, üstübeç mürekkebi ve sülüs hat nev'i ile *Hâzâ Kitâbu Seyyid Abdullâh* yazılmıştır. Yazı alanını rûmî iplikler çevrelemiştir. Rûmîler mühre ile parlatılmış, diğer altın zeminler mat olarak bırakılmıştır. Her iki kenara dayanmış olan üçgen şeklindeki paftaların zemini siyah, geri kalan yerlerin zemini ise lâciverttir. Tüm zemini helezonlar üzerindeki hatâyî grubu motifler dolanırken; motiflerin renklendirilmesinde mavi ve kırmızı kullanılmıştır. Yatay kısım, (+) işaretli yeşil arasuyu çevrelemektedir.

Kubbeli kısım (Şekil 566), 1/2 simetriktir. Tam ortada 1/2 simetrik bulut motifi bulunmaktadır (Şekil 701). Bulut motifinin iç kısmındaki zeminler siyah, geri kalan yerlerin zemini lâciverttir. Tüm zemini hatâyî grubu motifler dolaşmaktadır.

Kubbeli kısmı içeriden altın iplik çevrelemekte, onu müteakiben gelen lâcivert kuzu üzerinde de hatâyî grubu motiflerle kırmızı karanfillerden müteşekkil tığlar yer almaktadır. Tığların aralarına altın üç noktalar konularak tasarım zenginleştirilmiştir (Şekil 723).

Şekil 566: TZK 454, v.1b Kubbe Tezyînâtı ve Çizimi

Metin kısmı, is mürekkebi ve zer mürekkeb kullanılarak, nesih hat nev'i ile yazılmış, satır aralarına yuvarlak zer duraklar konulmuştur. Besmele'nin keşidesi üzerinde hatâyî grubu motiflerden müteşekkil bir desen mevcuttur. Motifler altınla, çift tahrir tekniği kullanılarak bezenmiştir.

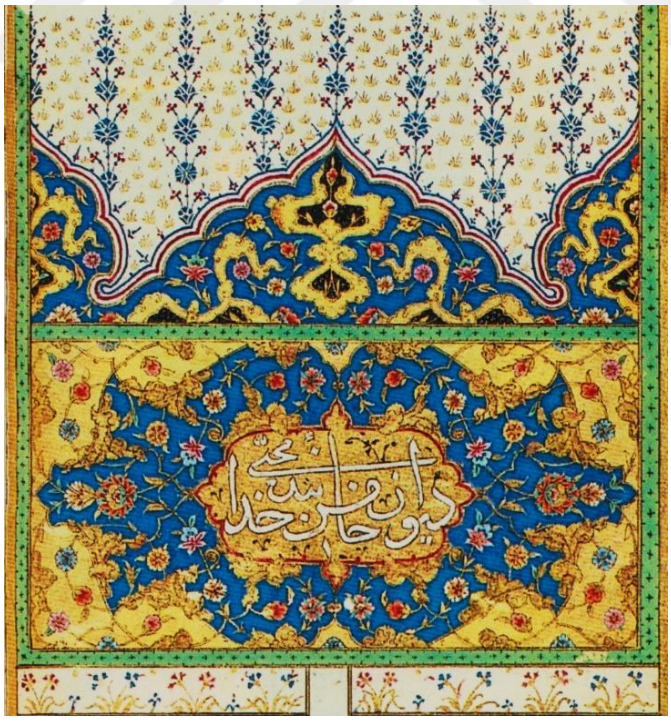
Haşiye kısmında çift tahrir tekniğiyle yapılmış, hatâyî grubu motiflerden oluşan bir desen vardır (Şekil 567). Serbest tasarımla kurgulanan desen, alttaki yapraklardan çıkış yaparak yukarıya doğru uzanan helezonlardan ibarettir. Motiflerin meşîmeleri sarı altın, dallar ve taç yaprakları lâciverttir.

Şekil 567: TZK 454, v.1b Sayfa İçi Deseni ve Çizimi

İstinsâh tarihi tespit edilemeyen eserin tezhibinin, 16. yy. sonu yapılmış olabileceğini söylemek mümkündür. Tezhibi her ne kadar ince bir işçilikten yoksun olsa da gerek kullanılan renkler, gerekse uygulanan çift tahrir tekniği ile klâsik dönemin izlerini taşıdığı söylenebilir. Özellikle tığların ve haşiyede yer alan desenin Müzehhip Karamemi etkisinde olduğu aşikârdır. Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde 3873 envanter numarası ile kayıtlı bulunan H.971/ M.1563 tarihli Karamemi imzalı *Muhibbi Divanı*'nın bir nüshasının[330] (Şekil 568) TZK 454 numaralı eserin (Şekil 565, 569) tezyînâtı ile benzer özellikler taşıdığı görülmektedir. Özellikle tığlar ve yazı alanı benzer olup, her iki eserde de aynı renk arasuyu benzer şekilde kullanılmıştır. Tabi ki Nuruosmaniye Kütüphanesi 3873 numaralı *Muhibbi Divanı*'nın (Şekil 568) nefis ve ince işçiliğini TZK 454 numaralı eserde (Şekil 569) görmek mümkün değildir. Ancak TZK 454 numaralı eserin, Karamemi üslûbunda daha kaba bir işçilikle, sonraki bir tarihte yapıldığı söylemek mümkündür.

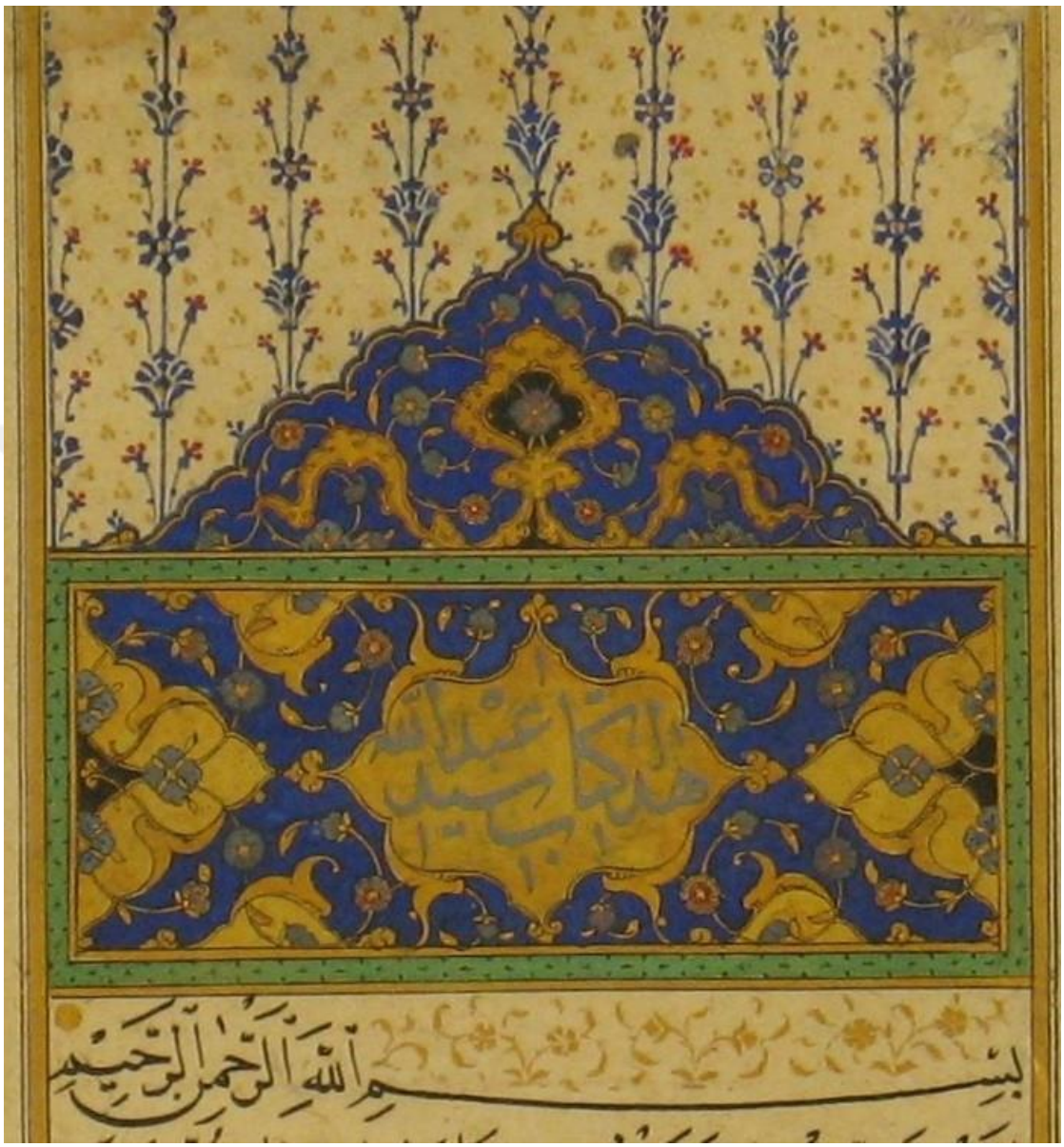
Şekil 568: Nuruosmaniye Küt. 3873, Muhibbi Divanı

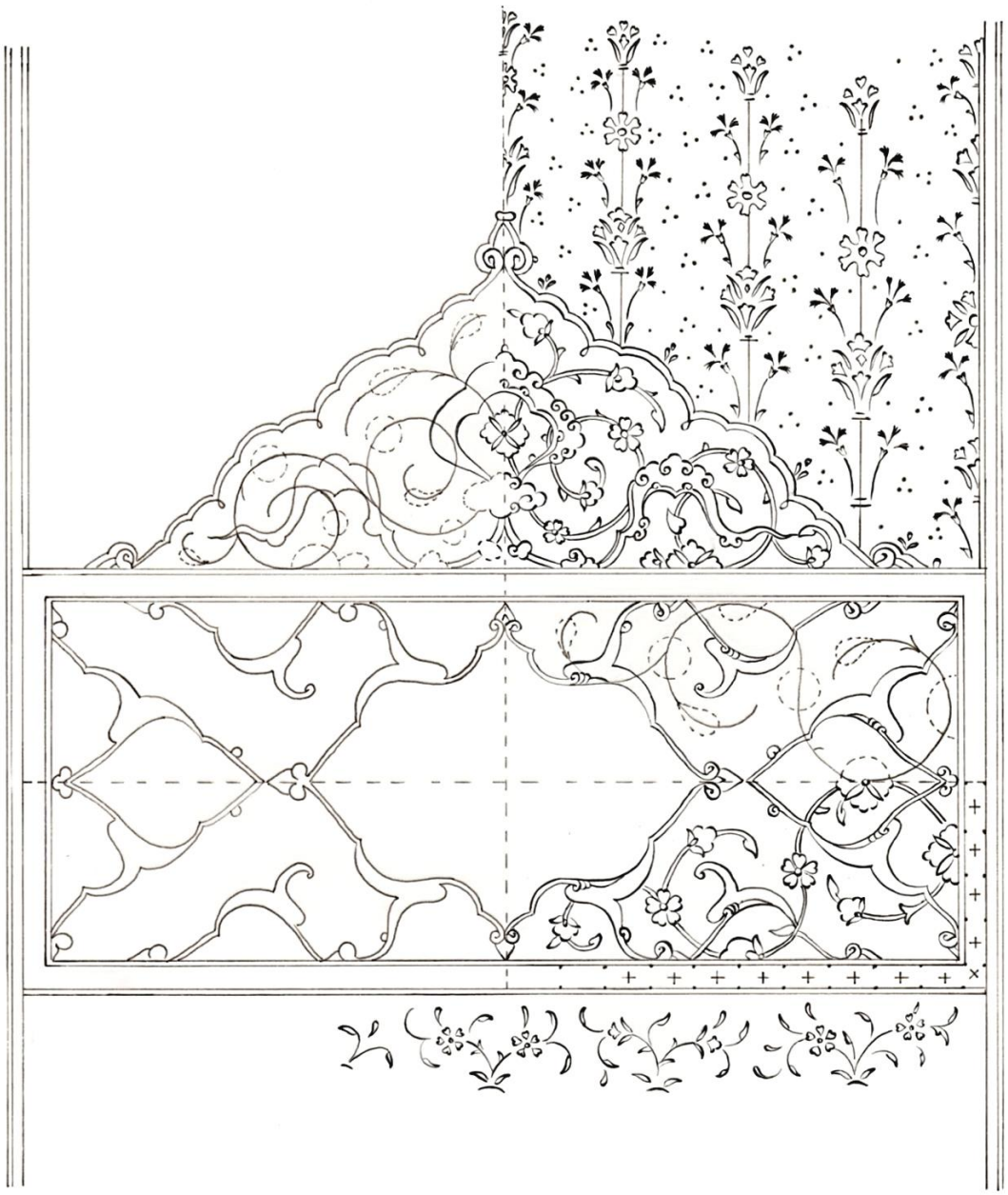
Kaynak: Mesara ve Can, s. 108.

[330] Mesara ve Can, s. 108.

Şekil 569: TZK 454, v.1b Unvân Tezhibi

Şekil 570: TZK 454, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

2.7.12. Katalog 45 (VA 1170)

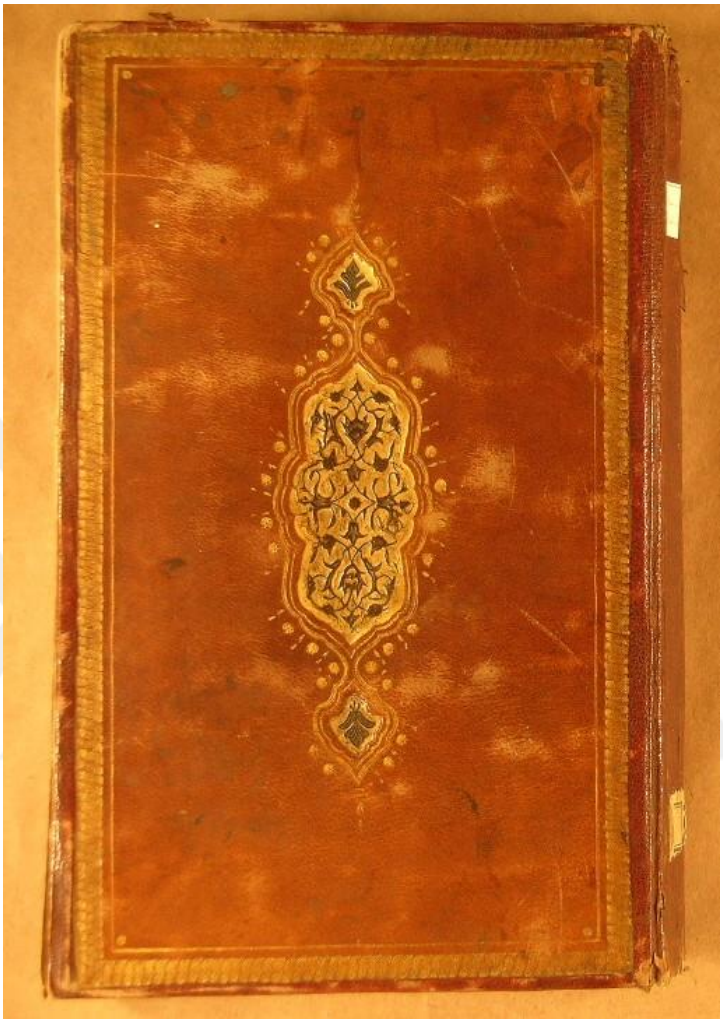
ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 1170
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Vahidpaşa / H.1229
Eserin İsmi	: Dîvân ve Müsveddedâd-ı Kânî[331]
Müellifi	: Ebû Bekir Kânî et-Tokadî
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 819/1
Konusu	: Edebiyat
Dili	: Türkçe
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: İs ve lâl mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ Eserin yazılış tarihi tespit edilemedi, ancak tezhibi 16.yy. olarak tarihlendirilebilir.
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 245 x 150, 160 x 100 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 265
Satır Sayısı	: 19
Cilt Özelliği	: Mülevven Şemse
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi

[331] Eser, aslen Kânî'nin Dîvânı'dır; ancak eserin sonunda müellifin müsveddeleri de bulunmaktadır.

CİLT ÖZELLİKLERİ

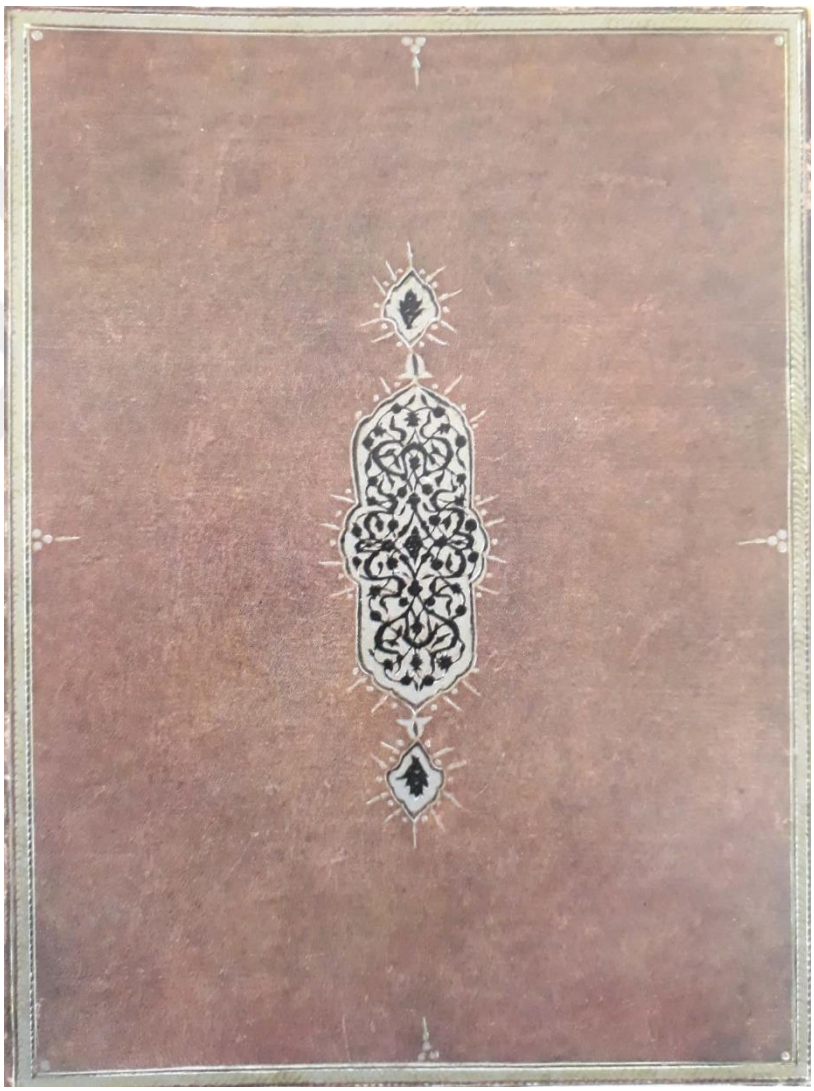
Şekil 571: VA 1170, Eser Cildi

245 x 150 mm. ebatlarında olan cilt, kahverengi deridir. Ortadaki salbekli şemse formu içerisinde 1/4 simetrik olarak tasarlanmış, rûmî ve hatâyî grubu motifler yer almaktadır. Mülevven şemse tekniğiyle yapılan cilt kabındaki motifler siyah renktir. Salbekte goncagül motifi vardır, şemsenin etrafı nokta ve çizgilerden müteşekkil olan tığlarla süslenmiştir. Cildin kabını, ince altın cetveller ve zencerek demiri ile işlenmiş altın pervaz çevrelemiştir. Eserin istinsâh tarihi belli olmamakla birlikte, müellifin eseri te'lîf ettiği 18. yy. ya da sonrasında yazılmış olduğunu söylemek mümkündür. Fakat cilt kabı üzerindeki şemse motifi, 17.yy. özellikleri taşımaktadır.

Gerek şemsenin yanlardan hafif çıkıntılı olan formu ve gerekse cilt üzerinde köşebentlerin olmayışı bunu düşündürmektedir. Ayrıca Topkapı Sarayı Müzesi EH Kütüphanesi'nde 2138 demirbaş numarası ile kayıtlı bulunan 1657 tarihli *Murakka' Albümü'*nün[332] (Şekil 572) cilt tezyînâtı, VA 1170 numaralı eserin cildiyle (Şekil 571) benzer karakterdedir.

Şekil 572: TSM, E.H. 2138 Numaralı Murakka' Albümü'nün Cilt Kabı

Kaynak: Çığ, s. 43.

[332] Çığ, s. 43.

Eser, Mehmed Emin Vahîd Paşa'nın Tersane-i Amire Emini görevinde iken İstanbul'dan edinip, kütüphanesine yollattığı 108 cilt arasında bulunan kitaplardan olup, H. 11 Sâfer 1229/ M. 2 Şubat 1814 tarihinde Kütahya'ya gönderilmiştir. Vahîd Paşa bu kitapların, Anadolu Muhasebesi defterine ve kütüphane vakfiyesine ek olarak kaydedilmesini talep ederek bu görev için de Kütahya nâibi Şa'ramî Abdullah Şakir Efendi'yi uygun görmüştür. Kaydedilen kitaplar, kütüphanede görevli Ahmed ve Mehmed Efendiler tarafından teslim alınarak[333] Kütüb-i Edebiyye ve Kasayid kategorisinde kaydedilmiştir. Kitabın adı bu kayıtlarda *Dîvân ve Münşe'ât-ı Kânî* olarak geçmektedir.[334]

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.3b)

Şekil 573: VA 1170, v.3b Unvân Tezhibi

Ketebe kaydında istinsâh tarihi ile ilgili bir bilgiye rastlanmayan eserde üç adet unvân sayfası müzehhep olup, bunların üçü de aynı karakterdedir. Tezhibi, 16. yüzyıl Şiraz ekolünün özelliklerini taşımaktadır. Desen, sıvama altın zemin üzerine serbest kompozisyonla yerleştirilmiş hatâyî grubu motiflerden ibarettir. Altın dallar üzerinde yer alan motifler oldukça renkli ve ince çalışılmıştır. Yapraklarda sarı, kırmızı, mavi

[333] Kılıç, s. 92.
[334] Kılıç, s. 97.

ve mor, çiçeklerde ise sarı, kırmızı, mavi, mor ve kiremit rengi kullanılmış, tüm motiflerin içine beyaz ile ışık verilmiştir. Desen bir pano özelliğindedir ve paftalanmamıştır. Altın zemin üzerinde kalan boşluklar, is mürekkebi ile yapılan minik yaprak ve tirfillerle doldurulmuştur. Desen ve motifler incelendiğinde bu tezhibin İran coğrafyasında çok usta bir sanatkâr tarafından sarayda ya da sanatkârın kendi atölyesinde yapılmış olduğu söylenebilir. Tezhip her ne kadar 16. yüzyıla ait olsa da eser, 18. yüzyıla aittir. Osmanlı dönemi şair ve nâsirlerinden biri olan Ebû Bekir Kânî et-Tokadî H. 1124'te (M. 1712) Tokat'ta doğmuştur. Kânî'nin M. 1791 senesinde öldüğü[335] düşünüldüğünde bu eserin en erken 18. yüzyılın ikinci yarısında istînsâh edildiği söylenebilir. Halbuki eserdeki müzehhep sayfaların 18.yy.'a ait olma ihtimali yoktur. Bu durumda 16. yy.'da tezyîn edilmiş bu müzehhep sayfaların hazır olarak ellerinde mevcut olma ihtimalinden söz edilebilir.

Şekil 574: VA 1170, v.3b Unvân Tezhibi, Detay

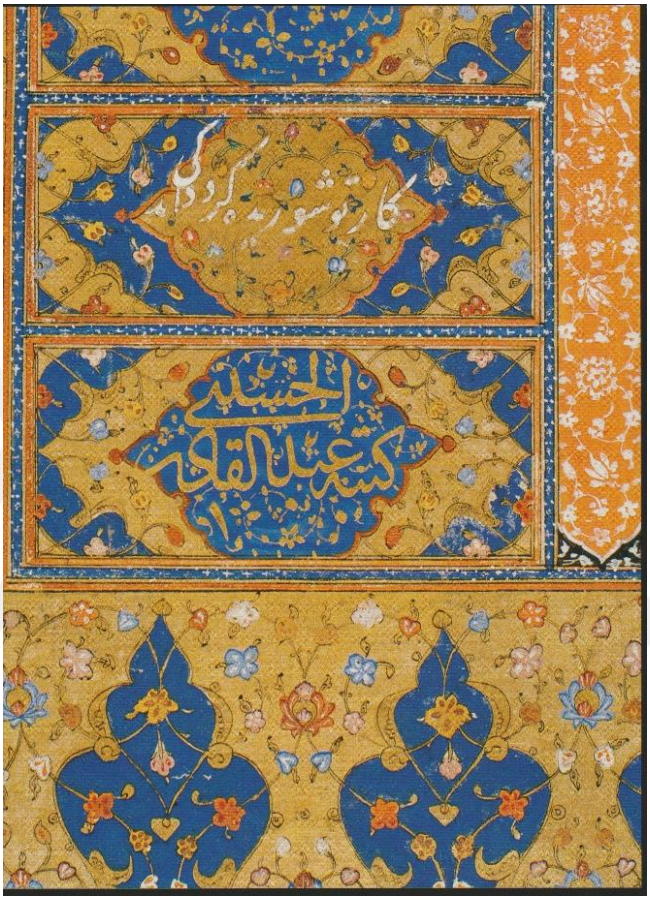

Müzehhep varaklar incelendiğinde altın zemin üzerinde üstübeçle yapılmış harf noktaları olduğu, hatta yer yer daha önceden üstübeçle yazılmış yazının harf kalıntılarının bulunduğu görülebilir (Şekil 574).

[335] İlyas Yazar, "Ebû Bekir Kânî'nin (1712-1791) Şiirinde İstanbul", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı:2, Aralık 2009, s. 699., ayrıca bkz. İlyas Yazar, **Kânî Dîvânı (İnceleme-Metin)**, VIII+ 627s. EÜ, Sos. Bil. Enst., (Yayımlanmış Doktora Tezi), İzmir 1999.

Ancak harflerin üzeri altınla boyanmış olduğu için ne yazdığını okumak mümkün değildir. Harf noktalarına ise aynı tahrifat yapılmamıştır. Bu durumda belki de bu desenin altında başka bir eserin, hatta müellifinin ismi yazmaktaydı.

Şekil 575: TSMK K.103 Kur'ân-ı Kerîm Ketebe Sayfası Tezhibi

Kaynak: Uluç, s. 372.

TSMK K.103 envanter numara ile kayıtlı olan üstteki Kur'ân'ın ketebe sayfasında (Şekil 575) kitabe pafta içine üstübeçle bir yazının yazıldığı ve yazının etrafının serbest dallarla tezyîn edildiği görülmektedir.

TSMK K. 103 numaralı eser gerek motif ve desen gerekse renk özellikleri bakımından VA 1170 numaralı eserle benzer özellikler taşımaktadır. TMSK K.103 numaralı eserde (Şekil 575) yazı silinmediği için, dalların olması gerektiği gibi yazının etrafında dolandığı görülmektedir.

Vahîd Paşa bu eseri H. 1229 senesinde İstanbul'dan temin ederek kütüphanesine yollamıştır. Belki de çağdaş oldukları Kânî ile bir dostlukları vardı ve bu eserin kütüphanesinde bulunmasını istemişti. Bunun için bu eseri sipariş etmiş ve tezyîn edilmesini şart koşmuştu. Ancak bu esere yeni bir tezhip yapmak yerine, ellerinde daha önce bulunan bir eserin tezyînî varaklarını alarak, bu esere vassale tekniği ile uygulamış olabilecekleri ihtimal dahilindedir.

VA 1170 numaralı eserin kenar suyu incelendiğinde 16. yüzyıl Şiraz özellikleri taşımakla birlikte kenarsularının birbirinin devamı niteliği taşımadığı, vassale ile birbirlerine eklenerek bütünlük yaratılmaya çalışıldığı görülür (Şekil 576-581). Zaten bıçak ve yapıştırıcı izleri de görülebilmektedir. Ne şekilde uygulanmış olursa olsun, lapis zemin üzerinde serbest fırça hareketleri ile yapılan kenarsuyu desenlerinin son derece usta bir el tarafından yapılmış olduğu söylenebilir. Ulama kompozisyonla tasarlanan hatâyî ve rûmî grubu motiflerden oluşmuş desenler, altın kullanılarak gayet zarif ve ince bir işçilikle uygulanmıştır.

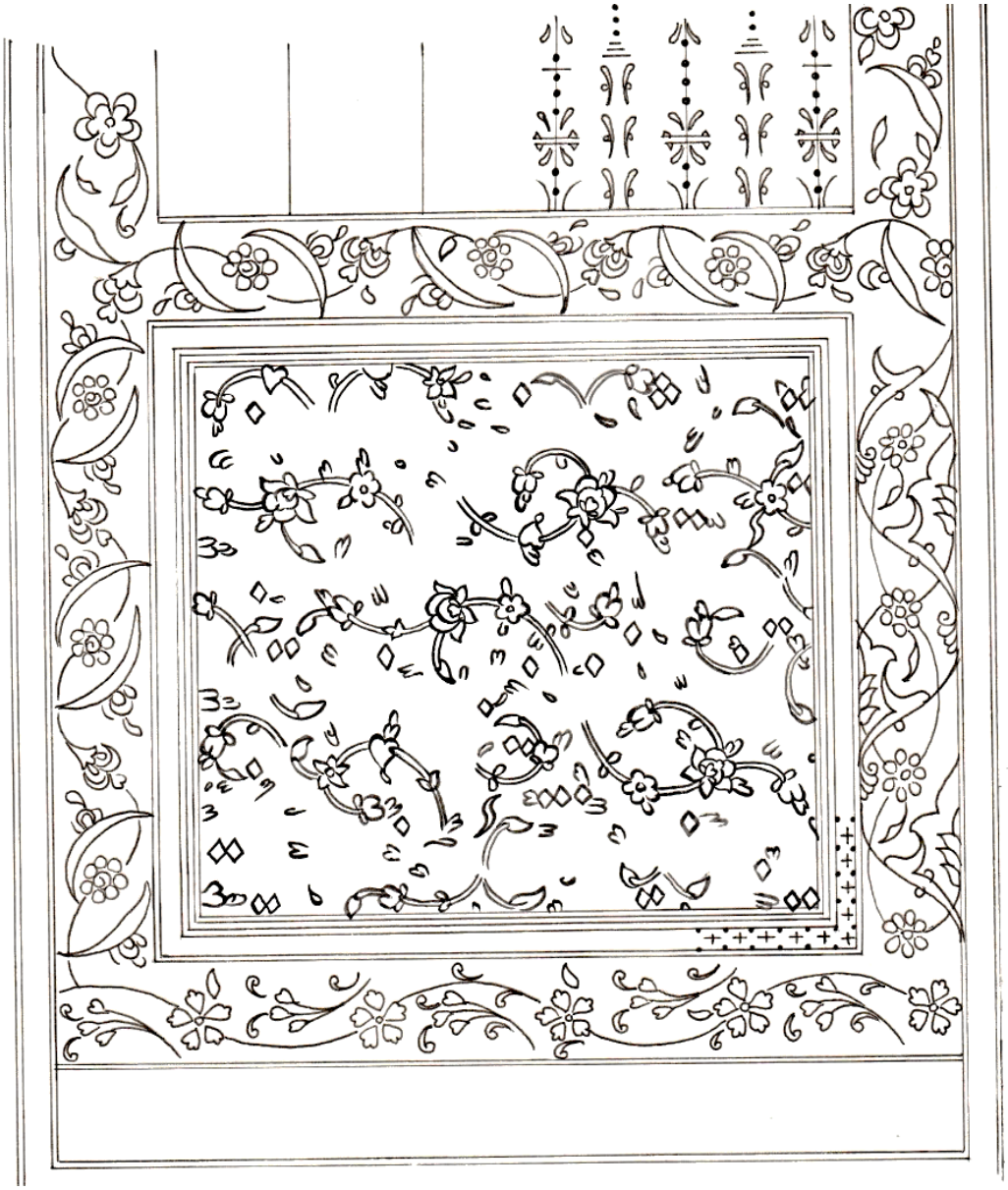
Eserin tezyînâtı 16. yüzyılda yapılmış olmasına karşın, aynı şeyi tığlar için söylemek mümkün değildir. Münavebeli olarak lâcivert ve kırmızı yerleştirilmiş olan tığlar 18. yy. Osmanlı üslûbu özellikleri taşımaktadır ve sonradan yapılmıştır (Şekil 723). Zaten tığlarda kullanılan lâcivert, kenarsuyunda kullanılmış olandan oldukça farklı bir tondadır. Tığların üst kısımlarındaki motiflerin olmayışı, bu eserin sayfalarının tıraşlanmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu durumda eserin daha büyük olan orijinal cildi, muhtemelen zamanla yıpranmış olduğu için bu cilt kabı (Şekil 571) ile değiştirilmiştir.

Metin kısmı is mürekkebi ve nesih hat nev'i ile yazılmış, üstteki Besmele'nin etrafına altın bir bezeme yapılmıştır. Yazı ile tezhip eşzamanlı yapılmadığı için, burada oluşan boşlukları tezyîn etme ihtiyacı duyulmuş ve bu alana oldukça kaba bir bezeme yapılmıştır. Ancak bu durum, tezhiplenmek üzere bırakılan bir alanı boş bırakmayıp, ne olursa olsun bir bezeme yapılması gerektiği fikrine işaret etmesi bakımından oldukça anlamlıdır.

Şekil 576: VA 1170, v.3b Unvân Tezhibi

Şekil 577: VA 1170, v.3b Unvân Tezhibi Çizimi

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.44b)

Eserde yer alan ikinci unvân sayfası da (Şekil 578, 579) ilkiyle benzer karakterde olup, sadece kenarsuyu deseninde farklı olarak rûmî üçiplik kenar bezemesi (Şekil 712) kullanılmıştır. Metnin üst kısmında da lâl mürekkebi ile *İbtidâu Gazeliyyât* yazmaktadır.

Şekil 578: VA 1170, v.44b Unvân Tezhibi

Şekil 579: VA 1170, v.44b Unvân Tezhibi Çizimi

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.103b)

Varak 103b'de yer alan üçüncü unvân sayfası da (Şekil 580, 581) diğerleriyle benzer özellikler taşımaktadır. Metnin üst kısmındaki başlık içinde lâl mürekkebi ile *Sadâret-i Uzmâ Tebrîki* yazılmıştır.

Şekil 580: VA 1170, v.103b Unvân Tezhibi

Şekil 581: VA 1170, v.103b Unvân Tezhibi Çizimi

2.7.13. Katalog 46 (VA 1326)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 VA 1326
Eski No.	: -------
Geldiği Yer ve Tarih	: Şahinzâde Hacı Ahmed Ağa Vakfı / H.1315-M.1898
Eserin İsmi	: Kur'ân-ı Kerîm
Müellifi	: --------
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 297/1
Konusu	: Kur'ân
Dili	: Arapça
Hattatı	: Mehmed Said Cevahir Rakam
Hat Nev'i	: Nesih
Mürekkep	: Yazı alanında is ve surh mürekkebi, sûrebaşları, Mushaf gülleri ve serlevha tezhibinde ise üstübeç mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ Eserin yazılış tarihi tespit edilemedi, ancak tezhibi 16.yy.'ın ilk yarısı olarak tarihlendirilebilir.[336]
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 365 x 220, 265 x 130 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 745
Satır Sayısı	: 9
Cilt Özelliği	: Acem Cilt
Müzehhep Varaklar	: Serlevha tezhibi, sayfa kenarı tezhibi Sûrebaşları, Mushaf gülleri,

[336] Kütüphane kayıtlarında H.555 olarak geçmektedir.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 582: VA 1326, Eser Cildi

365 mm. x 220 mm. ebatlarındaki vişne çürüğü deri cilt kabı, İran ciltlerine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Kabın tam ortasındaki salbekli şemseye köşebentler eşlik ederken zeminleri sıvama altındır. Yıpranmadan dolayı desen çok net seçilememekle birlikte şemsedeki 1/4 simetrik kompozisyonlu desende lâcivert bulutlarla, iri hatâyî motiflerinin kullanıldığı, bulutlarla çiçeklerin kırmızı iplik yardımıyla birbirinden ayrıldığı görülmektedir. Şemsenin altında ve üstündeki altın tığ üzerindeki küçük salbeğin içindeki desen görülemezken; üstteki salbekte 1/2 simetrik hatâyî grubu motiflerden oluşan desen yer almaktadır. Şemsedeki lâcivert bulutlar burada da mevcuttur. Köşebentlerin deseni oldukça zarar görmüş olmasına rağmen, serbest kompozisyon hatâyî grubu motiflere lâcivert bulutların eşlik ettiği görülebilir. Kapta iki sıra halinde ince altın cetveller vardır. Sırt kısmı tamir gören cilt kabının, miklebi kopmuştur.

VA 1326 numara ile kayıtlı bulunan Mushaf, Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi'ndeki en önemli yazmalardan biri olduğu kadar, bu tezde incelenen en ilginç eserlerden biridir. Eserin temellük kaydında, *İşbu Mushaf-ı Şerîf Kütahya'nın Meydan Mahallesi Eşrafından Şahinzâde Hacı Ahmed Ağa tarafından vakfedilmiş, Câmî-i Kebîr'e bitişik olan kütüphaneye konmuştur, 27 Zilhîcce 1315* yazmaktadır. Künye kısmında her ne kadar eserin istinsâh tarihi tespit edilemedi olarak belirtilse de aslında eserin tarihi bellidir ve Kütüphane kayıtlarında da H.555 (M.1160) olarak geçmektedir. Bu tarih, Mushafın sonundaki ferâğ kaydında da mevcuttur (Şekil 583).

Şekil 583: VA 1326 Ferâğ Kaydı

Aynı zamanda Kütüphaneci Naci Hamdi'nin kendi el yazısıyla Osmanlı Türkçesi ile yazarak, Mushaf'a yapıştırdığı notlara göre de Mushafın istinsâh tarihi H. 555'tir. Naci Hamdi *Cevahir-i Rakam-ı Hurûf* ibaresindeki harfleri ebced hesabı ile hesaplayınca da H. 555 tarihine ulaşıldığını belirtmektedir. Kütüphanecinin aldığı notlar şu şekildedir: *Kur'ân yazmadır. H. 1316 senesinde Şahinzâde Hacı Ahmet Ağa tarafından Ali Paşa terekesinden madeni 10 sarı liraya alınarak Vahid Paşa Kütüphanesi'ne vakfedilmiştir. Cevahir-i Rakam-ı Hurûf diye tarih düşülmüştür ve bu harfler ebced ile hesaplanınca H. 555 etmektedir. Kâğıdı ahârlı Hind Türk kâğıdı olduğundan haşerattan zarar görmemiştir. Cildi güzel ve sanatlı olup, Mushaf'ın ilk cildidir. Tezhibi İran sanatına aittir ve hattı Tebriz mürekkebi ile, satır aralarındaki Hüseyin Vâiz'in Tefsir'i Farsça olarak lâl mürekkebiyle yazılmıştır. Tertipte âyetler*

berkenar[337] *olmayıp, cemi' vâvları kırmızıdır ve bazılarının gözleri doludur. Kütüphaneci Hamdi* (Şekil 585).

Ne var ki H. 555 tarihi doğru olarak kabul edildiğinde eserin gerek yazı gerek cilt kabındaki ve gerekse müzehhep varaklarındaki bezemelerin bu tarihle örtüşmediği açıkça görülmektedir. Mushaftaki yazı karakteri ve tezyînî varaklar göz önünde bulundurulduğunda, bezemenin 15. yüzyıl sonu ya da 16. yüzyıl başında yapıldığını söylemek mümkündür.

Mushaftaki bu tarih karışıklığı ile ilgili bir makale de kaleme alınmıştır. Asiye Tığlı, "Vahid Paşa Kütüphanesi 1326 No'lu El Yazması Kur'ân-ı Kerîm Hakkında Bazı Mülahazalar" adlı makalesinde[338] Kur'ân tarihi ve el yazmaları konusunda uzman olan İranlı araştırmacı yazar Murtaza Kerîmi Niya ve Hüseyin Muttakî'nin görüşlerine değinerek; Kur'ân nüshasında belirtilen H. 555 tarihinin doğru bir tarih olma ihtimalinin olmadığına, bu tarihin daha sonradan ilave edilmiş olabileceğine dikkat çekmektedir. İranlı uzmanlara göre 555 tarihi ancak aslının yarısı olabilir ve bu nedenle Mushafın tarihi en eski H. 9.yy- 12.yy. arasında yer almalıdır. Çünkü onlara göre Mushaf'ın yazıldığı hat nev'i olan İran nesih hattı, H. 6. yüzyılda kullanılan bir yazı değildi. Aynı zamanda âyet aralarına konan durakların da altıncı asırdan çok sonraki dönemlerde kullanıldığına işaret etmektedirler.[339] Duraklar konusunda yapılan yorumlara katılmak mümkün olup, Mushafta kullanılan zer ve helezonik durakların (Şekil 746) özellikle 16. yüzyılda çok kullanıldığı bilinmektedir. Ancak 555 tarihi aslının yarısı olarak kabul edildiğinde karşımıza çıkan 1110 tarihi, M. 17. yy. sonuna tekabül eder ki; eserin yazı, desen, motif ve kompozisyon özellikleri incelendiğinde bu eserin 17. yy. sonunda tezyîn edildiği söylenemez. Tezhibin önce yapılıp, yazının sonraki bir tarihte yazılmış olduğunu da söylemek mümkün değildir. Çünkü yazıların üst kısmındaki harekelerin tezyînâtın altında kaldığı rahatlıkla görülebilir (Şekil 584). Bu durumda gelenekte olduğu gibi önce Mushaf'ın yazımı yapılmış, ardından tezhiplenmiştir. Aynı makalede hattat Mahmut Şahin'in de görüşlerine yer verilmiştir.

[337] Osmanlı Dönemi'nde 18.yy. sonundan itibaren bazı hattatların sayfanın bir âyetle başlayıp, sayfa sonunun başka bir âyetle bittiği *âyetberkenar* denilen usulle Mushaf yazdığı görülmektedir. Âyetberkenar Mushaf yazımının ne zaman başladığı konusu araştırma dahilindedir. bkz. Berk, ss. 64-65.

[338] Asiye Tığlı, "Vahid Paşa Kütüphanesi 1326 No'lu El Yazması Kur'ân-ı Kerîm Hakkında Bazı Mülahazalar", **İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı:4, Haziran 2016, ss. 643-658.

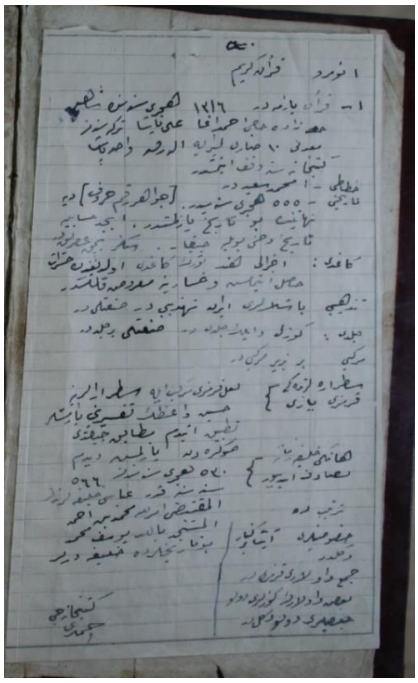
[339] Tığlı, ss. 644-646.

Şekil 584: VA 1326, v.528b

Şahin'e göre: Mushafın hattı ile istinsâh tarihi tutarlı olup, iptidai dönem nesih hattını yansıtmaktadır. Zaten o dönemden kalan buna benzer örnekler de mevcuttur. Şahin, eserdeki tezhiplerin de H. 6. yüzyılda kullanıldığını dile getirmektedir.[340] Yazı konusunda Şahin'in görüşlerine katılmak mümkün olmakla birlikte, tezhip için söylemiş olduklarına katılmak mümkün değildir. Bu eserle ilgili olarak, M. 12. yüzyılda yazısının yazıldığını, ardından 15. yy. sonu- 16. yy. başında klâsik tezhipli bezemelerin yapıldığını ve son olarak 18.yüzyılda hâlkârî bezemelerin yapılmış olduğunu söylemek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Şekil 585: VA 1326, Kütüphaneci Naci Hamdi'nin Notları

[340] Tığlı, ss. 646-653.

SERLEVHA TEZHİBİ (v.1b-2a)

Şekil 586: VA 1326, v.1b-2a Serlevha Tezhibi

Oldukça büyük ebattaki Mushaf, fazla hasar görmeden günümüze kadar gelmiş olup, bazı sûrebaşlarında yıpranmalar ve delikler mevcuttur. Bunların bir kısmının üzeri ince kâğıtla kaplanarak koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Tam çift sayfa olarak düzenlenen serlevha tezhibinde, bazı renklerde dökülmeler ve desenlerde silinmeler mevcuttur. Serlevha tezhiplerinde tezyînâtın yazının önüne geçmesi olağan kabul edilirken; burada yazının ön planda tutulduğu görülmektedir. İs mürekkebi ve celi nesih ile yazılan sekiz satırlık yazı, oldukça iridir. Satır aralarına Kütüphaneci Hamdi'nin notlarına göre lâl mürekkebi ile *Hüseyin Vâîz'in Tefsir'i* yazılmıştır. Ancak bu bilginin doğruluğu tartışılabilir niteliktedir. Çünkü özellikle Mushaf yazımında surh mürekkebi, her zaman için yarı şeffaf lâl mürekkebine tercih edilmiştir. Lâl

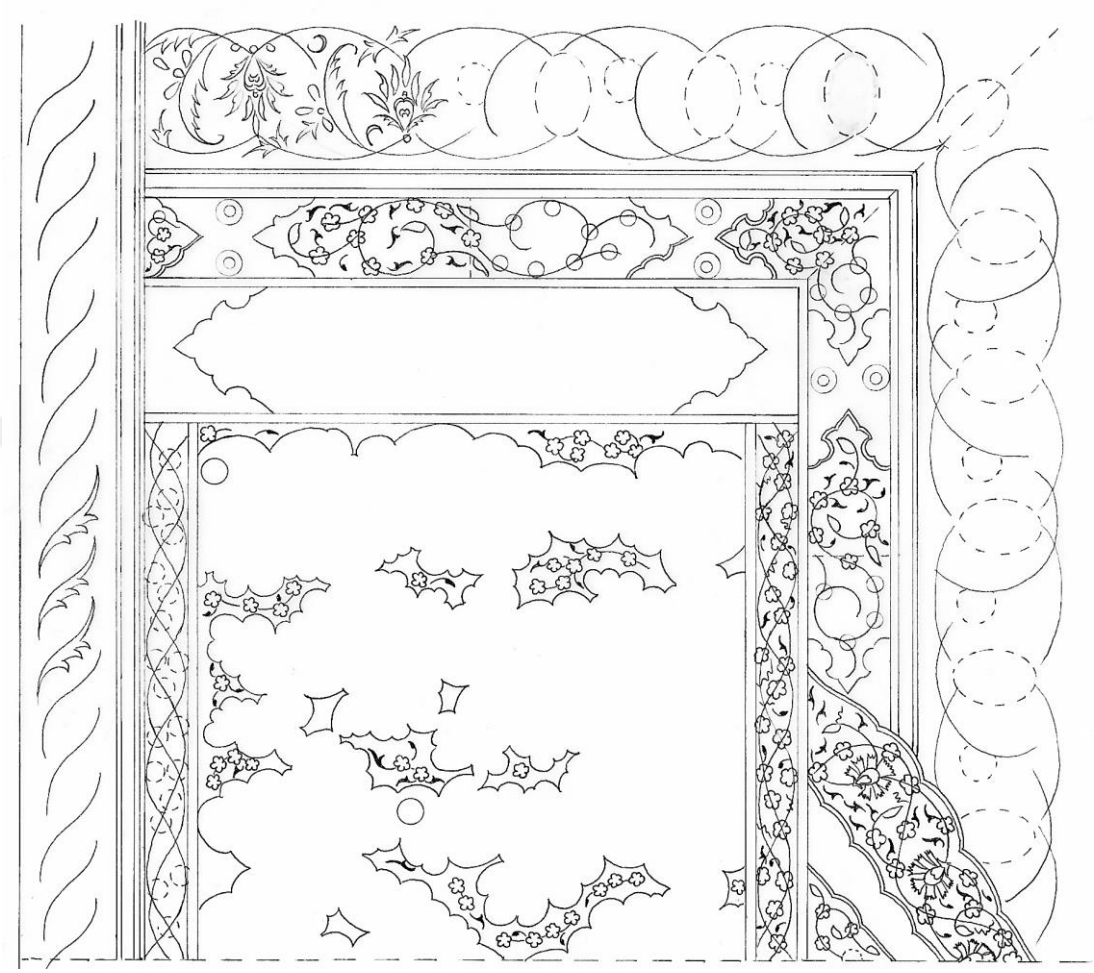
mürekkebinin kırmız böceğinden hazırlanmış olması sebebiyle, canlıların ölümüyle meydana getirilmiş olan bu mürekkebe kutsal kitapta yer verilmek istenmemiştir.[341] Bu nedenle Tefsir'in lâl mürekkebi ile değil de surh mürekkebi ile yazılmış olması ihtimal dahilindedir. Bey-ne's-sütur ile çerçeve içine alınan yazıda, arada kalan boşluklara sıvama altın zemin üzerinde yer alan hatâyî grubu motiflerden müteşekkil minik desenler yapılmıştır. Âyet sonlarındaki zer duraklar siyah tahrirli ve kırmızı noktalarla bezelidir. Metnin her iki tarafında beyaz (+) işaretli lâcivert arasuyunu müteakiben gelen iç pervaz şeklindeki koltuklar mevcuttur. Sıvama altın zeminli koltuk üzerinde çiftiplik hatâyî grubu motiflerden müteşekkil desen yer almaktadır. Klâsik üslûptaki tezyînâtın araları, is mürekkebi ile yapılan çift tahrir bezemeyle doldurulmuştur. Yazının üst kısmında başlık tezhibi mevcut olup, alt başlık kullanılmamıştır. Sıvama altın zeminli kitabe içerisinde üstübeç ile *Sûretü'l-Fâtihatü'l-kitâb, yedi âyet Mekke* ibaresi yer almaktadır. Kırmızı dendanlı iplikle çevrili yazı alanının dışında kalan boşluklar lâcivert boyanıp, boş bırakılmıştır.

Dış pervazın uzun kenarının ortasında, haşiye kısmına taşan kubbeli alan vardır. 1/2 simetrik kompozisyonla hazırlanan tezyînâtta, kubbe kırmızı iplikle paftalara ayrılarak arada kalan paftanın zemini lâcivert boyanmış ve içerisine bezeme yapılmamıştır. Kubbenin alt ve üstünde kalan paftaların zemini altındır. Her iki paftada da 1/2 simetrik kompozisyonlu hatâyî grubu motiflerden oluşan desen vardır. Üst kısımdaki hatâyî çiçekleri, İran coğrafyasında yapılan tezhiplerin tipik çiçekleridir. Dış pervaz zemini, kitabeli zencerek şeklinde paftalara ayrılmış olup, kitabelerin zemini altın, arada kalan boşluklar ise lâcivert boyanmıştır. Köşedeki desen 1/2 simetrik uygulanan desen, diğer paftalarda 1/2 ters simetrik kompozisyonla hazırlanmıştır. Kitabeler dendanlı kırmızı iplikle çevrelenmiş, lâcivert zemine altın daireler konmuştur.

Kırmızı ve altın iplikle çevrelenmiş tezyînât, lâcivert kuzu ile nihayetlenirken bezemede tığ kullanılmamış, haşiye kısmına tarama hâlkâri bir desen yapılmıştır. Çiftiplik desende iri hatâyîlerle hançer yapraklar kullanılmıştır. Klâsik bezeme 16.yy. özellikleri taşırken; hâlkârî bezeme 18.yy. özellikleri taşımakta olup, sonradan yapılmış olmalıdır (Şekil 588, 589).

[341] F. Çiçek Derman, "Tarihimizde Mushafların Bezenmesi", **Diyanet İlmi Dergi**, Cilt: 46, Sayı:4, s. 143.

Şekil 587: VA 1326, v.1b 1/2 Serlevha Tezhibi Çizimi

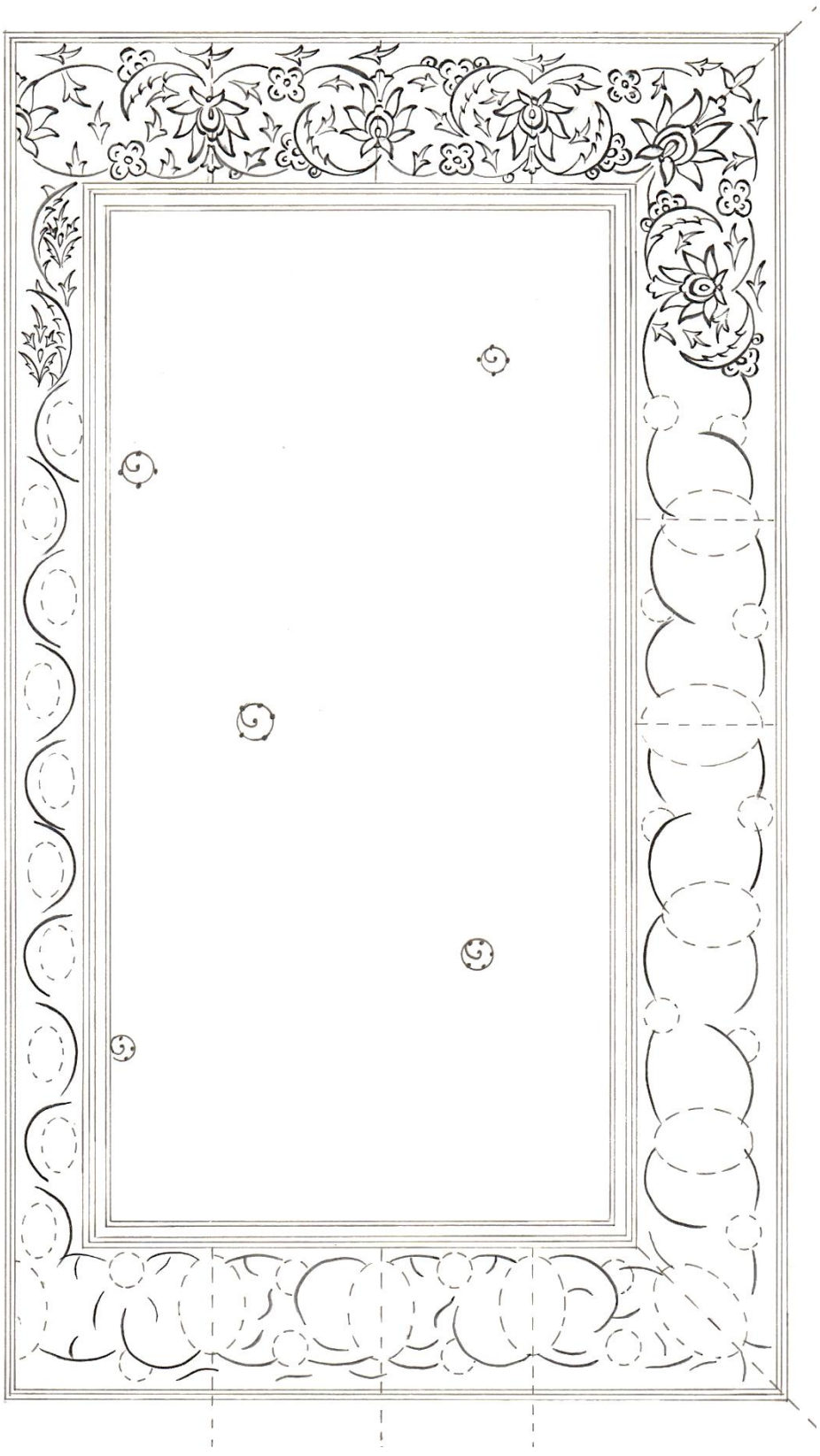
SAYFA KENARI TEZHİBİ (v.2b-3a)

Şekil 588: VA 1326, v.2b-3a Sayfa Kenarı Tezhibi

Mushafın 2b-3a varaklarında (Şekil 588, 589), altın cetvellerle çevrilen yazı alanının dışındaki haşiye kısmına tarama hâlkâr tekniği ile yapılan desen, sayfayı dört taraftan kuşatmaktadır. Bu tezyînât eserin diğer müzehhep sayfaları ile aynı zamanda değil, muhtemelen 18. yüzyıl gibi yapılmış olmalıdır. Üç tarafta çiftiplik halinde yürüyen desen, sırt kısmında tekiplik olarak kullanılmıştır. İri hatâyîler ve hançer yapraklardan müteşekkil, 1/2 simetrik ulama kompozisyon kullanılarak hazırlanan desende bağlantı noktalarına ciharberkler yerleştirilmiştir. Sırt kısmındaki desen daha sade olup, hançer yapraklara goncagüller eşlik etmektedir. Kalın altın cetvel ve lâcivert kuzuyla çevrelenen tezyîntta metin kısmı is mürekkebi ve nesih hat nev'i kullanılarak yazılmış, satır aralarına surh mürekkebi ile Hüseyin Vâiz'in Tefsir'i yazılmaya devam edilmiştir. Âyet aralarında altın helezonik duraklar yer alırken; 2b varağında daire formunda Mushaf gülü vardır.

Şekil 589: VA 1326, v.2b-3a Sayfa Kenarı Tezhibi Çizimi

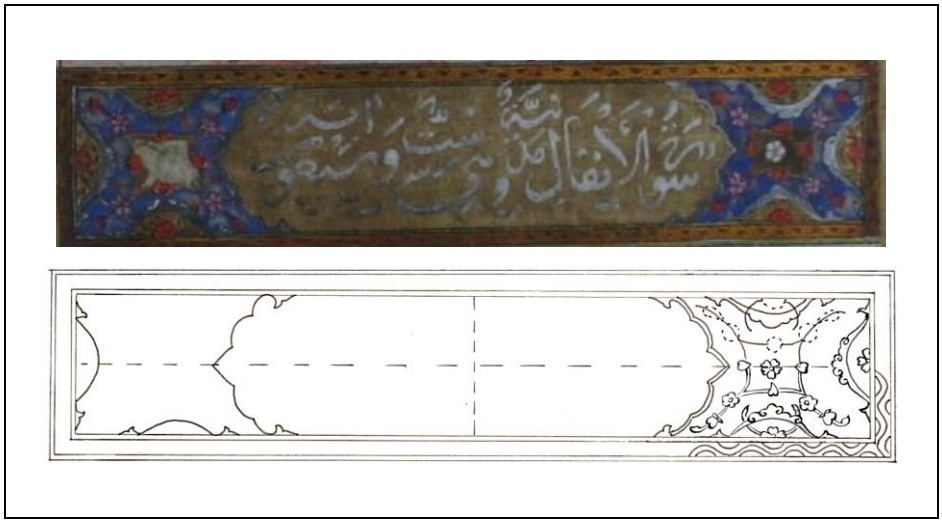
SÛREBAŞI TEZHİPLERİ

Mushafta bulunan sûrebaşları, motif, desen ve renk bakımından eserle bütünlük oluşturacak şekilde tezyîn edilmiş, sûrelerin adı, nüzûl yeri ile âyet sayısı altın zemin üzerine üstübeç veya surh mürekkebi ile yazılmıştır. Mushafın geneli incelendiğinde, zaman zaman aynı desenin farklı sûrebaşlarında kullanıldığı görülmekteyse de mümkün olduğunca tekrardan kaçınılmıştır. Tüm sûrebaşı desenleri 1/4 simetrik kompozisyon kullanılarak tasarlanmış, klâsik tezhip üslûbunda yapılmıştır.

Sûrebaşı tezhipleri incelendiğinde klâsik tezhip kurallarına zaman zaman riayet edilmediği de görülmüştür. Bazen tek bir motif diğer motiflerle bağlantı kurulmadan tek başına müstakil olarak bırakılmış ya da hatâyî grubu motiflerden oluşan bir desen rûmî ile sonlandırılmıştır. Bu uygulamanın kompozisyon kurallarının bilinmemesinden kaynaklandığını söylemek güçtür. Çünkü serlevha tezhibinde tüm kurallara uyulmuştur. Bu durumu, bir ustanın elinden değil de acemi bir talebenin elinden çıkmış olabileceği şeklinde yorumlamak daha doğru olacaktır.

Varak 202b'de yer alan Enfâl Sûresi'nde yazı alanı dışında kalan zemin, beyaz renkteki bulutlarla paftalanmış ve paftaların zemini altınla doldurulmuştur. Geri kalan yerlerin zemini lâcivert olup, desen hatâyî grubu motiflerden oluşmuş, motiflerde kırmızı, beyaz ve eflâtun kullanılmıştır. Tezyînâtı sarı arasuyu çevrelemektedir (Şekil 590).

Şekil 590: VA 1326, v.202b Sûretü'l-Enfâl ve Çizimi

Varak 253b'de yer alan Hûd Sûresi'nde yazı alanı dışında kalan zemin, beyaz ve altın ipliklerle paftalanmış, beyaz iplikli geometrik paftanın zemini siyah ve yeşil ile doldurulmuştur. Penç motiflerinin üzerinde yer aldığı altın iplikler ayrı bir pafta oluşmasını sağlayarak, paftanın zemini yeşil boyanmıştır. Köşelerde yer alan ayırma rûmîlerin rengi bozulmuş olmakla birlikte iç kısımlarında oluşan paftanın zemini siyahtır. Geri kalan yerlerin zemini lâcivert olup, desen penç motiflerinden oluşmuş, çiçeklerde sarı, turuncu ve eflâtun kullanılmıştır. Tezyînâtı eflâtun arasuyu çevrelemektedir (Şekil 591).

Şekil 591: VA 1326, v.253b Sûretü'l-Hûd ve Çizimi

Varak 310a'da yer alan Nahl Sûresi'nde diğerlerinden farklı olarak desen ikiye bölünmüştür. Aradaki kâğıt zemin üzerinde *el-yakîn* ibaresi vardır. Sûre isminin yazılı olduğu alanın dışında kalan zemin, kırmızı rûmîlerle paftalanmış ve paftaların zemini altınla doldurulmuştur. Rûmî paftaların ortasına birer adet kırmızı penç yerleştirilmiştir. Geri kalan yerlerin zemini lâcivert olup, tezyînâtı kırmızı arasuyu çevrelemektedir (Şekil 592).

Şekil 592: VA 1326, v.310a Sûretü'n-Nahl ve Çizimi

Varak 356b'de yer alan Meryem Sûresi'nde yazı alanı dışında kalan zemin, beyaz ipliklerle paftalanmış ve oluşan paftanın zemini lâcivert doldurulmuştur. Geri kalan yerlerin zemini yeşil olup, desen hatâyî grubu motiflerden oluşmuş, motiflerde sarı, kırmızı ve pembe kullanılmıştır. Tezyînâtı kırmızı arasuyu çevrelemektedir (Şekil 593).

Şekil 593: VA 1326, v.356b Sûretü'l-Meryem ve Çizimi

Varak 389b'de yer alan Hacc Sûresi'nde yazı alanı dışında kalan zemin, eflâtun iplik üzerindeki rûmîlerle paftalanmış ve oluşan paftaların zemini lâcivert doldurulmuştur. Geri kalan yerlerin zemini yeşil olup, desen hatâyî grubu motiflerden

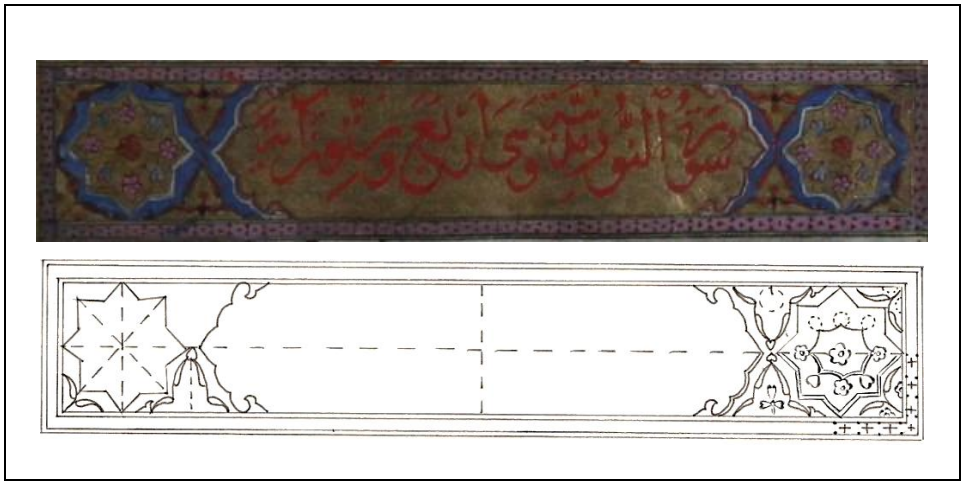
oluşmuş, motiflerde sarı, beyaz ve eflâtun kullanılmıştır. Tezyînâtı çevreleyen arasuyunun rengi maddi hasardan dolayı net seçilememektedir (Şekil 594).

Şekil 594: VA 1326, v.389b Sûretü'l-Hacc ve Çizimi

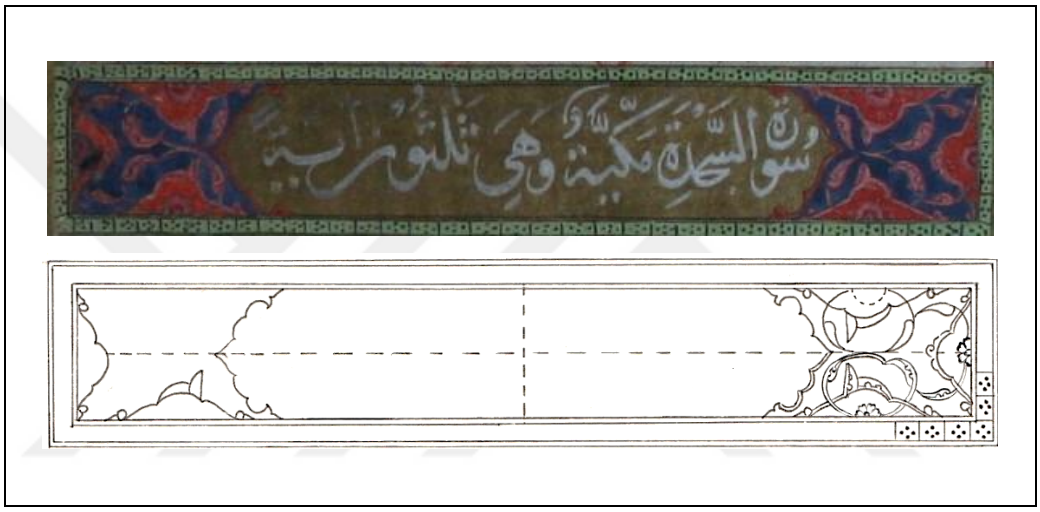
Varak 411b'de yer alan Nûr Sûresi'nde yazı alanı dışında kalan zemin, kırmızı rûmîlerle paftalanmış ve oluşan paftaların zemini altın doldurulmuştur. Geri kalan yerlerin zemini lâcivert olup, burada da beyaz iplikle meydana gelen sekizgen paftanın içine hatâyî grubu motiflerden oluşmuş bir desen çizilmiştir. Zemini sıvama altın olan paftada motifler mavi, pembe ve kırmızı boyanarak; tezyînât, pembe arasuyu ile çerçeve içine alınmıştır (Şekil 595).

Şekil 595: VA 1326, v.411b Sûretü'n-Nûr ve Çizimi

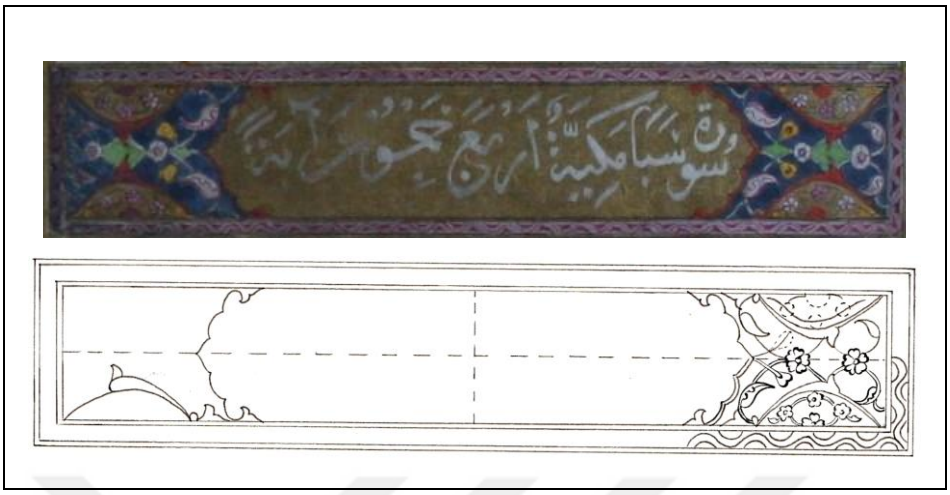
Varak 494b'de yer alan Secde Sûresi'nde yazı alanı dışında kalan zemin, pembe rûmîlerle paftalanmış ve oluşan paftaların zemini kırmızı ile doldurulmuştur. Geri kalan yerlerin zemini lâcivert olup, rûmî grubu motiflerden oluşmuş bir desen çizilmiştir. Rûmî kapalı formların ortasındaki pençlerden çıkış yapan rûmîler, klâsik desen çizim kurallarına aykırı bir durum sergilemektedir. Tezyînât, yeşil arasuyu ile çerçeve içine alınmıştır (Şekil 596).

Şekil 596: VA 1326, v.494b Sûretü's-Secde ve Çizimi

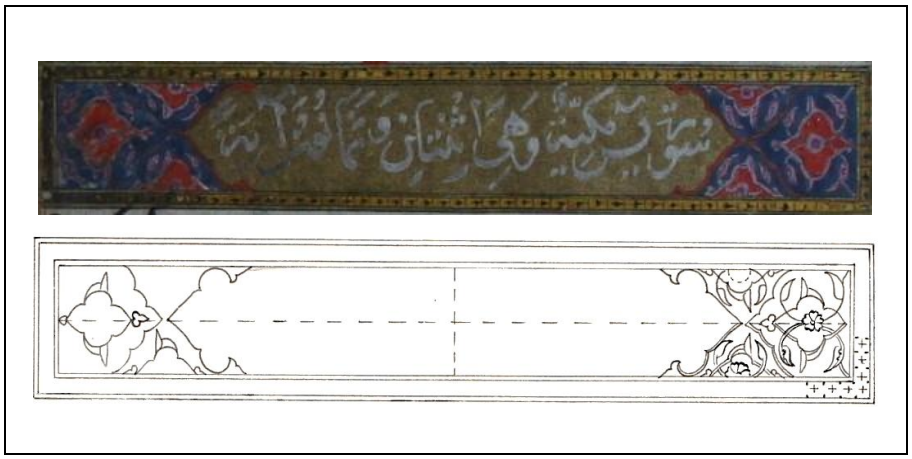
Varak 511b'de yer alan Sebe' Sûresi'nde yazı alanı dışında kalan zemin, kırmızı rûmîlerle paftalanmış ve oluşan paftaların zemini altınla doldurulmuştur. Geri kalan yerlerin zemini lâcivert olup, hatâyî grubu motiflerin iplikleri arasında kalan dörtgen paftaların zemini yeşile boyanmıştır. Pençlerden çıkış yapan dalların bitimi yine rûmîlerle sağlanmıştır. Tezyînât, pembe arasuyu ile çerçeve içine alınmıştır (Şekil 597).

Şekil 597: VA 1326, v.511b Sûretü's-Sebe' ve Çizimi

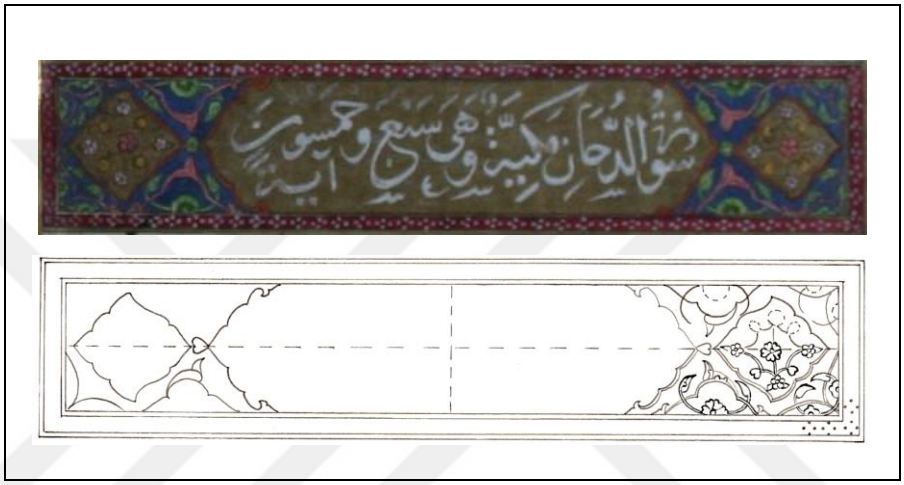
Varak 528b'de yer alan Yâsîn Sûresi, Mushaflarda görmeye alışık olduğumuz şekilde sol varakta değil, sağ varakta yer almaktadır. Bunun sebebi âyetlerin berkenar olmamasıdır. Yazı alanının dışında kalan zemin, pembe rûmîlerle paftalanmış ve oluşan paftaların zemini kırmızı boyanmıştır. Geri kalan yerlerin zemini lâciverttir. Rûmî kapalı formların ortasındaki pençlerden çıkış yapan dallar üzerine yine rûmîler yerleştirilerek, çizim kurallarına aykırı bir yol izlenmiştir. Tezyînât, sarı arasuyu ile çevrelenmiştir (Şekil 598).

Şekil 598: VA 1326, v.528b Sûretü'l-Yâsîn ve Çizimi

Varak 600b'de yer alan Duhân Sûresi'nde yazı alanı dışında kalan zemin, kırmızı iplikle paftalanmış ve oluşan paftaların zemini altın boyanmıştır. Pafta içinde 1/4 simetrik hatâyî grubu motiflerden oluşan bir desen yer alırken; geri kalan yerlerin zemini lâciverttir. Parlak yeşil ve pembe rûmîlerle oluşturulan desende, rûmî kapalı formların ortasındaki pençlerden çıkış yapan dallar rûmîlerle bitirilmiştir (Şekil 599).

Şekil 599: VA 1326, v.600b Sûretü'd-Duhân ve Çizimi

Varak 744a'da yer alan Kâria Sûresi'nde yazı alanı dışında kalan zemin, kırmızı iplik ve kırmızı rûmîlerle paftalanmış ve oluşan paftalanın zemini lâcivert boyanmıştır. İplik pafta içinde 1/2 simetrik hatâyî grubu motiflerden oluşan bir desen yer alırken; ortasında yeşil renkteki rûmî kapalı form vardır. Lâcivert paftalar arasında kalan zemin rengi altın olup, üzerinde hatâyî grubu motiflerden oluşan desen yer almaktadır. Tezyînât yeşil arasuyu ile çevrilidir (Şekil 600).

Şekil 600: VA 1326, v.744a Sûretü'l-Kâria

ESERDEKİ GÜLLER

Mushafın sayfalarında farklı renk ve desenlerde gül motifine rastlanmakla birlikte genelde aynı güllerin farklı zemin renkleri ile uygulandığı dikkat çekmektedir. Geometrik formlarda yapılan güller, arasuyu ile çevrelenerek noktalarla bezenmiştir. Güllerin içi sıvama altın olup, üstübeç ile gülün cüz cinsi yazılmıştır. Mushafın hemen hemen her sayfasında yer alan güller, bazen tek, bazen iki adet üst üste kullanılmıştır. Mushaf güllerinin tığları lâciverttir ve noktalarla bezelidir (Şekil 601 / 733).

Şekil 601: VA 1326 Mushaf Gülleri

Mushaf'ın sonunda hatim duası ve rastgele bir sayfa açıldığında, Arap alfabesinde yer alan bir harfin ne anlama geleceğini açıklayan fâl usulü hakkında bilgiler bulunmakta olup, *Sad* harfine kadar gelinebilmiş, diğer varaklar muhtemelen koptuğu için fâl usulü yarım kalmıştır.

2.7.14. Katalog 47 (TZK 236)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 TZK 236
Eski No.	: 1246
Eserin İsmi	: Mecmû'atü'l -Edebiyye[342]
Müellifi	: --------
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 801
Konusu	: Edebiyat
Dili	: Arapça-Türkçe-Farsça
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Sülüs, Nesih, Ta'lîk
Mürekkep	: İs ve lâl mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ Eserin yazılış tarihi tespit edilemedi, ancak tezhibi 16.yy. sonu – 17.yy. başı olarak tarihlendirilebilir.
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 183 x 113, 113 x 70 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Nohûdî renk, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 89
Satır Sayısı	: Satır sayısı değişiyor.
Cilt Özelliği	: Var.[343]
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi Sayfa tezhibi Sayfa kenarı tezhibi

[342] Eserde başta kasideler olmak üzere pek çok şairden seçme eserlerle, parça aralarında hüsn-i hat yazıları bulunmaktadır. Derleme niteliğinde olup, belli bir müellifi yoktur. Eser kütüphane kayıtlarında *Mecmû'atü'l -Eş'âr* olarak kayıtlıdır.

[343] Cilt kabı, üzeri yeşil renk kumaş kaplı olup, herhangi bir tezyîni özelliğe sahip değildir. Bu nedenle inceleme konusu edilmemiştir.

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b)

Şekil 602: TZK 236, v.1b-2a

Eserin 1b varağı (Şekil 602) kubbeli unvân sayfası formunda düzenlenmiş olup, tezyînât üç bölümden oluşmaktadır. Metin kısmındaki yazılar mâil formda, is mürekkebi ve nesih hat nev'i ile yazılmıştır. Metin aralarında zer duraklar vardır. İki sütun halinde tertip edilmiş olan metin kısmı lâcivert zeminli arapervaz ile birbirinden ayrılmıştır (Şekil 714). Arapervaz üzerinde ulama hatâyî grubu motiflerden müteşekkil bir desen olup, motiflerde beyaz ve kırmızı kullanılmıştır. Mâil yazıların üst ve alt kısımlarında tezhipli muska koltuklar yer almaktadır. Muskalar kırmızı rûmîlerle paftalanmış ve oluşan paftaların zeminleri altın boyanmıştır. Geri kalan zemini lâcivert olan muskaların içinde hatâyî grubu motiflerden oluşan bir desen yer almaktadır. Motiflerde beyaz ve mavi kullanılmıştır.

Metin kısmının üzerinde yer alan pafta, iklîl formda ve 1/4 simetriktir. Tam ortadaki altın zeminli yazı alanının etrafı dendanlı beyaz iplikle çevrelenmiş, içi boş bırakılmıştır. İklîl alan, kırmızı rûmîlerle paftalara ayrılmış ve oluşan paftaların zemini altın boyanmıştır. Köşelerde oluşan minik üçgen paftalarla, geri kalan zemin

lâciverttir. Tüm zemini beyaz, kırmızı ve mavi renkleriyle boyanmış hatâyî grubu motifler dolanmaktadır. Altın, kırmızı ve lâcivert arasuları ile çevrelenmiş iklîl kısmın üstünde kubbeli alan vardır.

1/2 simetrik olan kubbeli kısım kırmızı ayırma rûmî ile paftalanmıştır. Rûmîlerin içinde yer alan hurde rûmîler siyah olup, rûmî içinde rûmîye güzel bir örnek teşkil etmektedir (Şekil 603 / 692). Kapalı formun üzerinde yer alan iri kırmızı tepeliğin içi hurdelenmemiştir (Şekil 700).

Şekil 603: TZK 236, v.1b Detay Çizimi

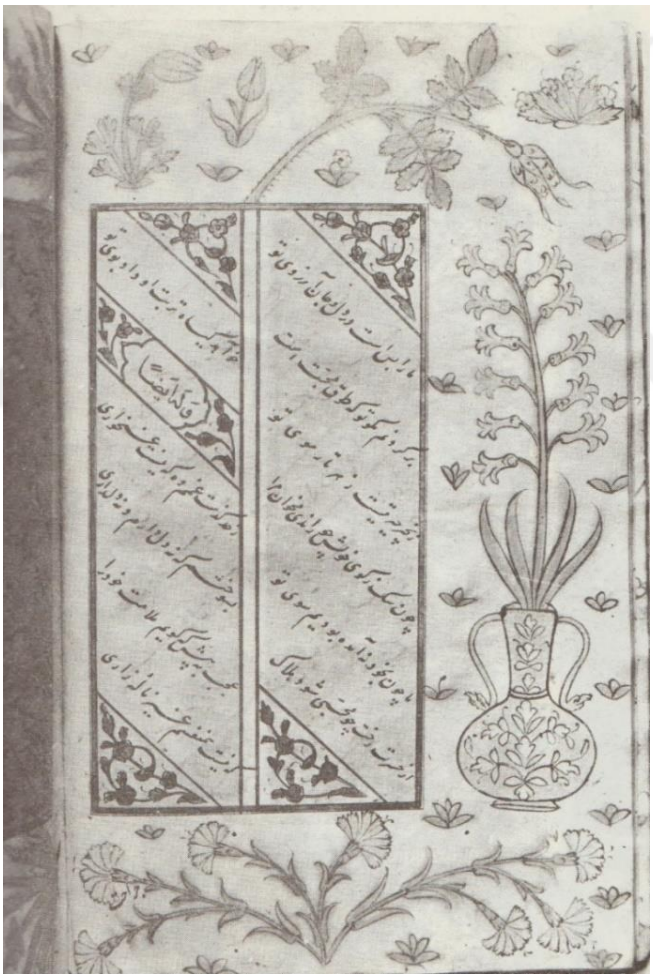

Rûmî kapalı formun iç tarafında kalan paftanın zemini altın olmakla birlikte, cetvele dayalı kısımda oluşan üçgen paftanın zemininde lâcivert tercih edilmiştir. Bunun haricinde kubbeli kısmın zemini lâcivert olup, altın helezonik dallar üzerinde yer alan hatâyî grubu motifler tüm zemini dolanmaktadır. Motiflerde altın, kırmızı, mavi ve beyaz kullanıldıysa da renklerdeki bozulmalardan dolayı tam olarak seçilememektedir. Kubbeli kısmı beyaz dendanlı bir iplik çevrelemektedir, ancak beyaz iplik tahribattan ötürü grimsi bir renk almıştır. Beyaz ipliği müteakiben gelen siyah ve altın iplikler kubbeli kısmı nihayetlendirmektedir. Ana kubbenin her iki yanında yer alan küçük kubbeler 1/2 simetriktir ve içlerinde rûmî kapalı formdan oluşmuş paftalar vardır. Paftaların zemini altın, kapalı formun zemini ise kırmızıdır. Motif renklerinde maddi yıpranmalar mevcuttur.

Lâcivert kuzu üzerinde yer alan klâsik lâcivert tığlar, basit nokta ve çizgilerden oluşmuştur (Şekil 724).

Sayfanın haşiye kısmında akıtma hâlkâr tekniği ile yapılmış bir desen yer almaktadır. En altta bulunan vazo içinde karanfiller, onun üzerinde zeren çiçekleri vardır (Şekil 602). Desende hem yer bitkileri hem de natüralist tarzda stilize edilerek basitleştirilmiş çiçekler kullanılmıştır (Şekil 683). Muhtemelen bu eseri tezyîn eden sanatçı Muhibbi Divânı'ndan esinlenmiş, ancak tabii ki onun oldukça kötü bir taklidini ortaya çıkarmıştır. TSK R.738 m'de kayıtlı bulunan H.973/ M.1565-66 tarihli Muhibbi Divânı'nda (Şekil 604) benzer desenlere rastlamak mümkündür.[344]

Şekil 604: TSK R.738 m Muhibbi Divânı v.25b

Kaynak: Demiriz, s. 169.

[344] Yıldız Demiriz, **Osmanlı Kitap Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler**, Edebiyat Fak.Yay., İstanbul, 1986, ss. 168-169.

Şekil 605: TZK 236, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

Şekil 606: TSK R.738 m Muhibbi Divânı v.194b

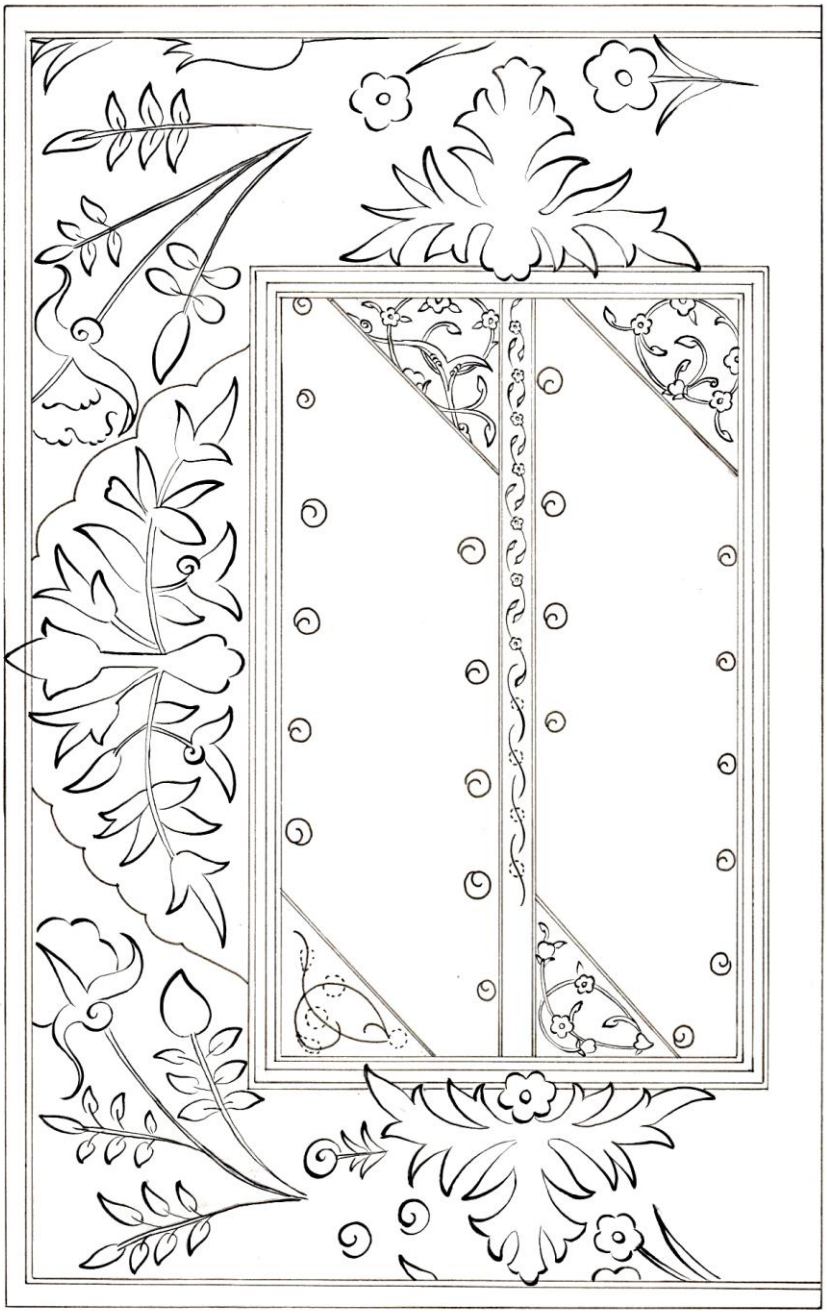

Kaynak: Demiriz, s. 178.

TZK 236 numaralı eserin 2a varağında (Şekil 602) sayfa içi desen mevcuttur. Sayfanın üst tarafında aslında orijinali *bu da geçer ya hû* olması gerekirken *ya hû bu da geçer* ibaresi yer almaktadır. Dikdörtgen formdaki metin alanı altın cetvellerle iki sütuna ayrılmış ve yazılar is mürekkebi ile nesih hat nev'i kullanılarak mâil şekilde yazılmıştır. Metin aralarında zer ve altın helezonik duraklar vardır. Sütunlar 1b varağında kullanılmış olan arapervaz (Şekil 714) ile birbirinden ayrılmış, sütunların alt ve üst kısımlarına muska koltuk tezhibi yapılmıştır. İki muska koltuğun zemini siyah olup, içlerinde serbest kompozisyon hatâyî grubu motiflerden müteşekkil bir desen vardır. Diğer iki muska koltuğun zemini lâciverttir. Bunların birinde siyah zeminli muska koltuklarda yer alan desen kullanılırken; diğeri rûmî ile paftalanmıştır. Altın rûmînin zemini de altın olup, geri kalan zemin rengi lâciverttir. Dikdörtgen alan kırmızı ve altın cetvellerle çevrelenmiş, haşiyeye akıtma hâlkâr bir desen çizilmiştir.

Desenin benzeri, TSK R.738 m'de kayıtlı olan Muhibbi Divânı'nın 194b varağında [345] görülmektedir (Şekil 606). Haşiyede yer alan kubbe pafta ve içinde yer alan desen, bu benzerliği gözler önüne sermektedir (Şekil 607).

Şekil 607: TZK 236, v. 2a Sayfa İçi Desen Çizimi

[345] Demiriz, s. 178.

SAYFA KENARI TEZHİBİ (v.29b - 30a)

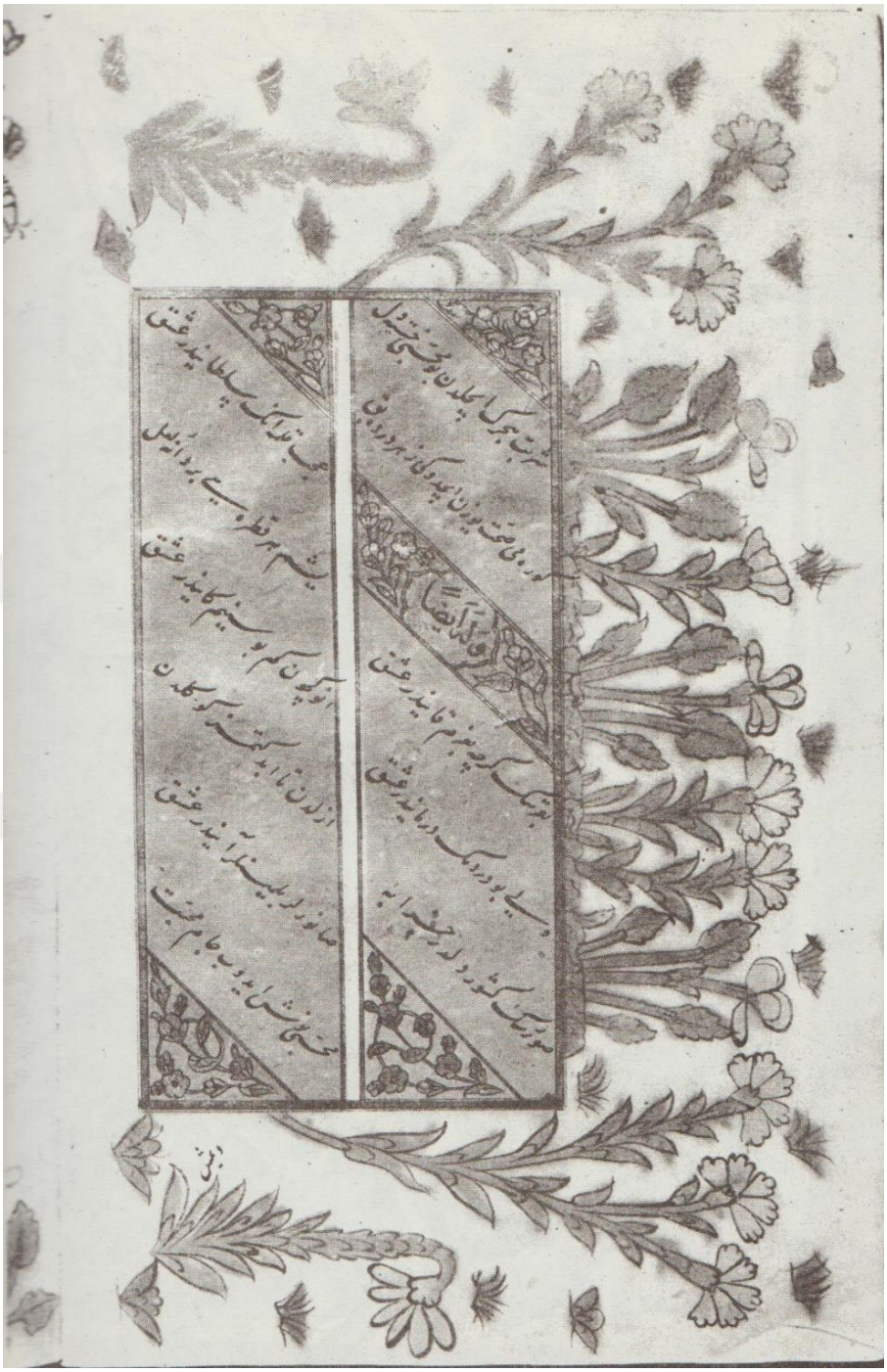
Şekil 608: TZK 236, v.29b-30a Haşiye Tezhibi

Eserin 29b ve 30a varaklarında haşiye tezhibi vardır (Şekil 608). 29b varağındaki metin ta'lîk hat nev'i ile is ve lâl mürekkebi kullanılarak yazılmıştır. Sayfa iki sütun halinde tertip edilmiş, ince altın cetvellerle ayrılmıştır. 30a varağında ise sülüs hat nev'i ve is mürekkebi kullanılarak iki satır halinde yazı yazılmıştır. Eserde metinlerin yazılı olduğu kâğıtların renginin haşiye ile aynı olmaması vassale tekniğinin kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Haşiyedeki serbest kompozisyon kenar bezemesi, stilize edilmiş yer bitkilerinden müteşekkildir (Şekil 610 / 681-683). Benzer desenler yine TSK R.738 m'de kayıtlı olan Muhibbi Divânı'nda mevcuttur (Şekil 609). TZK 236 numaralı eseri tezyîn eden sanatkârın öncesinde Saray nakkaşhânesinde çalışarak, Muhibbi Divânı'nı gören bir kişi olması ihtimal dahilindedir. Geçmişte Muhibbi Divânı gibi nâdir el yazmaları elden ele dolaşmadığından, sanatçının bu eserdeki bezemeyi taklit edebilmesi için, eseri görmüş olması şarttır. Bu durumda Saray nakkaşlarından birinin sonradan sipariş üzerine bu eseri kendi atölyesinde yapmış olduğu düşünülebilir.

Şekil 609: TSK R.738 m Muhibbi Divânı v.40b

Kaynak: Demiriz, s. 171.

Şekil 610: TZK 236, v.29b-30a Haşiye Tezhibi Çizimi

Eserin 89a varağında yer alan ketebe kaydında (Şekil 611) hattat ya da istinsâh tarihi ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak burada Bâkî'nin gazeli ile Rûhî'nin tahmîsi şiirlerinden bahsedilmektedir. Asıl adı Mahmud Abdülbâkî olan, Bâkî, 16. yüzyıl Osmanlı edebiyatının büyük şairlerinden biri olup, H.933 / M. 1526-27 yılında İstanbul'da doğmuştur. Genç yaşında şiire başlayan Bâkî'nin pek çok gazeli vardır.[346]

Aynı şekilde Rûhî de 16. yüzyılda yaşamış önemli divan şairlerimizdendir. Kendisine ait sekiz gazelin tahmîsi[347] bulunmaktadır. Ölüm tarihinin H.1014 / M. 1605-06 olduğu [348] göz önünde bulundurulduğunda TZK 236 envanter numara kayıtlı

[346] Halûk İpekten, **Bâkî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları**, Akçağ Yay., Ankara, 1993, s. 15.

[347] "Bir beytin önüne birinci mısra ile uyaklı üç mısraın getirilmesi ve daha sonra söz konusu beyit eklenerek toplamından beş mısraın meydana gelmesiyle oluşan nazım türüne tahmîs adı verilmektedir." bkz. Yahya Suzan, **Arap Şiirinde Muhammes ve Tahmîs**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniv. Sos. Bil. Enst., Ankara, 2008, s. 38.

[348] Coşkun Ak, "Rûhî-yi Bağdâdî", TDV İslâm Ans., https://islamansiklopedisi.org.tr/ruhi-i-bagdadi (05.09.2019).

olan eserin bu şairlerden bahsedebilmesi için en erken 16. yüzyılın sonu ya da 17. yüzyılın başında istinsâh edilmiş olması gerekmektedir. Zaten eserin tezhip özellikleri de bunu doğrular niteliktedir. Eser bezeme özellikleri bakımından TSK R.738 m'de kayıtlı bulunan H.973/ M.1565-66 Muhibbi Divânı (Şekil 604, 606, 609) ile benzer karakterde olup, muhtemelen ondan esinlenilerek tezyîn edilmiştir. Her ne kadar Muhibbi Divânı'nda görülen nitelikli işçiliğe sahip olmasa da TZK 236 numaralı eseri tezyîn eden sanatkâr/sanatkârların, Muhibbi Divânı'nda yer alan desenlerden etkilendiği aşikârdır.

Şekil 611: TZK 236, v.89a Ketebe Sayfası

2.7.15. Katalog 48 (TZK 914)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 TZK 914
Eski No.	: 5462
Eserin İsmi	: Mecmû'atü'l Kavâid[349]
Müellifi	: --------
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: --------
Konusu	: Edebiyat
Dili	: Arapça
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Ta'lîk, Nesih
Mürekkep	: İs, lâl ve zer mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ Eserin yazılış tarihi tespit edilemedi, ancak tezhibi 18. yy. sonu olarak tarihlendirilebilir.
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 202 x 116, 150 x 72 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 115
Satır Sayısı	: 21
Cilt Özelliği	: Zilbahar (Zerbahar) Cilt
Müzehhep Varaklar	: Fihrist sayfası tezhibi Unvân sayfası tezhibi

[349] Eserde çeşitli kişilere ait kasideler yer almakta olup; 1b unvân sayfası Şeyh Nûreddin Dimyâtî'ye ait olan *Kasîde-i Dimyâtîyye*'dir. Vahidpaşa Kütüphanesi'nin kurucusu olan Seyyid Mehmed Emin Vahîd Paşa, bu esere bir şerh yazmıştır. 22b unvân sayfası ise İsmail Hakkı Bursevî'nin *Mirâciyye* adlı eserinin başlangıcıdır.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 612: TZK 914 Eser Cildi

Koyu vişne çürüğü deri cilt kabı, 202 x 116 mm. ölçülerinde olup, *Zilbahar (Zerbahar) Cilt* tipine örnek teşkil etmektedir. Cilt kabını ince altın cetvellerle, zencerek demiri ile işlenmiş olan altın zeminli bir pervaz süslemektedir. Miklebi olan cildin, sertap kısmı bir hayli yıpranmış durumdadır.

FİHRİST SAYFASI TEZHİBİ (v.1b)

Şekil 613: TZK 914, v.1b Unvân Tezhibi

İstinsâh tarihi tespit edilemeyen eserin iki sayfası müzehhep olup, varak 1b-22a arası Şeyh Nûreddin Dimyâtî'ye ait olan *Kasîde-i Dimyâtîyye* adlı esere aittir (Şekil 613). 1/2 simetrik olarak tasarlanmış olan bezemenin tezhibi natüralist üslûptadır. Metin alanı altın cetvellerle kare paftalara ayrılmıştır. Muhtemelen fihrist olarak yapılması planlanmış olsa da yazı alanı boş bırakılmıştır. Unvân sayfası formunda tezyîn edilmiş olan fihrist sayfasındaki bezeme, alttaki yatay dikdörtgen alan ve onun üzerindeki kubbeli kısımdan oluşmaktadır. Yatay alan, 1/4 ters simetrik tasarlanmıştır ve zemini sıvama sarı altındır. Ortadaki yazı alanının içi boş bırakılarak, dendanlı yeşil iplikle çevrelenmiştir. Köşelerde stilize edilmiş gonca halindeki çiçekler vardır. Mavi taç yapraklı çiçeklerin meşimesi sarı, kırmızı taç yapraklı olanların ise mavidir. Kompozisyonu yeşil yapraklar tamamlamaktadır. Motiflere beyaz ile ışık verilmiştir. Bu bölümü lâcivert arasuyu çevrelemektedir. Arasuyu, beyaz (+) işaretlidir.

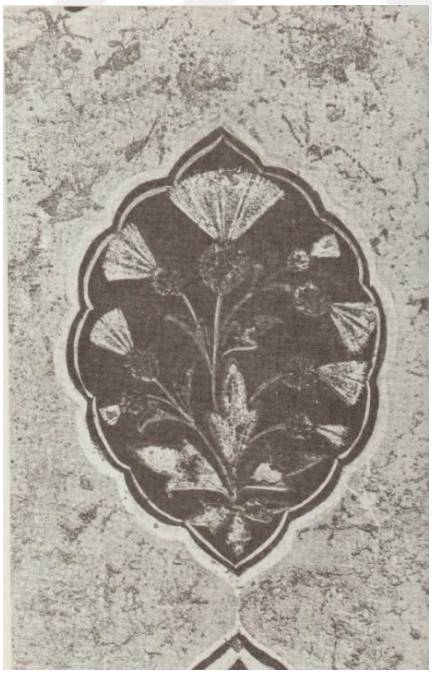
Kubbeli kısmın zemini sıvama sarı altın olup, natüralist çiçeklerle tezyîn edilmiştir (Şekil 684). Çiçekler her ne kadar stilize edilmiş olsa da doğadaki renklerine uygun şekilde boyanmış ve tarama tekniği ile yapılmıştır. Tasarım 1/2 simetrik olup, tam ortada pembe katmerli gül yer almaktadır. Güle koyu pembe ve beyaz ile hacim verilmiştir. Onun üzerinde gonca halinde pembe gül motifi yer almaktadır. Köşelerde

mor kokulu menekşe bulunmaktadır. Arkadan görünen çiçek, yapraklarının dönüşüyle oldukça gerçekçi bir tarzda resmedilmiştir. Menekşeye beyaz ile ışık verilerek, hacim kazandırılmıştır. Menekşenin hemen üzerinde peygamber düğmesi çiçeği vardır. Çiçeğin meşimesi yeşil, taç yaprakları ise mavidir. İklîl alanda kullanılmış olan gonca halindeki çiçekler burada da mevcuttur. Katmerli gülün her iki yanında mercan renkli borazan çiçekleri yer almaktadır.

Dendanlı yeşil cetveli müteakiben gelen lâcivert kuzu ile tığlara geçiş sağlanmıştır. Eserin tezyînâtı natüralist üslûpta olmasına karşın lâcivert renkli tığlar tamamen klâsiktir. Tığlarda hatâyî grubu motifler, noktalar ve tirfiller kullanılmıştır.

İstinsâh tarihi ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamayan eserin 18. yüzyıl sonu yapılmış olduğunu söylemek mümkündür. TSK EH. 1380 envanter numarası ile kayıtlı olan H.1141 / M. 1728-29 tarihli *Tercüman ed-Düstur*[350] (Şekil 614) adlı eserin cilt kabı Abdullah Buhârî tarafından yapılmış olup, cildin ön kabı üzerinde yer alan salbekte aynı tarzda yapılmış olan peygamber düğmesi çiçeğini görmek mümkündür.

Şekil 614: TSK EH. 1380 Tercüman ed-Düstur

Kaynak: Demiriz, s. 46.

[350] Demiriz, s. 46.

Yine Topkapı Sarayı Küt. EH 1339 numara ile kayıtlı olan H.1199 / M. 1784-85 tarihli *Muzaffername* adlı eserin cilt kabında yer alan bukette[351] (Şekil 615), TZK 914 numaralı eserde (Şekil 617) kullanılmış olan katmerli gül, gonca gül ve peygamber düğmesi çiçeğinin benzerine rastlanmıştır.

Şekil 615: TSK EH 1339, Muzaffername

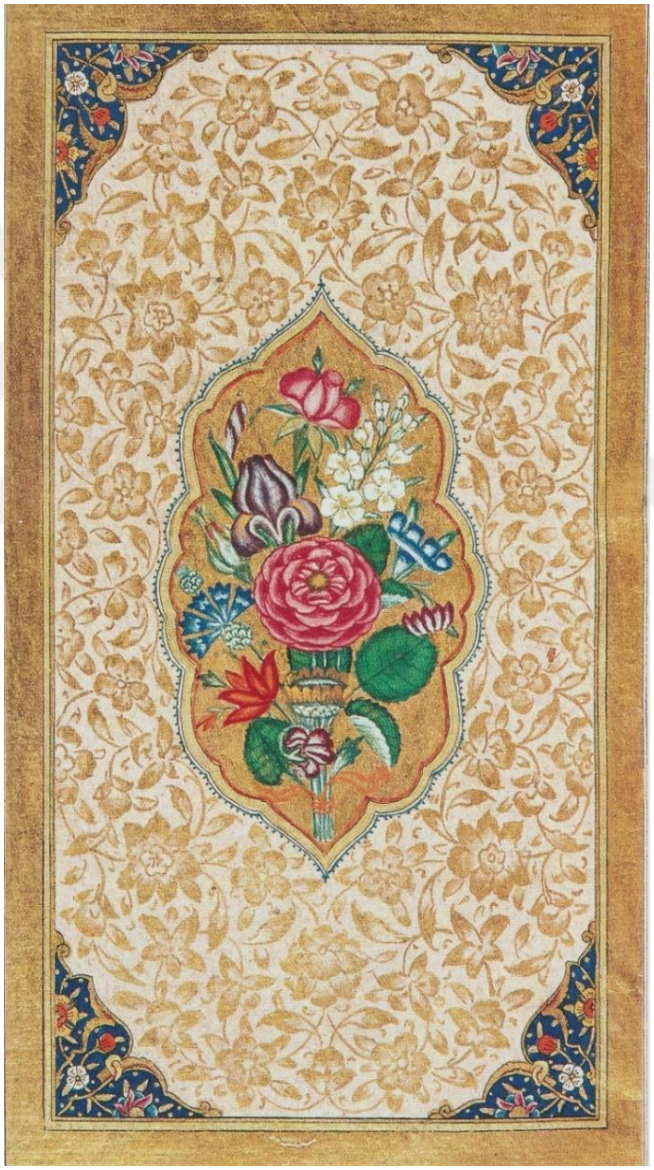

Kaynak: Demiriz, s. 42.

[351] Demiriz, s. 42.

SK Halet Efendi 5 envanter numarası ile kayıtlı bulunan *Delailü'l- Hayrat* adlı eserin 136a varağında[352] (Şekil 616) yer alan sayfa tezhibinin orta kısmındaki şemse içerisinde de benzer çiçekler bulunmaktadır. Eserin istinsâh tarihinin H. 1173/M.1759 olması, TZK 914 numaralı eserin 18. yy. sonlarında yapılmış olma ihtimalini güçlendirmektedir.

Şekil 616: SK Halet Efendi 5, Delailü'l- Hayrat

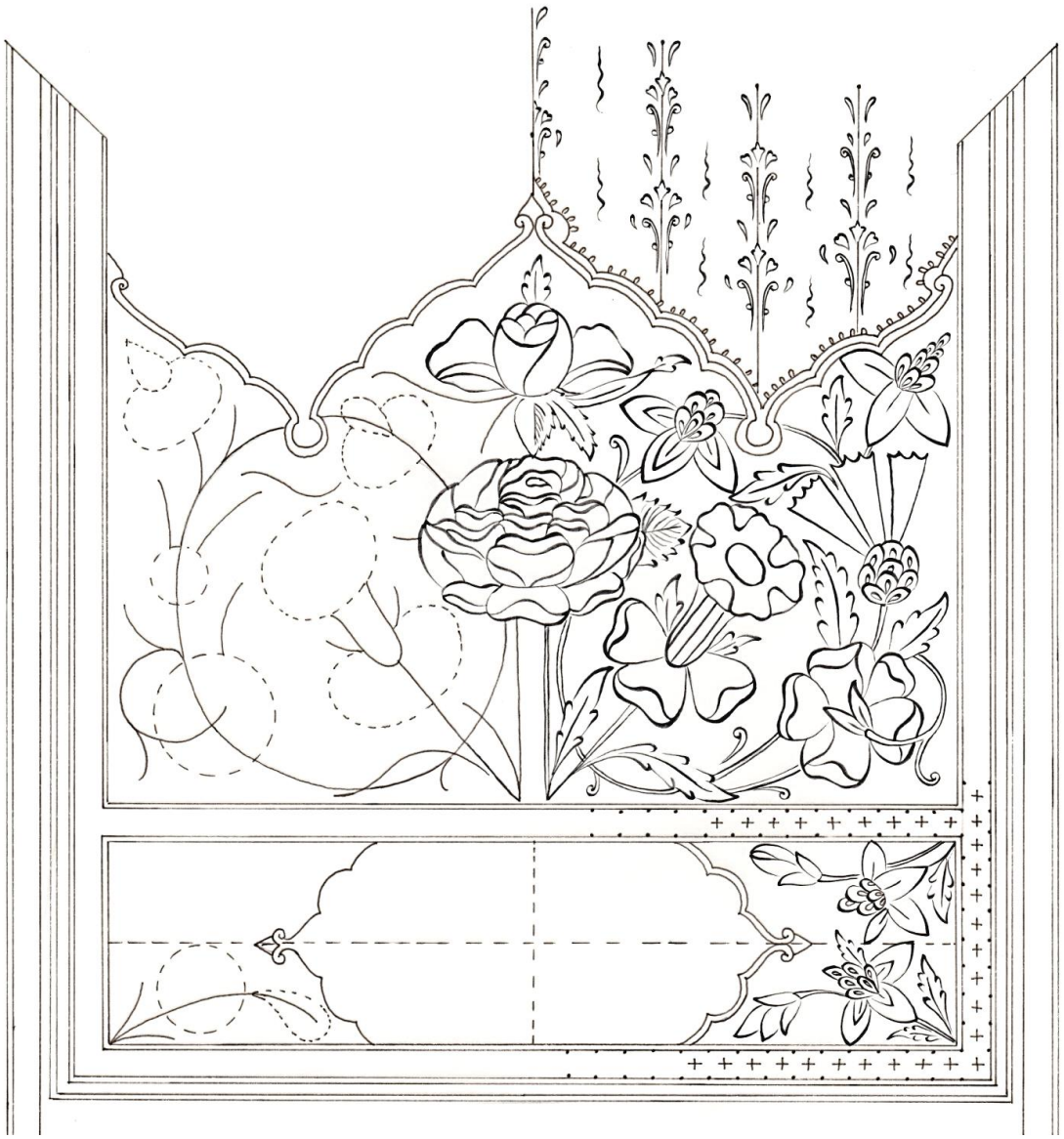
Kaynak: Esiner Özen, s. 175.

[352] Esiner Özen, s. 175.

Şekil 617: TZK 914, v.1b Unvân Tezhibi

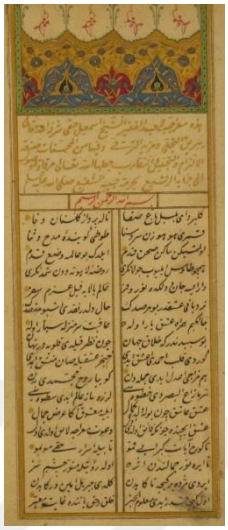

Şekil 618: TZK 914, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.22b)

Şekil 619: TZK 914, v.22b Unvân Tezhibi

Eserin 22b varağı (Şekil 619) Şeyh İsmail Hakkı Bursevî'nin *Mirâciyye* adlı eserinin başlangıcı olup, tezhibi klâsik üslûptadır. 1/2 simetrik, sağa ve sola katlanarak çoğaltılan kompozisyon esasına göre yapılmış olan tezyînâtta sarı altın ve lâcivert dengeli şekilde kullanılmıştır.

Rûmîler ve ortabağlarla paftalara ayrılan zeminde, helezonlar üzerinde hatâyî grubu motifler yer almaktadır. Çiçeklerin rengi bozulmalardan dolayı çok net seçilememekle birlikte mavi, mor ve yeşil kullanıldığı görülmektedir.

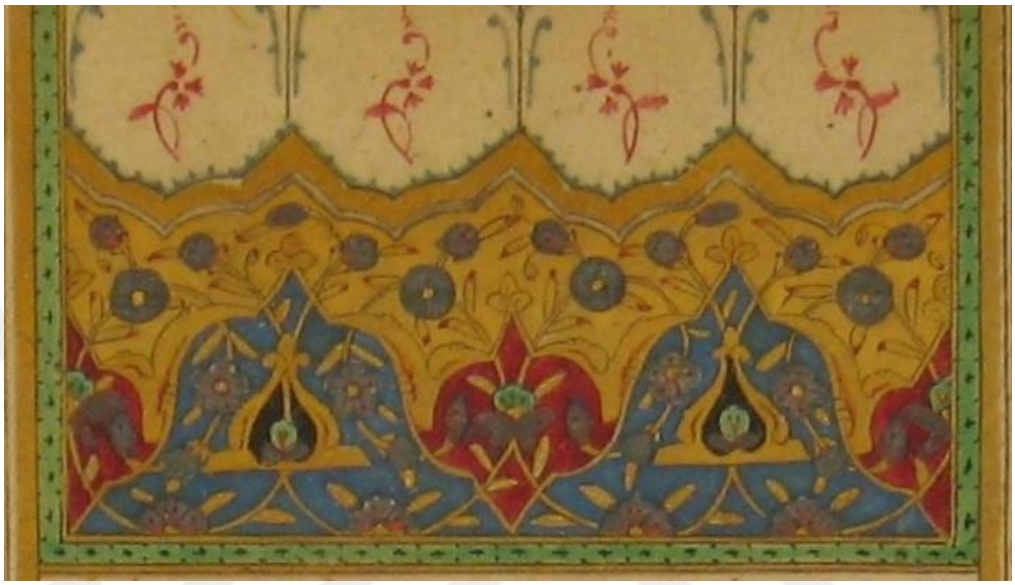
Altın rûmîlerden müteşekkil kapalı formların zemini kırmızıdır. Lâcivert zemin üzerinde yer alan ortabağlar altın olup, zeminleri siyahtır.

Tığlara geçiş, beyaz dendanlı ipliği müteakiben gelen altın iplik ve lâcivert kuzu ile sağlanmış, tığlarda hatâyî grubu motifler kullanılmıştır. Münavebeli olarak yerleştirilen tığlar, kırmızı ve lâciverttir (Şekil 727). Tezyînâtı, çiçeklerde de kullanılmış olan yeşil renkli arasuyu çevrelemiş, böylece renk bütünlüğü sağlanmıştır. Nitekim eserin her iki müzehhep varağı birbirinden farklı üslûplarda tezyîn edilmekle birlikte, aynı renkler kullanıldığı için bütünlüğün korunduğunu söylemek mümkündür.

Metin alanı, alt kısımda iki sütun halinde tertip edilmiş ve is mürekkebi ile ta'lîk hattı kullanılmıştır. Üst tarafta lâl mürekkebi ile Besmele vardır. Besmele'nin her iki yanında tezyîn edilecek alanlar olmasına karşın herhangi bir bezeme

yapılmayıp boş bırakılmıştır. En üstte ise dört satırdan oluşan zer mürekkep ile yazılmış metin yer almaktadır. Eserde zer durak haricinde başka bir durak çeşidine rastlanmamıştır.

Şekil 620: TZK 914, v.22b Unvân Tezhibi

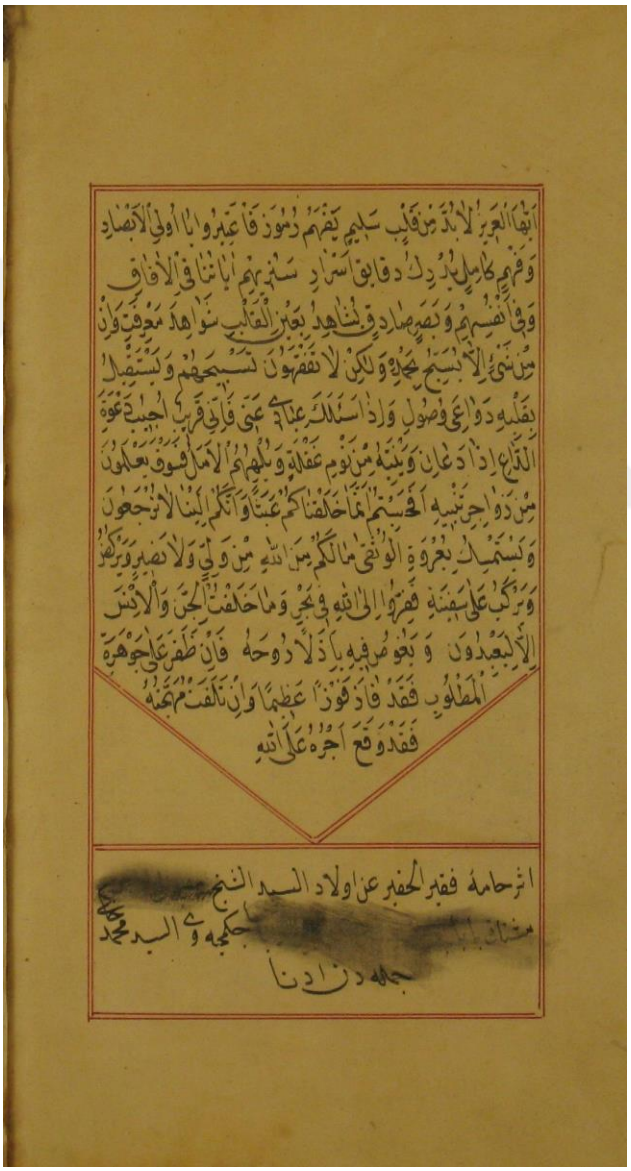

Şekil 621: TZK 914, v.22b Unvân Tezhibi Çizimi

Eserin ketebesinde (Şekil 622) istinsâh tarihi ve hattatı ile ilgili bir bilgiye rastlanmamakla birlikte sayfanın en altında, *bu eseri yazan Şeyh……..'in evlatlarındandır* ibaresi vardır. Yazılarda herhangi bir bozulma olmamasına karşın ismin bulunduğu yerde tahribat söz konusudur. Bu durum ismin kasıtlı olarak karalanmış olabileceği ihtimalini düşündürmektedir.

Şekil 622: TZK 914, Ketebe Sayfası

2.7.16. Katalog 49 (TZK 478)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 TZK 478
Eski No.	: 3005
Eserin İsmi	: Hadîkat ül-mülûk
Müellifi	: Osmanzâde Ahmed Tâ'ib
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 949/6
Konusu	: Biyografi, Tarih (Osmanlı)
Dili	: Türkçe
Hattatı	: Tespit edilemedi
Hat Nev'i	: Ta'lîk
Mürekkep	: İs mürekkebi ve lâl mürekkebi kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ Eserin yazılış tarihi tespit edilemedi, ancak tezhibi 19. yy. sonu olarak tarihlendirilebilir.
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 207 x 122, 154 x 73 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Nohûdî renk, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 33
Satır Sayısı	: 25
Cilt Özelliği	: Avrupa Cilt
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 623: TZK 478, Eser Cildi

207 x 122 mm. ölçülerine sahip olan eser cildi kahverengi deri olup, *Avrupa Cilt* tipine örnek teşkil etmektedir. Cilt kabında şemse, salbek ve mîklep yoktur. Kapaklar sürme altın kullanılarak, rokoko motiflerle tezyîn edilmiştir. Yer yer dökülmelerin görüldüğü zemine iğne perdahı yapılmıştır. Deseni altın cetveller çerçevelemekte olup, bunları zencerek demiri ile işlenmiş altın bir pervaz takip etmektedir. En dışta yine iki sıra altın cetvel yer alırken, eserin sırt kısmında herhangi bir tezyîni unsur bulunmamaktadır.

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.1b)

Şekil 624: TZK 478, v.1b Unvân Tezhibi

İstinsâh tarihi tespit edilemeyen eserin sadece 1b unvân sayfası müzehheptir. Tezyînât, 19. yüzyılda sıklıkla kullanılan rokoko bezeme unsurları ile natüralist çiçeklerden müteşekkildir. Zemin yapıştırma sarı altın olup, yer yer üç nokta iğne perdahı uygulanmıştır. Tezyînât genel olarak iri bir hatâyî formunu andırmaktadır. Kompozisyon 1/2 simetrik tasarlanmıştır fakat alt kısımda simetrinin bozulduğu gözlenmektedir. ‘C’ ve ‘S’ kıvrımlı rokoko yapraklar saz yolu yapraklarını andırmaktadır. Yaprakların zemininde kiremit rengi, siyah ve yeşil kullanılmış, beyaz ile ışık verilerek hacim kazandırılmıştır.

Tasarımda tek tip çiçek tercih edilmiş, yeşil dallar üzerinde yer alan güllerin hem gonca hem de açmış halleri kullanılmıştır. Koyu pembe güllere beyaz ile ışık verilmiş, meşimeleri sarı boyanmıştır. Güllerin etrafında yeşil yapraklar vardır. Tüm motifler akıtma tekniği ile boyanmıştır. Rokoko bezemenin karakteristik özellikleri doğrultusunda tezyînâtta tığ kullanılmamakla birlikte, her iki yandan yukarıya doğru uzanan gül motifli dalların ve ortada birleşerek tepelik oluşturan yaprakların tığ izlenimi verdiğini söylemek mümkündür.

Eserin metin kısmında is ve lâl mürekkebi kullanılmış, yazı ta’lîk hat nev’i ile yazılmıştır. Metin aralarında lâl mürekkep ile yapılmış zer duraklar vardır.

Tezyînâtın geneli göz önünde bulundurulduğunda özensiz bir işçiliğin olduğu görülmektedir. Eserin tezhibi muhtemelen yerel sanatkârlar tarafından, dönemin renk ve bezeme anlayışına uygun olarak yapılmıştır.

Topkapı Sarayı Küt. MR. 275 envanter numarası ile kayıtlı olan *Sur ve Ediye* adlı eserin tezhipli baş sayfasında[353] (Şekil 625) benzer kompozisyona rastlanmıştır. Eserin istinsâh tarihi kesin olmamakla birlikte, 19. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir. TZK 478 numaralı eser (Şekil 626) ile Topkapı Sarayı Küt. MR. 275 envanter numarası ile kayıtlı olan *Sur ve Ediye* adlı eserin (Şekil 625) benzer bezeme özellikleri göz önünde bulundurulduğunda her iki eserin de tezyînâtının aynı dönemde yapıldığını söylemek mümkündür.

Şekil 625: Topkapı Sarayı Küt. MR. 275, Sur ve Ediye

Kaynak: Demiriz, s. 149.

[353] Demiriz, ss. 148-149.

Şekil 626: TZK 478, v.1b Unvân Tezhibi

Şekil 627: TZK 478, v.1b Unvân Tezhibi Çizimi

2.7.17. Katalog 50 (TZK 495)

ESERİN KÜNYESİ

Bulunduğu Yer	: Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi
Demirbaş Numarası	: 43 TZK 495
Eski No.	: 3308
Eserin İsmi	: Eğlence[354]
Müellifi	: Edîb
Müstensih	: --------
Tasnif No.	: 894/351
Konusu	: Edebiyat
Dili	: Türkçe
Hattatı	: Tespit edilemedi.
Hat Nev'i	: Rik'a
Mürekkep	: Yazı alanında is mürekkebi, unvân sayfası tezhibinde zer mürekkep kullanılmıştır.
İstinsâh Yeri ve Tarihi	: --------/ Eserin yazılış tarihi tespit edilemedi, ancak tezhibi 19. yy. olarak tarihlendirilebilir.
Eserin Ebadı (Dış-İç)	: 340 x 218, 268 x 133 mm.
Kâğıt Özellikleri	: Açık krem rengi, âharlı kâğıt
Varak Sayısı	: 6+186[355]
Satır Sayısı	: 19
Cilt Özelliği	: Deri Cilt. Ayrıca kesesi var, ancak kese çok zarar görerek yırtılmıştır.
Müzehhep Varaklar	: Unvân sayfası tezhibi

[354] Eserin adı kütüphane kayıtlarında *Ağlanca*, Müellifi ise *Adîb* olarak geçmektedir. Ancak *Eğlence* ve *Edîb* olarak okunması daha doğru bir yaklaşım olacaktır.
[355] Eserin başında bulunan 6 varak, fihristtir.

CİLT ÖZELLİKLERİ

Şekil 628: TZK 495 Eser Cildi

Koyu vişne çürüğü deri cilt, 340 x 218 mm. ölçülerindedir. Cilt kabı üzerinde tezyîni unsur olarak; altın cetveller, basit tığlar ve zencerek demiri ile işlenmiş iki sıra altın pervaz yer almaktadır. Sertap kısmında altın nokta ve çizgilerle oluşturulmuş basit bir desen bulunmaktadır. Cildin miklebindeki pervaz ve cetvelleri, yine aynı tığlar tamamlamaktadır.

UNVÂN SAYFASI TEZHİBİ (v.7b)

Şekil 629: TZK 495, v.7b Unvân Tezhibi

İstinsâh tarihi tespit edilemeyen eserin tezhibi muhtemelen 19. yüzyıla ait olup, klâsik formda tasarlanan unvân sayfalarına nazaran oldukça farklı bir örnektir. Başka müzehhep sayfası bulunmayan eserin unvân sayfasında Osmanlı Arması ile rokoko üslûbunda yapılmış kıvrımlı yapraklar yer almaktadır. Sayfanın altında yer alan metin kısmı is mürekkebi ile rik'a hat nev'i kullanılarak yazılmış ve ince altın cetvellerle iki sütuna ayrılmıştır.

Metin kısmından tezhipli alan geçiş sıvama sarı altın zeminli arapervaz ve onu her iki taraftan çevreleyen altın ipliklerle sağlanmıştır. Zencerek arapervazın deseni, lâl mürekkebi ile yapılmıştır. Desenin başlangıç noktası ortadaki altın kurdela motifi olup, buradan her iki yöne 'C' kıvrımlı yapraklar çıkmaktadır. Dilimli yaprak motiflerinin zemini ve damarları altındır. Damarların içine iğne perdahı yapılmış, akıtma yeşil renk ile yapraklara hacim kazandırılmıştır. Yaprakların uç kısımları ile kurdelanın içine ise, lâl mürekkebi ile hacim verilmiştir. 'C' kıvrımlı yaprakların birleşmesiyle oluşan paftanın içinde ta'lik hat nevi ile yazılmış zerendud Besmele vardır.

Sayfanın üst kısmında Osmanlı Arması yer almaktadır. Armada Askeriye ve Mehterhâneyi temsil eden figürler vardır. Zemininde sıvama altının kullanıldığı arma, 1/2 simetrik tasarlanmıştır. Armanın üst ortasında alem görülmektedir. Alemin hemen

altında çok şualı yıldız bulunmaktadır. Yıldız yirmi beş kollu olup, stilize bir güneş sembolüdür. Alemin her iki yanında yukarıdan aşağıya sırasıyla ok, bir mızrak, ayyıldızlı flama, üç adet sancak, süngülü tüfek, üç adet borazan, trampet (davul), zil, el siperlikli tören kılıcı ve arabalı top resmedilmiştir. Bu figürlerde tahrirlerin iç kısımlarına iğne perdahı ile parlatılmıştır (Şekil 634, 635).

Armada kullanılan ok ve mızrak, Türklerin millî silahlarındandır. Osmanlıların ateşli silahları kullanmaya başlamasıyla önemini yitiren mızrak, 1863'te mızraklı süvari alaylarının kurulmasıyla birlikte tekrar önem kazanmış ve muhtemelen armaya da bu sebeple konulmuştur. Geleneksel kılıçlara benzemeyen el siperlikli kılıç ise, 19. yüzyılda orduya girmiş ve kullanılmaya başlanmıştır. Yine arabalı top armaya Topçu Ocakları'nı temsilen girmiştir.[356] Armada kullanılmış olan ayyıldızlı flamada yıldız altı kolludur. Halbuki herkesçe bilinen klâsik armadaki[357] yıldız beş köşeli olup, 1844'ten itibaren önce paralarda, ardından bayraklarda kullanılmaya başlanmıştır.[358]

Osmanlı Devleti'nin büyüklük, güç ve azâmetini hissettirmek amacıyla kullanılan askeri figürlerin yanı sıra, armada kullanılmış olan mehterhâne ile ilgili figürlerin de güç ve azamet düşüncesi ile yakın ilişkisi vardır. Askeri müzik diğer toplumlarda olduğu gibi Türklerde de savaş esnasında kullanılan bir aktördü. Borazan, zil, davul gibi müzik aletlerinin armada yer alması doğrudan mehterhâne ile bağlantılıdır. Mehter takımı, savaşlarda müziğin tonu ile nasıl savaşılması gerektiğini ayarlayan ve Osmanlı ordusunu coşturan bir görev yapardı.[359] Osmanlı'da mehterin başlıca görevlerinden biri, savaş zamanında odunun yanında yer alarak, Osmanlının güç ve azametini düşmana göstermek ve orduya moral vererek rakibin moralini düşürmekti.[360] Bu durum, armada Askeriye ile ilgili elemanlarla, Mehteriye ile ilgili olanlarının bir arada kullanılmasını daha bir anlamlı kılmaktadır.

Batılılaşmanın Osmanlı'ya getirdiği bir yenilik olan armalar,[361] her ne kadar Sultan II. Abdülhamid döneminde (sal.1876-1909) standart şeklini almışsa da daha öncesinde bu konuyla ilgili çalışmalar yapılmıştır.[362] Sultan II. Mahmud döneminde

---

[356] Kemal Özdemir, **Osmanlı Arması**, Dönence Basım ve Yay. Hiz., İstanbul, 1997, ss. 115-116.
[357] II. Abdülhamid devrinde oluşturulan armadır.
[358] Özdemir, s. 115.
[359] Özdemir, ss. 116-120.
[360] Emin Erdem Kaya, "Türk Ordu Geleneğinde Askeri müzik Olgusu", **İdil Dergisi**, Ankara 2012, Cilt:1, Sayı:3, s. 99.
[361] Okumuş, s. 133.
[362] Geniş bilgi için bkz., Özdemir, ss. 71-96.

(1808-1839) kullanımı gittikçe yaygınlaşan madalya ve çeşitli nişanların tasarımlarında, batı etkili arma düzenlemeleri sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır.[363] Sultan II. Mahmud döneminde armaya benzeyen bazı çizimlerin askeri belgelerde bulunduğu ve bu armaların çeşitli askeri alet ve silahlarla, bunların merkezinde bulunan tuğradan oluştuğu görülmektedir.[364] Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 648/1 envanter numarası ile kayıtlı olan 1838 tarihli II. Mahmud'a ait olan müzehhep Berât'ta tuğra, arma, ayyıldız üçlüsü bir aradadır[365] (Şekil 630).

Şekil 630: BOA 648/1 II. Mahmud Beratı

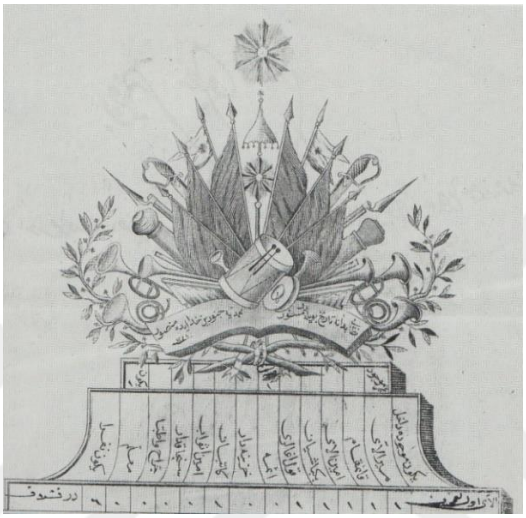

Kaynak: Tekin, s. 164.

[363]Selman Can, "Osmanlı Arması'nın Doğuşu", **Uluslararası Katılımlı XIV. Orataçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araş. Sempozyumu**, Cumhuriyet Üniv. Yay., Sivas, 2014, Cilt:1, s. 174.
[364] Özdemir, s. 83.
[365] Tekin, ss. 163-164'te bu eserin incelemesi yapılmıştır.

II. Mahmud'a ait olan 1838 tarihli bu Berât'ta kullanılan arma ile (Şekil 630) TZK 495 numaralı eserde bulunan arma (Şekil 634) birbirine oldukça benzemektedir. Yine II. Mahmud dönemine ait olan *Alay Yoklama Belgeleri*'nde de benzer armalara rastlanmıştır[366] (Şekil 631, 632).

Şekil 631: 1833 Tarihli Alay Yoklama Belgesi

Kaynak: Özdemir, s. 89.

Şekil 632: 1837 Tarihli Alay Yoklama Belgesi

Kaynak: Özdemir, s. 90.

[366] Özdemir, ss. 89-90.

Bugün bilinen Osmanlı Arması'nın son halini alması ise 17 Nisan 1882 tarihinde olmuştur. Sultan II. Abdülhamid'in isteği doğrultusunda mevcut bir arma modeli üzerine, 1850 yılında çıkarılan Tanzimat Madalyası'nın üzerindeki sembol ve şekillerin bir kısmı (terazi, bereket boynuzu ve silahlar) eklenerek arma son görüntüsüne kavuşmuştur[367] (Şekil 633).

Şekil 633: Osmanlı Arması [368]

Kaynak: https://insanveevren.wordpress.com

Armada daha çok askeri silah ve araçların olduğu, Mehterhâne'yi temsil eden figürlerden sadece borazanın kullanıldığı, zil ve davula artık yer verilmediği görülmektedir. Bu durumda mevcut örneklere dayanarak, TZK 495 numaralı eserin tezhibinin II. Mahmud döneminde yapıldığını, son döneme ait olmadığını söylemek mümkündür.

[367] Can, s. 173.
[368] https://insanveevren.wordpress.com/(18.02.2019)

Şekil 634: TZK 495, v.7b Unvân Tezhibi

Şekil 635: TZK 495, v.7b Unvân Tezhibi Çizimi

TİPOLOJİ

Tipoloji kısmında**,** ikinci bölümde incelenen 50 eserin desen analizleri sonucunda ulaşılan verilerin tabloları yer almaktadır. *Sayfa Tiplojisi* başlığı altında, bütün eserlerin zahriye, serlevha, unvân, ketebe/hâtime sayfaları ile tezhipli iç sayfalarının kompozisyon şemaları vardır. Unvân sayfası şemalarında, sayfanın tamamının değil, sadece tezhipli kısımlarının çizimi yapılmıştır. Keza, çift tam sayfa tezhipli sayfalarda da sadece tek sayfanın kompozisyon şeması çizilmiştir.

Motif Tipolojisi başlığı altında, farklı motif gruplarının tabloları yer almaktadır. Hatâyî grubu motiflerde, sırasıyla yaprak, penç, goncagül ve hatâyî motiflerinin, rûmî grubu motiflerde ise, sırasıyla rûmî, ortabağ ve tepelik motiflerinin çizimleri yapılmıştır. Bunların yanı sıra bulut, münhani motifleri ile natüralist üslûpta bitkisel motifler de *Motif Tiplojisi* başlığı altında bulunmaktadır.

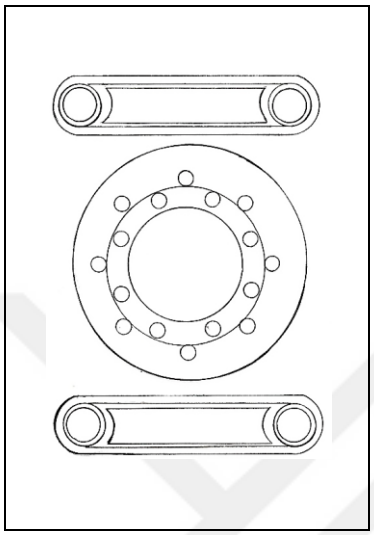
Desen Çiziminde Yardımcı Unsurlar başlığı altında ise, 50 eserde tespit edilen bütün arasuları ile arapervazların, tığların, güllerin ve durakların çizimleri yer almaktadır.

Tablolar, 14. yüzyıldan 19. yüzyıla doğru krolonojik olarak yerleştirilmiştir. Tüm sayfaların, motiflerin ve yardımcı unsurların altına, ait oldukları eserin katalog numarası ile demirbaş numarası konulmuştur. Zaman zaman farklı eserlerde karşılaşılan aynı motifler sadece bir kez çizilmiş, altlarına ait oldukları eserlerin katalog ve demirbaş numaraları yan yana yazılmıştır. Tarihsiz eserlerin tabloları için ayrı bir başlık açılmayarak, ait oldukları düşünülen yüzyıllara dâhil edilmişlerdir.

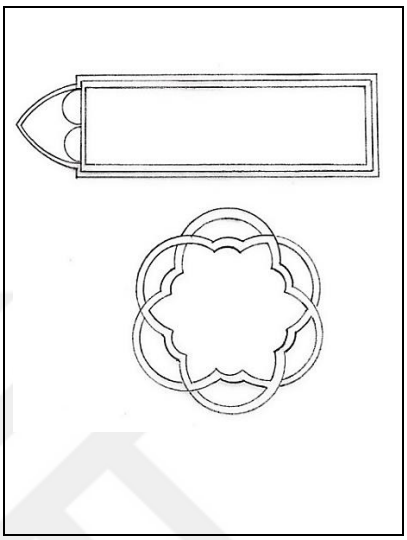
2.8. SAYFA TİPOLOJİSİ

2.8.1. Zahriye Tezhiplerinde Kullanılan Kompozisyon Şemaları

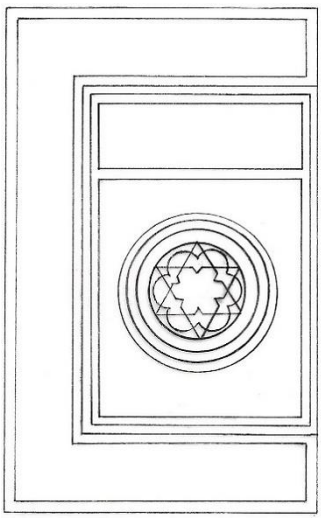
Şekil 636: Zahriye Tablosu (14. Yüzyıl)

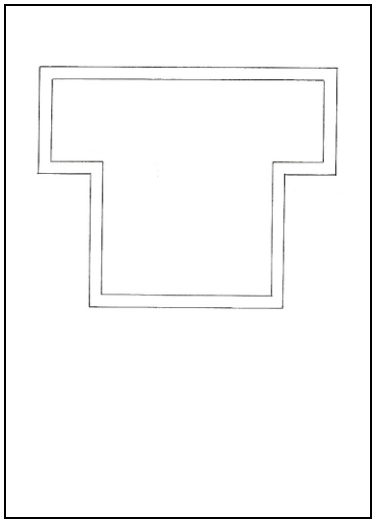
TZK 381 (K.1)

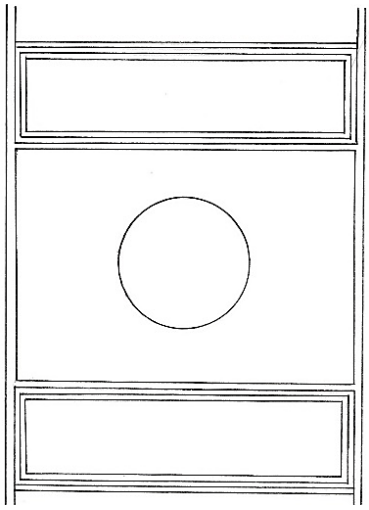
VA 1043 (K.2)

VA 585 (K.34)

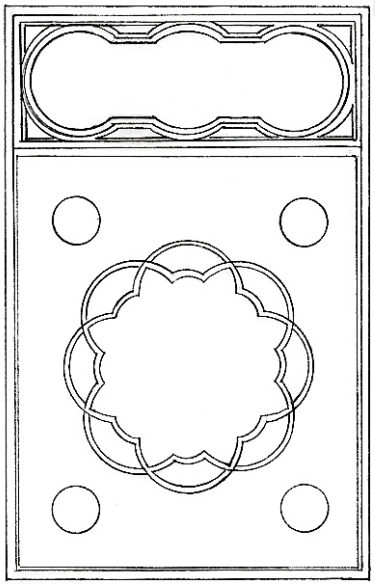

VA 1081 (K.35)

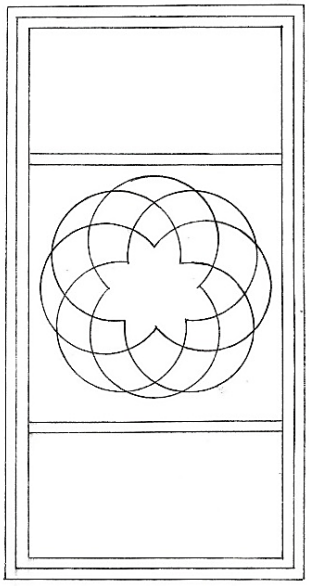

VA 1182 (K.36)

Şekil 637: Zahriye Tablosu (15. Yüzyıl)

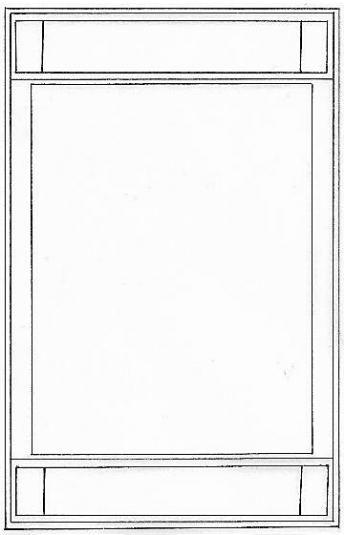
VA 1054/2 (K.40)

VA 3192 (K.43)

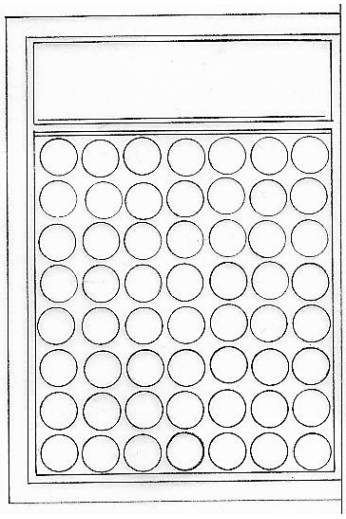
2.8.2. Serlevha Tezhiplerinde Kullanılan Kompozisyon Şemaları

Şekil 638: Serlevha Tablosu (14. Yüzyıl)

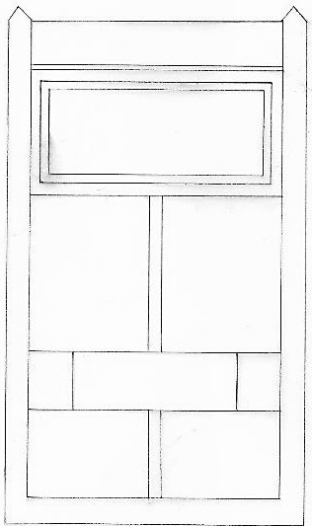

VA 1513 (K.38)

Şekil 639: Serlevha Tablosu (15. Yüzyıl)

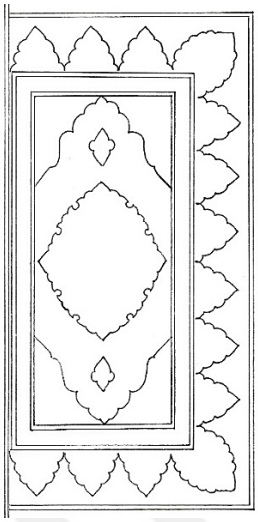

VA 1631 (K.4)

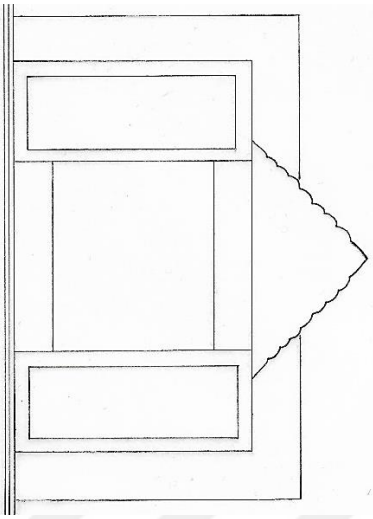

VA 1605 (K.5)

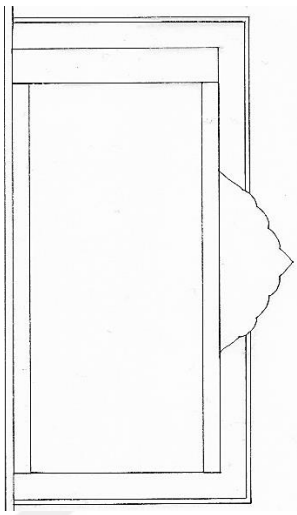
Şekil 640: Serlevha Tablosu (16. Yüzyıl)

VA 1907 (K.8)

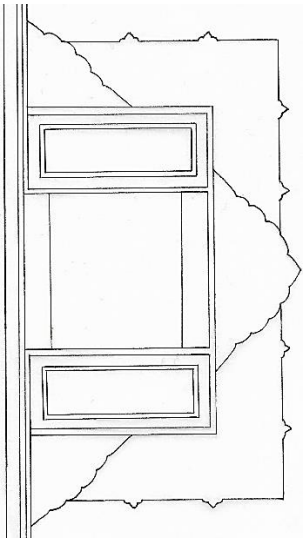

VA 2486 (K.12)

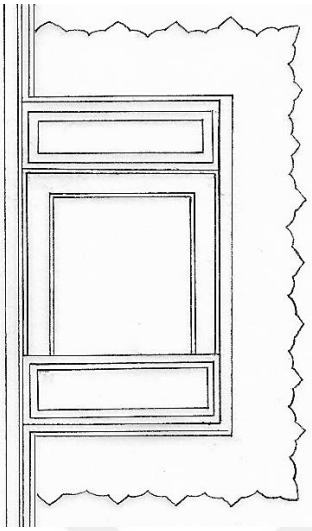
VA 1326 (K.46)

Şekil 641: Serlevha Tablosu (18. Yüzyıl)

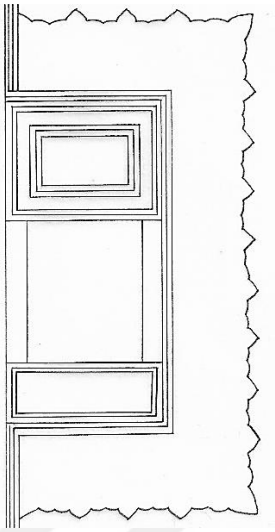

TZK 3 (K.26)

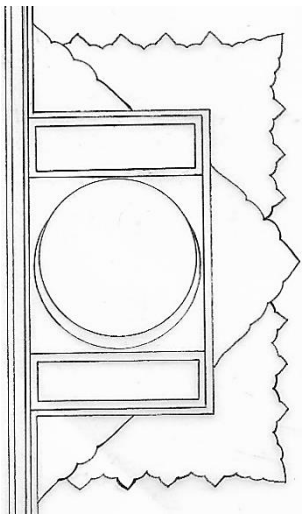
Şekil 642: Serlevha Tablosu (19. Yüzyıl)

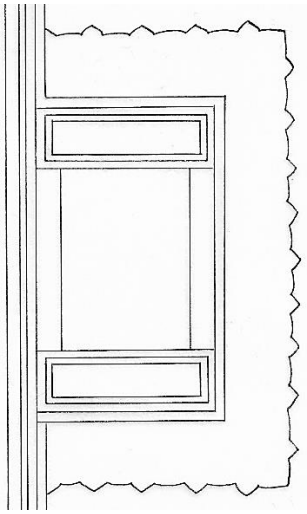
TZK 4 (K.27)

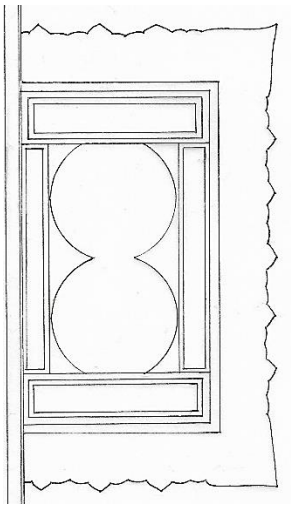
TZK 2 (K.29)

VA 3155 (K.30)

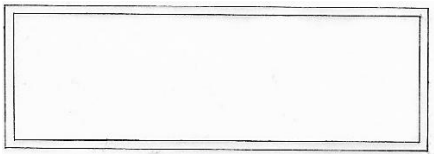
TZK 6 (K.32)

TZK 1 (K.33)

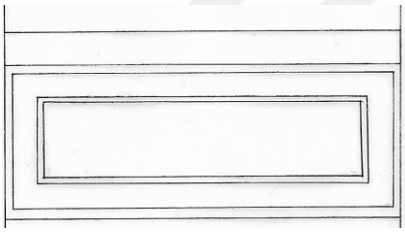
2.8.3. Unvân Sayfası Tezhiplerinde Kullanılan Kompozisyon Şemaları

Şekil 643: Unvân Sayfası Tablosu (14. Yüzyıl)

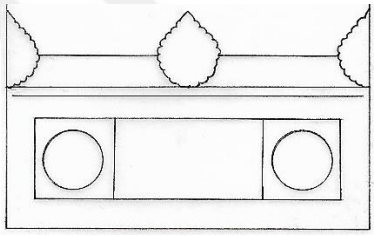

VA 1442 (K.37)

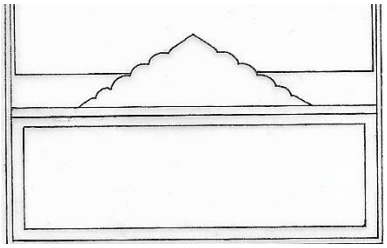
Şekil 644: Unvân Sayfası Tablosu (15. Yüzyıl)

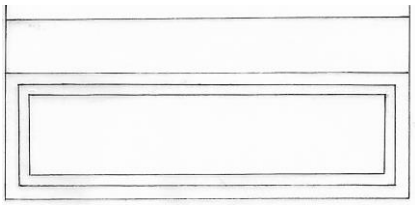
VA 1134 (K.3)

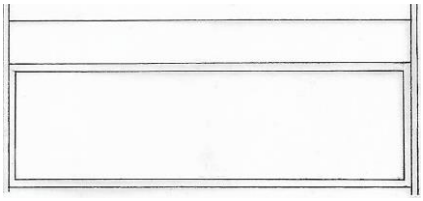
VA 1631 (K.4)

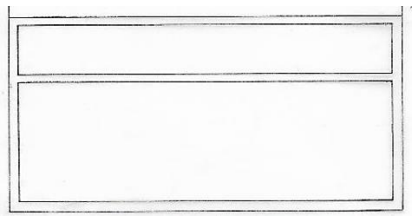
VA 1620 (K.6)

VA 341 (K.39)

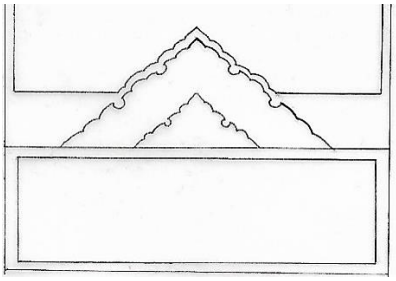

VA 1179 (K.41)

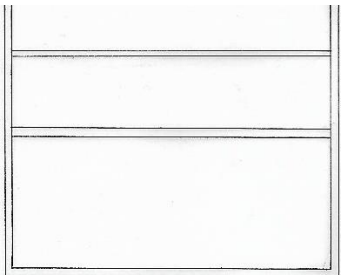

VA 3054 (K.42)

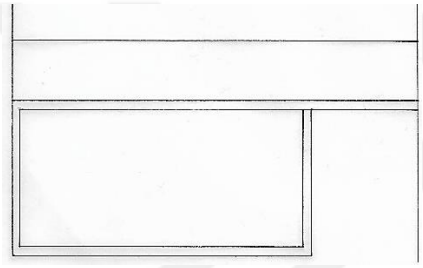
Şekil 645: Unvân Sayfası Tablosu (16. Yüzyıl)

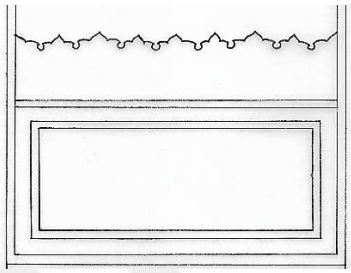
VA 642 (K.7)

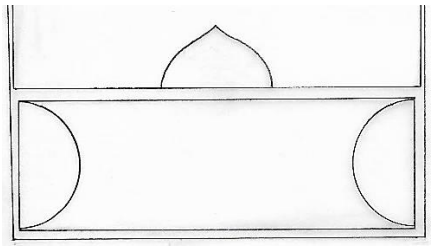
VA 1907 (K.8)

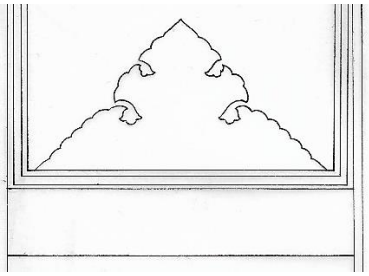
VA 1907 (K.8)

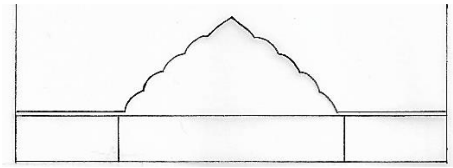
VA 1907 (K.8)

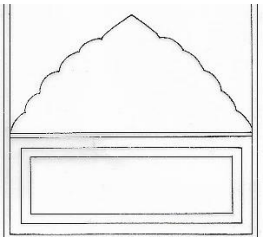
VA 1706 (K.9)

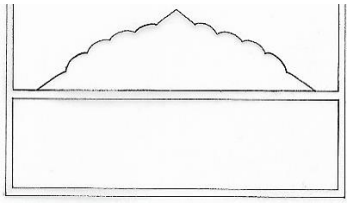
VA 1218 (K.10)

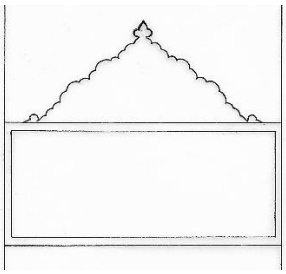
VA 1138 (K.11)

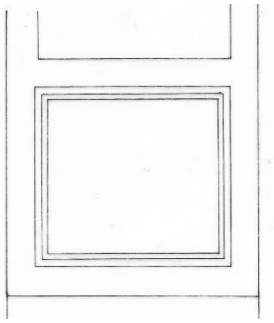
VA 374 (K.13)

VA 4 (K.14)

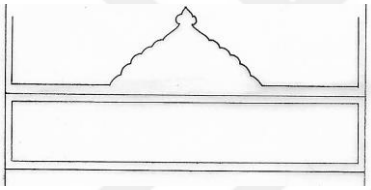

TZK 454 (K.44)

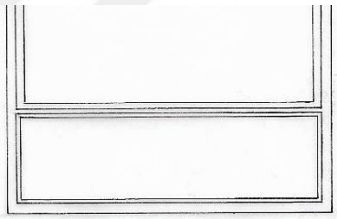

VA 1170 (K.45)

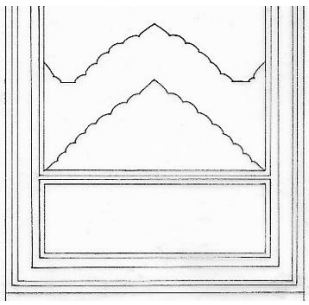
Şekil 646: Unvân Sayfası Tablosu (17. Yüzyıl)

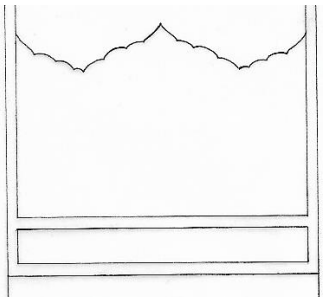
VA 1076 (K.15)

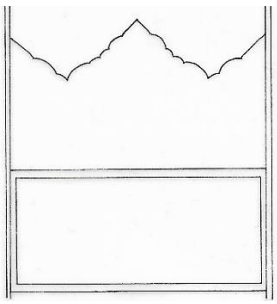
VA 1181 (K.17)

VA 1181 (K.17)

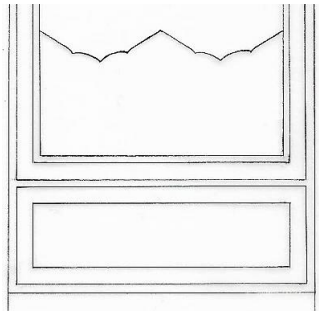

TZK 56 (K.18)

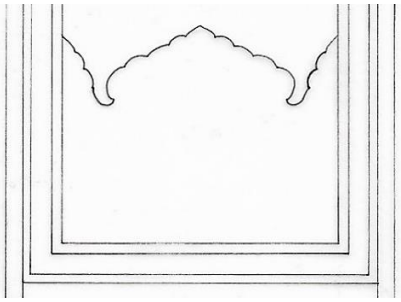

TZK 236 (K.47)

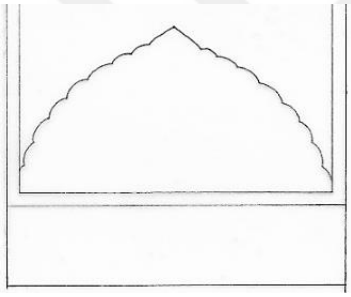
Şekil 647: Unvân Sayfası Tablosu (18. Yüzyıl)

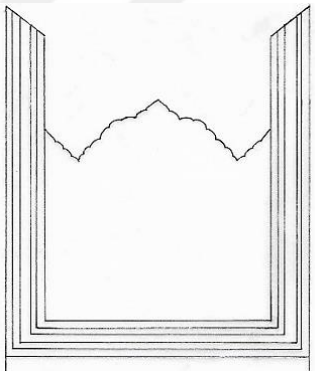
VA 433 (K.19)

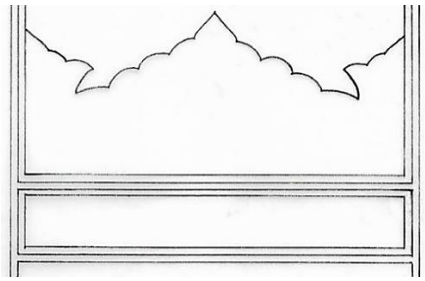
VA 1073 (K.20)

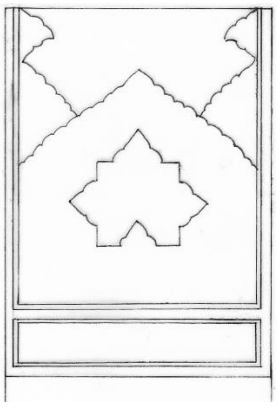
VA 1193 (K.21)

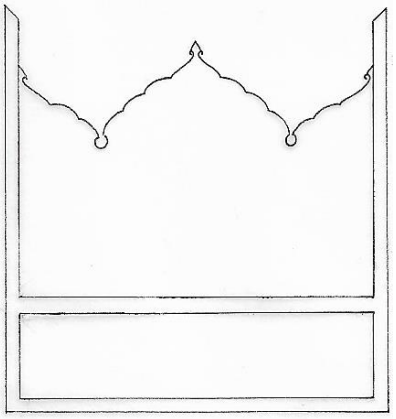
TZK 440 (K.22)

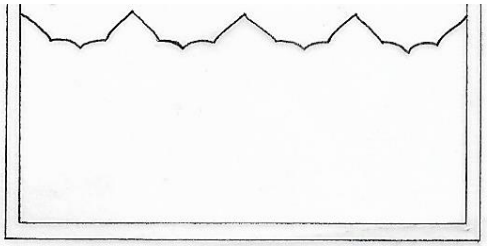
VA 1337 (K.23)

TZK 32 (K.25)

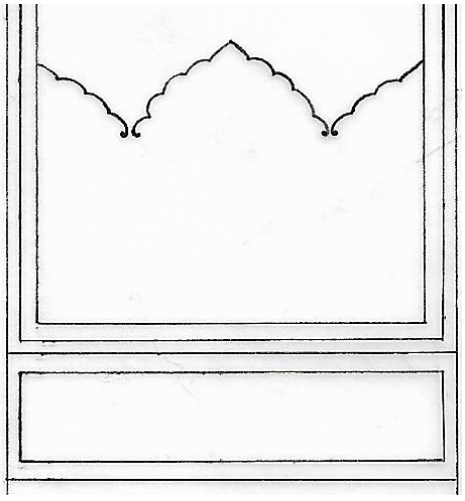

TZK 914 (K.48)

TZK 914 (K.48)

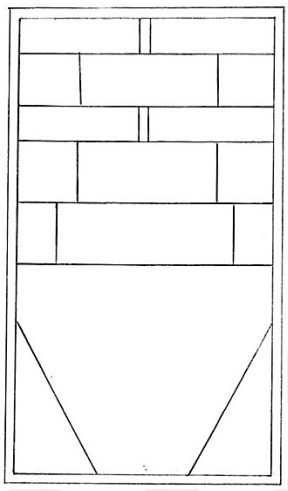
Şekil 648: Unvân Sayfası Tablosu (19. Yüzyıl)

VA 1230 (K.28)

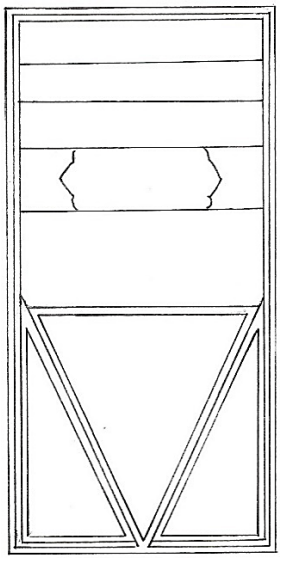
2.8.4. Ketebe / Hâtime Tezhiplerinde Kullanılan Kompozisyon Şemaları

Şekil 649: Ketebe / Hâtime Sayfası Tablosu (15. Yüzyıl)

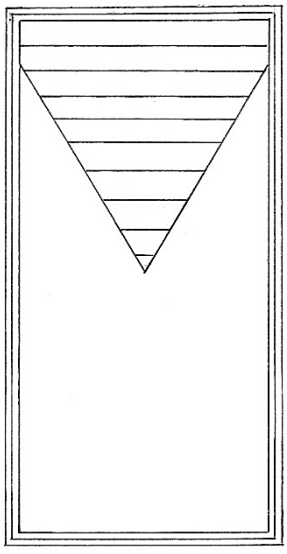

VA 1605 (K.5)

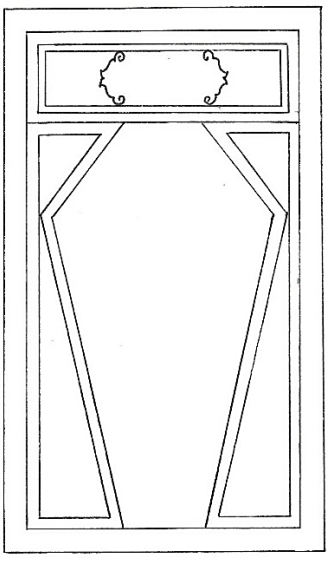
Şekil 650: Ketebe / Hâtime Sayfası Tablosu (18. Yüzyıl)

VA 433 (K.19)

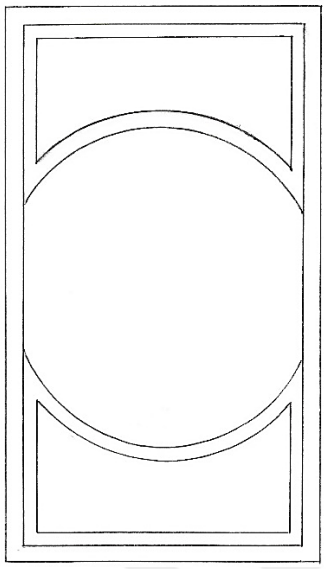

TZK 32 (K25)

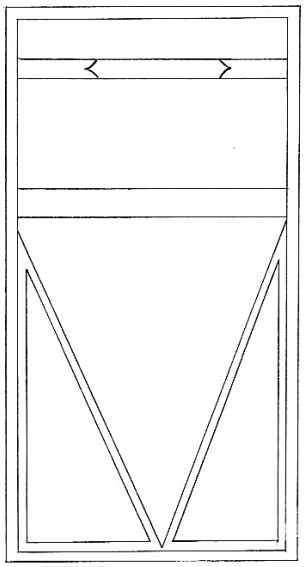

TZK 3 (K.26)

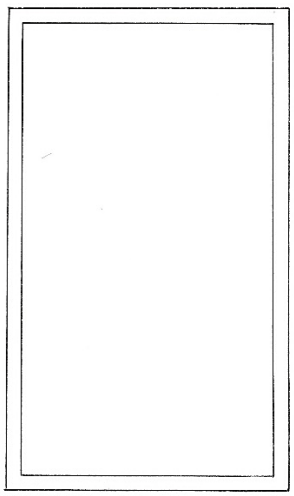
Şekil 651: Ketebe / Hâtime Sayfası Tablosu (19. Yüzyıl)

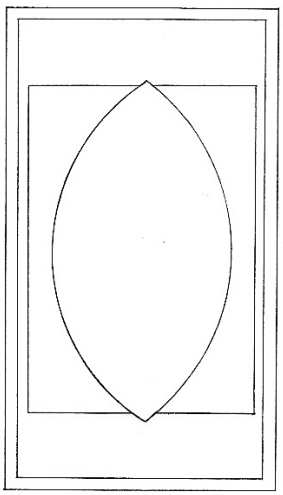
TZK 4 (K.27)

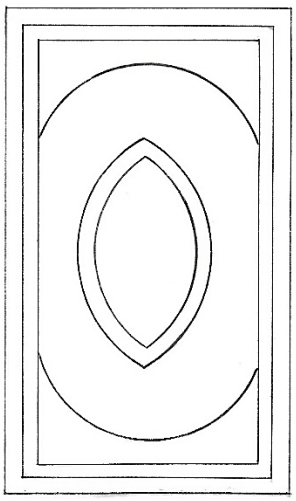
TZK 2 (K.29)

VA 3155 (K.30)

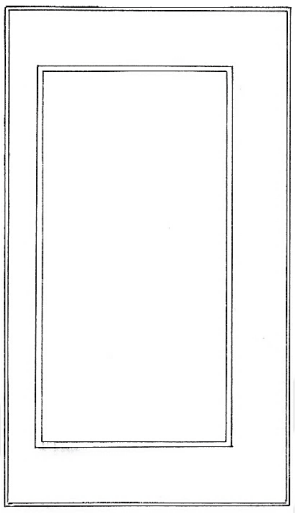
TZK 6 (K.32)

TZK 1 (K.33)

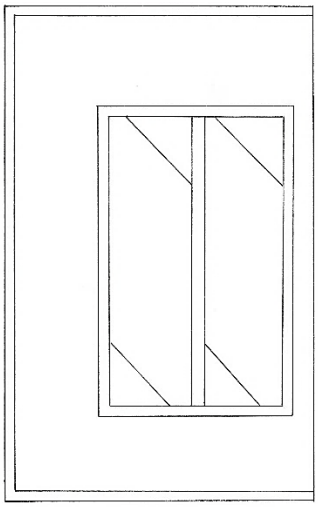
2.8.5. İç Sayfa Düzeninde Kullanılan Kompozisyon Şemaları

Şekil 652: İç Sayfa Düzeni Tablosu (16. Yüzyıl)

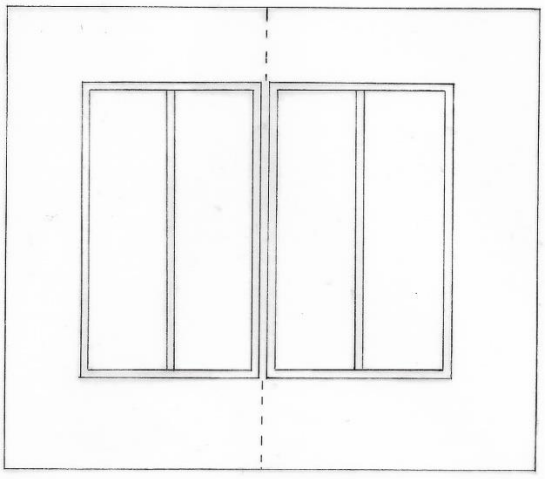

VA 1326 (K.46)

Şekil 653: İç Sayfa Düzeni Tablosu (17. Yüzyıl)

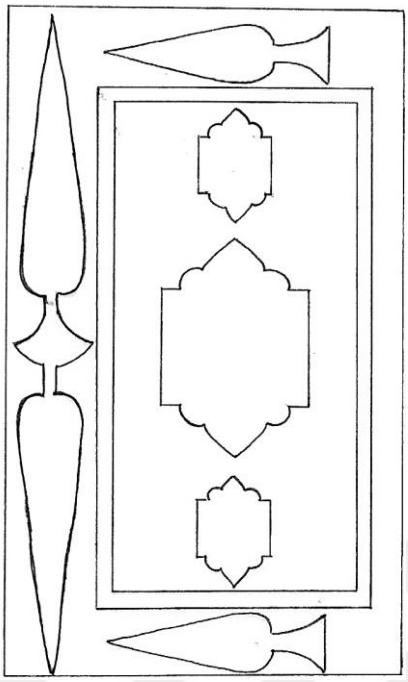

TZK 236 (K.47)

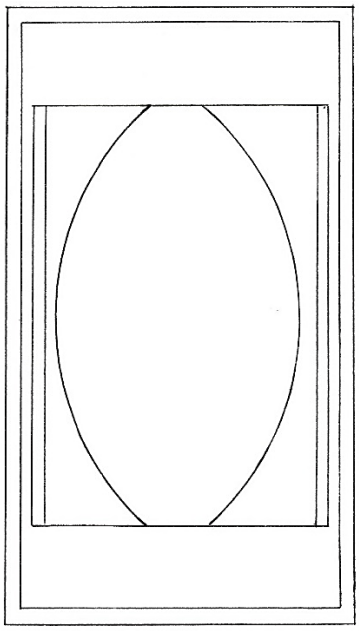
TZK 236 (K.47)

Şekil 654: İç Sayfa Düzeni Tablosu (18. Yüzyıl)

TZK 32 (K.25)

Şekil 655: İç Sayfa Düzeni Tablosu (19. Yüzyıl)

TZK 6 (K.32)

2.9. MOTİF TİPOLOJİSİ

2.9.1. Hatâyî Grubu Motifler

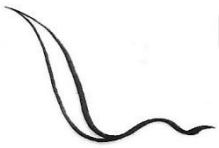
Şekil 656: Yaprak Motifi Tablosu (14. Yüzyıl)

			
VA 1043 (K.2)	VA 1043 (K.2)	VA 1043 (K.2)	VA 1043 (K.2)
			
VA 1043 (K.2)	VA 1043 (K.2)	VA 1043 (K.2)	VA 1043 (K.2)
			
VA 1043 (K.2)	VA 1442 (K.37)	VA 1442 (K.37)	VA 1442 (K.37)
			
VA 1442 (K.37)	VA 1442 (K.37)		

Şekil 657: Yaprak Motifi Tablosu (15. Yüzyıl)

			
VA 1134 (K.3)	VA 1134 (K.3)	VA 1134 (K.3)	VA 1134 (K.3)
			
VA 1631 (K.4)	VA 1631 (K.4)	VA 1631 (K.4)	VA 1605 (K.5)
			
VA 1605 (K.5)	VA 1620 (K.6)	VA 1620 (K.6)	VA 1620 (K.6)
			
TZK 341 (K.39)	TZK 341 (K.39)	VA 1054/2 (K. 40)	VA 1054/2 (K. 40)
			
VA 1179 (K.41)	VA 3192 (K.43)		

Şekil 658: Yaprak Motifi Tablosu (16. Yüzyıl)

			
VA 642 (K.7)	VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)
			
VA 1706 (K.9)	VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10) VA 1138 (K.11)	VA 1218 (K.10)
			
VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)
			
VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)

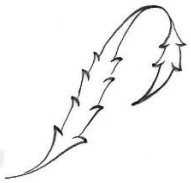
Şekil 659: Yaprak Motifi Tablosu (16. Yüzyıl)

			
VA 1218 (K.10)	VA 1138 (K.11) VA 2486 (K.12)	VA 2486 (K.12)	TZK 374 (K.13)
			
VA 4 (K.14)	TZK 454 (K.44) VA 1170 (K.45)	TZK 454 (K.44)	VA 1170 (K.45)
			
VA 1170 (K.45)	VA 1170 (K.45)	VA 1170 (K.45)	VA 1326 (K.46)
			
VA 1326 (K.46)	VA 1326 (K.46)		

Şekil 660: Yaprak Motifi Tablosu (17. Yüzyıl)

			
VA 1076 (K.15)	TZK 358 (K.16)	TZK 358 (K.16)	TZK 358 (K.16)
			
VA 1181 (K.17)	VA 1181 (K.17)	VA 1181 (K.17)	VA 1181 (K.17)
			
VA 1181 (K.17)	VA 1181 (K.17)	VA 1181 (K.17)	VA 1181 (K.17)
			
TZK 56 (K.18)	TZK 56 (K.18)	TZK 56 (K.18)	TZK 56 (K.18)

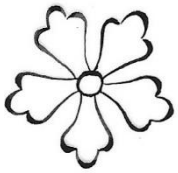
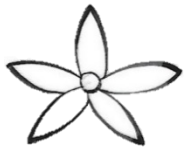
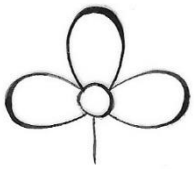
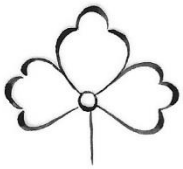
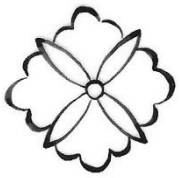
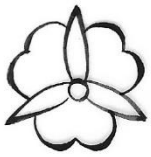
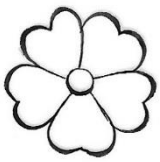
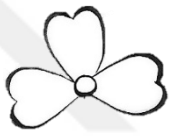
Şekil 661: Yaprak Motifi Tablosu (18.Yüzyıl)

			
VA 433 (K.19)	VA 433 (K.19)	VA 433 (K.19)	VA 433 (K.19)
			
VA 433 (K.19)	VA 1073 (K.20) VA 433 (K.19)	VA 1073 (K.20) TZK 440 (K.22)	VA 1073 (K.20)
			
VA 1193 (K.21) TZK 3 (K.26)	TZK 440 (K.22)	TZK 32 (K.25)	TZK 32 (K.25)
			
TZK 32 (K.25)	TZK 32 (K.25)	TZK 32 (K.25)	TZK 32 (K.25)
			
TZK 32 (K.25)	TZK 32 (K.25)	TZK 3 (K.26)	TZK 3 (K.26)

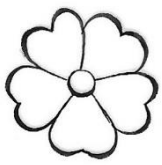
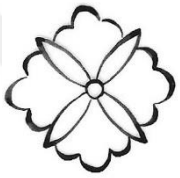
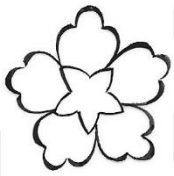
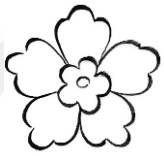
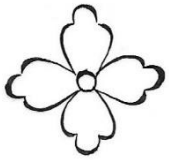
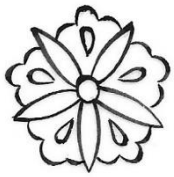
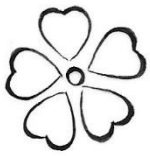
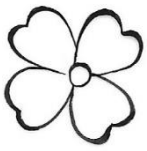
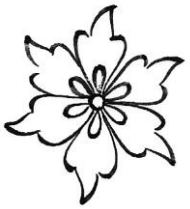
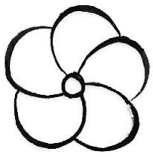
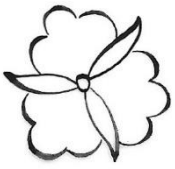
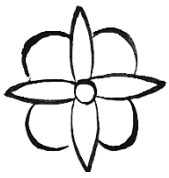
Şekil 662: Yaprak Motifi Tablosu (19.Yüzyıl)

			
TZK 4 (K.27)	TZK 4 (K.27)	TZK 4 (K.27)	TZK 4 (K.27)
			
TZK 2 (K.29)	TZK 2 (K.29)	TZK 2 (K.29)	TZK 2 (K.29)
			
TZK 2 (K.29)	VA 3155 (K.30)	VA 3155 (K.30)	VA 3155 (K.30)
			
VA 3155 (K.30)	VA 2351 (K.31)	VA 2351 (K.31)	TZK 6 (K.32)
			
TZK 1 (K.33)	TZK 1 (K.33)	TZK 1 (K.33)	TZK 1 (K.33)

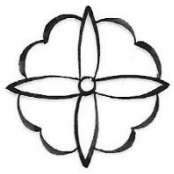
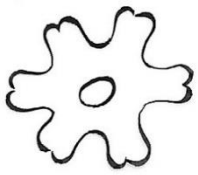
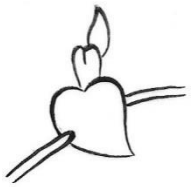
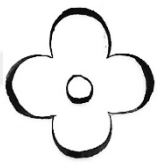
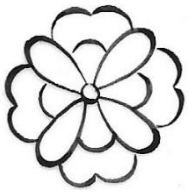
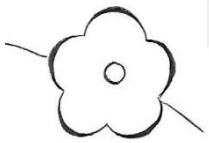
Şekil 663: Penç Motifi Tablosu (15. Yüzyıl)

			
VA 1134 (K.3)	VA 1134 (K.3)	VA 1134 (K.3) VA 1179 (K.41)	VA 1134 (K.3)
			
VA 1605 (K.5) TZK 341 (K.39)	VA 1605 (K.5)	VA 1605 (K.5)	VA 1605 (K.5)
			
VA 1605 (K.5)	VA 1620 (K.6)	VA 1620 (K.6)	VA 1620 (K.6)
			
TZK 341 (K.39)	VA 3192 (K.43)		

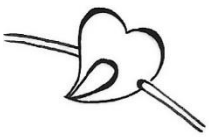
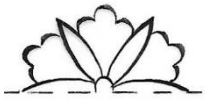
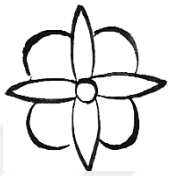
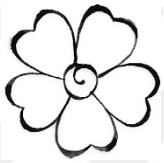
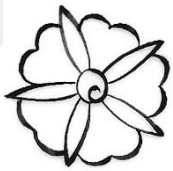
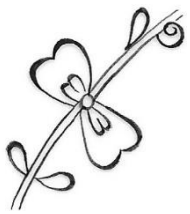
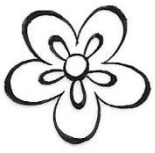
Şekil 664: Penç Motifi Tablosu (16. Yüzyıl)

			
VA 642 (K.7)	VA 642 (K.7) VA 1907 (K.8) VA 1706 (K.9) VA 1218 (K.10) VA 2486 (K.12) VA 1170 (K.45)	VA 642 (K.7) VA 1907 (K.8) VA 1706 (K.9) VA 2486 (K.12) VA 1326 (K.46)	VA 642 (K.7) VA 1218 (K.10) VA 4 (K.14) TZK 454 (K.44) VA 1326 (K.46)
			
VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)
			
VA 1907 (K.8)	VA 1706 (K.9) TZK 454 (K.44)	VA 1218 (K.10) VA 1138 (K.11)	VA 1218 (K.10)
			
VA 1138 (K.11)	VA 1138 (K.11)	VA 1138 (K.11) VA 4 (K.14)	VA 2486 (K.12)

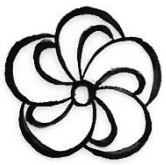
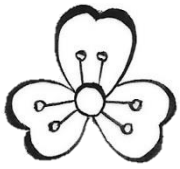
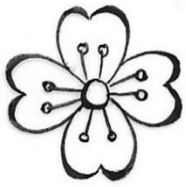
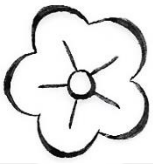
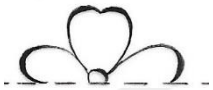
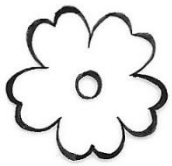
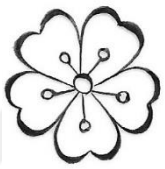
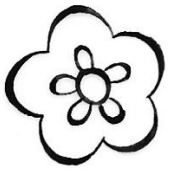
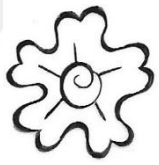
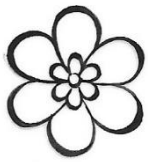
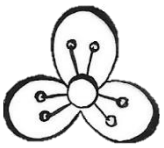
Şekil 665: Penç Motifi Tablosu (16. Yüzyıl)

			
VA 2486 (K.12)	TZK 374 (K.13)	TZK 454 (K.44)	VA 1170 (K.45)
			
VA 1170 (K.45)	VA 1170 (K.45)	VA 1170 (K.45)	VA 1326 (K.46)
			
VA 1326 (K.46)	VA 1326 (K.46)		

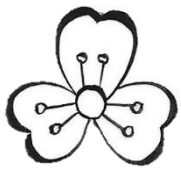
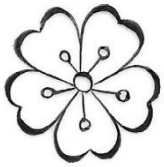
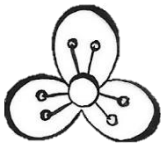
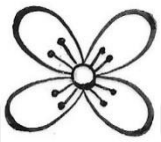
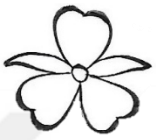
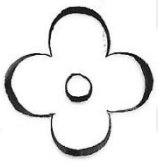
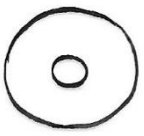
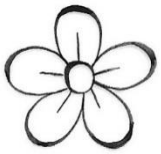
Şekil 666: Penç Motifi Tablosu (17. Yüzyıl)

			
VA 1076 (K.15)	VA 1076 (K.15)	TZK 358 (K.16)	TZK 358 (K.16) VA 1181 (K.17) TZK 56 (K.18) TZK 236 (K.47)
			
VA 1181 (K.17)	VA 1181 (K.17)	VA 1181 (K.17)	VA 1181 (K.17)
			
VA 1181 (K.17)	VA 1181 (K.17)	VA 1181 (K.17) VA 1076 (K.15) TZK 358 (K.16)	TZK 56 (K.18)
			
TZK 56 (K.18)	TZK 56 (K.18)		

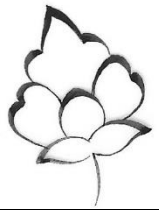
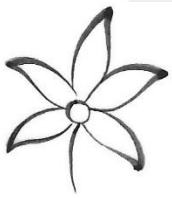
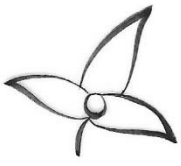
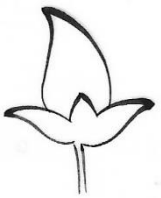
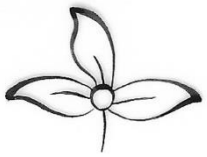
Şekil 667: Penç Motifi Tablosu (18. Yüzyıl)

			
VA 433 (K.19)	VA 433 (K.19) TZK 440 (K.22)	VA 433 (K.19) VA 137 (K.24)	VA 433 (K.19)
			
VA 1073 (K.20) TZK 3 (K.26) TZK 440 (K.22)	VA 1073 (K.20)	VA 1193 (K.21) TZK 914 (K.48)	TZK 440 (K.22)
			
VA 137 (K.24)	TZK 32 (K.25)	TZK 32 (K.25)	TZK 32 (K.25)
			
TZK 32 (K.25)	TZK 32 (K.25)	TZK 32 (K.25)	TZK 3 (K.26)

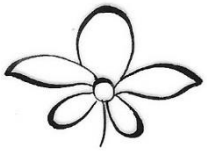
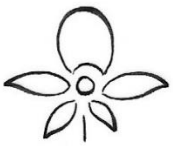
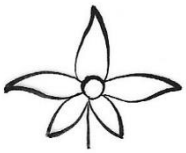
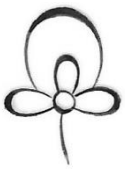
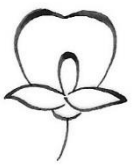
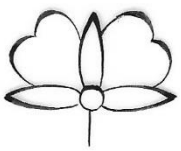
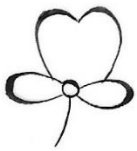
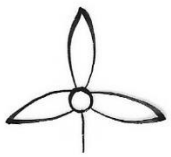
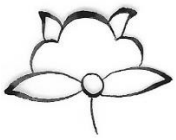
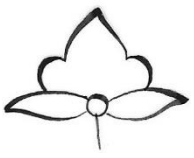
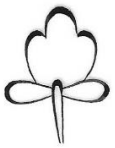
Şekil 668: Penç Motifi Tablosu (19. Yüzyıl)

			
TZK 4 (K.27) TZK 2 (K.29)	TZK 4 (K.27)	TZK 4 (K.27)	TZK 2 (K.29)
			
TZK 2 (K.29) VA1230 (K.28) VA 3155 (K.30)	VA 3155 (K.30)	VA 3155 (K.30)	VA 3155 (K.30)
			
TZK 6 (K.32)	TZK 6 (K.32)	TZK 1 (K.33) VA 2351 (K.31)	TZK 1 (K.33)
			
TZK 1 (K.33)	TZK 1 (K.33)	TZK 1 (K.33)	

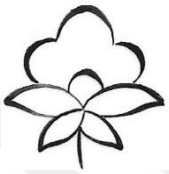
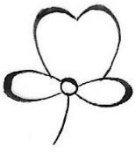
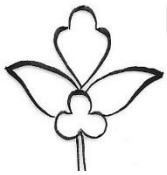
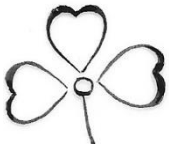
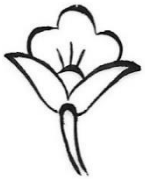
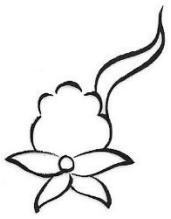
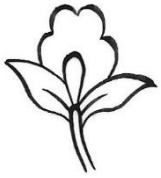
Şekil 669: Goncagül Motifi Tablosu (14. Yüzyıl)

			
VA 1043 (K.2)	VA 1043 (K.2)	VA 1043 (K.2)	VA 1043 (K.2)
			
VA 1043 (K.2)	VA 1043 (K.2)	VA 1043 (K.2)	VA 1043 (K.2)
			
VA 1043 (K.2)	VA 1043 (K.2)	VA 1442 (K.37)	VA 1442 (K.37)
			
VA 1442 (K.37)	VA 1442 (K.37)	VA 1442 (K.37)	VA 1442 (K.37)

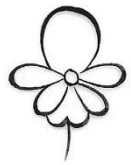
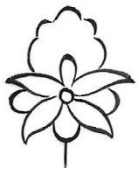
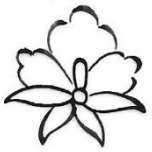
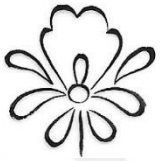
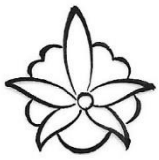
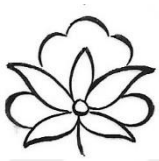
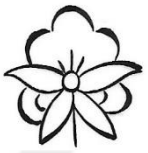
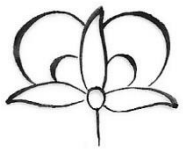
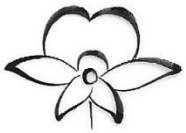
Şekil 670: Goncagül Motifi Tablosu (15. Yüzyıl)

			
VA 1134 (K.3) VA 1631 (K.4)	VA 1631 (K.4)	VA 1631 (K.4)	VA 1631 (K.4)
			
VA 1605 (K.5)	VA 1605 (K.5) VA 3192 (K.43)	VA 1605 (K.5)	TZK 341 (K.39)
			
TZK 341 (K.39)	TZK 341 (K.39)	TZK 341 (K.39)	VA 1054/2 (K.40)
			
VA 1054/2 (K.40)	VA 1054/2 (K. 40)	VA 1054/2 (K. 40)	VA 1179 (K.41)
			
VA 3192 (K.43)	VA 3192 (K.43)	VA 3192 (K.43)	VA 3192 (K.43)

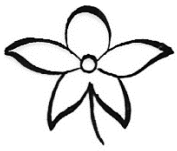
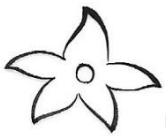
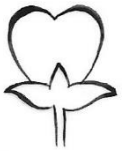
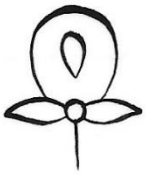
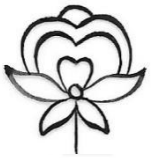
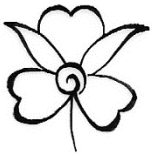
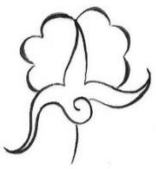
Şekil 671: Goncagül Motifi Tablosu (16. Yüzyıl)

			
VA 642 (K.7) TZK 374 (K.13)	VA 642 (K.7) VA 1907 (K.8) VA 1326 (K.46)	VA 642 (K.7) VA 1907 (K.8) VA 2486 (K.12)	VA 1907 (K.8) VA 2486 (K.12) VA 1326 (K.46)
			
VA 1907 (K.8) VA 1218 (K.10) VA 2486 (K.12) TZK 374 (K.13)	VA 1907 (K.8) TZK 374 (K.13)	VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)
			
VA 1907 (K.8)	VA 1706 (K.9) VA 1170 (K.45)	VA 1706 (K.9)	VA 1706 (K.9)
			
VA 1218 (K.10) VA 2486 (K.12)	VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)

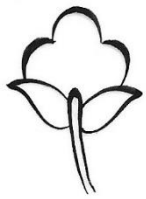
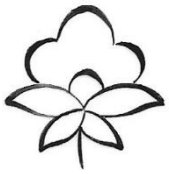
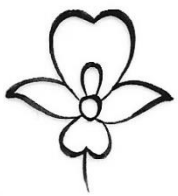
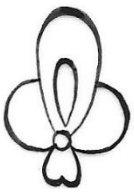
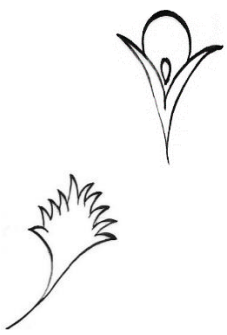
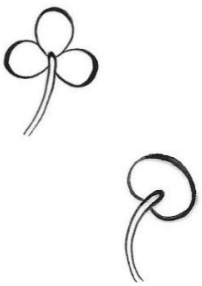
Şekil 672: Goncagül Motifi Tablosu (16. Yüzyıl)

			
VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)
			
VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)
			
VA 1138 (K.11) VA 2486 (K.12)	VA 1138 (K.11) VA 4 (K.14)	VA 1138 (K.11)	VA 1138 (K.11) TZK 374 (K.13) TZK 454 (K.44)
			
VA 2486 (K.12)	VA 2486 (K.12)	VA 2486 (K.12)	TZK 454 (K.44)
			
TZK 454 (K.44)	VA 1170 (K.45)	VA 1170 (K.45)	VA 1326 (K.46)

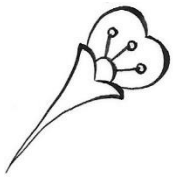
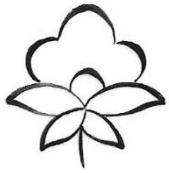
Şekil 673: Goncagül Motifi Tablosu (17. Yüzyıl)

			
VA 1076 (K.15)	VA 1076 (K.15)	VA 1076 (K.15)	VA 1076 (K.15)
			
TZK 358 (K.16)	TZK 358 (K.16)	TZK 358 (K.16)	VA 1181 (K.17)
			
VA 1181 (K.17)	VA 1181 (K.17)	VA 1181 (K.17) TZK 358 (K.16)	VA 1181 (K.17)
			
VA 1181 (K.17) TZK 358 (K.16)	VA 1181 (K.17)	VA 1181 (K.17)	TZK 56 (K.18)
			
TZK 236 (K.47)	TZK 236 (K.47)	TZK 236 (K.47)	

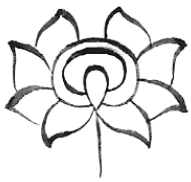
Şekil 674: Goncagül Motifi Tablosu (18. Yüzyıl)

			
VA 433 (K.19) TZK 914 (K.48)	VA 1073 (K.20)	VA 1193 (K.21)	TZK 440 (K.22)
			
TZK 440 (K.22)	TZK 440 (K.22)	TZK 440 (K.22)	VA 137 (K.24) VA 433 (K.19)
			
VA 137 (K.24)	VA 137 (K.24)	VA 137 (K.24)	TZK 32 (K.25)
			
TZK 32 (K.25)	TZK 32 (K.25)	TZK 3 (K.26)	TZK 3 (K.26)

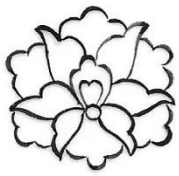
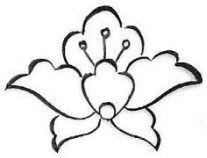
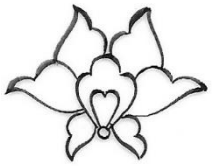
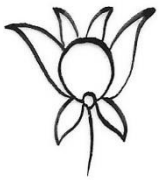
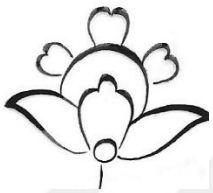
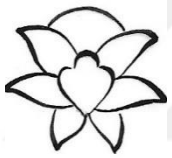
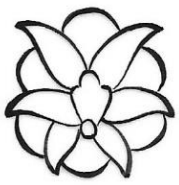
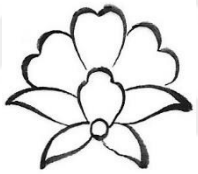
Şekil 675: Goncagül Motifi Tablosu (19. Yüzyıl)

			
TZK 4 (K.27)	TZK 4 (K.27) TZK 6 (K.32) VA 2351 (K.31)	TZK 2 (K.29) VA1230 (K.28)	TZK 2 (K.29)
			
VA 3155 (K.30) VA1230 (K.28)	TZK 6 (K.32)	TZK 1 (K.33)	TZK 1 (K.33)

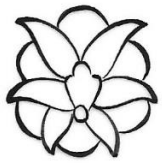
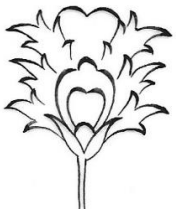
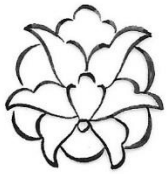
Şekil 676: Hatâyî Motifi Tablosu (14. Yüzyıl)

	
VA 1442 (K.37)	VA 1442 (K.37)

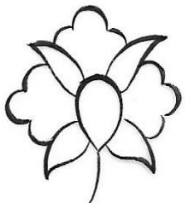
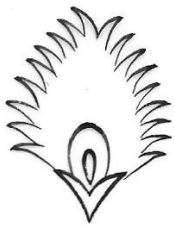
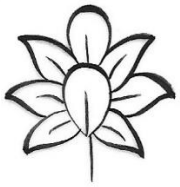
Şekil 677: Hatâyî Motifi Tablosu (16. Yüzyıl)

			
VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)	VA 1706 (K.9)
			
VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)
			
VA 2486 (K.12)	VA 2486 (K.12)	VA 4 (K.14)	TZK 454 (K.44)
			
VA 1170 (K.45)	VA 1326 (K.46)		

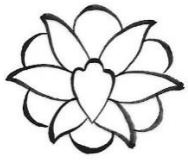
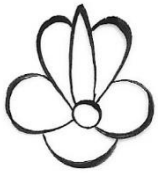
Şekil 678: Hatâyî Motifi Tablosu (17. Yüzyıl)

			
TZK 358 (K.16)	VA 1181 (K.17)	TZK 56 (K.18)	TZK 236 (K.47)

Şekil 679: Hatâyî Motifi Tablosu (18. Yüzyıl)

			
TZK 32 (K.25)	TZK (32 K.25)	TZK 32 (K.25)	TZK 32 (K.25)
			
TZK 32 (K.25)	TZK 3 (K.26)	TZK 3 (K.26)	

Şekil 680: Hatâyî Motifi Tablosu (19. Yüzyıl)

	
TZK 4 (K.27)	TZK 2 (K.29)

2.9.2. Natüralist Üslûpta Bitkisel Motifler

Şekil 681: Natüralist Üslûpta Bitkisel Motifler Tablosu (17. Yüzyıl)

TZK 236 (K.47)

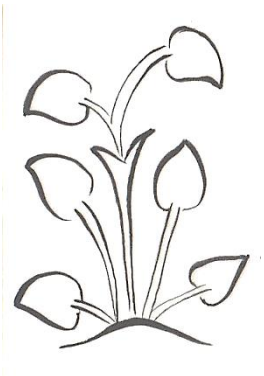

TZK 236 (K.47)

Şekil 682: Natüralist Üslûpta Bitkisel Motifler Tablosu (17. Yüzyıl)

TZK 236 (K.47)

TZK 236 (K.47)

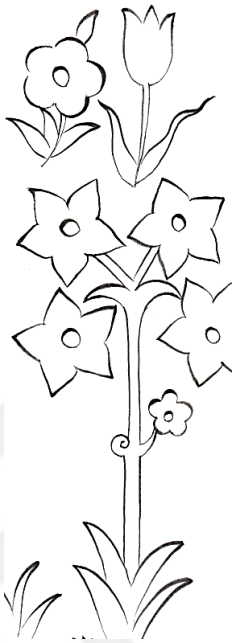

TZK 236 (K.47)

Şekil 683: Natüralist Üslûpta Bitkisel Motifler Tablosu (17. Yüzyıl)

TZK 236 (K.47)

TZK 236 (K.47)

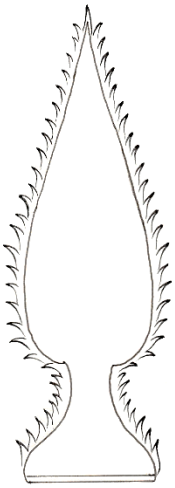

TZK 236 (K.47)

TZK 236 (K.47)

Şekil 684: Natüralist Üslûpta Bitkisel Motifler Tablosu (18. Yüzyıl)

TZK 32 (K.25)

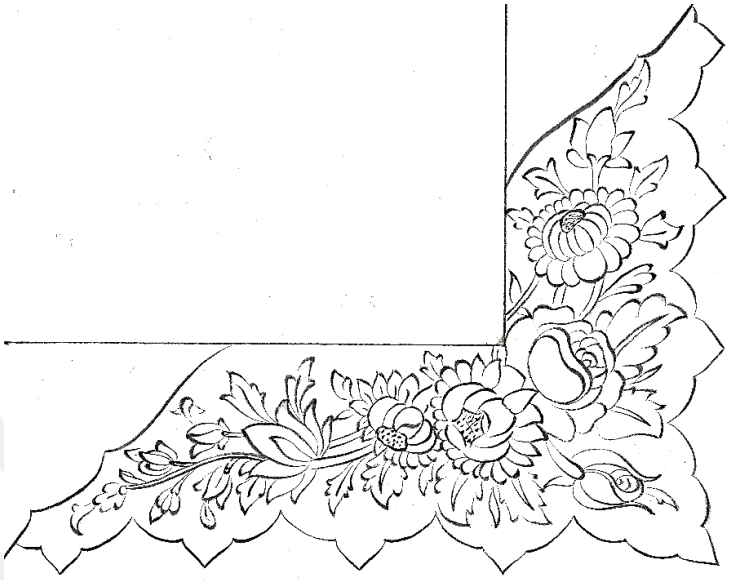

TZK 3 (K.26)

TZK 914 (K.48)

Şekil 685: Natüralist Üslûpta Bitkisel Motifler Tablosu (19. Yüzyıl)

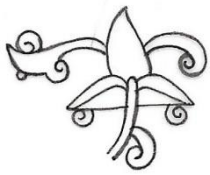
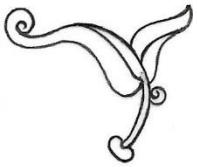
VA 3155 (K.30)

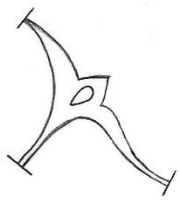
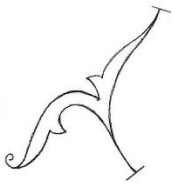
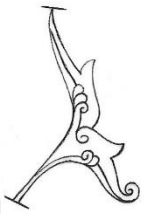
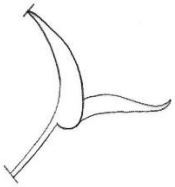
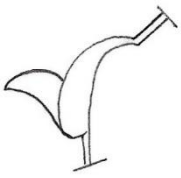
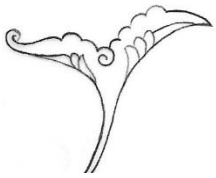
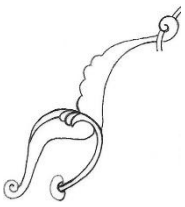
TZK 478 (K.49)

2.9.3. Rûmî Grubu Motifler

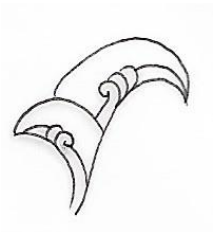
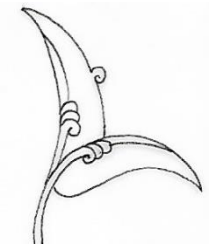
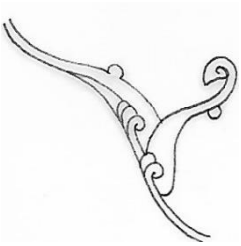
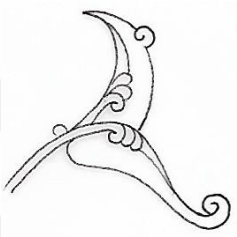
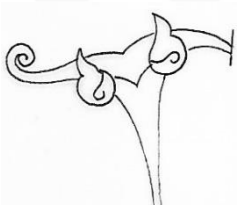
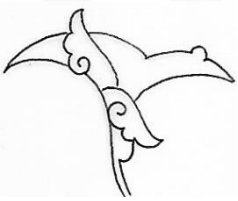
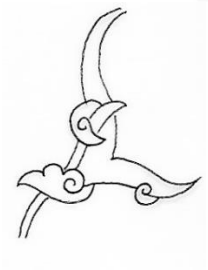
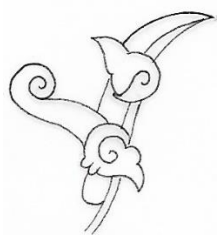
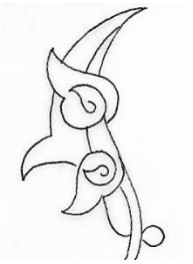
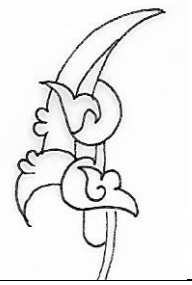
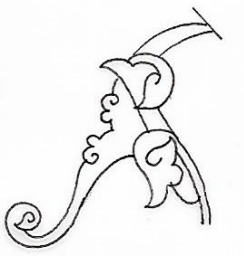
Şekil 686: Rûmî Motifi Tablosu (14.Yüzyıl)

			
VA 585 (K.34)	VA 585 (K.34)	VA 585 (K.34)	VA 585 (K.34)
			
VA 585 (K.34)	VA 1081 (K.35)	VA 1081 (K.35)	VA 1081 (K.35)
			
VA 1081 (K.35)	VA 1182 (K.36)	VA 1182 (K.36)	VA 1182 (K.36)

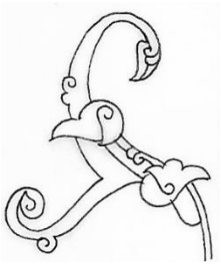
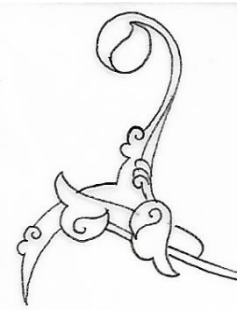
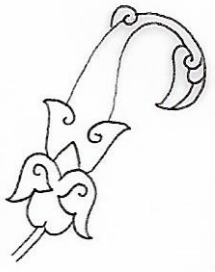
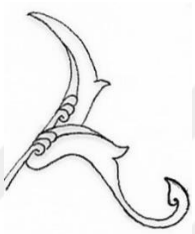
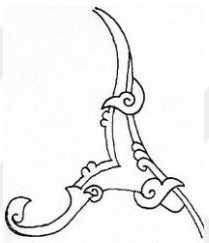
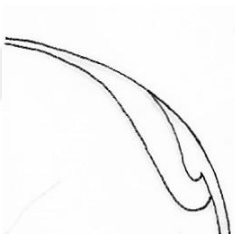
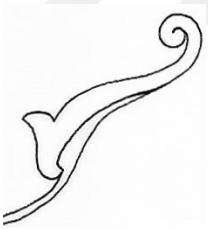
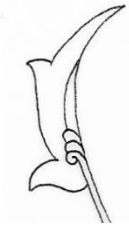
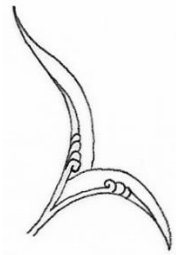
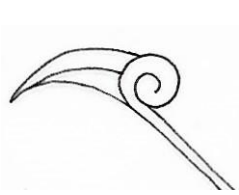
Şekil 687: Rûmî Motifi Tablosu (15.Yüzyıl)

			
VA 1134 (K.3)	VA 1631 (K.4)	VA 1631 (K.4)	VA 1605 (K.5)
			
VA 1605 (K.5)	VA 1605 (K.5)	VA 1605 (K.5)	TZK 341 (K.39)
			
TZK 341 (K.39)	TZK 341 (K.39) VA 1605 (K.5)	TZK 341 (K.39)	VA 1179 (K.41)
			
VA 1179 (K.41)	VA 3054 (K.42)	VA 3054 (K.42)	VA 3054 (K.42)

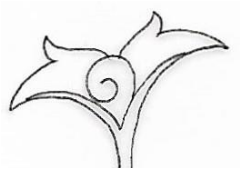
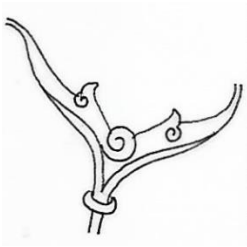
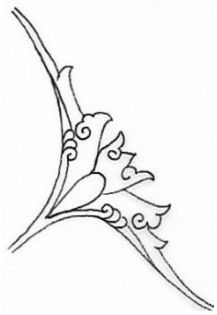
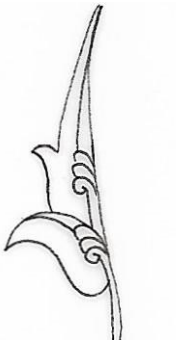
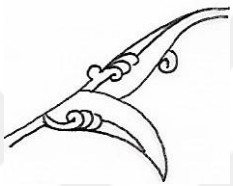
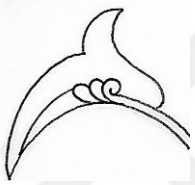
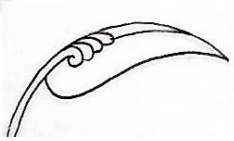
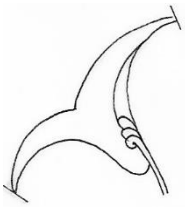
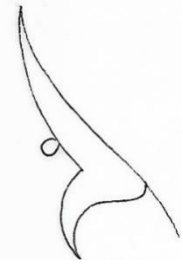
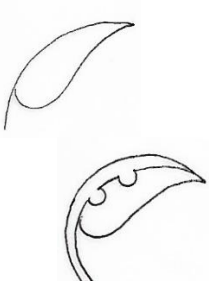
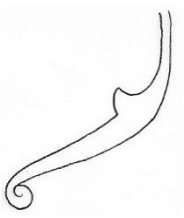
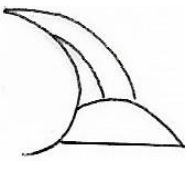
Şekil 688: Rûmî Motifi Tablosu (16.Yüzyıl)

			
VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)
			
VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)
			
VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)
			
VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)

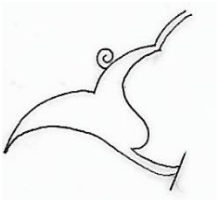
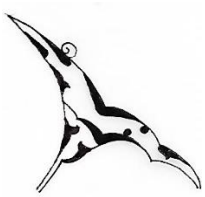
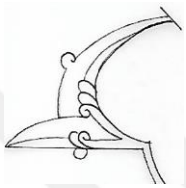
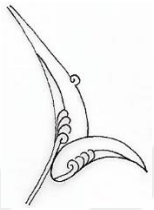
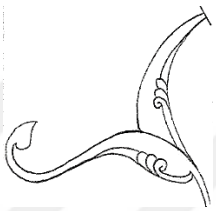
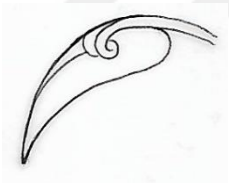
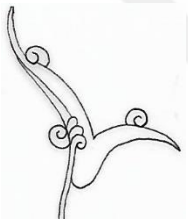
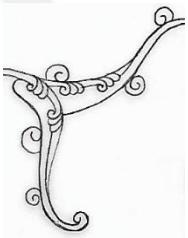
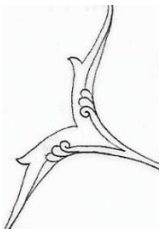
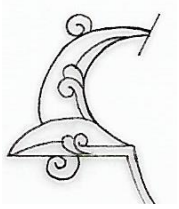
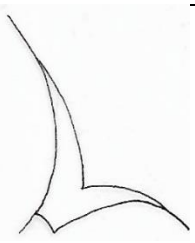
Şekil 689: Rûmî Motifi Tablosu (16.Yüzyıl)

			
VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)	VA 1907 (K.8)
			
VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)	VA 1138 (K.11)
			
VA 1138 (K.11)	VA 1138 (K.11)	VA 1138 (K.11)	VA 2486 (K.12)
			
VA 2486 (K.12)	VA 2486 (K.12)	VA 2486 (K.12)	VA 2486 (K.12)

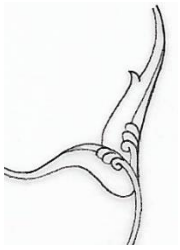
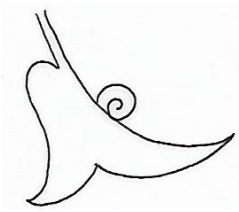
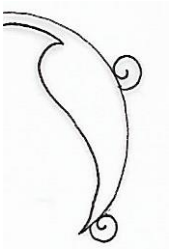
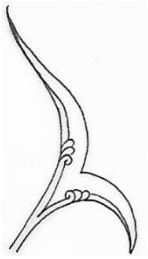
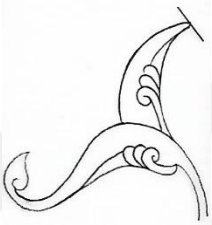
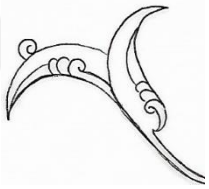
Şekil 690: Rûmî Motifi Tablosu (16.Yüzyıl)

			
VA 2486 (K.12)	VA 2486 (K.12)	TZK 374 (K.13)	VA 4 (K.14)
			
VA 4 (K.14)	VA 4 (K.14)	VA 4 (K.14)	VA 4 (K.14)
			
TZK 454 (K.44)	TZK 454 (K.44)	VA 1170 (K.45)	VA 1326 (K.46)
			
VA 1326 (K.46)	VA 1326 (K.46)	VA 1326 (K.46)	VA 1326 (K.46)

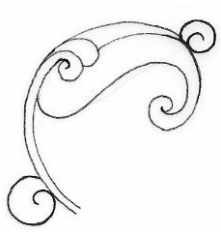
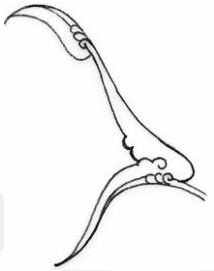
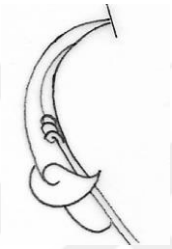
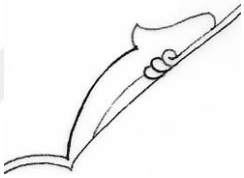
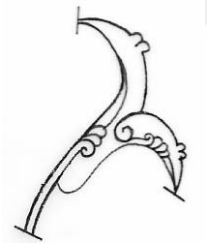
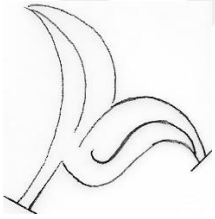
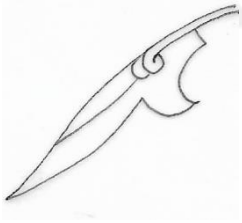
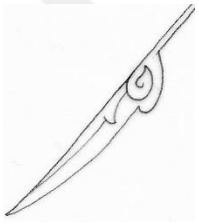
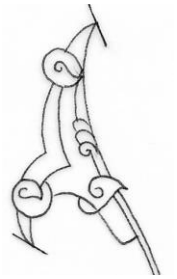
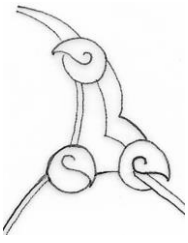
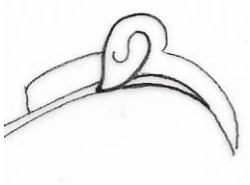
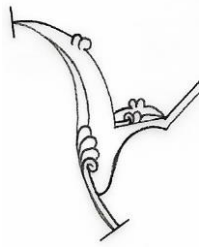
Şekil 691: Rûmî Motifi Tablosu (17.Yüzyıl)

			
VA 1076 (K.15)	VA 1076 (K.15)	VA 1076 (K.15)	TZK 358 (K.16)
			
TZK 358 (K.16)	TZK 358 (K.16)	TZK 358 (K.16)	VA 1181 (K.17)
			
VA 1181 (K.17)	VA 1181 (K.17)	VA 1181 (K.17)	VA 1181 (K.17)
			
VA 1181 (K.17)	VA 1181 (K.17)	VA 1181 (K.17)	VA 1181 (K.17)

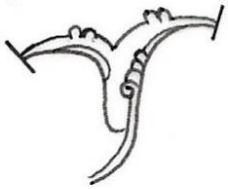
Şekil 692: Rûmî Motifi Tablosu (17.Yüzyıl)

			
VA 1181 (K.17)	TZK 56 (K.18)	TZK 56 (K.18)	TZK 236 (K.47)
			
TZK 236 (K.47)	TZK 236 (K.47)	TZK 236 (K.47)	TZK 236 (K.47)

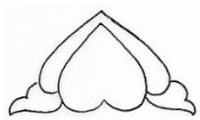
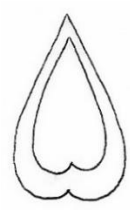
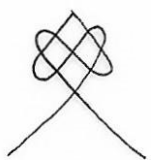
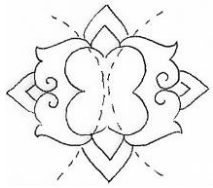
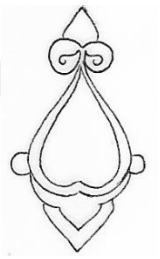
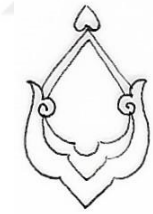
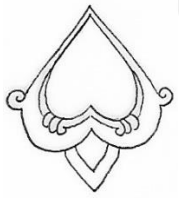
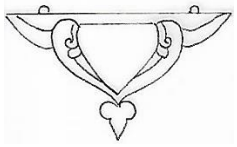
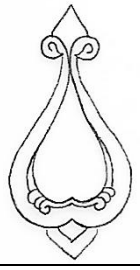
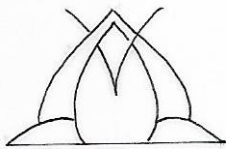
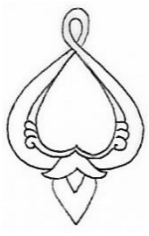
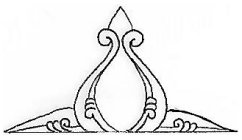
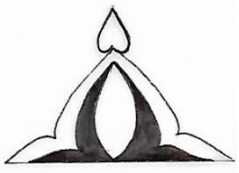
Şekil 693: Rûmî Motifi Tablosu (18.Yüzyıl)

			
VA 433 (K.19)	VA 433 (K.19)	VA 433 (K.19)	VA 1073 (K.20)
			
VA 1193 (K.21)	VA 1193 (K.21)	TZK 440 (K.22)	TZK 440 (K.22)
			
VA 137 (K.24)	TZK 32 (K.25)	TZK 3 (K.26)	TZK 3 (K.26)
			
TZK 3 (K.26)	TZK 3 (K.26)	TZK 3 (K.26)	TZK 914 (K.48)

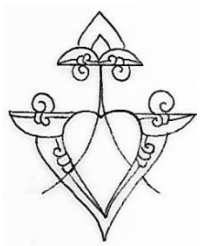
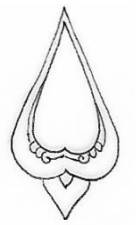
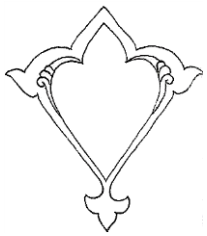
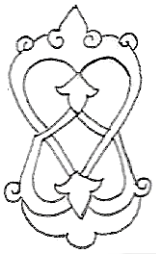
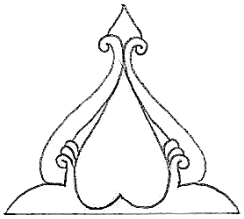
Şekil 694: Rûmî Motifi Tablosu (19.Yüzyıl)

			
TZK 4 (K.27)	TZK 4 (K.27)	VA 1230 (K.28)	VA 1230 (K.28)
			
TZK 2 (K.29)	VA 2351 (K.31)	TZK 6 (K.32)	

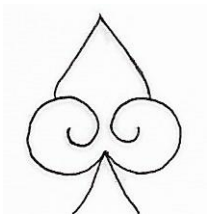
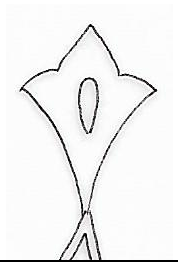
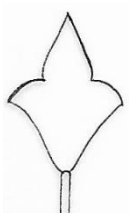
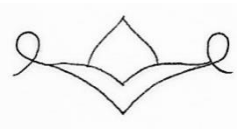
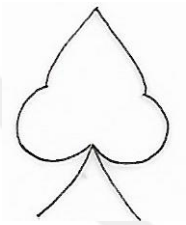
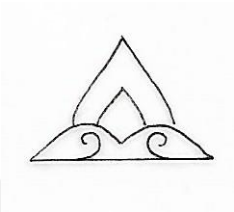
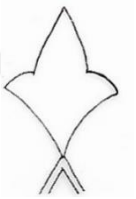
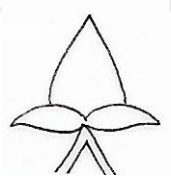
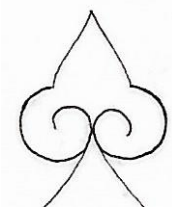
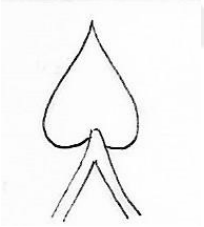
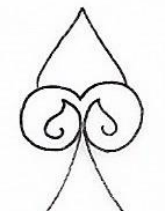
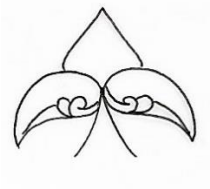
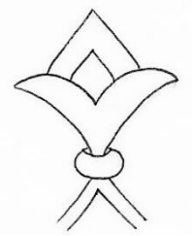
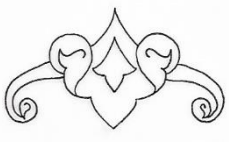
Şekil 695: Ortabağ Motifi Tablosu

			
VA 1043 (K.2) 14. YY.	VA 1631 (K.4) 15. YY.	VA 1631 (K.4) 15. YY.	VA 1605 (K.5) 15. YY.
			
VA 1605 (K.5) 15. YY.	TZK 341 (K.39) 15. YY.	VA 1907 (K.8) 16.YY.	VA 1907 (K.8) 16. YY.
			
VA 1907 (K.8) 16. YY.	VA 1907 (K.8) 16. YY.	VA 1907 (K.8) 16. YY.	VA 1138 (K.11) 16.YY.
			
VA 2486 (K.12) 16. YY.	VA 4 (K.14) 16. YY.	VA 4 (K.14) 16. YY.	VA 1076 (K.15) 17. YY.

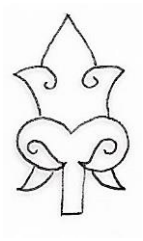
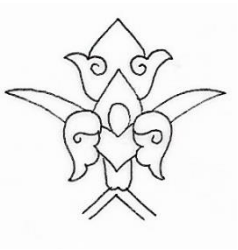
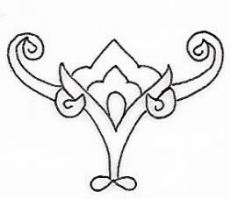
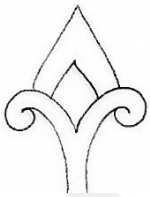
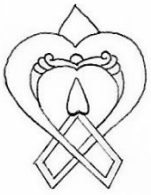
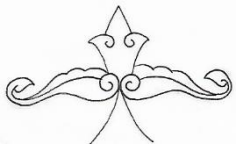
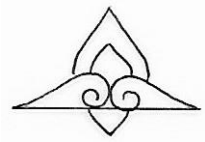
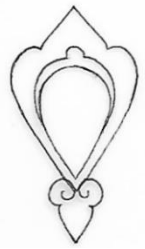
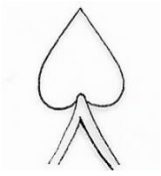
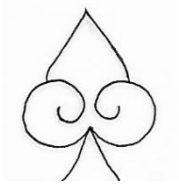
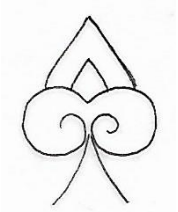
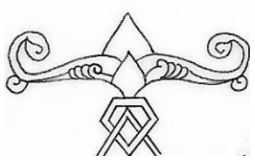
Şekil 696: Ortabağ Motifi Tablosu

			
TZK 358 (K.16) 17. YY.	TZK 358 (K.16) 17. YY.	VA 1181 (K.17) 17. YY.	VA 1181 (K.17) 17. YY.
			
TZK 56 (K.18) 17. YY.	TZK 914 (K.48) 19. YY.		

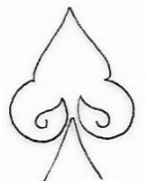
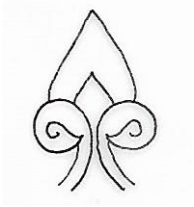
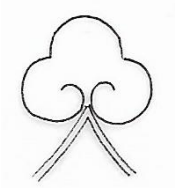
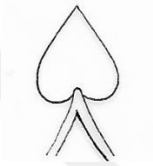
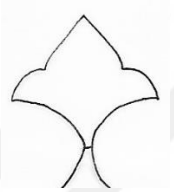
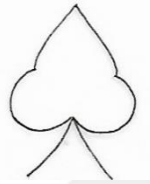
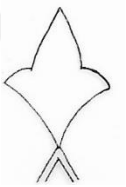
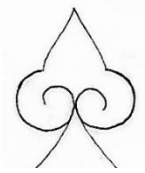
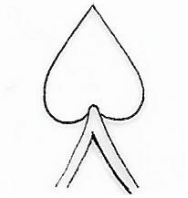
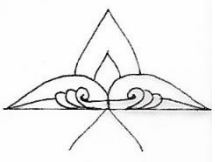
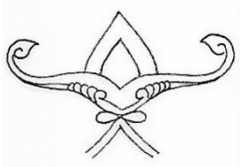
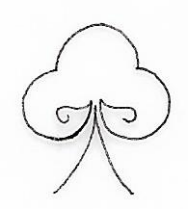
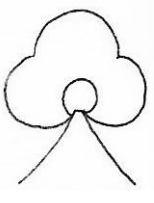
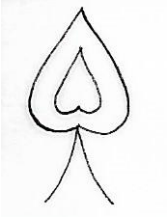
Şekil 697: Tepelik Motifi Tablosu

			
VA 1043 (K.2) 14. YY.	VA 1134 (K.3) 15. YY.	VA 1631 (K.4) 15. YY.	VA 1631 (K.4) 15. YY.
			
VA 1631 (K.4) 15. YY.	VA 1605 (K.5) 15. YY.	VA 1605 (K.5) 15. YY.	VA 1179 (K.41) 15. YY.
			
VA 3192 (K.43) 15. YY.	VA 642 (K.7) 16. YY.	VA 1907 (K.8) 16. YY.	VA 1907 (K.8) 16. YY.
			
VA 1907 (K.8) 16. YY.	VA 1907 (K.8) 16. YY.	VA 1907 (K.8) 16. YY.	VA 1907 (K.8) 16. YY.

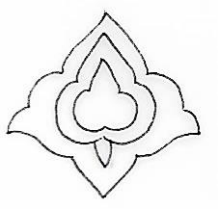
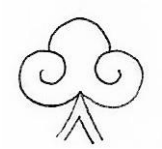
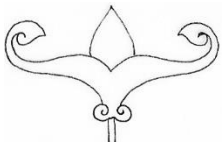
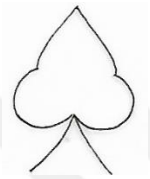
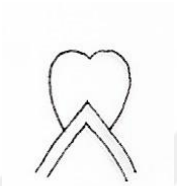
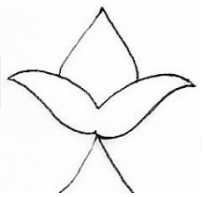
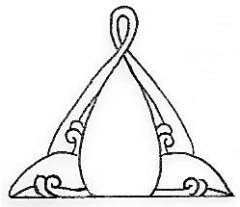
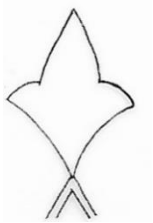
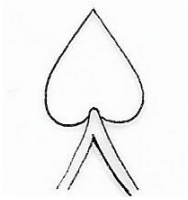
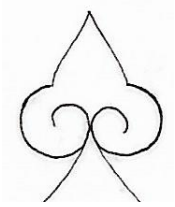
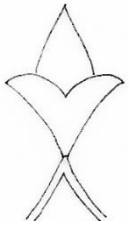
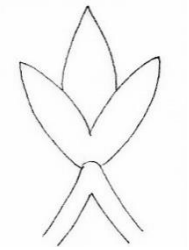
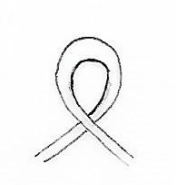
Şekil 698: Tepelik Motifi Tablosu

			
VA 1907 (K.8) 16. YY.	VA 1907 (K.8) 16. YY.	VA 1907 (K.8) 16. YY.	VA 1907 (K.8) 16. YY.
			
VA 1907 (K.8) 16. YY.	VA 1907 (K.8) 16.YY.	VA 1907 (K.8) 16. YY.	VA 1218 (K.10) 16. YY.
			
VA 1138 (K.11) 16. YY.	VA 1138 (K.11) 16. YY.	VA 1138 (K.11) 16. YY.	VA 2486 (K.12) 16. YY.
			
VA 2486 (K.12) 16. YY.	VA 2486 (K.12) 16. YY.	TZK 374 (K.13) 16. YY.	VA 4 (K.14) 16. YY.

Şekil 699: Tepelik Motifi Tablosu

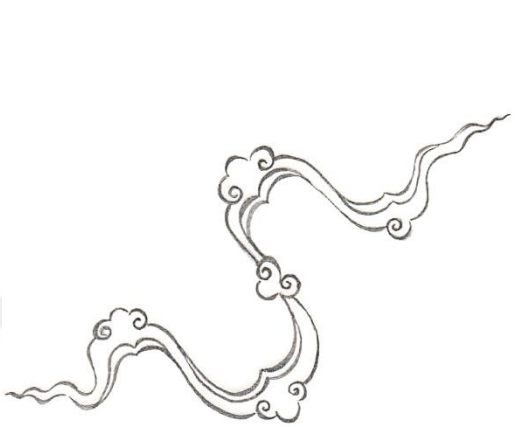
			
VA 4 (K.14) 16. YY.	VA 4 (K.14) 16. YY.	TZK 454 (K.44) 16. YY.	TZK 454 (K.44) 16. YY.
			
VA 1326 (K.46) 16. YY.	VA 1326 (K.46) 16. YY.	VA 1326 (K.46) 16. YY.	VA 1326 (K.46) 16. YY.
			
VA 1076 (K.15) 17. YY.	VA 1076 (K.15) 17. YY.	VA 1076 (K.15) TZK 236 (K.47) 17. YY.	TZK 358 (K.16) 17. YY.
			
TZK 358 (K.16) 17. YY.	VA 1181 (K.17) 17. YY.	VA 1181 (K.17) 17. YY.	VA 1181 (K.17) 17. YY.

Şekil 700: Tepelik Motifi Tablosu

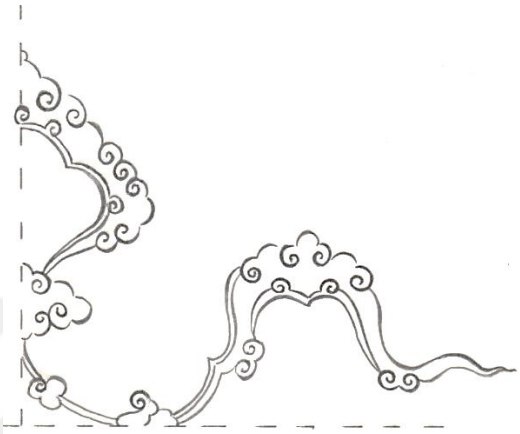
			
VA 1181 (K.17) 17. YY.	VA 1181 (K.17) 17. YY.	TZK 56 (K.18) 17. YY.	TZK 236 (K.47) 17. YY.
			
TZK 236 (K.47) 17. YY.	VA 433 (K.19) 18. YY.	VA 433 (K.19) VA 137 (K.24) TZK 914 (K.48) 18. YY.	VA 1073 (K.20) 18. YY.
			
VA 1193 (K.21) 18.YY.	VA 1193 (K.21) TZK 3 (K.26) 18. YY.	TZK 440 (K.22) 18. YY.	TZK 32 (K.25) 18. YY.
			
TZK 4 (K.27) TZK 2 (K.29) 19. YY.	VA 1230 (K.28) TZK 2 (K.29) 19. YY	VA 2351 (K.31) 19. YY.	TZK 6 (K.32) 19. YY.

2.9.4. Bulut Motifi

Şekil 701: Bulut Motifi Tablosu (16. Yüzyıl)

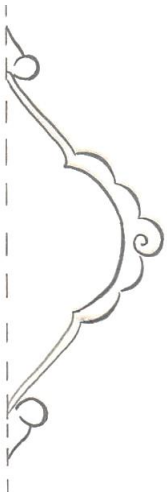
VA 1907 (K.8)

TZK 454 (K.44)

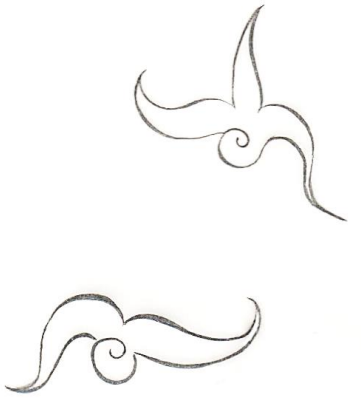

VA 1326 (K.46)

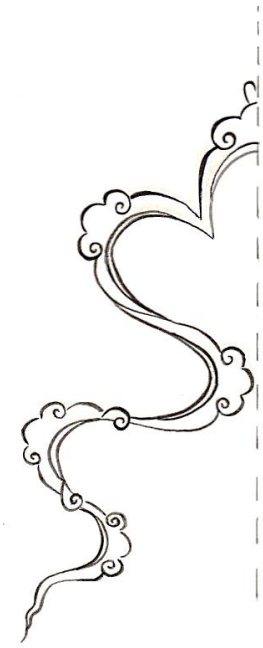
VA 1326 (K.46)

Şekil 702: Bulut Motifi Tablosu (17. Yüzyıl)

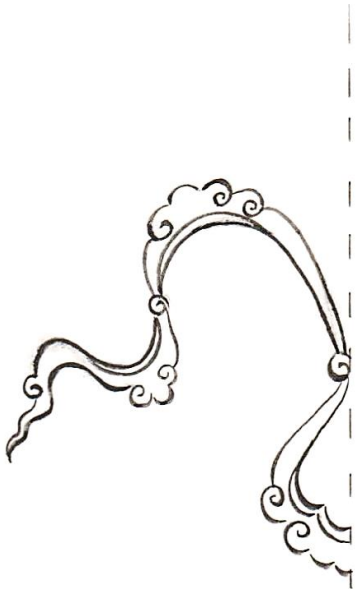

TZK 236 (K.47)

Şekil 703: Bulut Motifi Tablosu (18. Yüzyıl)

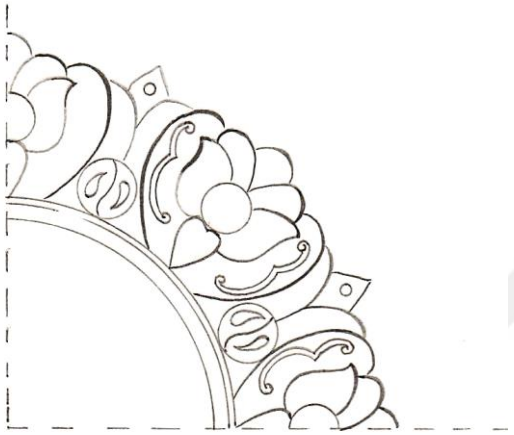
TZK 440 (K.22)

TZK 440 (K.22)

2.9.5. Münhani Motifi

Şekil 704: Münhani Motifi Tablosu (14. Yüzyıl)

TZK 381 (K.1)

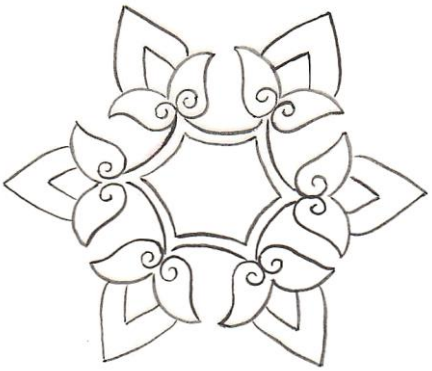

TZK 381 (K.1)

TZK 381 (K.1)

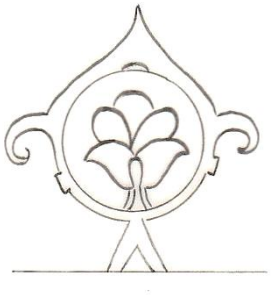
Şekil 705: Münhani Motifi Tablosu (14. Yüzyıl)

VA 585 (K.34)

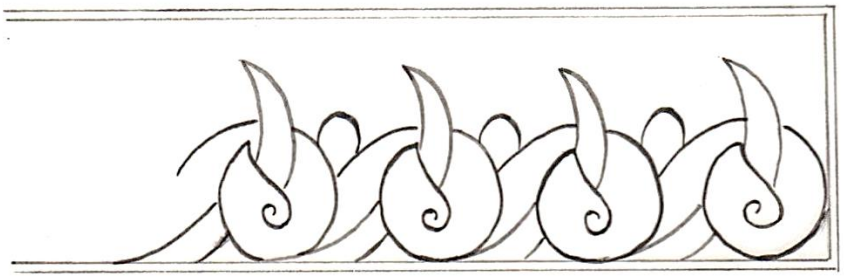

VA 1513 (K.38)

VA 1513 (K.38)

Şekil 706: Münhani Motifi Tablosu (15. Yüzyıl)

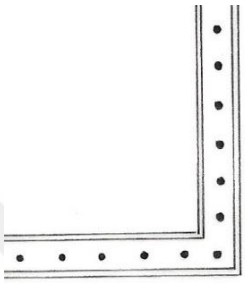

VA 3054 (K.42)

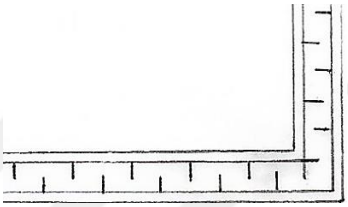
2.10. DESEN ÇİZİMİNDE YARDIMCI UNSURLAR

2.10.1. Arasuları ve Arapervazlar

Şekil 707: Arasuları Tablosu (14. Yüzyıl)

VA 585 (K.34)

VA 1182 (K.36)

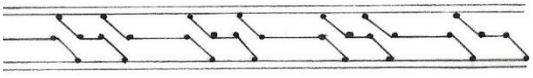
Şekil 708: Arapervazlar Tablosu (14. Yüzyıl)

VA 585 (K.34)

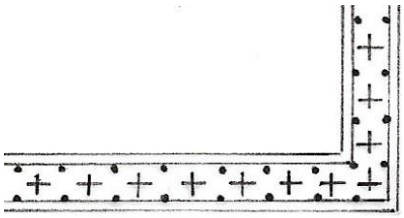

VA 1513 (K.38)

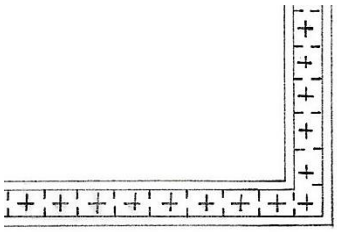
VA 1513 (K.38)

Şekil 709: Arasuları Tablosu (15. Yüzyıl)

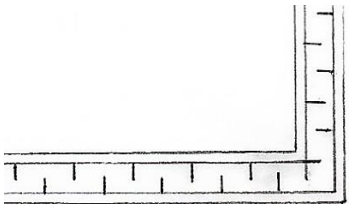

VA 1605 (K.5)

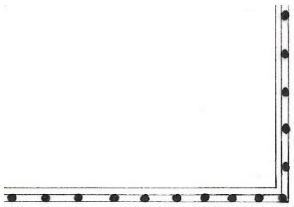
TZK 341 (K.39)

VA 1179 (K.41)

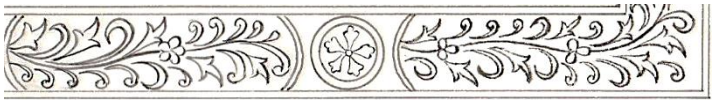

VA 3054 (K.42)

VA 3192 (K.43)

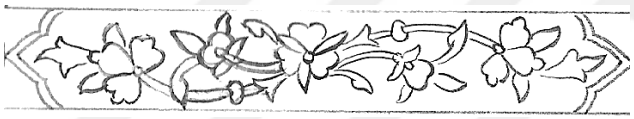
Şekil 710: Arapervazlar Tablosu (15. Yüzyıl)

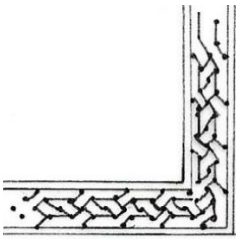
VA 1134 (K.3)

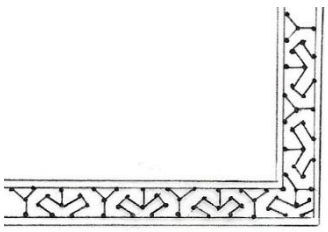
VA 1631 (K.4)

VA 1605 (K.5)

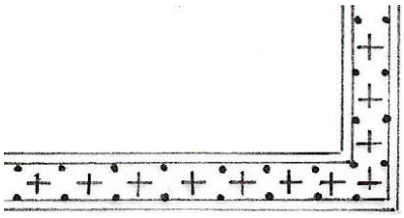

VA 1605 (K.5)

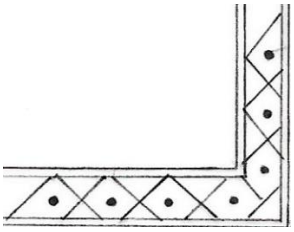

TZK 341 (K.39)

Şekil 711: Arasuları Tablosu (16. Yüzyıl)

VA 1907 (K.8)

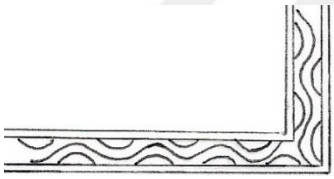

VA 1907 (K.8)

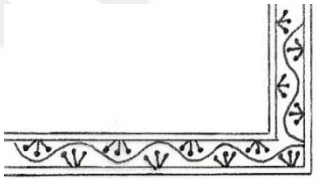
VA 1218 (K.10), TZK 374 (K.13)

VA 4 (K.14), TZK 454 (K.44)

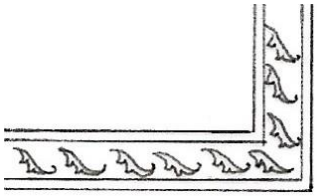
VA 1170 (K.45), VA 1326 (K.46)

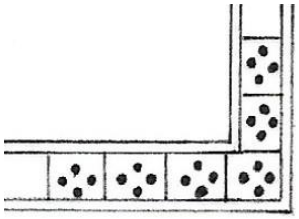
VA 1326 (K.46)

VA 1326 (K.46)

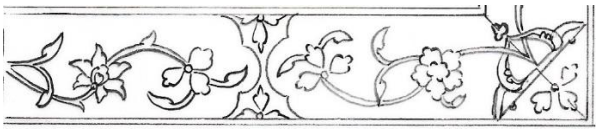

VA 1326 (K.46)

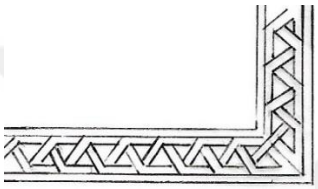

VA 1326 (K.46)

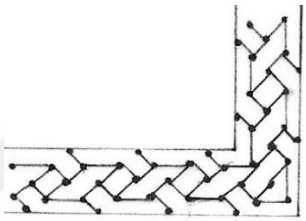
Şekil 712: Arapervazlar Tablosu (16. Yüzyıl)

VA 1907 (K.8)

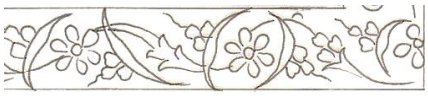
VA 1218 (K. 10)

VA 2486 (K.12)

TZK 374 (K.13)

VA 1170 (K.45)

VA 1170 (K.45)

VA 1170 (K.45)

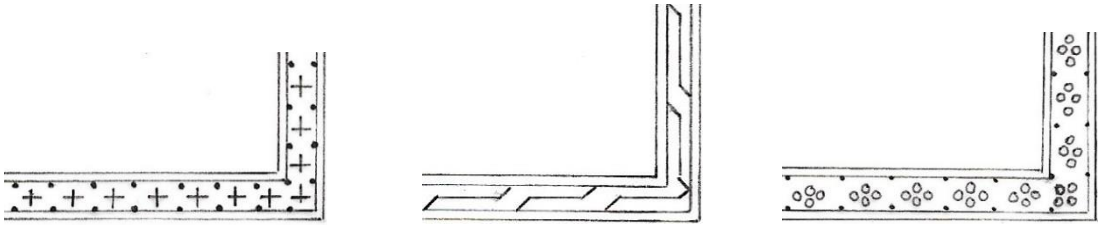

VA 1170 (K.45)

VA 1170 (K.45)

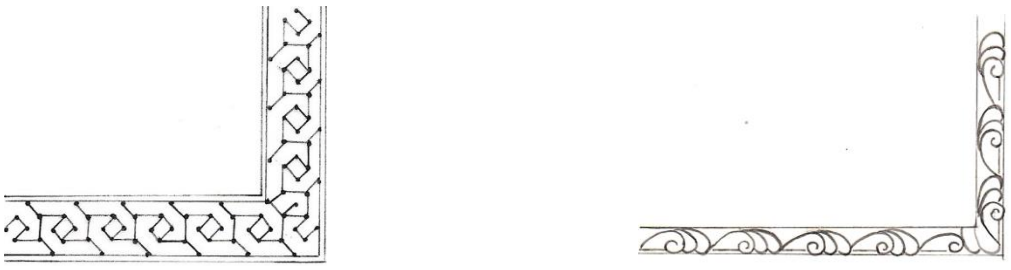
Şekil 713: Arasuları Tablosu (17. Yüzyıl)

TZK 358 (K.16) VA 1181 (K.17) TZK 56 (K.18)

VA 1181 (K.17)

Şekil 714: Arapervazlar Tablosu (17. Yüzyıl)

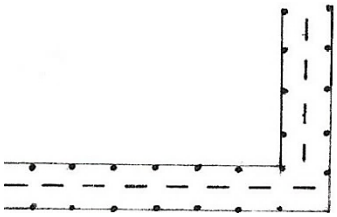

VA 1181 (K.17) TZK 358 (K.16)

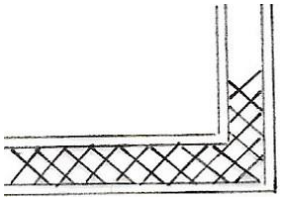
TZK 236 (K.47)

Şekil 715: Arasuları Tablosu (18. Yüzyıl)

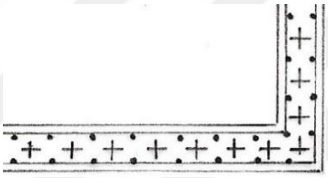

VA 433 (K.19)

VA 137 (K.24)

VA 433 (K.19)

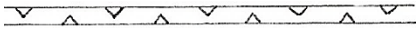
VA 1193 (K.21)

TZK 440 (K.22) , TZK 32 (K.25)

TZK 3 (K.26), TZK 914 (K.48)

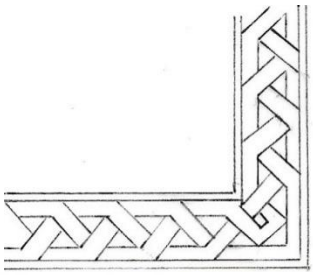

VA 1337 (K.23)

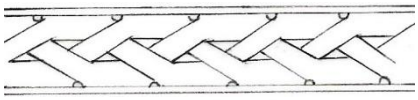

VA 1337 (K.23)

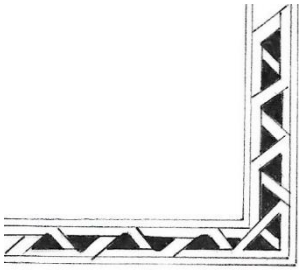
Şekil 716: Arapervazlar Tablosu (18. Yüzyıl)

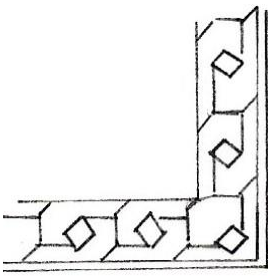
VA 433 (K.19)

VA 1073 (K.20)

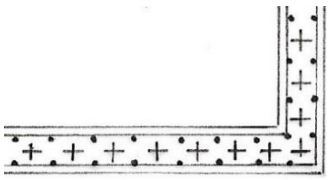

TZK 440 (K.22)

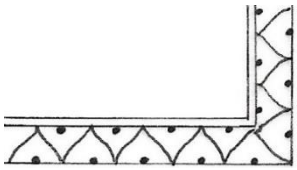
TZK 3 (K.26)

Şekil 717: Arasuları Tablosu (19. Yüzyıl)

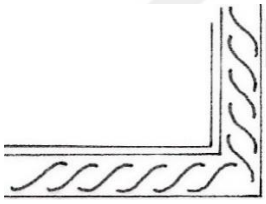

TZK 4 (K.27), VA 1230 (K.28)

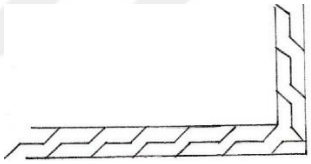
TZK 2 (K.29), VA 2351 (K.31)

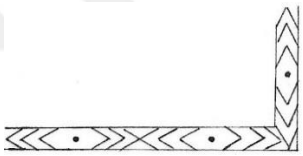
TZK 4 (K.27)

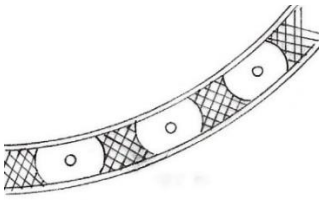
TZK 4 (K.27)

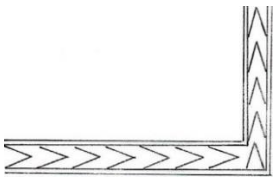
TZK 4 (K.27)

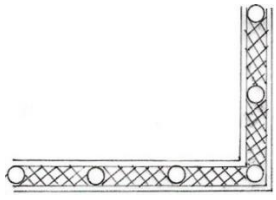
TZK 4 (K.27)

TZK 4 (K.27)

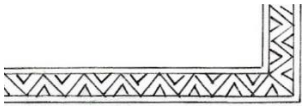

VA 1230 (K.28)

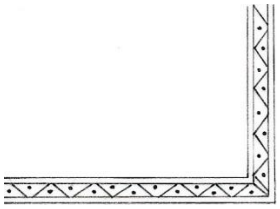

VA 1230 (K.28)

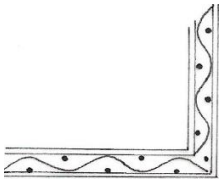
Şekil 718: Arasuları Tablosu (19. Yüzyıl)

VA 3155 (K.30)

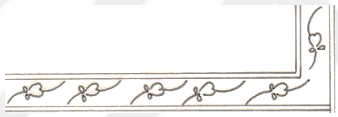
VA 3155 (K.30)

TZK 6 (K.32)

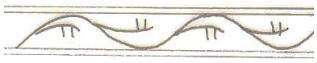
TZK 6 (K.32)

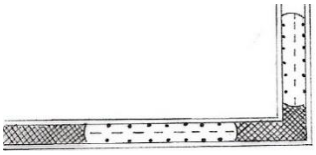
TZK 6 (K.32)

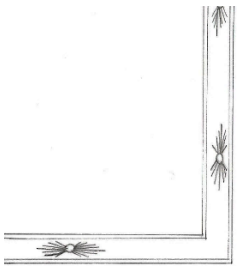
TZK 6 (K.32)

TZK 6 (K.32)

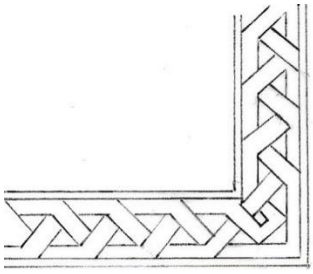

TZK 1 (K.33)

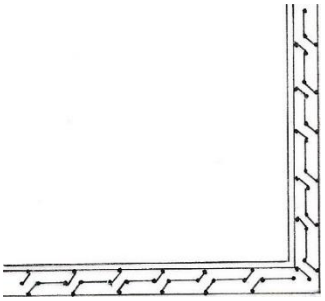

TZK 1 (K.33)

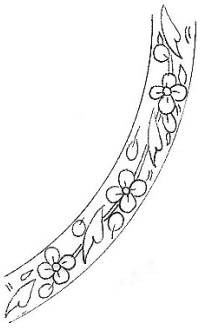
Şekil 719: Arapervazlar Tablosu (19. Yüzyıl)

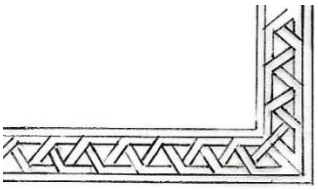
TZK 2 (K.29)

TZK 6 (K.32)

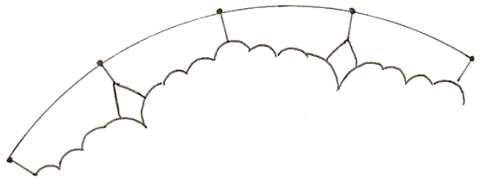
TZK 1 (K.33)

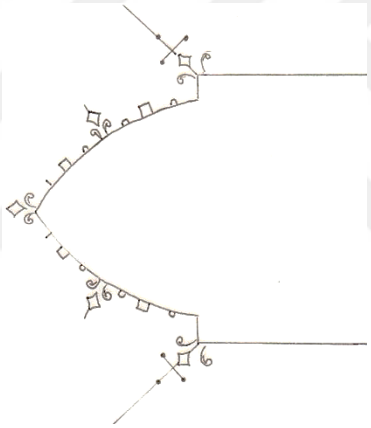
TZK 1 (K.33)

2.10.2. Tığlar

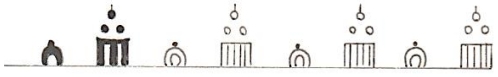
Şekil 720: Tığlar Tablosu (14. Yüzyıl)

TZK 381 (K.1)

VA 1043 (K.2)

VA 1442 (K.37)

VA 1081 (K.35)

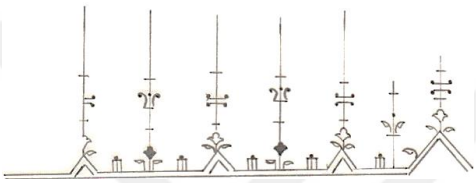
Şekil 721: Tığlar Tablosu (15. Yüzyıl)

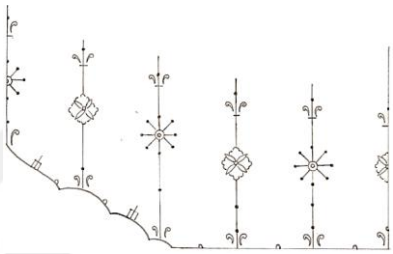
VA 1134 (K.3)

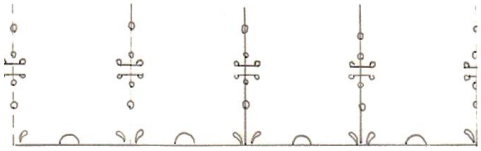
VA 1631(K.4)

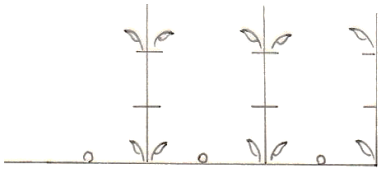
VA 1605 (K.5)

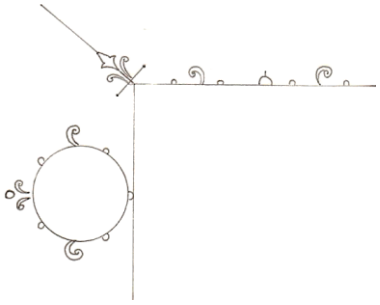
VA 1620 (K.6)

TZK 341 (K.39)

VA 1179 (K. 41)

VA 1054/2 (K. 40)

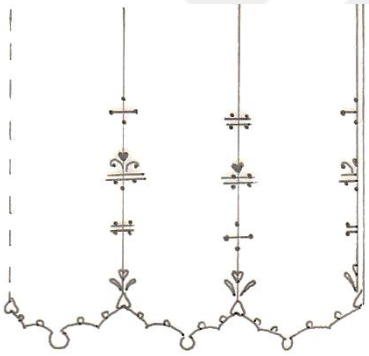
Şekil 722: Tığlar Tablosu (16. Yüzyıl)

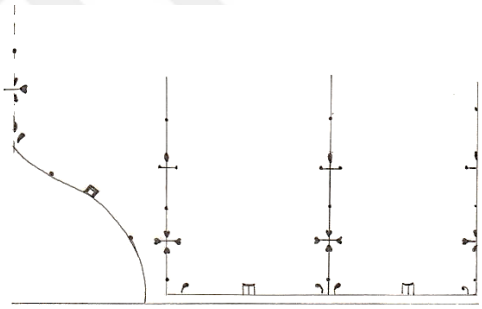
VA 642 (K.7)

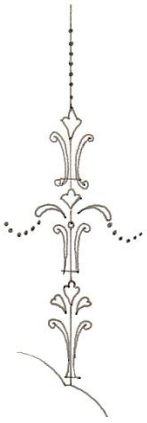
VA 1907 (K.8)

VA 1907 (K.8)

VA 1706 (K.9)

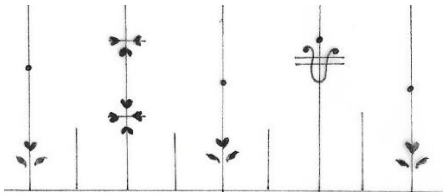

VA 1218 (K.10)

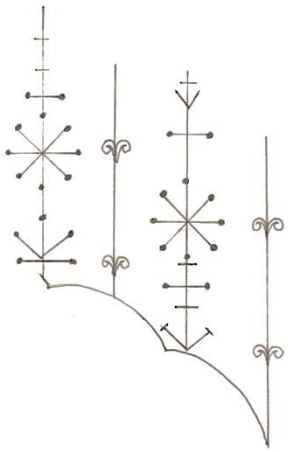

VA 1138 (K.11)

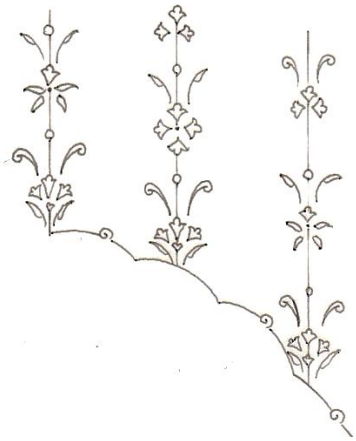
Şekil 723: Tığlar Tablosu (16. Yüzyıl)

VA 2486 (K.12)

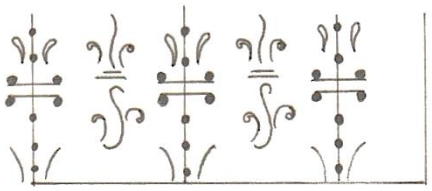
TZK 374 (K.13)

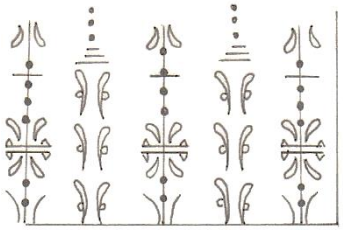
VA 4 (K.14)

TZK 454 (K.44)

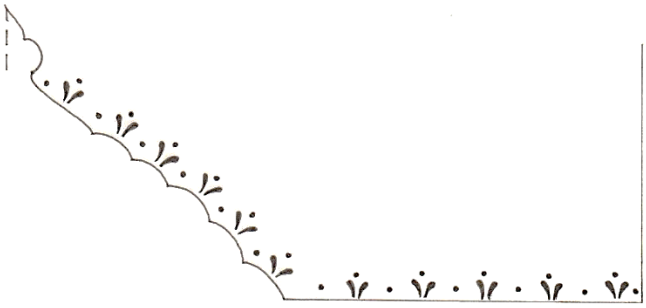

VA 1170 (K.45)

VA 1170 (K.45)

Şekil 724: Tığlar Tablosu (17. Yüzyıl)

VA 1076 (K.15)

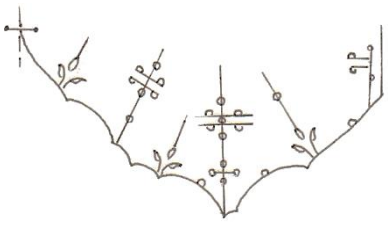
TZK 358 (K.16)

TZK 358 (K.16)

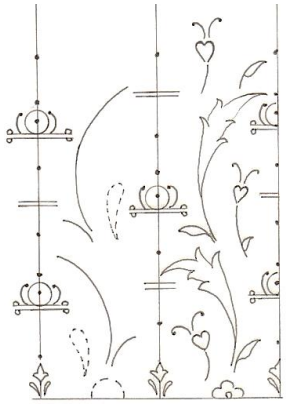

TZK 56 (K.18)

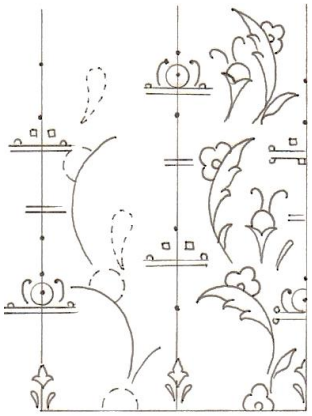

TZK 236 (K.47)

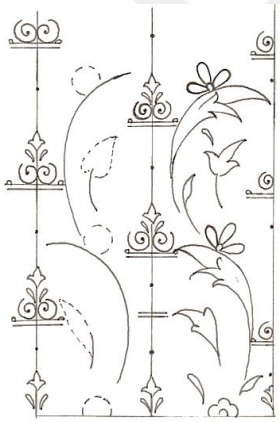
Şekil 725: Tığlar Tablosu (17. Yüzyıl)

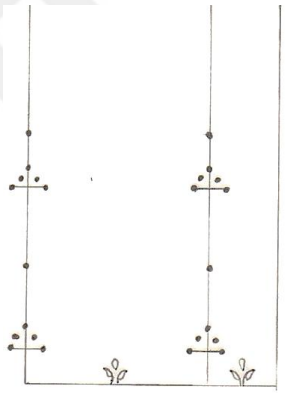
VA 1181 (K.17)

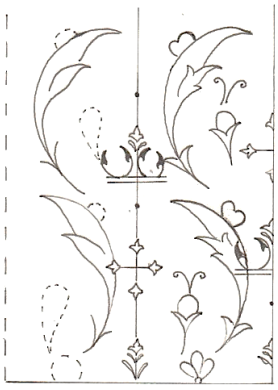
VA 1181 (K.17)

VA 1181 (K.17)

VA 1181 (K.17)

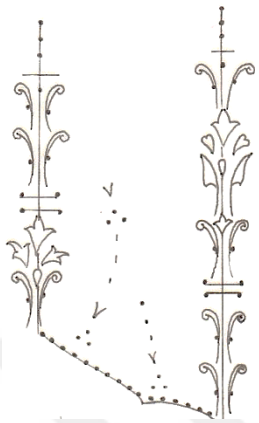

VA 1181 (K.17)

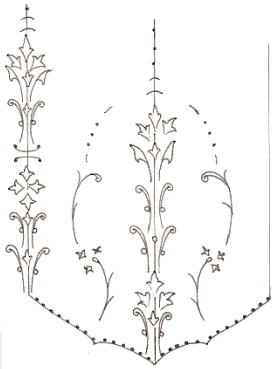

VA 1181 (K.17)

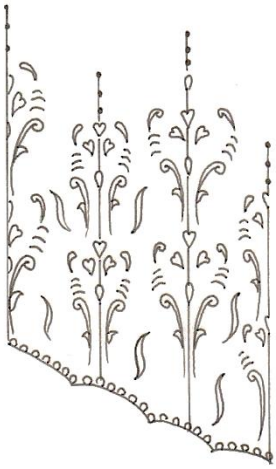
Şekil 726: Tığlar Tablosu (18. Yüzyıl)

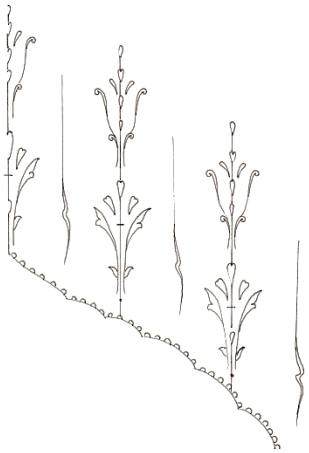
VA 433 (K.19)

VA 433 (K.19)

VA 1073 (K.20)

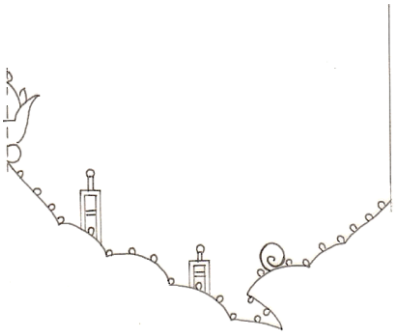

VA 1193 (K.21)

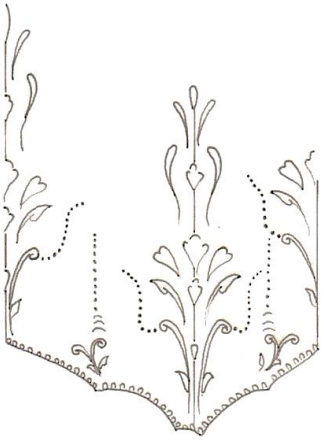
Şekil 727: Tığlar Tablosu (18. Yüzyıl)

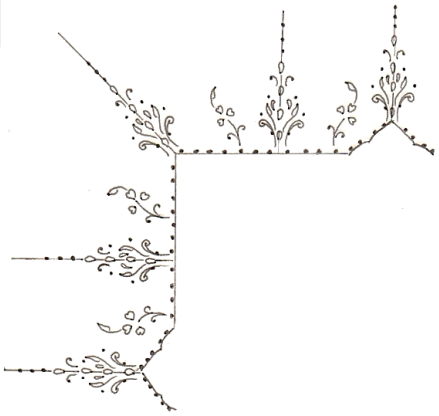
TZK 440 (K.22)

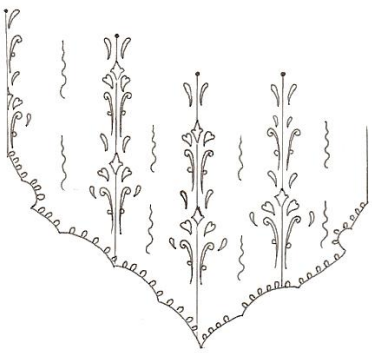
VA 1337 (K.23)

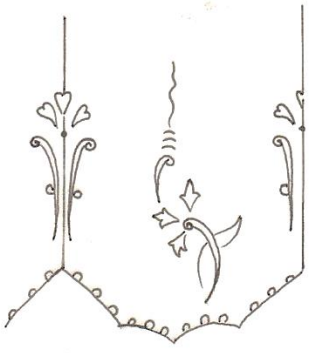
VA 137 (K.24)

TZK 3 (K.26)

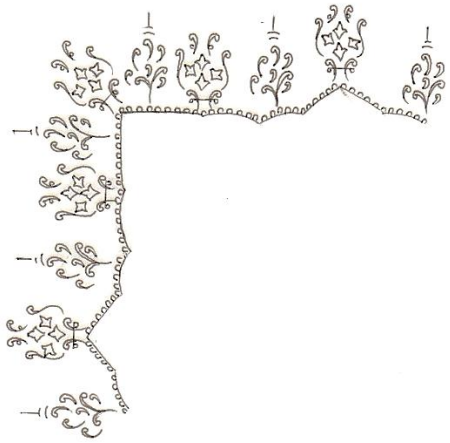

TZK 914 (K.48)

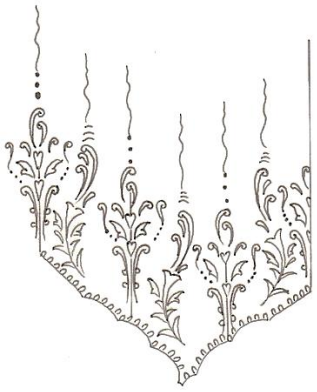

TZK 914 (K.48)

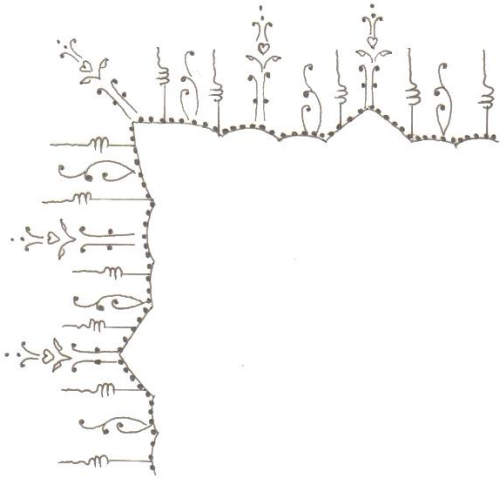
Şekil 728: Tığlar Tablosu (19. Yüzyıl)

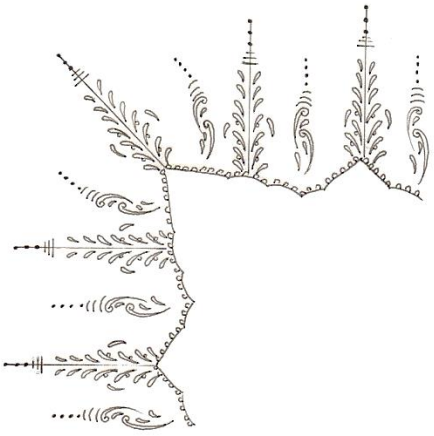
TZK 4 (K.27)

VA 1230 (K.28)

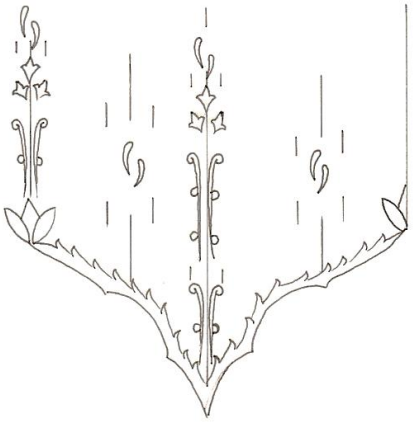

TZK 2 (K.29)

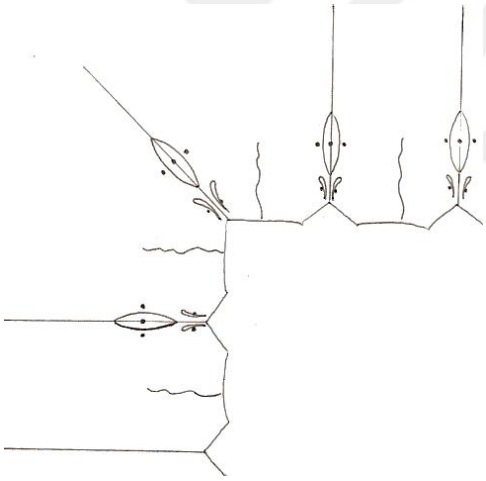

VA 3155 (K.30)

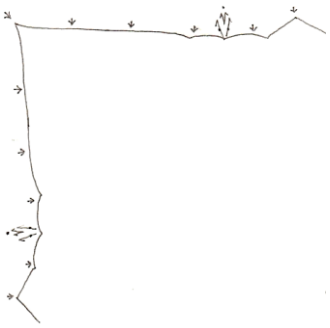
Şekil 729: Tığlar Tablosu (19. Yüzyıl)

VA 2351 (K.31)

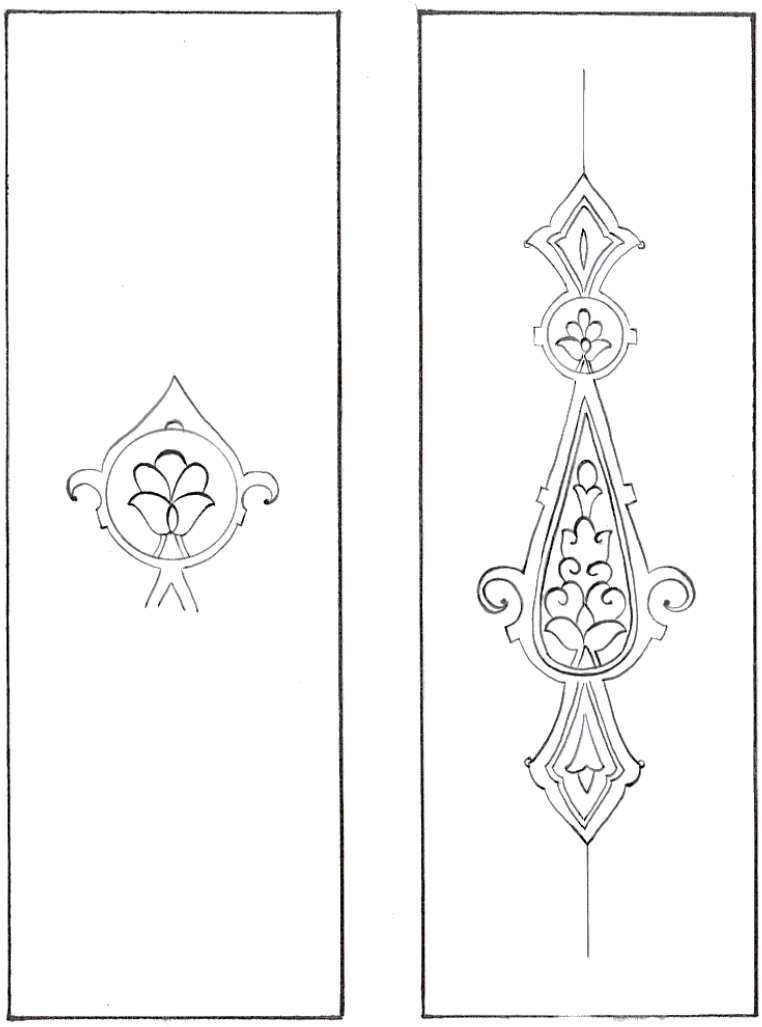
TZK 6 (K.32)

TZK 1 (K.33)

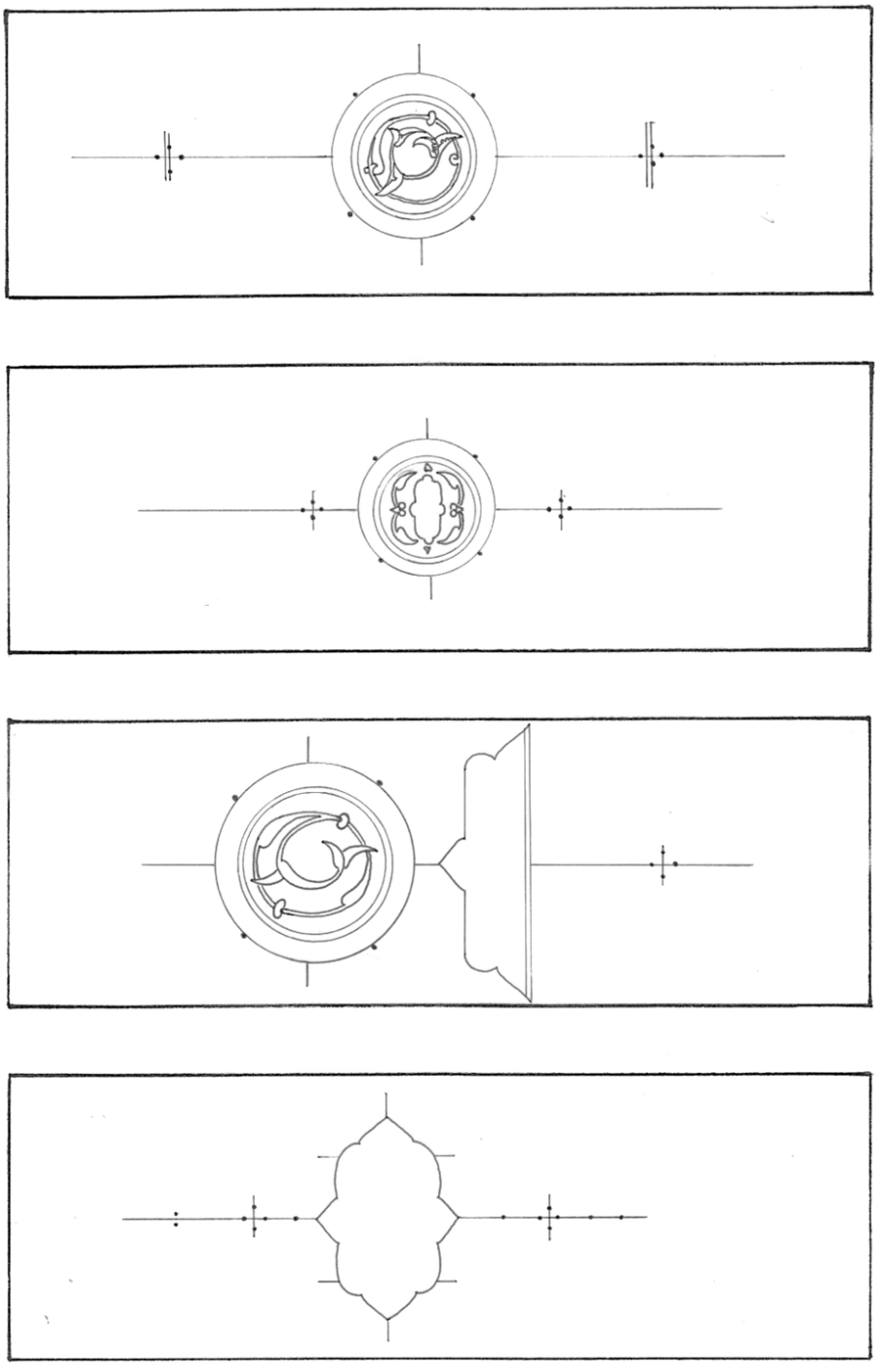
2.10.3. Güller

Şekil 730: Güller Tablosu (14. Yüzyıl)

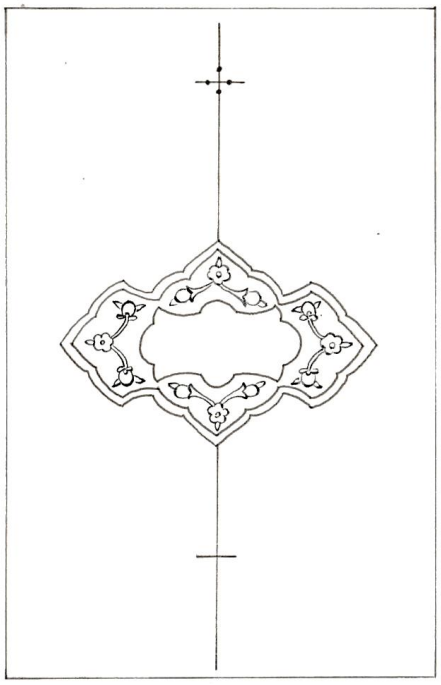
VA 1513 (K.38)

Şekil 731: Güller Tablosu (16. Yüzyıl)

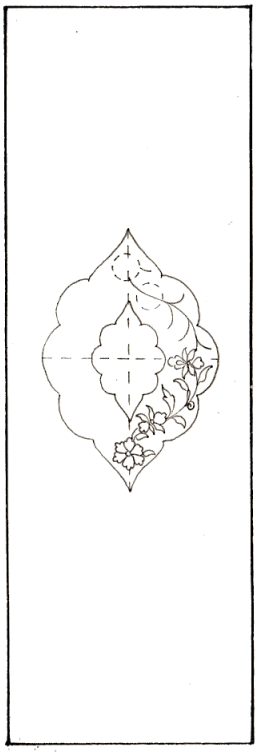

VA 2486 (K.12)

Şekil 732: Güller Tablosu (16. Yüzyıl)

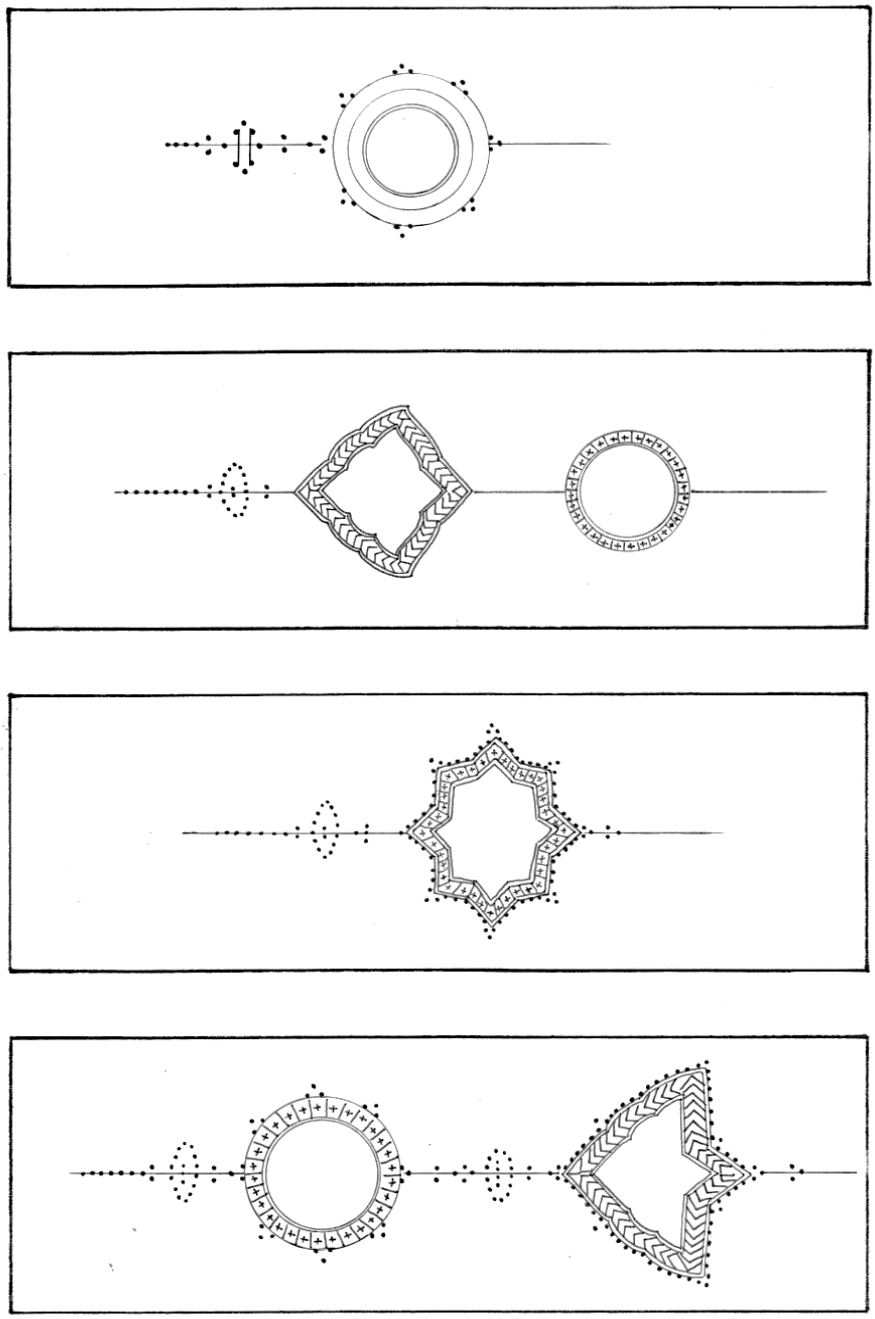

VA 2486 (K. 12)

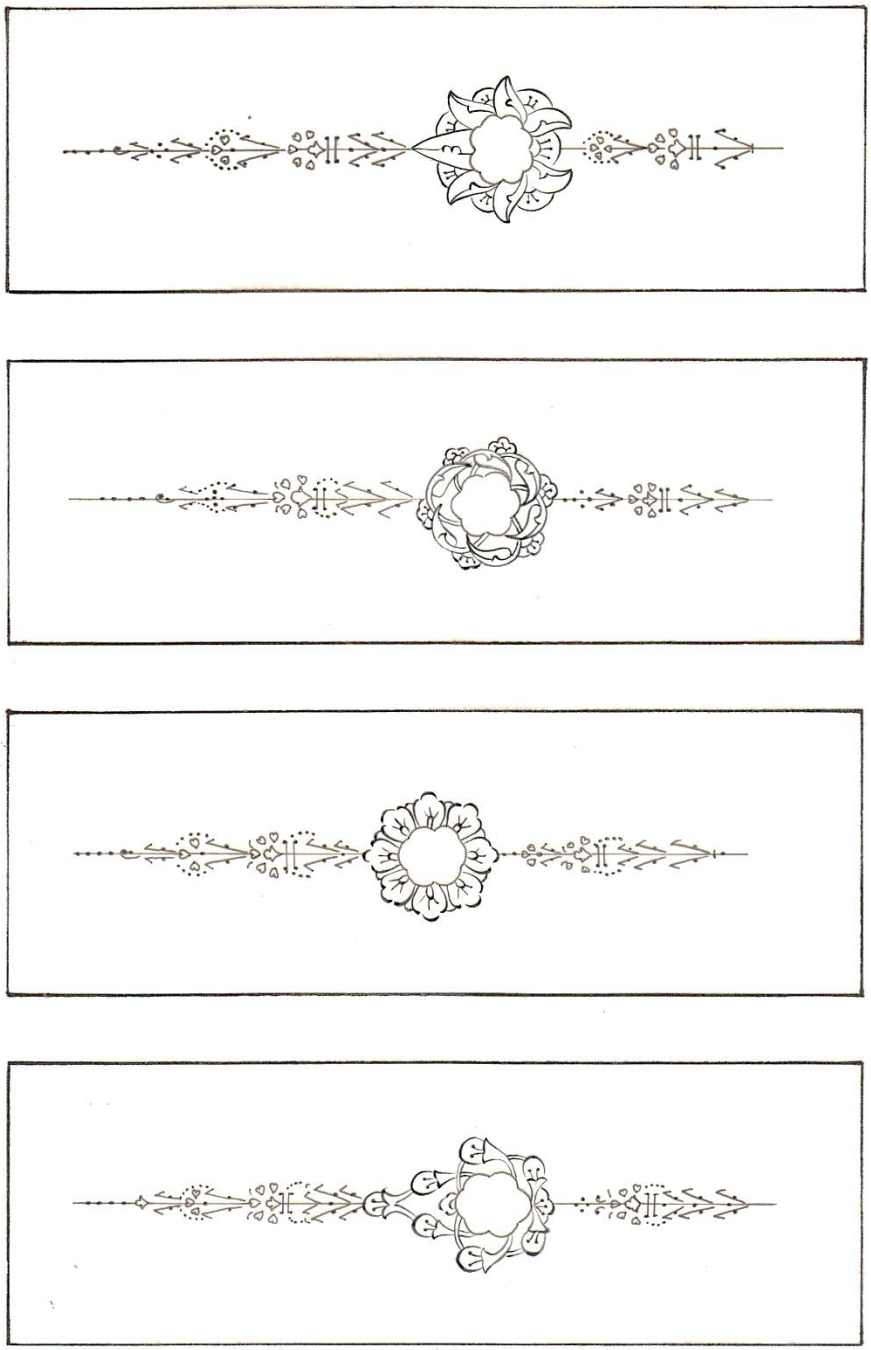
VA 1218 (K.10)

Şekil 733: Güller Tablosu (16. Yüzyıl)

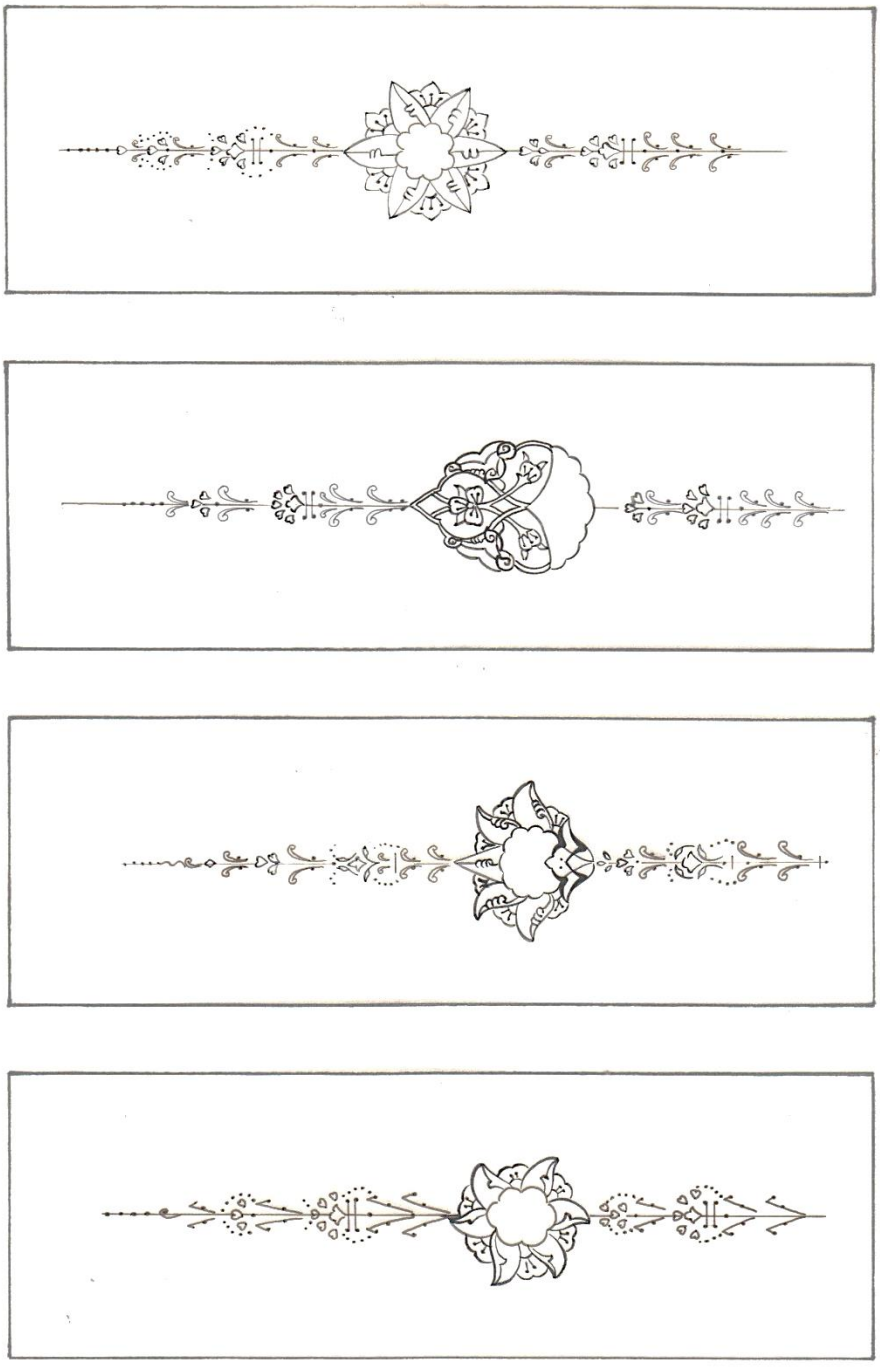
VA 1326 (K.46)

Şekil 734: Güller Tablosu (18. Yüzyıl)

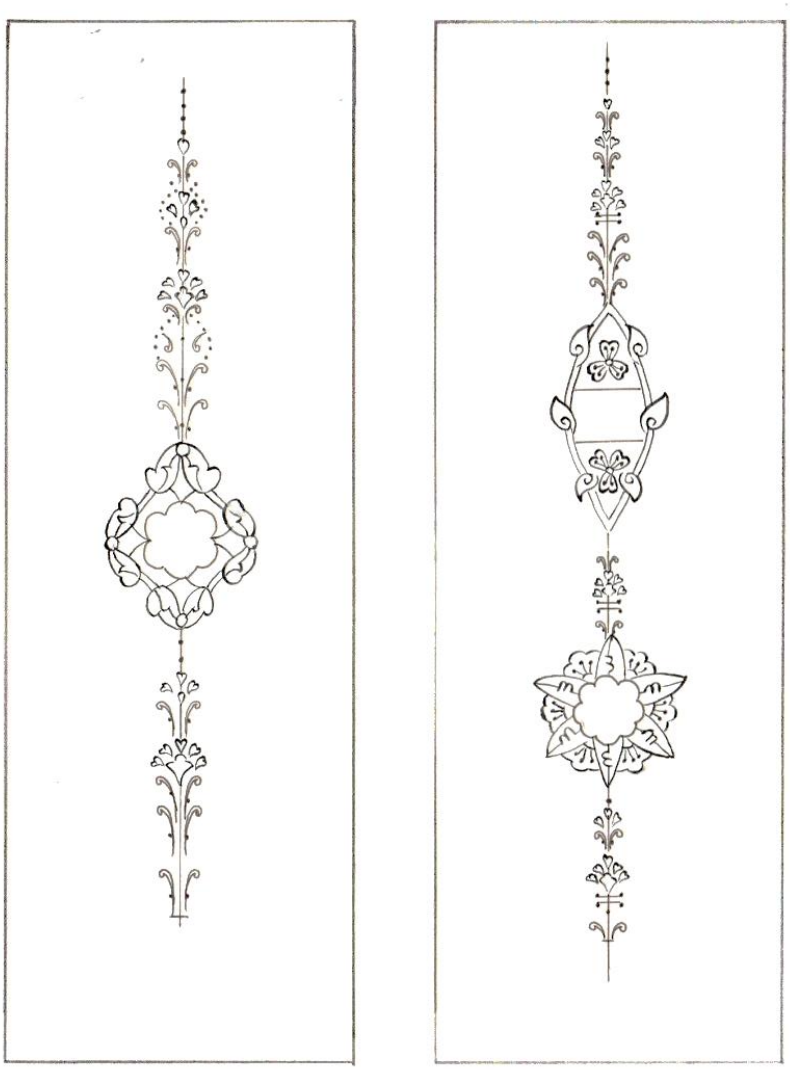
TZK 3 (K.26)

Şekil 735: Güller Tablosu (18. Yüzyıl)

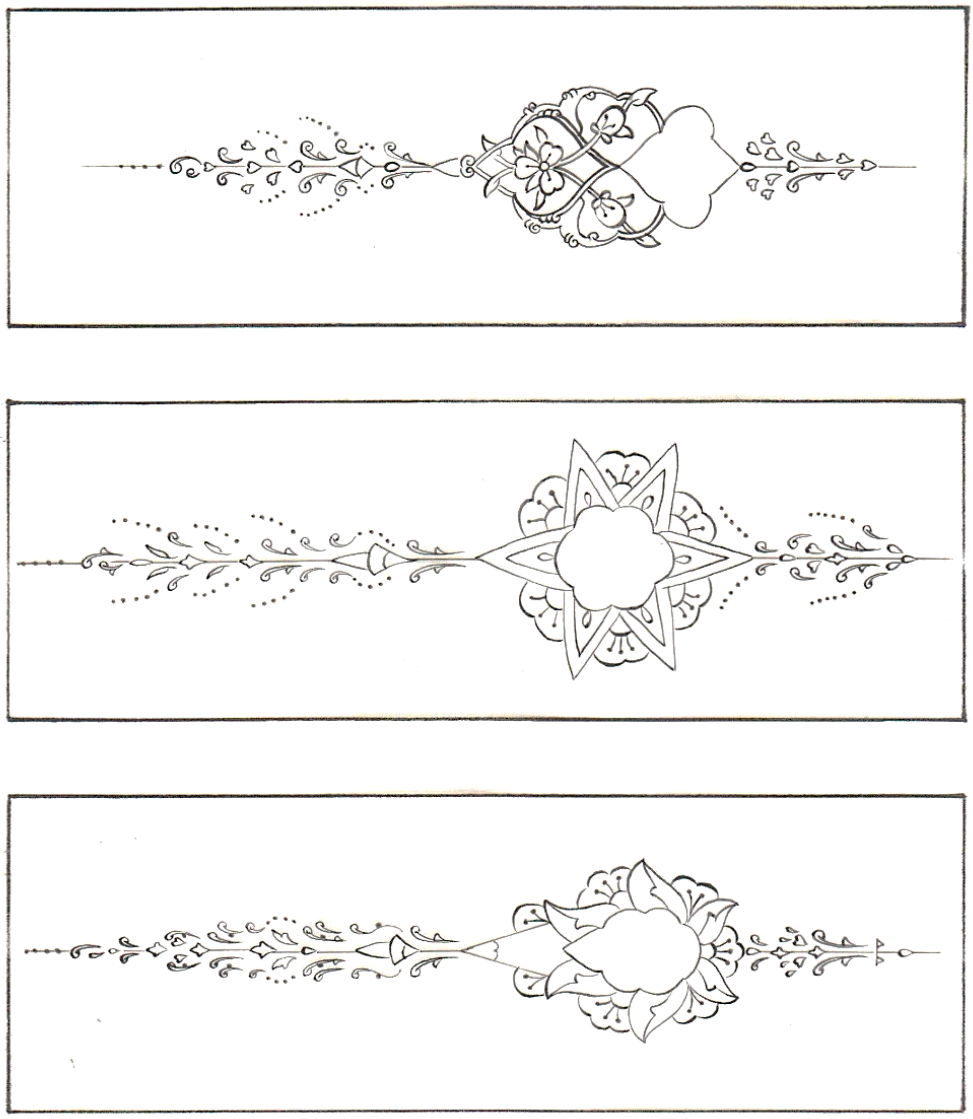
TZK 3 (K.26)

Şekil 736: Güller Tablosu (18. Yüzyıl)

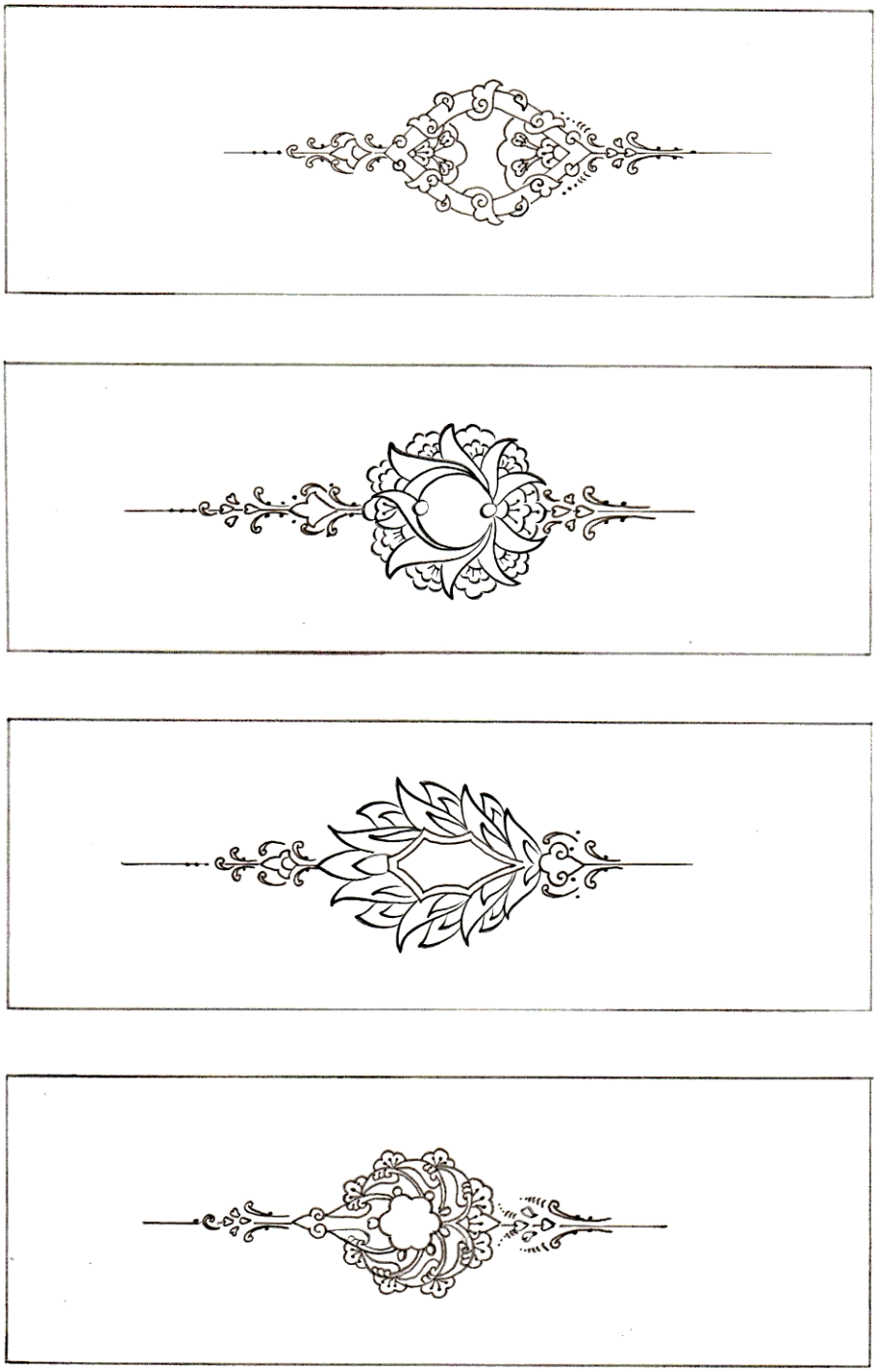
TZK 3 (K.26)

Şekil 737: Güller Tablosu (19. Yüzyıl)

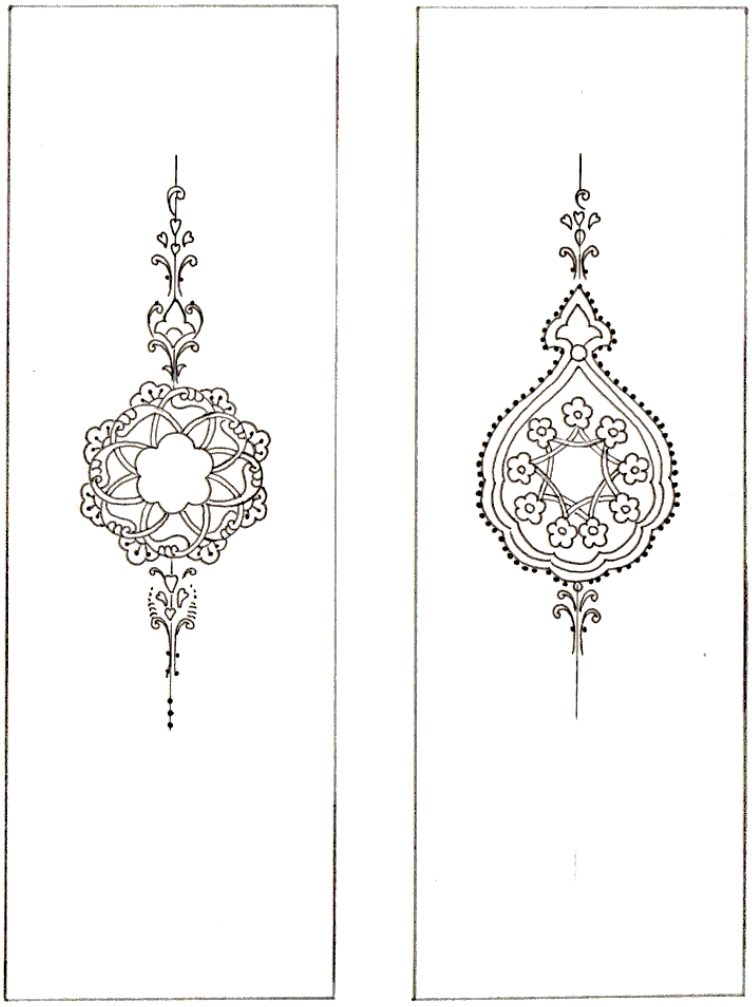
TZK 4 (K.27)

Şekil 738: Güller Tablosu (19. Yüzyıl)

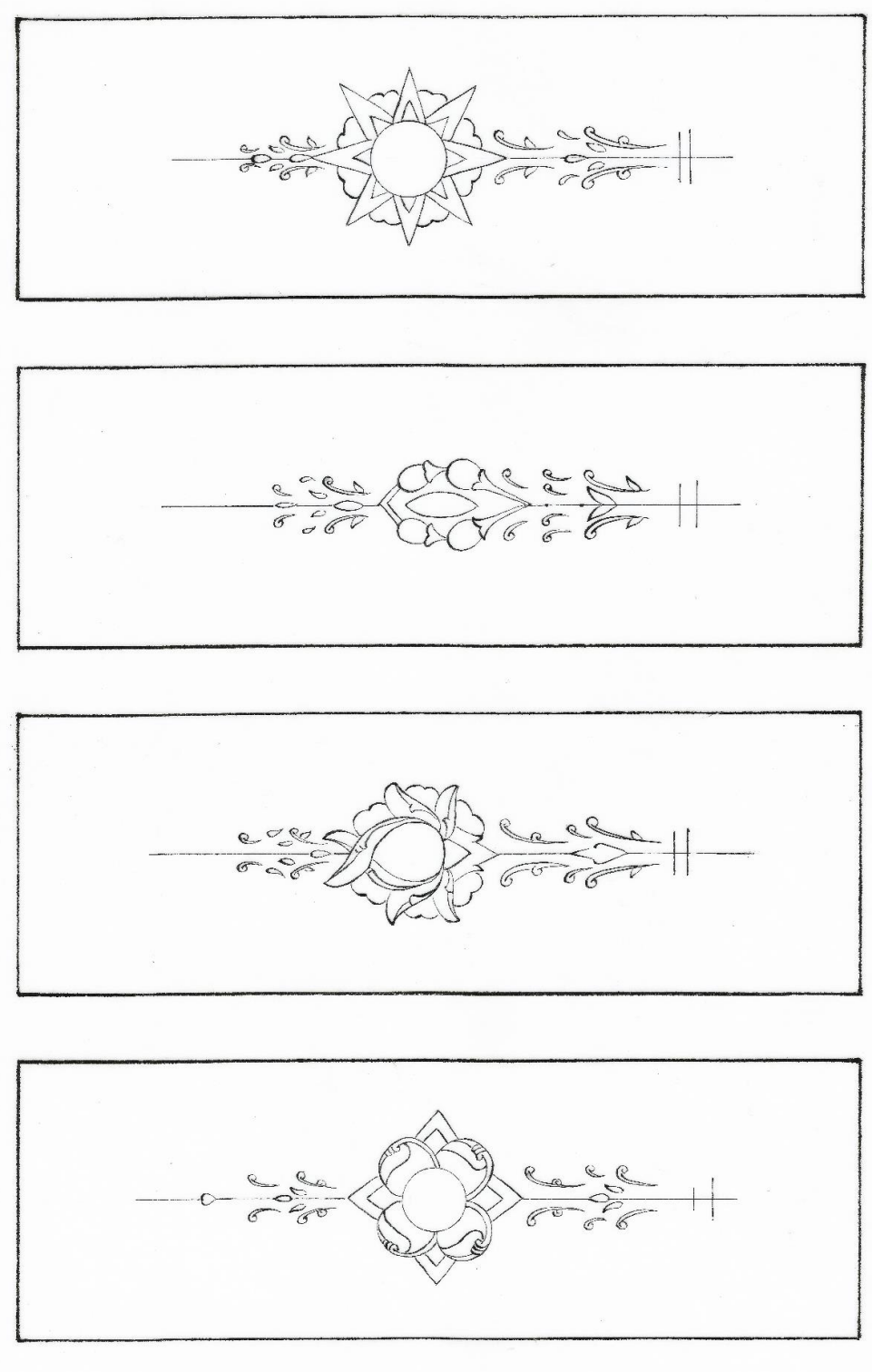
TZK 2 (K.29)

Şekil 739: Güller Tablosu (19. Yüzyıl)

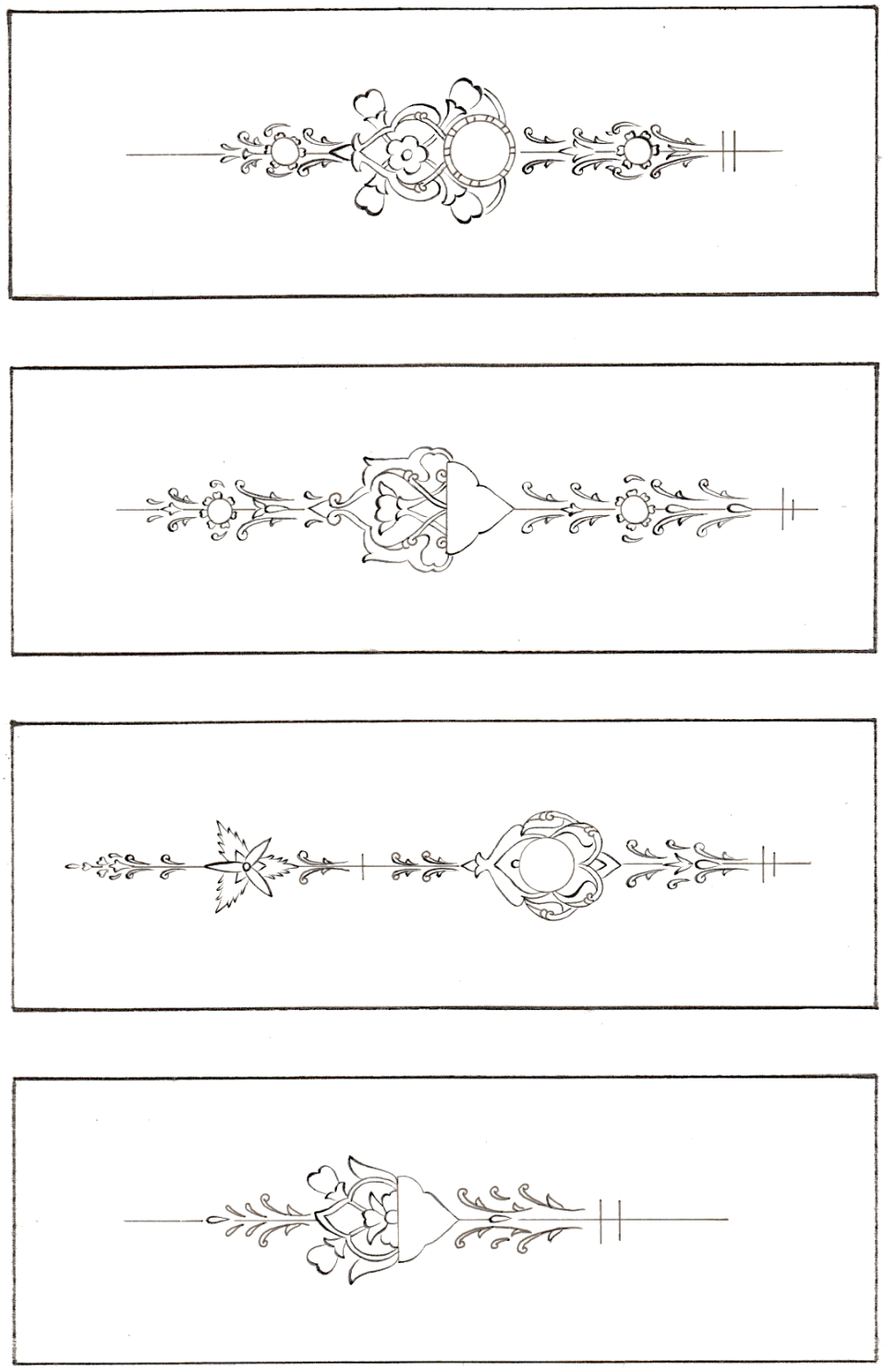
TZK 2 (K.29)

Şekil 740: Güller Tablosu (19. Yüzyıl)

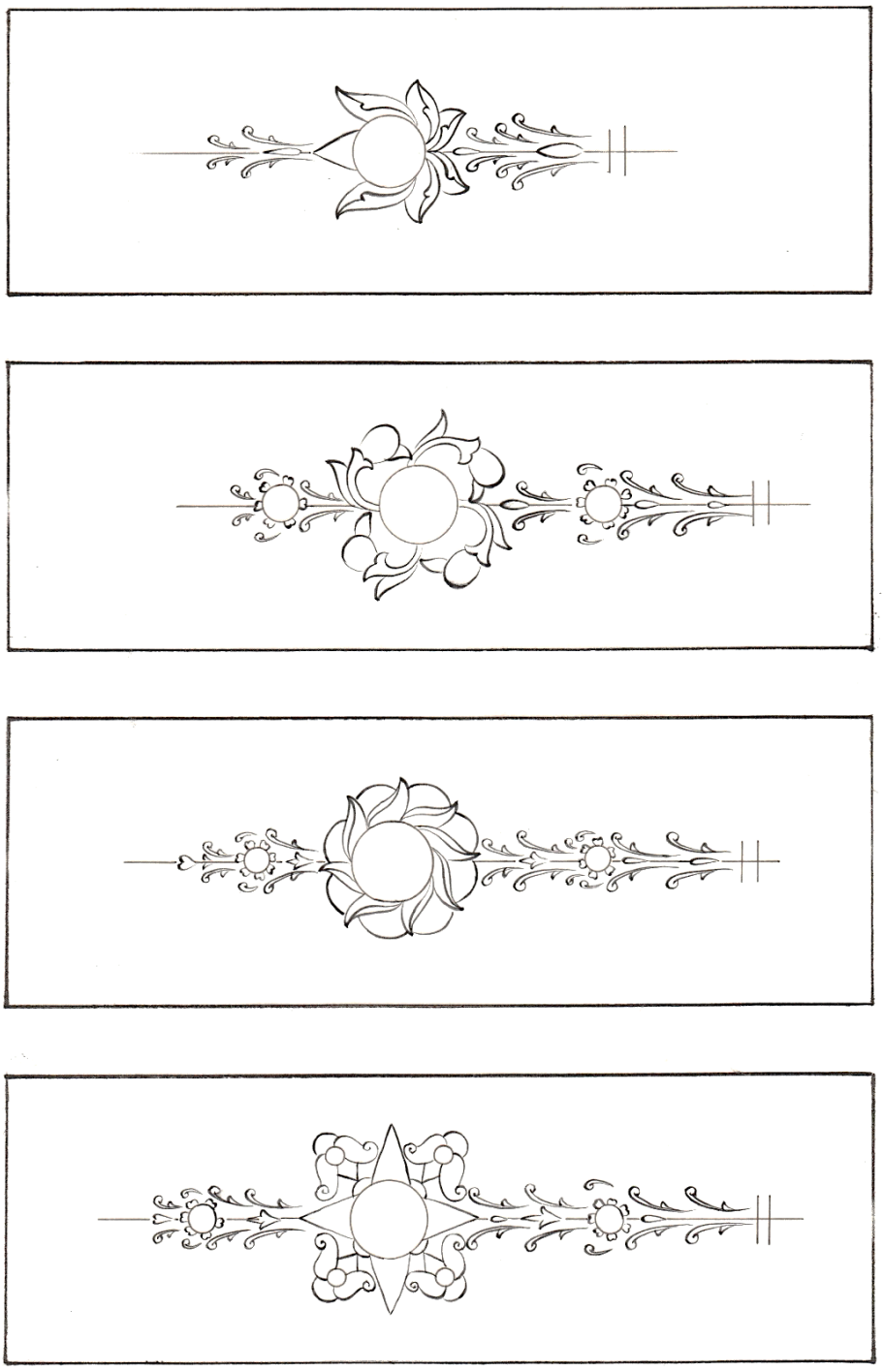
VA 3155 (K.30)

Şekil 741: Güller Tablosu (19. Yüzyıl)

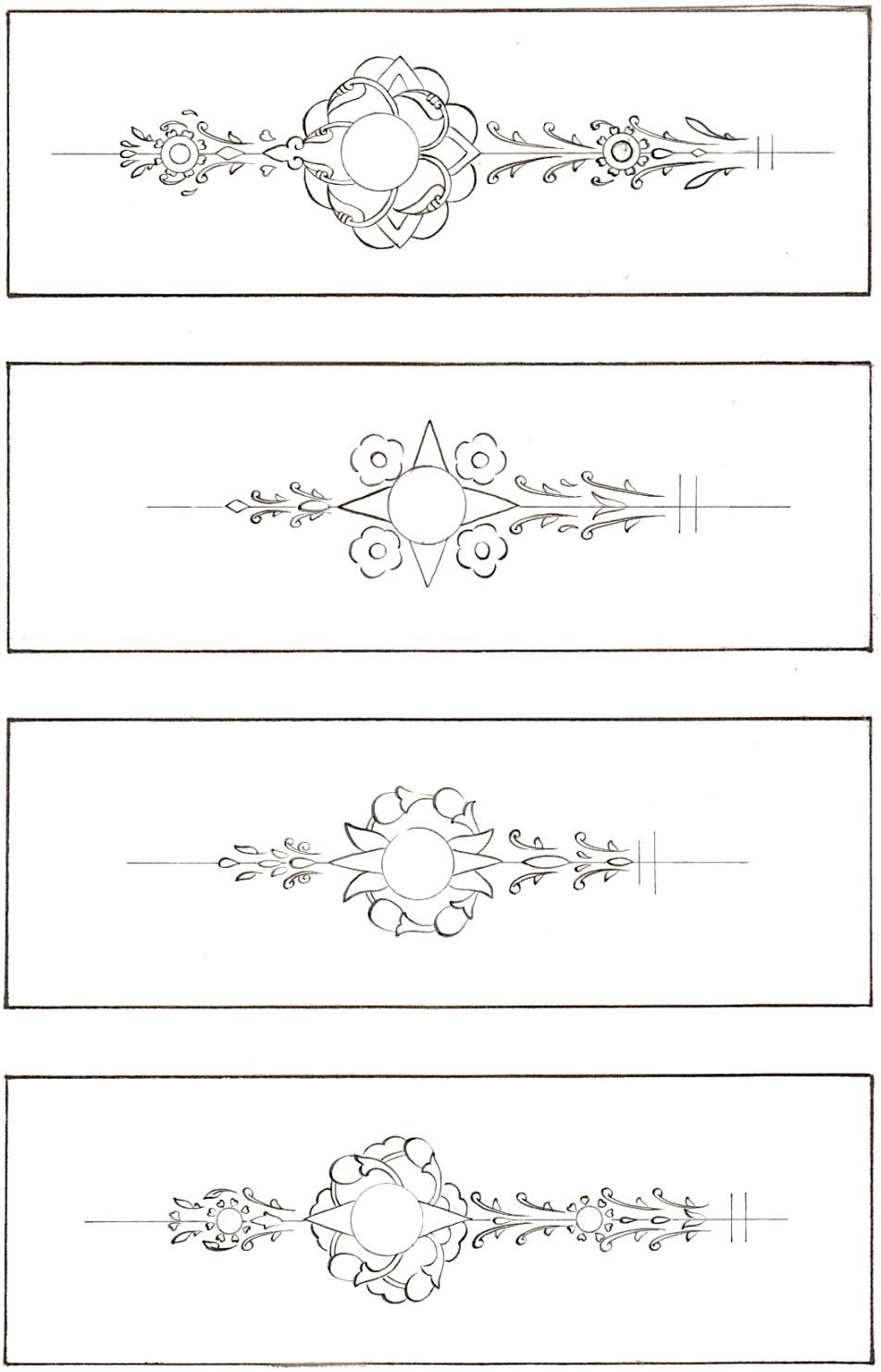
VA 3155 (K.30)

Şekil 742: Güller Tablosu (19. Yüzyıl)

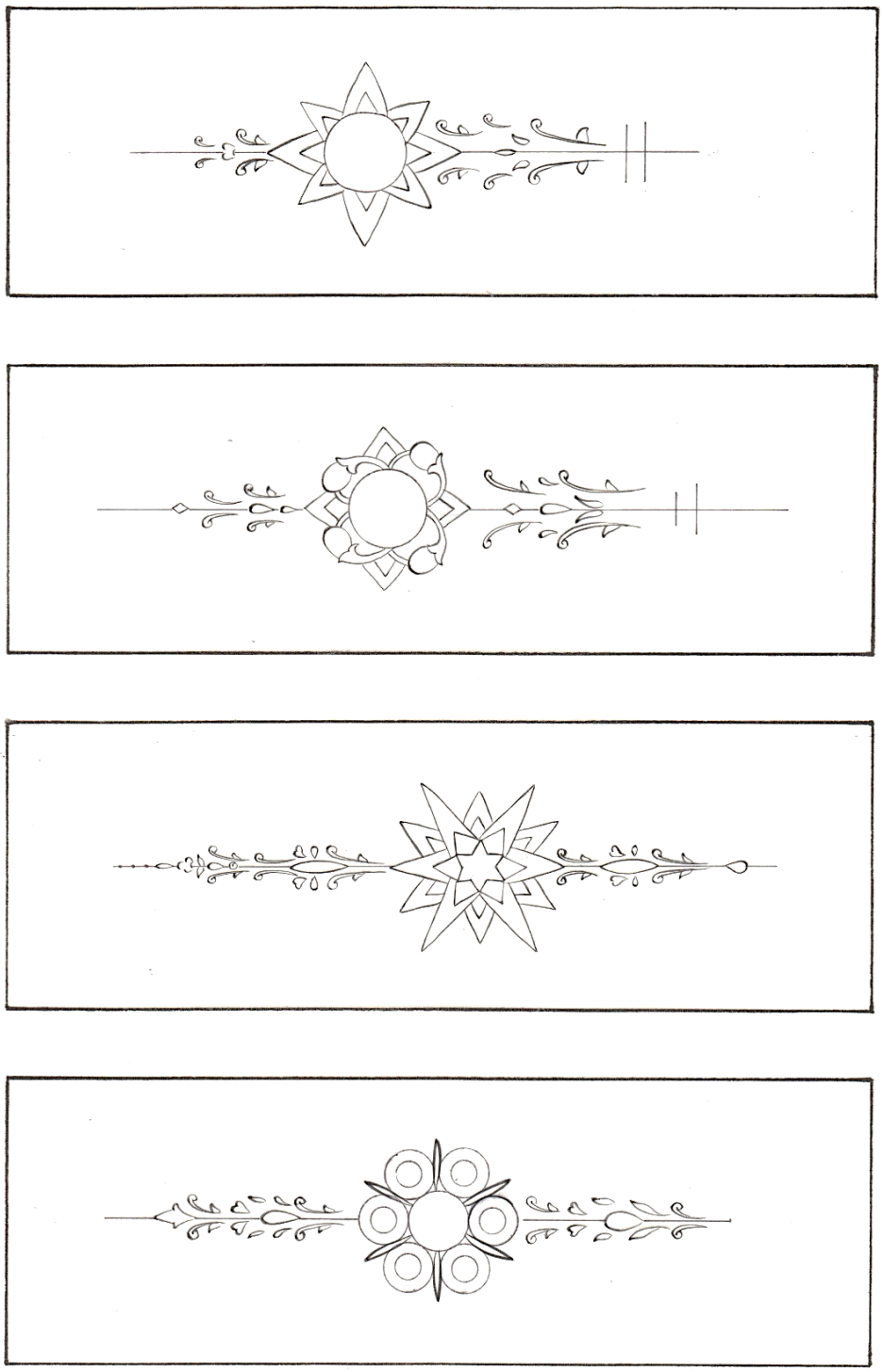
VA 3155 (K.30)

Şekil 743: Güller Tablosu (19. Yüzyıl)

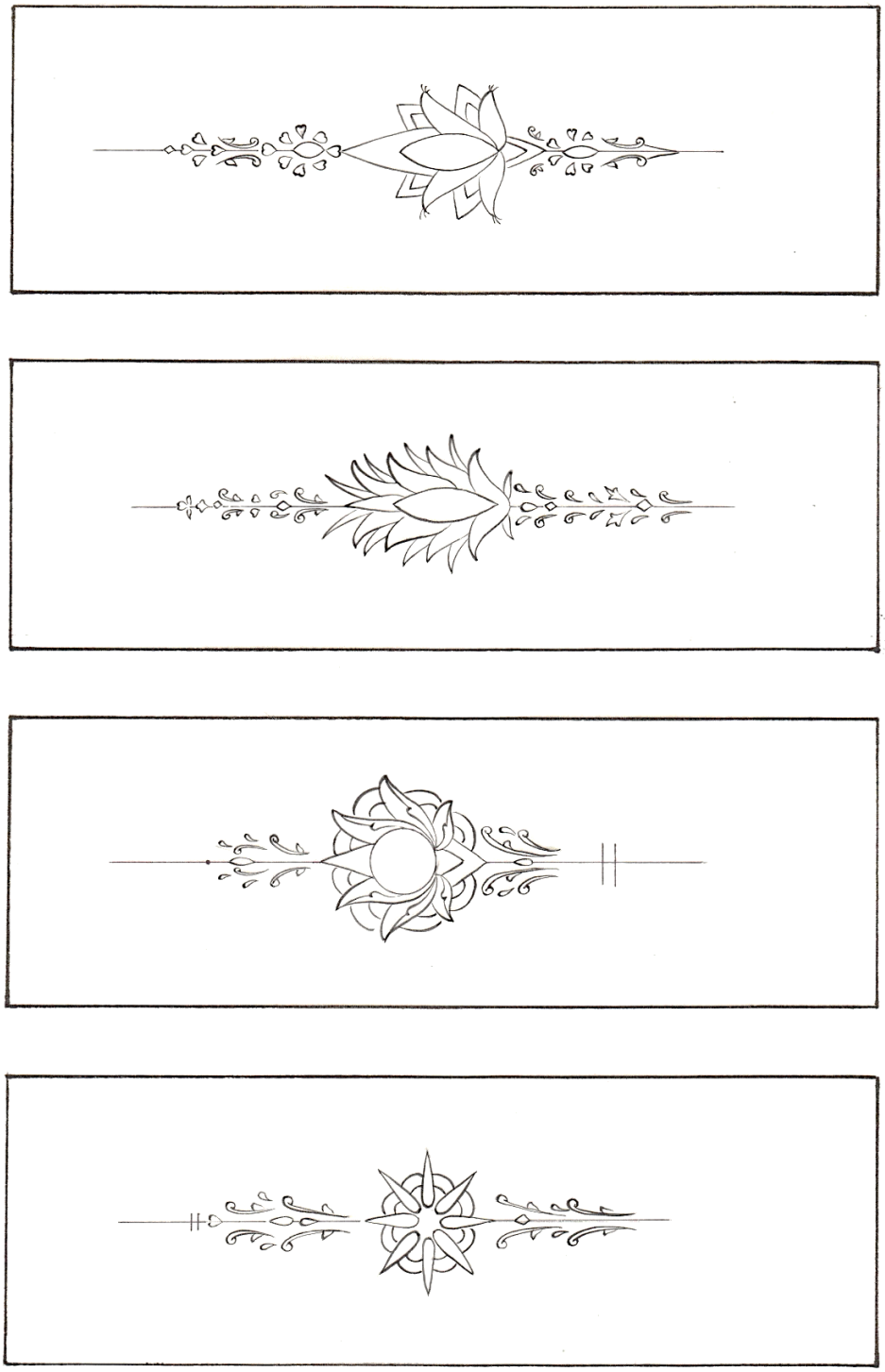
VA 3155 (K.30)

Şekil 744: Güller Tablosu (19. Yüzyıl)

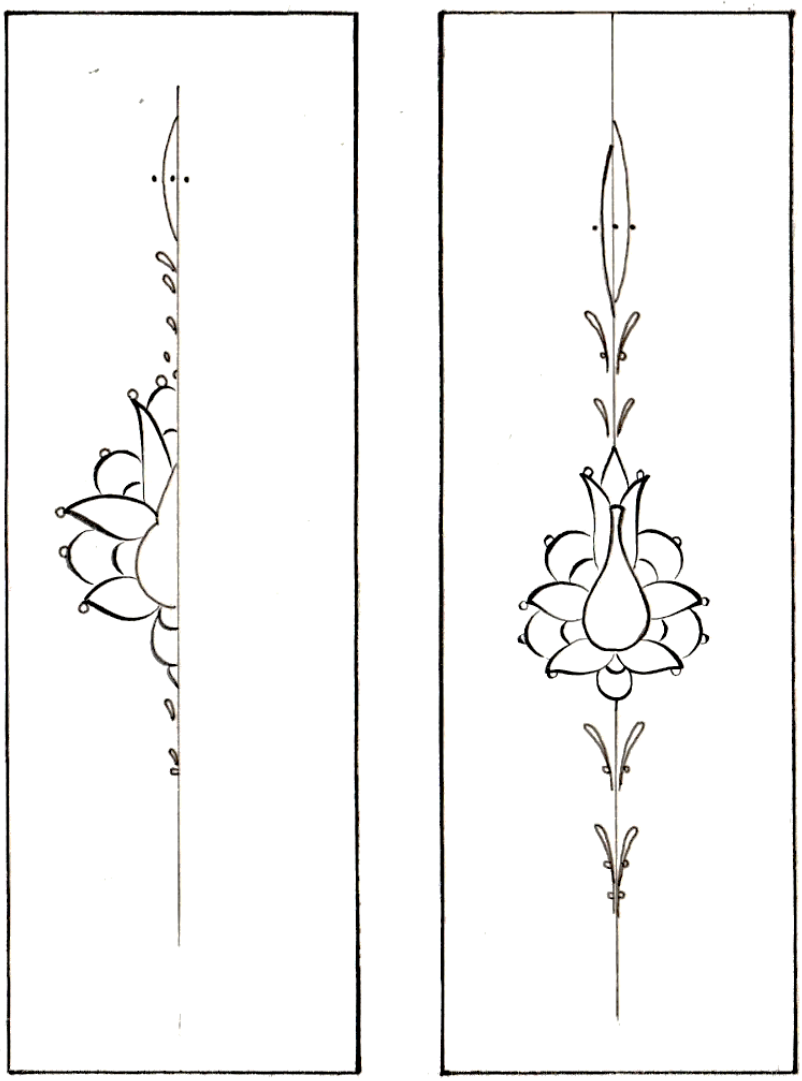
VA 3155 (K.30)

Şekil 745: Güller Tablosu (19. Yüzyıl)

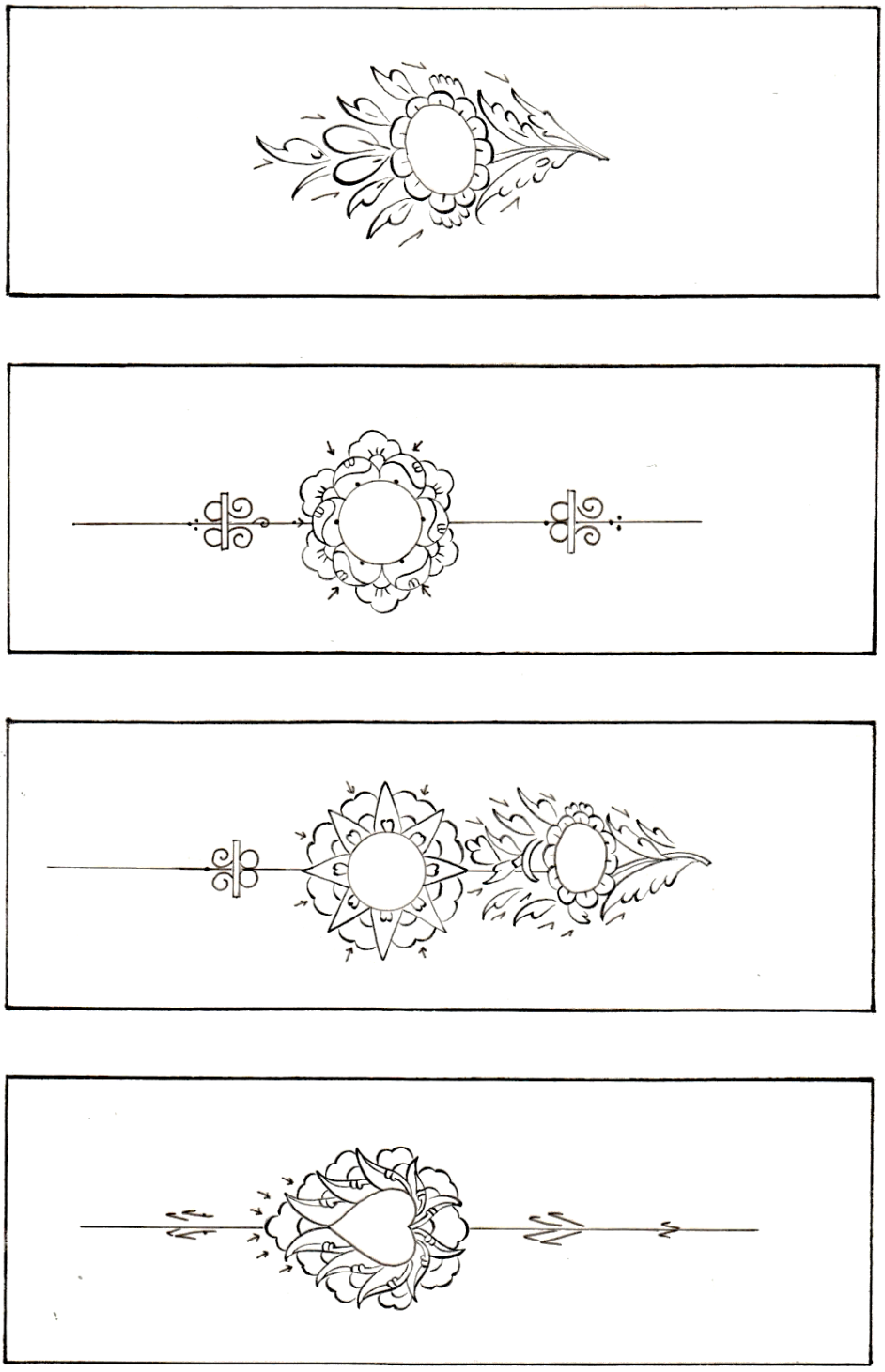
VA 3155 (K.30)

Şekil 746: Güller Tablosu (19. Yüzyıl)

TZK 6 (K.32)

Şekil 747: Güller Tablosu (19. Yüzyıl)

TZK 1 (K.33)

2.10.4. Duraklar

Şekil 748: Duraklar Tablosu (14.Yüzyıl)

	
VA 1081 (K.35)	VA 1442 (K.37)

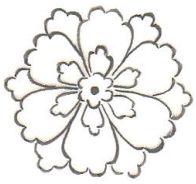
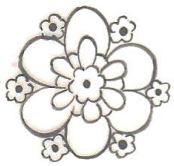
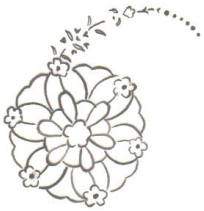
Şekil 749: Duraklar Tablosu (15.Yüzyıl)

VA 1134 (K.3)

Şekil 750: Duraklar Tablosu (16. Yüzyıl)

			
VA 642 (K.7) VA 1138 (K.11) VA 4 (K.14) TZK 454 (K.44)	VA 1326 (K.46)	VA 642 (K.7)	VA 2486 (K.12)

Şekil 751: Duraklar Tablosu (16. Yüzyıl)

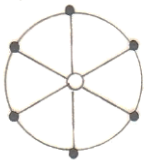
			
VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)
			
VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)
			
VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)	VA 1218 (K.10)

VA 1218 (K.10)

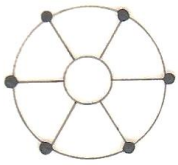
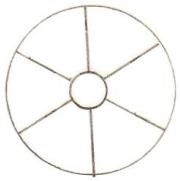
Şekil 752: Duraklar Tablosu (17. Yüzyıl)

	
VA 1076 (K.15)	TZK 236 (K.47)

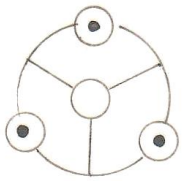
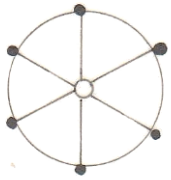
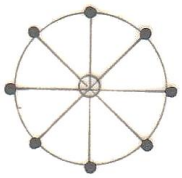
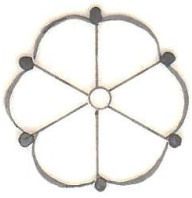
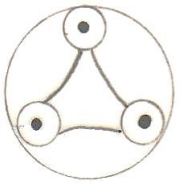
Şekil 753: Duraklar Tablosu (18. Yüzyıl)

			
VA 433 (K.19)	VA 433 (K.19)	VA 433 (K.19)	VA 433 (K.19)
			
VA 433 (K.19)	VA 433 (K.19)	VA 433 (K.19)	VA 1073 (K.20)

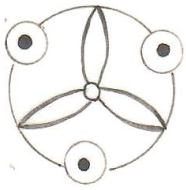
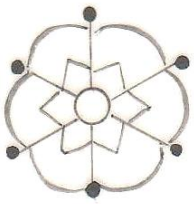
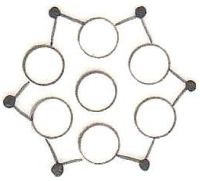
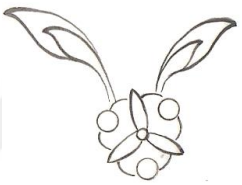
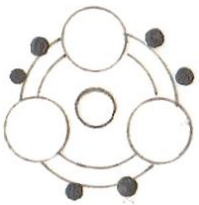
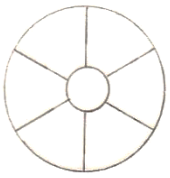
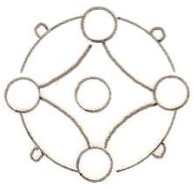
Şekil 754: Duraklar Tablosu (18. Yüzyıl)

			
TZK 3 (K.26)	TZK 3 (K.26)	TZK 3 (K.26)	TZK 3 (K.26)
			
TZK 3 (K.26)	TZK 3 (K.26)	TZK 3 (K.26)	TZK 440 (K.22) VA 137 (K.24) VA 914 (K.48)
			
TZK 3 (K.26)	TZK 3 (K.26)	TZK 3 (K.26)	
			
TZK 3 (K.26)	TZK 3 (K.26)	TZK 3 (K.26)	

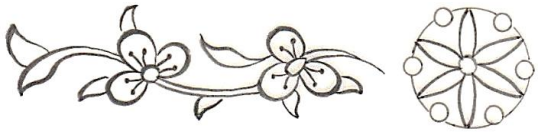
Şekil 755: Duraklar Tablosu (19. Yüzyıl)

			
TZK 4 (K.27)	TZK 4 (K.27)	TZK 4 (K.27)	TZK 4 (K.27)
			
TZK 4 (K.27)	TZK 4 (K.27)	TZK 4 (K.27)	TZK 4 (K.27)
			
TZK 4 (K.27)	TZK 4 (K.27)	TZK 4 (K.27)	TZK 4 (K.27)
			
TZK 4 (K.27)	TZK 4 (K.27)	TZK 4 (K.27)	TZK 4 (K.27)

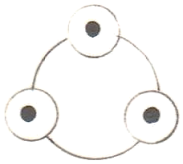
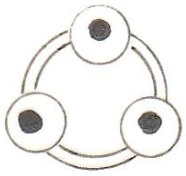
Şekil 756: Duraklar Tablosu (19. Yüzyıl)

			
TZK 4 (K.27)	TZK 4 (K.27)	VA 1230 (K.28)	VA 1230 (K.28)
			
TZK 2 (K.29)	TZK 2 (K.29)	TZK 2 (K.29)	TZK 2 (K.29)
			
TZK 2 (K.29)	TZK 2 (K.29)	TZK 2 (K.29)	TZK 2 (K.29)
			
TZK 2 (K.29)	TZK 2 (K.29)	TZK 2 (K.29)	TZK 2 (K.29)

Şekil 757: Duraklar Tablosu (19. Yüzyıl)

			
TZK 2 (K.29)		TZK 2 (K.29)	TZK 2 (K.29)
			
TZK 2 (K.29)	VA 3155 (K.30)	VA 3155 (K.30)	VA 3155 (K.30)
			
VA 3155 (K.30)	VA 3155 (K.30)	VA 3155 (K.30)	VA 3155 (K.30)
			
VA 3155 (K.30)	VA 3155 (K.30)	VA 3155 (K.30)	VA 3155 (K.30)

Şekil 758: Duraklar Tablosu (19. Yüzyıl)

			
VA 3155 (K.30)	VA 2351 (K.31) TZK 478 (K.49)	TZK 6 (K.32)	TZK 1 (K.33)
			
TZK 1 (K.33)	TZK 1 (K.33)	TZK 1 (K.33)	TZK 1 (K.33)
			
TZK 1 (K.33)	TZK 1 (K.33)	TZK 1 (K.33)	

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Geçmişi günümüze, günümüzü geleceğe taşımamıza vesile olan kitap sanatlarımız, insanın öğrenmeye duyduğu ihtiyacın bir neticesi olarak yüzyıllar boyunca gelişerek tezyînî sanatlarımız içerisindeki yerini almıştır. Kitap sanatlarının bir kolu olan tezhip sanatının temel amacı, yazıyı bezemek ve bunu yaparken asla onun önüne geçmemektir.

Kültür tarihimiz boyunca ilmî, dinî, edebî pek çok konuda kaleme alınan el yazmaları, salt bilimsel ve sanatsal nitelikleri ile değil aynı zamanda birer taşınabilir kültür varlığı olmaları bakımından da çok önemlidir. Bu bağlamda bugün pek çok yurtiçi ve/veya yurtdışı müze, kütüphane ve koleksiyonlardaki sayısız yazma eser, taşıdıkları tezyînî özellikleri ile araştırmacıların dikkatini çekmektedir.

Bu çalışmaya kaynaklık eden Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi ile Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde kurulmuş ve Kütahya halkının istifadesine sunulmuştur. Mehmed Emin Vahîd Paşa, 19. yüzyılda yaşamış önemli devlet adamlarından olup, ülkesine büyük hizmetlerde bulunmuştur. Bu hizmetlerden biri de kurmuş olduğu kütüphanedir. Her ne kadar Kütahya halkının ilim öğrenme gayretine destek verme düşüncesi Paşa'nın birinci amacı olsa da kütüphanenin kuruluş sebebini sadece hayır hasenat yapma olarak açıklamak yetersiz kalacaktır. Çünkü hayatı boyunca pek çok kez sürgün edilen ve dönemin padişahı II. Mahmud ile de sorunlar yaşayan Vahîd Paşa'nın, kendisine yönelik olumlu bir izlenim yaratma ve mevkiini sağlamlaştırma ihtiyacı içinde olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Paşa'nın "cimri" olarak nitelendirildiği halde, sürgün edildiği yerlerden kütüphanesine kitap yollamaya devam etmesi ve bunu ölene dek sürdürmesi ilme ve kitaplara olan düşkünlüğünün neticesi olsa gerektir. Aynı şekilde Zeytinoğlu Kütüphanesi'ni kuran Hacı İbrahim Ağa da ilme ve okumaya verdiği önemin bir göstergesi olarak kütüphane ve medrese inşa ettirmiştir. Böylece Tavşanlı halkı eğitimine kendi memleketinde devam edebilme imkanına sahip olmuştur. Oğlu Hasan Tahsin Efendi, İstanbul'daki müzayede ve sahhaflardan temin ettiği kitaplarla kütüphanenin zenginleşmesini sağlarken; bu faaliyetlerinden ötürü Hacı İbrahim Ağa, II. Abdülhamid tarafından 4. dereceden Mecîdî Nişanı ile taltif edilmiştir. Böylece her iki şahsın da hayır işleme maksadı ile girişmiş oldukları eylemler, bir anlamda güç ve

itibar simgesine dönüşmüş ve hâmi sıfatı ile ilim ve sanatın gelişimine katkıda bulunmalarına vesile olmuştur.

Vahîd Paşa'nın kütüphanesine yolladığı kitaplar arasında *Mesnevî, Gülistân, Bostân, Divân-ı Hafız-ı Şirazî* gibi Fars klâsiklerinin bulunması, Osmanlı toplumunda Şiraz el yazmalarına duyulan ilginin göstergelerinden biri olup Topkapı Sarayı'ndaki Şiraz yazmalarının sayıca fazlalığı da Osmanlı'da hatırı sayılır bir alıcı kitlesinin bulunduğuna işaret etmektedir.[369] Paşa'nın aynı zamanda Hattat Yesarî Efendi Merhûm'un Ta'lik Hurut-ı Mukata'a Kıt'aları, Hâfız Osman ve Şeker-zâde ve Eğri Kapulu ve Rodosî vesâir Hattatînin Kıt'aları Murakkası, Abdi Dede Merhûm'un Ta'lik Hatla Esmâü'l-Hüsna Kıt'aları[370] gibi hat eserlerini de edinerek kütüphanesine yollaması, kendisinin kitap sanatlarına olan ilgisini destekler mahiyettedir.

Bu çalışmada, birçok müzehhep yazma esere ev sahipliği yapan Kütahya Vahid Paşa İl Halk Kütüphanesi ile Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'nde bulunan bazı müzehhep eserlerin incelemesi yapılarak, geleneksel sanatlar alanının yanı sıra sanat tarihi yazımına da katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Çalışmalara, her iki kütüphanede de saha çalışması ile başlanmış, bunun neticesinde Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'nde 145, Vahid Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde ise 584 adet müzehhep eser tespit edilmiştir. Nicelik bakımından oldukça fazla olan bu eserlerden, toplam 50 adet, sanat değeri yüksek olan müzehhep yazma incelenmek üzere seçilmiştir. Seçilen yazmalardan 33'ünün ketebe kayıtlarındaki bilgiler tespit edilebildiğinden, yazmaların sınıflandırılmasında kronolojik yöntemin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu yazmalar, 14. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar sıralanmış ve tarihsiz olanlar/tarihi tespit edilemeyenlere ise sonuncu kısımda yer verilmiştir.

Bu çalışmaya kaynaklık eden iki farklı kütüphanedeki tarihi belli olmayan müzehhep yazmaları tarihlendirmek ve özellikle bezeme özellikleri ve üslûplara dair fikir ortaya koymak bu çalışmanın esas amaçlarından biridir. Bu bağlamda, çalışma kapsamında 14. yüzyıla ait 7, 15. yüzyıla ait 9, 16. yüzyıla ait 11, 17. yüzyıla ait 5, 18. yüzyıla ait 9, 19. yüzyıla ait 9 adet müzehhep yazmanın fizikî durumu ve tezhip sanatı bakımından incelemesi yapılmıştır. Bu yazmalar arasında, Kur'ân-ı Kerîm nüshaları başta olmak üzere, tasavvuf, İslâm bilimleri, edebiyat, tıp ve fen konulu eserlerin, ana

[369] Uluç, ss. 19, 475.
[370] Kılıç, ss. 104,105.

şemalara ve belli tasarım programlarına göre tezyîn edildiği görülmüştür. Bu çalışmada yüzyıllara göre sınıflandırılan yazmalardaki bezeme özellikleri, üslûp farklılıkları ve/veya benzerlikleri, nakkaşhaneler arası çeşitli sanatsal etkileşimler vb. unsurlar tespit edilebilmiştir. Bu sayede, Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki kitap sanatları faaliyetlerinde sanat geleneğinin korunduğuna ve sürdürüldüğüne yönelik göstergelerin tespiti mümkün olmuştur.

Yüzyıllara göre bir sınıflandırmayla incelenen Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi ile Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'ne ait yazmaların ciltlerinin özenli hazırlandığı ve iyi durumda olduğu söylenebilir. Bir el yazması usta bir hattat tarafından yazılmamış ve/veya tezhip ve minyatürlerle bezenmemiş olsa da bir el yazmasının cildi çoğunlukla özenle hazırlanır.[371] Bu çalışmadaki erken döneme ait cilt kaplarının soğuk baskı tekniği ile kahverengi, siyah ve vişne çürüğü renkli deriden yapıldıkları, beyzi şemse formuna zaman zaman salbeklerin eşlik ettiği görülmektedir. Ayrıca bu dönem ciltlerinin bir kısmının eserin orijinal cildi olmayıp, sonradan değiştirildiğini de söylemek mümkündür. VA 1631 (K.4 Şekil 56), VA 1081 (K.35 Şekil 502), TZK 341 (K.39 Şekil 534) ve VA 1054/2 (K.40 Şekil 542) numaralı eserlerin cilt tezyînâtında salbekli şemse etrafında dört köşebent görülür. Oysa gömme şemse ve köşebentlerle bezenmiş deri ciltlerin 15. yüzyıl sonundan itibaren yaygınlaştığı[372] göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu eserlere ait ciltlerin daha sonraki bir dönemde yapılmış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

VA 1170 (K.45 Şekil 573) ve VA 1181 (K.17 Şekil 248) numaralı yazmalardaki tığların üst taraflarının tıraşlanmış olması, bu eserlerin cilt kaplarının sonradan değiştirildiğini ve yeni kabın ölçüsüne uyum sağlamak amacıyla yazmanın biraz ufaltıldığını veya sayfa kenarlarının çok yıprandığı için tıraşlandığı daha sonra uygun bir cilt kabı ile tamamlandığını düşünmemize yol açmıştır. Bunun dışında *Alttan Ayırma Şemse* cilt tipine TZK 454 (K.44 Şekil 564) ve VA 585 (K.34 Şekil 494), *Mülevven Şemse* cilt tipine VA 1073 (K.20 Şekil 327), *Müşebbek Şemse* cilde VA 1138 (K.11 Şekil 169) numaralı eserin cilt içi kabı, *Mülemma Şemseye* VA 3155 (K.30 Şekil 443) ve VA 1138 (K.11 Şekil 168), *Zerbahar (Zilbahar) Cilt* tipine de TZK 1 (K.33 Şekil 477) ve TZK 914 (K.48 Şekil 612) numaralı yazmalar örnek olarak

[371] Zeren Tanındı, "Kitap ve Cildi", **Osmanlı Uygarlığı 2 (Hzr. Halil İnalcık Günsel Renda)**, Kültür Bak. Yay., Ankara, 2002, (Cilt), ss. 841.
[372] Tanındı, (Cilt), s.846

gösterilebilir. Bazı yazmaların cildine de sadece cetvel çekilmiş, bezeme yapılmamıştır.

İstinsâh tarihi tespit edilemeyen yazmaları, müzehhep varaklarındaki bezeme özellikleri doğrultusunda tarihlendirmeye çalışmak bir nebze daha kolay olmakla birlikte aynı durum cilt kapları için mümkün olmamıştır. Çünkü zaman içerisinde yıpranan ciltler, sonraki bir tarihte yenisiyle değiştirilmiş, bu da yazmanın istinsâh tarihi ile cildinin yapıldığı tarih arasında uyuşmazlıklara sebebiyet vermiştir. Örneğin VA 1170 numaralı eserin cildindeki tezyînât (K.45 Şekil 571, TSM, E.H.'de kayıtlı bulunan ve 17.yüzyılda yapılan Murakka' Albümünün cilt kabı (Şekil 572) bezemesi ile neredeyse birebir aynıdır. Oysaki VA 1170 numaralı eserin tezhibi 16. yüzyılda yapılmış, eser ise 18. yüzyılda yazılmıştır. Elbette ki, tezhipli sayfalar için de her zaman kesin bir tarihlendirme yapmak imkânsızdır. Zaman zaman eserin istinsâh tarihi belli olmakla birlikte, eserin tezhibini de aynı zamana tarihlendirmek doğru olmayabilir. Bazı şahısların satmak ya da saklamak amacıyla, ellerinde hazır yapılmış serlevha, zahriye, hâtime ya da unvân tezhiplerinin bulunması ve bunları sonradan kullanmaları da ihtimâl dahilindedir. Böyle durumlar, yazmayı tarihlendirme aşamasında karışıklıklara yol açabilmektedir.

Genel bir bakış ile *erken dönem* olarak tanımlayabileceğimiz 14. ve 15. yüzyıla tarihlendirilen bazı yazmaların tezyînâtında, dönemin özelliği olarak kaba ve özensiz bir işçilik gözlemlenmiştir. 14. yüzyıla tarihlendirilen VA 1081 (K.35), VA 1182 (K.36), VA 1442 (K.37) numaralı eserlerle, 15. yüzyıla ait VA 1054/2 (K.40) ve VA 3192 (K.43) eserlerin tezyînâtında özellikle tahrir ve renklendirmede yeterli olgunluğa henüz erişilemediğinden dolayı motiflerin oldukça iri ve kaba çalışıldığı görülmektedir. Bu döneme ait örneklerde yoğun olarak rûmî grubu motiflerle (K.34 Şekil 497, K.35 Şekil 505, K.36 Şekil 511 ve Şekil 686) münhani motifi (K.1 Şekil 33-34, K.34 Şekil 498, K.38 Şekil 532 ve Şekil 704-705) ve geçmelerin (K. 38, Şekil 532 ve Şekil 708) kullanıldığı dikkati çekmektedir. Motiflerde ve zemin renklerinde ise altın, kızıl-kahve ve lâcivertin tercih edildiği, tezyînâtın zahriye sayfası başta olmak üzere unvân sayfasına da uygulandığı gözlenmiştir.

15. yüzyıl örneklerinde, *naif üslûp*[373] olarak tabir edilen tezhip üslûbunun en temel özelliklerinden birisi, lâcivert veya âharlı zeminler üzerine ince fırça ile yapılan

[373] Çift tahrir, negatif ya da havalı olarak da isimlendirilir.

altınlı sık dallar ile bu dallar üzerinde sıralanmış altın yapraklarla altınlı kırmızılı çiçekler ve buketler kullanılmıştır. VA 1631 (K.4 Şekil 59,63), VA 1134 (K.3 Şekil 54),ve VA 1179 (K.41 Şekil 553) numaralı eserlerde bu üslûbun kullanıldığı görülmektedir.

15. yüzyıl sonundan başlayarak 17. yüzyıl başına kadar devam eden süre, İslâm dünyası ve Osmanlı tezhip sanatında *klâsik dönem* olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışmada incelenmiş 15.- 17. yüzyıl arasına tarihlendirilen yazmaların geneli, zarif ve özenli işçilik ile motif çeşitliliği gibi klâsik dönem özelliklerini sergilemektedir. Örneğin, VA 642 numaralı eser, (K.7 Şekil 96) gerek altın ve lâcivertin dengeli uyumu ve gerekse motiflerindeki inceliği ile tipik klâsik dönem ürünüdür.

Klâsik dönem tezhip sanatının özelliklerini en güzel şekilde taşıyan ve kuşkusuz bu çalışmanın önemli yazmalarından biri olan VA 1907 numaralı eser (Şekil 100), bezemeleri bakımından Şiraz üslûbunun tipik bir örneğidir. Bu yazmanın serlevha tezyînâtında kullanılmış olan desenin benzerine OBL Fraser 73 (Şekil 101) numaralı yazmanın serlevhasında rastlanmıştır. OBL Fraser 73 numaralı eserde Müzehhip Ruzbihan'ın imzasının olması[374], VA 1907 numaralı eserin de Ruzbihan'a ait olabileceğini düşündürmüştür. Yapılan incelemeler sonucunda her iki yazmada da hemen hemen aynı motifler saptanmış ve her iki eserin de aynı döneme ait olup, hatta aynı eser olması (Külliyât-ı Sadî-i Şirazî) bu düşünceyi desteklemiştir. VA 1907 numaralı yazmanın ketebe kaydının (Şekil 145) okunması sırasında rastlanan *Mün'imüddin Evhadî el-Hüseynî* ismi ile de eserin Ruzbihan tarafından yapılmış olma ihtimali neredeyse kesinlik kazanmıştır. Çünkü Ruzbihan ve Mün'imüddin'in Şiraz'da başka yazmaların hazırlanmasında da birlikte çalıştıkları bilinmektedir.[375] VA 1907 numaralı yazmada her ne kadar Ruzbihan'ın imzasına rastlanmasa da imzasının olmadığı halde kendisine atfedilen 3 eseri mevcuttur.[376] Bu durumda VA 1907 numaralı eserin Ruzbihan'a atfedilebilecek dördüncü eser olması mümkün görünmektedir.

[374] Uluç, ss. 102-103.
[375] Uluç, ss. 89,93,94., Ruzbihan ve Mün'imüddin Evhadî, Berlin İslâm Müzesi'nde (ms.16016) envanter no. ile kayıtlı bulunan H. 920 (M.1514) tarihli Hüsrev Dehlevî Divanı nüshasının hazırlanmasında birlikte çalışmışlardır.
[376] Uluç, ss. 96-97.

Klâsik dönem örnekleri içerisindeki en ilginç yazmalardan biri de VA 1326 numaralı Kur'ân-ı Kerîm'dir (K.46). Tezhip sanatının yazılı olmayan kurallarından olan, bezemenin yazının (hattın) önüne geçmemesi kuralı, yalnızca serlevha sayfalarında bozularak bezemenin ön planda olması olağan kabul edilir. Ancak bu yazmada hat ön planda, bezeme ise geri planda kalmıştır. Serlevha, ince arasuları ve cetvellerle tasarlanmış olup, sadece üst başlık kullanılmıştır (Şekil 586). Genellikle mushaflarda sol varakta görülen Yasin sûresi, bu yazmada sağ varakta bulunmaktadır. Bu durumun sebebi, Mushaf'ın *âyetberkenar*[377] usûlü ile yazılmamış olmasındandır. Ayrıca bu eserde zaman zaman tezhip desenlerinin çizim kurallarına uyulmayarak, farklı uygulamalar yapıldığı gözlenmiştir. Örneğin, hatâyî grubu motiflerle rûmî grubu motifler aynı dal üzerinde bulunabilmektedir (Şekil 596-598).

TZK 236 (K.47 Şekil 602, 608) numaralı eser ise 17. yüzyıla tarihlendirilmekle birlikte, tezyînâtının *Muhibbi Divânı*'ndan esinlenilerek yapılmış olduğunu ve deseninde hem yer bitkileri hem de natüralist tarzda stilize edilerek sadeleştirilmiş çiçekler kullanıldığını söylemek mümkündür.

Yüzyıllar boyunca farklı veya aynı coğrafyadaki sanatçılar arasındaki sanat alışverişi, sanatçıların birbirlerinden etkilenmesine, farklı üslûpların kazanılmasına ve devam ettirilmesine fırsat tanımıştır. Böylelikle bir anlamda gelenek korunarak sürdürülmüştür. K.37'deki VA 1442 (Şekil 518, 522) numaralı eserin Sandal üslûbunda yapılmış olması, K.47 numaralı eserdeki Karamemi esintileri (Şekil 602-610), bu duruma işaret etmekte olup, Ebû Bekir Sandal'da görülen Memlûk izlerinin, sonraki bir dönemde O'nun izinden gidenler tarafından devam ettirildiğini göstermektedir.

Yine 14. yüzyıl ve 15. yüzyılda özellikle zahriye sayfalarında sıklıkla rastlanan bir form olan altılı, sekizli veya onlu dilimli madalyon farklı coğrafyalarda yapılan pek çok müzehhep eserde karşımıza çıkmaktadır (K.2 Şekil 41-43, K.40 Şekil 546). Muhtemelen gezgin sanatçılar vasıtasıyla yeni üslûplar ve desenler farklı bölgelere taşınmış olmalıdır. Örneğin TZK 236 numaralı eserin tezyînâtında (K.47), Karamemi ve *Muhibbi Divânı*'nından esinlenilmiştir. Geçmişte *Muhibbi Divânı* gibi nadir el

[377] Osmanlı Dönemi'nde 18.yy. sonundan itibaren bazı hattatların sayfanın bir âyetle başlayıp, sayfa sonunun başka bir âyetle bittiği "âyetberkenar" denilen usulle Mushaf yazdığı görülmektedir. Âyetberkenar Mushaf yazımının ne zaman başladığı konusu araştırma dahilindedir. bkz. Berk, ss. 64-65.

yazmaları elden ele dolaşmadığından, sanatçının bu eserdeki bezemeyi taklit edebilmesi için eseri görmüş olması şarttır. Bu durumda nakkaşhânede çalışan bir sanatçının, sonrasında aklında kalanlar ile yeni bir eser tezyîn etmiş ve Karamemi üslûbunu devam ettirmiş denilebilir.

Önemli olduğu düşünülen bir diğer eser ise VA 1170 numaralı eserdir (K.45); ketebesinde istinsâh tarihi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Tezhip sanatı bakımından Şiraz üslûbunun özelliklerini taşıyan yazma, 16. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Ne var ki yazma, 18. yüzyıl şair ve nâsirlerinden Ebû Bekir Kânî et-Tokadî'nin *Divân ve Müsveddeât* adlı eseridir. Müellifinin, M. 1791 senesinde öldüğü[378] düşünüldüğünde bu eserin en erken 18. yüzyılın ikinci yarısında istînsâh edildiği söylenebilir. VA 1170 numaralı yazmadaki müzehhep varakların aslında daha önce başka bir esere ait olduğu, hatta varaklarda o eserin isminin yazdığı ve bu ismin *Kânî Divânı* ile örtüşmeyeceği için de orijinal eser ismini altınla boyamak suretiyle tahrif edildiği düşünülmektedir. Tezyînâtta kullanılan kenarsularının birbirinin devamı niteliği taşımadığı, vassale ile birbirlerine eklenerek bütünlük yaratılmaya çalışıldığı görülür (Şekil 576-581). Bunun yanında, bıçak ve yapıştırıcı izleri de rahatlıkla anlaşılmaktadır.

Geç dönem olarak adlandırılan 18. yüzyıl ve sonrasındaki dönem, Osmanlı kitap sanatlarının Batılı etkilerle birlikte değişip dönüştüğü ve sona ermeye yaklaştığı bir zaman dilimini ifade eder. Osmanlı kitap sanatları alanında, bu son dönem tezhiplerinde bir yandan Batı'nın barok ve rokoko unsurlarının etkileri görülürken, diğer yandan klâsik Osmanlı tezhibinin gerilemesi olarak nitelendirilebilecek unsurlar ortaya çıkmıştır. Örneğin, tezhip desenlerinde iri, büyük çiçekli ve karışık motifli kaba süslemeler kullanılmıştır. VA 3155 (K.30 Şekil 446) ve TZK 478 (K.626) numaralı eserlerde, rokoko unsurlar karşımıza çıkar. TZK 495 (K.50 Şekil 634) numaralı eser ise oldukça ilginç bir örnek olup, unvân sayfası Osmanlı arması ile rokoko unsurlardan oluşmaktadır. Armada yer alan askeriye ve mehteriyeye özgü simgeler, Batılılaşma etkilerinin iyiden iyiye kendini gösterdiğine işaret etmesi bakımından önemlidir. 18. yüzyıl sonlarında hazırlanmış olan VA 1337 (K.23 Şekil 356) numaralı eserin tezhibinde kullanılan motiflere ise başka yerde rastlanmamıştır. Tezyînâtın tamamen Batılılaşma dönemi rokoko-barok unsurlar barındırdığı fakat görmeye alışık

[378] Yazar, s. 699.

olduğumuz rokoko üslûbundan çok farklı öğeler içerdiği aşikârdır. Bu eseri tezyîn eden sanatçının, o dönemde nakkaşhâne dışında sipariş üzerine eser üreten ve saray ressamı olmadıklarından çoğunlukla kaba işçilikli eserler çıkaran sanatçılardan olduğu düşünülebilir.

TZK 1 numaralı eser (K.33 Şekil 478), son dönemde klâsik üslûpta hazırlanmış ancak Batı etkilerinin de hissedildiği önemli Mushaf yazmalarındandır. Bezemelerinin tasarımında girlandı andıran çiçekler kullanılmış ve zemin renklerinde de pastel tonlar tercih edilmiştir; bu sayede rokoko üslûbunu andıran bir desen ortaya çıkmıştır. Klâsik üslûpta hazırlanmış bir tasarımda görülen bu türden bir tezyînât, tezhip sanatında o dönemde farklı arayışlara gidildiğinin bir göstergesi olabilir. Bunun yanında TZK 1 numaralı eserin serlevhasında oldukça farklı bir uygulama görülür. Kur'ân-ı Kerîm serlevhalarında sağ varakta Fatiha sûresi, sol varakta ise Bakara sûresinin ilk âyetleri yer alır ve bu klâsik bir Mushaf yazım şeklidir (Bu çalışmada incelenmiş olan Mushafların tamamı bu biçimde yazılmıştır: VA 2486, TZK 3, TZK 4, TZK 2, VA 3155, TZK 6, VA 1326). Ancak TZK 1 numaralı Mushafta, Fatiha sûresi ile Bakara sûresinin ilk beş âyeti sağ varakta üst üste yazılmıştır. Sol varakta ise Bakara sûresinin devamı yer almaktadır Bu durum, Mushaf tezyînâtı ve yazım biçimi için bir yenilik olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında,yine bir yenilik olarak nitelendirilebilecek diğer bir husus, TZK 2 numaralı Mushaf'ın dış pervaz tezyînâtında kullanılmış olan yazılı paftalardır (K.29 Şekil 430). Burada, dış pervaz tasarımlarında görmeye alışkın olduğumuz 1/2 veya 1/4 tasarım yerine, simetrik gibi görünen ancak simetrinin sağlanamadığı bir tasarım uygulanmıştır. Bu durum, desenin bir bütün olarak değil de paftalar halinde hazırlanmış olabileceğini düşündürmektedir. Aynı eserde alt ve üst başlığın farklı yapılarak, yine serlevha simetrisinin bozulması, 19. yüzyıl için bir yenilik olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışma kapsamında incelenen son dönem yazmalarında kullanılmış motiflere bakıldığında, Batılı etkileri ve dönem özelliklerini yansıtan örneklerle karşılaşılmıştır. Bu örnekler arasında, TZK 914 numaralı eserin 1b varağında (K.48 Şekil 617) ve VA 3155 (K.30 Şekil 446) numaralı eserde natüralist çiçek motiflerine rastlanmıştır (gül, menekşe, peygamber düğmesi ve borazan çiçeği).

TZK 32 numaralı yazmada ise (K.25 Şekil 368,375), 'C' ve 'S'kıvrımlardan oluşan yapraklar yer almaktadır. Esasen klâsik tezhip üslûbunda hazırlanan desen,

kıvrımlı yaprakların kullanılmasıyla rokoko üslûbunu andırmaktadır. Tezyînâtta görülen hayat ağacı motifi, İslâm kültüründe kutsallık atfedilen bir simge olarak dikkati çeker. Ancak 18. yüzyıl sonunda İran'da istinsah edilmiş olan bu eserin en önemli özelliği, Batı etkilerinin o dönemde İran tezhip sanatına nasıl girdiği hakkında fikir vermesidir.

Bu çalışma kapsamında incelenen son dönem tezhiplerinde *ikinci grubu*, klâsik üslûpta yapılmış ancak tezyînâtında bozulma/yozlaşma etkilerinin görüldüğü örnekler oluşturur. Bu gruptaki yazmalarda kullanılan rûmî ve hatâyî grubu motiflerin form bakımından iyice bozulmuş oldukları açıkça görülmektedir. Son dönemde tezhip sanatında başlayan gerilemenin bir sonucu olarak, aynı motifin tekrarıyla hazırlanan tasarımlar desenlerde monotonluğa yol açmıştır (VA 1230 K.28 Şekil 427), (VA 1193 K.21 Şekil 342), (VA 1073 K.20 Şekil 335). Örneğin, TZK1 numaralı Mushaf'ın serlevha tezyînâtında kullanılan yaprakların gittikçe yuvarlaklaşarak klâsik yaprak formundan uzaklaştığı ve adeta penç motifine dönüştüğü görülmektedir. Bunun yanında, TZK 6 numaralı Mushaf'ın serlevha tezyînâtında kullanılan dairesel formdaki çiçek motifine ise (K.32 Şekil 467) *penç* diyebilmek mümkün değildir. Bu dönemde iyice bozulmaya başlayan desen ve işçiliğin kusurlarını gizlemek amacıyla yoğun altın kullanımına (TZK 2 K.29 Şekil 430) ve hem zemin hem de motiflerde iğne perdahı uygulamasına da sıklıkla başvurulmuştur (VA 1073 K.20 Şekil 329),(VA 433 K.19 Şekil 317,319).

Son dönemde üretilen yazmalarda *altın kullanımı* dikkat çekicidir. Kırmızı ve sarı altının mat-parlak, parlak olarak uygulanmasının yanı sıra farklı renkler de kullanılmıştır. Ancak istisnalar da vardır; örneğin, VA 2351 (K.31 Şekil 463) numaralı eserin unvân sayfası tezhibinde altın hemen hemen hiç kullanılmamış, tezyînât eflâtun-mor tonları ile renklendirilmiştir. Zemin boyamasında da aynı renklerin kullanımını yeni renk arayışları olarak değerlendirmek mümkündür. Yaprak uçları foya ile renklendirilmiş, motiflere girilen beyaz renk ile üç boyutlu etki oluşturulmuştur. VA 1073 numaralı eserde kullanılan saçörgü zencereğe (K.20 Şekil 334) beyazla çizgi halinde verilen ışığı da son dönem yeniliklerinden biri olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. TZK 3 numaralı Mushaf'ta (K.26 Şekil 402) görülen 'Gül-i Muhammedî', 18. yüzyılda dinî eserlerde görülen yeni bir uygulama olup, dönemin müzehhiplerinin aynı zamanda bir çiçek ressamı olarak bu geleneğin sürdürülmesine

ehemmiyet verdiklerinin göstergesidir.[379] Yine altından sonra en çok kullanılan renk, lâcivert olup, özellikle rokoko tezyînâtlarda daha canlı ve parlak renklerin tercih edildiği görülmektedir.

Tezhip sanatında yaşanan bu bozulmaların hat sanatına yansımadığını görmek mutluluk vericidir. VA 433 (K.19 Şekil 313,315,318,325) numaralı yazmanın hattatı Hacızâde Mustafa, eseri oldukça temiz bir şekilde kaleme almıştır. Eser, tezhipte başlayan yozlaşmanın hat sanatında yaşanmamasına güzel bir örnek niteliğindedir. Yine TZK 32 (K.25) numaralı eser, fihrist sayfasında (Şekil 367) görülen, hat ve mürekkep çeşitliliği ile oldukça farklı ve göz alıcıdır.

Bu çalışmada incelenen toplam 50 eserden 25'inin ketebe kaydında hattat ismine rastlanmıştır:

- VA 1631 (K.4): Muhammed b. Cafer b. Mansur b. Muhammed el-Karî / H.834 (M. 1431)
- VA 585 (K.34): İbrahim b.Mes'ud b. Abdullah eş-Şehristânî/ 14. yüzyıl
- VA 1182 (K.36): Muhammed b. Yahya / 14. yüzyıl
- VA 1054/2 (K.40):Yahya b. el-Hâc Muhammed el-Hîtî / 15. yüzyıl başı
- TZK 341 (K.39): Hattat Mahmud / 15. yüzyıl sonu
- VA 1326 (K.46): Mehmed Said Cevahir Rakam / 16. yüzyıl başı
- VA 642 (K.7): Şefi'î'ş-Şerîf / H. 906 (M. 1500-01)
- VA 1907 (K.8): Mün'imüddin Evhadî el-Hüseynî / H. 925 (M. 1519
- VA 1218 (K.10) Şükrullah / H. 957 (M. 1550-51)
- VA 2486 (K.12): Gıyaseddin Mehmed b. Hüseyin / H. 966 (M. 1558-59)
- TZK 374 (K.13): Muhammed b. Kâsım / H. 968 (M. 1560)
- VA 1076 (K.15): Ahmed b. Abdurrahman / H. 1011 (M. 1603)
- TZK 358 (K.16): Seyyid Mahmud/ H. 1012 (M. 1603-04)
- VA 433 (K.19): Hacızâde Mustafa/ H. 1164 (M. 1750-51)
- VA 1073 (K.20): Ahmed Avnî/ H. 1167 / (M. 1754)
- VA 1193 (K21): el-Hâc Ahmed Hafîd/ H. 1167 (M. 1753-54)
- TZK 440 (K.22): Seyyid Mustafa b.Seyyid İbrahim/ H. 1187 (M. 1773)
- VA 137 (K.24): Mustafa Şerîf / H. 1202 (M. 1787-1788)
- TZK 32 (K.25): Muhammed Hüseyin el-Bahbahânî / H. 1202(M. 1788)

[379] Okumuş, s.55.

- TZK 3 (K.26): Derviş Ali b. Süleyman / H. 1208 (M. 1794)
- TZK 4 (K.27): Süleyman b. Zeynelâbidin (Tevfikî) / H. 1218 (M. 1803-04)
- TZK 2 (K.29): eş-Şeyh Seyyid Ali b. Şeyh Sâlih (Sofyalı) / H. 1229 (M. 1813-14)
- VA 3155 (K.30): es-Seyyid Hüseyin el Hüsni Turab-ı Zâde (Gedusî) / H. 1247 (M. 1831-32)
- TZK 6 (K.32): Ömer Zihnî / H. 1275 (M. 1858-59)
- TZK 1 (K.33): Ali İlmî Harputî / H. 1291 (M. 1874)

Bu isimlerin hemen hemen tamamı Vahid Paşa ve Zeytinoğlu kütüphanelerinin demirbaş defterlerinde kayıtlı olmakla birlikte, demirbaş defterinde *Mehmed b. Cafer b. Mansur b. Muhammed el-Karî* olarak geçen VA 1631 (K.4) numaralı eserin hattatının *Muhammed b. Cafer b. Mansur b. Muhammed el-Karî* olarak, keza VA 1182 (K.36) numaralı eserdeki *Mehmed b. Yahya* isminin *Muhammed b. Yahya* olarak, TZK 32 (K.25) numaralı eserdeki *Muhammed Hasan el-Bahbahânî* isminin de *Muhammed Hüseyin el-Bahbahânî* olarak okunması da mümkündür. Her ne kadar kütüphane kayıtlarında VA 1054/2 (K.40) numaralı eserin istinsâh tarihi ve hattatının ismi ile bir bilgiye rastlanmasa da ketebe kaydının okunması sonucunda *Yahya b. el-Hâc Muhammed el-Hîtî* tarafından H. 948 Receb ayında yazıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Ne var ki bezeme özellikleri dolayısıyla, yazmanın istinsâh tarihinin doğru olması mümkün değildir. Bu durumda hattat isminin doğruluğu konusunda da şüphelerimiz bulunmaktadır.

VA 1907(K.8) numaralı eserin yan kâğıdında hattatın ismi *Sadeddin Evhat el-Hüseyni* olarak kaydedilmiştir. Bu not, Kütüphaneci Hamdi tarafından kendi el yazısı ile kaleme alındığı için (Şekil 99), muhtemelen dikkate alınmamış ve kütüphanenin envanter kayıtlarına da yazmanın hattatı ile ilgili herhangi bir bilgi işlenmemiştir. Oysa ketebe kaydının okunması ile, bu ismin de yanlış olduğu ve VA 1907 numaralı eserin hattatının 16. yy.'da Şiraz'da yaşayan meşhur hattat *Mün'imüddin el-Evhadî el-Hüseynî* olduğu ortaya çıkarılmıştır. Daha önce David James ve Lale Uluç tarafından

Munimeddin Avhadî el-Hüseynî olarak zikredilen[380] ismin de Mün'imüddin el-Evhadî el-Hüseynî" olarak değişmesi gerektiği ifade edilmiştir.[381]

VA 1218 (K.10) numaralı Amme Cüzü'nün ketebe kaydında *da Ketebehu el-hakîr Şükrullah'il fakîr min telâmîz İbnî'ş-Şeyh…… H.957* İbaresi ile ünlü hattat Şeyh Hamdullah'tan ve O'nun damadı Şükrullah'tan bahsedildiği ortaya çıkarılmıştır. Kaydın sonundaki tarih de H. 950 (M. 1543) de ölmüş olduğu sanılan[382] Şükrullah Halife'nin H. 957'de hâlâ yaşadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca Rado'nun 1984 tarihli eserinde değinmiş olduğu Şükrullah'ın eserlerinin zamanımıza kadar gelmediği bilgisi de üzerinde tekrar araştırmalar yapılması gereken bir husustur. Çünkü Şükrullah Halife'ye ait olan 1493-94 tarihli bir Kur'ân-ı Kerîm de, 2018 yılında Hattat Ziya Aydın'ın oğulları tarafından Topkapı Sarayı Müzesi'ne iade edilmiştir.[383] Her iki yazmanın da hat sanatı ile ilgilenen araştırmacıların dikkatini çekerek, hat sanatı tarihine katkıda bulunulabileceği düşünülmektedir.

Esasen bir kataloglama çalışması olan bu tezde incelenen yazmalarda tezhip sanatına dair kompozisyon, motif, renk vb. üslûp özelliklerinin tespit edilmesinin yanısıra tezhip sanatının uygulanışı ile ilgili teknik detaylara rastlanmıştır. Örneğin, desen çizimi ile ilgili olarak, eskiz kâğıdına çizilmiş olan desenin iğneleme ve silkeleme usûlü ile kâğıt yüzeyine aktarılması geleneksel bir yöntemdir. Bu sayede kalıbı çıkarılmış olan desenler tekrar tekrar kullanılabilmiştir.[384] Bu yöntemin hemen her dönemde uygulandığı, bu çalışmada incelenen yazmalarda da görülebilir. TZK 358 numaralı yazmanın (K.16 Şekil 233,241,242) üçüncü, beşinci ve altıncı bahirbaşları tezhiplerinde aynı desen şeması kullanılmıştır. Yine TZK 32 numaralı eserin farklı varakları birebir aynı desenle tezyîn edilmiştir (K.25 Şekil 368, 375). Aynı desenin sadece aynı eserin farklı varaklarında değil, farklı eserlerde de kullanıldığı görülmektedir. Örneğin TZK 440 numaralı eserin unvân tezhibindeki desen şemasının (K.22 Şekil 349) benzerlerine, TZK 40 (Şekil 351) numaralı eserin unvân sayfası ile Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'ndeki *Hulasetül Vefa Fi Şerhi Şifa*[385] adındaki eserde

[380] James, (After Timur), ss.148, Uluç, s.93, 95.
[381] Türkiye Yazma Eser Kurumu Başkanlığı'nda çalışan Ömer Aslan tarafından okunmuş ve konuya açıklık getirilmiştir.
[382] Rado, s. 66., Ayrıca bkz., Kınlı, s.86.
[383]https://www.muzakerat.com/haber/524-yillik-kurani-kerim-topkapi-sarayina-iade-edildi/8152, (14.10.2019)
[384] Birol, ss. 116-117.
[385] Elkıran, s. 321.

de (Şekil 353) rastlanmıştır. Bu eserlerdeki desen benzer olmakla birlikte, renklerde ve işçilikte büyük farklar bulunmaktadır. Keza, TZK 3'te görülen gül-i Muhammedî'nin (K. 26 Şekil 402) benzeri, TSMK E.H. 55 numarada kayıtlı olan eserin 2a varağında da (Şekil 404)[386] vardır.

Bazen aynı eser içerisindeki farklı varaklar, birbirine çok benzeyen desenlerle bezenmiş gibi görünmektedir. Fakat dikkatle incelendiğinde müzehhiplerin benzer ya da aynı desenlerde bile asla kendilerini tekrar etmedikleri, her desene yeni bir yorum kattıkları gözlenmiştir. Bunu renk ya da motif değişikliği ile yapan sanatçılar, böylelikle her seferinde yeni ve farklı bir bezeme yapmayı başarabilmişlerdir. Örneğin, VA 1181(K.17) numaralı yazmaya ait 20 adet müzehhep varağın kitabe tezyînatında kullanılmış olan desenler aynı gibi görünse de bezemelerin birbirinden farklı olduğu görülür (Şekil 258,261,264 vb.).

Tezhip sanatında bir kural gibi uygulanan, sayfa düzeninde tezyinât için bazı alanların sadece altın cetvel çekilerek boş bırakılması uygulamasına bu çalışmada incelenen yazmalarda da rastlanmıştır (K.11 Şekil 180, K.37 Şekil 514-515, K.43 Şekil 561). Özellikle ketebe sayfalarında görülen bu durum, geleneksel olarak önce yazının yazılarak cetvellerin çekildiğine, ardından tezyînâtın yapıldığına işaret etmektedir (K.25 Şekil 378, K.46 Şekil 584). Ancak tam tersi, müzehhep varakların önceden hazırlandığı ve yazı kısmının boş bırakıldığı örnekler de mevcuttur (K. 33 Şekil 493, K.48 Şekil 613). Yine bazı yazmalarda boş bırakılmış bu alanlara eserin orijinal deseniyle ilgisi olmayan bezemelerin yapıldığı görülmüştür (K.17 Şekil 307, K.45 Şekil 576). Muhtemelen geleneği sürdürme gayreti ile bu alanlar daha sonradan bezenmek istenmiştir.

Bu çalışmada incelenen yazmaların çoğunun nakkaşhâne ortamında usta sanatçılar tarafından yapılmış olduğu düşünülmektedir. Ancak bununla ilgili kesin yargı cümleleri kurmak neredeyse imkânsızdır. Çünkü bir atölye ya da nakkaşhânede kolektif bir çalışma sonucu ortaya çıkan sanat eserleri, artık tek bir sanatçıya ait olmaktan çıkmış, ayrıca müzehhipler de eserlerine imza atmaktan imtina etmişlerdir. Sanatçıların edeplerinden kaynaklanan bu durum, kendileri ile ilgili pek çok bilginin muğlak kalmasına yol açmıştır. İncelediğimiz 50 eserden sadece 14. yüzyıla ait VA

[386] Cihan Özsayıner, s. 200.

585 (K.34) numaralı eserin 2a varağındaki zahriye sayfasında (Şekil 500), tezyînâtı yapan müzehhip *Rasemehül fakîr Abdülmü'min b. Muhammed ev Abdülmü'min el Vâsıtî* olarak okunmuştur. Irak sınırları içinde Basra ve Kûfe arasında yer alan tarihi şehir Vâsıt'lı olan müzehhip ile ilgili başka bir bilgiye rastlanmamakla birlikte, bu eser kitap sanatlarımızda imza atma geleneğinin 14. yüzyılda da var olduğunu göstermektedir. Aynı eserin (K.34) yan kâğıdındaki notlarda (Şekil 499), "cildi ve nakşı yapan başkasıdır, Musul'da iyi ciltçi ve tezhipçidir" yazmaktadır. Zahriye tezhibinde Bağdat üslûbu ara pervazın (Şekil 708) kullanılmış olması, bu eserin Bağdat okulunda tezyîn edilmiş olabileceğini düşündürür. Çünkü bu tarz kenar bezemelerinin 11. yüzyıl 12. yüzyıl ve 13. yüzyıllarda Bağdat okulunda kullanılmış olduğu bilinmektedir.[387]

Bir el yazmasının ortaya çıkışında hâminin ya da onu üreten sanatçının istek ve beğenilerinin önemli rolü olduğu göz ardı edilemez bir gerçektir. Örneğin, TZK 2 numaralı Mushaf'ın (K.29) dış pervaz deseninin aralarında tecvid bilgileri yazılıdır. Ayrıca haşiyeye çeşitli notlar düşülmüş, münazaralar yapılmış, esere Fâl-ı Kelâm-ı Mecîd sayfası ile Muhammed b. Mahmud b. Muhammed'in kı'raat imamı Âsım ve Hafs'a kadar olan silsile bilgileri eklenmiştir. Mushaf'ın, eski sabık Filibe kadısı (zamanın Sofya Müftüsü) Seyyid Abdurrahman Efendi için yazıldığı bilgisi göz önünde bulundurulduğunda, hâmisinin isteklerinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Yine TZK 6 numaralı eserde (K.32), Yasin sûresinin başladığı varağın tezyîn edildiği görülmektedir (Şekil 469). Çok sık karşılaşılmayan bu durum, Mushaf'ı sipariş eden şahsın özel isteği olarak değerlendirilebilir. Aynı eserin haşiye kısımlarına düşülen *Allâhu Ekber* (Şekil 471) ile bu mushafın hatîmle okunmak üzere yazılmış bir Kur'ân olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü gelenekte hatîm yaparken kısa sûrelerin ardından tekbir getirme gibi bir durum söz konusudur. Mushaf'ın vakfedildiği tarih ile istinsâh tarihinin aynı olması (H.1275), bu Mushaf'ı vakfeden Alime Hatun'un, bu eseri zaten vakfetmek amacı ile yaptırdığını düşündürmektedir. Belki de bu Kur'ân ile yapılan her hatîmde, kendisine de dua edileceğini ve bu sayede dua kapılarının kapanmayacığı düşüncesi ile harekete geçmiştir.

[387] Birol, ss. 198,249.

TZK 6 numaralı Mushaf'ın hattatı Ömer Zihni'nin TİEM 4414 envanter no. ile kayıtlı bulunan başka bir Mushaf'ında da [388] aynı TZK 6 numaralı Mushaf'taki gibi hatim duası ile aylara göre din büyüklerine okunacak dualara ilişkin bir liste bulunmaktadır (Şekil 473). Hattatın her iki Mushaf'ta da böyle bir uygulama yapmış olması, sanatçının kişisel tercihi ile açıklanabilir.

Kültür ve sanat tarihimiz açısından büyük önem taşıyan yazma eserlerimizin ciddiyetle korunması ve restorasyon çalışmalarının titizlikle yapılması dikkat çekilmesi gereken konulardan biridir. El yazmaları, uygun koşullarda ve kendileri için en doğru mekanlarda muhafaza edilmelidir. Vahid Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bunun için uygun şartların oluşturulduğu ve yazmaların yeni nesil depolarda muhafaza edildiği gözlemlenmekle birlikte, aynı durum Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi için geçerli değildir. Söz konusu kütüphanede yazma eserler, sıradan raflarda yan yana, sıkışık bir vaziyette muhafaza edilmektedir (Şekil 26). Zarar görmeye açık olan el yazmaları için en uygun muhafaza şekli yeni nesil depolar olup, Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi bir an önce bu özelliklere sahip bir mekâna dönüştürülmelidir.

Kitap sanatları açısından çok zengin ve çeşitlilikte materyale sahip olan Türkiye müzeleri ve kütüphanelerinde, her yıl onarılması gereken eser sayısı artarken, buralarda konunun uzmanı kişilerin çalıştırılmayışı, bu sanat eserlerinin ne yazık ki sonsuza dek yok olmasına neden olacaktır. Bu da üzerinde durulması gereken konulardan biri olup, ivedilikte her iki kütüphanede bulunan yazma eserlerin katalog bilgileri uzmanlarca tespit edilmeli ve yayımlanmalıdır.

[388] Berk, ss.446-447.

KAYNAKÇA

Acar, M. Şinasi. **Tavşanlı Zeytinoğlu Halk Kütüphanesi**, Zeytinoğlu Eğitim, Bilim ve Kültür Vakfı Yay., İstanbul, 2007.

Acehan, Abdullah. "Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi'ndeki Elyazması Eserler", **DPU Sos. Bil. Dergisi**, Sayı:5, Kütahya, 2001, ss. 1-42.

Ağaç, Saliha ve Menekşe, Sakarya. "Hayat Ağacı Sembolizmi", **Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD**) (IntJCSS), Aralık 2015, Sayı:1, ss. 1-14.

Ak, Coşkun. "Rûhî-yi Bağdâdî", **TDV İslâm Ans**., Türkiye Diyânet Vakfı Yay., Cilt:35, İstanbul, 2008, ss. 205-206.

Aksu, Hatice. "Türk Süsleme Sanatı Motiflerinden Rûmî ve Münhani", **Hat ve Tezhip Sanatı, ed. Ali Rıza Özcan**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2009, ss. 451-465.

Alparslan, Ebru. "Kütahya Vahit Paşa Yazma Eser Kütüphanesi'nde Bulunan El Yazması Eser Ciltlerinden (Deri) Örnekler", **NWSA- E-Journal of New World Sciences Academy**, Cilt: 9, 2014, ss. 1-11.

Alparslan, Ebru." T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesinde Bulunan El Yazması Eser Ciltlerinin İncelenmesi", **Kalemişi Dergisi**, Cilt:3, Sayı:6, 2015, ss. 119-134.

And, Metin. "Türk Çarşı Ressamlarının Gözünden Çalgıcı Cariyeler", **Kültür ve Sanat Dergisi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Sayı:17, Mart 1993, ss. 4-7.

Anık, Sami. **Kütahya Erguniyye Mevlevîhânesi'nin Klasik Türk Mûsikîsine Etkileri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Haliç Üni. Sos. Bil. Enst., İstanbul, 2011.

Arslan, Seher.” Türklerde Ağaç Kültü ve Hayat Ağacı”, **Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi**, Cilt:1 Sayı:1, Haziran-2014, ss. 59-71.

Arseven, Esad Celâl. **Türk Sanatı**, Cem Yay., İstanbul, 1970.

Aslanapa, Oktay. **Yüzyıllar Boyunca Türk sanatı (14.yy.)**, MEB Devlet Kitapları, 1977.

Aşıcı, Seher. **Fatih Devri Tezhip Üslûbu**, (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi), Marmara Üniv., Güzel Sanatlar Enst., İstanbul, 2007.

Aşıcı, Seher. “Kitap Dostu Bir Sultan: Fatih”, **Hat ve Tezhip Sanatı**, (Ed. Ali Rıza Özcan), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2009, ss. 301-319.

Babinger, Franz, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri,** Çev. Coşkun Üçok, Mersin, 1992.

Bardakçı, Necmettin. “Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesindeki Tasavvufla İlgili Yazma Eserler”, **Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi**, Yıl:4, Sayı:11, Ankara, 2003, ss. 117-138.

Berk, Süleyman. Kur’an-ı Kerim Nüshalarının Hat ve Hattatları”,**1400. Yılında Kur’an-ı Kerim**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Antik A.Ş. Kültür Yay:11, İstanbul, 2010, ss. 60-85.

Birol Ayan, İnci. **Klasik Devir Türk Tezyînî Sanatlarında Desen Tasarımı, Çizim Tekniği ve Çeşitleri,** Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2008.

Birol Ayan, İnci. “Türklerin Sanata Bakışı ve Tezyini Sanatlarda Desen Çizme Tekniği”, **Türkler Ansiklopedisi,** Cilt:12, Ankara, 2002, ss. 308-315.

Bloom, M. Jonathan. **Kâğıda İşlenen Uygarlık**, Kitap Yay., İstanbul, 2003.

Bozcu (Filiz) Pelin. **Osmanlı Sarayında Sanatçı ve Zanaatçı Teşkilatı Ehl-i Hiref**, (Uzmanlık Tezi), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Turizm Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2010.

Bölükbaşı (Çıkla), Ayşe." Erken Osmanlı Devleti'nde Kadınların Mimari Alandaki Hamiliği (1299-1512)", **Sanat Tarihi Yıllığı**, Sayı:19, 2008, ss. 73-90.

Can, Selman. "Osmanlı Arması'nın Doğuşu", **Uluslararası Katılımlı XIV. Orataçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araş. Sempozyumu**, Cumhuriyet Üniv. Yay., Sivas, 2014, ss. 173-179.

Cumhuriyetin 50. Yılında Kütahya 1973 İl Yıllığı. Kütahya Valiliği, İzmir, 1973.

Çağlar, Erol. **Mehmed Emin Vahîd Efendi'nin Fransa Sefareti ile İngiltere ile Yapılan Görüşmelere Dair Takriri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniv. Sos. Bil. Enst., İstanbul, 2002.

Çağman, Filiz. "Abdülmü'min el- Hûyî", **TDV İslâm Ans**., Türkiye Diyânet Vakfı Yay., İstanbul, 1988, Cilt:1, s. 274.

Çağman, Filiz. "Kanunî Dönemi Osmanlı Saray Sanatçıları Örgütü Ehl-i Hiref", **Türkiyemiz Dergisi**, Sayı:54, Yıl:18, Şubat 1988, ss. 11-17.

Çelik, Ali. "Kütahya Vahid Paşa İl Halk Kütüphanesi ve Temel İslâm Bilimleri ile İlgili Bazı Yazma Eserler", **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, Aralık 2000 ss. 15-26.

Çetin, Atilla; "Mehmed Emin Vahid Paşa", **TDV İslâm Ans**., Türkiye Diyânet Vakfı Yay., 28, Ankara, 2003 ss. 468-469.

Çığ, Kemal. **Türk Kitap Kapları**, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1971.

Çoruhlu, Yaşar**. Türk Mitolojisinin Anahatları**, Kabalcı Yay.:169, İstanbul, 2002.

Değirmenci, Tülün. **İktidar Oyunları ve Resimli Kitaplar**, Kitap Yay., İstanbul, 2012.

Değirmenci, Tülün. "Giriş: Metin And ve Çarşı Ressamlarının Serencâmı", **Metin And, Osmanlı Tasvir Sanatları 2: Çarşı Ressamları, Hzr.Tülün Değirmenci-Sabri Koz**, YKY, İstanbul, 2018.

Demir, Halis; "Ziya Bey Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Fıkıhla İlgili Kitaplar ve Risaleler", **Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi 1/2**, Aralık 2018, ss. 187-232.

Demircan Aksoy, Zeynep. **XIV. Yüzyıl Anadolu Türk Tezhip Sanatı Tasarımları**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Mimar Sinan GSÜ, Sos. Bil. Enst., İstanbul, 2010.

Demircan Aksoy, Zeynep. "İlhanlı ve Memlûk Etkileşiminde XIV.Yüzyıl Anadolu Türk Tezhip Sanatı", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt :7, Sayı: 29, 2014, ss. 265-280.

Demiriz, Yıldız. **Osmanlı Kitap Sanatında Naturalist Üslupta Çiçekler**, Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1986.

Derman, F. Çiçek. "Osmanlılar 'da Tezhip sanatı", **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi** Cilt: II, IRCICA, İstanbul, 1998, ss. 487-491.

Derman, F. Çiçek. "Türk Tezhip Sanatının Asırlar İçinde Değişimi", **Türkler Ansiklopedisi,** Cilt: XII, Ankara, 2002, ss. 289-307.

Derman, F. Çiçek. "Osmanlıda Klasik Dönem", **Hat ve Tezhip Sanatı, ed. Ali Rıza Özcan**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2009, ss. 343-359.

Derman, F. Çiçek. "Tarihimizde Mushafların Bezenmesi", **Diyanet İlmi Dergi**, Cilt: 46, Sayı:4, 2010, ss. 137-144.

Derman, F. Çiçek. "Osmanlı İstanbulu'nda Bezeme Sanatı",**1. Uluslararası Osm. İstanbulu Sempozyum Bildirileri**, İstanbul, 2013, ss. 495-509.

Derman, Uğur. **Türk Hat Sanatının Şaheserleri,** Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1982.

Derman, Uğur. "Yazma Eserlerde Kullanılan Alet ve Malzemeye Dair", **Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu**, 5-6 Mayıs 1986, Elâzığ, Fırat Üniversitesi Fırat Havzası Araştırma Merkezi, 1987, ss. 15-33.

Derman, Uğur. **99 İstanbul Mushafı**, 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı Yayını, İstanbul, 2010.

Doğan, Abdurrahman. **Kütahya Erguniyye Mevlevîhânesi**, Kütahya Belediyesi- Sır Yay., İstanbul, 2006.

Duran, Gülnur. **Ali Üsküdârî, Tezhip ve Ruganî Üstâdı, Çiçek Ressamı**, Kubbealtı Neşriyatı No.145 İstanbul, 2008.

Duran, Gülnur. "18. Yüzyıl Tezhip Sanatı", **Hat ve Tezhip Sanatı**, (Ed. Ali Rıza Özcan), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2009, ss. 397- 415.

Eğilmez, Mustafa. "Tarihî Yönüyle Kütahya Mutasarrıfı Mehmed Emin Vahit Paşa", **DPU Sos. Bil. Dergisi**, Sayı:5, Haziran 2001, ss. 552-562.

Elkıran, Aslan Gülşen. **Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde Bulunan Tezhipli Eserlerin Süsleme Özellikleri** (Yayımlanmamış Doktora/Sanatta Yeterlilik Tezi) Gazi Üniv. Eğitim Bil. Enst., Ankara, 2012.

Ercan, Yavuz. “Seyyid Emin Mehmed Vahit Efendi’nin Fransa Sefaretnamesi”, **Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi Dergisi, OTAM**, Sayı:2, Ankara, Ocak 1991, ss. 73-125.

Erdoğan, Mustafa ve Atilla Batur. “Kütahya Vahîd Paşa İl Halk Kütüphanesi’nde bulunan Türkçe El Yazmaları-1: Divanlar”, **Dumlupınar Üniv. Sos. Bil. Dergisi**, Yıl:1, Sayı:2, Haziran 1999, ss. 207-215.

Ersoy, Ayla. **Türk Tezhip Sanatı**, Akbank Yayınları, İstanbul 1988.

Esin, Emel. **İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslâma Giriş**, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1978.

Esin, Emel. **Türk Kozmolojisine Giriş,** Kabalcı Yay., İstanbul, 1979.

Etikan, Sema ve Esra, Has. **Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi’ndeki 358 No’lu Mesnevi-i Şerif’in Tezyini Açıdan İncelenmesi**, **İnönü Üniv. Sos. Bil. Dergisi,** Cilt:2, Sayı:2, Malatya, 2013, ss. 123-140.

Fetvacı, Emine. **Sarayın İmgeleri, Osmanlı Sarayının Gözüyle Resimli Tarih**, YKY, İstanbul, 2013.

Gönül, Mehmet. “Neyzen Ahmet Yakupoğlu”, **İSTEM**, Yıl:1, Sayı:1, 2003, ss. 157-170.

Gündüz, H. Hüseyin. **Türk Hat Sanatında Şeyh Hamdullah ve Ahmet Karahisarî Ekolleri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Üniv., Sos. Bil. Enst., İstanbul, 1988.

Has, Esra. **Tavşanlı Zeytinoğlu Kütüphanesi’nde Bulunan El Yazması Kuran-ı Kerimler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniv. Güzel Sanatlar Enst., Isparta, 2012.

Hat ve Tezhip Sanatı, ed. Ali Rıza Özcan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2009.

İnal, Kemal Mahmud. **Son Hattatlar**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970.

İnalcık, Halil. "Osmanlı Medeniyeti ve Saray Patronajı", **Osmanlı Uygarlığı 1 (Hzr. Halil İnalcık-Günsel Renda)**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002, ss. 11-27.

İnalcık, Halil. **Şâir ve Patron: Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme**, Doğu-Batı Yay., Ankara, 2003.

İpekten, Halûk. **Bâkî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları**, Akçağ Yay., Ankara, 1993.

James, David. **Qur'âns of the Mamlûks**, London, 1988.: Alexandria Press.

James, David." Some Observations on the Calligrapher and Illuminators of The Koran of Rukn al-Din Baybars al-Jashnagir", **Mukarnas, Cilt: II,** ss. 147-157.

James, David. **After Timur, Qur'ans of the 15th and 16thCenturies,** The Nasser D. Khalili Collection of İslamic Art 3, (After Timur), Azimuth Editions and Oxford University Press, London, 1992.

Kahraman, Bahattin. "Bûsirî'nin Kasîde-i Bürde'si Etrâfında Yazılmış Türkçe Eserler", **SÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi**, Sayı:6, 1991, ss. 167-174.

Kalyon, M. Mustafa. **Kütahya'da Selçuklu-Germiyan ve Osmanlı Eserleri**, Kütahya Belediyesi Yay., Kütahya, 2000.

Kalyoncu, Hülya." Ehl-i Hiref-i Hassa Teşkilatının Osmanlı Kültür ve Sanat Yaşamındaki Yeri ve Önemi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı:33, İlkbahar 2015, ss. 279-294.

Kaya, Emin Erdem. “Türk Ordu Geleneğinde Askeri müzik Olgusu”, **İdil Dergisi**, Ankara, 2012, Cilt:1, Sayı:3, ss. 93-105.

Kazan, Hilâl. **XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı Sarayının Sanatı Himayesi**, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Marmara Üniv., Sos. Bil. Enst., İstanbul, 2007.

Keskiner, Cahide. **Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler Hatai,** Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2000.

Kılıç, Ahmet. **Mehmed Emin Vahid Paşa Hayatı, Eserleri, Vakfiyesi ve Kütüphanesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldırım Beyazıt Üniv. Sos. Bil. Enst., Bursa, 2016.

Kınlı, Süleyman. **Hat ve Hattâtân’da Osmanlı Hattatları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniv. Türkiyat Araş. Enst., İstanbul, 2007.

Kölemen (Yüce), Serap. **19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında Kütahya Sancağı’nda Eğitim**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar Kocatepe Üni. Sos. Bil. Enst., Afyonkarahisar, 2007.

Küçükerman, Önder. “Ehl-i Hiref’ler”, **Tombak Dergisi**, Kasım-Aralık 1994, ss. 34-45.

Küpeli, Gülnihal. **II. Bâyezid Dönemi Tezhip Sanatı**, (Basılmamış Sanatta Yeterlik Tezi), Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul, 2007.

Küpeli, Gülnihal. “Tezhip Sanatında Yenilik Arayışları: II. Bâyezıd Dönemi””, **Hat ve Tezhip Sanatı**, (Ed. Ali Rıza Özcan), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2009, ss. 321-341.

Maden, Fahri ve Mustafa, Eğilmez. **Vahid Paşa'nın Hayatı Sakız Vak'ası**, Roza Yay., İstanbul, 2012.

Mahir, Bânu. "II. Bayezid Dönemi Nakkaşhanesinin Osmanlı Tezhip Sanatına Katkıları", **Türkiyemiz Dergisi**, Yıl:20, Sayı:60, Şubat 1990, ss. 4-13.

Meriç, Atanur. "Fatih Dönemi Tezhipleri ve Nakkaşhane Geleneği", **Antik & Dekor**, Sayı:9 Aralık-Ocak 1990-1991, ss. 108-112.

Mesara, Gülbün. "Türk Tezhip ve Minyatür Sanatı", **Sandoz Bülteni**, İstanbul, 1987, ss 9-21.

Mesara, Gülbün ve Şeyda, Can. "Müzehhib Karamemi", **Art + Dekor Dergisi**, Nisan 1997, ss.108-116.

Okumuş, Asiye. **Türk Süsleme Sanatlarında Barok ve Rokoko**, İlke Basın Yayım, İstanbul, 2016.

Örs, Derya ve Hicabi, Kırlangıç ve Ahmet, Eryüksel. **Osmanlı Tükçesi Sözlüğü**, Gün Yay., Ankara, 2006.

Özcan, Ali Rıza. "Yazının İki Büyük Ustası: Mahmud Celâleddin ve Mustafa Râkım", **Hat ve Tezhip Sanatı, ed. Ali Rıza Özcan**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2009, ss. 111-125.

Özcan, Nermin. **Safevî Devri Tezhip Sanatı**, (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi), Marmara Üniv. Sos. Bil. Enst., İstanbul 1998.

Özcan, Yılmaz. **Türk Kitap Sanatında Şemse Motifi**, Kültür Bak.Yay**.**, Ankara, 1990.

Özdemir, Kemal. **Osmanlı Arması**, Dönence Basım ve Yay. Hiz., İstanbul, 1997.

Özen, Mine Esiner. **Türk Cilt Sanatı**, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1998.

Özen, Mine Esiner. **Türk Tezhip Sanatı**, Gözde Yayın Evi, İstanbul, 2003.

Özkan, Süleyman.” Osmanlı Devleti’nde Eski Eser Koleksiyonculuğu”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: XIX, Sayı:2, Aralık 2004, ss. 65-84.

Özkeçeci, İlhan ve Şule Bilge, Özkeçeci. **Türk Sanatında Tezhip**, İstanbul, 2007.

Özönder, Hasan. **Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları, Deyimleri, Terimleri Sözlüğü**, Konya, 2003.

Özsayıner Cihan, Zübeyde. **Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesinde Bulunan Tezhipli Kur’an-ı Kerimler**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 1999.

Pehlivanlar, Zeynep. **Osmanlı Döneminde Hattat İmzaları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniv. Sos. Bil. Enst., İstanbul, 2010.

Polat, Süleyman. **17. Yüzyılda Mühimme Defterlerine Göre Kütahya**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniv. Sos. Bil. Enst., Kütahya, 2005.

Rado, Şevket. **Türk Hattatları**, Tifdruk Matbaacılık, İstanbul, 1984.

Sayar, Güner A. **A. Süheyl Ünver, Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri**, İstanbul, 1994.

Serin, Muhiddin. **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, Kubbealtı Yay., İstanbul, 1999.

Suzan, Yahya. **Arap Şiirinde Muhammes ve Tahmîs**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniv. Sos. Bil. Enst., Ankara, 2008.

Tanındı, Zeren. “Kitap ve Cildi”, **Osmanlı Uygarlığı 2 (Hzr. Halil İnalcık Günsel Renda)**, Kültür Bak. Yay., Ankara, 2002, ss. 841-864.

Tanındı, Zeren. “Kitap ve Tezhibi”, **Osmanlı Uygarlığı 2 (Hzr. Halil İnalcık Günsel Renda)**, Kültür Bak. Yay., Ankara, 2002, ss. 865-891.

Tanındı, Zeren. “Topkapı Sarayı’nın Ağaları ve Kitaplar”, **UÜ Fen-Edebiyat Fakültesi, Sos. Bil. Dergisi**, Yıl:3, Sayı:3, 2002, ss. 41-56.

Tanındı, Zeren. “Başlangıcından Osmanlı’ya Tezhip Sanatı”, **Hat ve Tezhip Sanatı, ed. Ali Rıza Özcan**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2009, ss. 243-281.

Tanındı, Zeren.” Kur’an-ı Kerim Nüshalarının Ciltleri ve Tezhipleri”,**1400. Yılında Kur’an-ı Kerim**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Antik A.Ş. Kültür Yay:11, İstanbul, 2010, ss. 90-121.

Taşkale, Faruk. “20. Yüzyıl Tezhip Sanatı” **Hat ve Tezhip Sanatı**, (Ed. Ali Rıza Özcan), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2009, ss. 417-435.

Taşkapılıoğlu, Mükerrem, Muhsine Akbaş, Ülker Tansı, Vesile Öztek. **Tezhip Sanatında Tığ**, Kültür Bak. Yay, Ankara, 1991.

Taşkın, Mehmet. “Vahid Paşa ve Kütüphanesi”, **Yedi İklim Dergisi**, Kasım 1995, Sayı:68, ss. 86-88.

Tekin, Başak Burcu. **Batılılaşma Sürecinde Osmanlı Tezhip Sanatı**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniv. Sos. Bil. Enst. Kayseri, 2008.

Temurçin, Gamze Nida. **Memlük Dönemi Tezhip Sanatının İncelenerek Günümüz Tezhip Sanatında Yorumlanması**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan GSÜ, Güzel Sanatlar Enst., İstanbul, 2016.

Tığlı, Asiye. "Vahid Paşa Kütüphanesi 1326 No'lu El Yazması Kur'an-ı Kerîm hakkında Bazı Mülahazalar" **İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 4, Haziran 2016, ss. 643-656.

Toprak Adıgüzel, Filiz – Elvan, Adanır Özkavruk. "An Instigative Attitude: "Conspicuous Consumption" at the Ottoman Court by the Patrons During Suleyman I's Reign", **Yedi DEÜ GSF Dergisi**, Sayı:4, 2010, ss. 9-15.

Toprak Adıgüzel, Filiz." Christie's Müzayedelerinde Satışa Sunulmuş XIX. Yüzyıl Osmanlı Dönemine ait Mushaf-ı Şerîflerde Serlevha Bezemeleri", **ODÜ Sos. Bil. Araştırmalar Dergisi**, Sayı:14, 2016, ss. 130-145.

Uluç, Lale. **Türkmen Valiler, Şirazlı Ustalar, Osmanlı Okurlar, XVI. yy. Şiraz Elyazmaları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2006.

Uyanık, Ümran. **Kütahya Vahidpaşa İl Halk Kütüphanesi'ndeki 1153 No'lu Mesnevî-i Şerîf'in Tezhib ve Cilt Sanatı Bakımından İncelenmesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), DEU Sos. Bil. Enst. İzmir, 2010.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. **(Bizans ve Selçukiylerle Germiyan ve Osman Oğulları Zamanında) Kütahya Şehri**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1932.

Ünver, Süheyl. **50 Türk Motifi**, Doğan Kardeş Yay., İstanbul, 1967.

Ünver, Süheyl. **Türk Süsleme Sanatçıları ve Müzehhipler 1**, Hzr. Gülbün Mesara-Aykut Kazancıgil, İşaret Yay., İstanbul, 2007.

Üstün, Ayşe. "Türk Tezhip Sanatı", **İsmek Türk Kitap Sanatları Sempozyumu**, İstanbul, 2007, ss. 32-46.

Üşenmez, Emek. "Eski Anadolu Türkçesi Açısından Germiyanlı (Kütahya) Şairlerin Yeri ve Kütahya'daki Yazma Eser Kütüphanelerinin Önemi", **Turkish Studies**

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Cilt:8/1 Winter 2013, ss. 2787-2805.

Yaman, Bahattin. **Osmanlı Saray Sanatkârları 18.yy. da Ehl-i Hıref**, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2008.

Yazar, İlyas. **Kânî Dîvânı (İnceleme-Metin)**, VIII+ 627s. EÜ, Sos. Bil. Enst., (Yayımlanmış Doktora Tezi), İzmir, 1999.

Yazar, İlyas. "Ebû Bekir Kânî'nin (1712-1791) Şiirinde İstanbul", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı:2, Aralık 2009, ss. 699-704.

Yıldırım, Mustafa. "Ahmed Yakuboğlu ve Türk Güzel Sanatlarındaki Yeri", **SÜ İlahiyat Fak. Dergisi**, Sayı: 9, Konya, 1999, ss. 287-313.

Yılmaz, Abdulkadir. **Türk Kitap Sanatları Tabir ve Istılahları**, Damla Yayınevi, İstanbul, 2004.

Yılmaz, Ozan. "Toprak Başa, Baş Toprağa" Tarihî Bir Türk Kargışının Klasik Türk Şiir'ine Yansımaları", **Millî Folklor**, Yıl:26, Sayı:101, 2014, ss.171-181.

1400. Yılında Kur'an-ı Kerim, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Antik A.Ş. Kültür Yay:11, İstanbul, 2010.

İNTERNET KAYNAKLARI

Derman, F. Çiçek. "Osmanlı Tezhibine Çağdaş Bir Bakış", **Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırmaları Merkezi**., 31 Ocak 2007 (Konuşma Metni)
https://www.obarsiv.com/e_voyvoda_0607.html (19.03.2020)

https://www.vahitpasa.yek.gov.tr/# (25.05.2019)

https://zeykap.dpu.edu.tr/index/sayfa/3933/projenin-konu-ve-kapsami(15.05.2019)

https://insanveevren.wordpress.com/(18.02.2019)

https://www.muzakerat.com/haber/524-yillik-kurani-kerim-topkapi-sarayina-iade-edildi/8152 (14.10.2019)

https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/istanbul/524-yillik-el-yazmasi-kuran-i-kerim-ait-oldugu-yere-dondu-12821379 (06.07.2020)